EPITOME CHRYSOSTOMI IAUELLI CANAPITII IN UNIUERSAM ARISTOTELIS...

Crisostomo Iavelli

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
1 C
19

14-16. c. 21

Digitized by Google

EPITOME CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

In uniuersam Aristotelis Philosophiam tam Naturalem quâ Transnaturalem,

Nunc ex ipsius Auctoris Autographo mendis quamplurimis repurgata,

Horum omnium Indicem versa pagina videbis.

Quæ omnia recenti hac nostra editione, ut potuit fieri, diligentissime expolita sunt atque elaborata.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Venetiis Apud Hieronymum Scotum

1552

Digitized by Google

Digitized by Google

INDEX LIBRORVM OMNIVM, IN QVOS EPITOME CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII EXTAT.

IN OCTO LIB. DE

physico auditu.

In quatuor lib. de Cœlo.

In quatuor lib. de Generatione, & corruptione.

In quatuor lib. Meteorologicorum.

In lib. Paruorum Naturalium.

In lib. de Causis, Examina eiusdem.

In lib. tres de Anima.

Tractatus de Transcendentibus.

In duodecim lib. Metaphysices.

Digitized by Google

NVMERVS TRACTATVVM

In octo libros de Physico auditu.

Primi Libri.

Primus tractatus de cõibus toti Philosophiæ naturali.
Scdus tractatus de principiis naturalibus ad mentẽ Aristo.

Secundi Libri.

Primus Tractatus de Natura.
Secundus Tractatus de causis per se.
Tertius Tractatus de fortuna, casu, & fato.

Tertii Libri.

Primus Tractatus de motu.
Secundus Tractatus de infinito.

Quarti Libri.

Primus Tractatus de loco.
Secundus de uacuo.
Tertius de tempore.

Quinti Libri.

Vnicus Tractatus de vnitate & diuersitate motus.

Sexti Libri.

Primus Tractatus de continuo.
Secundus tractatus de diui. motus in partes quantitatiuas.
Tertius Tractatus contra errores antiquorum.

Septimi Libri.

Primus Tractatus de primo motore in communi.
Secundus Tractatus de comparatione motuum.

Octaui Libri.

Primus Tractatus si semper fuit motus.
Secundus Tractatus de primo motore, & primo motu.
Tertius Tractatus, qualis est primus motus.
Quartus Tractatus, qualis est primus motor.

Digitized by Google

CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII.

EPITOME.

IN OCTO LIBROS ARISTOTELIS DE PHYSICA AVSCVLTATIONE.

SVPER PRIMO libro Physicorum formāmus duos tractatus.

In primo declarantur quædam cõmunia toti Philosophiæ naturali, & octo libris de physico auditu.

In secundo ponitur opinio Aristo. de principiis naturalibus, & determinatur de vnoquoq; eorum.

Tractatum primum diuidimus in quatuor capita.

In primo inuestigatur quid sit subiectum in tota Philosophia naturali.

In secundo declaratur diuisio totius philosophiæ naturalis in particulares libros.

In tertio declaratur tota diuisio octo librorum de Physico auditu.

In quarto declaratur a quo sit incipiendum in philosophia naturali, & hæc pars correspondet proœmio philosophi.

CAPVT PRIMVM

CIrca Primum cap̄. ponitur hæc conclusio, Ens mobile est subiectum in tota philosophia naturali. probatur ratione, et auctoritate, rō est hæc: Quælibet scientia tractat de ente, quia unumquodq; scitur inquantū ens est, & de non ente non habetur sciētia, vt dicitur in. 1. Poster. ergo diuersæ scientiæ sunt de ente diuersimode ꝯsiderato. s; ens primo diuiditur in ens rationis, & ens reale, de ente rationis considerat Logica, ens autē reale tripliciter consideratur. primo, inquantū est separatum a materia, & a motu, ſm esse & diffinitionem, & de hoc considerat Metaphysice, quæ principaliter est de entibus incorporeis, quæ non habent esse in materia, nec diffiniuntur per materiam, nec mouentur motu physico, cū non sint corpus. Secundo consideratur inquantum separatur a materia, & a motu ſm diffinitionem, & non ſm esse, sicut linea, & triangulus, quæ non diffiniuntur per materiam sensibilem, non. n. dicimus, Triangulus est figura lapidea, vel lignea, sed solū q̄ est figura; habens tres angulos æquales rectis duobus. & tñ semper habet esse in aliqua materia, quia nō datur quantitas separata, vt dicebat Plato. & de hoc ente est mathematica. Tertio ꝯsideratur ens, vt habet esse in materia, & subiicitur motui, & diffinitur per materiam sensibilem, vt hō habet esse in carnibus, & ossibus, quæ sunt partes cōponentes ipsum secundū physicum, diffiniturq; per materiam sensibilem, sic. n. diffinitur ſm physicum, vt patet in. 2. physi. homo est quid compositum ex carne: & osse. sanguine, & neruo, ac rationali anima, & de hoc ente est Physica, sed ens quod est in materia, & subiicitur motui est ens mobile, ergo Physica est de ente mobili, vt de subiecto. Secundo, probatur auctoritate Cōm. in. 4. Metaphysices cōmen. 1. vbi sic ait Est una quidem scientia quæ tractat de ente inquantum ens, aliæ vero particulares considerant aliquam partem entis. nā ma-

thematicæ de numeris & magnitudinibus considerant, naturales scientiæ de quadam parte entis.i. de ente mobili, & de accidentibus essentialibus eidem inquantum est mobile, & de motu. Hæc ille. Patet ergo, ꝙ ens mobile est subiectum in tota philosophia naturali. quare vero non sit corpus mobile, declarabitur in solutione argumentorũ.

CAPVT SECVNDVM.

Circa scd̃m cap̃. distinguenda est tota Physi. in suas partes, vt habeatur eius sufficiẽtia. Igitur aduerte, ꝙ tota physica diuiditur in octo partes, quarũ hæc est sufficientia. Cum ens mobile sit subiectũ in tota physica, ergo ens mobile ſm diuersas rationes limitantes ipsum est subiectum in qualibet parte ipsius physicæ, tunc sic, ens mobile octo modis potest considerari. Primo, vt est ens mobile simpliciter non contractum ad aliquam materiam particularem, nec ad aliquam speciem motus, sed solũ vt est ens mobile, & sic de eo tractatur in. 8. libris Physi. qui dicuntur de physico auditu, quia Aristote. eos non scripsit, sed discipuli eũ docentem audiebant. Nota tñ, ꝙ de ente mobili non applicato loquitur in. 6. primis lib. in. 7. &. 8. applicat se ad primũ motorẽ. Secũdo, consideratur vt est ens mobile ſm motũ localẽ circularẽ, vel rectum, & sic de eo tractatur in libro de cœl. ibi.n. pertractatur de motu circulari corporum cœlestium, & de motu recto elementorum, quorũ aliquod mouetur sursum, aliquod deorsum. & sic in tali parte subiectum est ens mobile ad vbi.i. ſm motum localem. Tertio, consideratur vt est ens mobile ſm alterationem, & ſm generationem, & corruptionẽ, & sic de eo tractatur in lib. de generatione. ibi.n. declaratur quõ elementa generãtur, & corrumpuntur, & quõ elementa per elementa, ex quibus componuntur, alterãtur, & generantur, & corrumpuntur, & augentur vnde in hoc lib. subiectum est ens mobile ad formã, id est ens mobile illis modis, quibus acquiritur forma substantialis, vel accidentalis. Quarto, consideratur vt est ens mobile compositum imperfecte, vt pluuia, nix, grando: hæc.n. produ-

Digitized by Google

cuntur ex uapore sicco, vel humido, & sic de eo tractatur in libro Meteo. cuius subiectũ dicitur ens mobile mixtum imperfecte. Quinto, consideratur vt est cõpositum perfecte, sed inanimatum, vt sunt omnia metalla, & lapides, quæ omnia producuntur in Mineris terræ, & sic de eo agitur in libro de Mineralibus. cuius subiectum est id quod dictum est. Sexto, consideratur, vt est ens mobile animatũ simpliciter, & in cõmuni, & sic de eo ratione principii tractatur in lib. de Anima, cuius subiectũ est aĩa, vt dicetur in Epito. super lib. de aĩa. Septimo, consideratur vt est ens mobile aĩatum aĩa uegetatiua: vt sunt plantæ, & herbæ, & sic de eo tractatur in lib. de uegeta. cuius subiectũ est id quod dictũ est. Octauo, consideratur, vt est ens mobile aĩatũ aĩa sensitiua, & sic de eo agitur in lib. de aĩalibus, ibi etiam agitur de hoĩe: vt est habens animã sensitiuam, inquantũ autem est naturæ intellectualis spectat ad Metaphysicũ. quia intelligere non est actio alicuius organi corporei: vt dicemus in tertio de aĩa: quantũ vero spectat ad Physicũ tractatur de actibus aĩæ intellectiuæ, in tertio de aĩa. Hic terminatur principalis diuisio scientiæ naturalis, post quã sequitur secundaria diuisio, quæ est in paruis Naturalibus, vbi agitur de his actionibus, vt sentire, reminisci, dormire, vigilare, moueri sm locũ: de mor. & ui. iuuentute & senectute: inspiratione & expiratione: longitudine & breuitate vitæ; quorũ sufficientiam: & ordinẽ disposuimus in Epito. super lib. de sensu: & sensato: ideo vide illic.

CAPVT III.

Circa tertium cap. ponitur tota diuisio. 8 librorum de physico auditu. Vnde nota: ꝙ in. 8. libris tria intenduntur. primum est tractare de his quæ sunt communia cuilibet enti mobili: & hoc fit in. 4. primis lib. ea autem quæ conueniunt cuilibet enti mobili, sunt hæc: Omne ens mobile constituitur ex principiis naturalibus: quæ sunt materia: & forma: & priuatio, & de his agitur in primo libro. Item omne ens mobile habet naturam in se: quia ens mobile physicum dicitur naturale; naturale

autem eſt quod habet in ſe naturã, ideo agitur in. 2. lib. de Natura. Item omne ens mobile eſt cognoſcibile per cauſas ſuas naturales, ideo de cauſis agitur in. 2. tam de cauſis per ſe, quam de cauſis per accidens, vt ſunt fortuna, & caſus. Item omne ens mobile poteſt aliquo motu moueri, ideo de motu agitur in tertio. Itẽ omne ens mobile, vel eſt finitum, vel infinitum, cum ſit cõtinuum in infinitum diuiſibile, vt ꝓbatur in ſexto, ideo de infinito agitur in tertio. Itẽ omne ens mobile eſt in loco, cum ſit corpus, ideo de loco agitur in quarto, & ſimiliter de vacuo, quod reputabaĩ locus apud antiquos. Itẽ omne ens mobile mouetur in tempore, qa omnis motus fit in tẽpore, vt probatur in ſexto, ideo de eo agitur in quarto. Secundum quod itẽditur eſt diuiſio motus, qa enim varia mobilia variis ſpeciebus motuum mouentur, ideo fuit neceſſe aſſignare diſt. motuum. Nota igitur, ꝙ motus dupliciter diuiditur. Primo in ſpecies ſuas, quæ ſunt alteratio, augmentũ &c. & de his ſpeciebus motuum agitur in qnto, ex conſequenti de vnitate, ac diuiſione motuum. Secundo, diuiditur in partes ſuas quantitatiuas, cum enim motus ſit quoddam continuum, eſt diuiſibilis in ſemper diuiſibilia, ſicut magnitudo, ſuper quam fit motus, & ſicut tempus menſurans motum, & de hac diuiſioue motus agitur in ſexto. Tertium quod intenditur eſt inueſtigare primum motorem, & primum mobile, & primum motum, & hoc dupliciter, vel imperfecte, vel perfecte, primo modo de his tractatur in ſeptimo. Secundo modo tractatur de eis in octauo libro. Vltimo nota ꝙ. 7. &. 8. lib. ſunt quodammodo diſpoſitio præuia ad librum de cœlo, & mundo, nam cum in ipſo libro de cœlo agatur de motu cœli, & corpore eius, & motus primus ſit motus cœli, & mobile primum ſit ipſum cœlum, patet ꝙ 7. &. 8 lib. Phyſicorum, diſponunt intellectum ad agnitionem libro de cœlo, nam vt diximus, declaratur in. 8. lib. ꝙ cœlum eſt principium mobile, & motus cœli eſt motus primus, & æternus, mouensq; primum mobile eſt primus motor.

CAP. IIII.

CIrca quartum cap̄.inueſtigandum eſt a quo ſit incipiendum in ſcientia naturali,vnde ponimus duas cō cluſiones,in qoibus continetur totum ꝓœmiū pbi.

Prima eſt,In ſcientia naturali incipiēdum eſt a cognitione principiorū,cauſarum,& elementorū rerum naturaliū, hæc concluſio primo declaratur:ſecundo probatur. Nota igitur ꝙ principium eſt id a quo aliquid procedit, vt fons eſt principium fluuii,& ſol eſt principium lucis,& pater eſt principium filii,principia igitur rerum naturalium ſunt illa a quibus res naturales ꝓcedunt,quid ſit cauſa dicetur in.2.lib.elementū autē eſt illud,ex quo res naturalis cōponiť ꝓmo,ita ꝙ nō reſoluiť in priora corpa,vt lapis cōponiť ex terra, & aq̄,terra vero,& aq̄ nō reſoluūť in priora corpa qa nullū eſt corpus corruptibile prius q̄tuor elemētis,ſecū do,probatur concluſio ſic.Res naturales ſciuntur,& intelliguntper principia,& cauſas,& elemēta ſua:tunc enim ſcimus cū pricipia,& cās cognoſcimus,vt patet primo Poſte. ergo debemus incipeř in ſcīa nāli a cognitione principiorū, & cauſarū,& elementorū rerum naturaliū,aliter nūquam haberemus ſufficientem ſcientiam de rebus naturalibus.

Secunda concluſio,In ſcientia naturali incipiendum eſt a magis vniuerſalibus,& magis communibus,deinde deueniendum eſt ad particularia per applicationem, vnde primo inueſtigandū eſt,quæ ſunt illa principia cōmunia quæ ſunt in qualibet re naturali,puta materia,& forma in communi,deinde inueſtigandum eſt in particulari quæ materia & quæ forma ſit in diuerſis ſpeciebus rerum naturalium, alia enim forma eſt in cœlo,alia in lapide,alia in plāta &c. hæc concluſio probatur ſic, In qualibet ſcientia incipiendum eſt a notioribus nobis, ſed notiora nobis ſunt vniuerſalia,& magis communia ergo in ſciētia naturali incipendum eſt a magis vniuerſalibus.Maior ſic declaratur, aliqua ſunt notiora dupliciter.Quædam ſunt notiora ſecūdum ſe & ex natura ſua,& hæc ſunt entia pfecta, vt deus, & ſubſtātiæ ſeparatæ,quæ cū ſint maxime actu,ſunt ex na

tura sua maxime cognoscibiles, licet ex debilitate nostri intellectus non cognoscantur a nobis. Quædam sunt notiora quo ad nos, & hæc sunt entia sensibilia, & corruptibilia, a quibus nostra cognitio ortũ habet, dicit ergo philosophus, ꝙ in omni scientia est incipiendum a notioribus nobis.i. a sensilibus, & non a notioribus secundum se, nam ad illa cognoscenda manuducimur ex his sensilibus, & magis notis. Minor propositio.s. Notiora nobis sunt magis vniuersalia, probatur a philosopho in triplici to: o, primo sic, Totum sensibile est prius notum quam suæ species, puta si video aliquem venientem a longe, prius cognosco ꝙ est animal ꝗ homo & prius cognosco ꝙ est homo quam hic homo, puta Socrates: ergo sic est secundũ intellectũ, ꝙ prius cognosco hominẽ esse substãtiam ꝗ sit corpus, ꝗ sit aĩatus, & ꝗ sit aĩal. p3 ergo ꝙ magis vlĩa sunt notiora nobis, & prius nota. Secũdo sic, Totũ diffinibile est prius notũ quam partes diffinitionis suæ, vt prius scio ꝙ homo potest diffiniri, quã scientiã ꝙ animal, & rationale sint partes diffinitionis suæ quoniã totũ diffinibile se habet vt vniuersale, & cõfusum, ergo &c. Tertio sic, Totum integrale est prius notum quã suæ partes, puta prius cognosco hanc domũ in cõfuso quã cognoscam quas, & quot partes habet, quot parietes, quot cameras &c. sed totum integrale cõparatur ad partes suas, vt magis confusum, ergo patet ꝙ magis cõmunia, & magis vniuersalia sunt notiora nobis, & per ea deuenimus in cognitionẽ particularium, vt per cognitionem animalis deuenimus in cognitionẽ hominis, & asini, & equi &c. sic etiã contingit in physica ꝙ per cognitionẽ materiæ & formæ deuenimus in cognitionẽ particularis materiæ, & formæ, iuxta igitur hanc determinationem incipiemus tractare de principiis rerum naturalium in vniuersali. Hæc de. 4. cap. Nunc soluenda sunt quædam argumenta, quibus probatur ens mobile non esse subiectum in philosophia naturali.

Primo sic, Ens per accidens non est subiectum in aliqua sciẽtia, quoniã non est scibile ex. 6. Metaphy. sed ens mobile est ens per accidens, dicit enim compositum ex ente &

mobilitate quæ accidit enti, aliter omne ens esset mobile, & sic non daretur mouens immobile.

Ad hoc dicitur, ꝙ ly mobile aliquãdo sumitur loco passionis, & vt sic adueniens enti constitueret vnum per accidens, aliquando sumitur loco differentiæ contrahentis ens commune ad specialem rationem, sub qua considerãdum est in aliqua scientia, sicut & sanabile additum corpori dicit rationem formalem, sub qua corpus considerandum est in medicina, & vt sic nego, ꝙ dicat vnũ p accidens, sic accipit in ꝑposito, nã mobile dicit differentiã siue rationẽ formalẽ, sub qua ens cõsideratur a physico, sicut quantũ dicit rationẽ formalẽ, ſm quam ens consideratur a mathematico.

Secundo, si est subiectum, vel ens mobile inquantũ ens mobile, vel inquantum hoc, vel illud ens mobile: sed non secundo modo, quia sciẽtia nõ est de aliquo singulari, vt de subiecto, nec primo modo, quia oẽ ens mobile esset subiectum, nã quod cõuenit alicui tali, cõuenit oĩ tali, ergo &c.

Ad hoc dicitur, ꝙ est ens mobile, inquantum ens mobile, & negatur illa consequentia, ergo conuenit omni enti. Ad probationem dico, ꝙ illa maxima non est vera nisi in terminis primæ intentionis, vt cũ dicitur homo inquantũ homo est rationalis, vel risibilis &c. sed esse subiectum, vel genus, vel speciem sunt termini secũdæ intentionis, in quibus non tenet, non enim sequitur homo inquãtum homo est species, ergo omnis homo est species: sic non sequitur hic, ens mobile inquantum ens mobile est subiectum, ergo omne ens mobile est subiectum.

Tertio, subiectum in scientia prædicatur de omni considerato in scientia, quoniam est vniuersale consideratum in scientia, sed ens mobile non prædicatur de omni considerato in sciẽtia naturali, consideratur enim de materia, de motu, de loco, & vacuo, & tempore, & polis mundi, quæ constant non esse entia mobilia, omne enim mobile est actu sed materia prima, vt sic, non est actu, ergo &c. constat autẽ ꝙ motus non est ens mobile, sicut albedo non est alba, & de ratione loci est immobilitas, ex 4 Physico. ergo &c.

Ad hoc dicitur, ꝙ nõ est necesse subm p̄dicãri in recto de omni cõsiderato in sciẽtia, sed sufficit ꝙ p̄dicetur in recto, vel in obliquo, & secunda pars verificatur in exemplis adductis, nam licet materia non sit ens mobile, est tamen principium entis mobilis, & motus est vt passio entis mobilis: & locus, & vacuum, & tempus habentur, vt mensura, vel contentiua entis mobilis, poli autem sunt, circa quos mouetur ens mobile motu sphærico.

Quarto. B. Thomas dicit p̄mo Posterio, et in p̄mo cœ. ꝙ corp⁹ mobile est subiectũ in physicis, ergo nõ ens mobile.

Ad hoc dicitur, ꝙ in locis prædictis intendit de subiecto principali, & nõ de adæq̃to, hic aũt intendimus de adæq̃to.

TRACTATVS SECVNDVS.

In Primum Physicorum.

IN hoc tract. acturi sumus de primis principiis naturalibus ad mentem Aristo. & diuidemus ipsum in. 4. cap̃.

In primo probabitur, ꝙ sunt contraria.

In secundo, ꝙ sunt tria & hæc sufficiunt.

In tertio, quid sit vnumquodꝗ eorum.

In quarto, quomodo non eodem modo sunt principia, sed duo sunt principia ꝑ se, & tertiũ est principiũ ꝑ accñs.

CAPVT. I.

IN primo cap̃. antequã probemus, ꝙ sint cõtraria, prius fiet distinctio de primo principio, vnde aduerte, quod sumitur quatuor modis.

Primo, ꝓ p̄. ꝓductiuo, & motiuo totius entis ꝓducti, & sic solus Deus dr̃ primũ principium, a quo oĩa pendent.

Secundo, pro propositione per se nota, quæ solet appellari maxima, vel dignitas, vt de quolibet est vera affirmatio, vel negatio, & de huiusmodi, vt de fundamẽtis omniũ scientiarum agitur in primo Posterio.

Tertio, pro genere proximo, & differentia specifica, vt constituunt speciem secundum Logicum, vnde animal & rationale sunt prima principia intrinseca ꝯstituẽtia hoiem.

Quarto, pro primo principio ex quo producitur, & cōponitur primo res naturalis composita, & sic de eo locutū ri sumus hic ad mentem philosophi.

Posita hac dictin. probatur quod prima principia naturalia sint cōtraria, nā habent tres cōditiones cōueniētes primis contrariis, ergo sunt contraria, ꝯña patet, & ꝓbaī añs.

Prima conditio primorum principiorum est, quod non fiāt ex aliis prioribus, aliter nō essent prima, implicat enim primum fieri ex priori.

Secunda conditio est, ꝙ nō fiant ex alterutris, nam sint prima principia. A. & B. si. A. fit ex. B. ergo. B. est prius A. & sic. A. nō esset primum principium. Item si. B. fit ex. A. ergo. B. est posterius. A. nā principiatū est posterius suo ꝑncipio in naturalibus, & hac de causa quatuor elementa non sunt prima principia rerum naturalium cōtra Empe. quia generantur ex seinuicē, vt declarabitur in lib. de ge. & cor.

Tertia conditio est, quod omnia fiunt ex primis principiis, nam sicut omnes sciētiæ cōtinentur virtualiter in suis primis principiis, vt declaratur in. 4. Meta. sic omnes res producibiles naturales continentur in primis principiis, ex consequenti aptæ sunt produci, & fieri ex eis.

Modo autem declaratur, ꝙ prædictæ tres conditiones conueniant primis contrariis.

Et primo, prima contraria nō fiunt ex prioribus contrariis, licet enim contraria secundaria fiant ex primis contrariis, vt dulcedo, & amaritudo ex humido, & sicco, vt declarabiī in. 2. de anima, in cap̄. de gustu. tamē prima cōtraria, vt caliditas, & frigiditas &c. nō fiunt ex aliis prioribus, qa sunt ꝑmæ q̄litates cōtrariæ, & implicat primū fieri ex ꝑori

Secundo, prima contraria non fiunt ex alterutris, quia vnum contrariū non producit aliud, īmo destruit ipsum, vt patet de calido & frigido, vitio & virtute.

Tertio, quicquid fit ex cōtrariis fit, & id probat philosophus inductiue sic. In omni motu & ꝓductione, terminus a quo, & terminus ad quem sunt cōtrarii, ergo quicquid fit, fit ex contrariis, consequentia nota, & ꝓbatur antecedens

inductiue, album non fit ex musico nisi per accidens, sed fit ex non albo, puta nigro, vel ex medio colore: sed albũ & nigrum, uel medius color sunt contraria, cum sint species disparatæ, ergo &c. Item magnum non fit per se ex albo, sed ex paruo. Item doctus fit ex non docto, & figuratũ ex infigurato, & homo ex non homine, q est aptus natus esse homo patet ergo q termini cuiuslibet ꝓductionis sunt cõtrarii, saltẽ largo modo, prout terminus a quo habet rationem priuationis, & terminus ad quẽ habet rationẽ formæ & habitus, & hæc est ꝑma radix cõtrarietatis, ex. 10. Meta. cũ igitur cõditiones primorũ cõtrariorũ conueniant ꝑmis principiis naturalib⁹, cõstat q̃d sunt cõtraria. Vtrũ aũt oĩa sint adinuicẽ cõtraria, dicã ĩfra. Hæc de ꝑmo cap̃. sufficiãt.

CAPVT. II.

IN secundo cap̃. declarandum est, quot sint huiusmodi prima principia naturalia, & ad mentem philosophi ponuntur quatuor conclusiones.

Prima conclusio, In productione naturali non requirũtur principia intrinseca infinita, vt opinabatur Democri. & Anaxago. probatur, si essent infinita essent ignota, quia infinitum ignotum est, vt dixit supra Aristo. contra Anaxago. si essent ignota, & res naturales essent ignotæ, & sic deperiret scientia rerum naturalium, nam res principiatas per principia cognoscimus, ergo &c.

Secunda conclusio, Non sufficit vnum principium, probatur, principia naturalia sunt contraria, vt declaratum est in cap̃. præcedente, repugnat enim terminus a quo, & terminus ad quem: sed contraria non sunt tantum vnũ, quoniam nil sibiipsi est contrarium, ergo in productione naturali non sufficit vnum principium.

Tertia conclusio, Non sufficiũt duo principia naturalia contraria probatur, vnum contrarium non producit aliud contrarium, immo destruit, vt patet ĩ calido & frigido, humido & sicco, ergo si essent tantum duo principia naturalia cõtraria, nulla esset naturalis productio, sed destructio.

Quarta conclusio, Sufficiunt tria principia naturalia. s.

forma & priuatio, quæ sunt cõtraria largo modo, & materia receptiua contrariorũ successiue, probatur: Frustra fit ꝑ plura quod põt fieri ꝑ pauciora, & æque bene: sed productio rei naturalis cõuenienter potest fieri per tria prædicta principia, ad recipiendum enim sufficit vnũ principiũ, s. materia & duo contraria, ex quibus si vnum expellitur a materia, & alterum recipitur, cõpletur rei productio, puta ad hoc ꝙ generetur ignis ex ligno sufficit materia ligni, vt priuata est forma ignis, a qua si remoueret forma ligni, cum qua stat priuatio formæ ignis, & itroducatur forma ignis, completur generatio ignis. Patet igitur, ꝙ tria principia naturalia sufficiunt. Hæc de. 2 cap. sufficiant.

CAP. III.

IN tertio cap. agenda sunt tria.

Primo, declarandum est quid sit vnumquodque horum trium principiorum.

Secundo, si omnia sunt adinuicem contraria.

Tertio, quomodo priuatio est alio modo principium q̃ materia & forma.

Quantũ ad primũ aduerte, quod hic nõ est sermo de materia, circa quã, quæ alio modo dicitur obiectũ, circa quod est sciẽtia, vel ars, vel operans opat: nec de materia in qua, quæ alio modo dicit subiectũ in quo recipitur accidens: nec de materia ex qua secundaria, q̃ alio modo dicit materia ꝓxima, vt lateres i domo, caro & ossa i aiali, sed de materia primo ꝓma, ex qua fiũt omnia cõposita naturalia, & apud grætos dicit hyle, & vt colligitur ex ꝓmo Phy. & 8. Meta. si describit, Materia prima est principiũ subiectũ in omni ꝓductione physica, ex quo fit aliquid cũ insit, nõ secũdũ accidens, nullã ex se formã habẽs, ingenerabilis, & incorruptibilis ꝑ se, nõ cognoscibilis secũdũ se, sed tãtũ ꝑ analogiã ad formã, primo dicit primũ subiectũ. i. primũ receptiuũ formæ generandæ, ad differẽtia materiæ secũdariæ, quæ resoluit in priorẽ materiã, vt caro & ossa in elemẽta, & elemẽta in materiã primã, & illa est irresolubilis in priorẽ, aliter eẽt ꝓcessus in infinitũ in causa materiali, q̃d est cõtra philosophum

phũ in.2. Meta.hanc igit materiã ad quã resoluit ois secũ daria materia, dicimus primũ subiectum, primum recepti uum, primũ sustentamentũ omnis formæ eductæ de eius potentia. Secundo, dicitur ex quo fit aliquid cum insit, & non sm accidens, id totum ponitur ad differentiam priuationis, quæ non inest rei productæ, vt dicemus infra, licet enim antequã generetur ignis ex ligno, materia sit sub priuatione formæ ignis quæ dicitur non igneitas, tñ generato igne, & recepta igneitate in materia, non stant simul igneitas: & non igneitas, qm̃ præsente habitu cessat priuatio, vt adueniente luce fugatur tenebra, cum igitur materia remaneat in producto, & non priuatio: dicitur cóuenienter, ex quo fit aliquid, cum insit, & non sm accidens. Tertio, dicitur nullã ex se formã habens: quia nullo modo est actu, ergo ex se est in potentia ad oẽm formam, ex consequenti nullam ex se habet. vnde docuit Aristo. in. 1. physi. ꝙ sicut se habet æs ad statuam, & lignũ ad scãnum, sic materia prima ad formas naturales. constat autem ꝙ æs ex se nullam habet formam statuæ, nec lignum vllam formam scãni, ergo nec materia cum sit receptiua omnis formæ, aliquã habet ex se formam. Quarto, dicitur ingenerabilis & incorruptibilis per se, quod probat Phylosophus in. 1. physi. nã omne qđ per se generatur, generatur ex materia prima, si ergo generatur, ex priori materia generatur, ergo materia prima haberet priorem, quod implicat contradictionem, qm̃ iam non esset materia prima. Dico autem per se, qm̃ subiectiue non inconuenit eam generari & corrumpi. Dicitur quidem subiectiue generari quando nouam formam recipit, & subiectiue corrumpi qñ spoliatur forma, quam habet per aduentum sequentis. sed hoc est generari & corrumpi per accidens. i. non ratione sui: sed ratione formæ. Quinto, dicitur non cognoscibilis & c. qm̃ vnuũquodque cognoscitur inquantum est actu, cum ergo nõ sit actu ex se: non est ex se cognoscibilis, & cum fiat actu per formam, ergo est cognoscibilis per proportionem ad formam, vt plenius declarabitur in quæstionibus ordinariis.

Notificata materia, notificandum est quid sit forma. Et aduerte q hic nõ est sermo de forma absolute, prout se extendit ad formas abstractas, qm̄ eas considerare ad primũ philosophum spectat, vt dicit Aristo. in. 2. physi. nec prout se extendit ad formas accidentales: quæ non recipiuntur ĩmediate in materia prima, sed in subiecto iam actu existẽte, vt calor in manu, lux in aere, sed de forma quæ facit rẽ esse simpliciter, cum prius esset in mera potentia. & dicitur forma substantialis, quæ potest sic notificari, forma substantialis est quæ existens pars compositi, dat ei esse simpliciter, & recipitur in materia nuda, vt actus in propria potentia, appetibilis a materia, vt quoddam diuinum & optimum. Primo dicitur existens pars compositi, vt in hoc distinguatur a forma accidentali, & qm̄ compositum perse constat ex potentia & actu, ex. 8. Meta. potẽtia autem attribuitur materiæ & actus formæ. Secundo dicitur, dat ei esse simpliciter, qm̄ vt declarat Arist. in princi. 2. physi. sicut artificiatum ante aduentum formæ nullo mõ est actu, sic nec ens naturale ante aduentum formæ naturalis. vnde non est homo actu: nisi per aduentum aïæ in materia dispo sita &c. tertio dicitur & recipitur in materia nuda. nã cum det esse simpliciter, requirit materiam nullo mõ actuatam præcedenti forma, aliter adueniens enti iam constituto in actu, non daret esse simpliciter, sed ꝭm quid, vt forma accidentalis. quia ergo facit rẽ esse actu simpliciter, necesse est, vt recipiatur in materia nuda. Quarto dicitur, vt proprius actus in propria potentia, qm̄ cum forma substantialis sit actus simpliciter, quia facit rem esse simpliciter, & materia prima sit potentia simpliciter, qm̄ ex se nullo mõ est actu, conuenienter dicitur proprius actus propriæ potentiæ, vt pote actus simpliciter potentiæ simpliciter, sicut actus ꝭm quid potentiæ ꝭm quid, vt forma accidentalis recepta in subiecto existente actu, & existente in potentia ꝭm quid ad talem formam. Quinto, dicitur appetibilis a materia, qm̄ actus est perfectio potentiæ: & unũquodq; naturaliter appetit suam perfectionem. cum igitur materia sit potentia

passiuã, & forma actus eius, congrue est appetibilis a mate ria Sexto, dicitur vt quoddam diuinum & optimum, qm̃ cum deus sit purissimus actus, omnis forma quæ est actus est participatio diuini actus, ex consequenti est quoddam diuinum & optimum, quæ enim diuina sunt vt sic, optima sunt. patet igitur quid sit forma. Notificata forma decla randum est quid sit priuatio. Et aduerte q̃ hic non est ser mo de oibus modis priuationis, quos ponit Philosophus in. 5. Meta. nec de priuatione formæ accidentalis, quæ apta nata est esse in subiecto, eo mõ quo dicimus tenebram esse priuationem lucis, et cæcitatem priuationem visus, sed de priuatione formæ substantialis quam apta nata est materia prima recipere, sic. n. proprie opponitur formæ substantia li, potest igitur sic describi priuatio, vt est tertium princi pium naturale est negatio formæ substantialis in materia prima, vt est in potentia ad hmõi formam, & causa corru ptionis in rebus inferioribus. Primo, dicitur negatio for mæ substantialis ad differentiam negationis formæ accidẽ talis, vt cæcitas & surditas, illa. n. non dicit negationem in materia prima, sed in proprio subiecto, vt in oculo & in au re. Et aduerte q̃ huiusmodi priuatio nominatur ab habi tu siue forma substãtiali adiuncta negatione. nã sicut ignei tas est forma ignis, sic non igneitas dicit priuationem for mæ ignis, & hoc est quod supra dixit Arist. q̃ in omni præ ductione termini sunt contrarii, quia priuatione oppositi, vt ex non igne fit ignis, ex non homine fit homo. Secun do, dicitur vt est in potentia ad huiusmodi formam. nam cum plures formæ non possint simul actuare materiam, dum est sub vna forma est priuata alia, & quia est priuata, ideo est in potentia ad illam, priuatio. n. dicit negationem in subi͂to cũ aptitudine ad habitũ, siue actũ siue formã. Ter tio, dicitur & est causa corruptionis &c. nam ex eo q̃ non completur appetitus materiæ per vnam formam deside rat esse sub alia forma qua priuata est, non potest autem esse sub alia forma nisi deperdat eam quam habet, non de perditur autem nisi per corruptionem compositi, er-

go materia existens sub priuatione est causa corruptionis, & qm̄ corruptio mala est, ideo dicit Philosophus in .1. physico. ꝙ subiecta materia cum forma iam est eorum quæ fiunt sicut mater, altera vero pars contrarietatis .i. priuatio imaginabitur ad maleficium & c. Patet igitur quid sit unūquodq; trium principiorum naturalium. Quantum ad scd̄m aduerte, ꝙ forma potest cōparari ad subiectam materiam, & ad priuationem, & quidem comparata materiæ non contrariatur ei, qm̄ se habent, vt perfectibile & perfectio, & vnum recipitur in altero, & se compatiuntur. hm̄oi autem conditiones repugnāt contrariis, ergo forma & materia non contrariantur, comparata autem priuationi contrariantur, qm̄ prima radix contrarietatis est habitus & priuatio, forma autem habet rationem habitus, propterea non se compatiuntur in materia. nā adueniēte forma cessat illius priuatio, sicut adueniente luce cessat tenebra: vnde proprie loquendo dicendum est, ꝙ cum tria sint principia rerū naturalium duo sunt contraria, et tertium .f. materia est subiectum duorum contrariorū, vnde inquit philosophus in .1. physi. oportet aliquid subiici contrariis, & contraria duo esse. Quantum ad tertium aduerte, ꝙ nō omnia sunt eodem modo principia, qm̄ materia & forma sunt principia per se, constituunt .n. rem productā & sunt ei intrinseca, & post productionem permanent in re, & tā diu res saluatur quandiu vnitæ permanet, priuatio autem cū sit negatio non est principium per se in essendo rei productæ, qm̄ non permanet in re producta, licet .n. antequā producatur ignis insit materiæ non igneitas, adueniente tamen igneitate cessat nō igneitas, & propterea ponitur principium per accidens, vnde dicit Aristo. in .1. physic. ꝙ vno quidem sensu dicendum est principia naturalia esse duo .f. per se vt materia & forma, & alio sensu esse tria .f. duo per se, & tertium per accidens quod est priuatio. patet igitur quomodo hæc tria nō sunt eodem modo principia. et hæc de principiis naturalibus ad mentem philosophi dicta sufficiant. Nunc soluenda sunt quædam argumenta. Pri-

mum probat ꝙ non omnia fiunt ex contrariis etiam largo modo sumptis. nam dicit Arsto. soluens dubitationes antiquorum in. 1. physi. ꝙ omnia fiunt ex ente in potentia pro quanto transeunt de potentia ad actum, sed ens in potentia non contrariatur enti in actu, immo quod erat in potentia transit in actum, & actus perficit potentiam, vnum autem contrarium non perficit alterum, ergo omnia non fiunt ex contrariis. Ad hoc dicitur, ꝙ utrūq; est uerum, sed diuersimode. nam ly ex, potest dicere terminū a quo, & potest dicere subiectum. si dicit terminum a quo, dicit cōtrarium, quoniam terminns a quo, vel est priuatio, vel forma opposita formæ introducendæ, quæ est, terminus ad quem. si dicit subiectum, dicit ens in potentia. i. materiam quæ est in potētia ad recipiendum formam; per quam res generanda constituitur actu. est ergo verum ꝙ omnia fiunt ex contrariis ratione termini a quo, qui contrariatur termino ad quem, & ꝙ omnia fiunt ex ente in potentia rōne materiæ, quæ est ens in potentia ad formam generandā.

Secundum probat, ꝙ non sunt tria principia naturalia. nam priuatio non est principium, quoniam inter principiū & principiatum est relatio realis, sed priuatio, cum sit non ens, non potest terminare relationem realem, requirit. n. extrema realia, vt dicetur in. 5. metaphysi. ergo &c.

Ad hoc dico, ꝙ priuatio vt sit principium per accidens non est necesse esse ens reale nisi ratione subiecti. vnde nisi priuatio diceret negationem in subiecto, nō posset esse principium neq; per se, neq; per accidens, nec est necesse inter principium per accidens & principiatum esse relationē realem, imo illa propositio non verificatur vniuersaliter nisi de principio effectiuo et principiato. vnde Aris. in. 5. Meta. non exemplicat in secundo modo relatiuorum nisi de potentia actiua & passiua, vt calefactiuum & calefactibile, & calefaciens, & calefactum. Tertium probat, ꝙ materia prima non est ens in pura potentia. nam potentia materiæ aut est idem cum materia, aut non. si idem, ergo materia non est vna, qm̄ potentiæ ad formā multiplicantur vt for-

ma. si non, ergo potentia cõparatur ad materiã, vt actus ad potentiam, ex consequenti non est ens in pura potentia, sed quid compositum ex potentia & actu. Ad hoc dicitur, ꝙ potentia materiæ est ipsa substantia materiæ, & cum arguitur, ergo non est vna, negatur consequentia, qm̃ potentia materiæ non multiplicatur realiter, sed formaliter tantum. quod quomodo fiat declarabitur in quæstionibus ordinariis. Quartum probat, ꝙ forma non est principium. nam effectus non est principium: sed potius principiatum, forma autem est effectus, producitur. n. a generante, aliter non produceret sibi simile: ergo nõ est principiũ.

Ad hoc dicitur, ꝙ forma potest comparari ad efficiens, & ad pro ductum compositum. intentio philosophi est ponere eã esse principium respectu producti, vnde dixit in. I. physi. ꝙ substãtia materia cum forma est causa eorũ quæ, fiunt sicut mater. non inconuenit ergo formã esse effectũ generantis, et principiũ intrinsecum constitutiuum geniti. Hæc dixerimus super. I. physi. relinquẽtes opi. antiquorũ, vtpote diffuse pertractatas ab aliis. Et nos hanc Epitomen nõ conficimus, nisi vt introductorium ad mentẽ Aristote.

EPITOME IN LIBRUM *secundum Physicorum.*

SVper secundo libro physicorum formamus tres tractatus.

Primus est de Natura.

Secundus de causa per se.

Tertius de casu & fortuna, quæ sunt causæ per accidens.

Tractatum de natura diuidimus in quatuor cap̃.

In primo ponitur diffinitio naturæ.

In secundo declaratur quot modis dicitur natura.

In 3. quæritur, vtrum physi. distinguatur a mathematica.

In quarto quæritur, vtrum physicus consideret materiam & formam rei naturalis, & vsque ad quem terminum.

CAPVT. I.

Circa primum cap̄. in quo assignanda est diffō naturæ, fiunt quatuor. Primo, ponitur quædam diuisio, ex qua inquiritur diffinitio naturæ. Secundo, ponitur diffinitio, & declaratur secundum omnes partes. Tertio, declaratur quid sit habere naturam, & quid esse ſm naturā. Quarto, ponitur quoddam corollariumr.

Diuisio est hæc, Entium quædam producuntur a natura, vt plātæ, & animalia, & simplicia corpora, quæ sunt elementa, quædam producuntur ab arte, vt gladius, domus, scānum, ensis &c. & in hoc differunt, quia ea quæ sunt a natura habent in se principium alicuius motus, aut motus secundum locum, sicut grauia habent in se grauitatem, qua mouentur deorsum: & leuia habent leuitatem, aut motus augmenti & decrementi, vt animata habent animam, qua fit augmentum per conuersionem nutrimenti in substantiam rei animatæ, aut motus alterationis, vt elemēta quæ habent in se qualitates, quibus adinuicem alterantur, vt ignis per calorem alterat aquam, aqua humectat & c. sed illa quæ producuntur ab arte non habent in se principium alicuius motus inquātum sunt artificiata, sed solum inquātum habent materiam productam a natura, vt gladius inquantum est ab artifice nullum habet principium motus: inquātum vero est ex ferro, habet grauitatem, qua mouetur deorsum, patet ergo ꝙ naturalia vt naturalia sunt, hn̄t principium motus in seipsis, artificiata vero vt sunt artificiata non habent principium motus in seipsis, nisi inquātum habent materiam, puta ferrum uel lignum &c. Secundo ex hac diuisione ponitur a philosopho diffinitio naturæ, quæ est hæc, Natura est principium, & causa, motus &

quietis in eo in quo est primo, & per se: & nõ ſm accidens. Hæc diffinitio declaratur primo quod ſit conueniens naturæ ſic: Entia naturalia differunt ab artificiatis, quia habent in ſe naturam, ſed habent in ſe naturam, quia principium alicuius motus habent in ſe: vt diximus in diuiſione. ergo ſignum eſt ꝙ natura eſt principium motus & quietis & c. Secundo declaratur quo ad ſingulas partes, & primo dicitur principium & cauſa. Nota ꝙ principium motus eſt duplex. ſ. actiuum: vt in animatis anima eſt principium actiuum motus: et paſſiuum: vt in grauibus & leuibus eſt grauitas et leuitas, quibus mediantibus ſunt apta nata moueri a generante, vt declaratur in. 8. lib. & in cœlis eſt principium paſſiuum: quod quidem eſt potentia naturalis, nobis innominata, qua ſunt apti nati moueri motu perpetuo ab intelligentiis eis appoſitis, quando in diffinitione naturæ ponitur principium: ſumendum eſt ly principium diſiunctiue ſic: Natura eſt principium actiuum vel paſſiuũ motus & c. quia in aliquibus, puta in animatis natura eſt principium actiuum, puta anima, in aliquibus, vt in grauibus eſt principium paſſiuum, puta grauitas, dicitur ſecundo motus & quietis. Nota ꝙ ly et, non tenetur copulatiue in omnibus mobilibus, non. n. eſt verum ꝙ omne mobile moueatur, & quieſcat. nam cœlum ſm philoſophum mouetur, non tñ quiſcit: quia ſm ipſum motus cœli eſt æternus: vnde natura in cœlo eſt principium motus, ſed non quietis: ſed ſic intelligatur: Natura eſt principium motus & quietis in omni eo quod mouetur et quieſcit, & eſt principium motus in omni eo quod mouetur: et quantum ſit ex parte ſui etiam. principium quietis: ſi tale mobile quieſceret. nam ſi cœlum quieſceret natura eſſet principiũ quietis: ſicut tenẽt Theol. ꝙ de facto quieſcet poſt iudicium. Dicitur tertio in eo in quo eſt ad differentiam cauſæ efficientis & finalis: quæ licet ſint principium motus: non tñ ſunt in mobili: vt ignis licet calefaciat aquam: non tamen eſt in aqua: & lucrum licet moueat mercatorem: non tamen eſt in mercatore, poteſt tamen poſſideri mercatore: & ideo nec cauſa efficiens: nec

finalis potest dici natura. Dicitur quarto: primo .i. non mediante alio priori, vt grauitas est natura in terra, qua non mediāte alio mouetur deorsum a generante, & ex hoc excluditur motus rei compositæ, puta ꝙ animal moueatur deorsum non est ab anima vt a natura, sed est ab elemēto dominante in animali, id est a terra, nā animal ideo mouetur deorsum, non quia est animal, sed quia est ex terra, cui inest grauitas, anima ergo nō potest dici natura quādo mouetur animal deorsum, quia nō mouetur ab anima primo sed mediāte grauitate terræ, ex qua cōponitur animal, vt elemēto prædominante. Dicitur vltimo per se & nō secundū accidens, ad differentiam artificiatorū quæ fiunt a principio extrinseco efficiēte, vt domus & gladius fiunt ab artifice, aliquando fiunt a principio intrinseco, vt quando aliqs infirmatur, & est medicus, & seipsum sanat, tunc illa sanitas est a principio intrinseco .i. a scientia medicinæ, quæ est in ipso infirmo, sed hoc est ꝑ accidēs ꝙ idē homo sit medicus & infirmus, & ideo scientia medicinæ non dicitur natura, licet aliquādo & per accidens sit principium sanationis in vno homine, q sit medicus & infirmus, non sic est in rebus naturalibus, nam semper & ꝑ se habēt in seipsis principiū sui motus, vt semper ignis habet leuitatē qua mouetur sursum. Tertio declaratur quid sit habere naturam sic, Illa habēt naturā quæ habēt in se principium sui motus, vt declaratū est, & talia sunt entia naturalia, in quibus principium sui motus est materia, aut forma, vnde materia, & forma dicūtur natura, vt declarabitur in cap. seq. secūdū naturam vel a natura sunt res productæ naturaliter, vt ꝓpriæ passiones cōsequentes ipsam rē, vt homo est a natura, & risibile inest homini a natura, qa cōcomitatur hominē. Quarto ponitur corollarium, quod est tale: Cū natura sit principium motus nō pōt demōstrari ꝙ natura sit, & ꝓbatur sic: Quod est ꝑ se notū non potest demōstrari, sed naturā esse est ꝑ se notū, quia patet ad sensum, ꝙ aliqua habēt in se principium motus, vt grauia & leuia & animata, ergo naturā esse non pōt demonstrari, sed supponit̃ tanq̄ manifestū, & ideo inqt

Philosophus, Qui volunt demonstrare naturam esse, assimilantur cæco nato, qui vult iudicare de coloribus, quis color sit nobilior. cum. n. cæcus nõ cognoscat colores non potest iudicare de coloribus per aliquod magis notum, sic opposito modo se habent qui volunt demonstrare naturã esse, quia cum cognoscant naturam esse per sensum, quia videtur in multis principium motus, non possunt eam demõstrare per aliquod magis notum, & sic frustra laborant, cõuenienter ergo philosophus inuestigat quid sit natura, quã tamen suppponit esse. Hæc de primo cap̃. sufficiant.

CAPVT. II.

CIrca cap̃. secũdum nota quod Natura dicitur quinq; modis, ex quibus tres ponuntur a philosopho hic.

Primus est, Natura dicitur materia rerum naturaliũ quæ est in potentia ad recipiendũ formã substantialem, vt natura hominis dicet materiá prima, quæ in se recipit animã intellectiuã, & hoc modo etiã antiqui philosophi dicebant materiam esse naturam, immo solã materiam dicebãt esse naturam, quia credebant q; sola natura esset substãtia, & omnes formæ substãtiales essent accidẽtia. Nõ enim distinguebant inter formas rerũ naturaliũ, & formas rerũ artificiatarum, quæ sunt accidentia, vt forma gladii est sua figura, quæ est accidens, cum sit in quarta specie qualitatis. Licet ergo deciperẽtur in hoc q; ponebant omnes formas esse accidenti9, tamen in hoc dicebant verum. s. naturã dici & prædicari de materia. Secundo Natura dicit̃ de forma rerũ naturaliũ, vt anima est natura in homine, quia anima est principium motus & operationũ in homine. Item quia forma rei facit ipsam actu esse naturalem, non enim homo est homo actu, ex sola sua materia, sed tãtũ in potẽtia, quãdo vero habet formã est actu homo, ergo forma est natura, & magis natura quã materia, quia forma facit rem esse actu, materia vero facit rem solũ esse in potentia, nõ enim ferrũ facit gladiũ actu, sed figura recepta in ferro. Tertio dicitur natura de generatione rerũ animatarum, quæ dicit̃ natiuitas. Nã animata proprie dicuntur nasci. Sed hæc nati

uitas dicitur natura, quia est via ad formam, quæ est ꝓprie natura, quando enim res aīata nascitur, vel generatur acq rit formā suā, & ideo respectu formæ dicitur natiuitas esse naturā, sed hic modus parum est in vsu. Quarto dicitur natura de proprietate cuiuslibet rei, vt cum dicimus natura rheubarbari, ē sanare a febre. i. ꝓprietas. Itē natura ignis ē ascendere. i. proprietas, & hoc modo natura potest inueniri in qualibet re absoluta, etiam in deo, sicut dicimus, natura dei est indulgere peccāti. i. proprietas. Quinto dicitur natura de qualibet essentia rerū siue sit res increata, vt cū dicimus, natura dei est æterna. i. essentia, natura hominis est rationalis. i. essentia: sed nota ꝙ quartus & quintus modus nō sunt physicales, sed potius metaphysicales quia reperiūtur in omnibus entibus etiā incorporeis, ideo philosophus eos non posuit hic in physicis. Vbi solū agitur de rebus corporeis & mobilibus, & si de īcorporeis hic agiꝛ, vt in octauo, hoc est inquantū habēt ordinē ad motū, puta agiꝛ de intelligentiis, vt mouēt cœlos. Hæc de secundo cap̄. sufficiunt.

CAPVT. III.

Circa tertium cap̄. quæritur vtrum physica distinguatur a mathematica & ibi fiunt duo.

Primo poniꝛ cōclusio affirmatiua, q̄d distinguiꝛ.

Secundo soluit philosophus duo argumenta,

Conclusio probatur dupliciter. Primo sic, aliter format diffinitiones physicus, & aliter metaphysicus, ergo sunt distinctæ scientiæ. probatur antecedens: nā physicus diffinit ꝑ materiā sensibilē, vt quando diffinit hominē, ponit in sua diffinitione carnē, sanguinē, & ossa. Hæc enim sunt materia ex qua secundū physicum componitur homo, sicut domus secūdum artem componitur ex cæmento, & lapidibus, & lignis, quādo vero mathematicus diffinit non ponit in sua diffinitione materiam sensibilē, sed solum materiā intelligibilem, & subiectā solū quātitati, & abstrahit ab omni qualitate sensibili, vt quādo diffinit angulū, nō dicit angulū esse qd descriptū in ære, aut ferro, quæ sunt materia sensibilis, sed dicit, ꝙ est ille q̄ causatus est ex cōcursu duarū linearū,

lineæ autē non significant materiā sensibilē, sed solam quātitatē, p3 ergo ꝙ alio modo diffinit physicus, & alio modo mathematicus ergo sunt distinctæ scientiæ. Scdo sic, sciētiæ mediæ inter physicā & mathematicā differunt, ergo physica & mathematica differunt. ꝓbaẜ cōsequentia, qa si media differunt ab extremis, multo magis extrema inter se differūt, ꝓbaẜ vero antecedens sic, ꝑspectiua est scientia media inter geometriā, & physicā, qa accipit lineā cōsideratam a geometria & applicat eā ad visum q cōsideraẜ a physico, vt patet in. 2. de anima, & tamē distinguitur a physica, qa subiectū physicæ est ens mobile, subiecto vero ꝑspectiuæ est linea visualis: sed sciētiæ quæ habēt distincta subiecta sunt distinctæ, vt patet in. 1. poste. Item musica est media inter arithmeticā & physicā, quia accipit numerū & proportiones naturales cōsideratas ab arithmetico & applicat sono cōsiderato a physico in. 2. de anima, & tamen distinguitur a physica, qa habēt distincta subiecta, est enim subiectū musicæ numerus sonorus, physicæ vero, ens mobile. Item potest probari de astrologia, quæ est media inter geometriā & physicā. Accipit enim figuram circularē a geometra & applicat cœlo, qđ ē corpus physicū. Itē numerū accipit ab arithmetico & applicat motui cœloꝝ. & signis, p3 ergo ꝙ physica & sciētiæ mediæ & sciētiæ mathematicæ distīguūẜ.

Nunc soluemus duo argumenta.

Primum est, physica & geometria considerant easdem res, ergo sunt eadem sciētia, probatur antecedens, geometria considerat quantitates continuas, vt lineā, superficiē, & corpus & figuras. Sed hæc eadem considerantur a physico, quia quæcunq3 sunt in re naturali per se considerantur a physico, aliter non haberet completam scientiam de re naturali, sed linea, superficies, corporeitas, & figura sunt in re naturali, puta lapide vt patet, ergo physica & geometria considerant easdem res,

Scđm est, Astrologia est pars mathematicæ quia considerat quātitates & figuras & numeros, & est eadem cum physica, quia tam physica, vt patet in lib. de cœlo, quam

astrologia cõsiderant figuram solis, & lunæ, & cœli, & terræ &c. ergo physica saltem secūdū hāc partē, quæ est astrologia, non distinguitur a mathematica. Ad primū respōdet philosophus ꝙ licet eadē considerētur a physica & mathematica, non tamen secūdū eandem rationē, & hoc non est inconueniens, nam homo consideratur a logico inquantū est species, & a physico inquantū est cōpositum ex contrariis elementis, sic in proposito considerantur linea, superficies, corporeitas, & figura a mathematico absolute, puta linea vt linea: a physico vero considerantur, vt sunt terminantes rem naturalē, nā figura terminat & finit rē figurabilem, patet igitur ꝙ physica, & mathematica non sunt eadē scientia. Ad secūdū dicit ꝙ astrologia non est pars sciētiæ mathematicæ, quia oīs scientia mathematica cōsiderat quantitates non applicando ad materiam, sed astrologia applicat quantitatem ad corpus cœleste, ideo est media inter physicam & mathematicam, dicitur etiam ꝙ licet astrologia & physica considerēt eandē conclusionē, non tamen ꝓbant eam eodem medio, sed diuerso, puta hæc conclusio. Terra est rotunda, consideratur a physico, & ꝓbatur hoc medio, qa omnes partes terræ sunt graues & appetunt eē in centro, ideo se conculcant & faciūt figuram rotundam, vt propinquent centro tantū quantū possunt, ab astrologo eadē conclusio probatur hoc medio, quia eclipsis lunæ non apparet omnibus habitantibus in terra eadē hora, sed oriētalibus secunda, aut tertia hora noctis, occidentalibus vero prima hora noctis &c. hæc declaraui in tractatu sphæræ, non ergo sunt eadem sciētia physica & mathematica, ideo nec astrologia. Hæc sufficiant de tertio cap̄.

CAPVT. IIII.

Circa quartum cap̄. quæritur vtrum physicus consideret materiam & formam, & respondet philosophus per duas conclusiones, prima est, Physicus cōsiderat materiam & formā rei naturalis, probatur tripliciter, primo sic, physicus considerat naturam, sed natura dicitur de materia & forma, ergo physicus considerat materiam &

formam. Secundo sic, Ars imitatur naturam, sed ars considerat materiã & formã artificiati, vt artifex cõsiderat materiam ex qua debet fieri gladius, puta ferrũ, non enim ex omni materia fit gladius, & considerat quam figurã, & formam debet habere gladius, vt per suam formã distinguatur ab aliis artificiatis: ergo & physicus debet considerare materiã & formã rei naturalis, puta ex qua materia fit aurum, & quæ sit forma auri. Tertio sic, Eadẽ scientia considerat eá quæ sunt ad finem ordinata, & ipsum finem: sed materia ordinatur ad formã vt ad finẽ, puta ordinãtur ligna & claui ad formã nauis, & forma introducta in lignis terminat & finit factionem nauis, sic in naturalibus, postquam anima est introducta in materia, terminatur generatio animalis, ergo physicus cõsiderat materiã & formã rei naturalis. Secunda cõclusio, Physicus non considerat omnẽ formã absolute, sed tantũ illas quæ habent esse in materia, ꝓbatur sic, Sicut medicus nõ considerat corpus humanum absolute, sed solum inquantũ potest recipere sanitatẽ: similiter artifex non considerat ferrũ absolute, sed solũ inquantum potest recipere figuram artificiati: sic nec physicus cõsiderat formas absolute, sed solũ inquantũ recipiuntur in materia & dant esse rei naturali, cõsiderare vero de forma absolute est officium metaphysici, sicut considerare corpus humanum & ferrum absolute est officium physici.

Ex his sequitur corollarie, ꝙ vltima forma quæ consideratur a physico est anima intellectiua, quia partim est in materia inquãtum dat esse homini, & est vnita corpori humano, partim est extra materiam inquantum intellectus nõ est affixus alicui organo corporeo, quod quomodo sit declarabitur in. 3. de anima, quãdo igitur est separata a corpore non amplius est de cõsideratione physici quo ad substantiam suam præcise, sed metaphysici, sicut etiam intelligentiæ, & Deus gloriosus non considerantur a physico nisi inquantum sunt mouentes, vt patet in. 8. physi. secundum vero substantias suas considerantur a metaphysico & theologo. Hæc de quarto cap. sufficiant.

Vltimo contra diffinitionem naturæ fiunt quædam argumenta,& soluuntur,primum est hoc: Nulla substantia debet diffiniri per accidentia,sed per suum proprium genus & differentiam,sed natura est substantia(dicitur enim de materia & de forma substantiali,quarū vtraq; est substantia reductiuæ)ergo natura non debet diffiniri per accidentia,sed motus & quies sunt accidentia: ergo male ponuntur in diffinitione naturæ.

Ad hoc dicitur,q̄ diffinitio est duplex,prima est quiditatiua,& essentialis,& hæc nunquam est per accidētia, sed per proprium genus & differentiam.Secunda est descriptiua,& hæc potest esse p̄ accidentia,vt homo ē animal beatificabile, aliquando est per effectum, vt ignis est causa calefactionis,sic est in proposito, natura hic describitur per effectum,motus & quies sunt effectus naturæ,vt causantur a natura.Secundum est,absolutum non debet diffiniri per relatiuum,sed natura est quid absolutum, & principiū est relatiuum,dicitur enim principiati principiū,ergo male dicitur quod natura est principium.

Ad hoc negatur,q̄ natura sit quid absolutum,immo est relatiuum secundum dici,sicut etiam principium,nam natura est rei naturalis natura,& est materia vel forma,materia vero habet respectum ad formā,sicut potentia ad actū, vt declaratur in primo lib.& sic patet q̄ natura est quid relatiuum secundū dici,vnde conuenienter diffinitur p̄ aliud relatiuum. Tertium est,quies cum sit priuatio, & negatio formæ non habet principium,quia omne habens principium est ens positiuum,ergo male dicitur quod natura sit principium motus & quietis.

Ad hoc dicitur,q̄ licet priuatio nō habeat principiū primo & per se,habet tamē secundario,vnde natura intendit motū & acquisitionē termini motus,quo acquisitio per accidēs fit quies,q̄a cessat motus,dico ergo ad argumētū q̄ licet id q̄d habet principiū primo,& p̄ se sit ens positiuū, tamē id quod habet principiū p̄ accidens,& secūdario,potest esse ens priuatiuū.Hic terminat tractatus de Natura.

TRACTATVS DE CAVSIS PER SE.

TRactatum de causis per se diuidimus in sex capita.

In primo ostenditur quid sit causa.

In secundo agitur de causa efficiente.

In tertio agitur de causa formali.

In quarto agitur de causa materiali.

In quinto agitur de causa finali.

In sexto agitur de modis causarum.

CAPVT. I.

CIrca primum cap. discutiẽdum est quid sit causa. Vñ de nota ꝙ de ratione causæ sunt tria. Primum est ꝙ a causa dependet effectus, sed diuersimode, quia alio modo dependet effectus a causa materiali, & alio modo a causa efficiente, vt dicemus. Secũdum est, ꝙ causa est prior suo effectu, quia effectus habet esse a causa sua, ergo causa præsupponitur esse, nisi enim causa haberet esse, nõ posset dare esse effectui, vt nisi sol esset, non posset dare esse plantæ nascenti, & per hanc conditionem differt principium a causa, nam nõ est necesse omne principium esse prius suo principiato vt declarat Theologus, qui tenet in Deo patrẽ esse principium filii, non tamen patrem esse priorem filio, & sic in deo, hæc est falsa, pater est causa filii, qa esset prior filio, cum omnis causa sit prior suo causato. Tertium est, ꝙ causa semper distinguitur realiter & essentialiter a suo effectu, quia cum causa producat suum effectum, si nõ distinguitur eẽntialiter a suo effectu, ergo idẽ ꝓduceret seipsum, qđ est impossibile, puta si Socrates generãs non distinguit essentialiter a filio suo genito, ergo Socrates generat seipsum, qđ patet esse falsum, & ꝑ hanc cõditionẽ differt etiã causa a principio, nõ enim est necesse oẽ principiũ distingui eẽntialiter a suo ꝑncipiato, sustinet nãq; Theologus in deo patrẽ eẽ principiũ filii, nõ tamẽ distingui eẽntialiter, qa pater & filius sunt vnus deus, vna sub̃a, sed hæc ꝑtrãseo, qm̃

sunt

tissimæ speculationis Theologicæ, igitur ex his conditionibus formetur sic diffinitio causæ. Causa est a qua dependet effectus, & est semper prior suo effectu, distinguiturq; essentialiter a suo effectu. ex cōsequenti sic formetur diffinitio principii. Principium est id a quo aliquid ꝑcedit, & non plus, ex quo patet ꝙ principium est in plus quā causa. nam omnis causa est principium, quia omnis effectus a sua causa procedit & dependet, non tamen omne principium est causa. nam priuatio est principium naturale, non tamen causa (vt diximus) & punctus est principium lineæ, non tamen causa, quia esset causa materialis, quod est falsum, quia linea non componitur ex punctis, vt patet in sexto physicorum. Hæc de primo cap. sufficiant.

CAPVT. II.

IN secundo cap. declarādum est quid sit causa efficiens, & deinde ponentur quædam distinctiones de causa efficiente, sic igitur diffinitur. Causa efficiens est illa quæ actione sua efficit effectum, vt ignis calefactione producit & efficit aquam calidam. Hæc diffinitio competit soli efficienti, qua nulla alia causa actione efficit effectum, non. n. materia per aliquam actionem est causa, sed seipsa inquantum recipit formā, nec forma per aliquam actionē est causa, sed seipsa inquantum facit rem esse actu, vt anima seipsa facit animatum esse actu. similiter finis per nullam actionē est causa nisi metaphorice, vt dicemus. Patet ergo ꝙ efficere per actionem suam effectum est competens soli causæ efficienti, & sic diffinitio est bona, quia competit soli diffinito, & facit ipsum differre ab aliis causis. Præterea, actio effectiua est a solo efficiente. ergo soli efficienti cōpetit producere effectum per actionem suā semper sumendo actionem effectiue & non formaliter, quæ quō differant, vide in Cōpendio minori in prædicamento actionis. Secundo. ponuntur quædam distinctiones de causa efficiente, quæ necessariæ sunt physico, et Metaphysico, & Theologo. Dimitto distinctionem quæ est in causam disponentē, præparantem, consiliantem, & perficientem. Hæc, n. declaratur. B.

Thoma in Cōmē. ponam ergo alias quatuor distinctiones.

Prima est, Causarum efficientium quædam producit totam substantiam rei, & hic est solus deus: qui dum creat, totā rei substantiam producit, quædam producit rem secū dum partem, & hoc est agens creatum: quod solū introducit formam in materiam, sed non producit materiam, saltem materiam primam. Hanc distinctionem ponemus etiam in. 8. physi. vbi disputatur cōtra Auer. de creatione.

Secunda est, Causarum efficiētium quædam vniuersalis, & est illa quæ plures effectus distinctos specie producere potest, vt deus qui omnia sua virtute producere potest, & sol uirtute sua cum aliis planetis producit hæc inferiora: quædam particularis, quæ solum vnum effectum producere potest: vt homo solum hominem generat, et ignis solū calefacit: & talis arbor solū talē effectū vel fructū ꝑducit.

Tertia distinctio. Causarum efficientium quædam sunt essentialiter subordinatæ, & sunt illæ quæ ita se habent ꝙ vna non potest causare sine alia, & quando vna causat oēs causant, vt omnes planetæ sunt causæ subordinatæ, quia luna nō causat aliquid in his inferioribus, nisi etiam causet Mercurius, & Venus, & Sol, & Mars &c. similiter hō generans & sol sunt subordinatæ causæ, quia hō non pōt generare hoiem, nisi sol per motum suum influat in his inferioribus. quædā sunt accidentaliter subordinatæ: & sunt illæ quæ licet simul causent, tñ vna pōt causare sine alia, vt baculus, & manus sunt accidentaliter causæ subordinatæ ad mouēdū lapidē, pōt. n. man⁹ mouerē lapidē sine baculo etc.

Quarta distinctio. Causarum efficientium quædam est totalis, & est illa quæ ꝑ seipsam causat, vt ignis, quædā partialis, & est illa quæ nō per seipsam, sed alia cōcurrente pōt effectum producere, vt qñ Plato per seipsum non pōt trahere nauem nisi concurrente Socrate, vterq; dicitur causa partialis, ex quibus coniunctis fit vna cā totalis & perfecta.

Posset addi quinta distinctio, quæ est. Causarum efficientium quædam est in fieri tantū, quædam in fieri & cōseruari. Exemplū primi, vt ædificator. Exēplum scdi, vt sol.

CAPVT III.

IN tertio cap. declarandũ est quid sit causa formalis. Et primo supponitur distinctio quadrimembris de forma quam posui in Cópendio minori, in Trac. de locis. Hic enim habemus diffinire formam quarto modo sumptã, quia sic est causa formalis, & non in aliis tribus modis. Sumendo ergo formã quarto modo, sic diffinitur. Causa formalis est illa quæ dat esse intrinsece & per seipsam rei compositæ ex materia & forma, vt anima est formalis causa, quia dat esse rei animatæ. primo dicitur intrinsece ad differentiam causæ efficientis & finalis, quia non sunt causæ intrinsecæ: cum nõ ingrediantur essentiam rei productæ, nõ enim ædificator ingreditur compositionem domus. Secundo dicitur: per seipsam, etiam ad differentiam causæ efficiẽtis, quæ non efficit effectum nisi per actionem suam, vt diximus. Nota quod ad rationem causæ formalis plura nõ requiruntur, licet aliqua consequantur ad eã vt propriæ suæ passiones, & præcipue duæ. prima est, ꝙ causa formalis facit rem differre a quolibet alio, vt per aiam differt animatum a quolibet inanimato, & similiter per albedinem differt albũ a quolibet alio colorato, se habet. n. causa formalis ad rem cópositam, vt differentia magis propria ad speciem. sicut. n. rationale facit differre hoiem a quolibet alio animali, ita causa formalis, siue substantialis, siue accidentalis facit differre rem cópositam a quolibet alio non habente talem formã. Secũda est, ꝙ causa formalis quæ est ipsamet forma habet restringere materiam. nam materia prima ex se est in potentia ꝙ sit sub forma ignis, vel aeris: vel hominis: vel plantæ, quando vero est actu sub tali forma, puta sub forma ignis, toto illo tempore quo est sub forma ignis restringitur & terminatur ne possit esse sub alia forma. & ideo dicitur ꝙ forma limitat & coarctat amplitudinem materiæ, idem facit forma accidentalis. nã paries ex se potest fieri & rubeus, & niger & albus, quando vero receperit nigredinem quæ est forma accidentalis, toto illo tempore quo fuerit sub nigredine non potest esse sub alio

colore. Patet ergo quid sit causa formalis, & quæ sint suæ propriæ passiones. Hæc de tertio cap. sufficiant.

CAP. IIII.

IN quarto cap. declarandum est quid sit causa materialis. Et primo supponitur distinctio de materia quam posui in trac. de locis, in Compendio minori. Hic enim solum diffinitur materia tertio modo. s. ex qua simul cū forma fit res cōposita. sic igitur diffinitur. Materialis causa est illa quæ recipit formam & conseruat eam &c. primo dicitur, quæ recipit formam, quia materia & forma sibiinuicē correspondent. nam materia ordinatur ad formam vt potentia ad actum, sed forma ideo est causa, quia dat esse materiæ & rei compositæ, vt dictum est supra. ergo materia est causa, quia recipit formam. Dicitur secundo. & conseruat eā, quia nulla forma substantialis præter animam intellectiuā habet esse per se, sed in alio. s. in materia, & ideo qñ separantur a materia corrumpuntur, vt oīs aīa brutorum corrumpitur quando animal moritur, et tantum habent esse quandiu sunt receptæ in materia. ergo materia conseruat formam in esse. similiter nulla forma accidentalis habet esse nisi sit in aliquo subiecto, quod dicitur materia secunda, vt declaraui in. ii. tract. in primum lib. physico. ergo materia conseruat omnem formam siue accidentalem, siue substantialē. patet ergo diffinitio materialis causæ, nec est instantia de anima intellectiua, quæ licet conseruetur in se postquam est separata a materia, tamen nō est actu causa formalis nisi quando est in materia, quia quando est separata non dat esse rei compositæ, & ideo est necesse quod conseruetur a materia in ratione formæ, licet non quantū ad suum esse. Hæc de quarto cap. sufficiant.

CAPVT. V.

IN quinto cap. declarandum est quid sit causa finalis. Et nota quod dupliciter diffinitur. primo sm viam Thomisticam sic. Causa finalis est illa quæ mouet agentem metaphoricæ. primo dicitur, quæ mouet agentem, qui agens operatur propter finem, vt medicus dat remedium

propter sanitatem. ergo finis mouet agentem ad operandum, vt sanitas mouet medicum ad exhibēdum remediū. Secundo, dicitur metaphorice. nam mouere contingit dupliciter. s. proprie & metaphorice. Mouere proprie est causare aliquid reale in re mota, siue sit forma substantialis, vt in generatione, siue accidentalis, ut in augmento, uel alteratione, & sic mouere cōpetit soli causæ efficienti, siue sit generans, siue creans, siue alterans. Mouere metaphorice est nihil causare in re mota, sed solum trahere agentem ad sui amorem, vt. s. gratia sui aliquid fiat ab agente, puta sanitas trahit medicum ad suum amorem, vt gratia ipsius sanitatis amatæ det medicina a medico, & hoc mō mouere metaphorice cōpetit soli causæ finali, est enim illa gratia cuius aliquid fit, vt inquit philosophus in tex. 2. Diffinitur sic secundum viam Heruei in. 2. quolib. q. 1. Causa finalis est illa quæ dat quādam bonitatem naturalem rei ordinatæ ad finem, quam non habet ex se. verbi gratia sanitas est causa finalis medicinæ, quia sanitas dat medicinæ quandam bonitatem & appetibilitatem inquantum videtur bona, et appetitur vt causatiua sanitatis, dato etiam casu q secundum sui naturam generaret horrorem inquātum amara, vel fætens, tamen sanitas facit ipsam desiderabilē, & hoc est qd' dixi in Compen. minori. in trac. de locis q prima dignitas finis est causare amorem in re ordinata ad finem. Hic sequitur distin. de fine præcedenti & fine ultimo, reperies eā in Cōpen. minori, in trac. de locis, & ponitur in tex. 2. physi. ab Aristo. Hæc de quinto cap. sufficiant.

CAPVT. VI.

IN sexto cap. agendū est de modis causarum quot sunt, et nota q omnes isti modi possunt applicari cuilibet generi causarum. s. efficienti, & materiali, & formāli, & finali, omnes isti modi cōtinentur sub quadruplici diuisione:

Prima diuisio, causarum quædam est prior. i. remota, vt sol est causa remota hominis geniti, quædam est posterior. i. propinqua, vt homo est causa propinqua, immo proxima hominis geniti.

Secunda diuisio, causarum quædam est per se, & est illa quæ secundum uirtutem suam producit effectum, vt generans per se mouet graue deorsum, imprimit enim grauitatem quã mouetur deorsum, quædam est per accidens, & est illa quæ non secundum uirtutem suam producit effectum, sed inquantum coniungitur effectui per se, vel causæ per se. Exemplum primi. Remouens colũnam est causa per accidens q lapis descendat, quia remouet impedimentum. Exemplum secundi. Musicus ædificat. nam musicus coniungitur per accidens ædificatori, est enim per accidẽs quod in vno homine sit musica & ars ædificandi.

Tertia diuisio. Causarum quædam est simplex .i. nominata per terminum incomplexum, vt ædificator ædificat, ly ædificator est causa simplex. quædam est cõposita .i. nominata per terminum cõplexum, vt ædificator rubeus crispus ædificat, ly ædificator est causa per se, ly rubeus crispus est causa per accidens, accidit enim ædificatori q sit rubeus crispus, vnde ille terminus complexus dicit unum aggregatum ex causa per se & causa per accidens.

Quarta diuisio. Causarum quædam est in potentia, & est illa quæ non actu causat, sed potest causare, & denomitur per nomen verbale, vt lector, qui potest legere, & ædificator, & dominator, & creator. Quædã est in actu, & est illa quæ actu causat, & denominatur per participium præsentis temporis, vt illuminans, generans, creans etc. Et nota secundum philosophum, q omnia membra trium præcedentium diuisionum possunt distingui per potentiam & actum, puta causa prior est duplex .s. quædam in potentia, quædam in actu, simili modo, causa posterior est duplex .s. in potentia & in actu, & sic distingue sequentia, & tunc si recte aduertes inuenies duodecim modos causarum. Hæc sufficiant de modis causarum.

Vltimo philosophus adducit quatuor, quæ consequuntur prædicta genera causarum, & modos earum. primum est. Vnius effectus possunt esse multæ causæ per se, hæc sic declaratur. Vnius effectus, puta statua habet causam effi-

efficientem per se, qui est statuæ factor, & materiā per se, quæ est æs, aut marmor, aut lignum &c. & formā per se, quæ est figura in tali materia recepta patet ergo ꝙ unus effectus pōt habere plures causas per se, quæ tñ sint diuersorū generum: puta quod vna sit in genere causæ efficientis: alia in genere causæ materialis, non. n. vnus effectus pōt habere duas causas efficientes totales & sufficientes, vt declarabitur in. 5. Metaphysi. potest tñ habere duas causas, quarū vna sit remota, & alia propinqua, sicut dicimus ꝙ sol & hō generant hoīem, & potest habere duas causas partiales: ex quibus fiat vna sufficiens, vt Socra. & Plato trahūt nauim.

Secundum est Duæ causæ sunt sibiinuicem causæ, hoc declaratur sic Efficiens est causa finis. nā efficiens sua actione facit finem esse actu: vt medicus sua medicatione facit sanitatem esse actu in infirmo, & finis est causa efficientis. nam finis mouet efficientem metaphysice ad operādum, vt dictum est supra, puta sanitas trahit medicum ad operādum. similiter materia est causa formæ, quia recipit eam et sustentat eam, vt diximus supra, & forma est causa materiæ, quia dat esse materiæ, & limitat eā, vt diximus supra. patet ergo quomodo causæ sunt sibiinuicem causæ.

Tertium est. Contingit ꝙ eadem sit causa contrariorū in eodem genere causæ, hoc declaratur sic. Gubernator nauis quando est præsens & existens in naui in tempore tempestatis est causa ꝙ nauis saluetur, & non submergatur, qū vero est absens est causa ꝙ nauis deperdatur, cū non recte ab alio gubernetur. ecce quod idē gubernator ſm præsentiam est causa salutis, & ſm absentiam est causa perditionis in naui, salus & perditio sunt contrariæ ergo &c.

Quartum est, quomodo ualet cōsequentia causa ad effectū affirmatiue & negatiue, vnde nota ꝙ semper est bona consequentia quando sumuntur causa & effectus eodē mō, ita quod utrūqꝫ sit in potentia, vel utrunqꝫ sit in actu, vnde bene sequitur ædificans est, ergo domus actu ædificatur, & si ædificator est, ergo domus potest ædificari, similiter intellige arguendo negando. quādo vero sumuntur

diuersimode puta causa in potentia, & effectus in actu & econuerso, non est bona consequentia, non.n. sequitur, lector est, ergo lectio actu legitur, sic habēt intelligi illæ duæ maxime, posita causa ponitur effectus, dum mō sumātur causa & effectus eodem modo. & similiter, Remota causa remouetur effectus eodem modo. Hæc de causis per se & modis causarum sufficiant.

Postremo soluenda sunt aliqua argumenta, primū probat ꝙ materia non est causa sic, omnis causa dat esse effectui, sed materia non dat esse effectui, quia si sic, ergo ipsa habet magis esse quam effectus, ꝙ est falsum, quia materia habet esse solum in potentia, vt dictum est in primo lib. in trac. secundo effectus vero habet esse actu, consequentia vero probatur sic: propter quod unumquodque tale & illud magis, sed effectus habet esse per materiam secundum te. ergo materia habet magis esse quā effectus.

Ad hoc dicitur, ꝙ materia est causa, quia recipit formā: vt diximus: nec sequitur ꝙ habeat magis esse quā effectus: quia illa propositio philosophi, propter ꝙ unūquodq;, non tenet in cā materiali, sed præcipue habet veritatem in cā efficiente principali vniuoca, vt dixi in Cōpendio maiori in lib. posteri. Secundū probat ꝙ forma non est cā sic: effectus non est cā: sed forma est effectus: producitur.n. ab efficiente puta asinus generans asinum, producit animam asini geniti, quæ est forma sua: ergo forma non est causa.

Ad hoc dicitur, ꝙ forma comparatur ad duo: primo ad producentem: & sic est effectus: et non causa: vt probat argumentum. Secundo comparatur ad rem productam & sic est causa quia dat esse rei productæ: puta anima asini geniti dat esse asino genito: & sic est causa licet sit effectus cō parata asino generanti. Tertium probat ꝙ finis non est causa sic: omnis causa est prior suo effectu: sed finis non est prior suo effectu: immo est vltimus effectus qui producitur ab efficiente, vt sanitas est vltimum quod causatur a medico in infirmo: ergo non est causa.

Ad hoc dicitur, ꝙ finis sumitur dupliciter. primo vt in-

tenditur ab agēte. Secūdo vt producitur, vel acquiritur ab agente, primo modo non est vltimus effectus ꝓductus, est prior omnibus aliis causis, nā ædificans prius intēdit habitationem, quæ est finis domus quā præparet lapides & cæmentum, & quam componat hæc adinuicem in qua cōpositione consistit forma domus Vltimo autem post domū factam fit habitatio in ea, ecce ꝙ habitatio secundum ꝙ intenditur ab ædificatore est prior, & sic est causa quia mouet ædificatorem ad ædificandum, vt quoddā amatū, secundū vero quod producitur est vltimus effectus, vt probat argumentum, & sic nō est causa. Et hoc est ꝙ apud doctores solet dici, Finis vt est in intentione operātis est causa, vt est in executione nō ē causa, qa est vltimus effectus producentis. Quartū ꝓbat ꝙ efficiens nō est causa sic, si efficiens est causa, ergo homo generans est causa efficiens hominis geniti, sed hoc non, qa vel ꝓducit totam substantiā rei, vt Deus creans vel partem substātiæ, puta formā, sicut equus ꝓducit equi animā, sed homo non producit partē hominis geniti, quia non producit materiam primam, hæc enim est ingenerabilis, vt dictū est in primo lib. trac. 2. nec producit animā intellectiuā, quia hæc creatur a deo, ergo homo generās non est causa efficiens hominis geniti.

Ad hoc dicitur, ꝙ causa efficiens debet habere vnam ex tribus conditionibus, s. vel producat omnes partes rei, vel vnam partem, vel saltem vniat partes rei adinuicem licet non producat eas, & hoc tertio modo homo est efficiēs hominis geniti, quia licet non producat animam, est tamen causa ꝙ anima vniatur materiæ, disponit enim materiam organizando corpus humanum, & in corpore sic organizato introducitur anima intellectiua, vtrum vero hæc organizatio præcedat animam intellectiuam, pro nunc transeo, quia hoc resoluetur in secundo de anima diffiniēdo animam, dicitur ergo homo causa efficiens hominis geniti, qa est causa ꝙ anima vniatur materiæ, ex qua vnione homo genitus habet esse actu.

Hic terminat̄ tractatus de causis ꝑ se.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

TRACTATVS DE FORTVNA ET CASV ET FATO.

TRactatum hunc diuidimus in tria cap.

In primo agitur de fortuna & casu & fato.

In secundo probatur q physicus demonstrat per.4.genera causarum.

In tertio probat q natura operat pp finē, & quomodo aliqd est necessariū in rebus naturalibus.

CAPVT. I.

CApur primum diuidimus in tres partes.

Primo diffinitur fortuna.

Secūdo diffinitur casus, & declaratur quomodo differt a fortuna.

Tertio diffinitur fatū, deinde declaratur quomodo opiniones antiquorū, & vulgarium sint veræ vel falsæ de fortuna diffinitio fortunæ inuestigatur per quatuor diuisiōes. quarum prima est hæc. Causarum efficientium quædam est per se, quædam est per accidēs, causa efficiens per se est illa quæ influit in suum effectum directe, vel quæ intendit suum effectum, exemplum primi: ignis est causa efficiens per se aquæ calidæ, influit enim & agit in aquam per caliditatem suā, qua directæ calefacit, exemplum secundi, Socrates vadens in forum ut emat panes, si emit panes est causa per se emptionis panum, intendebat enim ire in forum, vt emeret panes, causa efficiens per accidens est illa quæ non influit in effectum directe, vel quæ non intendit effectum licet effectus proueniat exemplum primi musicus ædificat domum, non enim homo vt musicus agit in domum, sed vt ædificator, & ideo musica & omnia quæ sunt in ædificatore præter artem ædificandi sunt causa efficiens per accidens domus, exempli scdi Socrates fodiens sepulcrum reperit thesaurum, licet non intēderet inuenire thesaurū, Socrates est causa per accidens inuentionis thesauri.

Secunda diuisio est ex parte effectuum sic, eorum quæ

fiunt quædam fiunt semper & nunquam deficiunt, vt sol quolibet mane oritur, & vespere occidit: quædam fiũt frequenter & in pluribus, vt homo nascitur cum duobus oculis: q̃dã fiũt raro, vt homo nascitur cũ sex digitis in manu.

Tertia diuisio est ex parte finis, sic eorum quæ fiunt q̃dam fiũt propter finem deliberatũ, vt Socrates fodit sepulcrum, propter mortuum sep liendum, & medicus dat medicinam propter sanitatem infirmi: quædam non fiunt propter aliquẽ finem deliberatum: Sed incõsiderate, vt Socrates studens inconsiderate mouet tibiam, confricat barbã, corrodit vngues &c. Isti dñr actus ĩdelibati & incõsiderati.

Quarta diuisio est ex parte agentium sic, eorum quæ agunt propter finem, quædam agunt propter finem cognitum ab eis, & deliberatum, & ista sunt agentia per intellectum vt homo & angelus, & dicuntur agentia a proposito .i. ex voluntate deliberata. Quædam agunt propter finem non cognitum ab eis, sed vt diriguntur ab aliquo cognoscente finem, & ista sunt agentia sine intellectu, vt bruta & inanimata quæ diriguntur in finem naturali instinctu a primo conditore cognoscente omnia, sic hirundo facit nidũ talis formæ, non quidem intelligens nidum, sed vt directa a primo conditore, sic lapis tendit deorsum, vt directus a principio propter conseruationem suam, & ista agentia dicuntur agentia a natura .i. ex naturali instinctu sibi indito a primo conditore. Ex his diuisionibus, ponit philosophus diffinitionem fortunæ, quæ est hæc, Fortuna est causa per accidens, in his quæ fiunt a proposito in minori parte, i. raro & propter finem, dicitur causa per accidens ad differentiam causæ per se intendentis effectum, necesse est enim, q effectus qui est a fortuna, non sit intentus, quia si est intentus, non dicitur a fortuna, si ergo effectus fortuitus non est intentus, fortuna dicitur causa per accidens, nã diximus in prima diuisione, q causa per accidens est quæ non intendit effectum, licet effectus proueniat, dicitur in his quæ fiũt a proposito, quia effectus non intentus qui est ab agente instinctu naturali, non dicitur esse a fortuna, sed a casu, vt di

cemus infra, vnde inuẽtio thesauri quæ est a Socrate fodiẽte sepulcrũ, dicitur esse a fortuna, quia Socrates ex proposito fodit sepulcrũ, vnde nota ꝙ eadem causa, quæ est causa ꝑ accidens effectus intenti, est causa per accidens effectus nõ intenti, & respectu effectus nõ intẽti est fortuna verbi gratia Socra. est causa per se fossionis sepulcri, & ipsemet Socrates est cã per accidens inuentionis thesauri, & respectu huiusmet inuentionis qui est effectus nõ intentus, Socrates dicitur fortuna, vnde fortuna est ipsamet cã ꝑ se prout ei contingit aliquis effectus non intentus & inopinatus, respectu cuius dicitur causa per accidens. Dicitur in minori parte. i. raro, quia si effectus frequenter contingeret, nõ potest dici a fortuna, quia esset intentus saltem secundario, verbi gratia quoties Socrates vadit ꝑ viã lutosam calcei eius deturpantur, licet Socrates non intendat deturpare calceos tamen illa deturpatio non potest dici esse a fortuna, qa hoc ei accidit frequenter, quãdo ꝑ lutosam viã incedit. Ad hoc ergo ꝙ effectus dicatur esse a fortuna debet raro euenire, vt raro euenit ꝙ Socrates tendens ad ecclesiã inueniat ducatũ in ea, dicitur propter finẽ. Ad hoc enim quod aliquod agens dicatur fortuna est necesse quod intẽdat aliquẽ effectũ propter aliquẽ finem, Cui effectui intento propter finẽ cõiungatur alius effectus nõ intentus, respectu cuius ipsum agens dicetur esse fortuna, verbi gratia Socrates tẽdit in forum vt emat panes, ecce effectus ꝑꝑ finem intentus. Quando est in foro reperit inimicum suum, a quo vulneratur lyreperit inimicũ est effectus nõ intentus, qui cõiungitur effectui intẽto. s. tendere ad forum, vt emat panes, & respectu illius effectus non intenti Socrates dicitur fortuna, manifesta est ergo diffinitio fortunæ secũdũ Aristo. assignata. Casus diffinitur sic, Casus est causa efficiens per accidens in his quæ fiunt nõ a ꝓposito, in minori parte. i. raro, & propter finẽ, hæc declaratur sicut diffinitio fortunæ, quia nõ distinguitur ab ea, nisi in hac particula, non a ꝓposito, ꝑ quã differt casus a fortuna, vnde dicit philosophus ꝙ casus solum est in agẽtibus sine ꝓposito, vt sunt ĩfantes, & stulti, & bru

ta animalia. & inanimata, vnde si infans stet iuxta aquam, vt eam inspiciat, & cadat in ea, atque submergatur, dicetur esse effectus a casu, sed non a fortuna, nota tamen quod apud communiter loquentes, sumitur casus & fortuna indifferē ter & in agentibus a proposito & in agentibus sine proposito.

Fatum quid sit inuestigandū est, licet philosophus de eo mentionē non faciat in. 2. physi. sed nota quod fatū nō potest cognosci nisi sciatur qd est prouidentia, vt patebit. Notandū igitur quod omnis princeps intendit ordinare per cō uenientia media, & leges optimas subditos suos in debitum finē, vt. s. operentur in ciuitate, & pacifice viuant &c. postquā sic ordinauit & disposuit in mēte sua, constituit super subditos suos particulares gubernatores, & officiales, qbus tradit ordinatas leges, vt faciant eas a subditis obseruari. Sic deus gloriosus, vt summus princeps ordinauit in mēte sua quod omnes res per conuenientia media tendant in suum finē, & operentur secūdū conuenientiā naturæ, suæ puta quod ignis ascendat, quod graue tendat deorsum, quod vnūquodque animal generet sibi simile &c. Et hæc ordinatio dicitur diuina prouidentia, vnde sic diffinitur, Prouidentia est ordinatio rerū in finē per cōuenientia media in mente summi principis, i. dei constituta, hanc ordinationē obseruandam tradit deus secūdis causis dominātibus his rebus corruptibilibus, vt rectoribus & gubernatoribus, istæ causæ secundæ dominantes mūdo inferiori sunt planetæ & alia sydera, quæ vario suo influxu & motu & coniunctione & aspectu causant hæc inferiora corruptibilia, hæc igitur ordinatio vt committitur causis cœlestibus obseruāda & exequēda, dicitur Fatum, verbi gratia, deus ordinauit in mente sua, Socratē nasciturum tanto tēpore victurum, talē artē executurum hæc est prouidētia. Quod vero nascatur, & tanto tpe viuat, & ad talē artē inclinetur, hoc est a corporibus cœlestibus, in tali situ & coniunctione & aspectu, vt scrutatur astronomus, & hæc executio dicitur fatū, vnde sic diffinitur, Fatū est executio diuinæ prouidentiæ, corporibus cœlestibus inserta, per quā inferiora mouētur in fines suos preordinatos.

Ex hoc sequitur ꝙ fortuna & fatum sunt opposita: nã fortuna est respectu effectus nõ intenti nec ordinati, nec dispositi in mente ipsius operantis: fatum vero est respectu effectus fatati .i. præordinati & intenti a summo principe, q̃ tamen exequi͛ a causis cœlestibus, & nota q̃d p causas cœlestes intelligo corpa cœlestia & itelligẽtias eis applicatas.

In hoc sensu somniabant poetæ, & philosophi fatũ, cũ dicunt, Italiam fato .i. ordinatione diuina executa per corpora cœlestia. item sic, Quo fata vocant, expone eodẽ sensu. item sic est intelligenda diffinitio Hermetis Trismegisti Aegyptii quæ est hæc, fatum est complexio causarum singulis temporaliter tribuens quæ deorum cœlestium sunt ordinata secũdum rectam fidem, sic rectificetur, Fatum est connexio causarum cœlestiũ singulis rebus tribuens quæ sunt a Deo summo ordinata, sic formata concordat cum theologo, nullumque continet errorem, sic patet quid sit fortuna & casus, & prouidentia, & fatum.

Post hæc videndum est quomodo sunt vera, vel falsa q̃ dicuntur a philosophis antiquis, & a vulgo de fortuna. Notandum igitur ꝙ apud philosophos fuit triplex opinio de fortuna. Prima negat fortunam, & dicit ꝙ nihil fit a fortuna, hæc est falsa, & sic improbatur, multa fiunt præter intẽtionẽ operantis, & raro ei eueniunt, vt intentio serpentis ei qui metit frumentum in agro, & inuentio thesauri ei q̃ arat in agro egro, aliqua fiunt a fortuna &c.

Secunda dicit, ꝙ fortuna est causa cœli, & stellarum vt dicebat Democritus, ꝙ ex atomis concurrentibus a casu formatus est mundus, hæc est falsa, & sic improbatur ab Aristo. species rerũ corruptibilium, vt homo, equus, leo, plantæ non fiunt a fortuna, sed a causa per se intendẽte cõseruare speciem suam, puta producitur equus ab equo tantum, & non ab alio animali, & homo ab homine solum: ergo multo minus fiunt a fortuna cœli, & stellæ quæ sunt incorruptibilia & digniora, dicendum est ergo ꝙ cœli & elementa, & omnes rerũ species productæ sunt ab aliqua causa per se ordinante intendẽte & prouidente, & hic est deus

gloriosus secundum rectam philosophiam

Tertia dicit q fortuna est incognita & immanifesta nobis, vt quoddam ens diuinum, veluti quædam substantia separata in cuius manu reponūtur bona temporalia, tribuēs ea & auferens qñ placet, hanc opinionem sequuntur poetæ, vt Iuue. Te facimus fortuna deā, cœloq; locamus. hæc opinio nō est vera ſm philosophum nisi in hoc, q fortuna est incognita, quia cū sit causa per accidens, & effectus fortuitus eueniat raro, est incerta, ergo est incognita, quia oē incertū potest aliter se habere, ergo nō potest cognosci nec sciri, vt habetur in primo poster. Quod vero sit quædā substantia separata, est falsum, quia hæc substantia non est Deus, nihil enim incerte nec præter intentionem operatur sed omnia ex proposito, & singulari prouidētia, nec potest esse alia substantia separata quia secundum Aristote. non dantur substantiæ separatæ, nisi illæ quæ applicantur corporibus cœlestibus, vt proprii mouentes.

Apud vulgum dicuntur 4. de fortuna, primo q est sine ratione, quare cæca, eo q sine iudicio videtur plerunq; tribuere bona temporalia homini scelesto & vitioso, & ea auferre a viro iusto ac probo, hæc sententia est vera in hoc sensu secundum philosophū, quia fortuna est incerta & raro eueniens, ea quæ sunt raro nō sunt cognoscibilia, nec de eis rationē habere possumus, & in hoc sensu potest dici fortuna esse sine ratione. Quare autem bona temporalia sæpe tribuantur vitiosis, & auferantur a iustis, non est officium physici, sed theologi, qui reducit hoc in diuinam prouidentiam & non in fortunam.

Secundo apud vulgum fortuna dicitur bona & mala, q est verum in hoc sensu, quādo aliquod euidens bonū, nobis euenit præter intētionem, dicitur fortuna esse bona, & illud euidens bonū dicitur eufortunium, & ille cui tale bonum euenit dicitur bene fortunatus: quādo autem aliquid euidens malum euenit præter intentionem, dicitur fortunā esse mala, & illud malum eueniens dicitur infortunium & ille cui euenit dicitur male fortunatus.

Tertio apud vulgum fortuna dicitur incerta, q̄ est verū quia eufortunia, puta inuentio thesauri, & infortunia, puta q̄ expolietur a latrone ille qui tendit Romam pp indulgētiam, raro eueniunt quæ autē raro eueniunt sunt incerta.

Quarto apud vulgum dicitur mutabilis, quod est verū, quia homini potest accidere præter intentionem aliquod eufortunium, puta thesaurus inuentus, & eidem potest succedere infortuniū, puta q̄ occidatur ab inimico suo vt accipiat thesaurum, & in hoc dicitur mutabilis, prout eufortuniū & infortunium euenire potest. Quomodo aūt seruet fortuna & casus cū fato, & prouidētia, nō est officiū physici, sed theologi, ideo ptrāseo. Hæc de pmo capite sufficiāt.

CAPVT. II.

CIrca cap̄. secundum declarandum est quomodo physicus demonstrat cōclusiones suas per quatuor genera causarum, & primo supponuntur duo, primū est: tria genera causarū, vt forma, finis, & efficiens multoties sunt idem, nā forma & finis sunt idem numero, verbi gratia, anima intellectiua est forma hominis & est finis generationis hominis, quia quādo est introducta anima intellectiua in materia, terminatur generatio hominis, nota tamē q̄ finis rei genitæ non est idem cum forma: nā finis rei genitæ, est propria operatio rei, vt intelligere est propria operatio hominis, hæc autem operatio non est idem cum forma substantiali, quia forma substantialis est substantia, & operatio est accidens. Itē efficiens & forma rei genitæ sunt idem specie, licet non sint idem numero: nam ratio agendi principaliter est forma ipsius efficientis, & omne efficiens si est vniuocum producit sibi simile in specie, puta ignis ꝓducit ignem, & homo hominē, & equus equum, qui sunt eiusdē spēi, ergo forma ꝓducentis vniuoci & forma rei ꝓductæ sunt idem specie, puta sunt eiusdem speciei forma hominis generantis, & forma hominis geniti, vtraq; enim est anima intellectiua, materia vero nunquam est idem specie nec numero cum tribus prædictis, quia materia secundum se est ens in potentia, vt dictum est in primo libro, efficiens

autem

autem ſm ſe eſt in actu, & forma eſt actus, & finis eſt perfectio rei., cum ergo materia, nõ ſit in actu ſecũdũ ſe, nec ſit actus, nec perfectio rei productæ, ſequitur ꝙ nũquã eſt idem cum tribus prædictis cauſis, nec ſpecie, nec numero.

Secundum eſt, phyſicus ſolum cõſiderat entia quæ mouent & mouentur. vnde mouentia quæ ſolum mouent, & non mouẽtur ſicut ſunt ſubſtantiæ ſeparatæ, & Deus glorioſus non conſiderantur a phyſico ſecundum ſubſtantias ſuas, ſed a metaphyſico. Quæ vero mouent & mouentur vt omnia corporea ſiue incorruptibilia: vt cœli, ſiue generabilia & corruptibilia, conſiderantur a phyſico.

His ſuppoſitis probatur ſic concluſio, phyſicus conſiderat ens generabile & corruptibile, vt patet per ſecundum ſuppoſitum. ergo debet conſiderare omnes cauſas, quæ requirũtur in productione entis generabilis & corruptibilis, ſed quatuor genera cauſarum ibi requirũtur, primo requiritur efficiens, nihil enim ſeipſum producit. ſecundo requiritur forma & materia, quia vt dictũ eſt in primo lib. hæc duo ſunt principia naturalia per ſe, quæ inueniuntur in oĩ re compoſita naturali. Tertio, requiritur finis. Quodlibet enim efficiens ſiue naturale, ſiue intellectiuum propter aliquem finem operatur. ergo phyſicus conſiderat. 4. genera cauſarum. Quomodo vero demonſtrat per eas ſic declarat philoſophus exemplariter, primo demonſtrat per cauſam materialẽ, probat. n. phyſicus quod omnis homo eſt corruptibilis ſic, homo componitur ex contrariis elementis, ergo homo eſt corruptibilis. Secundo per cauſam efficientem, probat. n. quod dies æſtatis ſunt longiores ſic, ſol mouetur verſus polum arcticum in æſtate ergo dies ſunt lõgiores, ecce ꝙ cauſa efficiens diei longioris eſt ſol ſic motus. Tertio per cauſam formalem, probat. n. phyſicus, ꝙ omne animal ſentit ſic, omne animal habet animam ſenſitiuam quæ eſt principium ſentiẽdi. ergo omne animal ſentit. Quarto per cauſam finalem, probat. n. phyſicus ꝙ dentes anteriores conuenienter ſunt acuti ſic, dentes anteriores ſunt producti ad hunc finem, vt ſcindant panem ergo

conuenienter sunt acuti, hic terminatur secundum caput.

CAPVT. III.

Circa tertium cap. nota q antiqui licet concederent physicum considerare causam materialem, tamen non concedebant ipsum considerare finem, quia opinabãtur quod natura ageret omnia a casu, & non propter aliquem finem intentum, similiter dicebãt q nihil est necessarium in rebus naturalibus ex fine, sed solum ex necessitate materiæ. Et ideo philosophus. primo probat q natura.i. agens naturale operatur propter finem intentũ. Et hoc quinq; rationibus, ex quibus hic pono duas.

Prima est, agens & operans a casu operatur raro, vt patet in diffinitione casus, & fortunæ, sed agens naturale nõ operatur raro, immo semper vel saltem frequenter & eodem mõ, puta semẽ frumenti, vt in pluribus producit frumentũ, & aues & bruta frequentius eodẽ mõ procreant filios. ergo agens naturale nõ operatur a casu, sed pp finẽ intentum, licet aliqñ & raro deficiant, vt patet in monstris.

Secunda est, agens artificiale operatur propter finem, puta artifex facit serram talis figuræ ad secandum ligna: & galeam talis figuræ ad protegendum caput in bello. ergo & agens naturale operatur propter finem, puta formica ꝯgregat grana vt nutriatur in hyeme & ꝯseruetur ĩ eẽ: & hirũdo facit nidum, & procreat filios, vt species sua perpetuetur. probatur ꝯsequentia, ars imitatur naturam inquantũ potest, vt diximus supra. ergo si ars operatur propter finem, etiam multo magis natura operatur propter finem.

Secundo declarat quomodo sit necessitas in rebus naturalibus, & dicit, q est necessitas ex parte materiæ, quæ tñ ordinatur ad necessitatem finis, & hæc declaratur in artificialibus, & postea in naturalibus. in artificialibus sic, necesse est q serra habeat dentes ferreos, sed debet hr̃e dẽtes ferreos non quidem absolute, sed vt possit secare ligna, ecce quod necessitatem materiæ ordinamus ad necessitatem finis, nisi.n. serra fieret ex ferro non posset secare ligna, sic est in naturalibus, vt necesse est dẽtes esse duros, & osseos,

vt possint scindere, & conterere cibos, si.n. essent molles: & carnei non possent conterere cibum. similiter necesse est hominem habere multum cerebrũ, vt habeat conueniens instrumentum ad intelligendum, vt declarabitur in libro de anima. patet igitur ꝙ in naturalibus est necessitas materiæ & finis, sed primam ordinamus ad secundam. Antiqui vero quia dicebant naturã nõ agere propter finẽ, ponebãt solã necessitatẽ ex pte mãe. Hæc de tertio capite sufficiãt.

Vltimo soluuntur quædam argumenta primũ probat ꝙ nec fortuna, nec casus possunt diffiniri sic, fortuna & casus sunt incerti, incerta sunt incognita, incognita nõ possunt diffiniri, præcipue quæ sunt incognoscibilia. ergo fortuna, & casus non possunt diffiniri.

Ad hoc dicitur ꝙ fortuna consideratur dupliciter, primo secundum se inquantum est fortuna, & sic est certa, & cognoscibilis, quia certũ est & ad sensum exprimitur qđ multa eueniunt nobis raro & præter intentionem, & sic sunt a fortuna, & hoc modo fortuna est diffinibilis & scibilis, & sic de ea habetur cognitio apud philosophum in. 2. physi. Secundo consideratur quantum ad effectum fortuitum, de quo non possimus scire quando aut quomodo euenire debeat, & sic fortuna est nobis occulta & non cognoscibilis, nec sic est diffinibilis. Secundũ probat ꝙ agens naturale non agit propter finem sic omne agens propter finem cognoscit finem, vt quoddam sibi vtile, sed agens naturale non cognoscit finem, non enim arbor cognoscit fructus qui sunt finis eius, nec lapis cognoscit centrum mundi, ad quod ut ad suum vtile & conseruatiuum mouetur. ergo agens naturale non operatur propter finem.

Ad hoc dicitur, ꝙ maior est falsa, sed bene hæc disiũctiua est uera. s. omne agens propter finem cognoscit finem, vel dirigitur ab aliquo cognoscente finem, & tunc dico ad argumentum, quod licet agens naturale non cognoscat finem, tamen dirigitur a primo cõditore cognoscente finẽ conuenientem cuilibet rei, puta lapis dirigitur a primo cõditore ad centrum, sicut sagitta dirigitur a sagittante ad

tale ſignum, & hæc directio rerum in finem dicitur prouidentia, vt diximus ſupra in primo capite.

Tertium probat ꝙ neceſſitas in rebus naturalibus non eſt ex fine, ſed ſolum ex neceſſitate materiæ ſic, ꝙ pluuia deſcendat non eſt ex fine vtili, puta ex eo quod herba creſcat, vel fructus producantur, ſed ex neceſſitate materiæ. i. vaporis eleuati & condenſati.

Ad hoc dicitur ꝙ pluuia eſt propter neceſſitatem materiæ, quam tamen neceſſitatem natura ordinat ad neceſſitatem finis. ſ. ad productionem herbarum & frugum, quæ non poſſet eſſe niſi plueret. quod vero aliquando pluuia nocea, non eſt ſecundum intentionem naturæ, ſed a caſu, ſicut etiam monſtrum eſt a caſu. Hic terminatur tertius tractatus ſuper ſecundo phyſicorum.

EPITOME.

SVPER LIBRO TERTIO PHYSICORVM.

TRACTATVS DE MOTV.

SVPER tertio lib. phyſico. formamus duos tractatus. Primum de motu, ſecundũ de infinito. tractatũ de motu diuidimus ĩ quatuor cap̄. In primo probatur, quod phyſicus debet tractare de omnibus his. ſ. motu, infinito, loco, vacuo, & tẽpore. In ſecundo ponitur diffinitio motus.

¶ In tertio inueſtigatur in quo ſit motus vt in ſubiecto, an in mouente: an in mobili.

In quarto ſoluitur dubium famoſum ortũ ex dictis phi loſophi.ſ.utrum actio & paſſio ſint duo prædicamenta, an tantum unum prædicamentum.

CAPVT I.

Circa primũ caput probatur primo, ꝙ phyſicus habet tractare de motu ſic, phyſicus tractat de natura, ut patet in.2.lib.præcipue quia dicitur ſcientia phyſica, quaſi ſcientia de natura. ergo habet tractare de motu. probatur conſequentia, motus ponitur in diffinitione naturæ: ut patet in ſecundo.ergo ſi phyſicus debet cognoſcere naturam habet tractare de motu, quia ignoratis partibus diffinitionis ignoratur diffinitũ. Secundo probatur ꝙ habet tractare de infinito, loco, uacuo, & tẽpore ſic, qcũq; tractat de aliquo, habet tractare omnia quæ per ſe conſequuntur ad ipſum, vt geometra qui tractat de figura habet tractare de recto angulo: & acuto: & obtuſo, & qui tractat de homine: tractat etiam de riſibili, vnde dicitur in.1.Poſte. quod eadẽ ſcientia tractatur de ſubiecto, & de accidentibus per ſe conſequentibus ſubiectum, ſed infinitum, locus, uacuum, & tẽpus conſequuntur motum & mobile. ergo hæc oĩa tractãda ſunt a phyſico, & primo infinitum conſequitur motum & mobile intrinſece, quia omne mobile eſt quoddam continuum cum ſit diuiſibile, et ſit corpus. vt probatur in ſexto. ſimiliter motus eſt quoddam continuum ſicut tempus: nec poteſt componi ex momentis, ſicut nec tempus ex inſtantibus, ſed continuum diffinitur per ipſum infinitum. dicitur.n.continuum in ſexto lib. quod eſt diuiſibile in infinitum. ergo phyſicus habet tractare de infinito, quia per infinitum diffinimus continuum, & per continuum diffinimus motum, & mobile, vt ſunt quanta. Quod uero ad motum, & mobile conſequantur locus, uacuum, & tẽpus: ut menſura, probatur ſic: cum omne mobile ſit corpus. ergo eſt in loco, & ſic non põt moueri niſi ſit in loco ſecundum

veritatem, vel sit in uacuo s̄m opinionem antiquorū, quī sumebāt uacuum pro loco vt declaratur in tractatu de uacuo. ergo locus, & uacuum, consequentur motum & mobile cum non possit esse motus & mobile sine loco uel uacuo, s̄m antiquos: tempus vero manifeste consequitur motum, tum quia omnis motus fit in tempore, ut probatur in sexto, tum quia tempus est mensura motus, ut patet in quarto. patet igitur quod omnia prædicta sunt consideranda a physico. Hæc de primo capite sufficiant.

CAP. II.

Circa secundum cap̄. assignāda est diffinitio motus, & ibi fient quatuor. Primo ponetur distinctio de motu, est enim motus terminus æquiuocus, vt sciamus in quo sensu loquitur physicus de motu. Sc̄do ponentur tres diuisiones, ex quibus inuestigat pb̄us diffinitionē motus. Tertio ponitur diffinitio motus cū declaratione B. Thomas quarto ipsa diffō ꝓbatur ꝑ singulas ꝑtes suas.

Circa primum, nota quod motus sumitur dupliciter. Primo sumirur pro qualibet actione īmanente quæ est in ipso agente, vt in subiecto, sicut sunt actiones potentiarum animæ, ut intelligere quod est in intellectu, & uelle, appetere & sentire &c. Et sic de motu nō cōsideratur hic sed potius in lib. de anima, et in metaphysica, talis enim motus etiam est in deo, quia & deus gloriosus intelligit & amat. Secundo sumitur motus pro qualibet actione transeunte: quæ quidem causatur ab agente, sed recipitur in patiente, ut calefactio est ab igne, & recipitur in aqua. similiter projectio uel pulsio est ab expellente, sed recipitur in pulso: puta in lapide, & sic a physico consideratur motus. Iterū nota quod motus sumptus secundo modo, adhuc dupliciter consideratur. primo ut distinguitur a mutatione tanquam sibi opposita specie: & sic de eo tractatur in. 5. physi. quando diuiditur mutatio in generationem & corruptionē, & motum, vt in tres species oppositas. Secundo sumitur large, ut est quoddam cōe. ad mutationem, quæ est generatio: & corruptio: & ad motum proprie dictum; & sic dif-

finitur hic, vnde diffinitio, quæ nunc assignabitur de motu cõpetit generationi, & corruptioni, & motui proprie dicto. hic igitur diffinitur motus in cõmuni, qui est actio trãsiens, de actione imanente dicitur in nono metaphysicæ.

Circa secundum nota q philosophus ponit tres diuisiones, ex quibus uenatur diffinitionẽ motus. prima est, ens diuiditur in potentiam & actum, hæc sic intelligitur, quod libet ens uel est actus, ut sunt formæ, & accidentia actuantia suum subiectum, ut scientia est actus, facit enim hominem actu scientem, uel est potentia, ut materia prima quæ est in potentia ad recipiendum formam, uel est compositũ ex potentia, & actu, ut homo est compositus ex materia, & forma, ut ex potentia & actu, ultra hoc nota q in omni prædicamento est potentia & actus, nam in substantia aliquid est substantia in potentia, ut rosa generanda, aliquid est substantia in actu, ut rosa florens. ex hac diuisione concludetur quod motus est actus, & non potentia: quia motus actuat suum mobile, sicut albedo actuat album, facit enim esse album actu. Secunda diuisio est hæc, ens diuiditur in substantiam & quantitatem, & ad aliquid, & qualitatem: & in cætera prædicamenta nõ ut genus, nec vt uniuocum, sed vt analogum, ut discutiemus in quarto metaphysicæ. ex hac diuisione cõcludit philosophus q motus nõ est extra prædicamenta, quia cum sit ens, debet esse in aliquo prædicamento. Et quoniam cõparatur ad suum terminũ ad quem vt imperfectum ad perfectũ debet esse in illo prædicamento in quo est terminus eius, nam imperfectum reductiue est in illo prædicamento in quo est suum perfectũ: sicut pars reductiue est in illo prædicamẽto in quo est suũ totum, unde manus hominis, & homo sunt in prædicamẽto substantiæ. ex quo sequitur quod generatio, & corruptio sunt in prædicamẽto substãtiæ, quia terminus generationis est substantia, & augmentũ est in quantitate &c. hæc plene declaranda sunt in. 5. li. physi. Tertia diuisio ẽ prædicamenti ad aliqd, nam quia motus refertur ad mobile & ad mouens, uidetur esse relatiuum saltem secundum dici,

& non secundum esse, & ideo particulariter diuidit prædicamentum ad aliquid. nota igitur ꝙ omnis relatio realis mutua, uel fundatur in quantitate, vt duplum & dimidiũ, & æquale & inæquale, uel fuudatur super actione & passione, aliquando super actione actu existente, ut calefaciens refertur ad cale factum inquantum calefaciens actu calefacit, & calefactum actu calefit, aliquando super actione iam præterita, ut pater refertur ad filium inquatum pater iam genuit, & filius iam genitus est, aliquando super actione in potentia, vt dominus refertur ad serunm, inquantum dominus potest gubernare, & seruus potest gubernari. Similiter doctor refertur ad discipulum: inquantum potest docere, & discipulus potest doceri. ex hac diuisione elicitur, ꝙ relatio potest fundari super motu actu existente, ut dicendo mouens refertur ad rem motam, aliquando super motu in potentia, ut dicendo motor refertur ad mobile aliquando super moto præterito sumendo motum in communi, ut dicendo pater refertur ad filium, nam generatio est motus largo modo, ut dixi in primo capite.

Circa tertium aduerte ꝙ ex his diuisionibus ponit philosophus diffinitionẽ motus quæ est hæc. Motus est actus existentis in potentia secundum ꝙ huiusmodi. i. motus est actus mobilis existentis in potentia ad ultimum terminũ acquirendum per motum, secundum ꝙ potest acquirere ipsum terminum, puta calefactio passiua est actus aquæ, secundum ꝙ aqua potest acquirere talem gradum caloris acquirendum per calefactionem. hæc diffinitio sic declaratur a B. Tho. aliquid est tantum in actu & non in potentia, ut aqua iam calefacta perfecte est solum in actu sub calore & non in potentia ad calorem, & hoc non mouetur, sed iam motũ est, quia acquisiuit terminum ad quem, aliquid est tantum in potentia, & non in actu, ut aqua omnino frigida est solum in potentia ad calorem, & nullo modo est actu sub calore. Et hoc nõdum mouetur, quia est omnino in termino a quo, aliquid est in actu & in potẽtia, sed respectu diuersorũ, ut aqua quæ iam incepit calefieri est in actu

ſub calore ſed imperfecte, & eſt in potentia, quia per continuam calefactionem, ſi non interrumpatur, acquirere poteſt perfectiorem calorem qui erit terminus motus, & hoc proprie mouetur. Dicimus ergo ꝙ motus eſt actus imperfectus, iam receptus in mobili prout ipſum mobile eſt in potentia ad recipiendum perfectiorem actum, verbi gratia calefactio eſt calor imperfectus iam receptus in aqua, ſecundum ꝙ aqua eſt in potentia ad recipiendum maiorem calorem per ipſam calefactionem ſi non interrumpitur, dico autem ſi non interrumpitur, quia ſi calefactio ſtatim interrumpitur poſtquam acquiſitus eſt calor imperfectus in aqua, tunc ille calor imperfectus nõ eſſet motus, ſed terminus motus, vt patet quando aqua fit ſolum tepida & extrahitur ab igne, ex his patet quid ſit motus, nec volo plura inſerere, nec id quod declaraui obſcurius fiat.

Quarto probanda eſt diffinitio prædicta ſecundum ſingulas partes, vt ꝓbat philoſophus. Primo, probatur quod motus ſit actus ſic: motus facit mobile moueri actu, ſicut albedo facit ſuũ ſubiectũ actu albũ, ergo motus eſt actus, ꝓbatur antecedẽs, quando calefactio eſt in aqua, actu calefit, quando motus localis eſt in lapide actu mouetur, ergo motus facit ſuum mobile moueri actu. Secũdo, ꝓbatur ꝙ ſit actus mobilis exiſtentis in potentia ad vlteriorem gradum acquirendum per motũ, ſi nõ interrumpitur ſic, motus eſt actus illius in quo ſemper inuenitur, ſed ſemper inuenitur in mobili exiſtente in potentia ad vlteriorem gradũ acquirẽdum ꝑ motũ, vt patet in motu locali, qui eſt in mobili, puta in lapide, & eſt in potentia ad acquirendũ tale vbi, ad quod tẽdit per motũ, ſimiliter fit in augmẽto quod eſt in corpore, prout eſt in potẽtia ad talẽ quantitatẽ quam nondum habet. Tertio, declaratur tertia particula quæ dicit, ſecundũ ꝙ huiuſmodi. i. ſecundũ ꝙ mobile eſt in potentia. Vnde nota ꝙ mobile poteſt eſſe in actu & in potentia, ſed reſpectu diuerſorũ: vt metalũ eſt actu metallũ per formam ſuam ſubſtãtialẽ, ſed eſt in potẽtia ad formã ſtatuæ, quã poteſt recipere ab artifice, ſimiliter aqua dũ incipit cale

fieri est in actu sub calore imperfecto, sed est in potentia ad calorē perfectiorē, & ideo aqua non dicitur calefieri secūdum ꝙ est iam actu sub calore imperfecto, sed prout est in potētia ad perfectiorē calorē, bene ergo dicitur quod motus est actus imperfectus mobilis existentis in potentia ad perfectiorem vel vlteriorem gradum secundum ꝙ huiusmodi. i. secundum ꝙ est in potentia & non in actu ad perfectiorem gradum acquirendum. Hæc de. 2. cap̄. sufficiant.

CAP. III.

Circa tertium cap̄. inuestigandum est secundum philosophum, in quo sit subiectiue motus, an in mobili, an in mouente, & ibi fiunt duo.

Primo, probātur tres conclusiones.

Secundo, mouetur dubium, & soluitur.

Prima conclusio, Motus non est subiectiue in mouente, vt mouens est, ꝓbatur sic. Motus est subiectiue in eo quod est in potētia, vt patet ex sua diffinitione, sed mouēs vt mouens non est in potentia, immo est actu, nā vnumquodqꝫ mouet inquantum est actu, vt ignis calefacit inquantū est actu calidus: ergo motus non est subiectiue in mouente vt mouens est, dico autē vt mouens est, quoniam contingit ꝙ mouens, & monetur, & mouet, sicut baculus mouetur a manu, & mouet lapidē, & hoc modo se habēt omnia mouentia inferiora corruptibilia, quæ dū mouent mouentur quia repatiuntur a suis mobilibus, vt Socrates mouens magnum lapidē repatitur a lapide, quia calefit, & laborat mouendo lapidē, se enim mutuo tangunt & communicant in materia, cum vterqꝫ sit corruptibilis, si ergo contingat ꝙ motus sit subiectiue in mouente, non est in eo inquantum est mouens, sed inquantum mouetur.

Secunda conclusio. Motus est subiectiue in mobili inquantum est mobile, probatur. Actus est subiectiue in eo cuius est actus, sed motus est actus mobilis inquantum est mobile, vt patet ex sua diffinitione, ergo motus est semper in mobili, vt in suo proprio subiecto, sicut albedo est semper in corpore albo, vt in suo subiecto.

Tertia conclusio, Idem motus est actus mouētis & mobilis, vt eadem calefactio est actus ignis & aquæ, probatur. Idem motus causatur a mouēte & recipitur in mobili, sed inquantū est a mouente est actus mouentis, & inquantū recipitur in mobili dicitur actus mobilis, qa perficit, & actuat ipsum mobile. Sed nota ꝙ motus vt est a mouēte dicitur actio, & vt recipitur in mobili dicitur passio, & sic actio & passio sunt vnus motus, vt dicemus infra.

Dubiū mouet Philosophus circa hoc quod dictū est, scilicet ꝙ motus est in mobili vt in subiecto, & quod actio est actus agētis, & passio est actus patientis, contra, aut actio & passio sunt diuersi motus, aut sunt vnus motus: si sunt diuersi motus, aut vterq; est in agente, aut vterq; est in patiē te, aut alter. s. actio est in agente, & alter. s. passio est in patiente, non potest esse primū, quia dictū est quod motus est in mobili, vt in subiecto, & passio est motus, ergo est in patiente, quod est mobile, ergo saltē passio est in patiēte, non potest dici secundū, quia si actio est in patiente, cū actio sit actus agentis, vt dictum est, ergo sequitur ꝙ actus agentis sit in altero, quod est falsum, qa dictū est quod actus semꝑ in eo cuius est actus nō potest dici tertiū, quia si actio sit in agente, cū actio sit motus, sequitur quod motus sit in agente, & in mouente, vt mouēs est, quod est contra primā cōclusionem præmissam, & deinde sequeretur quod mouens inquantū mouens moueretur, & sic omne mouens moueretur, quod est falsum, quia ꝓbatur in octauo lib. quod datᷣ vnum primū mouens, quod solū mouet & nō mouetur. Si dicitur qđ actio & passio sunt vnus motus, cōtra, sequunᷣ quatuor incōuenientia. Primū est, qđ idē motus erit actus duorū, nā actio est actus agētis, & passio est actus patiētis. Secūdū est, quod hæc prædicatio erit vera, actio est passio, cū per te sint idē realiter, qa ꝑ te sunt vnus motus. Tertiū est: quod si actio est passio, ergo agere est pati, & sic occidere est occidi, & docere est doceri. Quartū sequitur ex tertio si agere est pati, ergo omnis docēs addiscit, & oīs addiscens ē docēs, ergo sequiᷣ qđ actio & passio nō sint vnus motꝰ.

Ad hoc dubium respondet philosophus & dicit, quod actio & passio non sunt duo motus, & ideo nõ soluit argumenta probantia quod non sint duo motus, quia verũ concludunt præter illud in quo dicitur, quod sequitur si actio sit in patiente, quod actus agentis sit in altero, hoc enim videtur inconueniens, & ideo illud argumentum soluetur cũ aliis, concedit autem philosophus quod sunt vnus motus, & respondet illis quatuor inconuenientibus per vnam distinctionem, quæ est hæc. Actio & passio sumuntur dupliciter, primo, secũdum rem, & sic sunt idem realiter, & sunt vnus motus. Secundo, sumuntur quantum ad suas ratiões formales, i. diffinitiones, & sic non sunt idem formaliter, q^a, alia est diffinitio actionis, & alia passionis, nam actio ẽ motus vt causatur ab agente, & passio est motus, vt recipitur in patiẽte, vnde eadẽ calefactio est realaliter actio & passio sed dicitur calefactio actio inquantũ est a calefaciente, & dicitur passio inquantũ recipitur in calefactibili, puta in aqua ex hac distinctione respõdet ad omnia incõueniẽtia p̃dicta.

Ad primum cum dicitur, Idem motus erit actus duorũ scilicet agẽtis & patientis, dico ꝙ hoc nõ est inconueniens secũdum diuersam rationem formalem, puta idem motus sub hac ratione inquãtum est causatus a mouente, dicatur actio, & sit actus agentis, & idem motus sub hac ratione inquantum est receptus in mobili, dicatur passio & sit actus patientis, quia omne mobile est patiens.

Ad secundum dicitur, ꝙ si actio & passio essent idem secundum rationes formales, bene sequeretur ꝙ idem esset agere & pati, & similiter sequeretur tertium, & quartum inconuenies. s. ꝙ omnis docens disceret, & quod hæc esset vera, actio est passio, sed quia distinguuntur formaliter vt diximus, ideo nullum horum sequitur, vnde hæc nõ est vera, actio est passio, quia actio & passio sumuntur secundũ rationes suas formales, quæ sunt distinctæ, vt diximus, sed bene hæc est vera, illa res quæ est actio est ipsamet res quæ est passio, quia secundum rem sunt idem motus.

Ad illud inconueniens, in quo dicitur, ꝙ si actio sit in pa.

tiente, ergo actus est in alio quam in eo cuius est actus, qđ videtur inconueniēs, ad hoc dicitur ꝙ alia ratione actio est in agente & alia in patiente, nam est in agente, vt causatur ab agente, & est in patiente prout est motus qui est subiectiue in mobili, quod mobile est patiens, ex his ergo patet ꝙ si quis quærat in quo sint subiectiue actio & passio, respondendum est ꝙ secundum rem sunt in patiente quia secundum rem sunt vnus motus, qui est subiectiue in mobili vt in patiente, secũdum vero rationes formales actio est in agente & passio in patiente. Hæc de tertio cap. sufficiant.

CAPVT. IIII.

Circa quartum cap. soluēdum est dubium duplex ortum ex hoc quod dictum est, scilicet actio, & passio sunt idem secũdum rem & sunt vnus motus, immo ꝙ idem motus dicitur actio & passio ſm diuersam diffinitionē & cõsiderationē: contra hæc fiunt duo argumenta.

Primum est hoc, si actio & passio sunt idem secundum rem, ergo non sunt duo prædicamenta, sed tãtum vnum, quia cum prædicamenta sint entia realia videntur etiam distingui realiter, & sic sequitur ꝙ si actio & passio, non distinguitur raliter, quod non sint duo prædicamenta.

Secundum est hoc, si motus ē actio, vel passio, ergo motus est solũ in prædicamento actionis & passionis, sed hoc est falsum, nam probatur in. 5. lib. ꝙ motus est in quantitate, qualitate, & vbi, & non in actione & passione, nec in aliis prædicamentis, ergo motus non est actio vel passio.

Ad primum respondet B. Tho. primo assignando sufficientiam prædicamentorum quãm pertranseo, quoniam eam assignaui in Compendio maiori super logica in prædicamentis, & præterea de hoc faciam particularem quæstionem in. 5. lib. meta. Ibi enim B. Tho. eam replicat.

Ad hoc argumentum igitur sic respondet, negatur consequentia, quando vero probatur ꝙ cum omnia ꝑdicamēta sint entia realia, ergo videntur distingui realiter, dicitur ꝙ non est necesse ꝙ distinguantur realiter, sed solum formaliter, nam eadem res potest esse in diuersis prædicamen

tis ſecundum diuerſam rationem formalem, vt ſcientia in quantum autem refertur ad ſcibile ponitur in predicamento ad aliquid, ſimiliter albedo vt qualificat ſubiectum ſuũ, ponitur in prædicamento qualitatis: vt autem facit ſuum ſubiectum ſimile alteri, dicitur ſimilitudo, & ponitur in p̄dicamento ad aliquid, ſic in propoſito idem motus inquantum cauſatur a mouente dicitur actio, & conſtituit p̄dicamentum actionis: inquantum recipitur in mobili vt in patiente, dicitur paſsio & conſtituit prædicamentum paſsionis, patet ergo ꝙ actio, & paſsio ſunt duo prædicamenta quia licet ſint idem ſecundum rem, tamen diſtinguuntur ſecundum rationes ſuas formales.

Ad ſcd̃m reſpondet B. Tho. ſic diſtinguendo, motus ſumitur dupl'r, primo prout eſt actus imperfectus iam receptus in mobili, puta ſumitur calefactio pro ipſo calore imperfecto iam recepto in aqua, & ſic motus eſt in omnibus illis prædicamentis, in quibus eſt terminus acquiſibilis per motum, hæc autem prædicamenta ſunt quãtitas, qualitas, & vbi, vt dicitur in. 5. lib. nam per augmentum acquiritur quantitas, & per alterationem qualitas, & per motum localem acquiritur vbi, & per mutationem quæ eſt generatio, acquiritur ſubſtantia. i. forma ſubſtantialis. Secundo ſumitur motus prout eſt mediũ & via ad acquirendum perfectiorem actum in mobili, puta ſumitur calefactio prout eſt via ad acquirendum perfectiorem calorem in aqua, ſi non interrumpitur, & ſic eſt in prædicamento actionis vt eſt a mouente: & in prædicamento paſsionis vt recipitur in mobili vt in patiente, patet igitur quomodo ſub diuerſa ratione motus eſt in actione & paſsione, & quomodo eſt in aliis quibuſdam prædicamentis.

Hæc de quarto capite ſufficiant, & ſic terminatur tractatus de motu.

TRACTATVS DE INFINITO.

TRactatum de infinito diuidimus in quatuor capita.
Primo quot modis ſumitur infinitum.
Secundo quid ſit.
Tertio ſi datur in rerum natura.
Quarto, ſi ē cognoſcibile, vltimo ſoluentur quædam argumenta.

CAPVT. I.

CIrca primum caput, nota ex dictis philoſophi in. 3. phy. ꝙ infinitum ſumitur quatuor modis, primo pro eo ꝙ non poteſt ꝑtranſiri vel terminari, quia non eſt quantum, ſic punctus & vnitas & ens incorporeum, vt ſubſtantiæ ſeparatæ & deus dicũtur infinita negatiue, & de hoc non intendit philoſophus hic tractare. Secũdo ſumitur ꝓ eo ꝙ licet poſſit terminari tamen cũm maxima difficultate terminatur vel pertranſitur, vt via quæ eſt ab oriente ad occidens, nec de hoc intendit philoſophus, tertio pro eo ꝙ non poteſt pertranſiri propter impedimentum vt profundum maris vel cētrum terræ, nullus enim poteſt pertingere ad profundum maris ꝓpter altitudinem aquæ qua ſubmergeretur, nec de hoc intēdit Ariſto. quarto ſumitur pro aliquo quanto continuo vel diſcreto, quod eſt aptum natum habere principium & finē & non habet, vt linea interminata & ſuperficies, & numerus interminatus, & ſic de infinito intendit Ariſto. ſed nota ꝙ ſi tale infinitum careat principio & fine, dicitur infinitũ abſolute & ſimpliciter, vt linea imaginata in ſpatio īfinito: ſi autem caret altero extremo tātum vt principio vel fine, dicitur infinitum ſecundum quid, vt tempus præteritum ſi eſſet mundus æternus dicitur infinitum ſecundum quid, quia nō poſſet aſſignari prima dies in qua incepit, aſſignatur vero vltima dies quæ fuit heri. Hæc de. 1. cap̄. ſufficiãt.

CAPVT. II.

CIrca secūdum cap. s. sit infinitum nota quod philosophus solum diffinit infinitū quarto modo, quod est vere & simpliciter infinitū, & de eo dai duplex diffinitio. Prima est Aristo. quæ est talis. Infinitum est illud extra quod semper est aliquid accipere. i. infinitum est illud in quo potest sumi pars post partem, & pars post partem, nec aliqua pars sumetur bis, nec vnquam deueniemus ad vltimam partem: vt si daretur linea infinita possem ex ea accipere vnum cubitum, & iterum alterum cubitum, & iterum alterum, & sic in infinitum, & nunquam deuenirem ad vltimum cubitum, hoc est proprie infinitum. Anulus vero non est infinitus, nisi secundum similitudinem, quia licet possit sumi pars post partem, vna tamē pars pluries sumetur, vt patet ad sensum, ideo nō est vere infinitus. Secunda diffinitio est antiquorum philosophorum & est talis, vt refert philosophus in. 3. physi. Infinitum est illud in quo nihil est extra. i. infinitum est illud quod continet omnia, vel cui nihil deest. hæc diffinitio est falsa, vt probat Arist. quia competit alteri competit enim toti & perfecto, nam totū & perfectum est cui nihil deest, vt perfecta domus est cui nihil deest, sed infinitum non est perfectum, caret enim fine, qui est perfectio rei, ergo diffinitio totius & perfecti nō competit infinito, & sic patet ꝙ antiqui male diffiniebant infinitum. Hæc de secundo cap. sufficiant.

CAPVT. III.

CIrca tertiū cap. vtrum detur infinitū agemus tria.

Primo, ponetur vna distinctio.

Scdo, ex hac distinctiōe ponent quædā cōclusiōes.

Tertio, soluentur quædam argumenta.

Distinctio est hæc. Infinitum est duplex. s. secūdum perfectionem, & secundum quantitatem. Infinitum secundū perfectionem est illud quod in se cōtinet omnes perfectiones rerū, quæ sunt, & quæ possunt esse, vt deus gloriosus. Infinitum secundum quantitatem est duplex. s. in actu & in potentia. Infinitum in actu est illud quod est diffinitum

in cap.

in cāp. præcedente. Infinitū in potentia est illud quod licet quantum ad id quod est actu de eo sit finitum, tamē potest procedi in infinitum, vel diuidendo ipsum in partes infinitas, vel apponendo ei partes infinitas, vt sumatur linea cubitalis, ipsa quidem vt cubitalis est finita, prout vero potest diuidi in partes minores, & minores, & sic in infinitum est infinita in potentia. nam omne continuum est diuisibile in partes infinitas vt probabitur in 6. physi. Item sumatur corpus bicubitale, ei potest apponi alter cubitus, et fiet maius, & alter, & alter, & sic in infinitū, & sic procedetur in infinitum secundum appositionem partis ad partem. Infinitum in potentia est duplex. s. secundum diuisionem, & secundum appositionem. Infinitum secūdum diuisionem est, quando aliquod continuum potest diuidi in partes infinitas, quæ continentur in potentia in ipso continuo. Infinitum secundum appositionem est quando alicui finito, puta corpori pedali possunt apponi partes infinitæ, tota distinctio figuratur ibi.

Infinitum.

Secundū perfectionē | Secundum quantitatē

Infinitum secundum quantitatem.

In actu | In potentia

Infinitum in potentia.

Secundum diuisionem | Secundum appositionē

Ex hac distinctione ponuntur quatuor cōclusiones, quārum prima est hæc. Datur infinitum secundum perfectio-

nem. probatur, Deus est perfectionis & virtutis ac vigoris infiniti, vt probabitur in. 12. Metaphysicæ. ergo datur infinitum secundum perfectionem. Antecedens pro nunc credatur: donec probemus illic. Secunda conclusio. Non datur infinitum actu secundum quantitatem. hæc probatur sic ex sententia Aristo. in primo cœli, & in. 3. physi. Si datur infinitum actu secundum quantitatem. ergo datur sm quantitatem continuam, puta linea, vel superficies infinita, vel corpus infinitum, vel secundum quantitatem discretam, puta multitudo infinita, vt infinitæ formicæ: vel stellæ &c. Sed neutro modo potest dari. & primo probo q non detur corpus infinitum, ex consequenti nec linea, nec superficies, nō. n. reperitur linea, nec superficies nisi in corpore, probatio est hæc, si datur corpus infinitum: vel est immobile, vel est mobile, non primum quia corpus naturale habet naturam quæ est principium motus & quietis. ergo si datur corpus infinitum imobile illud corpus non erit naturale. sed tantum imaginatum, nunc autem loquimur de corpore naturali, si est mobile. ergo mouetur. vel motu circulari, vel motu recto vt sursum, vel deorsum, sed non pōt moueri motu circulari, quia omne motum motu circulari habet centrum circa qnod mouetur. Et si habet centrum habet circūferentiam, sunt. n. correlatiua, sed in corpore infinito nō pōt assignari centrum, nec circūferentia, quia circūferentia est terminans & finiens corpus circulare. ergo tunc sequeretur corpus infinitum finiri, & sic infinitum esse finitum, quod est impossibile, nec pōt moueri motu recto, quia si mouetur motu recto. ergo ascēdit, vel descendit, vel mouetur a latere, sed non pōt hoc mō moueri quia omne quod ascendit, vel descendit mutat locū, sed corpus infinitum non mutat locū: occuparet. n. omnē locum, et sic non remaneret locus ad quem posset moueri, si quis dicat q mouebitur ad locum alium infinitum, contra, nullus locus potest esse infinitus, quia vt dicemus in tractatu de loco, locus est terminus, & finis corporis continētis. si est terminus, ergo terminat & finit: & sic non potest

esse infinitus: & sic patet q non datur corpus infinitum naturale actu. quod vero non detur numerus: vel multitudo rerum infinita actu, puta stellæ infinitæ, vel lapides infiniti: probatur sic, omnis numerus continetur sub aliqua specie numeri, sicut omne animal continetur sub aliqua specie animalis. ergo si datur infinitus numerus rerum, continetur sub aliqua specie numeri, puta sub centũ, vel sub mille &c. Sed nulla species numeri est infinita, quia oĩs spẽs numeri est multitudo mensurata per vnitatem, quod autem est mensuratum est finitum. ergo non potest dari multitudo, vel numerus rerũ actu infinitus, vtrum vero deus possit producere actu infinitum, est theologi ꝯsiderare.

Tertia conclusio hæc est: Datur infinitum in potentia ſm diuisionem. probatur sic. In quolibet continuo puta in linea fit diuisio in partes semper diuisibiles: ita quod nũquã deuenitur ad partẽ indiuisibilẽ, quia tunc sequeretur cõtinuũ cõponi ex indiuisibilibus, puta lineã ex pũctis, & tempus ex nũc: ergo in quolibet ꝯtinuo sunt partes infinitæ in potẽtia, in quibus põt diuidi, & sic daƚ infinitũ in potentia ſm diuisionẽ. Immo quodlibet ꝯtinuũ ẽ infinitũ hoc mõ.

Quarta conclusio, Datur infinitum in potentia secundũ appositionem. probatur, in numeris secundũ q diuido cõtinuum sic multiplico partes, & sic addo numero partium continui, puta si diuido continuum in decem partes, constituo decem, si diuido in. 12. addo duo super decem, si diuido in. 14. addo quatuor super decem: & sic de aliis sed continuum potest diuidi in partes infinitas per tertiam conclusionem: ergo numero possunt addi vnitates infinitæ, et sic patet quod in numeris datur infinitum in potentia per appositionẽ vnitatũ in infinitũ. Hæc de tertio capite sufficiãt.

CAPVT. IIII.

VTrum infinitum sit cognoscibile. Pro euidentia huius faciam duo.

Primo pono duas distinctiones.

Secundo pono quatuor conclusiones.

Prima distinctio, Infinitum dicitur tripliciter. s. negati-

uæ, priuatiue: & contrariæ. infinitum negatiue, dicitur id ꝙ non finitur, nec est aptum finiri quia est indiuisibile, sic punctus & vnitas dicuntur infinita negatiuæ. Infinitum priuati. est id quod non finitur, sed est aptum nātum finiri, vt si daretur linea infinita quæ est apta terminari punctis & non terminatur, Infinitum contrariæ est id quod negat finitatem, & ponit infinitatem, sicut iniustitia negat iustitiā, & ponit habitum oppositum. tale autē infinitum est circa quantitatem continuam: vel discretam, vel circa qualitatem virtualem: quæ dicitur perfectio rei.

Secunda distinctio est hæc, Infinitum sumitur dupliciter, primo secundum se. i. pro intentione infiniti quasi abstracte. Secundo pro substrato. i. pro re cui attribuitur infinitas, puta pro corpore, vel linea vt stat sub infinitate. stā te hac distinctione pono quatuor conclusiones.

Prima, Infinitum secundum se consideratum quasi abstractiue est cognoscibile, nam est diffinibile, & diffinitur in 3. physi. & de eo formantur plures propositiones vere, puta ꝙ infinitum est īmobile, & habet rationē partis &c. Sed non possunt formari propositiones veræ de subiecto. nisi prius apprehendatur subiectum ergo &c.

Secunda, Infinitum negatiuæ sumptum pro suo substrato puta punctus vel vnitas, est cognoscibile: quia omne qđ est vel potest esse cōtingit scire ex primo posteriorum, sed punctus est, & vnitas est, vt patet. ergo cum sint infinita negatiue, tale infinitum est cognoscibile.

Tertia, Infinitum contrarie secundum quantitatem virtualem. i. quod habet virtutem infinitam, est cognoscibile, nam unumquodq; est cognoscibile secundum ꝙ est actu, sed deus est maxime actu, vt probat in. 12. metaphysicæ, ergo tale infinitum est cognoscibile.

Quarta infinitum contrariæ. i. secundum quantitatem continuam vel discretam non est cognoscibile, loquendo de infinito actu quia tale non potest esse ex. 3. phy. & primo cœli. ergo non potest cognosci, probatur consequentia quia ex. 1. posteriorum ꝙ habet rationem nō entis nō

est cognoscibile. hæc de quarto capi. sufficiant.

Vltimo superest soluere quædã argumēta ꝯtra predicta.

Primum probat, ꝙ infinitum non debet considerari a physico, sic de infinito non pōt haberi scientia quia in. 1. physi. dicitur ꝙ infinitum, vt infinitum est ignotum, ergo si non potest cognosci non debet considerari a physico.

Ad hoc dicitur ꝙ aliquid potest cognosci dupliciter, primo per seipsum, & sic cognoscuntur entia positiua de quibus possumus habere proprias diffinitiones, vt cognoscimꝰ hoiem per diffinitionem hominis. Secundo aliquid cognoscitur in alio, vt causa in suo effectu, vel per suum oppositum, vt entia priuatiua cognoscuntur per suos habitus, sic cognosco malum per bonum, quietem per motũ, mortem per vitã. Et hoc modo cognoscimus infinitum, nã infinitum est priuatiuum finiti: & sic per finitum cognosco infinitum. Ad dictum philosophi dico ꝙ intelligit sic, infinitũ est incognitum per seipsum, cum hoc tamen stat ꝙ cognoscatur saltem in confuso per finitum, vt per suũ oppositũ.

Secundum argumentum probat ꝙ nõ detur infinitum in potentia sic. Omne ꝙ est in potentia potest fieri actu, vt rosa quæ est in potentia potest produci actu tempore suo, aliter sua potentia esset frustra, sed infinitum non pōt fieri actu, quia non potest esse actu infinitum, vt probatur per secundam conclusionem præpositam. ergo non potest esse infinitum in potentia.

Ad hoc respondet Aristo. in. 3. physi. sic aliquid est in potentia dupliciter, primo aliquid est in potentia, vt fiat actu secũdum se totum & sint omnes partes suæ simul actu, sic entia permanentia producenda dicuntur esse in potentia, vt puer generandus est in potentia, vt secundum se totum generetur. secundo aliquid est in potentia vt fiat actu non secundum se totum, sed secundum aliquam partem, sic entia successiua dicuntur esse in potentia. nam in eis iam vna pars transit, & alia futura est, alia vero, vt præsens fit actu, sicut patet in tempore, & in motu, & in oratione quæ est in voce. Et hoc secundo mō infinitum est in potentia quod

quidem licet secundum se totum non fiat, actu tū secundū aliquas partes fit actu, vt quando diuido lineam aliquæ partes fiunt actu quæ sunt actu diuisæ. Aliquæ autē sunt in potentia.i.nondum diuise. Et quia continuum potest semper diuidi, dicuntur partes diuisibiles esse infinitæ in potentia.

Tertium argumentum probat q datur infinitum actu, saltem secundum similitudinem sic, ponitur casus q deus produxerit mundū ab æterno, sicut potuit produxisse, vt declarabitur in.8.physi.& tunc arguo sic, mundus est æternus, ergo homines infiniti mortui sunt, si enim mūdus est æternus non datur primus homo. tunc vltra infiniti homines mortui sunt, ergo infinitæ animæ separate sunt, omnes.n. animæ intellectiuæ īmortales sunt, vt probabitur in.3.de anima.ergo datur infinita multitudo aīarū actu.

Ad hoc argumentū variæ sunt solutiones, sed pro nūc, vt magis resolutam pono eam, quæ est B.Thomæ in opusculo de æternitate mundi, vbi sic dicit, Arist.in.3.physi.& in primo de cœlo semp loquitur de infinito corporeo & materiali, vt patet.vbi etiam declarat quod proceditur in infinitū in numeris ex diuisione continui. Negat ergo philosophus posse dari multitudinem rerum corporearum infinitam actu, vt infinitos homines, vel lapides etc. Nondū vero demōstrauit quin possit dari multitudo infinita actu rerum incorporearum, vt infinitæ animæ infiniti angeli, ideo ad argumentum dico concedendo totum q philosophus nō loqtur de infinito nisi in rebus materialibus, & coporeis, plura argumenta, & difcilia fiunt in hac materia apud theologos: sed excedūt presens negotium: in theologia vero de eis plena habebitur solutio & cognitio hæc sufficiant de infinito, sequitur uidere de loco.

SVPER QVARTO LIBRO PHYSICORVM.

SVPER quarto libro physicorum ordinamus tres tractatus, iuxta tria principaliter considerata in eodem, Primus de loco, Secundus de vacuo, Tertius de tempore.

Circa tracta. de loco agenda sunt quatuor.

Primo quot modis sumitur locus.

Secundo quid sit locus.

Tertio quomodo aliqua diuersimode sunt in loco.

Quarto soluentur quædam argumenta.

CAPVT. I.

CIrca primum, nota q locus consueuit sumi quatuor modis. Primo pro corpore locante, vel continente aliud, vt aqua dicitur locus piscium. Secundo pro virtute conseruatiua locati: quæ est in corpore locante, sicut dicimus tertium clima est locus elephantum. ibi.n. maximæ generātur & conseruantur. Et de hoc modo loquitur Porphyrius cum dicit, pater & patria sunt causa generationis. Tertio sumitur pro illo circa quod maxime debet esse operatio alicuius, sic dicimus cœlum esse locũ Dei, quia Deus maxime operatur in cœlo, & Roma est locus Pontificis, quia Romæ maxime operatur. Quarto sumitur pro vltima superficie corporis continentis tangentis superficiē corporis locati: quæ superficies si est maior corpore contēto: dicitur locus cōmunis: sic vna camera est locus cōmunis decem hominibus contentis in ea, si autem hæc super-

tio, prima, est Cōmē. cōmen. 4. q sic distinguit, aliqd est mobile dupliciter. s. per se & per accidens, mobile p se est corpus physicum, & ideo cū corpus locans puta aer sit corpus physicum est mobile per se, mobile vero p accidens est oē accidens q est in corpore physico. nā si manus mea mouetur per se, albedo sua, & superficies sua mouentur p accidēs cum moueātur ad motū manus, sic cū locus sit superficies locantis, est accidens corporis physici locantis, & sic est mobilis per accidens. Nam si vas trāsmutatur localiter, superficies sua per accidens mouetur, non tamen per se, sic ergo intelligatur diffinitio secundum Commen. locus est superficies corporis continentis vltima & immobilis per se, licet mobilis per accidens, immediate tangens locatum, secūda expositio est B. Thomæ, & est hæc, sup̄ficies corporis continentis cōsideratur dupliciter primo inquantum est hæc superficies. s. accidens huius vasis continentis, & sic non est immobilis, nec sic habet rationem loci, secundo consideratur quantum ad ordinem, vel situm quem habet ad centrum terræ, & polos mūdi & sic est immobilis, ille enim ordo nūquam mutatur cum cētrum terræ, & poli sint immobilia, vt declaratur in astrologia, & sic intelligitur hæc diffinitio secundum B. Tho. locus est superficies corporis continentis vltima, mobilis quidē vt hæc superficies, immobilis vero secundū ordinē, & sitū ad centrū terræ, & polos cœli, quæ sunt imobilia, p̄ma expositio est clarior, sc̄da est subtilior.

CAPVT. III.

Circa tertium cap̄. primo ponet quædā distinctiones. secundo quædam conclusiones.

Distinctio est hæc, aliquid est in loco dupliciter. s. diffinitiue, & circūscriptiue, circunscriptiue dupliciter. s. naturaliter & violente, naturaliter vel violente, dupliciter. s. per se, & p accidens. Esse in loco diffinitiue, est esse in aliquo sine occupatione spatii, sic scientia est in intellectu & species intelligibiles, sic angelus est in domo, sic anima beata est in cœlo. Cum enim hæc omnia sint non quanta, nō occupant spacium. Esse in loco circunscriptiue est rem

locatãm contineri a locãte cum occupatione ſpatii, ſic oĩa corpora inferiora ſunt in loco, nam elementa ita diſponun tur, ꝙ ſuperius continet inferius, & omnia elementata con tinentur in aliquo elemento cum occupatione ſpatii, cum quantitatem habeant eſſe in loco naturali circunſcriptiue eſt rem locatam corpoream eſſe in ſuo locante conſeruan te ipſam, in quo ſi nõ eſt ſemp conatur moueri ad ipſum, vt ad ſuum conſeruatiuum, ſic piſces ſunt in aqua, ſic homi nes continentur in aere, ſic ignis ſemper conatur aſcẽdere ad ſphæram ſuam, vt ad ſuum conſeruatiuum. Eſſe in loco violento circũſcriptiue eſt rem locatam corpoream conti neri in locante cõtra inclinationem ſuam a quo ſemper co natur recedere ceſſante impedimento, ſic ignis detinetur in terra, ſic aqua in nube, ſic piſcis in aere, ideo ignis co natur aſcendere & aqua ex nube deſcendere, & piſcis re currit ad aquam ceſſante impedimento. Eſſe in loco circun ſcriptiue naturali vel violento per ſe, eſt rem locatam con tineri in aliquo locante circundante ipſam ſecundum ſe to tam, ſic omnes cœli præter nonum ſunt per ſe in loco hoc modo, nam ſuperius circundat inferius, & breuiter omne elementum, & omne elementatum ſunt in loco per ſe. Eſ ſe in loco naturali, vel violento circũſcriptiue per accidẽs, eſt rem locatam eſſe in locante non ratione ſui, ſed ratione alterius, ſic partes totius ſunt in loco per accidẽs, nam ſunt in loco quia totum eſt in loco, vt caput piſcis eſt in aqua, quia totus piſcis ẽ in aqua, dico autem ꝙ partes totius ſunt in loco per accidens quandiu ſunt in toto: ſi autem ſeparã tur a toto tunc ſunt per ſe in loco, cum habeant eſſe diſtin ctum a toto, vnde manus Socratis diuiſa a Socrate eſt per ſe in loco, ſecundo principaliter ponũtur q̃dã cõcluſiones.

Prima eſt, Vltima ſphæra quæ eſt nonum cœlum ſecun dum aſtrologos non eſt in loco per ſe, probatur, nõ habet ſuperiorem ſphæram circundantem, vel continentẽ ipſam cum ſit vltima, ergo non eſt in loco per ſe, patet conſequen tia ex declaratione præmiſſa quid ſit eſſe in loco per ſe.

Secunda concluſio, Vltima ſphæra eſt in loco per acci-

dens, probatur omne quod mouetur localiter aliquo modo est in loco, vltima sphæra mouetur localiter, cum moueatur motu circulari, ergo aliquo modo est in loco, nō ꝑ se vt probatum est per primam conclusionē, ergo ꝑ accñs.

Tertia conclusio, Vltima sphæra non dicitur esse in loco per accidens, quia sit in loco per centrū terræ a quo habet fixionē, vt ponit Auer.4.physi.cō.43.& ꝓbatur sic, illud est in loco per accidens, ꝗ est in aliquo existente in loco ꝑ se, vt dictum est supra, ꝗ pars est in loco per accidens, quia pars est in toto quod ē in loco ꝑ se, sed vltima sphæra non est in centro terræ, immo est oppositum, nam sicut terra circūdaī a cœlo, ita & cētrū eius, ergo falso dicit Auerroes vltimā sphærā eē in loco ꝑ accidens, quia est ꝑ cētrū terræ.

Quarta conclusio, Vltima sphæra est in loco ꝑ accidens. ꝗa est in loco ꝑ partes suas, vt tenet Themistius, & B. Tho. hæc declaratur sic, corpus quod mouetur motu recto, vt elementum sursum, vel deorsum, secundum se totū mutat locum, vt ignis ascendens ad sphærā suam deserit locū inferiorem & intrat locū superiorem, ideo est necesse ꝗ corpus sic motum sit in loco ꝑ se, & secūdum se totum: corpus vero quod mouetur circulariter non secundum se totum mutat locū, quia mouetur super diametrum & polos suos qui sunt semper in eodē situ, vt patet in motu cœli quod mouetur super arcticum, & antarcticū polum, mutat autē locū secūdū partes suas, prout vna succedit alteri, vt patet ad sensum in cœlo in signis zodiaci, quæ ita se habēt quod vnum ascendit post alterū sup nostrum horizontē a parte orientis, & sic successiue tendūt ad occidentē, sunt autē signa zodiaci partes octaue sphæræ, vt declaratū est in tractatu de sphæra, cū ergo corpus motū circulariter non secundū se totū mutet locū, sed solum scdm partes, sufficit ꝗ secundum partes suas sit in loco: sed vltima sphæra mouetur circulariter, ergo vltima sphæra est in loco ꝑ partes suas ꝗ est esse in loco ꝑ accidēs. Et id recte cōuenit, quoniā tota vltima sphæra est in partibus suis quæ sunt in loco, cū mutēt locum, & sic soluatur ꝗ vltima sphæra est in loco ꝑ

aliquod sibi intrinsecum quæ sunt partes, & non per aliquod penitus extrinsecum quale est cētrū terræ, vt posuit Auerroes, opiniones Alexandri, & Auicennæ, & Auempace, dimitto quoniam patent in cōmento B. Tho. cum in probationibus suis solam opinionem Auerrois, posui quoniam moderno tempore sustinetur ab Auerroistis.

CAPVT. IIII.

VLtimo ponenda & soluenda sunt quædam argumēta contra prædicta.

Primum probat, q̃ locus non sit superficies, sic, locus & superficies sunt species distinctæ quantitatis continuæ, vt patet in prædicamentis, ergo vna non prædicatur de altera cum sint oppositæ disparatæ, vt homo & asinus, ergo hæc est falsa, locus est superficies.

Ad hoc dicitur, q̃ antecedens est falsum, nam locus, & superficies se habet, vt species & genus, locus enim est species superficiei, quia omnis locus est superficies, non tamen econuerso, nō enim omnis superficies est locus, sed solum superficies continentis vltima tangens locatum, modo nō est inconueniens q̃ genus prædicetur de specie, nam hæc est vera, homo est animal, similiter ista, locus est sup̃ficies, quia locus est species, superficies est genus, & quando allegatur Aristo. in prædicamentis dicitur q̃ ibi loquitur secūdum opinionem famosam antiquorum qui credebant locum & superficiem esse species oppositas quātitatis, sed in quarto physi. loquitur secūdum opinionem propriam.

Secundum argumentum ad idem, nullum conseruatiuū est superficies, non enim quantitas est actiua, sed potius qualitas, vt ignis habet actiones suas, quæ sunt illuminare & calefacere non vt est quantus, sed vt habet lucem & calorem quæ sunt qualitates, sed locus est cōseruatiuus locati, vt patet in quarto physi. ergo locus non est superficies.

Ad hoc dicitur, q̃ locus sumitur dupliciter, primo pro superficie tantum, & sic non est conseruatiuus locati. Secūdo pro superficie & qualitate corporis locantis conueniente corpori locato, sic est conseruatiuus locati, sed philoso-

phus non diffinit in.4.physi.locum secundo modo, sed solum primo modo, ideo bene dicitur q locus vt locus est superficies, locus vero vt conseruatiuus locati est superficies cum tali qualitate corporis locantis, puta superficies aquæ cum humiditate sua est locus cõseruatiuus aialiũ aquatiliũ.

Tertium probat q locus non sit immobilis sic, corpus locãs est mobile, vt vas est mobile, ergo sua superficies vltima tangens locatum est mobilis.

Ad hoc responsum est in secũdo articulo secundũ viam Auerro. & secundum B. Thomam.

Quartũ est contra illam partẽ, primum sic, ly primum, vel sic exponitur .i. adæquate. Et hoc non, quia cõtinere locatũ adæquate est solum competens loco proprio qui est æqualis locato, ibi vero diffinitur locus, vt prædicatur de loco communi, & de loco ꝓprio, aliter diffinitio nõ competeret oĩ cõtento sub diffinito, si dicas q ly primũ exponit̃ sic, immobilis primũ .i. omnino, cõtra, supficies est mobilis saltẽ p accidẽs vt dictũ est supra, ergo hæc expositio ẽ falsa.

Ad hoc respondetur secundũ Cõmẽta. cõmen. 41. & secũdũ B. Tho. quod ibi diffinitur solũ locus ꝓprius, & ly primũ debet exponi adæquate, cũ vero dicitur diffinitio loci debet cõpetere omni loco, dico q cõpetit oĩ loco ꝓprio, si qs vero vult diffinire locũ in cõmuni, sic diffiniet, Locus est supficies vltima corporis cõtinẽtis, quæ nõ est mobilis p se.

Vltimum argumentum probat q vltima sphæra est in loco per se & non solum secundum partes, sic omne quod mouetur per se localiter, est in loco per se, sed vltima sphæra mouetur per se localiter, mouetur enim secũdum se ab oriente ad occidens, ergo est per se in loco.

Ad hoc dicitur, q maior nõ est vera, nisi in eo quod mouetur localiter motu recto, quia vt dictum ẽ supra, corpus motum motu recto sursum, vel deorsum secundum se totum mutat locum, modo vltima sphæra nõ mouetur motu recto, sed circulari, ideo nõ est necesse q sit p se in loco, licet moueatur p se, maior ergo est falsa de eo qđ mouet̃ localiter circulariter. Hæc sufficiãt de loco, seqtur de vacuo.

INCIPIT TRACTATVS DE VACVO

Circa tractatũ de vacuo quatuor consideranda sunt.
Primo quid sit vacuum.
Secundo vtrum datur vacuum.
Tertio si aliquid moueretur in vacuo vtrum moueretur in tp̄e vel in instanti.
Quarto soluẽda sunt aliqua argumẽta.

CAPVT. I.

Circa primum nota q᷑ sicut fuit duplex opinio de loco, ita ẽ duplex opinio de vacuo, nã opinio antiquorũ de loco fuit q᷑ locus est spatium separatũ, æquale corpori locato, opinio vero Aristo. est q᷑ locus est superficies corporis continentis circũdãs corpus locatum. Ita dupliciter potest imaginari vacuum, primo vt quoddam spatium, secundo vt quædam superficies, secundum primam imaginationem sic diffinitur, vacuum est spatium non repletum corpore locato, tamẽ aptum natum repleri. Iuxta secundum imaginationem sic diffinitur, vacuum est locus, qui est superficies non repleta corpore apta nata tamẽ repleri, primo dicĩ non repleta corpore, vt si in cyatho emissa aqua nullum corpus reciperetur, nec aer, nec aliud, sup̄ficies interior cyathi diceretur vacuũ, q̄a p̄ casum datũ non repleretur aliquo corpore, dicitur apta nata repleri q̄a vacuũ se habet, vt priuatio, vnde sicut cæcus est ille qui nõ videt, & est aptus natus videre, ita vacuũ est locus non repletus corpore aptus natus repleri, vnde nõ potest dici q᷑ punctus sit vacuum, quia licet punctus nõ repleatur corpore, tamẽ nõ est aptus natus repleri, hæc secũda diffinitio est secũdũ Arist. & magis famosa. Hæc de primo capite sufficiãt.

CAPVT. II.

Circa secundum quærendum est vtrum detur vacuũ in natura, p̄ quo primo notandũ est q᷑ antiqui dupliciter ponebant vacuũ, quidam enim dicebant q᷑ va

cuum est spatium, vel superficies non repleta corpore locabili, & distinguitur sicut distinguitur locus a locato. Quidam vero dicebant ꝙ vacuum est in corporibus insertum & inditum, vt sunt corpora rara, puta lana & spongia, dicebant enim ꝙ in talibus corporibus sunt quædam porositates, vel vacuitates, & illis compressis talia corpora condensantur, credebāt igitur per tales porositates in quolibet corpore raro vel condensabili dari vacuum insertum tali cospori, iuxta igitur has duas opiniones ponitur duplex conclusio.

Prima est, non datur vacuum in natura quod sit spatiū distinctum a re locata, hæc probatur ab Aristo. pluribus rōnibus, ego aūt adduco fortiorē sicut si datur spatiū vacuum, ergo nullus ē motus rectu localis naturalis, nec violentus, quod est falsum, vt patet. probatur cōsequentia sic, & primo quo ad motum naturalem, omne quod mouetur naturali motu mouetur ad aliquam differentiam loci sibi conuenientem in qua cōseruatur, puta sursum vt ignis, vel deorsum vt graue, iste enim sunt differētiæ loci, vt patet in secundo cœli: Sed si datur spatium vacuum, in eo non est sursum, nec deorsum, nec aliæ differentiæ loci, quia vacuū est vt priuatio, vt dictum est in primo cap̄. priuatio est negatio, negatio est nō ens, nō ens nullas habet dr̄ias, ergo a primo ad vltimum vacuum nullas habet differentias loci & sic nihil mouebitur naturaliter ad locum suum, quod est falsum, secundo probatur ꝙ nullus erit motus violentus sic aliquid mouetur violenter inquatum recedit a differentia loci sibi conuenienti, & tendit ad differentiam loci sibi disconuenientem, vt quando lapis recedit a loco deorsum & proiicitur sursum, sed si datur spatium vacuum remouetur sursum & deorsum, & aliæ differentiæ loci, vt probatum est, ergo pari ratioue nullus erit motus violentus sicut nullus erit motus naturalis.

Nota ꝙ Aristote. probat etiam nō dari spatium vacuū in tex. cōmen. 71. quia fiet motus localis in instanti, sed hāc rationem quantum valeat pertractabo in cap̄. tertio.

Secunda conclusio, Non datur vacuum corporibus inditum vel insertum, vt credebant antiqui, nec sunt aliquæ vacuitates in corporibus raris vt est lana, vel spongia, hæc probatur sic, si datur vacuum corporibus insertum, hoc est vt possint corpora rara condensari, & rarefieri, sed condēsatio & rarefactio potest fieri sicut tali vacuo, ergo huiusmodi vacuum non est ponēdū. Quod autē rarefactio & cōdensatio possit fieri sine vacuo declarandū est. Et primo dicetur qd sit rarū & dēsum, quid rarefactio, & condensatio, scdo diceẽ quot modis cōtingit aliqd rarefieri & cōdēsari.

Circa primum nota q' rarum corpus est illud quod habet parum de materia sub magna q̄titate, vt aer vel ignis & lana &c. Densum corpus est illud quod habet multum de materia sub parua quantitate, vt lapis, & libra plumbi, vnde si accipiatur libra lane, & libra plumbi, patet ad sensum quare libra lane est maioris quantitatis quam libra plumbi, quia videlicet libra lane est rara, & paruam materiā hēt, & libra plumbi est densa, & multū de materia hēt.

Rarefactio est dilatatio partium sine noua acquisitione alicuius partis, vt cum cæra liquefit est rarefactio cære, q̄a suæ partes magis dilatantur & occupant maiorem locum, non tamen aliqua pars cæræ de nouo acquiritur quæ prius non esset. Condensatio est restrictio partium sine deperditione alicuius partis, vt cum aqua congelatur est condensatio aquæ, quia suæ partes magis restringuntur, & tamen nulla pars aquæ deperditur, nec corrūpitur propter ipsam congelationem,

Circa secundum nota, q' rarefactio & condensatio potest fieri tribus modis, primo per solum motum localem, nam cum aliquis mouetur localiter ptes aeris quæ sunt ante ipsum cōdensantur, partes vero quæ sunt post ipsum rarefiunt: idem accidit cum aliquid mouetur in aqua, secūdo fit per motum alterationis, vt vas semiplenū aqua si apponatur igni & ebulliat impletur aqua ita q' effunditur, q' fit quia per calefactionem rarefit ipsa aqua & occupat maiorem locum quam prius, si autem remoueatur ab igne ad

priorem

priorem quantitatem reducitur, quia frigefactione condẽsatur, sicut.n. proprium est calidi dilatare: ita proprium est frigidi cōstringere. tertio fit per generationẽ, & corruptione, cum.n. ex aqua generatur aer, ex vno pugillo aquæ generantur decẽ pugilli aeris, vt patet in lib. de generatione. ergo aqua rarefit. Cũ vero ex aere generatur aqua ex decẽ pugillis aeris generatur vnus pugillus aquæ. ergo aer condensatur, & sic patet ꝙ modis fit rarefactio & cōdensatio.

His declaratis probo, ꝙ rarefactio, & condensatio possit fieri sine vacuo sic, res aliqua rarefit ex hoc quod partes suæ dilatantur & recipit maiorem quantitatem quã prius, & condensatur ex hoc quod partes constringuntur & reducitur ad minorem quantitatem. ergo non est necesse ponere in corporibus raris aliquod vacuum, vel aliquas uacuitates, quibus compressis talia corpora condensentur. Et sic patet ꝙ nulla ratione cogimur ponere vacuum.

CAPVT. III.

Circa tertium cap̃. discutiendum est vtrum si per impossibile datetur spatium vacuum puta totum spatium quod est a cœlo lunæ vsque ad terrã, & poneretur lapis sursum qui deberet descendere, vtrum istæ lapis per totum hoc spatium vacuum moueretur in tempore vel in instanti. Ad declarationem huius dubii, nota ꝙ duæ sunt opiniones solẽnes, prima est Cōmen. qui tenet absolute in. 4. physi. cōmen 74. ꝙ motus in vacuo fieret in instanti, & fundat se super rationem Aristo. in. 4. physi. quæ talis est sumatur spatium vacuum per imaginationẽ & sit A, item sumatur spatium plenum aliquo corpore puta aere, & sit B, item sumantur duo mobilia puta C, & D, vel sint duo lapides, quorũ vnus debeat moueri in spatio vacuo, & alter in spatio pleno aere, his sic dispositis probat Aristo, ꝙ lapis qui mouetur in spatio vacuo, mouetur in instanti sic, qualis est proportio spatii vacui ad spatium plenum in subtilitate, talis est proportio ipsius motus in vacuo ad motum in spatio pleno in uelocitate, quanto.n. spatium est subtilius, tanto motus est uelocior, quia spatium

ſubtilius minus reſiſtit mobili, vt patet ſi duo lapides deſcē dant, vnus in aere, alter in aqua, ille qui deſcendit in aere, deſcendit velocius, quia aer eſt ſubtilior aqua, & minus reſiſtit lapidi moto, ſed inter ſpatium vacuū, & ſpatium plenum nulla eſt proportio in ſubtilitate, eſt.n. ſpatium vacuum ſubtilius ſpatio pleno in infinitum cum in ſpatio vacuo nullum ſit corpus quātūcūq; ſubtile replens vacuū. Ergo inter motum qui eſt in ſpatio vacuo, et inter motū qui eſt in ſpatio pleno, nulla eſt proportio in velocitate, & ſic motus in vacuo eſt in infinitum velocior quam motus in ſpatio pleno. ergo erit in inſtanti, quia ſi eſſet in tempore quantūcūq; paruo inter iſtos duos motus eſſet porportio, cum duo tempora finita ſemper adinuicem proportionentur, ſiue proportione centupla ſiue mileſima quæcūq; ſit illa, hæc eſt ratio Ariſto. quam roborat Cōmenta. declarans quomodo concludit, nam quod motus fiat in tempore cōtingit ex tribus cauſis, primo ex ſitu, vt quādo mobile eſt ſurſum, & debet moueri deorſum, quia in vno inſtāti mobile non poteſt eſſe ſurſum & deorſum, ideo mouetur in tēpore. Secundo ex natura rei mobilis, vt quando mobile mouetur ad aliquod vbi ſibi repugnans, puta dū lapis mouetur ſurſum, mobile, vt graue repugnat moue nti, ideo mouetur in tempore. Tertio ex ſpatio, vt quando ſpatium in quo aliquid debet moueri eſt plenū corpore ſubtili, vel denſo tunc eſt motus in tempore, ita tamen q̄ quando ſpatium eſt plenum ſubtiliori corpore ſit motus velocior, & in minori tempore, quādo autem eſt plenum denſiori, motus eſt tardior & in maiori tēpore. Ex prima cauſa inquit. Cōmen. motus cœli eſt in tempore, ex ſecunda & prima motus rei animatæ eſt in tēpore, ex tertia motus grauiū, & leuium in animatorum eſt in tempore. ergo ſi mouetur graue, puta lapis in medio, vel ſpatio vacuo, nullo mō impediente ipſum lapidem motum talis motus non erit in tēpore, ſed in inſtanti, & ſic ratio philoſophi concludit. Secūda opinio eſt B. Tho. in quarto phyſi. qui tenet q̄ motus in vacuo eſſet in tempore, & primo probat ſuam concluſio-

nem. Secundo respondet rationi Aristo. probatio est hæc, sumatur spatium vacuum quod habeat imaginariæ duos terminos. s. A, & B, & debeat moueri in ipso vacuo lapis ex A, in B, vt patet in hac figura.

{ A } lapis motus ex A, in B, { B, }

Manifestum est, q A, & B, sunt termini, vel duo extrema opposita, quia omnis motus est inter terminos contrarios, vt dictum est in. 1. physi. puta motus localis rectus est a sursum deorsum, vel ab ante ad retro &c. Alteratio est à contraria ad contrariã qualitatẽ, vt calefactio a frigiditate ad calorẽ. his sic dispositis arguo sic, si lapis qui mouetur in uacuo, mouetur in instanti. ergo in vno instanti erit in A, & in B, sed hoc est falsum, probatur primo consequentia, si in uno instanti nõ est in A, & in B, ergo in vno instanti erit in A, et in alio instanti erit in B, sed inter quælibet duo instantia datur tempus medium, vt probabitur in. 6. physic. ergo lapis mouebitur in spatio vacuo in tempore, & sic habebitur propositum q. s. motus est in tempore & non in instanti, falsitas vero consequentis probatur sic. Nullũ mobile potest esse in terminus oppositis simul, & in eodem instanti quia opposita non simul se compatiuntur, sed terminus A, & B, sunt oppositi, vt declaratum est, ergo mobile puta lapis qui mouetur in spatio vacuo nõ potest esse in eodem instanti in vtroq; termino, sed in vno instanti erit in A, et in alio erit in B, & sic motus erit in tempore, probata conclusione B. Tho. sic respondet rationi Aristo. ratio philosophi non concludit nisi contra antiquos qui opinabanur q tota causa: quare motus fiat in tempore: & sit velox: vel tardus esset medium, vel spatium plenum, propter qđ bene concludit philosophus quod si non est alia causa, & aliquid moueatur in spatio vacuo q motus erit in instãti, sed dicit B. Tho. q causa quare motus fiat in tempore, non solum est spatium plenum, sed etiam oppositio terminorum

inter quos est motus, vt exemplificatum est de A, & B, propter quod dato casu ꝙ lapis moueretur in spatio uacuo, adhuc motus esset in tempore, quia & si spatium vacuum non impediret, tamen opposito terminorum A, & B, non patitur ꝙ lapis pro unomet instanti mouentur ex A, in B, ratio, ergo philosophi concludit contra antiquos: & non secundum veritatem absolute, ad rationem Cómen. dicitur ꝙ motus grauium, & leuium est in tempore nõ solum ex tertia causa, sed ex prima. s. ex oppositione situum, uel terminorum, & ideo vt dictum est etiam dato spatio uacuo motus esset in tempore, quia pro unomet instanti mobile non põt esse in oppositis terminis, hæc de tertio sufficant.

CAP. IIII.

VLtimo soluenda sunt aliqua argumenta cõtra prædicta. Primo sic, quando lapis mouetur ad aliquẽ locum, vel recipitur in loco pleno, vel in loco uacuo, non in pleno quia tunc duo corpora essent in eodẽ loco. s. corpus quo plenus est locus & lapis, ergo recipitur in vacuo. ergo datur uacuum.

Ad hoc dicitur ꝙ recipitur in pleno: & non tamen duo corpora sunt in eodem loco, quia primum corpus replens locum cedit ipsi lapidi, vel per recessum suum, uel per condensationem, & ex hoc constat ꝙ non est necesse ſm excedere tertio, nec tertium quarto, & sic totũ uniuersum perturbari, ut opinabantur antiqui, quia primum corpus, uel secundum potest condensari, & ibi erit status.

Secũdo sic, capiatur aqua calidissima qua repleatur amphora, & eius foramẽ optime obstruatur, ponaturq; tempore hyemis in loco frigidissimo, ita ut congeletur & condensetur: tunc occupabit minorem locum quam prius, qñ enim corpus rarum condensatur partes suæ constringuntur, & occupant minorem locum quam prius, ut diximus supra. ergo fundum uel alia pars amphore remanebit uacua cum propter foramen obtusum non possit ingredi aer ad replendum partem uacuam.

Ad hoc dicitur ꝙ admisso casu de duobus fiet unũ, uel

ipsa aqua non congelabitur etiam si sit tempus frigidissimum, quia natura abhorret vacuum, vel in instanti congelationis amphora frangetur, vt aer possit ingredi, nec hoc debet videri miraculum, nam uidemus ꝙ vas plenũ aqua puta ampulla, si habet duo foramina nunquam aqua exiet si alterum foramen maius obstruatur, quia cum non possit ingredi aer daretur vacuum.

Tertio sic, sumantur duæ tabulæ planæ & se tangentes ĩmediate secundum omnes partes, & vna eleuetur æqualiter ab alia, tunc sequitur ꝙ immediate post hoc instans ille tabulæ distabunt abinuicem secundum suas superficies quæ sunt in medio tabularum, vel non: si sic. ergo aer est motus ad media tabularum in instanti, & sic fuit motus in instanti, quod est imposibile, vt probabitur. 6. physico. si non. ergo in medio tabularum erit uacuum.

Ad hoc dicitur dupliciter. primo negatur casus, nõ enim duo corpora dura se possunt tãgere immediate, vt probat philosophus in secundo de anima immo semper est aer: aut aliud medium, dicitur secundo quod non possunt ab inuicem æqualiter eleuari, quia repugnat ex natura rei motũ fieri in instanti, vel dari uacuum. ne ergo hæc inconuenientia dentur, negatur casus.

Quarto, & ultimo sic, quando animal nutritur nutrimẽtum recipitur, vel in partibus plenis, vel in partibus vacuis non in plenis quia duo corpora essent simul, ergo in uacuis, sic ergo datur vacuum.

Ad hoc dicitur, ꝙ recipitur in partibus plenis quibusdã corporibus subtilibus, quæ cedunt in aduentu nutrimenti, eodem modo soluitur argumentum de cineribus, sic enim arguitur, sumatur uas continens phialam aquæ, & impleatur cineribus, deinde super effundat phiala aquæ, tota phiala aquæ recipietur in illis cineribus. ergo signum est, ꝙ in cineribus sunt aliquæ uacuitates quæ postea implentur ex illa aqua, aliter duo corpora essent in eodem loco. s. aqua, & cineres, hac experientia tenebant antiqui dari vacuum corporibus inditum vel insertum.

Ad hoc dicitur, ꝙ in cineribus sunt multe porositates plene aere qui recedit in infusione aquæ, deinde propter siccicatem cinerum contrariam humiditati aquæ corrūpitur magna pars aquæ, & conuertitur in aerem qui exhalat, & cineribus in sensibiliter. Et propter hoc uidetur ꝙ ipsum vas tantam aquam retineat plenum cineribus sicut nō plenum, sed sensus decipitur quia non tota aqua infusa remanet in cineribus, sed magna pars conuertitur in aerem qui exhalat, non ergo est necesse ponere in cineribus uacuitates, sed porositates prædictas plenas aere. Hæc de vacuo sufficiant.

INCIPIT TRACTATVS DE TEMPORE.

CIrca tractatum de tempore, qui valde difficilis est cōsideranda sunt sex.

Primo quid sit tempus.

Secundo in quo sit tempus vt in subiecto.

Tertio quid sit instans, vel nunc, & vtrum sit idem nunc in toto tp̄e.

Quarto quæ sint illa quæ mensurantur tempore.

Quinto vtrū tēpus habeat esse cōpletū extra aīam.

Sexto soluentur quædam argumenta.

CAPVT. I.

CIrca primum vt sciamus in quo sensu sit diffiniendum tēpus apud philosophū. nota ꝙ sumitur tripliciter. Primo pro bona statu alicuius: vt apud vulgū dicitur, Socrates habet bonū tempus. i. bene & gaudiosæ uiuit. Secundo pro temperie aeris vel intemperie, vt quando serenus est aer, nec plurimum est frigidus, aut calidus dicitur hoc est bonum tem-

pus, econuerso autem quando æstus, aut pluuia, aut grando superabundant, dicitur malum tempus, de his duobus modis non est sermo apud physicum. Tertio sumitur pro mensura motus, et rei successiue, sicut.n.ulna, vel cubito mensuramus pānum, ita tempore mensuramus quēlibet motum, ut dicemus. Et hoc tertio modo diffinitur a philosopho in quarto physico. cuius diffinitio manifestatur per tres conclusiones quas ponit philosophus.

Prima conclusio, Tēpus non est motus, probatur, motus dicitur velox, uel tardus, sed tēpus non dicitur uelox, uel tardum. ergo tēpus non est motus, probatur minor tē pus nō diffinitur per tēpus, nihil per se ipsum diffinitur, sed velox diffinit̃ p tp̄s, uelox.n.est ꝙ breui tpe multū spatiū pertransit, ut equus currens, tardum est ꝙ longo tempore paruum spatium pertransit, ut lumacha dum mouetur. ergo tempus non potest dici uelox uel tardum.

Secunda conclusio, Tempus licet non sit motus, tamen nō percipitur sine motu, probatur sic, si multum præcipitur de motu, etiam multum cognoscitur de tempore, dicimus.n. Socrates ambulauit. 30. miliaria. ergo decem horarum tempus præteriit, si uero parum de motu cognoscitur etiam parum de tempore, si autem omnino motus nō cognoscitur, similiter nec tempus cognoscitur decurrere, vt patet de hominibus qui dormiebant apud Sardos lōgo tempore, & reddebantur insensibiles ex quibusdā incantationibus, quando euigilabant dicebant se quasi nihil dormisse, quia primum instans in quo ceperant dormire copulabant cum ultimo instanti in quo excitabantur, et sic non percipiebant tempus medium inter illa duo instantia, quia dum essent ita somno oppressi nullum motum sentiebant: ergo signum est ꝙ non cognoscitur tempus sine motu.

Ad hoc autem, ꝙ percipiatur tempus sufficit, ꝙ percipiatur aliquis motus indistincte etiam si sit motus phantasiæ, uel cogitatiuæ, nam dato casu ꝙ Socrates sedeat speculans in chamera, et nullum motū exteriorē sentiat etiam ex solo motu phantasiæ suæ percipiet tempus præterire.

Tertia conclusio: Tempus est numerus motus secundū prius, & posterius, hæc est diffinitio temporis, quæ sic declaratur, tempus est numerus. i. mensura, nam mensura potest dici numerus rei mensurate, quia mensura semel, uel pluries applicata mensurato mensurat ipsum, vt patet de ulna quæ pluries replicata mensurat totum pannum, sed ly semel importat unitatem quæ est principium numeri, & ly pluries importat numerum. ergo quælibet mensura potest dici numerus: vel unitas, tempus ergo est numerus, idest mensura. Secundo dicitur motus, unde nota quod si tempus est mensura, vel est mensura rei permanentis, uel rei successiue, nō rei permanentis, quia mensura debet esse homogenea. i. eiusdem naturæ cum suo mēsurato, vt dicitur in. 10. metaphysice. ergo res permanens puta pannus debet habere mēsuram permanentem, vt est ulna, & res successiua debet habere mensuram successiuam, in quo una pars adueniat: alia transeat, sed motus est res successiua. ergo debet habere mensuram successiuam quæ est tempus, dicit ergo philosophus, quod tempus est mensura motus, ne credatur esse mensura rei permanentis, nisi pro quāto esse rei permanentis subiicitur motui & uariationi, vt est esse rei corruptibilis quod mensuratur tempore, vt dicemus infra. Tertio dicitur secundum prius & posterius. i. tempus mensurat motum secundum partem priorem, & posteriorem quæ sunt in ipso motu, vnde nota quod quia res permanens puta pannus habet omnes partes suas simul existentes: ideo ulna est res permanens quæ est mensura pāni, vnde & vlna potest secundum se totam applicari panno, & pannus secundum se totum potest mensurari, motus uero quia est res successiua, & sue partes sunt in continuo fluxu ita quod una est prior: id est præcedens, & alia posterior. i. sequens, similiter partes temporis sunt in continuo fluxu, prout vna præterit alia aduenit, ideo motus secundum se totum simul non potest a tempore mensurari: sed secundū partes suas, ita quod pars prior motus mēsuratur parte priori. i. præterita temporis. & pars posterior mensuratur par-

te posteriori.i.futura tpis, aliter enim, vt dicit pbus in textu non cognosceremus tps nisi cognosceremus prius, & posterius in motu. Ex his patet quõ sit intelligẽda diffinitio tẽporis. Quæ clarioribus terminus sic potest formari tẽpus est mensura motus secundum partem priorem, & posteriorem ipsius motus, vel sic, tempus est mensura motus secundum q applicatur parti præcedenti, & parti sequenti ipsius motus, quis numerus sit ille qui ponitur in diffinitione temporis dicetur in responsione argumentorum. Hæc de primo capite sufficiant.

CAPVT. II.

Circa secundum declarandum est in quo sit tempus tãquam in subiecto, vt sua propria passio, cũ enim tps sit accidẽs qa est quãtitas, vt patet in. 5. Metaphysice, & omne accidens sit in aliquo subiecto, tempus debet habere suum proprium subiectum, vnde nota q secũdum B. Tho. in commento super. 4. physi. & clarius in opusculo de instantibus, tempus est propria passio motus primi cœli, quod est octaua sphæra secundum Aristo. vel nona secundum Ptolemæum, & est in eo sicut in proprio subiecto. Cuius ratio est hæc, tempus est mensura motus, ergo primo & per se est mensura primi motus qui est primi cœli, a quo causantur omnes alii motus in his inferioribus, si ẽ primo & per se mensura primi motus, ergo est ꝓpria passio primi motus, & sic est subiectiue in eo, sicut par in numero. Ex hac ratione secundũ B. Tho. sequuntur duo corollaria. Primum ẽ, tempus comparatur ad motum primi cœli, vt accidens ad proprium subiectum, & vt mensura ad mensuratum. Ad alios vero motus comparatur solum ut mensura ad mensuratum, non tamen est subiectiue in eis. Secundum est, tempus est solum vnum quia suum subiectum est solum vnum, nam est tantum vnum primum cœlum quod mouetur tantũ motu diurno, quãdo autẽ subiectũ est vnũ, suum accidens est solum vnũ quia accidens nõ plurificatur nisi plurificetur suum subiectũ, cũ igitur tẽpus sit propriũ accidens primi motus, sicut primus motus

est tantũ vnus, ita erit solum vnũ tẽpus, quod est mensura omniũ motuũ successiuorum. Hæc de secũdo cap. sufficiãt.

CAPVT. III.

Circa tertium declarandum est principaliter quid sit nunc. Secundo quid sit tũc, quid iam, quid modo, q̃d olim, quid repente, hæc enim omnia simul declarãtur a philosopho. Tertio inuestigandum est si est idem instans, vel nunc in toto tempore. Circa primũ nota, ꝙ nũc significat duo, primo significat continuationem & diuisionẽ in tẽpore, sicut enim punctus continuat lineam prout ẽ terminus præcedentis partis & principium sequentis, similiter diuidit lineam, si enim signetur pũctus in medio lineæ intelligitur ipsa linea diuidi, sic & nunc est continuans tempus prout est finis vnius horæ & principium sequẽtis, similiter est diuidens vnam partem temporis ab a ia, nam si accipiatur nunc in medio horæ diuidit ipsam in duas medietates. Secundo significat tempus præsens, vel propinquum præsenti, sicut dicimus, Plato veniet nunc, sed hæc significatio est secundũ vulgarem opinionẽ, prima vero est ꝓpria. Tũc significat tempus terminatum inter præsens tempus & aliquod nũc in præterito, vt cum dicimus quãdo cõbusta fuit Troia tunc occisus est Priamus. Iam significat tempus futurum, vel præteritũ ꝓpinquum p̃senti, vt iam maturescẽt vua, iã trãsiit estas. Modo significat tẽpus ꝓpinquũ p̃senti secundũ præteritũ, vt modo princeps intrauit vrbẽ. Olim significat tempus præteritum valde remotum a præsenti, vt olim fuit destructa Troia. Nota tamen ꝙ aliquando sumitur ẽt in futuro, licet nõ ita propriæ, vt apud Virgil. Forsitan & hæc olim meminisse iuuabit. Tertio declarandum est, vtrum sit idem nũc in toto tempore, vel sit aliud & aliud. Et ibi ponitur hæc conclusio, est tantum vnum nunc in toto tempore secundum rem, sed ẽ aliud, & aliud secundum rationem, vel accidentaliter, hæc sit declaratur, sicut punctus imaginariæ fluens causat lineã. Et mobile variatum puta lapis varians diuersum locum causat motum, sic nunc fluens imaginatur causare tẽpus, sed pun

ctus causans lineam & mobile causans motum est idem in toto motu secundum rem, est enim idem lapis secundũ rẽ qui mouetur, & est diuersus accidentaliter, nam inquantum cognoscitur esse in alio situ, quam prius esset deprehẽditur causas se priorem partem motus, inquãtum vero cognoscitur ꝙ erit in alio situ quam nunc sit cognoscitur, ꝙ causabit sequentem partem motus Esse vero in alio, & alio situ facit ipsum diuersum accidentaliter, sicut licet sit idem Coriscus secundum rem in agro, & in domo, tamen quando est i agro differt a seipso quando erat in domo propter varia vbi similiter est in proposito, licet sit idem nunc secũdum rem in toto tempore, tamen vt imaginatur fluens est diuersum accidentaliter, quia vt imaginatur fluxisse causat præcedentem partem temporis, vt vero sic fluet causat sequentem partem temporis, est ergo idem nunc secundum rem in toto tempore, sed diuersum accidentaliter, quomodo autem differant nunc tẽporis, & nunc eui, & nunc æternitatis, & quomodo nunc stans, causet æternitatem est officium theologi. Hæc de tertio cap̃. sufficiant.

CAPVT. IIII.

CIrca quartum inuestignandum est quæ sunt illa quæ mensurantur tẽpore, vel non mensurantur, & ibi secundum philosophum pono. 6. conclusiones.

Prima conclusio, Omnis motus continuus rei mobilis corporeæ mensuratur tẽpore, & secundum quod est motus, & secundum suum esse. i. quantum ad durationem suã, probatur primo, tempus est mensura motus, ergo est mensura omnis motus, probatur consequentia. Nam diffinitio debet conuenire omni contento sub diffinito. Secũdo sic, omnis motus est in tẽpore, vt probabitur in. 6. lib. physi. ergo est in tempore, vel sicut pars tẽporis, vt hora & dies vel sicut mensuratum tempore, nõ sicut pars temporis qa iam probatum est, ꝙ motus nõ est tempus, ergo nec pars temporis, ergo est in tempore sicut mensuratus tempore.

Secunda conclusio, Omnia entia generabilia, & corruptibilia, vt sunt elementa, & elementa, licet secundũ suam

ſubſtantiam non menſurentur tempore, tamen ſecũdũ ſuũ eſſe vel ſuam durationem mẽſuratur tempore, dicitur primo ſecundũ ſuam ſubſtantiã, quia ſua ſubſtantia puta ſubſtantia hominis eſt res permanens, & tota ſimul, ergo non menſuratur tẽpore, quia tempus, non ẽ menſura rei ꝑmanentis, vt dictum eſt ſupra, dicitur ſecũdo ſecundũ ſuũ eſſe, quia eſſe rei corruptibilis eſt variabile, & ſubiectũ trãſmutationi, vt patet in homine, cuius eſſe, & duratio ꝑ varias etates, & ꝑ alterationes, per ægritudines, per corruptionem quaſi aſſidue trãſmutatur qua propter arguit ſic, eſſe quod eſt ſubiectũ motui, & tranſmutationi menſuratur tẽpore, ſed eſſe rei corruptibilis, vt declaratum eſt, eſt ſubiectum motui, & tranſmutationi, ergo menſuratur tempore.

Tertia concluſio, Entia incorruptibilia corporea mobilia vt ſunt corpora cœleſtia quãtum ad ſuum eſſe non mẽſurantur tp̃e, licet quãtum ad ſuum motũ localem menſurentur tempore, prima pars probatur ſic, ſemper datur tẽpus longius eo ꝙ menſuratur tempore, vt datur maius tẽpus quam eẽ hominis. Nam ſi eſſe alicuius hominis durat etiam per centum annos adhuc datur tempus longius quã ſint centum anni puta dantur mille, vel duo millia, ſed non poteſt dari longius tempus excedens eſſe rei incorruptibilis corporeæ. Nam ex quo tale eſſe eſt incorruptibile durat per omne tẽpus, & ſic non menſurantur tẽpore. Item ꝓbatur ſic, quicquid menſuratur tẽpore patitur, & alteratur tẽpore, ſolemus enim dicere, tempore tabeſcunt & ſeneſcũt omnia, ſed eſſe rei incorruptibilis, vt cœlum nõ alteratur, nec ſeneſcit tẽpore, ergo non menſuratur tempore. Secunda pars probatur ſic. Res incorruptibilis corporea vt cœlũ, quantũ ad ſuum motũ ſubiicitur variationi, qa ſemper eſt in alio & alio, vbi puta ſol in mane eſt in oriente in meridiæ in medio cœli &c. Ergo quo ad motũ mẽſurantur tẽpore, vnde diximus ſupra, ꝙ tẽpus primo, & ꝑ ſe eſt menſura motus primi cœli, conſequenter autem aliorũ motuũ.

Quarta concluſio, Omnis quies menſuratur tempore ꝓbatur, oppoſitorum eſt eadẽ mẽſura ſicut eſt eadẽ ſcientia,

ſed motus & quies ſunt oppoſita, ē enim quies priuatio motus, ergo ſicut motus menſuratur tempore, ita & quies, vnde ſicut dicimus Socrates ambulauit per totam vnam horam ita dicimus Socrates dormiuit per horā ecce ly hora menſurat motum Socratis & quietem quæ eſt dormitio.

Quinta concluſio, Entia ſeparata vt Deus & angelus non menſurātur tempore, probatur, nō mouētur nec quieſcūt phyſice, quia omne quod mouetur, aut quieſcit phyſice eſt corpus, vt ꝑbatur in. 6. phyſi. ergo non menſurantur tēpore, quo vero motu moueātur angelus, & anima ſeparata, & qua mēſura mēſurenſ ē inqſitio theologi, ideo ꝑtrāſeo.

Sexta concluſio. Non entia quæ non ſunt nec poſſunt eſſe, vt diametrum eſſe commenſurabilem coſtæ in quadrato non menſurantur tempore hæc probatur ſic, Quæcūq; menſurātur tempore generantur & corrumpuntur in tempore, vt patet ſupra, & ſic pro aliquo tempore ſunt, & pro alio tempore non ſunt, ſed non entia que non ſunt, nec poſſunt eſſe, vt hominem eſſe aſinum, nec generantur, nec corrumpuntur tēpore, nec pro aliquo tēpore habent eſſe, nūquam enim homo eſt vel fuit, vel erit aſinus, ergo talia nō entia non menſurantur tempore, ſi quæratur qua menſura menſurentur, reſpondetur ꝙ nulla menſura, quia quicquid menſuratur eſt ens in potentia vel in actu, Hæc de quarto ſufficiant.

CAPVT. V.

Circa quintum declarandum eſt vtrum tēpus habeat eſſe completum extra animam. i. vtrum habeat eſſe per opus intellectus vel non.

Ad hoc reſpondetur quod rerum triplex eſt differentia. Quædam enim ſunt quæ habent perfectum & totale eſſe in rerum natura ſine opera intellectus, & hæc ſunt entia realia permanentia, vt homo lapis cœlū &c. Quædam ſunt quæ non habent eſſe extra intellectum nec fundamentum in re, vt entia fictitia, ſicut chimera, & ſomnia, & mons aureus &c. Quædam ſunt quæ habent fundamentum in re, ſed complementum habent per opus intellectus, vt vniuer

ſalia, ſicut ſpecies, & genus, nam genus puta animal fundamentum habet in re, habet enim eſſe in homine, & aſino, complementum vero q̃ eſt prædicari de pluribus eſt per opus intellectus inquantum conſideratur animal in cõmuni abſtrahendo ab omni ſpecie animalis, vnde ſolet dici q̃ vniuerſale quantũ ad ſuum materiale habet eſſe extra animam, quantum ad ſuum formale quod ẽ prædicari de pluribus, habet eſſe per opus intellectus ſimiliter entia ſucceſſiua, vt motus & tempus habẽt fundamentum in re, eſt.n. realiter motus in re mobili, & tempus in motu, vt mẽſura in mẽſurato, ſuum vero formale, quod in motu eſt apprehẽdere partem priorem, & poſteriorem, in tempore vero eſt numerare partem priorem, & poſteriorẽ in motu, non eſt niſi per animam, patet enim q̃ numerare eſt per opus intellectus, ſolus enim intellectus numerat, ſic igitur reſpõdetur, tempus quo ad ſuum fundamẽtum eſt in rerum natura, fundatur enim in motu, quo ad ſuum formale eſt numerus, vel numeratio partium motus, ſed numeratio non eſt, niſi ſit anima numerans, ſicut non eſt edificatio niſi ſit aliquis edificans, igitur tempus habet ſuum eſſe completũ & formale per animam numerantẽ. Hæc de. 5. c. ſufficiant.

CAPVT. VI.

VLtimo ſoluẽda ſunt quædã argumẽta cõtra ꝑdicta. Primnm probat, q̃ tempus nõ eſt numerus, ſic, tẽpus eſt quantitas cõtinua, eius enim partes copulantur ad terminum communẽ quod eſt inſtans, vel nũc, ſed numerus non eſt quantitas continua immo diſcreta, vt patet in prædicamentis. ergo tempus non eſt numerus.

Ad hoc dicitur, q̃ numerus ſumitur dupliciter: primo ſecundum ſe, vt numerus eſt, & dicitur numerus quo numeramus, vt duo tria &c. Secũdo ſumitur numerus, vt eſt applicatus rebus numeratis, dicẽdo duo lapides, tres vlne pãni &c. Primo modo ſemper eſt quantitas diſcreta. Secũdo modo eſt quantitas continua prout applicatur rebus continuis, vt decem vlne pãni, licet decẽ vt decẽ ſint quãtitas diſcreta, tamẽ decem vt applicata vlnis panni quæ ſunt cõ

tinuæ, ſunt quantitas continua, ſic eſt in propoſito, ſi tempus eſſet numerus, vt quo numeramus eſſet quãtitas diſcreta, ſed eſt numerus numeratis. i. applicatus rebus numeratis cõtinuis, quæ ſunt pars prior, & poſterior in motu, ideo ille numerus qui eſt tempus eſt quantitas continua, & ſic minor eſt diſtinguenda, vt diſtinximus.

Secundum probat, ꝙ tempus non eſt numerus. i. menſura motus. ſic menſura debet eſſe notior menſurato ſecundum philoſophum in. 10. metaphyſice, ſed tempus non eſt notius motu, immo eſt econuerſo, quia vt dictum eſt tempus funditur ĩ motu maxime primi cœli, vt paſſio propria in ſuo ſubiecto, ſed ſubiectum ſecundum ſe eſt notius ſua paſſione, ergo motus eſt notior tempore.

Ad hoc dicitur, ꝙ licet motus ſecundum naturam ſuam ſit notior, inquantum eſt ſubiectũ tẽporis, tamen quãtũ ad ſuam duratione quo ad nos eſt minus notus q̃ tempus, non enim poſſemus cognoſcere motũ lapidis quãtũ duret, niſi ꝑ tantum tempus menſuretur, negatur ergo minor, Nam tẽpus eſt notius motu quo ad duratione ipſius motus, licet non ſit notius inquantum motus eſt ſubiectum temporis.

Tertium probat, ꝙ tempus nõ poteſt diffiniri, tempus eſt non ens ergo non poteſt diffiniri, probatur antecedẽs: tempus componitur ex partibus quæ non ſunt. ſ. ex præterito ꝙ non amplius eſt ex futuro ꝙ nondum eſt, de prædicamenti autem ſolum habemus nũc quod eſt in continuo tranſitu, ergo eſt non ens.

Ad hoc dicitur, ꝙ totum eſt duplex. ſ. permanens vt lignum vel lapis, & ſucceſsiuum vt motus, & tempus, totũ permanens requirit partes quæ ſunt ſecundum ſe totas, totum vero ſucceſsiuum requirit ꝙ partes ſuæ non habeant eſſe ſecundum ſe totas, ſed ꝙ copulentur ad aliquem terminum habentem eſſe in prædicamenti, ad argumentum, ergo dico ꝙ tp̃s eſt totum ſucceſsiuum & licet ſue partes non habeant eſſe ſecundum ſe totas; tamen copulantur ad terminum communem habentem eſſe in prædicamenti, nam præteritum copulatur p̃ũti inſtanti, vt fini & futurum

copulantur prædicamenti instanti vt suo principio.

Quartum probat, ꝙ habeat esse completum extra ani mam, sic, tempus est ens reale, ergo est &c. probatur consequentia per diffinitionem entis realis, quæ est hæc, ens reale ē id quod habet esse in rerū natura secluso opere intell's.

Ad hoc dicitur, ꝙ ens reale est duplex, permanens & successiuum ens permanens habet esse in natura complete & perfecte sine opere intellectus, quia ē totum simul ens successiuum quale est tempus habet esse quo ad suum fundamentum, vt dictum est supra in rerū natura, complementū vero est ꝑ opus intellectus qa suæ partes sunt in cōtinuo fluxu. Ad argumentū dico ꝙ diffinitio debet sic itelligi ens reale est id quod habet esse in rerū natura cōplete vel incō plete secluso opere intellectus. Hæc de tempore sufficiant.

EPITOME.

SVPER QVINTO LIBRO PHYSICORVM.

IN hoc tractatu comprehendimus totum quintū librum Physicorū quæ diuidemus i tres partes principales.

Primo inuestigabimus quod sunt species motus.

Scdo qs mot⁹ sit vnus vel diuersus.

Tertio quomodo motus opponū tur adinuicem, & quo modo motus opponitur quieti & quies quieti.

CAPVT. I.

CIrca primum vt sciamus quot sunt species veri motus per se, tria sunt agenda.

Primo dicendū quot modis contingit motū fieri ex parte mobilis, & mouētis & termini ad quē est motus.

Secundum dicendum quot sunt species mutationis.

Tertio

Tertio dicendum quot sunt species motus per se, hoc enim est principale intentum.

Circa primum, nota q motus cõtingit fieri tribus modis, vt ponit philosophus in tex. primo fit motus per accidens, exemplum ex parte mobilis. musicus calefit. i. homo cui accidit esse musicum calefit, exemplum ex parte mouẽtis, musicus edificat. i. homo cui accidit esse musicum edificat, exemplum ex parte termini ad quem est motus, si Socrates mutetur ex albedine ad nigredinem & dicatur sic, Socrates mutatur in id quod scitur. i. mutatur in nigredinẽ cui accidit quod sciatur, dato enĩ casu quod de nigredine nõ haberetur scientia adhuc Socrates potest mutari ad nigredinẽ, ideo est accidens nigredini q sciatur. Secundo fit motus secũdum partem, exemplum ex parte mobilis, Socrates sanatur in capite, exemplum ex parte mouentis, Socrates percutit lignum manu vel pede, exemplũ ex parte termini, si Plato mutetur in albedinẽ, & dicatur sic Plato mutatur in colorem. i. in albedinem quæ est pars subiectiua coloris, cum sit species eius. Tertio fit motus, primo & per se, exẽplum ex parte mobilis: eger vt eger sanatur, exemplum ex parte mouentis, medicus, vt medicus sanat, exẽplum ex parte termini, nigrum mutatur in album, vt album est, hæc de primo sufficiant.

Circa secundum, vt sciamus quot sunt species mutationis, nota q mutatio aliquando est in plus quam motus, Nã potest esse genus, & motus est species eius: vt dicemus. Aliquando opponitur motui prout mutatio potest esse terminus motus, & potest fieri in instanti prout dicemus in. 6. physi. Motus vero semper fit in tempore. Igitur hic distinguitur mutatio in species suas, vt est genus et in plus quã motus. In sexto libro dicemus de mutatione, vt opponitur motui. Nota ergo q tres sunt species mutationis. s. generatio corruptio & motus, quarum sufficientia est hæc, secundum philosophum omne quod mutatur, vel mutatur de non subiecto in subiectum. i. de non esse ad esse, vel de subiecto in nõ subiectũ. i. de esse ad non esse, vel de subiecto

in subiectum.i.de esse ad esse, vel de non subiecto in nō subiectum.i.de non esse ad nō esse, si primo modo, sic est generatio, quæ quidem est duplex, prima dicitur generatio simpliciter, & est quando res quæ erat in potentia pura fit actu, vt quando in uere generatur rosa quæ in hyeme erat solum in potentia, & subiectum huius generationis est materia prima, quæ est ens in pura potentia, vt dicitur in primo physicorum. Secunda dicitur generatio per accidens, vel secundum quid, & est quādo res quæ est actu recipit nouum accidens, vt cum aqua calefit recipit calorem, & cum discipulus recipit scientiam generatur secundum quid, & subiectum huius generationis est ens actu, aqua.n.cum calefit, & discipulus cum instruitur est actu homo, & aqua actu est aqua, si secundo modo sic est corruptio quæ est duplex sicut generatio.s.simplex & secundum quid, simplex quidem est, quando res quæ est actu desinit omnino esse actu, vt dum homo moritur, corrumpitur simpliciter, quia desinit omnino esse homo, secundum quid est quādo res quæ est actu secundum aliquid accidens desinit esse actu secundum tale accidens, licet remaneat actu quantum ad substātiam, vt aqua calida remota ab igne corrumpitur secundū quid, quia desinit esse actu sub calore inquātum frigescit, licet remaneat aqua actu quo ad substantiam suam, nā aqua calida est actu aqua, si tertio modo sic est motus. Illud.n. proprie mouetur, quod existens actu sub aliquo accidente, remoto eo tendi ad aliud accidens oppositum, vt aqua dicitur moueri secundum alteratione quādo existens actu frigida, remota frigiditate, tendit ad calorē. Sed nota qđ aliquis posset dicere, ꝙ motus non distinguitur a generatione & corruptione. ergo sunt tantum duæ species mutationis, & ideo Aristo. probat ꝙ motus non est generatio sic, quod generatur simpliciter, nondum est actu vt dictū est, quod uero mouetur est actu. Nam dum augetur puer iam est actu, dum descendit lapis iam est actu. ergo motus non est generatio, nec est corruptio, secundo sic, generatio & corruptio sunt contrariæ, ergo si motus est corruptio, mo

tus contrariatur generationi, sed hoc est falsum; quia vt dicemus infra, motus contrariatur alteri motui uel quieti, ergo motus nõ est corruptio. Et sic patet q͂ sunt tres species mutationis, Quarta species non potest dari, quæ.s. sit a nõ esse ad non esse. Quia omnis mutatio est inter terminos oppositos, vt inter album & nigrum, inter esse & nõ esse &c. sed non esse & non esse non opponuntur quia omnis oppositio est vel inter esse, & non esse, vt conditio & priuatiua, vel inter duo esse quæ se non compatiuntur simul vt omnia contraria sicut album, & nigrũ sursum & deorsum &c. Et sic patet sufficientia specierum mutationis.

Circa tertium: declarandũ est quot sunt species motus per se: qui est tertia species mutationis, nam motus per accidens non consideratur a physico, quia est indeterminatus ex sua natura, motus igitur per se, tres sunt species.s. augmentum & decrementũ, hæc duo sunt vna species motus: quia terminantur ad quantitatem. Alteratio, hæc est secunda species, & tertia est motus localis, harum specierum sufficientia est hæc s͂m Aristote. Cum per omnem speciem motus acquiratur aliquid ens reale, vt per calefactionem acquiritur calor, & omne ens reale præter deum sit in aliquo prædicamento, ergo omnis motus est in aliquo prædicamento, sed non potest esse in prædicamento substantiæ, nec relatione, nec in actione, nec in passione, nec in qñ, nec in situ, nec in habitu, ergo solũ est in quantitate vt augumentum, & decrementum, & in qualitate vt alteratio, & in ubi vt motus localis. Quod non sit in substantia probat sic Aristo. vbi est motus ibi est contrarietas, quia motus est a termino contrario ad terminum cõtrarium, vt dictum est in. 1. physi. sed substantiæ nihil est contrarium ut dictum est in prædicamentis, ergo in substantia non est motus. Quomodo hæc sit vera q͂ substantiæ nihil est contrarium, declaraui in Compendio maiori logicæ in prædicamento substantiæ. Quot motus non sit in prædicamento relationis probat sic Aristo: in quocũq; prædicamento est motus, nihil illius prædicamenti aduenit alicui de nouo si-

ne sui mutatione: ut calor non potest aduenire aquæ sine alteratione ipsius aquæ, nec corpus potest recipi de nouo in aliquo loco sine suo motu locali, sed relatio potest aduenire alicui sine sui mutatione, ergo in relatione nõ est motus, probatur minor, ponatur casus ꝙ solus Socrates hodie sit albus in mundo, & cras nascatur alius homo albus, certum est, ꝙ similitudo aduenit Socrati quæ facit eum similem alteri albo, & tamen Socrates non mutatur, quia prius erat albus, sed similitudo est relatio, ergo relatio aduenit Socrati sine sui mutatione, hæc ratio quãtum ualeat declarabitur in solutione argumentorum.

Quod motus non sit in actione: et passione probat philosophus pluribus rationibus, sed pro nunc duas solum pono, prima est. Si motus est in actione, & passione, ergo motus est in motu, quod est falsum sicut patet, probatur consequentia, Actio & passio sunt vnus motus, vt patet in tertio physi. ergo motus est in motu. Secundo sic, si motus est in actione & passione. ergo est in eis, vt in subiecto, uel vt in termino acquisito per motum nõ ut in subiecto, quia id quod est subiectũ motus mouetur, vt aqua alteratur, quia est subiectum. i. materia in qua recipitur alteratio puta calefactio, sed actio non mouetur. Cum sit motus, ergo non est motus in actione, nec passione vt subiecto, nec ut in termino acquisito per motum: quia cũ actio sit motus & oĩs motus terminetur ad quietem sequitur ꝙ per eundẽ motũ acquiritur quies & motus sibi oppositus, est enim motus per se inter terminos oppositos, verbi gratia si motus puta calefactio est in motu, vt in termino acquisito, ergo terminabitur ad calorem in quo aqua quescit pro aliquo tẽpore: & ad frigefactionẽ, & sic sequitur ꝙ simul calefiet, & frigefiet ꝙ est impossibile. Cum sint opposita, ergo motus non est in actione & passione.

Quod motus non sit in quando, nec in situ, nec in habitu: philosophus relinquit ut manifestũ, sed B. Tho. sic probat. Et primo ꝙ non in quando, Quando est esse in tempore, sed tempus est mensura motus, ergo sicut motus nõ est

in motu, ita nec in quando. secundo sic generaliter, in relatione non est motus, sed quando est relatio, dicit. n. respectum temporis ad rem temporalē, & situs est relatio & habitus est relatio, ut patet in diffinitionibus eorū, quas ordinaui in Cōpendio minori sup loigcā paruā, ergo sicut motus nō est in relatiōe sic nec in qn̄, nec in situ, nec in habitu.

Cum ergo decem sint prædicamenta: & probatum sit ꝙ motus non est in substantia. nec relatione, nec actione, & passione, nec quando, nec situ, nec habitu, ergo solū est in quantitate in qualitate, & vbi, motus in quantitate dicitur augmentum, & decrementum, Motus in qualitate dicitur alteratio: motus in vbi dicitur latio uel motus localis diffinitiones suas ordinaui in Compēdio minori logicæ in post prædicamentis. Hæc de primo principali sufficiant.

CAPVT. II.

Circa secundnm, principale. s. quis motus sit vnus vel diuersus tria agenda sunt.

Primo præponontur quidam termini cum diffinitionibus suis, quia sunt necessarii in sequentibus.

Secundo ponuntur modi unius & diuersi.

Tertio declaratur quis motus sit dicendus unus numero uel diuersus.

Circa primum præponuntur isti termini simul, separatum, tangere, medium, cōsequenter, continuum. Simul secundum locum sunt illa, quæ sunt in eodem loco proprio, & dicitur in loco proprio quia ad hoc quod sint simul, nō sufficit ꝙ sint in uno loco cōmuni. Aliter omnia corpora dicerentur esse simul, quia continentur a cœlo, quod est locus cōmunis omnium corporum inferiorum. Separata secundum locum sunt illa quæ sunt in alio, & alio loco proprio, vt duæ aquæ, quæ sunt in duobus cyathis. Tangere, illa dicuntur se tangere, quorū extrema sunt simul, vt duo lapides se tangunt, quorum superficies sunt simul. i. simul hærent, Medium est illud in quod prius peruenit mobile si mouetur motu continuo quam ad extremum, vt si lapis moueatur in spatio A, C: & diuidatur in B, B, est mediū:

quia prius perueniet ad B, quam ad C. Quot requirantur ad motum continuum dicemus infra.

Consequenter, illa dicuntur se habere consequẽter quorum vnum sequitur ad alterum, & nullum medium eiusdem generis est inter ea, vt duo & tria, tria se habent consequenter ad duo, quia sequuntur duo, vt aliquid prius positum, & inter duo ac tria nullum est medium eiusdem generis.i.nullus numerus est medius inter ea, Cõtinuum est illud cuius extrema sunt vnum.i.illud est continuũ cuius partes ad unum terminum cõmunem coniungũtur, & sic sunt unum in tali termino, vt linea est continua cuius partes uniuntur in uno puncto, quod est principium & finis respectu diuersorum.

Circa secundum.s.quot modis dicitur motus unus, vel diuersus, nota secundum philosophum in textu ꝙ hoc dicitur tribus modis.

Primo motus dicitur unus genere generalissimo, vt est ille qui terminatur ad rem unius prædicamenti, sic omnes alterationes dicuntur esse unus motus genere generalissimo, quia terminantur ad qualitatem, per oppositum motus dñr diuersi genere generalissimo, qui terminanť ad res diuersorum prædicamentorum, sic augumentum et alteratio sunt motus diuersi genere. Augumentum enim terminatur ad quantitatem & alteratio ad qualitatem. Secundo motus dicitur unus specie subalterna uel specialissima. Ille est unus specie subalterna qui terminatur ad speciem subalternam, sic omnis coloratio, est unus motus hoc modo quia terminatur ad colorem qui est species subalterna sub se continens albedinem & nigredinem, ut species specialissimas, per oppositum coloratio, & motus localis rectas sunt motus diuersi specie subalterna, quia color & locus qui sunt termini horum motuũ distinguuntur, vt duæ species subalternæ. Ille est unus motus specie specialissimæ qui terminatur ad speciem specialissimam, sic omnis denigratio est unus motus hoc modo, quia terminatur ad nigredinẽ quæ est species specialissima sub se continens

hanc vel illam nigredinem, vt sua indiuidua, per oppositũ dealbatio & denigratio sunt diuersi motus specie specialissima, quia prima terminatur ad albedinem & secunda ad nigredinem. Tertio modo motus dicitur vnus numero, & est ille qui terminatur ad rem unã numero, vel indiuiduã, sic hæc sanatio est motus unus numero, quia terminatur ad hanc sanitatem, puta quæ est in Socrate, per oppositum motus diuersi numero sunt illi, qui terminantur ad res distinctas numero, vt sanatio Socratis terminata ad sanitatẽ quæ est in Socrate, & sanatio Platonis terminata ad sanitatem quæ est in Platone. Hæc de secundo sufficiant.

Circa tertium. s. quis motus sit dicendus unus numero vel diuersus nota secundum philosophum ꝙ plura requirúntur ad unũ motũ numero quã ad unũ motũ specie, nã ad unum motum numero tria requiruntur, primo ꝙ mobile sit unum numero in toto motu, nam si esset unum specie non sufficeret, vt dicendo homo sanatur sanatio non est unus motus numero, quia ly homo est tantum unũ specie, cum sit species specialissima, similiter si caderet homo de turri, & in media turri moreretur, inde mortuus vsq; ad terrã caderet, nũ esset vnus mot⁹ numero, qa nõ est idẽ mobile, Nã in prima parte motus, mobile est homo uiuus. In secuuda parte est homo mortuus uel cadauer. Secundo requiritur idem tempus nullo modo interpositum, uel interruptum, Nam si tempus mensurans motum interrumpitur non est unus motus numero. uerbi gratia ponatur aqua ad ignem in prima parte unius horæ, in secunda parte eiusdem horæ extrahatur ab igne, in tertia parte eiusdẽ horæ. Iterũ applicetur igni. Dico ꝙ calefactio huius aquæ non est unus motus numero, quia fuit tẽpus interruptũ: s. secunda pars horæ in qua fuit extracta ab igne: ad hoc ergo ꝙ motus sit unus numero requiritur ꝙ tempus continue mensuret talem motũ, & fiat aliqua interpositio. Tertio requiritur unus terminus numero ad quem terminetur motus, qui terminus in augmento, & decremento est quantitas, in alteratione est qualitas in motu locali est ubi,

ex quo sequitur ꝙ si in hac hora dealbetur Socrates et Plato, ꝙ hæc dealbatiões nõ sunt unus motus numero, qa dealbatio Socratis terminatur ad albedinem quæ est in Socrate, et dealbatio Platonis terminatur ad albedinem quæ est in Platone, dealbatio uero Platonis per se sumpta, est unꝰ motus numero quia terminatur ad hanc albedinem Platonis. Ad unum motum specie sufficit ꝙ terminus ad quem sit unus specie. Nam omnes dealbationes sunt unus motus specie, quia terminantur ad albedinem quæ est species specialissima. Quod si alterabilia sint diuersa, propter hoc nõ impeditur quin sit unus motus specie, unde dealbatio qua dealbatur paries & qua dealbatur pannus sunt unus motus specie propter terminum ad quem qui est albedo. Ex his patet, ꝙ ille motus est unus numero qui est in uno mobili, & tempore non interrupto, & ad unum terminũ numero, per oppositum, ille motus est diuersus numero, qui est in pluribus mobilibus, tempore interrupto, & ad terminos plures numero.

Notandum ultimo ꝙ philosophus assignat alios duos modos, quibus motus dicitur unus, quos leuiter tãgo, quoniam faciles sunt, primo ille motus dicitur unus qui est perfectus, et quia motus regularis circularis est perfectus vt dicetur in octauo libro, ideo motus cœli est maximus unus, Secundo ille motus dicitur unus, qui est regularis, motus regularis est ille qui semper est equæ uelox, Irregularis est ille cuius vna pars est velocior, alia tardior, ut motus animalium, Et quia motus cœli est regularis, vt dicetur in. 8. lib. ideo ille motus est maximus unus, motus vero animalium, quia est irregularis non est maximus unus, licet dicatur vnus inquantum est continuus, Quare motus animalium, & omnium incorporeum inferiorum sit irregularis dicemus in. 8. lib. physi. Hæc de secũdo principali sufficiãt.

CAPVT. III.

Circa tertium principale. s. de oppositione motuũ adinuicem dicẽda sunt quatuor: primo quomodo duo motus adinuicem contrariantur. Secundo qũo duæ

mutationes quæ sunt generatio, & corruptio cõtrariētur. Tertio quomodo motus contrariatur quieti, Quarto quo modo duæ quietis adinuicem contrariantur.

Circa primum ponitur duæ conclusiones.

Prima conclusio ad hoc q̃ duo motus sint contrarii, nõ est necesse q̃ termini a quibus incipiunt motus sint contrarii, hæc probatur sic, duo motus contrarii possunt incipere ab eodem termino, ergo non est necesse q̃ termini a quo sint contrarii, probatur Antecedens, pono casum, quod lapis & ignis sint in prima regione aeris, & quod lapis descendat ad tertiam. ignis autem ascendat ad sphæram ignis, certum est q̃d motus lapidis, & ignis sunt contrarii, quia sunt ad loca contraria. s. deorsum & sursum, & tamen incipiunt ab eodẽ termino. s. a prima regione aeris, ergo añs ẽ verũ.

Secunda conclusio. Ad hoc quod duo motus sint cõtrarii est necesse quod termini ad quos terminantur sint contrarii, probatur, penes idem sumitur vnitas & contrarietas motuum, sed vt dictum est, vnitas motuũ sumitur ab vnitate termini ad quem, ergo contrarietas motuum sumitur a contrarietate terminorum ad quem, inde est quod sanatio & ægrotatio cõtrariantur, sanitas enim & ægritudo cõtrariantur, similiter dealbatio & denigratio, quia albedo & nigredo contrariantur. Et nota quod si motus terminatur ad media, vt ad rubeum, & croceum, quod eodem modo iudicandi sunt contrarii, sicut illi qui terminantur ad extrẽma puta ad album & nigrum, Nam duo medii colores cõtrariantur saltem contrarietate imperfecta: quæ qualis sit dixi in Compẽdio maiori super logicam in p̃dicamentis.

Circa secundum ponitur hæc conclusio, duæ mutationes sunt contrariæ, quando per vnam acceditur ad vnum terminum & per aliam receditur ab eodem, hæc declaratur sic, generatio ignis & corruptio ignis sunt mutationes contrariæ quia per generationem ignis progreditur ad esse ignis, & per corruptionem receditur ab esse ignis, est enim corruptio progressio ab esse ad non esse.

Circa tertium ponitur hæc conclusio, Motus contraria

tur.i.opponitur priuatiuæ quieti in termino a quo, hæc probatur sic ab Aristo. Motus opponit quieti sicut habitus priuationi, sed non contrariatur quieti quæ est in termino ad quē, illa enim terminat & perficit motū, ergo opponit quieti quæ est in termino a quo, verbi gratia moueat Socrates ex ægritudine in sanitatem, hic motus dicitur sanatio, hæc sanatio opponitur quieti in ægritudine, sed nō opponit qeti i sanitate, sanitas eni acqsita terminat & pficit sanationē.

Circa quartum opponitur hæc conclusio, Quies in termino a quo, & quies in termino ad quem contrariantur, ꝓbatur, terminus a quo & terminus ad quem cuiuslibet motus sunt contrarii, quia motus semper est inter terminos cōtrarios, ergo quies in termino a quo, & quies in termino ad quem sunt contrariæ. verbi gratia, sanatio est mortus inter ægritudinem & sanitatem, vnde sicut egritudo, & sanitas contrariantur, ita quies sub ægritudine & quies sub sanitate contrariantur. Hæc de tertio principali sufficiant.

Vltimo soluenda sunt quædam argumenta, contra prædicta, & primo contra primum caput fiunt tria argumēta. Primum probat ꝙ non sunt tres species mutationis sic, secundum philosophum. in post prædicamentis, generatio & corruptio sunt motus, ergo non distinguuntur a motu.

Ad hoc dicitur, ꝙ philosophus in post prædicamentis accipit motum communiter dictum. s. pro qualibet mutatione, hic vero accipit motum propriæ dictum. s. pro mutatione quæ semper fit in tempore, & sic distinguitur corruptione & generatione, nec prædicatur de eis quia generatio, & corruptio fiunt in instāti, vt dicemus in sexto libro, motus autem in tempore.

Secundum, probat, ꝙ in substātia est motus sic, in omni eo ꝙ mouetur ē motus, sicut in omni albo est albedo, sed substantia mouetur. Aqua enim calefit, & Plato sanatur, & lapis descendit &c. ergo in substantia est motus.

Ad hoc dicitur, ꝙ motus est in aliquo dupliciter, primo vt in subiecto mobili. Secundo vt in termino acquisito per motum, Motus quidem est in substantia, vt in subiecto mo

bili, substantia enim est illa quæ mouetur, vt probat argumentum, Motus autem non est in substantia, vt in termino, quia per motū nō acquiritur nisi accidens, vt per alterationem qualitas, per augumentum quātitas, per generationem vero acquiritur, & producitur substantia, intelligendum est ergo ꝙ motus non est in substantia, vt in termino acquisito per motū, licet sit in suba, vt in subiecto mobili.

Tertium probat, ꝙ in vbi non sit motus, sic, secundum philosophū in relatione nō est motus, sed vbi est relatio, est enim conformitas, vel commensuratio rei locate ad locum, ergo vbi non est motus.

Ad hoc dicitur, ꝙ vbi dicit duo. Primo dicit locū, vt suū materiale vel fundamētū. Secūdo dicit cōformitatē, vt suū formale quæ est relatio i vbi est motus ratione sui materialis qđ est locus, nō ratione sui formalis qđ est cōformitas.

Contra secundū caput fiunt tria argumēta. Primū ꝓbat ꝙ ad hoc ꝙ sit vnus motus numero reqrit etiā ꝙ sit vnus motor sic, secundum philosophū in. 8. physi. Motus lapidis sursum nō est vnus motus, qa nō est vnus motor, vult enī ꝙ diuersæ partes aeris sint mouētes lapidē prout vna ipellit aliā, ergo requirit vnus motor, si motus debet eē vnus.

Ad hoc dicitur, ꝙ si motores sint distincti, & moueant successiue, vt si Plato trahit nauem per horam, & Socrates per aliam horam motus nō est vnus, si vero plures motores collectiuæ, & simul moueant, vt cum Plato & Socrates simul trahunt nauem ad vnum motum, quia sunt sicut vnus motor sufficiēs aggregatus ex duobus quorū vterq; per se est insufficiens, Concedo igitur ꝙ ad vnitatem motus requiritur vnus motor simpliciter, vel vnus aggregatus ex pluribus qui simul & collectiuæ moueant.

Secundum probat, ꝙ non est necesse mobile eē vnum numero, ad hoc ꝙ motus sit vnus numero, sic motus quo mouetur homo viuus de turri, & antequā terminetur motus moritur per casum possibilem, est vnus motus, & tamen non est idem mobile, quia non sunt idem viuus, & homo mortuus. Quod sit vnus motus probatur sic, est eadē

quantitas in viuo, & in mortuo homine, ergo est idem motus, probatur consequentia, vnumquodque mouetur, vt est quantum & diuisibile, ergo si est idem quantum, vel eadē quantitas, est idem motus.

Ad hoc dicitur, q licet secundum Cōmenta. argumentum concludit, non tamen secundum B. Tho. Nam Commentator tenet q sit eadem corporeitas & quantitas in homine viuo & mortuo B. Tho. tenet q mortuo homine oīa accidentia mutantur, quia remota forma substantiali quæ est anima dans esse homini, mutātur omnia accidētia quæ consequuntur ipsam animam. Et ideo secundum B. Tho. negatur antecedens, scilicet quod sit eadem quantitas in viuo & in homine mortuo.

Tertium probat, q illis tria non sufficiunt ad vnitatem motus secundum numerum. s. vnitas mobilis & temporis & termini ad quem, sed etiam requiritur continuitas spatii super quod ē motus sic, spatio interrupto cessat motus, puta si equus currat & inueniat foueā latā in via cessat currere ergo motus eius interrumpitur, & sic nō est vnus motus, ergo est necesse q spatium sit continuum.

Ad hoc q spatiū sit continuū solū requiritur in motu locali, si tamen parū interrumpitur p foueam strictā, pp̄ter hoc nō impeditur cōtinuitas motus, potest enim equus foueā illam saltu pertransire. Ibi autē loquimur de qualibet spē motus, & ideo argumētū solū cōcludit de motu locali.

Contra tertium caput sunt tria argumenta, primum pbat q ad contrarietatem motuum non requiruntur termini ad quem contrarii sic. Augumentum & decrementum sunt motus contrarii, & tamen termini ad quem non sunt contrarii, terminantur enim ad quantitatē cui nihil est contrarium, vt dicitur in prædicamentis. ergo &c.

Ad hoc dicitur, q licet in quātitate nō sit cōtrarietas pfecta, tamen in ea est cōtrarietas iperfecta quæ qūo differāt. declaraui in Cōpendio maior super logicā in pdicamētis.

Ad hoc autem, q motus sint cōtrarii, sufficit q termini ad quem sint contrarii imperfecte, sic est in proposito. Nā

quantitas minor ad quã terminatur decrementum, & quã titas maior ad quã terminatur augumentũ sunt contrariæ imperfecte, non enim simul se cõpatiuntur in eodẽ subiecto.

Secundum probat, ꝙ motus non cõtrariatur quieti sic, quæ adinuicem contrariantur sunt entia positiua, sed quies non est positiuum immo est negatio, cum sit priuatio motus, ergo non contrariantur.

Ad hoc dicitur, ꝙ ibi accipitur contrariari largo modo prout idem est ꝙ opponi priuatiuæ sicut etiam consuetum est dicere, bonum & malum sunt contraria, licet potius opponantur priuatiuæ, quia malum est priuatio boni.

Tertiũ probat, ꝙ quies non contrariatur quieti sic, duæ priuationes non opponuntur, sed duæ quietes sunt duæ priuationes, vt patet, ergo nõ opponũtur, ergo non cõtrariãtur, probatur maior, non opponuntur contrariæ, quia non sunt entia positiua, nec contradictoriæ, quia in contradictoriis vnum est ens alterum nõ ens, sed duæ quietes sunt ambæ non ens, cum priuatio sit negatio, quæ est non ens, nec opponũtur relatiuæ, quia vna non refert aliam, vt patet, nec opponũtur priuatiuæ, quia in priuatiuæ oppositis vnũ est habitus alterum est priuatio, sed due quietes, ita se sunt quod vtraq; est priuatio, ergo non opponuntur.

Ad hoc dicit, quod opponũtur cõtrariæ, sed nota ꝙ opposita cõtrariæ sunt duplicia, quædã sunt opposita contrariæ primo & per se, vt duæ qualitates albedo, & nigredo. Quædã sunt opposita cõtrariæ secũdario propter sua fundamẽta ĩ quibus sunt vt similitudo, & dissimilitudo sunt cõtrariæ, quia fundantur in qualitatibus cõtrariis, puta in albedinæ, & nigredinæ, similiter duæ quietes sunt cõtrariæ hoc modo, quia fundãtur in accidẽtibus cõtrariis. verbi gratia quies in ægritudine & quies in sanitate sunt contrariæ, quia ægritudo & sanitas sunt qualitates contrariæ. Ad argumentum, ergo dicitur quod licet contraria primo & per se sint semper entia positiua, nõ tamen est necesse quod cõtraria secũdario sint entia positiua nisi quantũ ad fundamẽta sua in quibus sunt. Hic terminaĩ tracta. cõprehẽdens totũ. 5. librũ physico.

EPITOME.

SVPER LIBRO SEXTO PHYSICORVM.

LIBRVM Sextum phyſicorum comprehendemus in tribus tractatibus.

In primo agemus de cõtinuo vtrum cõponatur ex indiuiſibilibus, & poſſit diuidi indiuiſibilia.

In ſecũdo agemus de diuiſione motus & quietis in ſuas partes quantitatiuas, nam in quinto libro actum eſt de diuiſione motus in partes ſubiectiuas.i.in ſpecies ſuas.

Tertio agemus tractatum in quo reprobabimus errores Zenonis, Democriti, & Heraclyti.

IN primo tractatu, ne fiat confuſio procedam per concluſiones, quarum prima eſt hæc, nullum continuum permanens, vt eſt linea, & ſuperficies, & corpus componitur ex indiuiſibilibus, puta non componitur linea ex punctis, hæc probatur ſic, omnes partes integrales componentes aliquod totum ita ſe habent quod vel continuantur adinuicem vel ſe tangũt vel conſequenter ſe habent. Quid ſit continuari, & tangere, & conſequenter ſe habere, dictum eſt in.5.lib. ſed indiuiſibilia, vt puncta non poſſunt adinuicem cõtinuari, quia illa continuantur quorum extrema ſunt vnum, ſed puncta non hñt extrema, extremũ enim pſupponit partẽ priorẽ, ſed nulla pars eſt in pũcto cũ ſit indiuiſibile, ergo non pñt continuari, nec poſſunt ſe tangere, quia ſi duo pũcta ſe tangunt ita ſe habent quod vel totum punctum tangit totum

alterum punctum, vel pars tangit partem, sed totum non tangit totum, totum enim habet partes, sed punctus nō habet partes, nec pars tangit partem eadem ratione cum nō habeat partem, ergo non possunt se tāgere, nec possunt cōsequenter se habere, quia illa consequenter se habent, inter quæ non est medium eiusdem generis, vt duæ arbores cōsequenter se habent, inter quæ nō est alia arbor media, sed inter duo puncta semper est aliquod medium eiusdem generis, quia semper est linea media, quod probatur sic, duo puncta non se possunt tangere vt dictum est, ergo distant, ergo inter ea est aliquod medium, sed nō potest esse aliud medium quam linea, quod probatur, tale medium vel est indiuisibile, vel diuisibile, si indiuisibile, ergo inter ipsum & puncta adhuc erit distantia, cum indiuisibilia non se tāgāt, & sic dabitur inter ea adhuc aliud medium, quod si est diuisibile erit idem iudicium sicut de primo, & sic ꝓcedetur in infinitum, quod est inconueniens, si est diuisibile, ergo ē continuum, si est continuum, ergo vel est linea, vel superficies, vel corpus, non corpus, quia ipsum mediat inter duas superficies secundum profunditatem nec superficies, quia ipsa mediat inter duas lineas secundum latitudinem, ergo erit linea, & sic patet quod inter duo puncta semper est linea media. Cum ergo puncta non sint continua, nec se tangant nec consequenter se habent, sequitur quod continuū non potest componi ex indiuisibilibus. Et nota quod eadē ratione potest probari inter duo nūc semper esse tēpus medium vt probatū est inter duo puncta semper esse lineam mediam. Si autem quæratur ex quibus componitur continuum, si non componitur ex indiuisibilibus, respondeo quod componitur ex partibus continuis diuisibilibus, vt linea bicubita cōponitur ex pluribus lineis quæ continuatæ adinuīcem constituūnt bicubitum, similiter superficies tricubita cōponitur ex pluribus superficiebus minoribus, & corpus tricubitum ex pluribus corporibus minoribus &c.

Secunda conclusio, Nullum continuum permanens potest diuidi indiuisibilia, puta linea non potest diuidi in pon-

cta, sed semper diuiditur in lineas minores vsque in infinitum, hæc probatur sic, ex eisdem partibus res componitur & in easdem diuiditur, sicut domus componitur ex lateribus, & in eosdem resoluitur, sed vt probatum est, nullum continuum componitur ex indiuisibilibus, ergo nó potest diuidi in indiuisibilia. Item sic, si diuiditur in indiuisibilia illa se tangerent, quia si non se tangerent adhuc haberét medium continuum, puta lineam, & sic non essent indiuisibilia, sed duo indiuisibilia non possunt se tangere, ergo continuum non potest diuidi in indiuisibilia, ex hac ratione declaratur id quod dicitur in tertio physi. quod continuum est infinitum in potentia secundum diuisionem.

Tertia conclusio, Si magnitudo continua componitur ex punctis & motus qui est super eam componitur ex momentis, quæ sunt indiuisibilia sicut punctus in linea, & instans in tempore, sed hoc est impossibile. s. motum componi ex momentis, primo probabitur consequentia. Secúdo falsitas consequentis, ad probationem consequentiæ supponuntur duo, primum est, si motus est in aliquo mobili illud actu mouetur, sicut si calor est in aliquo illud actu est calidum, secundum est, impossibile est aliquid simul moueri, & motum esse sicut impossibile est Socratem ire Thebas & iuisse Thebas, simul enim eét præsens & præteritū, prius ergo aliquid mouetur & postea motum est, his suppositis sumatur magnitudo composita ex tribus indiuisibilibus quæ sint A, B, C, & sumatur motus super eam compositus ex tribus partibus quæ sint D, E, F, & correspondeant partibus indiuisibilibus magnitudinis, mobile vero sit G, vt patet in figura sequenti.

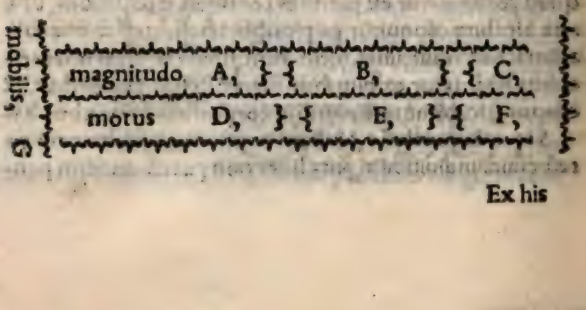

Ex his

Ex his probatur, ꝙ si magnitudo componitur ex indiuisibilibus ꝙ motus componitur ex momentis sic, mobile mouetur per A, ergo mouetur secundũ partẽ motus quæ est D: Nã sibi correspondet vt in figura, si mouetur per A, ergo simul mouetur & motum est, vel prius mouetur, & postea motum est, non datur secũdum, quia si prius mouetur & postea motũ est, ergo in A: est pars, in qua prius mobile mouebatur: & alia pars in qua postea motum est, & sic A, esset diuisibile, quod est contra præsuppositum, supponitur. n. per impossibile ꝙ A, sit indiuisibiles sicut B, & C, nec datur primum, quia est contra secundum præsuppositum, ergo mobile non mouetur super magnitudinem cõpositam ex indiuisibilibus, sed solum motum est, si solum motum uel mutatum est, ergo per ipsum D, nõ mouetur, sed mutatum est, & sic D, est momentum, similiter E, est momentum, & F, est momentum, ergo totus motus componetur ex tribus momentis quæ sunt D, E, F. Et sic patet ꝙ si magnitudo super quam est motus cõponitur ex punctis, etiam motus componitur ex momentis, falsitas vero consequentis. I. quod sit falsum, quod motus componatur ex momentis probatur sic, si motus cõponitur ex momẽtis, sequitur ꝙ mobile sit motum. vel mutatum super totã magnitudinem, super quam nunquam mouebatur, vel ꝙ pertransierit magnitudinem nunquam pertransitam, qđ est impossibile, quia quod est verũ de præterito aliqñ fuit uerum de præsenti, consequentia probatur sic, mobile motum est per A, in ipso D, & non mouebatur prius vt probatum est supra. Item motum est per B, in ipso E, et non mouebatur prius eadem ratione. Item motum est per C, & non mouebatur prius: eadem ratione, ergo mobile motum est super totam magnitudinem A, B, C, & nunquam mouebatur super eam, & sic probata est consequentia, dicendum est ergo, ꝙ sicut magnitudo componitur ex partibus magnitudinis quæ sunt continue & diuisibiles, ita oĩs motus componitur ex partibus motus, quæ sunt continuæ & diuisibiles licet sint successiue.

Quarta conclusio: Si magnitudo componitur vel diuiditur in puncto, & tempus mensurans motum super magnitudinem componitur ex instantibus, & diuiditur in instantia, philosophus antequam conclusionem probet præponit tres conclusiones præambulas ad istam & probat eas.

Prima conclusio præambula, Mobile velocius, pertransit maiorem magnitudinem in æquali tempore quam mobile tardius, probatur sic, sunt duo mobilia, quorum unũ sit uelocius, vt formica, & alterum tardius vt uermis, qui debeant moueri super lineam bicubitã in una hora, his sic dispositis arguo sic, si per totam horam uermis pertransit medietatem lineæ bicubite in eadem hora formica pertrãsit totã lineã, et forte plus vt patet ad sensum, ergo mobile uelocius pertrãsit maiorem magnitudinẽ in æquali tpe.

Secunda conclusio præambula: Mobile velocius, pertransit maius spatium in minori tempore probatur sic, sit formica & vermis qui moueantur super lineam tricubitã, si vermis in vna hora pertransit primum cubitum formica in media hora pertransibit primum & secundum cubitum, ergo velocius pertransit maius spatiũ in minori tpe.

Tertia conclusio præambula, Mobile velocius pertransit æqualem magnitudinem in minori tempore quam mobile tardius, probatur sic, sit spatium tricubitum quod habeant pertransire formica & uermis, si uermis pertransibit in vna hora, formica pertransibit in media hora, quia aut transibit in maiori tempore quam sit hora. Et hoc nõ quia formica esset tardior quã uermis, quod est falsum, aut trãsibit in tota vna hora, & hoc non, quia formica esset equæ tarda sicut uermis, quod patet esse falsum: ergo transibit in minori tempore quam sit hora puta in media hora, et sicut habetur intentum.

His conclusionibus præambulis probatis, probatur q̃ si magnitudo diuiditur in indiuisibilia, etiam tempus mensurans motum super ipsam magnitudinem diuiditur in indiuisibilia, & probatur sic, tempus eodem modo diuiditur sicut magnitudo, ergo si magnitudo diuiditur in indiuisibi

lia etiam tempus, probatur antecedens, ſumatur magnitu do decem cubitorum quæ pertrãſeatur a limaca in decem horis, ergo nouem cubiti pertranſeuntur in nouem horis, & .8.in.8.horis &. 7.in.7.horis &c. ſic procedendo patet q; ſicut diuiditur magnitudo per tranſitum limace, ita diu i ditur tempus menſurans ipſum motum, ſi ergo ſpatium di uideretur in indiuiſibilia etiam tempus ſimiliter, ſed quia ſpatiũ & motus diuiditur in ſemper diuiſibilia, vt ſunt con tinua etiam tẽpus, habet.n.tempus continuitatẽ ex motu.

Quinta concluſio, Si ſpatium eſt finitum, tempus menſurans motum ſuper ſpatium eſt finitum, ita q; non poteſt eſſe ſpatium finitum, & tẽpus infinitum, hæc probatur ſic, ſi tu ponis ſpatium finitum, & tẽpus infinitum, ſit ſpatium decem cubitorum tempus infinitum vocetur G, ſumatur mobile puta formica quæ pertranſeat unũ cubitum huius ſpatii, certum eſt quod tranſibit in tempore finito, ſit ergo una hora, & aliud cubitum pertranſibit in alia hora, & tertium cubitum in alia hora dummodo moueatur equæ velociter. ergo pertrãſibit decem cubitos in decem horis, ſed decem horæ non componunt tempus infinitum immofinitum, ergo ſi ſpatium ſuper quod eſt motus eſt finitum etiam tempus menſurans motum eſt finitum. Ex quo ſequitur quod ſi ſpatium eſt infinitum, etiam tempus eſt infinitum, & ecouerſo.

Sexta concluſio: Nihil poteſt moueri in inſtanti, uel nõ poteſt eſſe motus in inſtanti, antequam probetur hæc con cluſio, probandum eſt quod inſtans eſt indiuiſibile in tem pore, ſicut punctus in linea, & probatur ſic: ſi nunc eſt diui ſibile, ergo diuiditur in partem præteritam, & partem futurã, quia omnis diuiſio in tempore eſt per præteritum, & futurum, ſed idem nunc non poteſt diuidi in partem præteritam & futurã, quia in tempore præterito eſſet aliquid de tempore futuro, et in tempore futuro aliquid de tempore præterito. Nam idem nunc eſt finis præteriti: ergo ſi nunc diuiditur in partem præteritam, & futuram, pars futura erit in tempore præterito: ex quo nunc eſt finis præ-

teriti, similiter idem nunc est principium futuri, ergo si diuiditur in partem præteritam & futuram, pars præterita erit in tempore futuro inquantum est principium futuri. Cum ergo nihil præteriti sit in futuro, & nihil futuri sit in præterito ipsum instans est penitus indiuisibile.

Hoc supposito probatur quod nihil mouetur in instanti sed in tempore sic, si aliquid mouetur in instanti, ipsum instans est diuisibile: quod est contra prædicta, probatur consequētia, sumatur spatium unius miliaris quod debeat pertransiri ab asino in uno instanti. Item sumatur equus uelocior asino qui debeat pertransire idem spatium, tūc arguo sic: equus pertransit spatium unius miliaris, ergo in minori tempore quam asinus, uelocius enim pertransit equale spatium in minori tempore, vt probatum est supra, sed asinus pertransit in vno instanti per casum datū, ergo equus pertransit in minori tempore quam sit instans puta in medio instanti. ergo instans est diuisibile & sic patet quod nihil mouetur in instanti.

Septima conclusio: Nihil quiescit in instanti sed in tempore: probatur, opposita habent fieri circa idem: sed moueri & quiescere sunt opposita, ut habitus et priuatio, ergo habent fieri circa idem sed motus omnis fit in tempore vt dictum est, & non in instanti, ergo quies fit in tempore, & non in instanti.

Octaua conclusio, Omne quod mouetur est diuisibile secundum quantitatem, probatur sic, omnis motus est inter terminum a quo & terminum ad quem, tunc sic, mobile quando est in termino a quo secundum se totum nundū mouetur, quando est in termino ad quem iam motum est, & amplius non mouetur, ergo quando mouetur, secundū partem est in termino a quo secundum aliam partem est in termino ad quem, sed quod habet partem, & partem est diuisibile.

Ex hac conclusione sequuntur tria corollaria, primum est quod punctus non potest moueri nisi per accidens. s. ad motum corporis in quo est, secūdum est quod omne mo-

bile per se, est corpus, quia omne quod mouetur per se est substantia, & est diuisibile secundum quantitatem, sed substantia diuisibilis secundum quantitatem est corpus, ergo omne mobile per se est corpus, & hoc est qd' dixit B. Tho. in procemio libri physicorum q' in hoc libro probatur oē mobile esse corpus, & ideo corpus mobile non potest esse subiectū in hoc libro, sed ens mobile: tertium est, nec anima, nec angelus: nec aliquod accidens possunt moueri per se motu physico, cum non sint corpus. Quo motu moueatur anima & angelus est negotium theologi. vtrum sit verum quod omne mobile sit diuisibile & corpus declarabo in solutione argumentorum.

TRACTATVS SECVNDVS super sextum librum.

N hoc secundo tractatu agendū est de diuisione motus & queitis secū dum partes quātitatiuas, & ne fiat cōfusio procedemus per cōcl'ones.

Prima cōclusio, Motus diuiditur secūdum diuisionem mobilis hæc conclusio primo declaratur. Secū do probatur, nota igitur quod motus potest intelligi diuidi secūdum diuisionem mobilis dupliciter, primo q' vna pars mobilis moueatur alia quiescē te, puta quod moueatur pes quiescēte manu. Et hoc nō est necesse, quia licet possit sic fieri in animali habente diuersa organa, tamē hoc est impossibile i corpore solido homogeneo. Nam si lapis mouetur sursum omnes partes suæ simul mouentur, idem accidit in cœlo, & in ligno &c. Secū do potest intelligi q' motus diuidatur secundum partes mobilis sicut diuiditur accidens secundum diuisionem sui subiecti, puta sumatur lignū albū vnius cubiti & moueatur localiter; sicut albedo ligni pōt diuidi in plures ptes, sicut diuiditur superficies ligni, ita motus ipsius ligni potest di-

uidi per imaginationem in plures partes, sicut est diuisibile lignum in plures partes & in hoc sensu loquitur Aristo. quod motus diuiditur secundum diuisionem mobilis .i. secundum quod mobile est diuisibile in plures partes sic etiã motus. Declarata conclusio sic probatur, sumatur lignum cubitale quod moueatur & vocetur A, C, & diuiditur in duas partes. s. A, B, & B, C, motus vero quo lignum mouetur vocetur D, F, probo quod sicut lignũ diuiditur in duas partes, & motus eius potest diuidi in duas partes sic, totũ lignũ A, C, moueť toto motu D. F, ergo ps ligni A, B, mouetur prima parte motus quæ sit D, F, & pars ligni B, C, mouetur secunda parte motus quæ sit E, F, ergo motus diuiditur secundum diuisionem mobilis, quod pars ligni moueatur parte motus probatur: aut mouetur toto motu, aut parte, nõ toto, quia alia pars ligni quiesceret, ergo mouetur parte motus, & alia pars, alia parte motus, & sic probata est conclusio.

Secunda conclusio, Motus diuiditur secundum diuisionem temporis mensurantis motum, probatur sic, sumatur equus qui pertranseat spatium vnius miliaris in una hora, & moueatur semper equæ velociter. Tunc sic, equus in hora pertransit hoc spatium, ergo in media hora pertransit medium spatiũ, ergo in media hora est medius motus eius, & in tertia parte horæ pertransit tertiam partem spatii, ergo in tertia parte horæ est, tertia pars motus eius, & sic patet quod sicut diuiditur tempus ita diuiditur motus, immo etiam spatium super quod est motus, & nota ꝙ ecõuerso diuiditur tempus secundum diuisionem motus, nam si totus motus alicuius mobilis est in hora, medius motus est in media hora &c.

Tertia conclusio: Omne mobile quando mutatum est .i. quando terminatus & finitus est motus eius, est in termino ad quem, verbi gratia omne generabile quando generatum est, est in esse, quod est terminus ad quem generationis, corruptibile vero quando corruptum est, est in nõ esse, hæc cõclusio probatur sic. Mobile quando motum est

vel est in termino a quo, vel partim in termino a quo & partim in termino ad quem, vel est in termino ad quem, non primum, quia quando est in termino a quo nundũ cepit moueri, nec secundum, quia quando est partim inter a quo & partim inter ad quem adhuc mouetur, ergo datur tertium. s. quod quando iam mutatum est. i. quando finitus est motus, est in termino ad quem, ideo dicit Aristote. omne quod mutatur, quando mutatum est, est in illo ad quod mutatum est. i. est in termino ad quem mutatũ est.

Quarta conclusio, licet omnis motus fiat in tempore, tamen terminatur in instanti. prima pars probata est supra. secunda pars. s. quod omnis motus terminetur in instanti probatur sic ab Aristotele, si motus terminatur in tempore cum omne tempus sit diuisibile, sumatur tẽpus in quo parte terminatur motus formicę, & diuidatur in duas partes quæ sint A, B: & B, C, Tunc arguo sic, formica aut in vtraq; parte temporis mutata est, aut in vtraq; parte mutatur, aut in una parte mutatur: & in alia mutata est, nõ datur primum, quia non esset mutata primo in toto tẽpore, sed in partibus temporis, nõ datur secundum nec tertium. quia supponitur ꝙ motus sit omnino terminatus, nec formica amplius mutetur, ergo necesse est motum terminari primo in indiuisibili temporis quod est instans, ex quo sequitur secundum philosophum quod generatio & corruptio sunt in instãti, qa sunt termini mot⁹, vt dicem⁹ infra.

Quinta conclusio, Non pot est dari prima pars temporis in qua mobile incepit moueri, hæc ꝓbatur sic, si datur prima pars temporis in qua puta formica cepit moueri super tabulam, sit illud tempus A, B, tunc sic, tempus A, B, est diuisibile, vel indiuisibile, si indiuisibile, ergo componitur ex instantibus, quod est contra prædicta, si diuisibile, ergo diuidetur in partem priorem & posteriorẽ, quia oĩs diuisio temporis est per præteritum, vt prius & per futurũ vt posterius, ergo prima pars tẽporis in qua parte incipit motus diuidetur in priorem partem & posteriorem, & sic prima pars habebit priorem: quod est impossibile, quia in

hil est prius primo, et sic patet quod nō datur prima pars temporis in qua primo incipit motus. Item sic, tempus, & motus & spatium super quod est motus similiter diuiduntur vt dictum est supra: sed non potest dari prima pars in spatio, quia cum sit continuum est diuisibile in infinitum, & sic non potest dari prima pars quæ adhuc non sit diuisibilis in priorem & posteriorem, ergo similiter non potest dari prima pars motus, nec prima pars temporis, cū omnia sint continua & diuisibilia in infinitum.

Sexta conclusio, Omne quod mouetur in toto vno tēpore mouetur in qualibet parte illius tēporis, vt si formica mouetur in tota vna hora mouetur in qualibet parte illius horæ, probatur sic formicā quæ ponitur moueri in tota hora, aut mouetur in nulla parte ipsius horæ, aut in vna parte mouetur, & in alia non, aut in qualibet parte mouetur, non primum, quia non moueretur in tota hora, si non mouetur in aliqua parte, nec secundum, quia non moueretur in tota hora ex quo ponitur aliqua pars in qua non mouetur, ergo datur tertium quod est conclusio probata.

Septima cōclusio, Ante mutari, præcedit mutatum esse. i. omne quod mutatur iam prius mutatum est: hæc conclusio prius declaranda est, inde probanda. Notandum igitur ꝙ sicut punctus est terminus continuans lineam & diuidens ita mutatum esse vel momentum (quod est idem) est terminus continuans & diuidens motum; sed aduerte, punctus sumitur dupliciter, primo pro pūcto extrinseco, & hic est ille qui est extremum in linea finita, & sunt duo scilicet principium & finis lineæ, primum ita est principiū ꝙ nullo modo est finis, secundum ita est finis ꝙ nullo modo est principium, Secundo sumitur pro puncto intrinseco, & est ille qui est principium & finis in linea, finis præcedentis partis, principium sequentes. Et hic punctus continuat lineam & diuidit, & secundum ꝙ fiunt diuisiones in linea, & hæc pūcta intrinseca multiplicantur, & de hoc pūcto intrinseco loquimur in proposito, figura huius distinctionis patet infra.

principium liñ. pun.extrin. pun.intrinſe. pun.in
~~~~~~~~~~ * ~~~~~~~~ * ~~~~~~~~ * ~~~~
trinſe. pun.intrinſe. pũ.intrinſe. pũ.in
~~~~~~~~~~~ * ~~~~~~~~ * ~~~~~~~~~~ * ~~~~
trinſecus. punctus extrin.
~~~~~~~~ * ~~~~~~~~~~ finis lineæ.

Senſus concluſionis eſt iſte. Antequam terminetur aliqua pars motus iam mobile mutatum eſt, probatur ſic, ſicut ſe habet linea ad pũctum intrinſecum, ita ſe habet motus ad mutatum eſſe. Nam mutatum eſſe eſt terminus continuans vel diuidens motum ſicut punctus lineam, ſed ante omnem partem lineæ præcedit punctus intrinſecus, vt patet in figura præcedenti, ergo ante omnem partem motus præcedit mutatum eſſe. Item quãdo mobile cepit moueri ſuper aliquod ſpatium, verum eſt dicere ꝙ ſecundum aliquod ſignum factũ in ſpatio mobile jam mutatum eſt, ergo antequam terminetur motus iam præceſſit mutatũ eſſe, & nota ꝙ tota ratio fundatur in hoc ꝙ qa linea & motus, & tempus ſunt cõtinua & diuiſibilia in ĩfinitum, idem nõ poteſt dari prima pars lineæ, nec motus, nec temporis, ſilr non põt dari primus pũctus intrinſecus, nec primũ mutat eſſe intrinſecũ, nec primũ inſtãs ĩtrinſecũ, ex quo ſequitur, qđ ante oẽm partẽ lineæ datur punctus intrinſecus, & ante omnem partem motus datur mutatum eſſe intrinſecum, & ante omnem partem tpis, datur inſtãs intrinſecũ.

Octaua colcluſio, Ante omne mutatũ præcedit mutari.i.ante terminũ motus præcedit moueri, hæc probatur eadem ſimilitudine ſic, ſicut ſe habet punctus intrinſecus ad lineam, ita ſe habet mutatum eſſe ad moueri, ſed ante omnem punctum intrinſecum præcedit aliqua pars lineæ (eſt enim omnis punctus intrinſecus finis præcedentis partis & principium ſequẽtis) ergo ante omne mutatum præcedit mutari, quia mutatum eſſe eſt finis præcedentis partis motus & principium ſequentis. Ex quo ſequitur ſecundũ Ariſto. ꝙ omne alteratum, prius alterabatur, & omnẽ generatum, prius generabatur, & corruptum prius corrũ
~~~~~~~~

pebatur Quod quomodo sit verum de generatiōe & corruptione declarabitur in solutione argumentorum.

Nona conclusio, Si magnitudo est finita, tempus mensurans motum est finitum, hæc conclusio fuit probata in tractatu præcedenti, in quinta conclusione, ideo eam transeo & breuiter nota, q̄ si spatium est infinitum & motus, & tēpus sunt infinita, & si mobile est infinitum, & tēpus, & motus sunt infinita similiter enim diuidūtur, & sunt cōtinua.

Decima cōclusio, Omne quod stat, dum stat mouetur, nota q̄ stare idem est quod tendere ad quietem, & statiō idem est q̄ tendentia in quietem, tunc sic probatur conclusio, omne quod tendit in quietem dum tendit mouetur, Tendit enim in quietem per motum sicut lapis tendit ad quietem suam naturalem per motum deorsum, sed omne quod stat, tendit in quietem, vt declaraui, ergo omē q̄ stat dum stat mouetur.

Vndecima conclusio, Omne quod stat in tempore, & non in instanti, probatur omne quod mouetur, mouetur in tempore vt probatū est supra, sed omne quod stat mouetur per conclusionem præcedentem, ergo omne quod stat, stat in tempore.

Duodecima conclusio, Omne quod stat in toto vno tēpore puta in tota vna hora, stat in omni parte illius temporis probatur, omne quod mouetur in toto vno tēpore mouetur in omni parte illius tēporis, sed omne quod stat mouetur vt declaratum est. ergo &c.

Decimatertia conclusio, Nō potest dari prima pars stationis, probatur, nō potest dari prima pars motus, quia cū motus sit cōtinuus est diuisibilis in infinitum, & sic omnis pars motus est diuisibilis in partem priorem, & posteriorē vt dictum est supra, ergo nō potest dari prima pars stationis, probatur consequentia, nam omne quod stat mouetur vt dictū est, ergo si in motu nō est prima ps, nec in statiōe.

Decimaquarta conclusio, Non datur prima pars quietis, probatur, non datur prima pars temporis mensurantis quietem, ergo non datur prima pars quietis, probatur cō

ſequentia, omnis quies ſit in tempore, vt probatum eſt ſupra, ergo ſi non datur prima pars temporis, nec datur prima pars quietis. Quod non datur prima pars temporis, probatur ſic, tempus eſt diuiſibile in infinitum, ſicut omne continuum, ergo quælibet pars quantumcũq; parua eſt diuiſibilis in partem priorem & poſteriorem, ergo nõ poteſt dari prima pars cum ſemper poſsit habere priorem per diuiſionem.

Decimaquinta concluſio, Id quod mouetur non poteſt eſſe in vno, & eodem loco per duo inſtantia, ſed ſolum per vnum inſtans, probatur. Id quod eſt in vno & eodem loco ꝑ duo inſtãtia eſt in eodem loco per aliquod tempus, quia inter duo inſtantia cadit tempus, ergo quieſcit, nam quieſcere eſt per aliquod tempus eſſe in eodem loco, ergo ſi id quod mouetur eſt in eodem loco per duo inſtantia ſimul mouetur, & quieſcit, quod eſt impoſsibile. Ex his ſequitur ꝙ mobile quãdiu eſt in motu pro quolibet inſtanti eſt in alio, & alio loco, ſed quomodo id poſsit eſſe. Notandum eſt ꝙ mobile dum mouetur non deſerit ſtatim primum locum, & intrat ſecundum, ſed ſucceſsiue & paulatim deſerens partem primi loci, intrat partem ſecundi loci, & quia tam locus primus quam ſecundus eſt continuus, ideo poſſunt diuidi in loca diuerſa in infinitũ, vt patet ſi ſumantur duo loca quorum vnũ ſit cubitale, & ſm cubitale, & mobile etiam ſit cubitale, mobile paulatim deſerens primum intrabit ſecundum & pro quolibet inſtanti erit in alio, & alio loco ſibi equali, figura patet ibi.

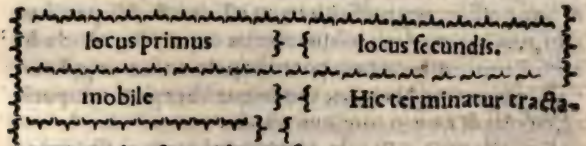

Hic terminatur tractatus ſecundus ſuper librum ſextum

INCIPIT TRACTATVS tertius ſuper ſextum librum.

IN tertio tractatu excludendi ſunt tres errores.

Primus eſt Zenonis ſtoici qui negabat motum.

Secundus eſt Democriti qui ponebat indiuiſibile vt punctum moueri.

Tertius, eſt Heraclyti qui ponebat omnia eſſe in continuo fluxu & motu, & nunquam quieſcere, & ſic negabat quietem.

CAPVT. I.

CIrca Zenonem nota ꝙ Zeno negabat motum quatuor rationibus quas omnes ſoluit Ariſto.in.6.phyſi.prima ratio talis erat omne quod mouetur ſuper aliqđ ſpatium prius tranſit medietatē ſpatii quā totū ſpatium, ſed medietas ſpatii cum ſit quoddam continuum habet partes infinitas, eſt enim diuiſibilis in infinitum, ergo omne ꝙ mouetur ſuper aliquod ſpatium pertranſit partes infinitas, ſed partes infinitæ nō poſſunt pertrāſiri, eſt enim infinitum in pertranſibile vt dictum eſt in tertio phyſi.ergo nihil mouetur ſaltem motu locali.

Ad hoc dicit philoſophus, ꝙ ſi ſpatium eſſet infinitum actu ratio ſua concluderet, ſed eſt infinitum ſolum in potētia ſecundum diuiſionem, pro quanto quælibet pars continui adhuc eſt diuiſibilis, & cum dicit Zeno ꝙ partes infinite non poſſunt pertranſiri, verum eſt de infinitis partibus actu, non autem de partibus infinitis in potētia, concludit ergo Zeno ꝙ infinitum in potentia pertranſiretur, qđ non eſt inconueniens, Nam hoc modo quælibet pars temporis eſt infinita & tamen continue tranſit.

Secunda ratio talis erat, omne quod ē in loco ſibi equali & adequato, aut mouetur, aut quieſcit in tali loco pro aliquo tempore, ſed omne quod mouetur in aliquo tempore

puta in hora,in quolibet instanti est in loco sibi equali, Nã lapis qui mouetur in aqua semper est in tanta aqua circundante lapidem quantus est ipse lapis,ergo omne quod mouetur in quolibet instanti,aut mouetur,aut quiescit,sed nõ mouetur,quia non est motus in instãti,vt probatum est supra,ergo in quolibet instanti quiescit, & sic sequitur ꝙ sagitta quæ etiam videtur velocissime moueri quiescat.

Ad hoc dicit philosophus,ꝙ non est necesse omne quod mouetur in aliquo tempore, ꝙ moueatur, aut quiescat in quolibet instanti illius temporis,quia in instanti nec est motus nec quies,sed bene necesse est ꝙ moueatur,aut quiescat in qualibet parte ipsius tẽporis,partes autem temporis,nõ sunt instãtia,vt dictum est supra,sicut nec puncta sunt partes lineæ,ideo ratio Zenonis non cõcludit contra philosophum,sed bene concludit contra Zenonem. Nam quia credebat tempus componi ex instanti cogebatur dicere quod mobile quiescebat in quolibet instanti,& sic fuit coactus negare motum vt nesciens respondere prædicto argumẽto.

Tertia ratio talis est,& dicitur Achilles quasi inuincibilis,sic,si aliquid mouetur localiter sequitur ꝙ si limaca incipit moueri super spatium aliquod ꝙ non possit attingi a Cane velocissimo, quod tamen est absurdum,& manifeste falsum probatur consequentia,sic pono casum ꝙ limaca transiret duos cubitos spatii antequã canis inciperat moueri,tunc incipit canis moueri certum est quod in eo tempore in quo canis transibit duos cubitos spatii iam pertrãsitos a limaca ꝙ limaca adhuc modicũ spatii pertransibit, volo enim ꝙ limaca continue moueatur. Et cum canis pertransierit duos cubitos adhuc habet transire illud modicũ spatii iam transiti a limaca,& eo tempore in quo canis trãsibit illud modicum spatii,adhuc limaca trãsibit aliud modicum spatii,quod nondum transiuit canis, & sic semper procedendo sequitur ꝙ canis nunquam attinget limacam.

Ad hoc dicit philosophus,ꝙ cum canis incipiet moueri non solum trãsibit duos cubitos spatii in hora in qua trãsiuit eos limaca sed etiam transibit plus puta quatuor cubi

tos, & sic præcedet limacam. Et ideo falsum est quod in eodem tempore in quo canis transit duos cubitos quod limaca transeat modicum spatii non pertransiti a cane in eodē tempore, Nā vt dixi i illo tempore canis pertransibit duos cubitos & longe plus ita ꝙ non solum attinget, immo præcedet limacam, velocius enim mobile inequali tempore ꝑtransit maius spatium quam tardius vt probatū est supra.

Quarta ratio est de tribus magnitudinibus quæ est pure calculatoria, & eā B. Tho. clare formalizat nec possem ei aliquid addere, vide eam in textu commenti. 81. & .82.

Nota ꝙ prædictas rationes faciebat Zeno ad destruendum motum localem rectum, ꝙ autem non detur motus circularis arguebat sic corpus circulare semper est in eodem loco, quia nuuquam egreditur polos suos, vt patet in rota mota. Ergo non mouetur, quia id quod mouetur semper est in alio & alio loco.

Ad hoc dicit philosophus ꝙ licet corpus circulare non mutet locum secundum se totum, tamē mutat secundum partes prout vna pars succedit alteri. Et hoc sufficit ad motum circularem. Ad motum rectum vero requiritur quod mobile mutet locum secundum se totum & secūdum partes vt etiam declaratum est in tractatu de loco.

CAPVT. II.

CIrca errorē Democriti, nota quod ipse ponebat quædam corpuscula indiuisibilia vt puncta quæ dicebat esse in cōtinuo motu, & ex eis formatū esse orbē vt recitat phus in. 1. physi. & dicebantur atoma. i. indiuisibilia phus agitur arguit cōtra eū, vt probat quod nullū indiuisibile secundum quantitatem, vt punctus potest moueri per se licet moueatur per accidens, ad motum enim corporis per accidens mouentur, vt linea & superficies, & puncta, & accidētia quæ sunt in corpore mobili, & nota ꝙ dicitur indiuisibile secundum quātitatem, vt excludamus, ea quæ sunt indiuisibilia secundum substantiam, vt entia incorporea, vt anima & deus &c. Contra Democritum ponit philosophus tres rationes, ergo adduco.

Prima ratio,si indiuisibile vt punctus mouetur,ergo dũ mouetur,aut est in termino a quo,aut in termino ad quẽ, aut secundum partem in vno termino,& secundum partem in alio,non datur primum,quia mobile dum est in termino a quo non incepit moueri sed quiescit, nec datur secundum,quia quando est in termino ad quẽ non amplius mouetur,sed iam motum est,nec datur tertium,quia si pũctus esset secundum partem in vtroque termino, punctus esset diuisibilis in partes,ergo indiuisibile non potest moueri per se.

Secunda ratio talis ẽ,si indiuisibile mouetur aut primo transit spatium minus,aut maius,aut æquale sibi primum quia nihil est minus indiuisibili,non secundum,quia est in spatio semper sibi æquali nam tantum de spatio correspõdet ipsi mobili quantum est ipsum mobile,nõ tertium,qa spatium æquale indiuisibili non est nisi punctus in spatio, ergo si punctus mouetur,necesse est quod pertranseat oĩa puncta quæ sunt in spatio,sed hoc est impossibile, quia in quolibet spatio continuo possunt signari puncta infinita. Cum sit diuisibile in infinitum, & sic pertransiret infinita puncta actu vel nũquam ad finem spatii perueniret, & sic patet quod est impossibile indiuisibile secundum quantitatem moueri.

CAP. III.

Circa errorem Heraclyti nota quod ipse ponebat oĩa semper moueri,& nunquam quiescere,puta aquam semper alterari arborem semper augeri & crescere, cõtra quẽ arguit philosophus ꝙ nulla mutatio,nec motus vnus idem numero potest eẽ infinita,& hoc duplici rõne.

Prima ratio talis est,Omne quod est inter duos terminos, non est infinitum, quia infinitum caret terminus sed omnis mutatio & motus sunt inter duos terminos, vt generatio,& corruptio inter esse & non esse,alteratio inter duas contrarias qualitates,augumentũ & decrementũ inter imperfectum, & perfectum quantitatem competentem cuilibet rei secundum speciem suam,vt augumen-

tum in homine est ad maiorem quantitatem quam augumētū in cane &c. ergo nulla mutatio vel motus ē infinita.

Secunda ratio est specialiter de motu locali recto. Nam quomodo motus circularis possit esse infinitus declarabitur in octauo libro. Motus enim cœlorum potest esse infinitus & durare in æternum, sic ergo arguit philosophus.

Quod impossibile est motum esse ad aliquem terminum, impossibile est ꝙ moueatur ad illū terminum, nihil enim tendit ad impossibile, quia actio sua esset frustra, sed omne quod mouetur motu locali recto mouetur ad aliquē terminum vt acquirat ipsum terminum, sed impossibile est, ꝙ mobile acquirat terminum distantem infinitum. ergo impossibile, est quod moueatur ad terminum infinitum, si impossibile est ꝙ moueatur ad terminum infinitū, ergo non datur motus localis rectus infinitus, declaratur etiam exemplo, si hinc ad cœlum lunæ esset distantia infinita ignis nunquam tenderet ad sphæram ignis, quia cum hæc distantia esset infinita non posset acquirere locum sibi naturalem, similiter si hinc ad Romam esse distantia infinita nullus tenderet Romam, & breuiter omne mouens & mobile & agens affectat quiescere in termino sui motus & suæ actiōes & sic patet quot nullus motus nec actio potest esse infinita, Nunc restant quædam argumenta quæ soluentur infra.

Vltimo quædam argumenta soluenda sunt primum ꝓbat ꝙ punctus potest tangere punctum, & sic non semper est linea media, signetur punctus in superficie cōcaua sphæræ Mercurii, & signetur alius punctus correspondens puncto priori in superficie connexa sphæræ ipsius lunæ, Tunc sic, hæc duo puncta, aut se tangunt, aut non, si sic, habetur intentum, si non, ergo inter spæram Mercurii, & sphæram Lunæ datur aliquod medium spatium, & cum inter duas sphæras, non sit aliquod elemētum nec aliud corpus replens tale spatium sequitur quod datur spatium vacuum contra philosophum in quarto physico. figura de duobus punctis signatis patet ibi.

Sphæra

Sphæra Lunæ

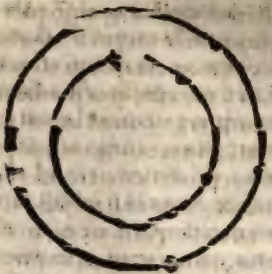

Sphæra Mercurii

Ad hoc respondetur, q propositio philosophi quæ est hæc, punctus non potest tangere punctum. Intelligitur in eadem superficie puta si signantur duo puncta in superficie cõnexa sphæræ ipsius huic nõ possunt se tangere, si autem signentur in duabus superficiebus se tangentibus dico quod possunt se tangere, & ideo cum omnes sphæræ se inuicem tangant, vt declaraui in tractatu de sphæra, concedo quod illa duo puncta signata se tangunt: sed nota quod non se tangunt inquantum totum tangat totũ vel pars tãgat partem cum nec totum nec pars sit in puncto, sed dicũtur se tangere in hoc sensu quod nihil est medium inter ea vel secundum omne id quod sunt, sunt simul, patet igitur quomodo sit intelligenda propositio philosophi.

Secundum probat quod nõ omne mobile per se sit substantia corporea, immo aliquod accidens per se mouetur, sic, superficies parietis per se mouetur de albedine ad nigredinem quando per artificem denigratur vt patet, & tamen superficies est accidens, ergo aliquod accidẽs per se mouet.

Ad hoc dicitur, q propositio philosophi sic habet intelligi, omne quod mouetur primo & per se est substantia corporea, & tunc dico ad argumentum: q superficies non primo, & per se denigratur, sed in virtute substãtiæ ipsius parietis: sicut.n. superficies nõ est receptiua coloris, nisi in virtute substantiæ: vt declaratũ est in prædicamentis: sic nec mouet de colore ad colorẽ ꝯtrariũ nisi in virtute substãtię.

Tertium probat idem sic, si omne mobile est corpus,

quia omne mobile est diuisibile, ergo pari rõne omne corpus est mobile, cum omne corpus sit diuisibile, sed hoc est falsum, quia corpus mathematicum est corpus & est diuisibile, & tamen nõ est mobile, quia mathematica abstrahũt a materia, & a motu, ergo non est mobile.

Ad hoc dicitur, ꝙ licet omne mobile per se sit corpus, non tamen econuerso nisi sic determinetur, omne corpus physicum est mobile, Nam ad hoc quod aliquid moueatur motu physico est necesse ꝙ habeat in se naturam: quæ est principium motus, natura vero dicitur materia, & forma, ergo omne mobile per se est compositum ex materia, & forma, & hoc est corpus physicum. Concedatur, ergo ꝙ omne corpus physicum est mobile: non tamen omne corpus absolute, vt excludamus corpus mathematicum, qđ non est compositum ex materia sensibili, & forma naturali, sed solum dicit trinam dimensionem.

Quartum probat, ꝙ non omne ꝙ generatur prius generabatur, sic generatio sit in instanti, ergo non omne qđ generatur prius generabatur: probatur antecedens: forma substantialis est indiuisibilis, non. n. suscipit magis et minus vt declaraui in prædicamẽto substantiæ, ergo introductio eius est in instanti, sed generatio est introductio formæ in materia, ergo generatio est in instanti.

Ad hoc dicitur, ꝙ generatio sumitur dupliciter. Primo pro ipsa sola introductione formæ in materia disposita, & sic concedo ꝙ est in instanti, nec id quod generatur prius generabatur. Secũdo sumitur pro alteratione præuia, qua generãs disponit materiam ad introductionem formæ, et pro ipsa introductione formæ, & sic dico ꝙ generatio hoc modo est in tempore, & sic intelligit philosophus quod id quod generatur, id est disponitur ad formam, prius generabatur. i. prius disponebatur.

Quintum probat: ꝙ aliquid mouetur localiter in instanti: sic, lumen quod causatur in mane in toto nostro hemisphærio diffunditur a sole in instanti ab Oriente ad occidens, si enim diffunderetur in tempore antequam esset il-

luminata pars occidentalis, magna pars diei iam pertransis set, ergo lumen mouetur localiter in instanti.

Ad hoc dicitur, q̃ argumentũ peccat in duobus. Primo supponit lumen esse corpus, quod tñ est falsum, quia cum aer sit corpus & lumen recipiatur in aere duo corpora essent simul, non. n. aer cedit qñ recipit lumen. Secundo supponit q̃ illuminatio sit motus localis quod est falsum: nã sm philosophum est mutatio, & non motus, sicut. n. generatio sumpta ꝑ introductione formæ est terminus & finis alterationis præuie, ita illuminatio est terminus motus localis circularis quem facit sol sub nostro hemisphærio in nocte. Quando. n. in mane attingit primũ punctum. Orientis statim in vno instanti illuminat totũ hemispharium nostrum, licet hæc illuminatio augeatur sm q̃ magis ac magis ascendit super nostrum hemisphærium. Ad argumentum ergo negatur. consequentia, nam illuminatio non est motus, sed mutatio quæ fit in instanti, hic terminatur totus. 6. liber physicorum.

EPITOME

SVPER SEPTIMO LIBRO PHYSICORVM.

INSEPTIMO libro physicorũ, philosophus determinat quod datur vnus primus motor in cõmuni: & vnus primus motus in. 8. libro declarabit in particulari quis est ille primus motus, & qualis est, & dicet q̃ est motus cœli qui est circularis, & perpetuus secũdum ipsum philosophum, & dicet quis & qualis est ille primus motor

a quo pendet omnis motus, & a quo omnes alii motores accipiunt virtutem mouēdi. Et dicet ꝙ ipse est infinite virtutis nullam habēs quantitatem, sed penitus incorporeus.

Hunc septimum librum diuidimus in duos tractatus.

In primo ꝓbabitur ꝙ datur unus primus motor in cōi.

In secundo determinabitur de comparatione motuum adinuicem.

PRimum tractatum diuidimus in tria capita.

In primo probatur ꝙ datur unus motor primus.

In secundo probabitur ꝙ mouens & mobile in quolibet motu sunt simul: & aliquo modo se tangunt.

In tertio declarabitur, ꝙ alteratio primo, & per se nō est in prima: nec secunda, nec quarta specie qualitatis, sed solum in tertia specie.

CAPVT. I.

CIrca primū caput præponuntur duo ex quibus ꝓbatis concludetur ꝙ datur primus motor. Primū quod præponitur est hoc, omne quod mouetur ab alio mouetur, ita quod nihil mouet seipsum secundum se totum. Hoc probatur hic in septimo lib. & in. 8. In. 7. lib. sic omne ꝙ mouetur, aut mouetur violenter, aut naturaliter, si violenter, ergo mouetur ab altero. s. ad impellente ipsum contra naturam suam, vt cum lapis mouetur sursum mouetur ab impellente lapidem, si naturaliter: vel est animatum, vel inanimatum, si est animatum mouetur ab altero. i. ab anima, nā anima est causa motus progressiui, vel alterius motus inanimato, si inanimatum vt graue, puta lapis, vel leue, iterū mouetur ab altero, & probatur sic, omne totum mouetur ad motum suarum partium, nam quia partes mouentur totū mouetur. ergo motus rei inanimate dependet a motu partium suarum, & sic mouetur ab altero. i. ad motum suarū partium. Quod omne totum mouetur ad motum suarum partium sic probat philosophus, quiescentibus partibus quiescit totum, ergo ad motum partium mouetur totum. Hæc ratio quantū valeat declarabitur in solutione argumentorum. Improba-

tur enim a Galeno & ab Auicē. patet igit ex dictis quod nihil mouet seipsum, sed omne quod mouetur, mouetur ab altero, quomodo hæc propositio etiam probetur in octauo lib. tunc dicetur, illa .n. probatio est melior & resoluta.

Secundum, q̃ præponitur est hoc, in mouētibus & mobilibus non proceditur in infinitum, sed est status in aliquo vno primo mouente, & hoc ꝓbabitur sic in .7. ratione quidem debili quæ pro nunc sufficit. Nam in octauo probabitur ratione efficaci; sic igitur arguitur, si proceditur in infinitum in mouētibus, & motis. ergo A, mouetur A, B, & B, mouetur A, C, & C, mouetur A, D, & D, mouetur A, B, E: & sic in infinitū: sed hoc est impossibile: quia in vna hora daretur motus infinitus, quādo enim A, mouetur & B, & C, & D, & E, & alia mouentur, sed ista mouentia, & mobilia faciunt motum infinitum, Infinitorum enim mobilium infinitus est motus, sed dicet aliquis mobilia, & mouentia infinita faciunt motus infinitos numero, quia quodlibet mobile facit vnum motū, non tamē ex hoc sequitur q̃ in vna hora sit vnus motus numero infinitus.

Ad hoc dicit philosophus, q̃ si ponatur casus q̃ omnia mobilia & mouentia infinita adinuicē continuētur, & fiat ex eis vnum mobile continuum infinitum, tunc causabunt vnum motū numero infinitum in vna hora, quod est impossibile. Et nota quod licet repugnet in particulari ex omnibus mobilibus fieri vnum continuum: non tamen repugnet considerando mobilia, vt mobilia sunt, sicut licet repugnet animali, vt homo est: habere alas non tamen repugnet animali considerando animal in cōmuni, non ergo proceditur in infinitum in mouentibus, & motis, hæc ratio, vt dixi obscura est, sed sustine vsq; ad octauum librū.

Ex his duobus præpositis probat philosophus, q̃ datur primum mouens quod mouet omnia alia, & nō mouetur, immo est īmobile, sic. Certū est quod aliquid mouetur puta lapis, ergo mouetur ab altero, moueatur a manu, quæro de manu, aut mouetur, aut non, si mouetur. ergo mouetur ab altero, moueatur a brachio, aut mouetur: aut nō,

si mouetur. ergo mouetur ab altero, moueatur a Socrate, quæro de Socrate, aut mouetur, aut non, si mouetur, mouetur a cœlo, quæro de cœlo, aut mouetur, aut non, si mouetur, moueatur ab intelligentia, quæro de intelligentia, aut mouetur, aut non: si mouetur, moueatur a superiori intelligentia. Et cum non sit procedere in infinitum in mouẽtibus, & motis. ergo tandem deueniemus ad vnam substãtiam separatam quæ mouet omnia alia, & ipsa non mouetur. Et sic ipsa erit primum mouens, Hæc probatio iterum fortificabitur in octauo libro.

CAPVT. II.

Circa secũdum cap. probat philosophus ꝙ in omni genere motus mouens, & motũ sunt simul, & ibi fient duo. primo declarabitur ꝯclusio, secundo probabitur in omni genere motuum.

Circa primum duo sunt declaranda, primo quomó accipiatur ly mouens. Secundo quomodo sumatur ly simul, pro primo nota quod mouens est duplex. s. mouens vt finis, sic lucrum mouet voluntatem mercatoris, & mouẽs vt efficiens, sic Plato mouet lapidem sursum, itẽ mouẽs, vt efficiens est duplex, similiter mobile. s. remotum & vniuersale, sic sol est mouẽs vel efficiens inferiora corpora, & mouens proximum, vel immediatum sicut hic ignis calefacit hanc aquam, & hic homo generat hunc hominem, in conclusione sic intelligitur, in omni genere motus mouẽs, vt efficiens proximum, & immediatum, & motum proximũ sunt simul. Secundo nota quod aliqua sunt simul quia sunt in eodem loco: vt diximus in quinto, & sic non accipitur simul in conclusione prædicta, quia cum omne mouens physicum, & mobile sint corpus, duo corpora essent in eodem loco ꝙ est impossibile, vt declaratur in. 4. physic. Secundo aliqua dicuntur simul quia se tangunt, & inter ea nullũ est medium, sicut duæ tabulæ in naui conclauate dicuntur esse simul, & hoc modo sumitur simul in cõclusione præmissa, sic ergo formetur conclusio, in omni genere motus mouens efficiẽs proximum & motum proximum sunt simul

idest se tangunt,& nihil medicat inter ea, nunc probanda est conclusio sic. In omni motu locali, & in augumento ad decremento,& in alteratione,mouens proximum, & me tum proximum se tãgunt.ergo et in omni genere motus probatur consequentia, quia non sunt plures species motus quam iste,vt dictum est in .5.physi.ergo si probatur ꝙ in his mouens:& motum se tangunt verum erit ꝙ in omni genere motus,mouens & motũ sunt simul.i.se tangunt

Quod in omni specie motus localis mouens,& motum sint simul probatur sic,species motus localis sunt quatuor .s. pulsio,vectio,tractio,& vertigo,& in his oibus mouẽs proximum, & motum proximum se tangunt. Antequam probetur minor diffiniende sunt, & diuidende prædictæ species motus localis.

Pulsio est motus quo mouens facit á se distare vel elongare mobile.

Pulsio diuiditur in impulsionem,et expulsionẽ,impulsio est motus quo mouens a se pellit mobile nec deserit ipsum vsque in finem motus.

Expulsio est motus quo mouens a se pellit mobile , nec comitatur ipsum vsque in finem motus: sed deserit illud.

Vectio est motus mobilis: quo mouetur per accidens ad motum ipsius vehentis. vt dũ Socrates defertur naui, aut equo est vectio , quia Socrates mouetur ad motum equi vehentis: qui quidem equus mouetur per se.

Tractio est motus quo mobile mouetur ad mouens,vt propinquetur ipsi mouenti, & sic tractio opponitur pulsioni,nam in pulsione mobile distant a mouẽte,sed in tractione mobile propinquat mouenti.

Tractio fit tribus modis. Primo aliquid trahit mobile, vt finis,sic lucrum trahit mercatorem Venetias,sic intelligitur poeta,trahit sua quẽꝗ voluptas. Secundo aliquid trahit mobile,vt alterans & causans in eo quandam qualitatem,sicut ambra calefacta ex confricatione trahit paleam, sicut magnes.i,calamita trahit ferrum,nam ex cõtractu calamite ferrum recipit qualitatem occultã qua trahitur fer-

rum. Tertio aliquid trahit mobile motu locali tantum sine alteratione, vt cū trahitur nauis ad litus &c. Et hoc tertio modo consideratur ibi a philosopho.

Vertigo est motus cōpositus ex pulsione & tractione, nam qn̄ mouens mouet mobile uertigine.i.circulariter. In prima parte motus a se pellit mobile: in secūda parte mot⁹ ad se trahit mobile, vt patet ad sensum descripto circulo.

Positis his diffinitionibus probatur minor.s.ꝙ in omni specie motus localis mouens proximum, & mobile sint simul, sic, in pulsione mouens facit a se distare mobile, sed hoc non esset nisi in principio motus mouens tāgeret mobile: vt nunquam distabit lapis a me, nisi proiiciam eum et sic tangam: aut mediante manu, aut brachio &c. Ergo patet quod in pulsione saltem in principio motus, mouens proximum & mobile sunt simul.

In tractu ex diffinitione sua mobile propinquat mouenti, & non deseritur mobile donec propinquauerit. ergo si non deseritur a mouente; tangitur a mouēte. Et sic in tractu mouens: & motum sunt simul.

In uectione ꝓbatur: quicquid vehitur, aut vehitur motu qui est pulsio, aut tractu, aut motu progressiuo; & id qđ vehitur semꝑ hæret ipsi vehenti, vt equitator hæret equo: & nauta est in naui. ergo patet ad sensum quod in vectione mouens, & mobile sunt simul.

In vertigine probatur, vertigo componitur ex pulsu, & tractu, sed in pulsu & tractu, mouēs & motum sunt simul, vt ꝓbatū est. ergo in vertigine mouēs & motū sunt simul.

Quod in alteratione, alterans proximum & alteratum se tangunt, probat sic philosophus, in motione quæ est secundum sensum exteriorem, vt ſm visum auditum &c. Mouens proximum & motum sunt simul. ergo in omni alteratione id verum est, consequentia probabitur in cap. 3. quoniam ibi declarabitur quod nulla est alteratio primo & per se nisi in tertia specie qualitatis, in qua sunt qualitates passibiles causantes passionē in sensu exteriori, vt etiā declarauimus in Compendio maiori super logicā in præ-

dicamentis. Nunc quidem probabitur antecedens.

Et primo in visu, & in hoc motu qui est videre est necesse quod similitudo rei visibilis recipiatur in aere qui est medius inter rem visibilẽ & oculũ, & sic differatur ad oculũ, tunc sic, similitudo rei visibilis est mouens oculum ad vidēdum, & hæc similitudo tangit o ulum, cum per aerem inter medium differatur ad oculum, ergo in hoc motu qui ē videre mouens proximum & mobile se tangunt.

Scđo ꝓbatur in auditu. Nã sonus est mouens auditũ, & nõ põt mouere nisi differatur ad aurẽ intrisece, cuius signũ est ꝙ si obturatur auris nõ sentitur sonus, ergo in hoc motu, necesse est mouẽs proximum qđ sonus tãgere mobile ꝙ ē, est quædã miringa in aure, vt dicetur in. 3. de anima.

Tertio probatur de odoratu, in hoc motu qui est odorare necesse est speciẽ odoris differri vsque ad nares intrinsece, ergo in hoc motu conclusio est vera, mouẽs enim qui est odor tangit nares intrinsece.

Quarto probatur in gustu, & tactu simul. Nam nõ fit gustatio nisi sapor tangat linguam in qua fundatur gustus, nec fit tactus nisi aliquod calidum, aut frigidum durũ, aut mole vniatur alicui parti corporis qua aliquid tangitur. Nã vt dicemus in. 2. de anima sensus tactus fundaĩ in toto corpore, patet igitur ꝙ in omni motu alterationis quæ est secundum sensus exteriores mouens proximum, & mobile sunt simul. Nota tamen quod in his motibus secũdum sensum solum odoratio, & gustatio, & tangere est vere alteratio, vt dicemus in. 2. de anima pro nunc supponatur.

Quod in augumento & decremento, mouens & motũ, id est augumentans, & augumentatũ sint simul probat sic, augumentum fit prout aliquid opponitur priori quanto, vt fit augumentum in domo, prout noui lapides apponuntur priori parieti, sed augens non potest apponere nisi tãgat id cui apponitur, vt patet ad sensum, ergo augens & auctum sunt simul & se tangunt. Decrementum autem fit prout aliquid subtrahitur a priori quanto, vt quãdo a situla aquæ subtrahitur cyatus aquæ, sed non potest fieri sub-

tractio nisi subtrahens proximum tangat id a quo aliquid subtrahitur, vt patet ad sensum, ergo & in decremēto mouens & motum proxima sunt simul. Et sic patet ꝙ in omni genere motus mouens proximum & mobile sunt simul, vel sunt vnita, vel se tangunt ꝙ idē est. Hæc de. 2. sufficiāt.

CAPVT. III.

Circa tertium cap̄. probandum est ꝙ omnis alteratio primo & per se nō sit nisi in tertia specie qualitatis, vbi situantur obiecta quinque sensuum exteriorū.

Et primo probatur, quod non sit alteratio in quarta specie qualitatis quæ est forma vel figura, quæ qualiter differant declaraui in compendio maiori super logicā in prædicamentis, sic igitur probat philosophus, in quibuscunque qualitatibus est alteratio, qualitas prædicatur in recto, & concrete de subiecto alterabili, & subiectum prædicatur de qualitate, vt hic aqua est calida & econuerso, calida est aqua, item Plato est sanus, & sanus est Plato, sed in quarta specie qualitatis forma & figura non p̄dicantur in recto de suo subiecto, nec subiectum prædicatur de figura, & forma in recto, hæc enim falsa, triangulus est lignum, vel lignum est triangulus, ergo signum est ꝙ non est alteratio in quarta specie. Præterea quando aliquid alteratur non perficitur immo imperficitur, nam alteratio propriæ est quando in subiecto recipitur accidens disconueniēs, vt cum homo infirmatur, sed cum subiectum recipit figuram vel formam suam perficitur, quia per ipsam habet esse, ergo non est alteratio secundum formam & figuram.

Secundo probatur, ꝙ non sit alteratio primo & per se in prima specie vbi sunt habitus, & dispositiones corporeæ & intellectuales, & morales.

Et primo in habitibus corporis, vt est agilitas, sanitas, robur, pulchritudo &c. quos enumeraui in Compēdio minori sup logicam paruā in prædicamētis, sic igitur probat philosophus in relatione non est alteratio. Cū in ea non sit motus, vt probatū est in quinto lib. sed isti habitus corporei dicunt relatione, vt patet in diffinitionibus suis. Nam agilitas

dicit respectũ ad opus expeditũ. Ille enim agilis est q expe dite se mouet ad agendũ, & sanitas dicit adequationem hu morũ quæ adequatio est relatio, & pulchritudo dicit ꝓpor tionẽ debitã omniũ mẽbrorũ, quæ ꝓportio est relatio, & sic de aliis, ergo in his habitibus nõ est alteratio, quomodo isti habitus dicãt relationẽ videbiť in solutiõe argumẽtorũ.

Secundo probatur, ꝙ non sit alteratio in habitibus moralibus qui sunt fortitudo temperãtia &c. & probatur sic, virtus est quædam perfectio virtuosi, perficit enim opus eius. Nam virtus in. 2. ethico. est quæ bonum facit habentẽ & opus suũ redit bonũ, tunc sic, virtus ꝑficit virtuosum, ergo quando recipitur virtus nõ est alteratio in virtuoso, vanũ enim est dicere subiectum alterari quando perficitur, vt dictum est etiam de forma & figura, sic patet quod secundum habitus morales nõ est alteratio Nota tamen ꝙ ante quã recipiatur virtus, præcedit aliqua alteratio in appetitu sensitiuo qua disponitur hõ ad suscipiendã virtutẽ. Nam secundũ Stoicos est necesse omnẽ passionẽ remoueri ab appetitu sensitiuo, quia dicebãt virtutẽ esse quandã impassibilitatẽ. i. remotionem oĩum passionũ, vel secundũ Peripateticos est necesse passiones moderari & frenari, quia dicũt virtutẽ esse mediũ inter duo extrema, vt fortitudo est mediũ inter timores & audacias, sed passiones nõ possunt remoueri, nec etiam tẽperari sine alteratione, vt diffusius cõstabit in. 2. de aĩa, ergo ad hoc qđ recipiať virtus in hoĩe est necesse ꝙ p̃cedat aliqua alteratio in hoĩe disposito ad virtẽ.

Tertio ꝓbatur, ꝙ non sit alteratio in habitibus intellectualibus quæ sunt scientia, sapientia, prudẽtia &c. sic, id ꝙ recipitur in intellectu ꝑ solam quietationẽ passionũ & resi dẽtia motuũ inordinatorũ qui sunt in homine nõ recipitur ꝑ alterationẽ, sed scientia & sapientia recipiuntur in intellectu ꝑ quietationem, & passionẽ, & residẽtiã motionũ quæ sunt inordinate, ergo habitus ĩtellectuales nõ recipiũtur in intellectu ꝑ alterationẽ, ꝓbatur minor, ex duplici exẽplo. Primũ est, si quis iam acquisita scientia inebrietur, aut infirmeť, aut opprimať magna tristitia nõ põt vti sciẽtia iã acq

Tertium probat, quod in acquiſitione ſcientiæ eſt alteratio ſic, in acquiſitione ſcientiæ, vt patet per experientiã eſt maximus labor, & aliquando adiſcens infirmatur, aliquando capite dolet & grauatur, ergo ibi eſt alteratio.

Ad hoc reſpõdet B Tho. quod ſubiectum receptiuum alicuius accidentis eſt triplex. Primum eſt, quando eſt ſufficienter diſpoſitum & nullum eſt impedimentum in ipſo, tunc ſtatim recipit accidens, vt aer ſerenus eſt, ſufficienter ad lumen diſpoſitus, & ideo ſtatim ad præſentia ſolis recipit lumen. Secundum eſt, quando non eſt diſpoſitum ad recipiendum accidens, ſed indiget alteratione vt diſponatur, vt ſtãnum ſecũdum ſe non eſt diſpoſitum ad formam ſcutellæ, ſed indiget, id eſt liquatione calefactione, vt recipiat illam formam. Tertium eſt quando ſecundum naturam ſuam eſt diſpoſitum, ſed eſt aliquod impedimentum prohibens, vt cum aer eſt plenus nebulis eſt quidem diſpoſitus ex ſe ad lumen, ſed indiget aliqua alteratione præcedente remouente tale impedimentũ, puta calefactione ſolis reſoluente nebulas, ſic eſt de intellectu humano, ipſe q dem ex ſe eſt aptus ac diſpoſitus ad recipiendum ſcientiã, ſed quia homini plura inſunt impedimenta quibus prohibetur recipere ſcientiam, vt ſunt motus corporis, infirmitas, debilitas ſenſuum, impetus paſsionum, ideo indiget aliqua alteratione præcedente qua remoueatur hæc impedimenta, dico igitur ad argumentum, quod ille labor, aut infirmitas non eſt ex parte intellectus, ſed ex parte corporis corruptibilis & alterabilis. Et ideo cum anima erit ſeparata, nullus ei erit labor in ſpeculãdo. Hic terminatur primus tractatus ſuper ſeptimo phyſicorum.

TRACTATVS SECVNDVS ſuper ſeptimo phyſicorum.

IN hoc ſecundo tractatu agenda ſunt tria.

Primo declarabitur quotuplex eſt comparãtio & quot requirantur ad propriiſsimam comparationem.

Secundo declarabitur in cõmuni qui mo

tus ſint comparabiles adinuicem.

Tertio declarabitur quomodo comparantur ponendo aliquas regulas comparationis.

CAPVT. I.

Circa primum nota, quod comparatio vera, & abuſiua ſumitur tripliciter. ſ. communiter propriæ & propriiſſimæ. Comparatio communis eſt quando illud prædicatũ in quo aliqua duo cõparantur cõuenit vtrique ſecundum vnam rationem ſaltem analogam, vt ſubſtantia eſt perfectior accidente, nam perfectum prædicatur de ſubſtantia, & de accidente ſicut ens, ens autem ſecundum B. Tho prædicatur analogice de prædicamẽtis, & de ſubſtantia, & accidente, ſimiliter dum dico deus eſt melior & ſapientior creatura, ibi eſt comparatio communis, quia bonitas, & ſapientia prædicantur analogice de deo & creatura, nam creatura non eſt bona niſi quia habet ordinem ad deum. Comparatio propria eſt quando extrema comparabilia ſunt eiuſdem generis, vel ſpeciei ſpecialiſſimæ, prædicatum autem in quo comparãtur eſt ſemper ſpecies ſpecialiſſima, exemplum primi, coruus eſt nigrior columbo, coruus & columbus ſunt eiuſdem generis, quia continentur ſub animali, nigredo autem ſpecies ſpecialiſſima ĩ qua comparantur, exemplum ſecundi Plato eſt albior Socrate. Cõparatio ꝓpriiſſima eſt quando prædicatũ in quo extrema comparantur eſt ſemper ſpecies ſpecialiſſima, & extrema comparabilia ſemper ſunt eiuſdem ſpeciei ſpecialiſſimæ, vt Plato eſt albior Socrate, & de hac principaliter loquitur philoſophus in ſeptimo phyſico. & dicit q᷑ tres cõditiones requirit.

Prima eſt, quod prædicatum in quo fit comparatio prædicetur de vtroq; extremo comparabili vniuoce & nõ equuoce, propterea hæc comparatio nulla eſt, vox Socratis eſt acutior acu vel gradio, nam acutum eſt æquiuocum, nam vt prædicatur de voce nõ prædicatur de acu, nam vox dicitur acuta quæ fortiter penetrat auditũ, acus dicitur acuta quæ fortiter penetrat tactum vel corpus denſum.

Secunda conditio est, quod prædicatum in quo fit comparatio debet habere idem susceptiuum. i. debet recipi in vtroq; extremo comparabili eodem modo, vnd hæc cõparatio est bona, Plato est albior Socrate quia albedo recipitur in vtroque inquãtum habent superficiem quæ est immediatum subiectum coloris, hæc autem comparatio nulla est. s. vox Socratis est maior Socrate, quia magnitudo recipitur in Socrate prout est substantia, sed magnitudo recipit in voce prout vox est sonus fortiter immutans auditũ.

Tertia conditio est, q prædicatum in quo fit comparatio debet esse species specialissima, & similiter extrema cõparabilia, propterea hæc comparatio nõ est propriissima, Plato est sapientior, vel doctior Socrate, quoniam doctrina est genus. Cuius species sunt doctrina logicæ, doctrina philosophiæ, doctrina geometriæ &c. Hæc autem est propriissima Plato est magis geometra quam Socrates, quoniam geometria in qua conueniũt est species specialissima, & extrema comparabilia sunt eiusdem speciei. s. Plato, & Socrates, similiter hæc non est propriissima, equus est pulchrior asino, quoniam pulchritudo non est species specialissima, nec equus & asinus sunt eiusdem speciei specialissimæ, igitur propriissima comparatio habet has cõditiones, scilicet prædicatum in quo fit comparatio sit vniuocum, & recipiatur in vtroque extremo eodem modo, & sit species specialissima atq; extremac omparabilia sint eiusdem speciei, Hæc de primo sufficiant.

CAPVT. II.

CIrca secundum. s. qui sint motus comparabiles adinuicem, ita q vnus possit dici equæ velox sicut alter, vel velocior, aut tardior altero, pro horum notitia ponuntur quædam cõclusiones quas excipio a philosopho in septimo physicorum.

Prima conclusio, motus localis & alteratio, aut augumẽtum non sunt comparabiles adinuicem, ita q non potest dici motus localis est velocior alteratione, aut equæ velox probatur sic. Quæ sunt adinuicem comparabilia propriis-

simæ

sitnæ sunt eiusdem speciei: vt dictum est, sed motus localis & alteratio non sunt eiusdem immo sunt duæ species motus, vt dictum est in. 5. Ergo nõ sunt cõparabiles adinuicẽ.

Secunda conclusio, Motus non sunt comparabiles quia localis circularis, & motus rectus localis non sunt eiusdem speciei, nec sunt super magnitudinem eiusdem speciei, nã distinguuntur specie magnitudo recta, & circularis sicut linea recta, & circularis, ergo etiam distinguũtur specie motus localis rectus & circularis, ergo non sunt cõparabiles.

Tertia conclusio, Omnes motus locales recti sunt adinuicem comparabiles similiter omnes motus circulares ad inuicem, puta possunt dici motus stellarũ fixarũ esse equæ veloces, motus autem in planetis vnus tardior aliter velocior, probatur, omnes motus recti sunt super magnitudinem eiusdem speciei quæ est linea recta, & oẽs motus circulares sunt super magnitudinem eiusdem speciei quæ est linea circularis, ergo sunt adinuicem comparabiles.

Et nota, ꝙ tunc duo motus locales sunt equæ veloces, quando duo mobilia pertranseunt equale spatium in equali tempore, vt quando Socrates & Plato transeunt vnum miliare in una hora, tunc autẽ est velocior vnus altero quãdo pertransit Socrates equale spatium in minori tẽpore, puta vnum miliare in dimidia hora, vel transit manus spatium in equali tempore, puta duo miliaria in vna hora.

Quarta conclusio, Omnes alterationes per quas acquiritur vna qualitas secũdum speciem sunt comparabiles in velocitate, & tarditate, puta omnes sanationes, & omnes dealbationes possunt adinuicem comparari, probatur, cõtingit ꝙ Plato & Socrates equali tempore: puta in vna die sanantur. ergo illæ sanationes sunt equæ veloces, & contingit ꝙ facies Socratis denigratur a sole in vna hora, facies vero Platonis denigratur in duabus horis. ergo denigratio Socratis est velocior, & sic sunt cõparabiles. Si autẽ quæras quot requirantur ad hoc. ꝙ duæ alterationes sint equæ veloces, respondet philosophus, quod tria requiruntur. primo ꝙ sit vna qualitas eiusdem speciei acquisita per vtrãq;

alterationem, puta sit albedo acquisita per duas dealbationes. Secundo quod illa qualitas sit equæ perfecte acquisita per vtrãq; alterationem, nam si albedo perfecte acquiratur in vno subiecto alterabili per vnam dealbationem, & in alio remisse ac imperfecte ille alterationes nõ sunt equæ veloces. Tertio requiritur quod duo alterabilia secundum æquales partes in æquali tempore alterẽtur, puta sunt duo corpora quorum vtrũq; sit bicubitale, & debeant dealbari, si medietas vtriusq; dealbatur in vna hora, & alia medietas, in alia horã iste dealbationes sunt equæ veloces, si autem solũ tertia pars de primo dealbatur in vna hora & plusquam medietas dealbatur, de secundo in alia hora tũc prima dealbatio est tardior, & secunda est velocior.

Quinta conclusio, Duæ generationes possunt dici equæ veloces quando in æquali tempore generantur duo eiusdẽ generis vel eiusdem speciei, exẽplum primi, si equus, & mulus generãtur in sex mensibus, iste generationes sunt equæ veloces, quia equus et mulus continentur sub animali perfecto, vt sub vno genere. Et ideo si in sex mensibus generantur vermis, & equus non pñt dici generationes equæ veloces quia distinguuntur genere vermis & equus, nam vermis est animal imperfectum, equus autẽ est animal perfectum, exemplum secundi, si Plato & Socrates equali tẽpore, puta sex mẽsibus generẽtur sunt generationes equæ veloces, si autem Plato generatur in. 9. mensibus & Socra. in. x. prima est velocior, & secunda est tardior.

Notandum est postremo, q quia dictum est supra, quod verissima comparatio est quando comparabilia sunt eiusdem speciei, & quando id in quo comparantur prædicatur vniuoce de eis, & est species specialissima, ideo dicit philosophus q corollarie sequitur genus esse equiuocum secundum physicum puta animal, solam autem specialissimã esse vniuocam, cuius ratio est, quia specialissima species dicit vnam rationem, & vnam naturam repertam in suis indiuiduis, puta homo dicit vnam diffinitionem, & naturam humanam quæ est in omnibus hominibus, animal vero li-

cet dicat vnam rationem conuenientē cuilibet speciei quæ est hæc, animal est substantia animata sensitiua, tamen nō dicit vnam naturam cōuenientem cuilibet speciei. Alia est enim natura hominis, alia equi &c. Et ideo diximus in prædicabilibus q genus licet sit vniuocum secūdum logicum, est tamen equiuocum secundum physicum, vnde dicit Aristo. in. 7. phy. Iuxta genera latent equiuocationes: similiter secundum genus non fit propriissima comparatio. Hæc de secundo sufficiant.

CAPVT. III.

IN tertio cap. ponēdæ sunt regulæ comparationi, quas assignat philosophus & declarandæ. Et primo nota, q in motu locali ponit sex regulas, quarū quatuor sunt affirmatiuæ, & duæ sunt negatiuæ.

Prima si aliqua potentia moueat aliquod mobile in aliquo tempore per aliquod spatium eadem potentia mouebit medietatem mobilis in eodem tempore per duplū spatium, verbi gratia si potētia motiua quæ est in brachio Socratis mouet lapidem duarum librarum per vnum miliare in vna hora, ipsamet potentia Socratis mouebit medietatē illius lapis si diuidatur per duo miliaria in vna hora, quia quanto minus resistit mobile mouenti, tanto plus, & lōgiori spatio potest moueri in equali tempore, sed minus resistit potentiæ Socratis medius lapis quam totus lapis, quia est minoris ponderis & in duplo minus resistit. ergo in duplo longiori spatio mouebitur in equali tempore. Et nota, q hæc regula supponit q figuræ totius mobilis et dimidii mobilis sint similes, & q medium in quo mouentur puta aer sit equæ subtile, & spatium sit vniformæ, hæc. n. omnia possent impedire velocitatem motus.

Secunda si aliqua potentia mouet aliquod mobile in aliquo tempore per aliquod spatium eadem potentia mouebit medietatem illius mobilis in medietate illius temporis per equale spatium. verbi gratia, si Socrates trahit lignum centum librarum in pondere per duo miliaria in vna hora ipsemet Socrates trahet dimidium illius ligni in media ho-

ra per duo miliaria, quia cũ minus resistat medietas ligni velocius mouebitur q̃ totum lignum. ergo vel mouebitur per longius spatium in equali tempore. Et hoc cõtingit per primam regulam, vel mouebitur per equale spatium per minus tempus. Et hoc est ꝙ cõcludit hæc secunda regula.

Tertia, si aliqua potentia mouet aliquod mobile per aliquod spatium, medietas potentiæ mouebit medietatẽ mobiles per idem spatium in equali tempore. verbi gratia, sit Socrates qui habeat potẽtiam motiuam in.8.gradibus, et ferat lignum decem ponderum per vnum miliare in vna hora, sumatur Plato qui habeat potentiam motiuam solũ in.4.gradibus, ita quod seruetur proportio dupla inter.8. &.4. Item diuidatur lignum decem ponderum in duo media.s.quinq; & quinq; pondera. Dico ꝙ Plato feret lignũ quinq; ponderum per vnum miliare in vna hora, quia sicut inter potentiam motiuam Socratis & Platonis est proportio dupla, ita inter lignum decem põderum, ꝙ quinq; ponderum est proportio dupla, & quantum resistit lignũ decem ponderum potentiæ Socratis, tãtum resistit lignũ quinq; ponderum potentiæ Platonis, quia semper seruatur proportio dupla. ergo tanta velocitate Plato mouebit medium lignum, quanta mouebit Socrates totum lignũ, dummodo medium, & figura sit conforma, vt dictum est in prima regula.

Quarta, si duæ potentiæ moueant duo mobilia per aliquod spatium in aliquo tempore, aggregatum ex illis duabus positionis mouebit aggregatum ex illis duobus mobilibus per idem spatium in equali tẽpore. verbi gratia, sint Socrates & Plato, & Socrates per se portet lapidem decẽ ponderũ, similiter Plato portet lapidem alium decem ponderum vterq; per vnũ miliare in vna hora, sumatur Marcus qui habeat tantam virtutem motiuam, quãtam habet Socrates & Plato simul, dico quod Marcus portabit per se solum vtrũq; lapidem simul in vna hora per vnum miliare, quia tanta est virtus in solo Marco: quanta est collectiue in Socrate & Platone. ergo portabit vtrunque lapi-

dem equali velocitate.

Quinta, non si aliqua potentia mouet aliquod mobile per aliquod spatium eadem potentia mouebit mobile duplo maius per medietatem spatii in equali tempore. verbi gratia, non est necesse si Socrates mouet lapidem decē pōderum per vnum miliare in vna hora, quod ipsemet socrates moueat lapidem viginti ponderum per medium miliare in vna hora, quia forte maior erit resistētia lapidis viginti ponderum, quam sit potentia socratis, & ideo nullo modo mouebit ipsum lapidem, quia a proportione minoris inequalitatis non sequitur motus, aut actio.

Sexta, non sit aliqua potentia mouet aliquod mobile per aliquod spatium in aliquo tēpore medietas illius potētiæ, mouebit totam illud mobile per medietatē spatii in equali tempore: verbi gratia, pono ꝙ Plato, & socrates habeant equalem potētiam motiuā ꝙ & portent collectiuæ vnum modium frumenti per vnū miliare in vna hora, nō sequitur quod solus Plato portet ipsum modium frumenti per medium miliare in vna hora, nam forte non poterit ipsum aliquo modo mouere, cum maior sit resistētia ipsius modii quam potentia solius socratis.

Positis regulis comparationum in motu locali, philosophus ponit regulā in motu alterationis, & augmenti, quæ hēt q̄tuor ptes, & pn̄t formari q̄tuor regulæ ac declaraui.

Prima, si aliquod alterans causat aliquātam qualitatem in aliquo subiecto in vna hora, causabit duplam qualitatē in eodem subiectum in duabus horis. verbi gratia: si ignis A, causat in vase aquæ duos gradus caloris in vna hora, ipsemet ignis causabit in eadē aqua quatuor gradus caloris in duabus horis, quia seruatur eadē proportio .s. dupla quæ est Inter duo, & vnum, et inter duo ac quatuor, nota tamē ꝙ est necesse ipsum ignem semper esse equæ potentem, & ipsam aquā eodē mō propinquā igni: & equæ dispositam.

Secunda, si detur alterans duplo potentius quam præcedens, causat qualitatem duplam in eodem tempore. verbi gratia, detur ignis duplo maior quam ignis A, de quo di-

rum. Tertio aliquid trahit mobile motu locali tantum sine alteratione, vt cũ trahitur nauis ad litus &c. Et hoc tertio modo consideratur ibi a philosopho.

Vertigo est motus cõpositus ex pulsione & tractione, nam qñ mouens mouet mobile uertigine.i.circulariter. In prima parte motus a se pellit mobile: in secũda parte mot⁹ ad se trahit mobile, vt patet ad sensum descripto circulo.

Positis h s diffinitionibus probatur minor.s.q in omni specie motus localis mouens proximum, & mobile sint simul, sic, in pulsione mouens facit a se distare mobile, sed hoc non esset nisi in principio motus mouens tãgeret mobile: vt nunquam distabit lapis a me, nisi proiiciam eum et sic tangam: aut mediante manu, aut brachio &c. Ergo patet quod in pulsione saltem in principio motus, mouens proximum & mobile sunt simul.

In tractu ex diffinitione sua mobile propinquat mouenti, & non deseritur mobile donec propinquauerit. ergo si non deseritur a mouente: tangitur a mouẽte. Et sic in tractu mouens: & motum sunt simul.

In uectione ꝓbatur: quicquid vehitur, aut vehitur motu qui est pulsio, aut tractu, aut motu progressiuo, & id qđ vehitur semp hæret ipsi vehenti, vt equitator hæret equo: & nauta est in naui. ergo patet ad sensum quod in vectione mouens, & mobile sunt simul.

In vertigine probatur, vertigo componitur ex pulsu, & tractu, sed in pulsu & tractu, mouẽs & motum sunt simul, vt ꝓbatũ est. ergo in vertigine mouẽs & motũ sunt simul.

Quod in alteratione, alterans proximum & alteratum se tangunt, probat sic philosophus, in motione quæ est secundum sensum exteriorem, vt sm visum auditum &c. Mouens proximum & motum sunt simul. ergo in omni alteratione id verum est, consequentia probabitur in cap. 3. quoniam ibi declarabitur quod nulla est alteratio primo & per se nisi in tertia specie qualitatis, in qua sunt qualitates passibiles causantes passionẽ in sensu exteriori, vt etiã declarauimus in Compendio maiori super logicã in præ-

dicamentis. Nunc quidem probabitur antecedens.

Et primo in visu, & in hoc motu qui est videre est necesse quod similitudo rei visibilis recipiatur in aere qui est medius inter rem visibilē & oculū, & sic differatur ad oculū, tunc sic, similitudo rei visibilis est mouens oculum ad vidēdum, & hæc similitudo tangit oculum, cum per aerem inter medium differatur ad oculum, ergo in hoc motu qui ē videre mouens proximum & mobile se tangunt.

Scd̄o ꝓbatur in auditu. Nā sonus est mouens auditū, & nō pōt mouere nisi differatur ad aurē intrīsece, cuius signū est ꝙ si obturatur auris nō sentitur sonus, ergo in hoc motu, necesse est mouēs proximum qd' sonus tāgere mobile ꝙ ē, est quædā miringa in aure, vt dicetur in. 2. de anima.

Tertio probatur de odoratu, in hoc motu qui est odorare necesse est speciē odoris differri vsque ad nares intrinsece, ergo in hoc motu conclusio est vera, mouēs enim qui est odor tangit nares intrinsece.

Quarto probatur in gustu, & tactu simul. Nam nō fit gustatio nisi sapor tangat linguam in qua fundatur gustus, nec fit tactus nisi aliquod calidum, aut frigidum durū, aut mole vniatur alicui parti corporis qua aliquid tangitur. Nā vt dicemus in. 2. de anima sensus tactus fundat in toto corpore, patet igitur ꝙ in omni motu alterationis quæ est secundum sensus exteriores mouens proximum, & mobile sunt simul. Nota tamen quod in his motibus secūdum sensum solum odoratio, & gustatio, & tangere est vere alteratio, vt dicemus in. 2. de anima pro nunc supponatur.

Quod in augumento & decremento, mouens & motū, id est augumentans, & augumentatū sint simul probat sic, augumentum fit prout aliquid opponitur priori quanto, vt fit augumentum in domo, prout noui lapides apponuntur priori parieti, sed augens non potest apponere nisi tāgat id cui apponitur, vt patet ad sensum, ergo augens & auctum sunt simul & se tangunt. Decrementum autem fit prout aliquid subtrahitur a priori quanto, vt quādo a situla aquæ subtrahitur cyatus aquæ, sed non potest fieri sub-

tractio nisi subtrahens proximum tangat id a quo aliquid subtrahitur, vt patet ad sensum, ergo & in decremẽto mouens & motum proxima sunt simul. Et sic patet ꝙ in omni genere motus mouens proximum & mobile sunt simul, vel sunt vnita, vel se tangunt ꝙ idẽ est. Hæc de. 2. sufficiãt.

CAPVT. III.

CIrca tertium cap̃. probandum est ꝙ omnis alteratio primo & per se nõ sit nisi in tertia specie qualitatis, vbi situantur obiecta quinque sensuum exteriorũ.

Et primo probatur, quod non sit alteratio in quarta specie qualitatis quæ est forma vel figura, quæ qualiter differant declaraui in compendio maiori super logicã in prædicamentis, sic igitur probat philosophus, in quibuscunq; qualitatibus est alteratio, qualitas prædicatur in recto, & concrete de subiecto alterabili, & subiectum prædicatur de qualitate, vt hic aqua est calida & econuerso, calida est aqua, item Plato est sanus, & sanus est Plato, sed in quarta specie qualitatis forma & figura non p̃dicantur in recto de suo subiecto, nec subiectum prædicatur de figura, & forma in recto, hæc enim falsa, triangulus est lignum, vel lignum est triangulus, ergo signum est ꝙ non est alteratio in quarta specie. Præterea quando aliquid alteratur non perficitur immo imperficitur, nam alteratio propriæ est quando in subiecto recipitur accidens disconueniẽs, vt cum homo infirmatur, sed cum subiectum recipit figuram vel formam suam perficitur, quia per ipsam habet esse, ergo non est alteratio secundum formam & figuram.

Secundo probatur, ꝙ non sit alteratio primo & per se in prima specie vbi sunt habitus, & dispositiones corporeæ & intellectuales, & morales.

Et primo in habitibus corporis, vt est agilitas, sanitas, robur, pulchritudo &c. quos enumeraui in Compẽdio minori sup̱ logicam paruã in prædicamẽtis, sic igitur probat philosophus in relatione non est alteratio. Cũ in ea non sit motus, vt probatũ est in quinto lib. sed isti habitus corporei dicunt relatione, vt patet in diffinitionibus suis. Nam agilitas

dicit respectū ad opus expeditū. Ille enim agilis est q expe dite se mouet ad agendū, & sanitas dicit adequationem hu morū quæ adequatio est relatio, & pulchritudo dicit ꝓpor tionē debitā omniū mēbrorū, quæ ꝓportio est relatio, & sic de aliis, ergo in his habitibus nō est alteratio, quomodo isti habitus dicāt relationē videbit in solutiōe argumētorū.

Secundo probatur, ꝙ non sit alteratio in habitibus moralibus qui sunt fortitudo temperātia &c. & probatur sic, virtus est quædam perfectio virtuosi, perficit enim opus eius. Nam virtus in. 2. ethico. est quæ bonum facit habentē & opus suū redit bonū, tunc sic, virtus ꝑficit virtuosum, ergo quando recipitur virtus nō est alteratio in virtuoso, va nū enim est dicere subiectum alterari quando perficitur, vt dictum est etiam de forma & figura, sic patet quod secundum habitus morales nō est alteratio Nota tamen ꝙ ante quā recipiatur virtus, præcedit aliqua alteratio in appetitu sensitiuo qua disponitur hō ad suscipiendā virtutē. Nam se cundū Stoicos est necesse omnē passionē remoueri ab appe titu sensitiuo, quia dicebāt virtutē esse quandā impassibilitatē. i. remotionem oīum passionū, vel secundū Peripateticos est necesse passiones moderari & frenari, quia dicūt vir tutē esse mediū inter duo extrema, vt fortitudo est mediū inter timores & audacias, sed passiones nō possunt remoueri, nec etiam tēperari sine alteratione, vt diffusius cōstabit in. 2. de aīa, ergo ad hoc qđ recipiat virtus in hoīe est ne cesse ꝙ ꝑcedat aliqua alteratio in hoīe disposito ad virtē.

Tertio ꝓbatur, ꝙ non sit alteratio in habitibus intellectualibus quæ sunt scientia, sapientia, prudētia &c. sic, id ꝙ recipitur in intellectu ꝑ solam quietationē passionū & resi dētia motuū inordinatorū qui sunt in homine nō recipitur ꝑ alterationē, sed scientia & sapientia recipiuntur in intelle ctu ꝑ quietationem, & passionē, & residētiā motionū quæ sunt inordinate, ergo habitus ītellectuales nō recipiūtur in intellectu ꝑ alterationē, ꝓbatur minor, ex duplici exēplo. Primū est, si quis iam acquisita scientia inebrietur, aut infirmet, aut opprimat magna tristitia nō pōt vti sciētia iā acq

ſita. Cum vero motus ebrietatis quieuerit & ſanus erit, aut a calamitate liberabitur, tunc veluti quieſcens vti poterit ſcientia acquiſita, ergo ſignum eſt ꝙ ſcientia cauſatur per quietationem motuum & paſsionum. Inde prouenit propoſitio famoſa Ariſto. ſ. ſedendo, & quieſcendo ſit anima prudens Secũdum exemplum eſt, ꝙ pueri & iuuenes male adiſcunt, & cum difficultate ſpeculantur, quia plurimus motus corporis eſt in eis. ſ. augumentum, & ſequuntur motus paſsionum, ideo nec ſunt conuenientes auditores ethice, vt inquit philoſophus in. 1. ethi. Cum paſsiones dominentur eis, ſi autem ꝑ virtutem moralem & bonos mores ac exercitium ſtudendi quieſcant a paſsionibus tunc optime fiunt ſcientes, vt ſeniores qui iã ex ætate a paſsionibus quieſcunt, ſuper omnia, aut ſuffragatur caſtitas adiſcenti, vt teſtatur Cõmen. in 7. phy. cõ. 20. ergo clarũ eſt, quod ſcientia cauſatur ex quiete, & reſidentia motuum inordinatorum, & paſsionum, & non per alterationem Et ſic patet ꝙ in prima ſpecie qualitatis non eſt primo & per ſe alteratio. Non probat philoſophus ꝙ nõ ſit in ſecũda ſpecie quæ eſt naturalis potentia, vel in potentia quia tales qualitates inſunt rebus a natura, & conſequuntur formam ſubſtãtialem, vnde eadem generatione producitur Socrates & riſibilitas ſua, & anima & omnes potentiæ ſuæ, potius ergo ꝓducuntur generatione quam alteratione, & ſic patet ꝙ oĩs vera & propria alteratio eſt ſolum in tertia ſpẽ qualitatis.

Nota tamen ꝙ cauſa acquirendi ſcientiam per quietationem paſsionum, potius eſt ſecundum mẽtem Platonis quam ſecundum Ariſto. ſed pro nunc ſufficiat. Quoniam in tertio de anima, de his plenus tractatus erit.

Vltimo ſoluenda ſunt quædã argumenta contra ꝑdicta.

Et primum probat, ꝙ hæc propoſitio ſuprapoſita ſit falſa. ſ. quieſcentibus partibus quieſcit totum. Contra quam ſic arguit Auicenna, hæc propoſitio eſt impoſsibilis in aliquo mobili puta in cœlo, nam partes cœli non poſſunt qeſcere, ergo ex ea ſequitur impoſsibile. ſ. totum quieſcit, ex vno enim impoſsibili ſequitur aliud impoſsibile, vt ex eo

ꝙ homo est lapis, sequitur quod ē inanimatus. Cum ergo illa ratio procedat ex impossibili & falso non potest per eā probari hæc conclusio omne mobile inanimatum mouetur ab altero, quia ex falso nō probatur verum, vt dicitur in primo posteriorum.

Ad hoc respondet B. Tho. & Commēta. in cō. 2. quod Aristote. loquitur solum conditionaliter sic, si partes alicuius mobilis quiescunt totum mobile quiescit, potest autem consequentia facta in conditionali esse bona licet antecedens, & cōsequens sint impossibilia vt hic, si homo est asinus homo est rudibilis, ex hoc tamen nō ponitur in esse. s. ꝙ homo sit asinus nec sit rudibilis, sic in proposito hæc cōsequētia est bona, si partes mobilis qeſcūt puta partes cœli totū cœlū quiescit, ꝓpter hoc tamē non dicit philosophus qđ partes cœli quiescāt, bona ergo est ratio philosophi, qa tantū loquitur cōditionaliter, Auicēna autē credebat ꝙ loq̄reť de inesse & de facto, ideo argumētū suū nō cōcludit.

Secundū probat, ꝙ non omne mouens tāgat mobile sic sol calefacit terrā, & tamen non tāgit terrā, itē manus mouet lapidē baculo, & tamen non tāgit lapidem, item ignis calefacit manū tēpore hyemali, & tamen nō tangit manū.

Ad hoc omnia respondetur, ꝙ non sumitur mouens, & motū proximum. Nam sol primo causat aliquam qualitatem in cœlo Veneris, quod est contiguum cœlo Solis, & cœlum Veneris causat similiter aliquid in cœlo Mercurij, & cœlum Mercurii in luna, & Luna in igne, & ignis in aere, & aer in terra. Et omnes cœli ac elementa se tangunt, Sol igitur ꝑ hæc omnia media mouet ac calefacit terrā. Et sic per hæc media tangit terrā, similiter manus tangit baculum, & baculus tangit lapidem, baculusq́; est mouens proximum. Nam est motus a manu, & est mouens lapidem, similiter ignis tangit aerē inter medium inter ipsum ignē, & manū meam, & aer tangit manum meam. Ignis primo calefacit aerē, aer calefactus calefacit manū, sicq́; mouens proximū est aer, nam est motū & mouens, motū quidem quia calefit ab igne, mouens autem quia calefacit manum.

Tertium probat, quod in acquiſitione ſcientiæ eſt alteratio ſic, in acquiſitione ſcientiæ, vt patet per experientiã eſt maximus labor, & aliquando adiſcens infirmatur, aliquando capite dolet & grauatur, ergo ibi eſt alteratio.

Ad hoc reſpõdet B Tho. quod ſubiectum receptiuum alicuius accidentis eſt triplex. Primum eſt, quando eſt ſufficienter diſpoſitum & nullum eſt impedimentum in ipſo, tunc ſtatim recipit accidens, vt aer ſerenus eſt, ſufficienter ad lumen diſpoſitus, & ideo ſtatim ad præſentia ſolis recipit lumen. Secundum eſt, quando non eſt diſpoſitum ad recipiendum accidens, ſed indiget alteratione vt diſponatur, vt ſtãnum ſecũdum ſe non eſt diſpoſitum ad formam ſcutellæ, ſed indiget, id eſt liquatione calefactione, vt recipiat illam formam. Tertium eſt quando ſecundum naturam ſuam eſt diſpoſitum, ſed eſt aliquod impedimentum prohibens, vt cum aer eſt plenus nebulis eſt quidem diſpoſitus ex ſe ad lumen, ſed indiget aliqua alteratione præcedente remouente tale impedimentũ, puta calefactione ſolis reſoluente nebulas, ſic eſt de intellectu humano, ipſe q dem ex ſe eſt aptus ac diſpoſitus ad recipiendum ſcientiã, ſed quia homini plura inſunt impedimenta quibus prohibetur recipere ſcientiam, vt ſunt motus corporis, infirmitas, debilitas ſenſuum, impetus paſſionum, ideo indiget aliqua alteratione præcedente qua remoueatur hæc impedimenta, dico igitur ad argumentum, quod ille labor, aut infirmitas non eſt ex parte intellectus, ſed ex parte corporis corruptibilis & alterabilis. Et ideo cum anima erit ſeparata, nullus ei erit labor in ſpeculãdo. Hic terminatur primus tractatus ſuper ſeptimo phyſicorum.

TRACTATVS SECVNDVS ſuper ſeptimo phyſicorum.

IN hoc ſecundo tractatu agenda ſunt tria.

Primo declarabitur quotuplex eſt comparatio & quot requirantur ad propriiſſimam comparationem.

Secundo declarabitur in cõmuni qui mo

tus sint comparabiles adinuicem.

Tertio declarabitur quomodo comparantur ponendo aliquas regulas comparationis.

CAPVT. I.

CIrca primum nota, quod comparatio vera, & abusiua sumitur tripliciter .s. communiter propriæ & propriissimæ. Comparatio communis est quando illud prædicatũ in quo aliqua duo cõparantur cõuenit vtrique secundum vnam rationem saltem analogam, vt substantia est perfectior accidente, nam perfectum prædicatur de substantia, & de accidente sicut ens, ens autem secundum B. Tho prædicatur analogice de prædicamẽtis, & de substantia, & accidente, similiter dum dico deus est melior & sapientior creatura, ibi est comparatio communis, quia bonitas, & sapientia prædicantur analogice de deo & creatura, nam creatura non est bona nisi quia habet ordinem ad deum. Comparatio propria est quando extrema comparabilia sunt eiusdem generis, vel speciei specialissimæ, prædicatum autem in quo comparãtur est semper species specialissima, exemplum primi, coruus est nigrior columbo, coruus & columbus sunt eiusdem generis, quia continentur sub animali, nigredo autem species specialissima ĩ qua comparantur, exemplum secundi Plato est albior Socrate. Cõparatio ꝓpriissima est quando prædicatũ in quo extrema comparantur est semper species specialissima, & extrema comparabilia semper sunt eiusdem speciei specialissimæ, vt Plato est albior Socrate, & de hac principaliter loquitur philosophus in septimo physico. & dicit ꝙ tres cõditiones requirit.

Prima est, quod prædicatum in quo fit comparatio prædicetur de vtroque extremo comparabili vniuoce & nõ equiuoce, propterea hæc comparatio nulla est, vox Socratis est acutior acu vel gradio, nam acutum est æquiuocum, nam vt prædicatur de voce nõ prædicatur de acu, nam vox dicitur acuta quæ fortiter penetrat auditũ, acus dicitur acuta quæ fortiter penetrat tactum vel corpus densum.

Secunda conditio est, quod prædicatum in quo fit comparatio debet habere idem susceptiuum. i. debet recipi in vtroq; extremo comparabili eodem modo, vnd hæc cōparatio est bona, Plato est albior Socrate quia albedo recipitur in vtroque inquātum habent superficiem quæ est immediatum subiectum coloris, hæc autem comparatio nulla est. s. vox Socratis est maior Socrate, quia magnitudo recipitur in Socrate prout est substantia, sed magnitudo recipit in voce prout vox est sonus fortiter immutans auditū.

Tertia conditio est, q prædicatum in quo fit comparatio debet esse species specialissima, & similiter extrema cōparabilia, propterea hæc comparatio nō est propriissima, Plato est sapientior, vel doctior Socrate, quoniam doctrina est genus. Cuius species sunt doctrina logicæ, doctrina philosophiæ, doctrina geometriæ &c. Hæc autem est propriissima Plato est magis geometra quam Socrates, quoniam geometria in qua conueniūt est species specialissima, & extrema comparabilia sunt eiusdem speciei. s. Plato, & Socrates, similiter hæc non est propriissima, equus est pulchrior asino, quoniam pulchritudo non est species specialissima, nec equus & asinus sunt eiusdem speciei specialissimæ, igitur propriissima comparatio habet has cōditiones, scilicet prædicatum in quo fit comparatio sit vniuocum, & recipiatur in vtroque extremo eodem modo, & sit species specialissima atq; extremac omparabilia sint eiusdem speciei, Hæc de primo sufficiant.

CAPVT. II.

Circa secundum. s. qui sint motus comparabiles adinuicem, ita q vnus possit dici equæ velox sicut alter, vel velocior, aut tardior altero, pro horum notitia ponuntur quædam cōclusiones quas excipio a philosopho in septimo physicorum.

Prima conclusio, motus localis & alteratio, aut augumētum non sunt comparabiles adinuicem, ita q non potest dici motus localis est velocior alteratione, aut equæ velox probatur sic. Quæ sunt adinuicem comparabilia propriissimæ

similæ sunt eiusdem speciei: vt dictum est, sed motus localis & alteratio non sunt eiusdem immo sunt duæ species motus, vt dictum est in. 5. Ergo nō sunt cōparabiles adinuicē.

Secunda conclusio, Motus non sunt comparabiles quia localis circularis, & motus rectus localis non sunt eiusdem speciei, nec sunt super magnitudinem eiusdem speciei, nā distinguuntur specie magnitudo recta, & circularis sicut linea recta, & circularis, ergo etiam distinguūtur specie motus localis rectus & circularis, ergo non sunt cōparabiles.

Tertia conclusio, Omnes motus locales recti sunt adinuicem comparabiles similiter omnes motus circulares ad inuicem, puta possunt dici motus stellarū fixarū esse equæ veloces, motus autem in planetis vnus tardior aliter velocior, probatur, omnes motus recti sunt super magnitudinem eiusdem speciei quæ est linea recta, & oēs motus circulares sunt super magnitudinem eiusdem speciei quæ est linea circularis, ergo sunt adinuicem comparabiles.

Et nota, ꝙ tunc duo motus locales sunt equæ veloces, quando duo mobilia pertranseunt equale spatium in equali tempore, vt quando Socrates & Plato transeunt vnum miliare in una hora, tunc autē est velocior vnus altero quādo pertransit Socrates equale spatium in minori tēpore, puta vnum miliare in dimidia hora, vel transit manus spatium in equali tempore, puta duo miliaria in vna hora.

Quarta conclusio, Omnes alterationes per quas acquiritur vna qualitas secūdum speciem sunt comparabiles in velocitate, & tarditate, puta omnes sanationes, & omnes dealbationes possunt adinuicem comparari, probatur, cōtingit ꝙ Plato & Socrates equali tempore: puta in vna die sanantur. ergo ille sanationes sunt equæ veloces, & contingit ꝙ facies Socratis denigratur a sole in vna hora, facies vero Platonis denigratur in duabus horis. ergo denigratio Socratis est velocior, & sic sunt cōparabiles. Si autē quæras quot requirantur ad hoc. ꝙ duæ alterationes sint equæ veloces, respondet philosophus, quod tria requiruntur. primo ꝙ sit vna qualitas eiusdem speciei acquisita per vtrāq;

alterationem, puta sit albedo acquisita per duas dealbationes. Secundo quod illa qualitas sit equæ perfecte acquisita per vtrãq; alterationem, nam si albedo perfecte acquiratur in vno subiecto alterabili per vnam dealbationem, & in alio remisse ac imperfecte ille alterationes nõ sunt equæ veloces. Tertio requiritur quod duo alterabilia secundum æquales partes in æquali tempore alterẽtur, puta sunt duo corpora quorum vtrũq; sit bicubitale, & debeant dealbari, si medietas vtriusq; dealbatur in vna hora, & alia medietas, in alia horã iste dealbationes sunt equæ veloces, si autem solũ tertia pars de primo dealbatur in vna hora & plusquam medietas dealbatur, de secundo in alia hora tũc prima dealbatio est tardior, & secunda est velocior.

Quinta conclusio, Duæ generationes possunt dici equæ veloces quando in æquali tempore generantur duo eiusdẽ generis vel eiusdem speciei, exẽplum primi, si equus, & mulus generãtur in sex mensibus, iste generationes sunt equæ veloces, quia equus et mulus continentur sub animali perfecto, vt sub vno genere. Et ideo si in sex mensibus generantur vermis, & equus non pñt dici generationes equæ veloces quia distinguuntur genere vermis & equus, nam vermis est animal imperfectum, equus autẽ est animal perfectum, exemplum secundi, si Plato & Socrates equali tẽpore, puta sex mẽsibus generẽtur sunt generationes equæ veloces, si autem Plato generatur in. 9. mensibus & Socra. in. x. prima est velocior, & secunda est tardior.

Notandum est postremo, q; quia dictum est supra, quod verissima comparatio est quando comparabilia sunt eiusdem speciei, & quando id in quo comparantur prædicatur vniuoce de eis, & est species specialissima, ideo dicit philosophus q; corollarie sequitur genus esse equiuocum secundum physicum puta animal, solam autem specialissimã esse vniuocam, cuius ratio est, quia specialissima species dicit vnam rationem, & vnam naturam repertam in suis indiuiduis, puta homo dicit vnam diffinitionem, & naturam humanam quæ est in omnibus hominibus, animal vero li-

tet dicat vnam rationem conuenientē cuilibet speciei quæ est hæc, animal est substantia animata sensitiua, tamen nō dicit vnam naturam cōuenientem cuilibet speciei. Alia est enim natura hominis, alia equi &c. Et ideo diximus in prædicabilibus q; genus licet sit vniuocum secūdum logicum, est tamen equiuocum secundum physicum, vnde dicit Aristo. in. 7. phy. Iuxta genera latent equiuocationes: similiter secundum genus non fit propriissima comparatio. Hæc de secundo sufficiant.

CAPVT. III.

IN tertio cap. ponēdæ sunt regulæ comparationi, quas assignat philosophus & declarandæ. Et primo nota, q; in motu locali ponit sex regulas, quarū quatuor sunt affirmatiuæ, & duæ sunt negatiuæ.

Prima si aliqua potentia moueat aliquod mobile in aliquo tempore per aliquod spatium eadem potentia mouebit medietatem mobilis in eodem tempore per duplū spatium, verbi gratia si potētia motiua quæ est in brachio Socratis mouet lapidem duarum librarum per vnum miliare in vna hora, ipsamet potentia Socratis mouebit medietatē illius lapis si diuidatur per duo miliaria in vna hora, quia quanto minus resistit mobile mouenti, tanto plus, & lōgiori spatio potest moueri in equali tempore, sed minus resistit potentiæ Socratis medius lapis quam totus lapis, quia est minoris ponderis & in duplo minus resistit. ergo in duplo longiori spatio mouebitur in equali tempore. Et nota, q; hæc regula supponit q; figuræ totius mobilis et dimidii mobilis sint similes, & q; medium in quo mouentur puta aer sit equæ subtile, & spatium sit vniformæ, hæc. n. omnia possent impedire velocitatem motus.

Secunda si aliqua potentia mouet aliquod mobile in aliquo tempore per aliquod spatium eadem potentia mouebit medietatem illius mobilis in medietate illius temporis per equale spatium. verbi gratia, si Socrates trahit lignum centum librarum in pondere per duo miliaria in vna hora ipsemet Socrates trahet dimidium illius ligni in media ho-

ra per duo miliaria, quia cũ minus resistat medietas ligni velocius mouebitur q̃ totum lignum. ergo vel mouebitur per longius spatium in equali tempore. Et hoc cõtingit per primam regulam, vel mouebitur per equale spatium per minus tempus. Et hoc est ꝙ cõcludit hæc secunda regula.

Tertia, si aliqua potentia mouet aliquod mobile per aliquod spatium, medietas potentiæ mouebit medietaté mobiles per idem spatium in equali tempore. verbi gratia, sit Socrates qui habeat potẽtiam motiuam in. 8. gradibus, et ferat lignum decem ponderum per vnum miliare in vna hora, sumatur Plato qui habeat potentiam motiuam solũ in. 4. gradibus, ita quod seruetur proportio dupla inter. 8. &. 4. Item diuidatur lignum decem ponderum in duo media. s. quinqꝫ & quinqꝫ pondera. Dico ꝙ Plato feret lignũ quinqꝫ ponderum per vnum miliare in vna hora, quia sicut inter potentiam motiuam Socratis & Platonis est proportio dupla, ita inter lignum decem põderum, ꝙ quinqꝫ ponderum est proportio dupla, & quantum resistit lignũ decem ponderum potentiæ Socratis, tãtum resistit lignũ quinqꝫ ponderum potentiæ Platonis, quia semper seruatur proportio dupla. ergo tanta velocitate Plato mouebit medium lignum, quanta mouebit Socrates totum lignũ, dummodo medium, & figura sit conforma, vt dictum est in prima regula.

Quarta, si duæ potentiæ moueant duo mobilia per aliquod spatium in aliquo tempore, aggregatum ex illis duabus positionis mouebit aggregatum ex illis duobus mobilibus per idem spatium in equali tẽpore. verbi gratia, sint Socrates & Plato, & Socrates per se portet lapidem decẽ ponderũ, similiter Plato portet lapidem alium decem ponderum vterqꝫ per vnũ miliare in vna hora, sumatur Marcus qui habeat tantam virtutem motiuam, quãtam habet Socrates & Plato simul, dico quod Marcus portabit per se solum vtrũqꝫ lapidem simul in vna hora per vnum miliare, quia tanta est virtus in solo Marco: quanta est collectiuæ in Socrate & Platone. ergo portabit vtrunque lapi-

dem equali velocitate.

Quinta, non si aliqua potentia mouet aliquod mobile per aliquod spatium eadem potentia mouebit mobile duplo maius per medietatem spatii in equali tempore. verbi gratia, non est necesse si Socrates mouet lapidem decẽ põderum per vnum miliare in vna hora, quod ipsemet socrates moueat lapidem viginti ponderum per medium miliare in vna hora, quia forte maior erit resistẽtia lapidis viginti ponderum, quam sit potentia socratis, & ideo nullo modo mouebit ipsum lapidem, quia a proportione minoris inequalitatis non sequitur motus, aut actio.

Sexta, non sit aliqua potentia mouet aliquod mobile per aliquod spatium in aliquo tẽpore medietas illius potẽtiæ, mouebit totam illud mobile per medietatẽ spatii inequali tempore: verbi gratia, pono ꝙ Plato, & socrates habeant equalem potẽtiam motiuã ꝙ & portent collectiuæ vnum modium frumenti per vnũ miliare in vna hora, nõ sequitur quod solus Plato portet ipsum modium frumenti per medium miliare in vna hora, nam forte non poterit ipsum aliquo modo mouere, cum maior sit resistẽtia ipsius modii quam potentia solius socratis.

Positis regulis comparationum in motu locali, philosophus ponit regulã in motu alterationis, & augmenti, quæ hẽt q̃tuor ꝑtes, & pñt formari q̃tuor regulæ ac declaraui.

Prima, si aliquod alterans causat aliquãtam qualitatem in aliquo subiecto in vna hora, causabit duplam qualitatẽ in eodem subiectum in duabus horis. verbi gratia: si ignis A, causat in vase aquæ duos gradus caloris in vna hora, ipsemet ignis causabit in eadẽ aqua quatuor gradus caloris in duabus horis, quia seruatur eadẽ proportio. s. dupla quæ est inter duo, & vnum, et inter duo ac quatuor, nota tamẽ ꝙ est necesse ipsum ignem semper esse equæ potentem, & ipsam aquã eodẽ mõ propinquã igni: & equæ dispositam.

Secunda, si detur alterans duplo potentius quam præcedens, causat qualitatem duplam in eodem tempore. verbi gratia, detur ignis duplo maior quam ignis A, de quo di-

ctum est in præcedenti regula dico ꝙ si ignis A, causabit duos gradus caloris in aqua in vna hora, hic ignis duplo maior causabit quatuor gradus caloris in aqua in vna hora, nã ex potentior est, maiorem effectum habet in aqua.

Tertia, si ignis duplo potentior causat quatuor gradus caloris in aqua i vna hora, ergo causat duos gradus in media hora, hæc clara est, dũmodo sempꝫ æqualiter calefaciat.

Quarta, si ignis ꝑdictus diuidatur in duo media, medietas ipsius ignis causabit duos gradus caloris in vna hora, nam bene sequitur si totum causat quatuor, ꝙ dimidium causat duo, quia seruatur proportio dupla. Nota tamen ꝙ has regulas non intelliges sine notitia proportionum, ideo eas ordinaui in fine huins septimi.

Vltimo, philosophus ponit regulam negatiuam quæ est hæc: si aliqua potentia alterat aliquod subiectum totum in vna hora nõ est necesse, ꝙ medietas illius potentiæ alteret idem totum subiectũ in duabus horis, quia forte nullo modo poterit ipsum alterare. verbi gratia, non est necesse ꝙ si vncia reubarbari liberat, vel sanat totum socratẽ a febre in vna hora, ꝙ media vncia sanet ipsum socratem a febre in duabus horis, immo continget ꝙ nunquam sanabit eũ, quia forte media vncia erit in ꝓportionata illi egritudini, cui tũ proportionatur tota vna vncia. Hæc de. 3. sufficiãt.

Contra prædicta quædam fiunt argumenta.

Primum probat: quod in equiuocis est bona comparatio sic, hæc comparatio est vera, canis cœlestis est maior cane latrabili. Cum sit stella fixa, quarum quælibet viso notabilis est maior terra: vt dicitur in tractatu sphæræ. Et tamẽ canis cœlestis, & latrabilis sunt æquiuoci, ergo in æquiuocis sunt veræ comparationes.

Ad hoc dicitur, ꝙ in æquiuocis non est comparatio quo ad illa prædicata quæ non conueniunt vtrique, sicut in proposito canis cœlestis, & latrabilis non possunt comparari his prædicatis: esse lucidum, esse quadrupes, esse incorruptibile, quantum autem ad prædicata quæ conueniunt utrique possunt comparari comparatione cõmuni, quia vt sic non

sunt æquiuoca. Nam esse corpus conuenit vtrique vnivoce secundum logicum, & quia magnitudo vel paruitas in cane est inquantum est corpus, ideo prædicta cóparatio est bona, similiter hæc est bona canis cœlestis est nobilior, & perfectior, & durabilior cane latrabili.

Secundum, probat q duæ generationes non sunt comparabiles in velocitate, ita q possint dici æquæ veloces, vel vna velocior, & alia tardior sic, si possunt dici æquæ veloces. ergo fiunt in tempore, velox enim & tardum diffiniuntur per tempus, vt dictum est in quarto physi. sed generationes nó fiunt in tempore, sed in instanti, vt dicetur in. 8. physi. ergo non sunt comparabiles.

Ad hoc dicitur, q generatio sumitur dupliciter, primo pro alteratione præcedente introductionem formæ in materia. secundo pro ipsa introductione formæ: nam quãdo ex ligno debet generari ignis, primo necesse est ipsum lignum calefieri sufficienter. Secundo post calefactionem recipitur forma ignis in materia ligni, ipsa calefactio dicitur alteratio præcedens, ipsa receptio formæ ignis in materia ligni, dicitur introductio formæ, & illa propriæ est generatio. Ad argumentum igitur dico q sumendo generationes pro alteratione præcedẽte, vt sic fit in tempore, & sic sunt comparabiles adinuicem, sumendo autem pro ipsa sola introductione formæ sic fit in instanti, & non sunt comparabiles philosophus autem quando comparat generationes adinuicem sumit eas pro alteratione præuia.

Tertium probat philosophum esse diminutum in cõparatione motuum in secundo capite. Nam non comparauit duo augumẽta, aut decrementa adinuicem: sed solum comparauit motus locales, alterationes & generationes.

Ad hoc dicitur ſm B. Tho. q ex quo declarauit quomodo motus locales comparentur adinuicem etiam declarauit implicite de augumẽto. Nam sicut motus localis fit super aliquam magnitudinẽ: quæ est quantitas, ita etiam augumentum fit vt acquiratur aliqua quantitas maior, quæ potest dici magnitudo. igitur dando regulam de motu lo-

cali, dedit etiam virtualiter de augumento & decremẽto, quia oppoſita per ſe inuicẽ cognoſcuntur. Hic terminatur ſecundus tractatus, & vltimus ſuper ſeptimo lib. phyſi.

Hic ſcribende ſunt omnes proportionum ſpecies
Sumarium proportionum.

PRoportio eſt duplex. ſ. cõmuniter dicta & propriæ dicta, primo modo eſt comparatio duorum adinuicem comparatorum in aliquo vno prædicato vniuoco, vt dum comparantur socra. & Plato in albedine, vel alia qualitate in qua conueniunt. ſecundo modo eſt duarum quantitatum adinuicem habitudo, vt dũo comparata ad vnum in ratione continentiæ, quoniam duo bis coutinent vnum & inde oritur proportio dupla.

Proportio propriæ dicta eſt duplex. ſ. rationalis & irrationalis. Rationalis eſt duarum quantitatum cõmenſurabilium vna cõmuni menſura adinuicem habitudo, vt bicubitum, & quatricubitum, commenſurantur enim cubito multiplicato, vt patebit infra. Irrationalis eſt duarum quãtitatum continuarum finitarum incõmenſurabilium vna cõmuni menſura, ita q non cõmenſurantur numero nec vnitate, vt coſta & diameter in quadrato. Non enim poteſt aſſignari aliqua menſura: quæ menſurans coſtã, poſtea ipſamet aliquot a præciſe menſuret diametrũ: ſed ſemper, aut excedet, aut deficiet, Differũt autem quoniam irrationalis nõ conſideratur ab Arithmetico, ipſa enim eſt de unitate & numero, & huiuſmodi proportio non poteſt ab aliquo numero, nec ab vnitate denominari, in geometria autem vtraq conſideratur, quoniam ipſa eſt de magnitudinibus continuis ex quibus aliquæ ſunt commenſurabiles aliquæ non. Conſtat enim geometram cõſiderare latera quadrati cõmenſurabilia: & diametrũ incõmenſurabilẽ lateri.

Proportionum rationalium alia est equalitatis, alia inequalitatis, proportio equalitatis, est duorũ equalium adinuicem habitudo, vt duo & duo.

Proportio inequalitatis, est duorum inequalium adinuicem habitudo, vt sex, & tria.

Proportio inequalitatis est duplex, quoniam alia est minoris inequalitatis, alia maioris.

Proportio maioris inequalitatis, est maioris ad minus habitudo, vt sex ad tria.

Proportio minoris inequalitatis, est minoris ad maius habitudo, vt duo ad quatuor.

Proportio maioris inequalitatis cõtinet quinq; species, quæ sunt iste, multiplex, superparticularis, superpartiens, multiplex superparticularis multiplex superpartiens.

Proportio multiplex, est quando maius continet minus pluries præcisæ, & multas habet species, nã si continet bis dicitur dupla, si ter tripla, vt. 3. &. 6. 2. &. 6. si quater quadrupla, vt. 2. &. 8. & sic in infinitum.

Proportio superparticularis, est quando maius continet minus semel & aliquam eius partem, & habet multas species. Nã si cõtinet semel & medietatẽ, dicitur sexquialtera vel emiola, vt. 3. &. 2. si tertiã partẽ dicitur sexqtertia, vt 4. &. 3. si quartã, sexquiquarta, vt. 5. &. 4. & sic in infinitũ.

Proportio superpartiens, est quando maius continet minus semel, & aliquas partes, & habet multas species. Nam si continet semel minus & duas partes dicitur superbipartiens, vt. 5. &. 3. si tres partes, dicitur supertripartiẽs, vt. 8. &. 5. si quatuor partes, dicitur superquatripartiens, vt. 12. &. 8. & sic in infinitum.

Proportio multiplex superparticularis, est quando maius continet minus pluries, & aliquam eius partem, & habet multas species, nam si continet bis, & medietatem dicitur dupla sexquialtera, vt. 5. &. 2. si tertiam partem, dicitur dupla sexquitertia, vt. 3. &. 7. si quartam partem, dupla sexquiquarta, vt. 4. &. 9. & sic in infinitum.

Proportio multiplex superpartiens, est quando maius

continet minus pluries, & aliquas eius partes, & habet multas species, nam si cōtinet bis, & duas partes, dicitur dupla superbipartiens, vt. 3. & 8. si bis, & tres partes dicitur dupla supertripartiens, vt. 4. & 11. &c.

Vt autem scias omnes prædictas species, & multiplicari descripsi tabulam in qua scies discernere has species vsque ad centum vt declarabo infra.

Declaratis speciebus proportionis maioris inequalitatis, agendum est de proportionalitate de proportionabilibus, de commutatis proportionabilibus.

Proportionalitas est comparatio duarum proportionū adinuicem, vt sicut se habent. 6. ad. 4. ita. 3. ad. 2. est autem triplex. s. Arithmetica, geometrica, & musicalis.

Proportionalitas Arithmetica est duarum proportionum similitudo secundum differentiam & excessum, vt. 4. & 6. 3. & 1. differentia autem siue excessus est quantitas qua maius excedit minus, & quoniam inter. 4. & 6. & inter. 3. & 1. est idem excessus. Sicut enim. 6. superant. 4. in duobus sic. 3. superant vnum in duobus, ideo inter ea est proportionalitas Arithmetica.

Proportionalitas geometrica est duarum proportionū similitudo secundum speciem, licet sit dissimilitudo secundum excessum, vt. 6. & 4. 3. & 2. nam vtrobiq; est proportio sexquialtera, nō autem est idem excessus, quoniam. 6. superant. 4. in duobus, & 3. superant. 2. in vno.

Proportionalitas musicalis est, extremorum proportionum adinuicem, & differētiarum adinuicem similitudo, vt si dicatur sic. 6. 4. 3. 6. superant. 4. in duobus, & 4. superāt 3. in vno. Iste ergo sunt differētiæ siue excessus duo. 2. & 1. & inter hæc seruatur proportio dupla. Nam sicut se habēt 6. & 3. sic. 2. & vnum.

Proportionalitatum arithmeticarum & geometricarū alia continua, alia discontinua. Continua est quando copulantur partes ad communem terminum, vt sicut se habent 4. & 2. ita duo & vnum, ly duo est terminus communis, discontinua est quando duæ proportiones non copulantur

ad cōem terminum, vt hic sicut se habēt.6.&.4.ita.3.& 2.

Proportionabilia arithmetica sunt illa quorum differentiæ, & excessus sunt æquales, vt.6.&.4.3.& vnum, superant enim.6.4.in duobus &.3.vnum in duobus.

Proportionalia geometrica sunt illa quorum proportiones sunt eiusdē speciei. vt.8.&.4.6.&.3.quoniā vtrobiq; seruatur proportio dupla.

Proportionabilia arithmetica commutata sunt illa quæ sic se habent q sicut antecedens vnius se habet ad antecedens alterius, sic consequens vnius ad consequens alterius secundum differentiam & excessum, vt hic, sicut se habent 6.ad.4.tria ad vnum, ergo commutando sicut se habēt.6.ad.3.ita.4.vnum, sed.6.superant tria in tribus, ergo.4.superant vnum in tribus.

Proportionabilia geometrica commutata sunt illa quorum antecedentia adinuicem, & consequentia adinuicē habent eandem speciem proportionis, vt hic, sicut se habent, 6.ad.3.ita.4.ad.2.ergo commutādo sicut se habent.6.ad 4.ita tria ad duo, sed inter.6.&.4.est proportio sexquialtera, ergo & inter.3.&.2.

Vt autem intelligas tabulam proportionum maioris inequalitatis aduerte, q in quadrato inferius descripto in latere A, & B, proceditur ab.1.vsq; ad decem, in latere autē C, & D, a decem vsq; ad centum, aduerte quod qualis proportio est inter numeros primæ lineæ procedendo ab A, ad B, talis est inter numeros subsequētium linearum correspōdenter. verbi gratia, quoniā inter.3.&.2. est proportio sexquialtera eadem est inter.6. &.4. inter.9.&.6. inter 12.&.8. & sic, descende vsque ad vltimam lineam in qua 30.&.20. sunt in eadem proportione. Item aduerte q in tabula traxi de superlineas arcuatas, vt scias species pportionum comprehensas inter dictas lineas.

A, B,

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	4	6	8	10	12	14	16	18	20
3	6	9	12	15	18	21	24	27	30
4	8	12	16	20	24	28	32	36	40
5	10	15	20	25	30	35	40	45	50
6	12	18	24	30	36	42	48	54	60
7	14	21	28	35	42	49	56	63	70
8	16	24	32	40	48	56	64	72	80
9	18	27	36	45	54	63	72	81	90
10	20	30	40	50	60	70	80	90	100

C, Figura proportionum. D,

EPITOME.

SVPER LIBRO OCTAVO PHYSICORVM.

TRACTATVS I.

ARISTOTE. In.8. phyſ. incipit applicare ad materiam particularem ea quæ dixit in præcedẽtibus libris de motu & mobili, & mouente in cõmuni, & licet aliqualiter inceperit hanc applicationem in ſeptimo, vbi probauit dare primũ motorem, tamen id perfectius exequitur

in hoc.8.quem diuidemus in.4.trac.

In primo inuestigabimus vtrum semper fuerit motus non explicando quia motus semp fiunt,

In secũdo determinabitur, ꝙ datur vnum primum mouens penitus immobile, & vnus primus motus æternus.

In tertio inuestigabitur qualis est primus motus qui ponitur æternus secundum Aristote.

In quarto, inquiretur qualis est primus motor penitus immobilis vtrum sit virtus infinitæ, & incorporeus &c.

TRactatum primum diuidimus in tres cap.

In primo ponetur opiniones antiquorum.

In secũdo probabitur hæc cõclusio, secundũ Aristo. semper fuit aliquis motus & sic mundus est æternus.

In tertio, soluentur rationes philosophi. Nos enim tenemus secundum fidem, mũdum esse creatum a Deo non ab æterno, & sic nõ semper fuit aliquis motus physicus, quia ante mundum creatum nullus motus erat, vt dicemus.

CAPVT. I.

Circa primũ cap. primo ponitur opinio eorũ qui dicunt semper fuisse aliquem motũ, quorũ princeps est Demócritus, ipse enim opinabatur, mundũ fabricatum ex atomis quæ sunt in continuo motu, & quorũ natura est semp moueri, quibus adinuicem concurrentibus credebat mundum esse factum a casu, non ex aliqua prouidentia, & nõ solum opinabatur hunc mundũ quem nos inhabitamus esse productum ex atomis, sed dicebat ꝙ mundi infiniti producũtur in spatio infinito vacuo, quorum quilibet post aliquod tempus destruebatur ex dissolutione atomorũ, & alius ꝓducebatur in alia parte spatii vacui infiniti sed generatio mũdi nõ fit sine alteratione ꝑcedenti qa introductionẽ formæ, in materia ꝑcedit alteratio, alteratio aũt est motus. Cũ ergo Democritus semp posuerit eẽ generationẽ mũdorũ ẽt semp posuit aliquẽ motũ eẽ.

Secundo ponitur opinio eorum qui dicunt non semper fuisse motum, & esse tantum vnum mundum nõ esse æter

num, & isti sunt Anaxagoras, & Empedocles, sed diuersimode. Nam Anaxagoras dicebat quod per tempus infinitum res omnes erant adinuicem mixte, puta elementa nõ erãt distincta, sed simul erant, terra, aqua, aer, cœlum, stellæ &c. Et hanc mistionem appellabat chaos, idest confusionẽ, quia omnia erant simul confusa, & tunc nullus erat motus in rebus, nec in elementis, sed omnia simul quiescebant. Demum intellectus primus quem nos dicimus deum incepit segregare elementa, & cœlum, & alia abinuicem, & collocare terram in suo proprio situ, sic aquam, sic aerem &c. Et hac segregatione productus est mundus, & incepit motus esse in cœlo in elementis, & elementatis. Cum igitur non semper fiunt mundus secundum Anaxagoram: ergo non semper fuit motus. Empedocles vero dicebat, ꝙ lis & amicitia sunt principia mundi, sed diuersimode, nam lis producebat mundum, & conseruabat, propriũ est enim litis disgregare, & separare res abinuicem, & quia est necesse quod elementa, & cœli sint separata & collocata in locis propriis si debet esse mundus, ideo ponebat mundum produci ex lite, & cõseruari quamdiu regnabat lis, sed trãsacto aliquo tempore insurgebat amicitia, & omnia cõfundebat adinuicem, sic ꝙ & elemẽta, & cœli, & alia erant mixta simul, & tunc destruebãtur mundus, nullusq; erat motus do nec regnabat amicitia, & iterũ insurgẽte lite adhuc fiebat mũdus, & tunc incipiebat motus, patet igitur secundũ Empedoclem quod ꝓ aliquo tempore erat motus, scilicet regnante lite, & ꝓ aliquo tempore non erat motus, scilicet regnante amicitia, ergo non semper & cõtinue fuit aliquis motus. Nota q̄d Empedocles fuit poeta, & scripsit de mũdo sub metaphoris, ideo in hac sententia sua aliquod dignũ intendebat, similiter Anaxagoras, sed pro nunc transeo, si vita comes fiunt in primo lib. metaphysi. declarabo quid intendebant sub his metaphoris.

CAPVT. II.

CIrca caput scd̄m probandũ est scd̄m Aristo. q̄d motus semꝑ fuit, & sic mũdus est æternus, & ibi fiet duo.

Primo, probabitur hæc conclusio pꝛambula, omnis motus præsupponit suum mobile prius esse saltem natura.

Secundo defensabitur creatio contra Commenta.

Circa primum ponitur hæc cõclusio præambula, omnis motus supponit suum mobile, vt prius saltem natura, probatur sic, omne accidens supponit suum subiectũ, vt prius existens aliter non posset recipi in suo subiecto, non enim calor reciperetur in aqua, nisi aqua prius existeret, sed motus est accidens mobilis cum recipiatur in mobili, & sit actus ipsius mobilis, vt dicitur in tertio physico. ergo motus supponit suum mobile, vt prius existens. Et præterea, idẽ patet inductione, non enim est motus localis, nisi prius sit corpus mobile scd̃m locũ quod debet moueri, & sit mouens qđ debet ipsum mouere, nec ẽ alteratio nisi sit alterabile qđ possit alterari, & sic, de augumẽto, & decremento.

Circa secundum nota quod Commenta. in. 8. physi. in commento. 4. improbat creationem, & dicit quod est impossibile aliquid creari, & fundat se super hanc propositionem philosophi, omnis motus, & mutatio supponũt suum subiectum mobile, tunc arguit sic, omnis mutatio supponit suum subiectum, sed creatio est mutatio, id enim quod creatur, mutatur de non esse ad esse, ergo creatio supponit suum subiectum, si supponit suum subiectũ esse, ergo creatio non est productio rei ex nihilo, vt dicunt christiani qui arbitrantur, quod creare sit aliquid ex nihilo facere, præterea est communis opinio philosophorũ quod ex nihilo nil fit, ergo nihil creatur, præterea christianum vulgus tenet creationem, quia credit quod sit ex defectu producentis quod indigeat materia ex qua aliquid pducatur. Et quia in deo nullus est defectus, nec aliqua impotentia, ideo, dicunt quod deus non indiget materia in productione rerũ: sed ex nihilo eas producit ideo creat eas, sed inquit Commenta. non est ex defectu producentis quod indigeat materia, sed est ex ratione motus & mutationis quæ secũdum Aristote. supponunt suum subiectum, in quo mouens, & producẽs habet operari, falsa ergo est opinio christiani, &

Christia.

Iudei qui dicunt mundum esse a deo creatum, id est ex nihilo productum.

Istæ sunt rationes suæ, quibus sic respondemus.

Ad primam negatur minor, nam mutatio prædicatur æquiuoce de mutatione physica, & de creatione, quia vt prędicatur de mutatione physica supponit materiam, vt prædicatur de creatione nihil supponit, vnde creatio verius dicitur simplex emanatio rerum a primo vniuersali agente qui est deus quam dicatur mutatio. Et in hoc deceptus fuit ipse Commenta. dum credidit creationem esse veræ mutationem physicam, & quando dicitur id quod creatur mutatur de nō n esse ad esse, dico quod hæc est falsa, sed debet sic dici, id quod creatur ex nihilo producitur.

Ad secundam rationem dicitur, ꝙ nullus antiquorum cognouit hunc modum producēdi per creationem, sed solum per mutationem. & generationē naturalem quæ præsupponit materiam, ideo dicebant ex nihilo nihil fit scilicet generatione physica, Plato autem & Aristo. cognouerunt creationē, vt declarabitur in. 12. metaphysice, ideo ipsi cōcederent quod ex nihilo aliquid fit, nam vt dicemus, tunc intelligentiæ, & anima intellectiua producuntur a deo secundum Aristo. & non producuntur ex materia quia sunt inmateriales, ergo producuntur ex nihilo, & sic creantur.

Ad tertiam rationem dicitur, ꝙ christiani non ponunt deum producere res ex nihilo quasi sit potentiæ diminute indigere materia, sed ratio est quia dum deus ꝑducit rem, totam ipsam producit, & sic cū deus produxit terram, & materiam & formam ipsius produxit, agēs vero naturale non producit totam rem, sed formam introducit in aliqua materia prius existēti, sicut ignis introducit formam ignis in materia ligni dum cōburit lignum, & ideo agens naturale supponit materiam, agēs vero vniuersale qui est deus cum producat totam rem non supponit materiam, sed ex nihilo producit. Hæc sufficiant contra Commenta. in. 12. metaphysicæ, fiet quæstio de hac materia, & declarabitur quō philosophi aliqui tenebant creationē, & aliqui nō &c.

Caput.

CAPVT. III.

CIrca tertiũ cap. ponuntur rationes philoſophi quibus probat motum ſemper fuiſſe & ſic mundũ eſſe æternũ,& ſunt tres, duæ ꝓbãt ꝙ mot⁹ ſemꝑ fuit. Tertia probat quod motus ſemper erit.

Prima talis eſt,ſi motus nõ ſemper fuit. ergo datur primus motus ante quem nõ fuit prior motus,ſed hoc eſt falſum,qđ probatur ſic,motus ſupponit mobile et mouens, vt patet per concluſionem præcedentem:quæro ergo,aut mobile & mouens ſunt producta, aut ſunt æterna, ſi producta,ergo ſunt producta per mutationem phyſicam, ergo antequam mobile inciperet moueri,& mouens mouere, fuit prior mutatio qua ſunt producta, & ſic ſequitur ꝙ ante primũ motũ daretur mutatio prior quod eſt falſum quia nihil eſt prius primo,ſi dicis quod mobile,& mouens ſunt perpetua, & tamen mobile non ſemper mouebatur, nec mouens ſemper mouebat,contra, aut mobile & mouens ſemper fuerunt in hac diſpoſitione in qua nunc ſunt, aut in alia,ſi dicis primum,ergo ſicut nunc mobile mouetur, & mouens mouet, ita ſemper mobile mouebatur: et mouens mouebat, quia mouens naturale non impeditum ſemꝑ mouet, niſi aliqua indiſpoſitio, vel impedimentũ ſit in eo, ſi dicis ſecundum fuit neceſſe remoueri illa indiſpoſitione.vt inciperet eſſe motus,ſed non poteſt illa indiſpoſitio remoueri niſi per mutationem.ergo ante primum motum fuit prior mutatio,qua fuit remota indiſpoſitio a mobili & a mouẽte, & ſic ſequitur, vt prius quod ante primũ motũ fuit mutatio prior:quod cũ ſit falſum,patet qđ motus ſemper fuit. Et quia non poteſt eſſe motus phyſicus niſi ſint corpora mobilia , quæ non poſſunt eſſe niſi mundus ſit,ergo mundus ſemper fuit.

Secunda ratio,ſumitur ex tempore ſic,tempus eſt æternum,ergo motus eſt æternus,tenet conſequentia,quia tẽpus ē mẽſura motus.ergo ſi menſura eſt æterna menſuratum ē æternũ.Quod tempus ſit æternum.probat ſic Ari-

tio. quodlibet nunc acceptum in tempore est principium & finis. ergo inquātum est principium habet tempus post se, & inquantum est finis habet tempus ante se, et cum hoc verificetur de quolibet, nūc sequitur quod tempus nūquā incepit, quia daretur vnum nunc quod tantum esset principium & non finis, sicut in linea finita datur primum pūctum extrinsecum, quod est solum principium & nō finis, similiter sequitur ꝙ tempus nūquam desinet, quia daretur vnum nunc quod solum esset finis in tempore, & non principium, sicut datur punctum extrinsecum vltimum in linea quod est solum finis, & nō principium. Cū ergo quodlibet nunc sit principium, & finis, sequitur quod tempus est æternum, si dicis quod non est verum, ꝙ quodlibet nunc sit principium, & finis in tempore, immo datur primum, nunc ꝙ solum est principium, & vltimum ꝙ solum est finis, contra, Si datur primum nunc ꝙ solum est principiū. ergo ante ipsum nunc nō erat tempus, sed hoc est falsum, quia non datur ante sine tempore. Nam ante et post diffiniuntur per tempus, ante enim est quod in priori tempore est, similiter si datur vltimum nunc quod est solum finis in tempore. ergo post ipsum nunc nō erit tempus: sed hoc est falsum, quia non datur ly post sine tempore, Cum diffiniatur per tempus, patet ergo quod tempus nunquam incepit & nunquam desinet, & sic est æternum.

Tertia ratio: probat quod motus nunquam desinet, & sic est perpetuus infuturus sic, si mot⁹ deficit. ergo post vltimum motum nō erit amplius mutatio, quia non potest esse motus posterior postremo, sed hoc est falsum, qđ probatur sic, si motus desinit ergo postquam desinerit motus: mobilia & mouentia, aut corrūpentur, aut permanebunt, si corrumpentur cum corruptio sit mutatio. ergo post vltimum motū dabitur adhuc mutatio quod est falsum, quia nullus potest esse motus posterior vltimo motu, si permanebunt. ergo vel in hac dispositione in qua nunc sunt, vel in alia, si in hac. ergo qua ratione nunc mouet etiam semper monebunt, si in alia. ergo mutabuntur ex hac disposi-

tione ad aliam, & sic sequitur id quod prius .s. quod post vltimum motum dabitur mutatio posterior Iste sunt rationes philosophi quibus probat motum & mūdum esse eternum in præterito, & in futuro, quæ quidem a parte futuri nō repugnant fidei, nam apud theologum determinatur, quod cœli & elementa durabunt in æternum, & semper erit aliquis motus, saltem in hominibus qui post resurrectionem in corporibus suis habebunt aliquos motus, siue in cœlo, siue in inferuo qui motus quales sint ē negotium theologi. Ex parte vero præteriti repugnant fidei, quia nihil est æternū nisi solus deus in quo nullus motus est, nec mutatio physica, & ideo non semper fuit motus physicus, vt ergo defendatur fides soluēde sunt rationes philosophi.

Ad primam cum dicit: aut mobile & mouens sunt producta, aut sunt æterna, dicitur secundum fidem quod mouens primum non est productum, sed semper habuerit esse. Omne autem mobile siue sit cœlum: siue elementum, siue elementatum est productum, quia omne quod est præter Deum est productum a Deo, & cum dicit philosophus si sunt producta, ergo sunt producta per mutationem physicam, negatur hæc consequentia, quia sunt producta a deo per creationem quæ non est mutatio, vt dictum est contra Cōmenta. & sic non sequitur quod detur mutatio quæ sit priori primo motu, quod quidem sequeretur si mobile esset productum per mutationem physicam. Ad aliam partem argumenti in qua dicit philosophus quod mouēs si est æternum, aut erat in eadē dispositione in qua non est, aut in alia: dicitur q erat eadem dispositione in qua nunc est, & tamen non ab æterno mouebat, nec produxit ab æterno mundum, & cum dicit q mouēs manens in eadē dispositione si nō est impeditū semper mouet, dicitur q hæc propositio est vera solum in agente naturali, & in agente per intellectum quod subiicitur tempori, sed agens primū qui est Deus, non subiicitur tempori, nec mensuratur tempore, vt probatum est in .4. physi. sed sola æternitate, & ideo Deus potuit ex voluntate sua æterna producere mūdum

de nouo, & in tempore, nec est dicendum q saltem expectabat tẽpus congruum in quo mundum produceret quia ipse non est subiectus tẽpori sicut sunt alia agentia creata.

Ad secundam rationem negatur: q quodlibet nunc sit principium & finis, nam datur primum nunc, quãdo tempus incepit, & datur vltimum nunc, quando tempus desinet. s. quando motus cœlorum cessabit in die iudicii secundum fidem, & sic conceditur q datur vnum nunc quod solum est principium, & vltimum nunc quod solum est finis in tempore sicut dantur eodem modo duo puncta extrinseca in linea finita. Et cum dicit philosophus q sequitur q ante primum nunc non esset tempus quod est falsum, quia si est ante est tempus. Cum ly ante diffiniatur per tempus, dicitur q ly ante sumitur dupliciter, primo realiter & physicæ & sic importat tempus reale. secundo sumitur imaginariæ solum secundum apprehensionem humanam, & sic nõ importat tempus reale, sed imaginarium: dicetur ergo ad argumentum quod concludit hoc solum. s. ante primũ nunc datur tẽpus imaginarium, non tamen reale sicut credebat se probare philosophus, similiter dicẽdum est de vltimo nunc, q post ipsum non erit tempus nisi imaginariũ. Et sic patet quod rationes philosophi non possunt concludere contra fidem.

Ad tertiam rationem, non est necesse respondere quia dictum est, fides etiam tenet q mundus durabit in æternũ & licet cesset motus cœlorum, & tempus q est subiectiuæ in motu primi cœli, vt dictum est in. 4. physi. tamen semper erunt aliqui motus physici in corporibus hominũ qui erunt beati vel miseri.

Notandum, vero est vt determinant diui Theologi qd' Deus potuit producere mundum ab æterno, quia non est necesse Deum præcedere mundum duratione, sed natura, sicut non est necesse Solem præcedere lumẽ suum tempore, sed natura, prout omnis causa est prior suo effectu tempore, aut natura, vt declaraui in post prædicamẽtis, in cap. de priori. Et licet potuerit ipsum mundum producere ab

æterno non tamen produxit, & huius ratio est secundum B. Tho. in commento, noluit Deus res esse æternas, vt sua sufficiẽtia manifestaretur in hoc, ꝙ omnibus aliis rebus nõ existentibus ipse in seipso omnem sufficientiam beatitudĩnis & perfectionis habebat, & deinde certo tempore creaturas produxit, vt in eis sua bonitas manifestaretur. Hæc de quarto sufficiant. Altiora quidẽ seruãtur diuo theologo.

Vltimo soluenda sunt quædam argumenta.

Primo sic: omnis motus æternus est infinitus, durat.n. tempore infinito, sed nullus motus est infinitus, vt probatum est in sexto contra Heraclytũ, ergo nullus motus potest esse æternus.

Ad hoc dicit Aristo. ꝙ motus est duplex, primus est inter terminos contrarios: vt motus est sursum, & deorsum: vel alteratio quæ est inter contrarias qualitates, & hic non potest esse æternus: nec infinitus. Secundus est qui est non inter terminos contrarios, sed ab eodem ad idem, vt patet in motu circulari, vt in motu Solis qui est ab Oriente per Occidẽtem, iterum in Orientem, & sic talis motus potest esse æternus & infinitus per reiterationem, vt patet infrà.

Secundo sic, nullum mobile potest esse æternum. ergo nullus motus potest esse æternus, tenet consequẽtia, quia omnis motus supponit suum mobile prius esse, vt dixit supra Aristot. Antecedens vero probatur sic nullum habens principium potest esse æternum omne mobile habet principium, est enim productum a Deo, vt dicemus in secundo, & in. 12. metaphysi. etiam secundum Aristo. ergo nullum mobile potest esse æternum.

Ad hoc dicitur, ꝙ antecedens est falsum, & cum probatur quia nullum habens principium potest esse æternum, dicitur ꝙ principium est duplex. s principium productiuũ rei: & principium durationis, tũc dicitur ad ma. ꝙ vera est de eo quod habet principium durationis: non autem est vera de eo quod habet solũ principium productiuũ. Et ideo secundum veram philosophiam mundus potuit esse æternus, & tamen fuisset productus adeo sicut si sol esset æter-

nus, lumen suum esset æternum, & tamen esset productũ a sole: & non negaret Aristoteles, vt dicemus infra. Tertio sic, cuilibet motui opponitur quies: vt dictum est in quinto: ergo motui æterno opponitur quies, tunc vltra, ergo mobile quod mouetur motu æterno potest quiescere, & sic motus potest non esse æternus.

Ad hoc dicitur, ꝙ motus sumitur dupliciter, primo vt motus est, & sic cuilibet motui opponitur quies. Secundo vt est talis motus puta circularis, & æternus & sic est falsum quod cuilibet motui opponatur quies, Hic terminatur primus tractatus super octauum physicorum.

TRACTATVS SECVNDVS super octauum physicorum.

N hoc secundo tractatu habemus determinare: quod datur vnũ primum mouens immobile, & vnus primus motus æternus qui est motus diurnus primæ sphæræ, & diuidimus eum in quatuor capita, In primo probabitur hæc conclusio præambula, in entibus quædã semper mouentur vt sunt cœlestia corpora. Quædam semper sunt in mobilia, vt substantiæ separatæ mouẽtes cœlum & Deus gloriosus semper immobilis omnino. Quædam aliquando mouentur, & aliquando quiescunt, vt elementa & elementata & animalia.

IN secundo probatur hæc conclusio præambula omne quod mouetur: ab alio mouetur.

In tertio probatur hæc conclusio propinqua principali conclusioni, datur vnum primum mouẽs quod est immobile, vel mouet seipsum, Et hoc secundum philosophũ est prima sphæra simul cum intelligentia mouente. Intelligentias quidem dicimus secundum philosophos substãntias separatas: secundum theologos dicimus angelos se clu

dendo Deum, vel ſubſtantias incorporeas, etiam includendo Deum glorioſum.

In quarto, Probatur hæc concluſio datur vnum primũ mouens penitus immobile cauſans primum motum æternum: & ipſum primum mouens eſt incorruptibile.

CAPVT. I.

Circa primum cap. probanda eſt prima cõcluſio præambula, & probatur ab Ariſtotele, a ſufficienti diuiſione ſic, vel omnia mouentur & nihil quieſcit, vel omnia quieſcunt & nihil mouetur: vel aliqua mouentur & aliqua quieſcunt, ita tamen ꝙ ea omnia quæ mouentur ſemper mouentur, & ea omnia quæ quieſcunt, ſemper quieſcunt, vel omnia quandoq; mouentur, & quandoque quieſcunt, vel aliqua ſemper mouentur, & aliqua ſemper ſunt immobilia, & aliqua quandoq; mouentur, & quandoque quieſcunt, ſed omnes aliæ partes diuiſionis ſunt falſæ, vt probabitur præter vltimam quæ eſt concluſio præpoſita, ergo ipſa concluſio eſt vera.

Prima pars diuiſionis. ſ. omnia mouentur & nihil quieſcit eſt falſa & probatur in omni ſpecie motus. Primo nõ omne augumentabile ſemper augetur, vt dicebat Heraclytus, qui opinabatur ꝙ ſi puer creſcit in vno anno vnũ palmum, quod quolibet die creſceret modicum, licet non perpendatur, ſed dicit philoſophus hoc eſſe falſum: nam contingit ꝙ puer diſponitur ad augumẽtum per tres menſes, & in quarto menſe, in virtute diſpoſitionis præcedẽtis creſcet euidenter: puta quatuor digitis, in aliis tribus menſibus iterum diſponetur ad augumentum, & in quarto menſe ſequẽti iã diſpoſitus puer creſcet duobus digitis vel plus, & ſic patet ꝙ non eſt neceſſe ponere augumentum continuũ, & hoc declaratur exemplo, pono caſum ꝙ per multos annos cadat gutta aquæ ſuper lapidem, certum eſt qđ tranſacto multo tempore fodietur lapis, & multæ partes lapidis remouebuntur a lapide, non tamen eſt neceſſe qđ quælibet gutta aliquam partem lapidis remoueat ſed multæ guttæ præcedentes diſponunt lapidem ad foſſionem,

vltima vero gutta fodit lapidem in virtute guttarum præcedentium, sic contingit in augmento vt declaratũ est, ergo non est necesse ꝙ ea quæ augentur semper augeantur. Secundo non omne alterabile semper alteratur, aliter sequæretur ꝙ ille qui infirmatur semper infirmatur & nunq̃ sanabunt ꝙ est falsum. Tertio non omne mobile localiter semper mouetur, aliter sequæretur ꝙ ignis ascendens semper ascenderet & sic nunquam quiesceret in sphæra sua ꝙ est falsum: quia vnumquodq; quiescit in loco suo naturali, ergo falsum est ꝙ omnia moueantur & nihil quiescat, vt ordinabatur Heraclytus.

Secunda pars diuisionis est falsa, quæ fuit Zenonis. s. nihil mouetur sed omnia quiescunt, nam omne corpus naturale potest moueri. Cũ natura sit principiũ motus & quietis, Et præterea sumitur: vt principiũ a physico, qđ aliqđ mouetur, ergo nõ est disputandũ cõtra Zenonem qui negabat principiũ philosophiæ naturalis, nã vt dictũ ē in principio primi libri cõtra negantē principia nõ est disputãda.

Tertia pars diuisionis est falsa. s. aliqua mouentur & aliqua quiescunt, ita tamen ꝙ omnia illa quæ mouentur semper mouentur, & omnia illa quæ quiescunt semper quiescunt, & probatur sic. Ad sensum patet qđ aliqua quæ augentur post debitam quantitatem acquisitã sub tali quantitate quiescunt, & quæ alterantur acquisita qualitate quiescunt, & quæ generantur acquisita forma substantiali quiescunt: nec amplius generãtur, puta dum homo generatur acquisita anima intellectiua non amplius generatur, ergo falsum est, ꝙ nihil aliquando moueatur & aliqñ quiescat.

Quarta pars diuisionis est falsa. s. omnia aliquando mouentur, & aliquando quiescunt, & probatur sic, si aliquando omnia mouentur, ergo pro illo tēpore nulla erit quies, sed hoc est falsum, quia si vnum oppositũ est in natura est & aliud oppositum, sed motus, & quies sunt opposita: ergo si pro aliquo tempore est motus etiam quies, non quidem in eodem mobili, sed in diuersis, nihil enim prohibet Platonem ambulare et canem dormire. Item si aliquando

quiescunt omnia, ergo pro illo tempore nihil mouebitur, sed hæc opinio est Zenonis quæ iã improbata est in sexto.

Cum igitur omnes partes diuisionis prædictæ sint falsæ restat ꝙ quinta pars sit vera quæ est prima conclusio, præambula, scilicet quædam semper mouentur, vt cœli, quædam semper sunt immobilia, vt substantiæ incorporeæ & deus quædam aliquo tempore mouẽtur & aliquo tempore quiescunt, vt elementa, & elementata, & animalia.

CAPVT. II.

Circa secundum cap̃. hæc conclusio præambula est probãda, omne ꝙ mouetur ab alio mouetur, nota igitur ꝙ in septimo hanc ꝓbauit sufficienter quãtũ ad ea quæ mouentur per accidens, quæ mouẽtur ad motũ alterius, vt quando mouetur homo incurru ad motũ eius, & quando mouetur clauus ad motum tabulæ cui infixus est, & quando mouetur lapis ad motum anuli. Item probauit sufficienter quantum ad animata, patet enim ꝙ mouentur ab anima, & sic mouentur ab alio. Item sufficienter probauit quantum ad inanimata quando mouentur ꝑ violentiam ad locum sibi inconuenientẽ, vt cum mouetur lapis sursum, patet enim quod mouentur ab aliquo pellẽte, vel proiiciente, vel trahente, & sic mouentur ab alio. Item probauit sed insufficienter quantum ad inanimata dũ mouentur secundum naturam, vt dum ignis ascendit, & lapis descendit nullo pellente, vel trahente, quia igitur hæc pars est dubia & immanifesta, ideo circa eam immoratur & ponit tres conclusiones.

Prima est inanimata grauia & leuia, vt est terra, & ignis non mouent seipsa probatur, sola animata mouent seipsa, quia habent in se principium sui motus ꝙ est anima a quà mouentur, sed grauia & leuia nõ sunt animata, vt patet, ergo non mouent seipsa. Item quæ mouent seipsa quiescunt quando volunt nisi sit impedimentum, vt patet in animalibus, sed grauia & leuĩa non quiescunt quando volunt, carẽt enim appetitu, cum sint inaĩata ergo nõ mouẽt seipsa.

Secunda conclusio, grauia & leuia mouentur per acci-

dens a remouente impedimentum, hæc declaratur sic, pono casum ꝙ sit lapis super tabulam quãdiu est super tabulam non descendet in terram, sit Socrates qui remoueat tabulã tunc lapis descendet in terram, patet ergo ꝙ quia Socrates remouit tabulam quæ erat impedimentum lapidi, ne descenderet, potest dici Socrates mouẽs lapidem per accidẽs, sicut ille qui aufert lignum obturãs vegetem potest dici mouens viuum per accidens, ad remotionem enim ligni obturantis viuum egreditur.

Tertia conclusio, Grauia & leuia mouentur per se a suo generãte, nota ꝙ graue, vt lapis potest generari a cœlo influente, & aliquando ab aere, vt patet in lapidibus grandis, leuia vero, vt aer & ignis, similiter possunt generari a cœlo, & tunc secundũ Aristo. dicimus ꝙ grauia & leuia mouẽtur ꝑ se a Cœlo, vel ab aere, vt a suo generante, & probatur sic, quicunq; dat formã dat ea quæ consequũtur ad formam, vt qui dat animã homini dat potentias animæ quæ consequũtur animã, sed generãs, siue sit cœlũ, siue aer, vel aliud dat formã graui & leui, ergo dat ea quæ cõsequuntur formã grauis, & leuis, sed moueri deorsum & moueri sursum cõsequuntur formã grauis & leuis, ergo generãs dat lapidi ꝙ moueatur deorsum, & igni, ꝙ moueatur sursum, & sic patet ꝙ grauia, & leuia mouentur per se a generante a quo habent formã suam, manifestum est, ergo in omni genere mobilium ꝙ omne quod mouet ab alio mouetur. Hæc sufficiant de secundo capite.

CAPVT. III.

Circa cap̃. tertium probanda est hæc conclusio, datur vnũ primũ mouens ꝙ est immobile, vel mouet seipsum, sed antequã probetur ponuntur duo præsupposita, primũ est, mouens est duplex, primum ẽ ꝙ mouet propria virtute sua, vt ignis propria virtute sua calefacit lignum. Secundum est ꝙ mouet nõ propria virtute, sed virtute sibi data ab alio mouente, vt baculus mouet lapidem nõ sua virtute sed virtute sibi data a manu hominis, & mouens propria virtute dicitur primum mouens, qui a potest

aliquid mouere sine mouente superiori, & etiam sine mouente secundo, vt manus Socratis potest mouere lapidem sine baculo, Mouens autem virtute alterius dicitur secundum mouens, quia nõ potest aliquid mouere, nisi mediante primo a quo habet virtutem, vt baculus nõ potest mouere lapidẽ nisi mediante manu a qua recipit virtutẽ mouendi. Et nota secundum rectã philosophiam in toto vniuerso non est nisi vnum primum mouens qui est Deus, qa ipse solus mouet omnia propria sua virtute, & non recipit virtutẽ ab altero, omnia vero mouentia creata, vt sunt anguli, & cœli, & animæ dicuntur mouentia secũda, quia nõ mouent nisi recipiant virtutem a primo mouente Deo. Et sic patet ꝙ si primũ mouẽs nõ mouet, nec secũda mouẽtia mouent. Scdm præsuppositũ est in mouentibus & motis non proceditur in infinitũ hoc est probatũ in septimo debiliter, hic autẽ certius ꝓbatur, & sic, si ꝓceditur in ĩfinitum in mouẽtibus & motis, ergo nõ est primũ mouens qa in infinitis nec est aliqđ primũ nec vltimũ, si nõ est primũ mouens, ergo secũda mouẽtia nõ mouẽt, qa ex primo p̃suppo sito, scđa mouẽtia mouẽt ĩquantũ recipiunt virtutẽ a p̃mo mouẽte, si nõ est primũ mouẽs, nec scđa mouentia mouẽt, ergo nullus mot⁹ erit ĩ mũdo, sed hoc ẽ falsum ad sensum, ergo falsum ẽ qđ ꝓcedat in infinitũ ĩ mouẽtibus & motis.

His præsuppositis probatur hæc conclusio, Datur vnũ primum mouens, qđ vel est immobile, vel mouet se ipsum sic, certum est ꝙ aliquid mouetur, puta A, si A, mouetur aut mouetur a seipso, aut ab alio, si mouetur ab alio sit B, & iterum quæram de B, si B, mouetur a seipso, aut ab alio, si mouetur ab alio, moueatur A, C, & cum non sit processus in infinitum, vt dictum est, ergo tandem deueniemus ad vnum primum mouens quod vel non mouetur omnino, & sic erit immobile, vel non mouetur ab alio, quia cũ primum mouens non recipiat virtutem ab aliquo superiori, vt est dictum in primo præsuppositio non mouetur ab aliquo superiori, & sic patet ꝙ si mouetur, mouet a seipso, sicut animal mouetur a seipso inquantum mouetur ab aĩa

quæ est pars ipsius animalis, patet ergo ꝙ tandem deuenimus ad vnum primum mouens quod vel mouet seipsum, sicut animal quod mouet ipsum secundum partem, vel est penitus immobile, & existēte immobile datur virtutē mouendi omnibus mouentibus secundis.

CAPVT. IIII.

CIrca quartum cap̄. probandum est, ꝙ non est standū in aliquo primo mouente seipsum, sed vlterius deueniendū est ad vnum primū mouens, ꝙ nec mouet seipsum, nec mouetur ab alio, sed est īmobile, & incorruptibile. Circa hoc igitur fient quatuor, Primo declaratur quod est hoc primum mouens seipsum. Secundo declarabitur ꝙ est impossibile q̄d primū mouens seipsum, moueat seipsum ſm totum, sed diuiditur in partē mouētem motā. Tertio declarabitur ꝙ illa pars mouens non mouet se, nec mouetur ab altero, & sic est mouēs īmobile. Quarto declarabit͛, ꝙ hoc mouēs est īmobile & īcorruptibile & ꝑpetuū.

Circa primum nota secūdum philosophum, quod illud mouens seipsum est primum cœlum, simul cum intelligentia mouente, ita ꝙ sicut animal dicit quoddam compositū ex corpore, & aīa, ita primū mouens seipsum dicit quoddā compositum ex corpore cœlesti, & intelligentia mouēte, sed est differentia in hoc, & anima est forma animalis, sed intelligentia non est forma cœli, sed tantum motor cœli. Hæc autem fient magis nota in. 12. metaphysicæ.

Circa secundum notā, ꝙ est impossibile ꝙ primum mouens seipsum. s. cœlum primum cum intelligentia sua moueat seipsum ſm totum, & probatur sic, si mouet seipsum secundum totum, ergo idem est mouēs, & mobile, vel motum, nam inquantum mouet se, est mouens, inquantū mouetur a se, est motū & mobile, sed impossibile est idem esse mouens & motum, & probatur sic, si idem secundum idē est mouens & motum, ergo idem secūdum idem est in potentia & in actu, quia quodlibet mouens est in actu, vt calefaciens est actu calidum, mobile autem est in potentia vt aqua calefactibilis est in potētia ad calorem, sed est impos-

ſibile ꝙ idem ſecundum idem ſit in potentiā, & in actu, qa oppoſita eſſent in eodem, ergo impoſſibile eſt, ꝙ primum mouens ſeipſum moueat ſeipſum ſecundum totum. Cum ergo poſitum ſit ꝙ moueat ſeipſum dicendum eſt ꝙ mouet ſeipſum ſecundum partem. Quod declaratur a ſimili, animal dicitur mouere ſeipſum ſecundum partem, quia diuiditur in partem motam quæ eſt corpus, & in partē mouentem, quæ eſt anima, & ſic dicitur mouere ſeipſum ſecūdum partem. i. ſecundum animam quæ eſt pars animalis, ſimiliter dicimus ꝙ primum mouens ſeipſum, diuiditur in partem motam, quæ eſt corpus primi cœli, & in partē mouentem quæ eſt intelligētia applicata primo cœlo, & ſic dicitur mouere ſeipſum ſecundum partem. i. ſecundum intelligentiam quæ largo modo dicitur pars cœli, ſicut anima dicitur pars animalis, dico autem largo modo quia intelligentia nō eſt forma cœli, vt dicemus in. 12. metaphyſicæ Et per conſequens non eſt proprie pars.

Circa tertium probandum eſt, ꝙ illa pars mouens quæ eſt intelligentia applicata, primo cœlo eſt immobilis, & probatur ſic, ſi mouetur, aut mouetur ab alio, aut a ſeipſa, non ab alio, quia primum mouens ſeipſum non habet ſuperius, alioquin non eſſet primum mouens ſeipſum cum nihil ſit prius primo, nec mouetur a ſeipſa, quia omne mouens ſeipſum diuiditur in partem motam & in parte mouentem, ſed illa intelligentia non poteſt diuidi in partē, & partem cum ſit ſubſtātia ſimplex, ergo ſequitur quod pars mouens, id eſt illa intelligentia ſit immobilis, & ſic patet qđ in toto vniuerſo datur vnum primum mouens immobile quod eſt illa intelligentiā applicata primo cœlo, quod eſt octaua ſphæra ſecundum Ariſtote. Et nota quod vſque huc nondū probauit philoſophus deū eſſe. Nō enim illa intelligētia eſt Deus, ſed eſt ſubſtātia incorporea ꝓducta a Deo & applicata, primo cœlo, vt ipſum in æternū moueat ſecūdū philoſophū Quo modo autē ex hac intelligentia ꝓcedamus ad probandū deum eſſe dicemus in vltimo tractatu.

Circa quartum probandum eſt, quod hoc mouens im-

mobile, id est illa intelligentia sit perpetua, & omnino immobilis, & tantum vna, quod sit perpetua probat sic philosophus effectus perpetuus habet causam perpetuam, sed generatio rerum corruptibiliũ est effectus perpetuus, quia cum mundus sit æternus secundum philosophum semper fuit & erit generatio, ergo hæc generatio perpetua habet causam perpetuam, sed causa generationis in rebus inferioribus est illa intelligentia quæ applicata primo cœlo, mouet ipsum motu diurno, ex quo motu continuatur generatio, diuersificatur vero ex motu ꝓprio planetarum, vt mouětur sub Zodiaco, vt declaraui in tractatu sphæræ, ergo illa intelligentia est perpetua, & sic illud mouens immobile est æternum, sed nota quod hæc ratio secundum fidem nulla est, quoniã nec mũdus, nec generatio, nec motus est æternus, vt improbatũ est supra. Bene autem cõcludit, q͂d sicut mundus potest esse ꝓductus a Deo ab æterno, ita hæc intelligentia põt esse æterno, non tamẽ de facto est æterna.

Quod hæc intelligentia sit tantum vna, probat sic, primus motus cœli qui ẽ diurnus est tantũ vnus, ergo est tantum vnum primum mobile, quod est primum cœlum, & vnum tantum primum mouens applicatum, primo cœlo quod est hæc intelligentia, ergo hæc intelligentia est tantum vna, quam vero probatur, quia ad hoc quod sit vnus motus numero continuus requiritur quod sit vnum mobile numero, & vnus motor, qualiter autem motor debeat esse vnus declaraui in. 5. libro in solutione argumẽtorum.

Quod hæc intelligentia sit omnino immobilis, & per se, & p accidens, probat sic philosophus, omnis motor causans motum cõtinuum sempiternum est omnino immobilis, sed hæc intelligentia causat motum æternum continuum in primo cœlo, vel saltem potest causare secũdum, ergo hæc intelligẽtia est omnino immobilis, ꝓbatur ma. propter hoc anima in corpore animalis non causat motum localem continuum & perpetuum quia mouetur per accidẽs, nam cum corpus Socratis mutat locum etiam, & anima sua, & quantitas, & alia accidentia per accidens, id est

ad motum corporis mutant locum, ergo si aliquod mouēs causat motum cōtinuum, & perpetuum signum est, quod non mouetur, nec per se, nec per accidens, & sic sequitur illam intelligentiam esse omnino immobilem motu physico, dico autem motu physico quia declarabitur in. 12. metaphysicæ, quod mouetur motu intellectus qui est intelligere, & motu appetitus intellectui qui est velle, sed tales motus non sunt physici, vt tunc declarabitur. Sed nota quod hæc ratio philosophi non valet secundum fidem, quia non est motus æternus, & cum probet illam intelligentiam esse omnino immobilē ex motu æterno sua probatio nulla est. Tu vero probabis eā sic, ꝑ rationē B. Thom. in primo libro cōtra gētiles cap. 15. Motus vel incipit, vel nō incipit, si nō incepit, ergo est æternus, & sic mouēs primū est æternū, quia effectus æternus non est nisi a causa æterna, si incepit, ergo ab aliquo mouente incepit, quæro de illo mouente, aut incepit esse, aut non, si nō incepit, ergo est æternū si īcepit, ergo ab aliquo est ꝓductū, qa nihil seipsum ꝓducit.

Quæro de illo producente, aut est productum, aut non, & cum non sit processus in infinitum tandem deueniemus ad vnum primum mouens nō productum, & sic erit æternum, & immobile omnino, quia nō mouetur a superiori. Cum non detur superius, nec a seipso quia cum vt simplex totum seipsum moueret secundum se totum, sed nihil mouet seipsum secundum se totum, quia idem esset in potentia & in actu q̄ est impossibile, hæc de quarto sufficiant.

Vltimo, quædam argumenta soluenda sunt primum ꝓbat quod grauia & leuia non mouent a generante sic, mouentur a generante sic, mouens est semper simul cum suo mobili, ita quod se tangunt vt dictum est in septimo physico. sed generans graue, puta lapidem non tangit, nec est simul cum lapide, potest enim lapis generari a cœlo, & tamen cœlum non est cum lapide, vt patet, ergo &c.

Ad hoc dicitur, quod generās potest esse cum graui dupliciter. Primo secundum substantiam, ita quod substantia generantis tangat substantiam grauis generati, & hoc

non est necesse. Secundo secundum virtutem impressam in ipso graui, & hoc modo sunt simul, semper enim in lapide remanet virtus quædam quæ dicitur grauitas impressa sibi a generante & qua mouetur naturaliter, dico igitur ad argumentum quod non est necesse mouens, & motum esse simul secundum substantiam, sed solum secundum virtutem impressam a mouente in ipso mobili.

Secundum probat, quod illa ratio philosophi quam adducit ad probandum intelligentiam applicatam primo cœlo esse omnino immobilem est falsa, nam maior est falsa, scilicet omne causans motum æternum est omnino immobile, constant enim secundum ipsum philosophum q intelligentiæ applicatæ sphæris planetarum causant motũ æternum, & tamen mouentur per accidens, quia vt probatum est in tractatu sphæræ omnes sphæræ planetarum rapiuntur, & mouentur a primo mobili ex Oriente in Occidens, illi autem contra nitentes mouentur motu proprio ab Occidente in Oriente, ergo ratio philosophi non valet.

Ad hoc dicitur, quod intelligentiæ applicatæ sphæris planetarum non mouentur, nec rapiũtur a primo mobili secundum se, sed solum rapiuntur sphæræ planetarum, ideo ipsæ intelligentiæ nõ mouẽtur per accidens ad motum primi mobilis, Bene argumentum concluderet si intelligẽtiæ essent animæ, & formæ planetarum, quia sicut est necesse moueri per accidens animãm ad motum animalis, ita esset necesse moueri intelligentias ad motum planetarum, sed non sunt animæ, nec formæ planetarum, sed solũ sunt mouentes planetarum sphæras, sicut figulus mouet rotam.

Tertium probat q intelligentiæ non mouent corpora cœlestia sic, omne mouens tangit suum mobile, vt probatum est in quinto libro, sed intelligẽtia nõ tangit cœlum, quia nullum incorporeum tangit corporeum. Cum ergo intelligentia sit incorporea non tangit cœlum.

Ad hoc dicitur, q tactus est duplex, primus est tactus quãtitatiuus, & hic semper est inter duo corpora, quorum vtrunque est quãtum, sic duæ manus, duo lapides, duo cœli se

li ſe tāgūt, ſecūdus eſt virtualis tactus, & hic eſt inter duo incorporea, vel inter incorporeum, & corporeum, prout res incorporea applicat virtutem ſuam alicui corpori, & operatur in eo, ſic anima tangit corpus, ſic intelligentia tā git cœlum, ſic Deus tangit omnia creata, quia applicat vir tutem ſuam omnibus rebus, & conſeruat eas, hic terminā tur ſecundus tractatus ſuper octauum phyſicorum.

TRACTATVS TERTIVS ſuper octauum phyſicorum.

IN hoc tertio tractatu inueſtigandū eſt quis & qualis ſit ille motus primus æternus quem diximus in ſcđo tractatu cauſari a primo mouente i mmobili.i.ab intelligentia applica ta primo cœlo. Et diuidimus eū in quatuor capita.

In primo probatur, ꝙ motus localis eſt prior quolibet alio motu. Et ſic poteſt dici primus inter omnes alios motus, & mutationes phyſicas.

In ſecundo probatur, quod nullus motus poteſt eſſe cō tinuus perpetuus niſi localis.

In tertio probat, quod nullus motus localis qui eſt inter terminos oppoſitos poteſt eſſe continuus perpetuus.

In quarto probatur, ꝙ ſolus motus localis, circularis po teſt eſſe continuus et perpetuus. Et ſic determinabitur ſm philoſophum quod ſolus motus cœli eſt primus cōtinuus & æternus, ſm vero fidem poteſt eſſe ꝯtinuus et æternus.

CAPVT. I.

CIrca primum cap. probatur hæc concluſio. Motus localis eſt prior quolibet alio motu.ſ.augumento decremento: alteratione: generatione, & corruptio ne, probatur ſic, aliquid eſt prius altero tripliciter. Primo eſt prius natura, & eſt illud quod poteſt eſſe ſine altero, ſed non econuerſo, vt vnum eſt prius, natura quam ſint duo:

quia vnum poteſt eſſe ſine duobus, non tamẽ duo poſſunt eſſe ſine vno: Secundo eſt prius tempore, & eſt illud quod fuit in tẽpore præterito magis remoto a præſenti, ſic Adã eſt prior tempore quam Salomon. Tertio eſt prius ſecundum ſubſtantiam: id eſt ſecũdum perfectionem, vt homo eſt prior, id eſt perfectior equo. Modo probatur ꝙ motus localis ſit prior omni alio motu his tribus modis.

Et primo natura ſic. Aliquid pôt moueri localiter ſine hoc quod augumentetur, vel decreſcat, aut alteretur, aut generetur, vel corrumpatur, puta Socrates poteſt moueri ex domo ſua ad templum ſine hoc quod augeatur, vel decreſcat, vel alteretur ſi modeſte inceoit, ſed non poteſt aliquid augeri, aut minui, aut alterari, aut generari: aut corrũpi niſi ſit motus localis ſaltem in cœlo, ſi enim primũ cœlum quieſceret, & alii planetæ, omnis mutatio vt eſt augeri minui, & alterari, & generari: & corrumpi ceſſarent. Cũ ergo motus localis posſit eſſe ſine aliis motibus, non autẽ alii motꝰ ſine ipſo, ſignũ ẽ qđ ẽ prior natura aliis motibꝰ.

Secundo probatur, quod ſit prior tempore ad duratione ſic, æternum eſt prius duratione, & tempore non æterno, ſed motus localis ſaltem cœleſtium corporum eſt æternus ſecundum philoſophum. Et nullus alius motus poteſt eſſe continuus æternus, ergo motus localis eſt prior tempore & duratione aliis motibus.

Tertio probatur quod ſit prior perfectione ſic. Motus localis minus remouet a ſuo ſubiecto mobili quã alii motus, ergo eſt perfectior probatur conſequentia. Tanto.n. eſt perfectior motus, quanto minus tranſmittat ſuũ ſubiectum, quod veræ minus remoueat probatur, per generationem, & corruptionem remoueatur a materia vna forma, & introducitur alia per augumentum, & decrementũ remouetur vna quãtitas, & introducitur alia per alteratio nem & remouetur vna qualitas a ſubiecto, & introducitur alia, per motum vero localẽ remouetur vnus locus a mobili, & acquiritur alius locus, ſed locus nõ eſt ſubiectiuæ in mobili locato, ſed in corpore locãte cũ ſit ſuperficies cor-

poris locantis, vt dictum est in quarto libro, ergo motus localis non remouet aliquid quod sit subiectiuæ in suo mobili. Et sic patet quod est perfectior aliis motibus. Item motus localis primus est causatus a primo mouente immobili, in primo cœlo vt dictum est in tractatu præcedenti, ergo est primus simpliciter inter alios motus. Hæc de primo capite sufficiant.

CAPVT. II.

Circa secundum cap. probatur hæc cõclusio, Nec augumentum, nec decremẽtum, nec alteratio, nec generatio, nec corruptio possunt esse motus continui, & perpetui, sed solus motus localis, & probatur sic, supponendo duo: Primum est omnes motus, & mutationes sunt inter terminos contrarios, vel oppositos, hoc declaratum est in primo physic. vt augumentum, & decrementũ sunt inter perfectã, & imperfectam quantitatẽ, duæ alterationes sunt inter duas contrarias qualitates, generatio & corruptio sunt inter esse & non esse, solus autem motus localis potest esse inter terminos non oppositos, nõ omnis quidem, sed solus circularis qui est ab eodem in idem, vt dicetur infra. Secundum est, omnes motus qui habent terminos ad quem contrarios sunt contrarii: vt dealbatio, & denigratio sunt motus contrarii quia albedo, & nigredo quæ sunt termini ad quẽ ꝯtrariæ, hoc declaratũ est in q̃nto lib.

His suppositis arguitur sic, si augumentum: & decremẽtum possunt esse continua & perpetua: similiter duæ alterationes, similiter generatio: & corruptio, ergo opposita possunt esse simul in eodem quod est falsum, probatur consequentia: si augumentum & decrementum sunt cõtinua, ergo non cadit quies media interea, si non cadit quies media, ergo simul dum mouetur ad perfectam quantitatem mouetur etiam ad imperfectam, & sic simul dum corpus augetur etiam minuitur quæ sunt opposita. Item sic: si generatio, & corruptio possunt esse continuæ, & perpetuæ, ergo inter generationem, & corruptionẽ Socratis potest nõ esse tempus medium, hoc est falsum probatur falsitas,

ſi non eſſet tempus medium inter generationem & corruptionem Socratis ſequæretur quod in eodē inſtanti in quo eſſet completa generatio Socratis etiam inciperet corruptio Socratis, qđ eſt inconueniens. Non enim natura producit aliquam rem, vt ſtatim deſinat eſſe: ſed vt per aliqđ tempus habeat eſſe, deinde vt corruptibilis deſinat eſſe, ergo generatio, & corruptio non ſunt continuæ perpetue, ſimiliter vanum eſt dicere, quod natura faciat puerum augeri vſq; ad debitam quantitatem qua acquiſita ſtatim incipiat decreſcere, immo per aliquos annos ſtat ſub debita quãtitate. Item vanum eſt opinari quod Plato ſanetur, & ſtatim adepta ſanitate incipiat ægrotare. Et demum in omnibus his motibus fruſtraretur intentio naturæ, quæ ideo quærit motum, vt ſub termino motus aliquãdiu quieſcat, patet ergo quod augumentum & decrementum, & alteratio & generatio, et corruptio non poſſunt eſſe motus cōtinui perpetui, ſed vnus ſuccedit alteri poſt aliquod tēpus intermedium. Quod autem ſolus motus localis poſſit eſſe continuus perpetuus probatur infra. Hæc de ſecundo cap̄.

CAPVT. III.

Circa tertium cap̄. probatur hæc ꝯcluſio, nullus motus localis qui eſt inter terminos oppoſitos poteſt eſſe continuus perpetuus. Nota quod termini oppoſiti in motu locali ſunt, differentiæ loci, quæ ſunt ſex, vt dicitur in ſecundo libro de cœlo, vt ſurſum deorſum: ante retro, dextrum ſiniſtrum, hæc concluſio, primo probatur, ſecundo ſoluuntur quædam dubia, probatio eſt talis, motus localis qui eſt inter terminos oppoſitos, aut eſt ſuper magnitudinem rectam, ſicut motus lapidis ſuper tabulam aut eſt ſuper magnitudinem circularem non quidem circulariter, ſed cum reflexione, puta ſi detur circulus, & diuidatur in A, &, B, & lapis moueatur ex A, ad B, & poſtea retrocedat, & moueatur ex B, ad A, vt patet in præſenti circulo, dicitur eſſe motus localis inter terminos oppoſitos in circulo, ſed vt ſic non poteſt continuus perpetuus, ergo &c.

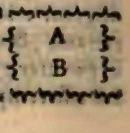

Et primo probatur, quod sup magnitudinem rectā nō sit continuus perpetuus sic: si motus super magnitudinem rectam debet continuari in perpetuum, ergo vel erit super magnitudinem infinitam, vel finitam, non primo quia nō datur magnitudo actu infinita, vt probatum est in tertio, non secundo quia si motus super magnitudinem finitā debet perpetuari, oportet quod mobile moueaт a principio magnitudinis ad finem, & postea retrocedat, & moueatur a fine magnitudinis ad principiū { A B, } vt patet hic, & moueatur mobile ex A: ad B: & ex B, ad A, sed motus qui est ex A, ad B, & alius motus qui est ex B, ad A, non possunt esse continui, quia duo motus contrarii non possunt esse continui, vt probatum est in secundo capitu. sed isti sunt duo motus contrarii, quia sunt ad terminos cōtrarios, nam in præscripta figura A, est sinistrum & B, est dextrum, ergo patet ꝙ motus localis super magnitudinem rectam non potest esse cōtinuus & perpetuus, simili modo potest probari de motu locali in circulo qui est ad terminos oppositos. Secūda probatur eadem conclusio sic, Motus reflexus non potest esse cōtinuus & perpetuus, sed motus localis qui est super magnitudinem rectam, vel super circulum non tamen circulariter si debet perpetuari oportet quod sit reflexus, vt. s. primo fiat a principio magnitudinis ad finem, deinde reflectendo a fine ad principium: ergo non potest esse continuus, & perpetuus, probatur maior, in motu reflexo semper cadit quies media, & tempus interrumpitur mensurās motum, ergo motus reflexus non est cōtinuus, probatur consequentia. Nam dictum est in quinto ꝙ ad virtutem & continuitatem motus numeralem tria requiruntur. s. vnū mobile numero, tempus non interruptum. Ita quod nō cadat quies media, & terminus ad quem vnus numero, ergo si in motu reflexo est quies mediat nō est motꝰ continuus. Quam cadat quies media in motu reflexo, probatur sic, sumatur pila et proiiciatur a manu Socratis ad signum factū in pariete quod signum sit A, & ab ipso signo, iterum pila

moueatur ad manum Socratis, vt fit in ludo pile, certum est ꝙ iste motus reflexus. Est enim a manu ad parietem, & a pariete ad manum, tunc pila dum proiicitur a manu accedit ad signum A, & dũ reflectitur recedit ab A, ad ipsam manum, ergo vel accedit, & recedit in eodem instanti, vel vno instanti accedit, & in alio instanti recedit, non primo quia cũ accedere, & recedere sint opposita, opposita pro eodem instanti essent in eodem. s. in pila. ergo secundo modo, sed inter quælibet duo instãtia est tempus medium, vt probatum est in sexto, ergo pro aliquo tempore pila est in signo A, facto in pariete. Et sic quiescit in A, quia dictũ est in fine sexti libri, omne mobile quod est in vno loco pro aliquo tempore quiescit in tali loco, cũ ergo pila pro duo instans sit in signo A, quiescit in A, si quiescit in A, ergo in motu inflexo est quies media: Et sic motus reflexus non est continuus cum cadat quies in puncto reflexionis. Ex his ergo patet ꝙ nullus motus localis qui est super spatium rectum, vel super circulum non circulatiter, sed reflexiue potest esse continuus & perpetuus. Secundo ex hac probatione vltima philosophus soluit tria dubia, primum est pono casum, quod sint duo spatia bicubita, & sint duo mobilia æque velocia, puta Plato & Socrates & ista duo spatia diuidantur in duas medietates & in medio primi spatii signetur A. In medio secundi spatii signetur B, vt sic.

primum spatium A	
bicubitum	
secundum bicubitum B,	

Et volo ꝙ Socrates incipiat moueri in secũdo spatio A, B, vsq; ad principium secundi spatii vsq; ad finem per A, tunc sic quando Socrates attinget principium secundi spatii Plato accedet ad A, cum sint æque veloces si accedit ad A, ergo vel in eodem instanti accedit & recedit ab A, vel in vno instanti accedit, & in alio recedit, nõ primo ne sint

oppoſita in eodem,ſi ſecundo ergo quieſcit in A,vt probatum eſt de motu reflexo,ſi quieſcit in A,ergo motus Platonis a principio ſpatii ad finem non continuus, & tamen ſupponitur quod continue moueatur.

Ad hoc dicit philoſophus ꝙ non eſt concedendũ ꝙ Plato actu accedit,et recedat ab A,ſed ſolum in potentia quia in motu continuo non ponitur aliquod ſignum in ſpatio quod actu ſit finis præcedentis partis motus, & actu ſit principium ſequentis partis, ſed ſolum in potentia, non ſic eſt in motu reflexo.Nam punctus reflexus actu finit primum motum:& actu princip at ſecundum motũ, & ideo cadit quies media in tali puncto cum actualiter mobile accedat,& recedat a puncto reflexionis patet ergo ꝙ non eſt ſimil e de motu cõtinuo & de motu reflexo.

Secundum dubium eſt rõ Zenonis, quæ poſita eſt in ſexto et ſoluta imperfecte,hoc autẽ perfecte ſoluitur.Arguebat ſic Zeno,ſi datur motus localis rectus,ergo ĩfinite partes ſpatii pertranſeuntur, quia eſt neceſſe ꝙ mobile prius tranſeat medietatem,& medietatẽ medietatis,& ſic in infinitum cum ipſum ſpatiũ ſic diuiſibile in partes infinitas.

Ad hoc dicit philoſophus ꝙ quãdo mobile mouetur motu l continuo nõ fit aliqua diuiſio actu in partibus ſpatii:ſed ſoum in potentia. Et ideo ex hoc non ſequitur ꝙ mobile trãſeat ꝑtes ĩfinitas actu diuiſas, ſ; ſolũ diuiſibiles ĩ ĩfinitas in potentia,ꝙ non eſt inconueniens.Credebat autem Zeno concludere quod pertranſiret partes infinitas in actu.

Tertium dubium eſt, videtur ꝙ illud qđ generátur in eodem inſtanti habeat eſſe & non eſſe quod eſt impoſſibile,& ꝓbatur ſic,ſumatur aurum quod debeat generari ex terrá:& generetur in toto vno anno:cuius principium,vel primum inſtans ſit A, & vltimum inſtanti ſit B, tunc ſic in toto anno vſq; ad vltimum inſtanti B, Aurum habet non eſſe ,in toto tẽpore poſt annum habet eſſe. ergo in vltimo inſtanti B,aurum habet non eſſe,prout B,terminat annũ, & in ipſomet inſtanti B:aurum habet eſſe prout B. principiat tempus ſequens poſt annum in quo aurum habet iam

esse, & sic videtur ꝙ id quod generatur in eodem instāti habeat esse & non esse quod est impossibile.

Ad hoc dicit philosophus ꝙ non est concedendum qd' res quæ generatur in aliquo tempore, quod habeat nō esse in vltimo instanti illius temporis, sed dicatur sic, res quæ generatur in aliquo tempore habet non esse in toto illo tēpore præterquam in vltimo instanti illius tēporis quia in vltimo instanti incipit habere esse per positionem de præsenti, et negationem de præterito, sic enim probatur propositio de incipit in re permanenti, vt declaraui in logica minori de probationibus terminorum.

Ad argumentum vero sic respondetur, quando dicitur in toto anno vsq; ad vltimum instanti B, aurum habet nō esse hæc est falsa; sed dicatur sic in toto anno se cluso vltimo instanti B, aurum habet non esse & tunc non concluditur nisi quod in toto anno aurū habet non esse. Et in vltimo instāti cum tempore sequenti aurum habet esse, & sic nullum sequitur inconueniens. Nota tam qd' hoc dubium requirit, vt iam intellexeris tractatum de primo & vltimo instanti in re permanenti & successiua, sed pro nunc sustine. Intēdo enim prædictum tractatum ordinare in fine totius epitomatis. Hæc de tertio cap. sufficiant.

CAPVT. IIII.

Circa quartum cap. probatur hæc cōclusio solus motus circularis pōt esse continuus, & perpetuus hæc probatur sic exponēdo, motus circularis pōt esse cōtinuus & perpetuus. Et nullus alius motus pōt esse ꝯtinuus, & perpetuus, ergo solus motus circularis pōt esse ꝯtinuus, & perpetuus prima propositio probatur sic, Motus circularis non habet motum contrarium. ergo pōt esse continuus & perpetuus, probatur consequentia: propter hoc. n. alteratio & augumentum, & generatio, & motus reflexus non possunt esse motus continui & perpetui quia habēt cōtrarium vt dictum est supra in. 2. ca. ergo si motus circularis non habet motū contrarium pōt esse continuus et perpetuus. Quod motus circularis non habeat motum con-

trariū ꝓbatur sic, omnis motus qui habet motum contrarium est ab vno termino ad alium terminum oppositum, vt puta augumentum est ab imperfecta quantitate ad perfectam, decrementum vero opposito modo, sed motus circularis non est ab vno termino ad alium terminum, vt patet facto circulo in quo signetur A, & moueatur lapis ab A, in toto circulo & reuertatur ad A, vt hic ergo motus circularis potest esse continuus, & perpetuus, sic vero probatur secūda propositio, scilicet ꝗ nullus alius motus possit esse continuus, & perpetuus, oīs motus præter circularem si est ab eodem ad eūdem terminum erit per eadē media & per reflexionem, ergo nullus motus præter circularem potest esse continuus & perpetuus, probatur consequentia, quia omnis motus qui est ab eodem ad eundem terminum per eadem media & per reflexionem est compositus ex duobus motibus contrariis qui non possunt esse continui, vt dictum est in secundo capi. verbi gratia moueatur lapis super lineam rectam ab A, in B, & iterum A, B, reuertatur in A, per eādem lineam, patet quod motus primus qui est ab A, in B, contrariatur motui, secundo qui est A, B, in A, per eandem lineam, & sic non possunt esse continui, sed nō sic accidit in motu circulari, nam mobile non mouetur ab eodem ad idē sup idē mediū, sed super diuersa media, vt sup duos semicirculos. Quod patet in figura sequenti, in qua mobile mouetur ab A, ad A, primo per semicirculum superiorem, secundo per semicirculū inferiorem vt patet hic.

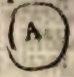

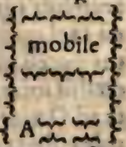

Et nota quod sicut declaratum est, quod in motu reflexo locali aliquid mouetur ab eodem ad eundem terminū per eadem media, ita etiam contingit in aliis motibus puta in alteratione quæ est calefactio, si aqua fit calida transit a frigido ad calidum, per hoc medium quod est tepidū, si autem iterum fiat frigida transibit per idem medium qđ est tepidum a calido ad frigidum. Et ideo isti duo motus non possunt esse continui & perpetui, patet igitur quare

nullus motus potest esse continuus perpetuus nisi circularis,& cum probatum sit secundum philosophum mundum esse æternum, sequitur quod motus corporum cœlestium qui est circularis sit æternus, secundum fidem vero potest esse æternus. Hæc de quarto capite sufficiant.

Vltimo soluenda sunt quædam argumenta contra prædicta, primum probat quod motus localis non sit prior tēpore aliis motibus sic, in animalibus progressiuis motus localis est posterior, pātet enim quod est necesse prius animal generari,& secundum aliquem gradum augeri antequam incipiat pedibus incedere, ergo falsum est quod motus localis sit prior tempore aliis motibus.

Ad hoc sic respondet philosophus, Motus localis sumitur dupliciter, primo secundum se, & absolute, & sic est prior, quia non potest esse generatio, nec augmentū, nec alteratio nisi sit aliquis motus localis, puta motus cœli qui est causa generationis,& alterationis in his inferioribus. Secundo sumitur, vt est in tali subiecto, puta in animali perfecto. Et sic argumentum concludit quod est posterior, sed sufficit quod sit prior secundum se & absolutæ.

Secundum probat quod motus circularis cœli non potest esse continuus perpetuus sic, motus cœli est ad terminos contrarios ergo non potest esse continuus perpetuus, probatur consequentia, nam probatum est supra in secundo capi. quod nullus motus qui est inter terminos oppositos potest esse continuus perpetuus. Quod autem motus cœli sit inter terminos oppositos probatur, nā est ab oriente ad Occidens,& ab occidente ad oriens, sed oriens & occidens sunt termini oppositi, cum oriens sit dextrum,& occidens sit sinistrum, vt habetur in secundo libro de cœlo, ergo motus cœli est inter terminos oppositos.

Ad hoc dicitur, quod motus cœli non est ad terminos oppositos per idem medium, vel per eandem lineam sicut est motus rectus reflexus, sed est ad terminos oppositos ꝑ duos semicirculos. Nam mouetur cœlum ex Oriente ad occidens per semicirculum imaginatum in hemisphærio

ſuperiori, vel ſuper nos, mouetur autem ex Occidente ad oriens per ſemicirculum imaginatum in hemiſphærio inferiori. Et iſti ſemicirculi cauſant diem ac noctem diuerſimode in hyeme, & in æſtate, vt declaraui in tractatu ſphæræ, dico igitur ad argumentum quod motus cœli eſt continuus perpetuus, quia non eſt ad terminos oppoſitos per idem medium, ſicut cõtingit in motu recto & reflexo.

Tertium, probat idem ſic motus continuus perpetuus eſt infinitus, tunc ſic, ſi motus cœli eſt perpetuus, ergo non menſuratur a tempore, ſed hoc eſt falſum, quia tempus eſt menſura motus, ergo omnis motus, diffinitio enim debet competere cuilibet contento ſub diffinito, probatur conſequentia ſic. Nullum infinitum menſuratur, vt dictum eſt in tertio phyſi. ſed ſecundum te motus cœli eſt infinitus cum ſit perpetuus, ergo motus cœli non menſuratur tempore.

Ad hoc dicitur, quod motus cœli ſumitur dupliciter, primo ſecundum ſe totum, & ſic dico, quod menſuratur toto tempore quod eſt etiam infinitum ſecũdum philoſophum in principio huius libri octaui. Et non eſt incõueniens vnũ infinitum menſurari per alterum infinitum, bene eſt inconueniens infinitum menſurari per aliquod finitum. Et ſic intellexi philoſophus in tertio phyſico Secũdo ſumitur motus cœli ſecundum partem, puta motus cœli qui eſt ab Oriente in Occidens in vna die, & ſic menſuratur aliqua parte temporis puta. 12. horis. Et quia talis pars motus eſt finita conuenienter menſuratur ab aliqua parte temporis finita. Dico igitur ad argumẽtum quod totus motus cœli infinitus menſuratur a toto tẽpore infinito, & partes motus cœli a partibus tẽporis. Et ſic nullum ſequitur inconueniens. Hæc de tertio tractatu ſufficiant.

a manu Socratis, impellit hanc sequentem, & hæc impulsa impellit aliam &c. donec omnino deficiat impetus factus a manu Socratis, & receptus i his partibus aeris quæ sunt deferentes ipsum lapidem per tantum, vel tãtum spatium. Quoniam igitur partes aeris non sunt vnus motor, sed plures, ideo motus lapidis non est vnus, sed plures sibi inuicem succedentes, sicut quando plures lateres eriguntur ordinate, & primus percussus pede percutit secundum, & secundus tertium vsque ad vltimum, vnde quot sunt lapides tot sunt motus. Cum igitur oppositorum sint oppositæ causæ, si plures motus sunt a pluribus motorib⁹ vnus motus requirit vnum motorem. Secundum probatur ex regularitate, & vniformitate quam videmus in primo motu qui est motus diurnus, & arguitur sic. Motus primus est maximæ regularis, ergo motor primus est omnino immobilis, probatur cõsequentia, quoniam ad sensum videmus irregularitatem motus procedere a varietate motoris. Nã quia mouentia inferiora non semper sunt in eadem dispositione, quia fatigantur in mouẽdo, ideo in inferioribus nõ datur motus vnus continuatus regularis, quia igitur motor primus causat motum maxime regularẽ, & æternũ, signum est quod semper eodem modo se habet, ex consequenti est omnino immobilis, & inuariabilis. Et aduerte quod Aristote. in duodecimo metaphysi. probat vnitatem primi motoris, non ex vnitate primi motus, sed ex carentia materiæ, habet enim ꝑ principio, quod quæcunque carent materia non possunt numero multiplicari, verũ quãtum hæc ratio concludat videbimus in duodecimo metaphy. in quæstionibus ordinariis. Hæc de vnitate primi motoris sufficiant.

CAPVT. II.

IN secundo capite, aduerte quod firmanda sunt omnia fundamenta ex quibus deducetur conclusio tertii capitis, hic principaliter intẽta, scilicet quod primus motor est omnino incorporeus, huiusmodi aũt fundamenta sunt quinq;. Primo supponitur primum motorem mouere tẽ-

pore infinito. Secundo probatur virtutem finitam nõ posse mouere tempore infinito. Tertio deducitur motorẽ primum esse virtutis infinitæ. Quarto probatur quod virtus infinita nõ potest esse in magnitudine finita. Quinto quod in magnitudine infinita non potest esse virtus finita, ex quibus cõcluditur quod si virtus finita est in magnitudine magnitudo erit finita, & si virtus infinita est in magnitudine, magnitudo est infinita.

Quantum ad primum aduerte, quod suadet sibi Aristo-te. primum motorem mouere tẽpore infinito, ex eo quod suo iudicio conclusit dari in rerum natura vnum motum æternum. Motus autem æternus requirit mouens æternũ, quoniam ex necessitate motus infert mouens, non est autem mouens æternum nisi moueat tempore æterno & infinito, Supponit igitur Aristo. ex supra probatis motorem primum mouere tempore infinito.

Quantum ad secundum formanda est ratio philosophi & defendanda, sic igitur arguit, cum in motu sit mouẽs & mobile, & tempus in quo fit motus, sit mouens sit finitum, & mobile finitum necesse est, vt moueat totum mobile tempore finito, & non infinito, nam sit mouens virtutis finitæ A, & mobile finitum B, & tempus in quo est motus C, & summo partem ipsius mouentis quæ sit D, & moueat partem ipsius mobilis quæ sit E, certum est, quod D, mouebit E, in minori tempore quam sit C, quoniam probatum est in sexto, quod totum mobile in maiori tempore pertransit aliquod signum, quam pars eius. Nõ ergo D, mouebit E, in C, quod ponitur infinitum, sed in tempore finito, & sic ʒ. Item summo aliam partem mouentis finiti & moueat aliam partem mobilis finiti certum ẽ quod mouebit in minori tẽpore quam sit C, ergo finito, & sic illud æquale ipsi. ʒ. Iterum summo aliam partem mouentis, & aliam partem mobilis, vt prius, & tempus, vt prius æquale ipsi. ʒ. Tunc sic, cũm mouens, & mobile sint finita manifestum est, quod sumendo ab eis partem post partem serfuando eandem quantitatem tandem consumentur, vt pro

bâtur in primo libro physicorũ. Et cum pars moueat partem in minori tempore quam totum moueat totum manifestum est, quod omnes partes temporis in quibus omnes partes mouentis mouent omnes partes mobilis sunt finite, ex consequẽti totum mouens finitum mouebit totum mobile finitum in tempore finito, & non in infinito. Ergo repugnat, quod mobile finitum moueatur a mouente finito in tempore infinito.

Hæc ratio philosophi, patitur duas difficultates, Prima est quod Aristo. supponit falsum, scilicet quod a quolibet mouẽte, et a quolibet mobili possit subtrahi pars, hoc enĩ est falsum in intelligentia indiuisibili, & in corpore cœlesti incorruptibili, ergo vel demonstratio philosophi est particularis, vel supponit falsum.

Huic obiectioni dicit Commenta. quod & si non sit verum de facto, quod a quolibet mouente, & mobili possit subtrahi pars, hoc tamen conditionalis est vera, si a mouente, & mobili subtrahatur pars mouebit pars partem in minori tempore quam totum mueat totum, verum quia Aristote. non videtur loqui conditionaliter, sed de facto. Inqt enim ipsum D, igitur moueat aliquam partẽ ipsius, B. &c. Ideo responsio B. Tho. melior est, scilicet quod & si realiter nõ possit subtrahi a quolibet mouente, & mobili pars, potest tamen subtrahi per designationem imaginationis, vel intellectus, sicut & astrologi diuidũt cœlum per signa, & gradus, & minuta, quæ tamen diuisio non est realiter in cœlo. Et sicut verum est dicere, quod Aries vel Taurus in minori tempore pertransit horirizontem quam totus Zodiacus, sic in proposito intellignda est ratio philosophi quod designata pars virtutis mouentis, saltem per intellectum mouebit partem mobilis eodem modo designatam in minori tempore, quam tota virtus moueat totum mobile respectu alicuius signi positi in spatio.

Secunda obiectio est, quia de facto secundum positionem Aristote. virtus finita, puta intelligentia Solis mouet cœlum suum, quod tamen est finitum, vt probat in primo

cœli, pro tempore infinito, quia secundum Aristote. vt credidit se probasse in hoc octauo libro motus solis, nec incepit, nec desinet. Ergo non inconuenit finitum mouere finitum tempore infinito.

Ad hoc dico quod Aristote. non habet pro inconuenienti finitum mouere finitum per reiterationem tempore infinito, Ita tamen quod quælib t circulatio qua totum mobile mouetur compleatur tempore finito. Et sic supra probauit motum cœli esse æternũ per reiterationem, sed hic non intendit per reiterationem, sed continuum transitum partis post partem sine replicatione, qui transitus non potest seruari nisi imaginato mobili infinito quod vtique non posset moueri, nisi a motore infinito aliter maior esset resistentia mobilis quam virtus mouentis, & a proportione minoris inæqualitatis non prouenit actio. Et si dicas quod si Aristote. hic intendit de mobili infinito, & non per reiterationem procedit ex falso, & impossibili, quoniam iam probauit in tertio physicorũ, & in primo cœli, præcipue totũ vniuersum esse finitum, & non posse esse infinitum, ergo ratio sua nulla est. Ad hanc obiectionem conatur respõdere B. Tho. in commen. hic. Et ego defensaui eam in duodecimo metaphysicæ, in quæstionibus ordinariis, ideo sustine pro nunc, vel require illic.

Quantum ad tertium, aduerte quod intendit philosophus talem rationem. Mouens tempore infinito, est virtutis infinitæ, primus motor mouet tẽpore ĩfinito, ergo &c. Minorem huius extimat se probasse in superioribus, scilicet motum esse æternum, ergo dari motorẽ æternum immobilem quem necesse est ponere primum, motus autem æternus est in tempore infinito, probatum est enim in sexto quod si motus est infinitus, & tempus infinitum, maiorem autem probamus ex conclusione præcedenti, nam si mouens finitum non potest mouere tempore infinito, ergo ad mouendum tempore infinito requiritur virtus infinita mouentis, sed hæc ratio patitur instantiam etiam ex principiis Aristo. nam intelligentia lunæ mouet cœlum lunæ tempor e

næ tempore infinito, & tamen non est virtutis infinitæ, ergo maior propositio inducta non est vera.

Ad hoc dico, quod mouēs tempore infinito est duplex, quoddam est mouens non a se, sed inquantum mouetur, vel recipit virtutem mouendi ab alio, sicut Sol mouet tempore infinito hæc inferiora, alterando & generādo, & corrumpendo, inquantum æternaliter mouetur ab intelligentia sibi applicata, & tale mouens non est necesse habere virtutē infinitam, sed sufficit ipsum esse incorruptibile & semper debite approximatum suo mobili. Quoddā autem est mouens a se, & ex se ita quod est prima causa motis infiniti. Et hanc necesse est esse infinitæ virtutis eo quod a nullo virtutem determinatam recipit, sed absolute habet a se, ergo illuminatæ: & infinitæ. Quando igitur dicitur mouens tempore infinito &c. sic intelligatur, mouens ex se, & a se, ita ꝙ est prima causa motus infiniti & eterni, est virtutis infinitæ. Et in hoc sensu intendit concludere Aristote. & non in primo. Aliter tot essent motores virtutis infinite ꝙ sunt intelligentiæ applicatæ, cum omnes moueant tempore infinito secundum Aristo. Quod tamen est falsum, quoniam vt disputabitur in duodecimo metaphysicæ, repugnat dari plura entia virtutis infinitæ intensiuæ.

Quantum ad quartum, aduerte quod philosophus facit hanc consequentiam, si virtus infinita mouens est in magnitudine finita, ergo æquali tēpore, & etiam minori mouebant virtus finita, & infinita. Hanc consequentiam deducit sic, probatum est in sexto, quod nihil mouet in instanti, sed omnis motus necessario est in tempore: sit ergo tempus in quo virtus infinita mouet A, puta vna hora, sumatur alia virtus finita quæ moueat in tempore maiori, & sit B, puta tres horæ, tunc sic, cum quacūq; virtute finita possit summi maior, sumatur virtus finita maior præcedenti. Certum est ꝙ mouebit in tēpore minori quā sint tres horæ, mouebit ergo in duabus horis, & sumat adhuc maior, quæ mouebit in tempore adhuc minori, & moueat in vna

hora, & sumatur adhuc maior quæ mouebit minus quam in hora, & sic sequitur quod virtus finita mouebit in æquali tempore quo mouet virtus infinita, et etiam in minori. Cum ergo ex duobus impossibilibus sequatur de necessitate vnũ. s. vel quod virtus infinita moueat in instanti, qđ est impossibile, quia repugnat motui fieri in instanti, vel quod virtus finita moueat æquali tempore cum infinita, & etiam in minori qđ etiam est impossibile, quoniam demonstratum est supra virtutem maiorem agere æqualem effectum in minori tempore, sequitur quod in magnitudine finita non possit esse virtus infinita.

Sed cõtra hanc rationem insurgit dubium, quoniam si ratio philosophi ꝯcludit de virtute infinita quod non possit esse in magnitudine finita concludit etiam de virtute infinita extra magnitudinem, nam non est minoris vigoris, immo vt ita dicã maioris si non arctatur aliqua magnitudine, sicut igitur sequitur ex deductione quã fecit phs motum esse in instanti, vel virtutem finitam, & infinitã mouere æquali tempore, Ita sequitur de virtute motiua infinita extra magnitudinem, Cum non sit minoris virtutis.

Ad hoc respondetur, quod non est eadem ratio, quoniã virtus infinita in magnitudine mouet naturaliter, ex consequẽti tantum quantũ potest: virtus autem infinita extra magnitudinem mouet, vt apprehendit congruum finis cõsequendo, propter quem mouet, & non quantũ potest, & ideo non est eadem ratio. Et si dicas moueat virtus infinita extra magnitudinem toto suo posse, ergo mouebit in instanti, vel æquali tẽpore cum virtute finita.

Ad hoc dico, quod non potest velle mouere toto suo posse, qm̃ repugnat ex parte rei dari motũ infinitæ velocitatis, aliter velle suum esset vanum, sicut deus non põt producere maximũ effectũ quem põt qm̃ quocũq; dato, põt producere maiorẽ, aliter infinita virtus sua esset exhausta.

Quantum ad quintum, aduerte quod philosophus tacite supponit vnum. s. si duæ sint magnitudines eiusdem ge-

neris, puta duo ignes, ſicut augetur magnitudo, ſic augetur potentia, vt maiorem eſt potentia in igne maiori quã minori, & ſi minor adequetur maiori, adequabũtur etiam potentiæ, Hoc ſuppoſito ſic arguit philoſophus, ſi in magnitudine infinita ſit potentia finita. Ergo dabitur æqualis potentia in magnitudine finita, & infinita eiuſdem generis, quod eſt falſum, vt patet ex ſuppoſito facto, conſequentia autem ſic deducitur, ſit magnitudo infinita in qua ſit potẽtia finita A, & magnitudo finita B, in qua ſit potentia finita, & ſint eiuſdem generis, puta elementũ infinitum, & elementum finitum. Et potentia finita, magnitudinis finitæ, ſit minor potẽtia finita, magnitudinis infinitæ in centũ gradibus, nam inter quæcũq; duo finita dat aliqua proportio, tunc ſic cum omni finito posſit fieri additio, addatur magnitudini finitæ, magnitudo in qua ſit potentia, vt decem, et alia in qua vt viginti, & alia in qua vt triginta, & ſic addendo deueniemus ad magnitudinem finitam, in qua erit potentia, vt centum, & tunc erit æqualis potentia duarum magnitudinem eiuſdem generis quarum vna eſt infinita & altera finita. Cum autem hoc ſit imposſibile, quoniam in his quæ ſunt eiuſdem generis, ſicut augetur magnitudo augetur potentia, patet quod in magnitudine infinita nõ poteſt eſſe potencia finita. Hæc de. 2. cap. ſufficiant.

CAPVT. III.

IN tertio capite probandum eſt principale propoſitũ. ſ. Motor primus omnino immobilis eſt incorporeus, & penitus indiuiſibilis & arguitur ſic, nullã habet magnitudinem, ergo &c. probatur antecedens, quoniam conſequentia eſt nota, non habet magnitudinem infinitam, qm̃ illa non datur, vt probatum eſt in tertio phyſico. nec finitam, quoniam probatum eſt in capite præcedenti nõ poſſe eſſe in magnitudine finita potentiam infinitam, ſed motor primus immobilis eſt potentiæ infinitæ cũ ſit mouens tempore infinito, vt dictum eſt ſupra, ergo conſtat ipſum eſſe penitus ſine magnitudine & incorporeum &c. Hoc de

tertio cap. sufficiant.

Nunc superest soluere aliqua argumenta, & primum probat quod primus motor non sit vnus, nam primus motus qui est primi cœli est a duplici motore. s. coniuncto & separato: vt inquit Commẽtator, in vndecimo metaphysicæ, ergo duo sunt motores primi.

Ad hoc dico, quod motor coniunctus non est simpliciter primus, quoniam subordinatur motori separato, a quo mouetur in ratione amati, vt dicentur in duodecimo metaphysicæ, potest aut dici, primus in ordine motorum coniunctorum qui sunt intelligentiæ applicatæ, non ergo incõuenit quod duo sint motores, primi diuersa ratione, & diuerso respectu, loquẽdo autem simpliciter est tantũ vnus, de quo autem intendat hic philosophus declarabitur in duodecimo metaphysicæ.

Secundum probat, quod vnitas motus non impeditur propter pluralitatem motorum, nam sol & homo vna generatione generant hominem, ergo &c.

Ad hoc dicitur, quod propositio philosophi intelligenda est de motore totali, & immediato, propter defectum primi tractatus nauis, licet sit a pluribus, tamen est vnus, quia sunt motores partiales, propter defectum secundi, generatio Socratis est vna, licet sit a Sole, & aliis planetis: & a Platone generante, quoniam sunt motores non immediati, sed subordinati.

Tertium probat, quod in magnitudine finita sit virtus infinita, nam est aliquod corpus, puta cœlum quod secundum Aristote. est incorruptibile, ergo habet virtutem, vt sit semper, ergo est infinitæ virtutis.

Ad hoc dico, quod intendit philosophus de infinita virtute intẽsiuæ quæ est principium actiuum, puta motiuum, cuius signum est quia deducit ad hoc inconueniens. s. quod motus esset in instanti, non autem intendit de virtute infinita extensiuæ, siue duratiuæ. Hæc enim consequitur naturam corporis elungati a contrariis quale est cœlum.

Quartum probat, quod primus motor non ſit omnino incorporeus, nam ſecundum Ariſto. in hoc octauo libro, neceſſe eſt ipſum eſſe, aut in medio, id eſt in centro: aut in circũferentia: quod autem determinatur loco, nõ videtur omnino incorporeum, ergo &c.

Ad hoc dico, quod hæc determinatio non eſt per circũſcriptionem ſuæ ſubſtantiæ: ſed per inceptionem influẽtiæ in corpus cœli, ex quo enim mouet cœlum applicãdo virtutem & influendo, neceſſe eſt, vt ex aliqua parte cœli incipiat influere, & quoniam in qua parte apparet motus velocior videtur magis recipi virtus mouentis, apparet autem velocior in circũferentia propter maius ſpatium pertranſitum, idem dicit philoſophus quod primum mouens eſt in circũferentia ratione maioris: & principalis influxus illic recepti. Hic terminatur vltimus tractatus octaui libri phyſico. Ad laudem primi, & totius vniuerſi gubernatoris qui eſt Deus trinus & vnus.

Explicit epitoma in octauos libros de phyſica, de auſcultatione ordinatum per Chriſoſtomum Iauellum.

Hic ſcribendus eſt tractatus de primo & vltimo inſtanti.

Quæſitum de primo: & vltimo inſtanti.

Væritur vtrum detur primum inſtans in quo res habet eſſe, & vltimum in quo non habet eſſe, & vltimum in quo habet eſſe: & primum in quo habet non eſſe. Pro deciſione huius dubii tria agenda ſunt.

Primo declarandi ſunt præpoſiti termini, vt ſciamus quid ſignificent: quomodo differunt, quomodo probantur vel exponũtur.

Secundo ponendæ ſunt quatuor rægulæ generales, qui

bus intellectis facile resoluetur quæsitum.

Tertio respondendum est ad quæsitum per distinctiones & conclusiones responsiuas.

Quantum ad primum, aduerte quod ternum pertractati in hac materia sunt quatuor, scilicet vltimum non esse, primum esse, vltimum esse, primum non esse.

Significata eorum sunt hæc, Vltimum non esse significat instans, in quo res non habet esse, & tamē post illud habebit esse, primum esse significat instans in quo res, primo habet esse, quæ ante illud nō habebat esse vltimum esse, significat instanti in quo res habet esse, & post illud habebit non esse, primum non esse significat instans in quo res, primo habet non esse, quæ tamen ante illud habebat esse.

Differunt autem sic, Vltimum non esse, & primum esse, se tenent ex parte inceptionis rei: vltimum esse, & primum non esse se tenent ex parte definitionis.

Probantur autem siue exponuntur hoc modo, nā duo prima exponūtur sicut incipit, & duo vltima sicut desinit. Incipit vero dupliciter exponitur, quoniā aliter in successiuis, aliter in permanentibus, nam in successiuis exponitur cum negatione de præsenti, & positione de futuro, vt nunc incipit motus: sic exponitur, Nunc non est motus, & immediate, post hoc instās erit motus, ergo &c. In permanentibus autem exponitur cum positione de præsenti, & negatione de præterito, vt nunc incipit Socrates eē, sic exponitur, nunc est Socrates & immediate, ante hoc instans non fuit Socrates, ergo &c. Notandum ergo quod vltimū non esse exponitur, sicut incipit in successiuis, vt nunc motus habet vltimum non esse sic exponitur, nunc motus nō est, & immediate post hoc nunc erit, ergo nunc habet vltimum non esse, primum esse exponitur sicut incipit in permanentibus: vt nunc est primum esse Socratis, sic exponitur, nunc est Socrates, & immediate ante hoc nunc nō fuit Socrates, ergo nunc est primum esse Socratis. Desinit exponitur in successiuis animæ negatione de præsenti, & positione, de præterito, vt desinit esse motus, nunc nō est mo

tus, & immediate ante hoc nunc fuit motus, ergo &c. In permanentibus ante exponitur cum positione de præsenti, & negatione de futuro, vt desinit esse Socrates, Socrates nunc est, & immediate post hoc nunc non erit, ergo &c. Secundum primum modum exponitur primum non esse, vt non est primum non esse motus, sic exponitur nunc nõ est motus, & ĩmediate ante hoc non fuit motus, ergo &c. Iuxta ſm modum exponitur vltimum esse, vt nũc est vltimum esse summi gradus, nunc est summus gradus et ĩmediate post hoc nunc non erit summus gradus. ergo &c.

Quantum ad secundum, aduerte quatuor regulas generales, & firmissimas. Prima in quocũq; est reperire primũ esse in eodem non est reperire vltimum non esse, et probatur, sic, sumo primum instans in quo res habet primũ esse, & vocetur B, deinde sumo vltimum instanti in quo dicitur habere vltimum nõ esse, & vocetur A, Manifestum est qđ A, est ante B, Quæro ergo, aut A, & B, sunt idem instans, aut distincta, si idem, ergo sequuntur contradictoria simul vera, quoniam in eodẽ instanti non erit, & erit, si non sunt idem: sed distincta: quæro aut sunt immediata, aut mediata, non primum vt probatum est in sexto physicorum, si secundum: ergo cadit tempus medium, sed in hoc tempore res non habebit esse, nec non esse. Quod probatur pro prima parte sic, Ante B, res nõ habet esse, quia supponitur secundum te quod in B: habeat primum sui esse, & tempus est ante B, cum non sit immediatum ipsi A, ergo &c. Secũda vero pars, sic probatur, post A, non habet non esse, quia supponitur quod in A, habeat vltimum sui non esse, sed tẽpus est post A: quia non ĩmediatum ipsi B, ergo &c. sed cũ hæc sint impossibilia, sequitur quod in quocunq; est dare primum esse, in eo non est dare vltimum non esse.

Secunda, In quocunq; est dare vltimum non esse in eo non est dare primum esse, probatur sic, sumatur totum tempus mensurans adæquate esset rei, in qua est dare vltimum non esse & vocetur A, sumatur etiam primum instans illius temporis, & vocetur B, tunc quæro, aut in B,

habet vltimum non esse: aut primum esse, non secundum, quoniam cum loquamur de re in qua datur vltimum non esse, si in B, habet primum esse, ergo in alio instanti ante B, habet vltimum non esse. Et cum hæc duo instantia nõ sint immediata in tempore medio non habebit esse, quoniam secundum te habet primum esse in A, nec habebit non esse, quoniam post instans vltimi sui non esse, non habet nõ esse, patet ergo quod in quocũq; est assignare instans vltimi non esse, non est, assignare instans primi sui esse, ergo in B, habet vltimum non esse, & aduerte quod istæ duæ regulæ se tenent ex parte inceptionis.

Tertia, In quocunq; est inuenire vltimum esse non inuenire primum non esse probatur sic, si datur vltimum esse, & primum non esse, vltimum instanti in quo habet primum non esse sit B, tunc patet quod A, præcedet B, quæro ergo aut A, & B, sunt immediate, aut mediata; non primũ ex sexto physicornm. si secundum, ergo cadit tempus medium in quo res, nec habebit esse, quia post A, nõ habet esse, nec habebit non esse, quia ante B, non habet non esse, cum autem hæc sunt impossibilia sequitur quod vbi est dare vltimo esse non est dare primum non esse.

Quarta, In quocũq; est dare primum non esse, non est dare vltimum esse, probatur sic, si est dare primum nõ esse, & vltimum esse hoc non est respectu eiusdem instanti ne sequatur contradictio, vt patet, ergo respectu diuersorum instans sit, ergo instanti primi nõ esse A, & vltimi esse B, cum cadat tempus medium, ergo in tempore medio habet vltimum esse, sequitur quod post primum non esse adhuc habeat esse, ergo in B, non habet vltimum esse, aliter sequitur quod in B, habeat vltimum & non vltimũ eẽ, quod est impossibile, patet ergo regulã eẽ veram. Et aduerte qđ tertia & quarta regula se tenet ex parte definitionis.

Quantum ad tertium, vt determinetur quæsitum, ponunt quædam distinctiones subnectendo conclusiones reponsiuas, quarum distinctiones, prima sit hæc, rerum alia successiua alia permanens.

Prima conclusio, Rei successiue non datur primum, nec vltimum sui esse, sicut est motus & tempus, hanc conclusionem diffusæ probat philosophus in sexto physicorum, & suum fundamentum est, quoniam tempus & motus & magnitudo eodem modo se habent quo ad diuisionem, ergo sicut in magnitudine cum sit continua ex cōsequenti sit diuisibilis infinitum, non est assignare primam & vltimam partem, sic nec est dare primam, & vltimā partē in motu.

Rerum permanentium, quædam est dependens a re successiua, quædam non. Secunda conclusio, Rei permanentis dependentis a successiua non datur primum, nec vltimum sui esse, & probatur sic, sequeretur dari primum, & vltimum esse in re successiua, quod est falsum per conclusionem præcedentem, probatur consequentia, veritas huius propositionis, Socrates currit, est res permanent dependens a cursu Socratis qui est res successiua. Nam Socrate currente est vera, desinente cursu est falsa, si ergo concomitatur rem successiuam, idem erit iudicium de primo & vltimo sui esse in vtraque, cum igitur successiua non habeat primum, nec vltimum sui esse, nec res permanens pendens a successiua habebit.

Rerum permanentium non dependentium a successiuis, quædam durant solum per vnum instanti, quædam ꝑ aliquod tempus.

Tertia conclusio, Rei permanentis durantis solum per vnum instans, datur primum & vltimum sui esse, & probatur sic, primum est ante quod non est aliud, sed est dare instans ante quod non est aliud instans in quo talis res habet esse. Nam verum est dicere. Hoc mutatum esse nunc est, & ante hoc nunc non erat, ergo in hoc nunc est primū esse huius mutati esse. Quod autem sit dare vltimum esse, probatur sic, vltimum est post quod non est aliud, sed est dare instans post quod nō erit aliud instans in quo hoc mutatum esse habeat esse, ergo in hoc instanti habet vltimum sui esse, vnde idem instanti est in quo res ꝑmanens durans per instanti habet primum & vltimum esse, sed respectu

primi esse sic exponitur. Hoc nunc est, & ante nunc nõ fuit ergo in hoc instanti habet primum esse, respectu autem vltimi esse sic exponitur. Hoc nunc est, & post nunc non erit, ergo in hoc instanti habet vltimum esse.

Rerum permanentium per aliquod tempus, quædam consistunt in indiuisibili, quædam habent latitudinem, exẽplum primi, vt bicubitum, & superlatiua, vt albissimum calidissimum &c. exemplum secundi, vt album nigrum &c.

Quarta conclusio, Res permanens cuius esse consistit in indiuisibili habet vltimum sui esse, & probatur sic, si tali res puta bicubitum, aut calidissimum debet corrumpi, corrũpetur per alterationem alicuius agentis in ipsam, & cum tale agens illi approximauerit statim corrumpetur, quoniã non potest tam modicum minui quod amittet rationem sui esse quod consistit in indiuisibilia. Nam non potest tam modicum minui de albissimo, quod non erit amplius albissimum, sit ergo ita quod hoc agens agere debeat in albissimum post hoc instans ĩmediate tũc arguitur sic. In hoc instanti agens non agit in albissimum, & post hoc instans immediate aget, ergo in hoc instãti albissimum habet vltimũ sui esse, probatur consequentia, quia verum est dicere. In hoc instanti albissimum est, & immediate post hoc instanti non erit, ergo in hoc instanti habet vltimum sui esse.

Quinta conclusio, Res pmanens cuius esse nõ consistit in ĩdiuisibili, habet primum sui esse probatur duobus præsuppositis, primo quod talis res producatur per motum siue per alterationem, vt calidum per calefactionem. Secundò quod terminus ipsius motus sit ipsa res producta, & quando est terminus motus res ipsa sit, nam si non est ipsa res, nundum terminatus est motus nisi per accidens, quoniam secundum Aristote. præsente habitu, id est acquisita forma cessat motus, stantibus his arguo sic, sit A, vltimum instanti temporis mensurantis motum quo producitur res permanens habens latitudinem. Et quæro talis res, aut habet esse in A, aut non, si non, ergo oportet dari alium motum quo producatur in esse, & sic sequitur quod ille motus non

terminabatur ad A, quod est contra præsuppositum. Diximus enim quod A, sit vltimum instanti temporis mensurātis motum, quo talis res ꝑducitur in esse si habet esse in A, iterum quæro, aut habuit esse ante A, aut non, si sic, ergo habuit esse ante terminationem motus, quod est falsum, quoniam res producta per motum est terminus motus, & sic frustra esset ille motus, si duraret producta re, si non, tunc sic, non habet esse ante A, & habet esse in A, & post A, ergo in A, habet primum sui esse.

Sexta conclusio, Res permanens cuius esse &c. nou habet vltimũ sui esse, probatur sic talis, res cum desinit esse, desinit per alterationem causatum ab agente contrario intendente formam introducendam, sumatur ergo vltimũ instanti temporis mensurantis hanc alterationem, & vocetur B, ita quod in B, terminetur hæc alteratio, tunc arguo sic. In B, terminante motum est terminus motus, vt dictũ est in conclusione præcedenti, sed terminus motus est forma sequens, hæc enim est intenta ab agente contrario, ergo in instanti B, est introducta forma sequens. Ergo in eodem instanti est corrupta forma præcedés, quoniam cum sint disparate, vel contrariæ non se compatiuntur in eadē materia vel subiecto, si est corrupta, ergo habet in instanti B, primum non esse, sed per quartam regulam assignatam supra. In quocunque datur primum non esse, non datur vltimum esse, ergo &c. Aduerte vltimo, quod hæc sexta conclusio deseruit omnibus rebus permanentibus productis ꝑ generationem substantialem quæ est terminus alterationis præuie. Ita quod de eis verum est dicere.

Rei permanentis generãde datur primum esse, sed non vltimum non esse. Et rei permanentis corrumpende datur primũ non esse, sed nõ vltimum esse.

Hæc de quæsito sufficiant.

CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

TRACTATVS

De Tranſcendentibus præuius Metaphyſices.

NOTITIAM de tranſcendentibus, quam veluti ianuã in negotio metaphyſico arbitramur, cõplectemur in vno tractatu, quem diuidimus in ſex capita.

In primo agendum eſt de ente.

In ſecundo de vno.

In tertio de aliquid.

In quarto de re.

In quinto de vero.

In ſexto de bono.

CAPVT PRIMVM.

CONSIDERATIONEM de ente diuidimus in duo.

Primo vidẽdũ ẽ, ſi eſt primo cognitũ.

Secundo agendum eſt de diſtinctionibus eius. pro euidentia primi tria agenda ſunt

Primo ponitur diſtinctio de cognitione.

Secundo ponitur concluſio, quãm exiſtimamus eſſe ad mentem Diui Thomæ, & probabitur.

Tertio adducit̃ opĩo Scoti cum rõnibus ſuis, & ſoluent̃.

Aduerte igitur quadruplicem cognitionem rei vniuerſa

lis apud intellectum nostrum.

PRIMA dicitur cognitio confusa actualis habita de re vniuersali, vt est quoddam totum diffinibile, & sic diffinitur. Cognitio confusa actualis est, qua cognoscit res diffinibilis nõ penetrãdo, nec claro intellectu resoluendo diffinibile in partes diffiniẽtes: sed cõfuse eas apprehendẽdo, vel obscuro intuitu cõceptum rei diffinibilis attingẽdo, vt quãdo cognoscitur substãtia vel corpus, absq; hoc quod de eis habeatur ratio vel cõceptus vel diffinitio clara & resoluta.

Secunda dicitur cognitio distincta actualis habita de re vniuersali, vt est quoddam totum diffinibile, quæ opponit cognitioni prædictæ sicut opponitur distinctum cõfuso, & sic diffinitur. Cognitio distincta actualis est qua cognoscitur res diffinibiles penetrando diffinitionem per resolutionem in partes diffinitiuas, sic cõceptus est resolubilis in aliqua priora, vel per clarum & simplicem instinctum, si conceptus est omnino simplex nõ resolubilis in aliqua priora, qualis est conceptus entis, vt declarabitur infra.

Tertia dicitur cognitio cõfusa virtualis habita de re, vt est quoddam totũ vniuersale contentiuum suorum inferiorum, & sic diffinitur. Cognitio confusa virtualis est qua cognoscitur res vniuersalis, vt contentiua multorũ, non tamen penetrando quomodo illa multa cõtineat, & quomodo ab inuicem distinguãtur, sed sistitur in intuitu confuso, vt dum considero animal, prout sub se cõtinet multas species, non tamen clare intueor differentias distinguentes & constituentes huiusmodi species contentas sub genere.

Quarta dicitur cognitio distincta virtualis, & est opposita præcedenti, & sic diffinitur. Cognitio distincta virtualis est qua cognoscit res vniuersalis, vt contentiua multorum penetrando quibus modis continet, & quibus differentiis cõtenta distinguuntur.

Huiusmodi cognitiones sic ordinãtur, ꝙ prius habetur de obiecto, vt est diffinibile cognitio confusa actualis, quã cognitio distincta actualis. Intellectus.n. noster qui tendit a potẽtia ad actum, & ex imperfecto ad perfectũ, prius ap-

prehendit obiectũ, vt quoddam diffinibile in cõfuso, q̃ penetret distincte diffinitionem & partes eius, vt diffinientes, vt habetur ex primo Physico. tex. 5. secundo loco succedit cognitio distincta actualis de obiecto, vt est quoddam diffinibile, postquam enim intellectus aduertit naturam animalis esse diffinibilem, venatur distincte eius diffinitionem. tertio loco habetur de obiecto vniuersali confusa virtualis prout est contentiuum multorum, quarto loco habetur de obiecto vniuersali cognitio distincta virtualis, vt continet multa: nam antequam distincte apprehendam quomodo animal continet species & quibus differentiis constituunt, prius apprehẽdo in confuso ipsum dici de multis, & esse in multis, alioquin in intellectu nostro cognitio perfecta præcederet imperfectũ, quod tamẽ est falsum. Quoniam ex. 9. Meta. via generationis imperfectiora præcedunt perfectiora, sicut pueritia præcedit iuuentutẽ patet ergo quomodo cognitio cõfusa actualis p̃cedit oẽs, & ideo illud erit primo cognitũ simpl'r, de quo p̃mo habet̃ huiusmodi cognitio.

Quando ergo quæritur, si ens est primo cognitum, quæritur de cognitione confusa actualis, prout ens est quoddã conceptibile, vt sit sensus vtrum antequam apprehẽdatur conceptus entis in confuso, prius apprehẽdatur aliquod inferius ente, vt substantia vel corpus.

Pro responsione igitur pono hanc cõclusionem, ens est primo cognitum ab intellectu coniuncto cognitione confusa actuali, quam dupliciter probo, primo apud intellectũ procedentem de imperfecto ad perfectum, conceptus imperfectissimus prior est omni alio conceptu via generationis. Nam ex. 9. meta tex. 15. imp̃fecta p̃fectis priora sunt ex generatione, sed ĩtellectus cõiunctus cum sit potentialis ex tertio de anima. tex. 5. procedit ab imperfecto ad perfectum. Et conceptus entis est imp̃fectissimus inter omnes alios conceptus, quoniam omnes addũt super ipsum, vt patet ergo comparantur ad ipsum sicut totum ad p̃tem. Totum autem semper est perfectius parte: includit enim partem & aliquid plus, ergo omnes alii cõceptus perfectiores

sunt conceptu entis,& sic sequitur conceptũ entis esse priorem in intellectu coniuncto omni alio cõceptu, quare manifestum est, ꝙ antequam habeam conceptum de aliquo inferiori ab ente, prius in confuso apprehendo ens dicens, ens est cui debetur esse, sumendo ly esse in confuso.

Sed forte dices, licet cõceptus entis iuquãtum obiectiualis sit imperfectissimus, non tamẽ quo ad euidentiam, imo ex se est euidens & clarus cum non possit notificari per aliqua superiora, quoniam patet nihil esse superius ente.

Sed contra, & probo ꝙ etiam quantum ad euidentiam imperfectissimus est. Nam per ipsum præcise minimam acquirimus notitiam de eius inferioribus. Constat enim ꝙ si cognosco hominem solum quia ei debetur esse, minima est hæc cognitio & confusissima: per alios autẽ conceptus, maiorem acquirimus notitiam, nam maius est cognoscere hominem per hoc ꝙ debetur ei esse per se & esse animatum, & sensitiuum, & esse rationale, q̃ per hoc tantum, ꝙ ei debetur esse, patet igitur conceptum entis etiam quo ad euidentiam esse imperfectissimum.

Secundo probatur eadem conclusio sic, qualis est ordo ĩter prima principia complexa, & propositiones proprias, vt inter hæc, Nam sunt opposita in eodẽ, & Homo est animal, talis est inter ens & alios terminos minus vniuersales incomplexos, quoniam prima principia cõplexa componuntur ex ente: nam sensus allegati principii est. Non sunt opposita entia in eodem ente, principia autem propria cõponuntur ex terminis minus vniuersalibus, vt patet in exẽplo adducto, sed prima prĩcipia cõplexa sunt ꝑmo cognita qa ab eis oĩs alia cognitio cõplexa pẽdet, ex primo posterio. & sunt sicut ianua in domo ex. 2. meta. tex. ꝑmo ergo, & ens ex quo cõponũtur ꝑma principia ẽ primo cognitũ.

Confirmatur per Auicẽnam in primo suæ meta. cap. 6. vbi inquit, dicemus igitur ꝙ ens & res talia sunt, ꝙ statim imprimuntur in anima prima impressione, quæ non acquiritur ex aliis notioribus, patet ergo ꝙ ens est primo cognitum, modo exposito in propositione dubii.

Posita & manifestata via, quam tenemus ad mentem B. Tho. adducenda est opinio Scoti, quæ habetur in primo sent. di. 3. q. 2. Aduerte igitur q Scotus discordat a B. Tho. in duobus, quantum ad cognitionem actualē confusam. Primo negat ens posse cognosci conceptu confuso: tenet enim conceptum entis esse conceptum distinctum & clarum, & sic secundum Scotum de ente habeť solum distincta actualis cognitio, & probat sic. Quod habet conceptum omnino simplicem, & non resolubilē in partes, est cognoscibile solū cognitione distincta, & nō confusa. Hæc patet ex conditione cognitionis confusæ, de cuius ratione est, q intellectus feratur in conceptum resolubilē in partes, ita q aliquid cognoscat de re, & aliquid ignoret, puta q cognoscat genus, & ignoret differentiam: sed ens habet conceptū omnino simplicem non resolubilem in aliqua priora, nihil enim est prius ente, ergo est cognoscibile solum cognitione distincta & non confusa.

Ad hoc negatur maior, non enim ē necesse ad cognitionem confusam q habeatur cōceptus resolubilis in partes, sed sufficit hanc disiunctiuam esse verā, de cognoscibili cognitione confusa, necesse est haberi conceptum resolubilē in partes, vel conceptum simplicem super quem possit fieri intellš diuerso quidē intuitu: puta q prius ferať super ipsum obscuro intuitu & confuso, sicut fertur visus super obiectum in crepusculo, deinde feratur claro & certo intuitu, sicut fertur visus super idem obiectū in clara luce, & sicut fertur intellectus super prima principia complexa, & ferū tur intelligentiæ super obiectū naturale sui intellectus. Dico igitur q licet ens non habeat cōceptum resolubilem in partes priores, cum nihil sit prius ente, tamen habet conceptū simplicē, super quē intellectus primo fertur intuitu debili & obscuro, & vt sic cognoscit ens cognitione cōfusa, deinde fertur sup eundem claro intuitu, & tunc cognoscit ens cognitione distincta. Deceptus igitur fuit Scotus, qa nō considerauit sufficienter omnia requisita ad cognitionē cō fusam. Nam habere cōceptum resolubilem in partes priores est

res est necesse tãtum in contentis sub ente & habentibus aliqua priora, in quæ resolutio fiat, qualia sunt genera & species specialissimæ. vnde conceditur q de specie hmôi, nõ potest haberi primo cognitio confusa, deinde distincta, nisi de ea habeatur cõceptus compositus ex genere & differentia, non penetrando propriam rationem generis, & propriam rationem differẽtiæ, & hæc erit cognitio cõfusa, deinde penetrãdo ipsum cõceptũ, & reducẽdo distincte in genus & differentiã, ꝯsiderata ꝓpria rõne vtriusq;, & hæc erit cognitio distincta actualis, habita de spẽ specialissima.

Secundo tenet Scotus, q primum cognitum cognitione confusa, sit species specialissima, & non ipsum ens, nos autem tenemus oppositum, vt supra probauimus. Conatur autem Scotus in primo sent. distinc. 3. q. 2. probare intentum suum tribus rationibus.

Prima ratio Scoti supponit causas concurrentes ad intellectionem esse phantasma, et speciem intelligibilem, & intellectũ possibilem, quæ omnes sunt causæ naturales. quia præcedunt actum voluntatis, voluntas enim sequitur cognitionem, cum non feratur nisi in bonum præcognitum. His suppositis sic arguit, causæ naturales quando non sunt impeditæ producunt effectũ perfectissimum, quem primo possunt producere, qm̃ agunt secundum totum suum posse, sed concurrentes ad intellectionem sunt causæ naturales ex suppositis factis: ergo producũt effectum perfectissimum, quem primo possunt ꝓducere, sed ille effectus est conceptus confusus speciei specialissimæ. ergo primum cognitum cognitione confusa est species specialissima. Quod autẽ ille effectus perfectissimus sit conceptus confusus speciei specialissimæ: sic probat. Si est alius: puta si est conceptus alicuius magis vniuersalis, vt entis, vel substantiæ, vel corporis: talis esset perfectissimus, vt ratio prædicta, & cũ conceptus speciei specialissimæ sit perfectior quam conceptus cuiuscunq; magis vniuersalis (quoniam continet illũ, & addit supra ipsum, vt conceptus hominis continet conceptũ animalis, & addit rationale) Sequitur q agentia cõ-

currentia ad intellectionem nunquã poterunt producere conceptũ speciei specialissimæ, quod est manifeste falsum. consequentia quidem sic probatur. Causæ naturales postq̃ produxerun effectum perfectissimum non possunt produ cere perfectiorem, aliter daretur quid perfectius perfectissimo, sed causæ naturales concurrentes ad intellectionem producunt effectum perfectissimum, vt probatum est, qui secundum te est conceptus alicuius magis cõmunis. ergo postquam produxerunnt eum non poterunt producere cõ ceptum speciei specialissimæ, cum sit perfectior, vt probatum est. ergo &c.

Ad hoc conceditur totum vsq; ibi, sed ille effectus perfe ctissimus est conceptus speciei specialissimæ, id quidem est falsum, imo est conceptus entis. Nam per speciem intelligi bilem representatiuam obiecti intellectus primo intelligit: q; talis res est ens. i. cui debetur esse in confuso, tamen nun dum penetrando quale sit illud esse. Et talis conceptus entis est perfectissimus effectus qui possit pro tunc produci ab intellectu, non tamen est perfectissimus absolute, sicut for ma embryonis est perfectissimus effectus, quem primo po test producere forma generantis, non enim dum incipit agere, potest perfectiorem forma producere, non tamẽ est eius perfectissimus effectus absolute, potest enim in proces su generationis producere nobiliorem formam, puta animam sensitiuam. Et quando Scotus probat. q; si ille conceptus non est speciei specialissimæ, nunquam produceretur ab illis agentibus naturalibus: negatur cõsequentia. Et ad probationem eius dicitur q; licet agentia naturalia non possint producere effectum perfectiorem perfectissimo ab solute, puta leo non potest producere effectum perfectiorẽ quã sit anima leonis, quoniam illa est eius effectus perfectissimus, quem possit absolute producere, tamen possunt producere effectum perfectiorem effectu perfectissimo secundum quid, vt dictum est de forma embryonis, quæ quidem perfectissima est pro tunc: quia in principio generationis, virtus generantis non potest perfectiorem produce-

re, cùm hoc tamen ſtat q́ postea producat formam ſpecificam longe perfectiorem. ſic dico in propoſito, q́ cõceptus entis qui primo producitur ab intellectu, eſt perfectiſsimus ſm quid, quia pro tunc non poteſt perfectiorẽ producere, cum hoc tamẽ ſtat, q́ poſtea producat effectum perfectiorem. qualis eſt conceptus ſpeciei ſpecialisſimæ: nihil enim prohibet ꝑduci aliquid ꝑfectius perfectiſsimo ſm quid, nõ tamen perfectiſsimo abſolute. videtur ergo Scotus fuiſſe deceptus, quia non aduertit conceptum magis vniuerſalis eſſe perfectiſsimum ſecundum quid, & non abſolute. Conceptum autem ſpeciei ſpecialisſimæ eſſe perfectiſsimũ abſolute, ideo non poteſt produci ab intellectu aliquis perfectior illo &c.

Secunda ratio Scoti eſt hæc: ſecundum Auicen. cap. 5. in primo ſuæ metaphy. Metaphyſica eſt vltima ordine doctrinæ. ergo termini metaphyſicales, vt ens vnũ verũ &c. Qui ſunt vniuerſalisſimi, ſunt vltimi in cognitione noſtra. Et ſic ſequitur q́ prius habemus conceptus de minus vniuerſalibus, ſicut ſunt ſpecies ſpecialisſimæ, quam de magis vniuerſalibus & de tranſcendẽtibus, aliter ſi primo cognoſceremus magis vniuerſalia, Metaphyſica eſſet prima in ordine doctrinæ, q́ eſt contra Auicennam, & veritatem.

Ad hoc dicitur q́ Metaphyſica non eſt inuenta, vt cognoſcamus terminos vniuerſalisſimos: quo ad conceptus cõfuſos, hæc. n. eſt cognitio diminutisſima & imperfectiſſima: ſed vt cognoſcamus quo ad cõceptus diſtinctos & claros & reſolutos, & cognoſcamus eorum amplitudinem, quo ad continentiam ſuorum inferiorũ, puta omnes modos eſſendi. Omnia generalisſima, & quæ ſub eis. Et hæc quidem cognitio eſt difficillima, ideo metaphyſica eſt vltima ordine doctrinæ, & in hoc ſenſu locutus eſt Ariſtot. in procemio ſuæ metaphy. cum dixit Difficilia ſunt homini ad diſcendum quæ ſunt maxime vniuerſalia. Nam a ſenſib⁹ ſunt remotisſima. Stat ergo q́ primo cognoſcamus terminos vniuerſalisſimos, quo ad conceptus confuſos: & q́ metaphyſica ſit vltima ordine doctrinæ, quoniam in ea nõ

quærimus eorum cognitionem confusam, sed distinctam in ratione diffinitiua & contentiua suorum inferiorum. Et sic patet ꝙ ratio Scoti non concludit.

Tertia ratio Scoti est hæc. Si oportet præconcipere magis vniuersalia: vt ens & alia genera, antequã concipiamus speciem specialissimam, sequitur ꝙ supposito singulari mouente sensum & stante intellectu soluto interponatur multum tempus antequam concipiatur species specialissima illius singularis sensati. Nam cum inter ens & speciem specialissimam sint multa intermedia: erit necesse præcognoscere oĩa intermedia, cũ sint vniuersaliora specie specialissima. Et id nõ fiet nisi lógo tpe, qd' videtur esse incõueniens.

Ad hoc dicitur, q' non inconuenit interponi multum tẽporis, quoties descendimus ab vniuersalissimis ad specialissima in ratione diffinitiua, quoniam species intelligiblis repræsentat obiectum intellectui nostro, primo sub prædicato vniuersalissimo, vt quod est ens, secundo sub prædicato minus vniuersali: vt ꝙ est substantia, & sic procedendo vsq; ad specialissima. Et propter has distinctas repræsentationes multum temporis labitur. Quod si species intelligibilis repræsentaret omnia prædicta quiditatiua statim & æqualiter, sicut contingit in intellectu intelligentie, tũc sine mora intellectus noster conciperet speciem specialissimã, quo ad omnia prædicata quiditatiua. Non ergo est inconueniens illud, quod Scotus reputat inconueniens & sic ratio sua nihil concludit contra nos. Hæc de primo principali dicta sint. nunc agendum est de diuisionibus entis &c.

De diuisionibus entis s'm ꝙ ordinantur ex sui natura.

Nunc assignandæ sunt diuisiones entis, vt ens est: & videndum quæ prioritas sit inter eas, & agemus tria Primo assignabuntur diuisiones entis ordinate secundũ viam B. Tho. Secundo assignabuntur secundum viam Scoti. Tertio adducentur rationes Scoti, & soluentur. Quid de his & earum ordine senserit Auerroes, nihil terminatũ inuenio.

Prima diuisio. Ens primo diuiditur in ens reale, & ens rationis, quid sit vtrũq; declarabo: sed nota in primis ꝙ hæc

diuisio non est propriæ metaphy. quærimus enim hic diuisiones entis subiecti metaphy. quod vt probauimus in quæstionibus nostris metaphysicalibus est solum ens reale, cũ sit scientia realis. Item non est diuisio entis vniuoce vel analoge, sed æquiuoce sumpti. Ens enim prædicatur æquiuoce de ente reali & de ente rationis, unde potius est diuisio vocis in sua significata. Tamen vt habeatur plena cognitio de diuisionibus entis vniuersalissime sumpti, vtrũq; membrũ huius diuisionis pertractabimus, declarantes in quibus proprie differunt ens reale, & ens rationis.

Aduerte igitur, ꝙ ens reale vniuersalissime sumptum, vt distinguitur contra ens rationis propriissime dictum (de mente Heruei in 3. quol. q. prima, quem in hac materia, vt tutissimũ doctorẽ sequor) est omne quod habet esse extra intellectum, vel producitur a causa effectiua reali, & est in aliquo subiectiue. Dico primo, ꝙ habet esse extra intellectum, sicut prima causa: & intelligentiæ: & cœlum, & elementa, & elementata, & accidentia naturalia, quæ ab omnibus confessa sunt esse entia realia, eo ꝙ habent esse in rerum natura remoto omni opere intellectus. Dico secundo vel producitur a causa effectiua, & est in aliquo subiectiue. Id quidem dico, propter species intelligibiles & actus intelligendi conceptus formatos ab intellectu, & habitus scientificos, & volitiones, de quibus omnibus constat, ꝙ non habent esse extra animam, ideo videtur primo aspectu, ꝙ sit ens rationis de mẽte Philosophi in. 6. metaphy. tex. 8. vbi ponit ens rationis quod habet esse in anima: et intendit illic, vt inquit Cõmentator, declarare diuersitatem duorum entium. s. entis quod est in intellectu, & entis qđ est extra intellectum &c. Et tamen in rei veritate sunt entia realia, primo quia locantur in prædicamento qualitatis, inquo nõ locatur nisi ens reale, quia in 6. meta. tex. 8. ens diuisum in decem prædicamenta, est tantum ens reale. Secundo quia considerantur a scientia reali, vt in libro. 3. de anima: vbi agitur de specie, & actu intelligendi &c. In scientia autem reali non consideratur nisi ens reale, denominatur. n. rea-

lis a ſubiecto reali, ſicut logica dicitur ſcientia rationalis a ſubiecto, quod eſt ens rationis. Tertio quia accidentia animæ habent nobiliorem entitatem cum ſint in ſubiecto nobiliori, quam accidentia corporea, ſed iſta, puta caliditas, frigiditas &c. ſunt entia realia: vt ab omnibus conceditur. ergo & accidentia animæ, qualia ſunt ſpecies, actus intelligendi, diffinitio, habitus ſcientificus: ſunt entia realia.

Sed forte dices, non habent eſſe extra animam: ergo nõ ſunt ens reale, præcipue quia Philoſophus in. 6. metaphy. tex. 8. diſtinguit ens rationis ab ente reali per hoc, quod eſt habere eſſe in anima.

Reſponſio, vt dicemus infra, ly habere eſſe in anima, nõ eſt totalis ratio entis rationis condiſtincti contra ens reale, ſed eſt hæc, habere eſſe in anima, ſolum obiectiue, & non ſubiectiue, nec eſſe ab aliquo effectiue, & quoniam prædicta efficiuntur ab intellectu, & in eodem ſunt ſubiectiue, ideo licet ſint in intellectu, tamen ſunt entia realia. Dictum autẽ Philoſophi adductum, intelligendum eſt non de omni qđ quocũ ꝫ modo eſt in intellectu, ſed de vero & falſo quod conſiſtit in cõpoſitione & diuiſione intellectus Quod propriiſſime ens rationis dicitur, vt dicemus infra. patet igitur quid ſit ens reale cõmunisſime ſumptum.

Ens autem rationis ſumptum propriiſſime, & vt diſtinguitur contra ens reale, eſt illud quod in nullo eſt ſubiectiue, ſed conſequitur rem, vt eſt obiectiue in intellectu, pro cuius euidentia aduerte triplicem modum exiſtendi in intellectu. Primo vt in ſubiecto, ſic ſpecies & actus intelligendi & ſcientia ſunt in intellectu, vt in ſubiecto, & ideo ſunt entia realia, vt declarauimus in præcedentibus. Secundo obiectiue, & eſt illud quod offertur intellectui, vt obiectum intelligibile, non tamẽ eſt ſubiectiue in eo, nam ſicut viſui offertur color, qui non in viſu, ſed in corpore colorato eſt ſubiectiue, & tamẽ dicitur eſſe obiectiue in viſu, quia obiicitur viſui, vt eſt in ſuo proſpectu, ita intellectui offertur res intelligibilis, vt obiectum potentiæ, non tamen eſt ſubiectiue in intellectu, ſed habet eſſe ad extra, non enim lapis

est in anima, sed species ex. 3. de anima. tex. 38. Dicitur tñ esse obiectiue in intellectu, prout ei obiicitur, & est in suo prospectu: sicut obiectũ proprie potentiæ obiicitur. Et hoc modo tam ens reale, q̃ ens rationis, tam priuationes, q̃ negationes possunt esse obiectiue in intellectu, prout sunt intelligibilia ab eo. Et vsq; huc nũdum inuenimus proprissimum ens rationis. quoniam esse obiectiue, hoc mõ in intellectu põt conuenire tam enti reali quã enti rationis, cũ vtrũq; sit intelligibile. Tertio aliquid est in intellectu sicut quidã modus consequens naturam rei, vt obiicitur intellectui, verbi gratia, natura hominis, si debet intelligi, oportet vt obiiciatur sine conditionibus indiuiduantibus, nõ in quantum habet esse in Sorte, aut Platone, sed vt quoddam cõmune & indistinctum. cõitas ergo & indistinctio consequuntur naturã intelligibilem non inquantũ habet esse in singularibus, sic enim est indiuidua & distincta, sed inquantũ obiicitur intellectui per speciem depuratã a conditionibus indiuidualibus, & repræsentantem naturã rei in vniuersali. Et talẽ modũ. i. talem cõmunitatẽ & indistinctionẽ, quæ consequuntur naturam rei obiectã intellectui appellamus proprissime ens rationis: vt distinguitur contra ens reale. Quod quidem dicitur. Secunda intentio obiectiue, su per quam fundat intellectus conceptũ generis vel speciei, nam ex hoc q̃ natura rei obiicitur intellectui, vt cõmunis & indistincta, intellectus apprehẽdit eam, vt prædicabilem de multis differentibus specie vel numero. Et q̃ tales modi sint vere ens rationis, probatur sic. Illa cõmunitas & indistinctio, nõ ꝯueniunt rei, vt habet esse in singularibus, nec causantur ab intellectu possibili, immo præcedunt actum intelligendi, prius enim natura rei in cõmuni, & nõ, vt hæc obiicitur intellectui per receptionem speciei intelligibilis, q̃ intelligatur. ergo illi modi nõ sunt subiectiue in intellectu. Quod. n. subiectiue est in eo cãtum est a parte intellectiua, si nõ sunt subiectiue sunt obiectiue, quia nõ datur medium, si sunt obiectiue in intellectu, & nullo mõ habent esse in singularibus, ergo sunt vere ens rationis, vt distinguitur con

tra ens reale, hæc.n.est diffinitio data de ente rationis.s. Et illud quod in nullo est subiectiue, sed consequitur res ré, vt est obiecta intellectui. Sicut cognoscibile obiicitur potentiæ cognoscitiuæ. Sed aduerte ꝙ talis cósecutio potest fieri ad primã, & secundam, & tertiam operationẽ, & diuersificatur nominatio, nam sit fit consecutio per primã operationem, nominatur ens rationis, his terminis, genus, species: singulare &c. Si per secundã operationẽ, nominatur his terminis, subiectum, prædicatũ &c. Si per tertiam operationem, nominatur his terminis, ꝯsequentia, antecedens, consequens, maior, minor &c. Et hmõi considerantur in logica, cuius aliqua pars pertractat de ente rationis iuxta primam operationem: vt in vniuersalibus aliqua de ente rationis iuxta secundam: vt in libro peri hermenias: aliqua de ente rationis iuxta tertiam operationem, vt in arte noua. Hæc de prima diuisione entis cõisſime sumpti dcã sint.

Prætermisso ente rationis quod est de consideratione logici, ĩmorãdum est in diuisionibus entis realis, cuius prima diuisio erit hæc. Ens reale aliud per se, aliud per accidens, & quidẽ ꝙ hæc sit prima diuisio eius, patet per Commenta. in.6.metaphy.cõmen.primo vbi inquit. Ens primo in hæc duo diuiditur, scilicet in ens quod est per.se: & in ens quod est per accidens.

Ens autẽ ꝑ se est duplex.s.ſm naturã suã, & ſm cãlitatẽ. Ens per se ſm naturã suam est illud cuius natura est simplex, vel si est ꝯposita ꝯponentia sunt eiusdẽ prædicamẽti, quorũ vnũ est, vt potentia: alterum vt actus. Rõne primi, Deus & intelligentiæ, ſm vnam opinionem non distinguẽtem inter esse & essentiam, & omnes formæ substantiales & accidentales, dicuntur ens per se, quia non cõponuntur intrinsece ex partibus essentialibus, sed sunt entia simplicia.

Ratione secundi, omnes substantiæ corporeæ superiores incorruptibiles, & inferiores corruptibiles, tã elemẽta quã elemẽtatá, sunt entia ꝑ se, quia licet sint entia ꝯposita, tamen partes componentes, sunt in eodem prædicamẽto, tam enim forma eorũ, quã materia sunt reductiue in præ-

dicamento substantiæ, ex quibus materia est potentia, forma est actus, & ideo ex eis fit vnum p se, ſm Philosophum in. 2. de anima, tex 7. & i 8. Metaphysicæ. tex. 16. similiter quia secundũ viam Diui Thomæ omnes intelligentiæ sunt compositæ ex esse & essentia, dicuntur entia per se, quia & esse & essentia earum sunt in eodem prædicamẽto, & esse comparatur ad essentiam, sicut actus ad potentiam. Quoniam esse ē prima actualitas, qua res existit, vt dicemus in cap. vltimo huius tractatus.

Ens per se secundum causalitatẽ, est omnis effectus dependens a causa per se influente in effectum secundum ꝙ est talis, puta ædificium comparatũ ædificatori est ens per se secundum causalitatem: depẽdet enim ab ædificatore in quantum ædificator est, & animatũ est effectus per se animæ, quæ est causa formalis eiusdem, & elementatũ est effectus per se elementorum, cum sint illius causæ materiales, sic medicina est effectus per se sanitatis in gñe causæ finalis: ordinatur enim ad sanitatẽ, vt ad finẽ per se intẽtum.

Ens p accidẽs diuiditur, sicut ens per se: nam quoddam est ens per accidens secundum naturam suam, quoddam autem secundum causalitatem.

Ens per accidens secũdum naturam suam est res composita, ex entibus diuersorum gñum, vel quorum vnũ accedit alteri, vel duo accidunt tertio, ꝑpter primum homo risibilis est ens per accidens apud metaphysicum, qm̃ secundum viam nostram, cum sit homo substantia, risibilitas est qualitas, propter secũdum, homo albus est ens per accñs quoniam potest inueniri homo sine albedine, propter tertium musicum album est ens p accidẽs, quoniam album accidit musico, & vtrũq; accidit tertio, puta homini: potest enim inueniri homo qui non est albus, neq; musicus, & dato, ꝙ in aliqua specie vnum nõ posset inueniri sine altero, adhuc constitueretur ens per accidens, dum modo sint diuersorum gñum, propter quod nix alba est ens per accidẽs ratione dicta.

Ens per accidens secundum causalitatem, est omnis ef-

fectus dependens a causa non causante ipsum, inquantum est talis, & vt sic, domus est effectus per accidens musici, non enim musicum inquantum musicum ædificat, sed inquantũ ædificator, & sic omnis effectus fortuitus & casualis est ens p accñs, quia est a causa non intendẽte talẽ effectum, vt inuẽtio thesauri, non enim est a fodiẽte sepulchrũ inquantum fodiens sepulchrum, sed est præter eius intẽtionem, & de hoc ente per accidẽs habetur in secundo Physi. tex 48. & in. 6 meta. tex. 4. vbi determinat Philosophus, quod de eo non est sciẽtia. Quod quomodo verum sit, declarabimus in quæstionibus metaphy. super librum sextũ, hæc pro præsenti diuisione entis realis dicta sint.

Secunda diuisio entis realis sit hæc. Aliud absolutum, aliud respectiuum, & quidem quod hæc diuisio nõ possit esse entis diuisi in ens reale & ens rõnis, declaraĩ sic, Omne ens rationis ꝓpriissime sumptum, vt de eo supra locuti sumus ad mentẽ Heruei, est formaliter respectus rõnis: dicit enim modũ cõsequentẽ rem, vt obiectiue in ĩtellectu, q modus est indistinctio & cõmunicabilitas naturæ intelligibilis: vt offertur intelltctui: cõstat autẽ huiusmodi ĩdistinctionẽ, & incõmunicabilitatẽ esse respectus rõnis, qa nõ conueniũt rei, vt habet eẽ ad extra, sed vt obiiciĩ ĩtellectui, erit ergo hæc diuisio solius entis realis. Et vtraq; pars sic declaratur.

Ens absolutum est illud quod diciĩ ad seipsum, vel cuius esse non consistit in sola habitudine ad alterum, & sic omnes substantiæ sunt entia absoluta: non enim esse animalis aut hominis, aut lapidis, consistit in habitudine, de accidentibus autem nen videtur ita clarum, quoniam cum eorũ esse sit in esse, videtur cõsistere in habitudine ad subiectũ, quod tñ nõ est verum, nam aliud est esse ens respectiuum, & aliud est concipi cõceptu relatiuo, stat enim esse ens absolutum, quod tamen concipitur conceptu relatiuo, nam scientia est qualitas absoluta, & tamẽ concipitur in ordine ad scibile, sic in ꝓposito, licet accidens in sua rõne respiciat subiectum, non tñ sequitur oẽ accidens esse essentialr̃ ens respectiuum, aliter nullũ accidens diceret ꝑfectionem.

Et si fiat obiectio, q omnis substantia præter primam est effectus, sustinendo Deum esse causam effectiuam omnium entium, sed effectus dicit ordinē ad cām, ergo videt omnis substātia esse ens respectiuū & non absolutum.

Respondeo & dico, q ad omnem substantiam præter primam sequitur quidam respectus causalitatis, vt proprietas sua, non tamē est de quiditatiua ratione formali ipsius. Potest enim intelligi substantia sine tali respectu, licet non possit esse sine eo. Sicut potest intelligi homo sine risibili, licet nō possit esse sine eo, illud autem quod essentialiter est ens respectiuum, nō potest intelligi, nec diffiniri sine eo, ad quod habet respectum, vnde nihil prohibet substantiam creatam esse ens absolutum, & tamen ad eam consequi respectum causalitatis.

Ens respectiuum est illud quod ad alterum, secundum suū esse dicitur, vel est illud, quod in sua quiditatiua ratione dicit respectum, vel ordinem, ad alterum; vt pater, filius, seruus, dominus &c. Sed aduerte, q ille respectus aliquādo est rationis tantū, aliquādo est realis. Tunc est rationis tantum, quando non habet fundamētum reale, vt dextrū & sinistrū in colūna, quoniā nihil reale ē in ea, super quod fundet dexteritas. Huiusmodi enim fundamētū est potentia motiua, secundū locū, quæ in solis animatis recipit. Proptera Aristo. in. 2. cœli tex. 13. vt seruaret differentias reales locales in cœlo, posuit cœlū esse animatū, inquit enim. Est autē cœlū animatum, & habet motus principium manifestū, quoniā habet sursum & deorsum, dextrū & sinistrum. Quoniā igitur potentia motiua nō est in colūna, nō dicitur realiter dextra, sed quia intellectus apprehendit eā, vt terminantē respectum ratione cuius dicitur columna dextra, vel sinistra, ipsi animali. Est igitur dexteritas huiusmodi relatio rationis, vt pote non consurgens ex natura rei, sed cō sequens solā apprehensionē intellectus. Tunc vero est realis quādo fundamentū est reale. Pro cuius notitia dicemus tria. Primo, q aliqua relatio est realis. Secundo, q aliqua est realis non mutua. Tertio, q aliqua est realis mutua.

Ad euidentiam primi, aduerte opinionē quorūdam fuisse, vt testatur Auerroes in. 12. meta. cómen. 19. relationē non esse ens reale, sed esse ex secundis intellectis. i. consequẽtem apprehensionem intellectus intelligẽtis plura, & comparantis ea adinuicem, ita q remota comparatione intellectus nulla esset relatio, sed contra eam arguit sic. Relatio constituit vnum prædicamentum, ergo est aliqua relatio realis, quoniam ex sexto Metaphysi. tex. 8. ens diuisum in decem prædicamenta, est ens extra animā, præterea aliqua relatio est de perfectione vniuersi, quoniā apud Arist. in. 12. meta. tex. 52. sicut ordo in exercitu, est de perfectione eius, ita ordo q est in rebus, prout vna ordinatur ad aliā & omnes ad primum, est bonum, & perfectio vniuersi: hic ordo autem est relatio, vt patet, & est ens reale, aliter pfectio entis realis dependeret ab ente rationis, ex consequenti prius dependeret a posteriori, & effectus esset nobilior causa, ergo manifestum est dari relationem realem.

Ad euidentiam secundi aduerte, q aliqua relatio realis est, in qua vnum extremū dependet ab altero, sed non ecōuerso, vt patet in. 5. meta. cap. ad aliquid, vt inquit Aristo. Mensurabile vero, & scibile, & intellectuale, eo q aliud dicitur ad ipsum ad aliqd dicūtur, sed nō q illa ad aliud &c.

Et intendit, q inter scientiam, & scibile, est relatio realis ex parte sciẽtiæ: depẽdet enim scientia a scibili realiter, sed non e conuerso: potest enim esse scibile, & tamen de eo nō habeatur scientia. Non autem potest esse scientia sine scibili, sicut non potest esse visio sine visibili, similiter inter mensuram & mensuratum, est relatio realis, ex parte mensurati, quoniam in ratione mensurandi passiue pendet a mensura: non autem econuerso.

Et qdē, q hæc relatio sit realis, manifestatur, quoniā vbi ē realis depẽdẽtia, & ordo, ibi est relatio realis, vt ex se patet, sed inter scientiā & scibile, ex parte sciẽtiæ, & inter mẽsurā & mẽsurantū, ex parte mẽsurati, est depẽdẽtia realis, vt declarauimus. Ergo talis relatio ē realis, licet nō mutua.

Ad euidentiā tertii, aduerte, q illa est realis mutua, quæ

in vtroq; extremo est realis, & in vtroq; habet fundamentum reale. Et hæc secundum Aristo. in. 5. meta. cap. ad aliquid fundatur, vel super quantitatem, vt æqualitas, vel inæqualitas, & omnes proportiones numerales, vel super q̄litaté, vt similitudo & dissimilitudo, vel super actionē, & passionem, vt paternitas, & filiatio, dominium, & seruitus. Quæ quidem relatio, tres cōditiones requirit. Primo quod vtrūq; extremū sint ens reale, & vnum realiter, ab alio distinctum propter quod inter ens, & non ens, nō est relatio realis, quia nō ens, non est ens reale, licet dici possit ens rationis, prout ab intellectu apprehenditur. Nam ex. 4 meta. tex. 2. non ens esse, nō ens dicemus. Secundo, quod vtrūq; extremum sit ens actu, & sint actu abinuicē distincta, propter hoc inter duo alba actu existentia, & actu ab inuicem distincta est, mutua relatio similitudinis: defectum autē huius, inter totum, & partes, & inter partes ipsas nō est mutua relatio, quia partes non habēt esse āctu distinctū ab esse totius: sed p esse totius existūt. Nec vna habet esse distinctū ab alia, cum non sint in actu, dum cōponunt totū, licet actu cōponant. Tertio q sint eiusdē ordinis, quod nō sic intelligas, quasi sit necesse, q sint eiusdem generis prædicamentalis: nam inter solem generantē & ranā genitam est mutua relatio realis in secundo modo relatiuorū ex. 5. meta. & tamē constat, q non sunt eiusdē generis, ītelligas ergo, q sint eiusdē ordinis. i. ex natura sua sint adinuicem ordinata, ita q sicut A, ex se ordinatur ad B, ita B, ex se ordinatur ad A, & talis ordo seruatur inter oēs numeros, & quātitates cōtinuas finitas, adinuicē cōparatas, vel q mutuam habeāt dependentiā, in ratione perfectiua, quæ conditio seruatur inter oē agens secundum & suū passum: nam sicut agens pficit passum actuando ipsum sic ex eo, q agēs agit in passum reducitur agens, de potētia agens ad actu agens, ex cōsequēti etiā propter passum pficitur agens: pfectius est enim agēs actu, quam agens in potentia. Ex quo sequitur, q inter primam causam, & effectum suum nō est relatio mutua, quoniam agens primum non perficitur actione sua, cum sit ex

se perfectum, & actio sua, sit sua substantia, ex. 12. meta. tex. 51. propter quod secundum viam B. Tho. prima causa & omne eius productum, nō sunt eiusdem ordinis, cum pfectio primæ cāæ nullo modo pendeat ex suo producto.

Hæc de secunda diuisione entis realis sit dicta.

Tertia diuisio entis realis est hæc. Quodlibet ens reale est vnum vel multa. Ad euidētiam huius dico duo. Primo qūo est sufficiens. Secundo qūo datur per opposita.

Quantum ad primum aduerte, quod quodlibet ens vel est idiuisum in se, & diuisum a quolibet alio, & sic est vnū, hæc enim est propria ratio vnius intrinseca ſm Cōmenta. in. 5. meta. cap. de vno, & in decimo libro cōmento. 3. vbi inquit, hoc nomen vnum secundum ꝙ est vnum, est illud quod non diuiditur aliquo modo, & notanter dicit, secūdū ꝙ est vnum: non enim est necesse, ꝙ est vnū esse omnibus modis vnum dantur enim gradus, nam est quoddam ens, quod in se nullam penitus continet pluralitatem absolutā, & hoc est maxime & omnino vnum, & est conditio primi principii, ex. 12. meta. tex 51. Quoddam autem est, quod licet actu non habeat diuisionē, potest tamen diuidi in plura, sicut omne ens corporeum, vel potest habere compositionem, saltem substantiæ & accidentis, vt omne ens citra primā causam, cuius actio & proprietates non sunt substantia, sed accidens, & ideo nullum præter primū ens est maxime vnum. Potest ergo dici vnum & multa, vnum quidē inquantū est actu indiuisum & īdistinctū. Multa vero inquātū diuersitatē aliquam, vel cōpositionē substantialē siue accidētalē secum cōpatitur, vel est diuisum in seipso, ita ꝙ plura continet, quorū vnū non est alterū realiter, & sic est multa. Dico aūt realiter, quoniā si illa plura distinguantur solū ratione nō potest dici multa, nisi secundum quid. i. secundū rōnem vnde quoniā in cētro finis & principiū distinguūtur solū ratione, non dicitur centrū esse multa, sed vnū. Et quoniam genus, ac differentia distinguūtur solum ratione, species constituta non dicitur esse multa, sed vnum. Opposito autem modo si distinguantur realiter, & habeant esse actu

distinctũ dicũtur esse actu multa, sicut duo lapides, duæ albedines &c. Si aũt non habẽt esse actu distinctũ, sed solũ in potẽtia, dicuntur esse multa in potẽtia, sicut partes dũ cõponunt totũ, patet ergo hanc diuisionem esse sufficientem.

Quantum ad secũdum, vt scias quomodo membra huius diuisionis sunt opposita, aduerte q cũ sit duplex vnũ, scilicet vnũ quod est principium numeri, & vnũ transcendens, alio modo opponitur vnum numerale multitudini numerali, & alio modo vnũ transcendens multitudini transcendenti. Nam vnum numerale dupliciter consideratur. Primo inquantum ad ipsum consequitur ratio mensuræ: vni enim primo cõpetit ratio mensuræ, ex decimo meta. tex. 2. & vt sic opponitur multitudini nomerali oppositione relatiua, sicut principium ad principiatum, sicut pars ad totum, & magis proprie, sicut mensura ad mensuratum. Omnis enim numerus mensuratur vnitate, ex decimo metaphysicæ, tex. 2. Secundo consideratur secundum id quod est vnum, vt vnum: & hoc iterum dupliciter. Primo cum præcisione. i. inquantum est species distincta a qualibet specie numeri, sicut etiam consideramus dualitatem, vt speciem distinctam a quaternario: & vt sic opponitur multitudini numerali consideratæ secũdum quãlibet speciem: oppositione disparata: quæ seruatur inter quascunque duas species eiusdem generis: quæ reducitur ad oppositionẽ contrariam: quia ex decimo meta. tex. 24. duæ species constituuntur ex contrariis differẽtiis diuisiuis eiusdem generis, propter quas species constitutæ dicũtur opponi contrarie. Secundo consideratur sine præcisione. i. non inquantum species distincta ab omni specie numeri, sed inquantum est constitutiuum numeri aliquoties sumptũ: sicut etiam possumus considerare duo, & tria, non inquãtum sunt species distinctæ contra sex: sed inquantum cõstituunt sex, & vt sic nulla oppositione contraria opponitur multitudini numerali, nullum enim constitutiuum contrariatur constituto, aliter non constitueret constitutum. Et in hac consideratione, vnum est materia numeri: materia autem nõ habet op-

positionem ad id cuius est materia, nisi forte oppositionē relatiuam, qualis est inter principium & principiatum. Patet igitur, quō vnum & multa numeraliter opponūtur.

Vnum vero sumptum transcendenter opponitur multitudini transcēdenti priuatiue, quoniam cum vnum sit ens indiuisum, importat formaliter īdiuisionem, multitudo vero importat diuisionem, quoniam multa sunt, quorū vnū non est aliud: indiuisio autem & diuisio se habent, vt priuatio & habitus, ergo vnum & multa trāscendenter sumpta, opponūtur priuatiue, & confirmatur per Arist in. x. meta. tex. 9 vbi & Cōmen. inquit. Manifestum est, q vnum opponitur pluri, ſm hūc modum. s. habitum & priuationem, indiuisibilitas enim est priuatio diuisibilitatis.

Tu tamen aduerte, q vnum non est priuatio illius multitudinis, quam constituit, quia respectu illius est pars constitutiua, vt diximus, sed multitudinis, quæ negatur esse, in eo quod est vnum: nō enim de ratione sua, vnum negat omnem diuisionem, sed tantū eam, quæ esset in ipso, si non esset vnum. Pari ratione negat omnem multitudinem sibi intrinsecam inquātum vnum: extrinsecam autem nō, imo vt diximus, eam cōstituit: oīs enim pluralitas ab vnitate descēdit, patet igitur, quō p̄ſens diuisio dat per opposita, siue sumātur vnū & multa numeraliter, siue transcēdenter.

Quarta diuisio entis realis est in quinq; transcēdētia, de quibus considerabimus tria. Primo quō distinguantur ab ente, cum non sint synonyma. Secūdo quid addant super ens. Tertio quem ordinem habeant inter se.

Pro euidentia primi, pono tres conclusiones. Prima conclusio, Transcendentia nō distinguūtur realiter ab ente. In hac conclusione omnes metaphysici cōueniunt, quæ tamen probatur duplici ratione. Primo quia de eis nō p̄dicaretur ens tam in abstracto, q̄ in concreto, quod ideo dico, qm̄ & si accidens distinctum realiter a subiecto p̄dicetur de subiecto in concreto, non tamen in abstracto (falsum est enim q Plato sit albedo) cōstat autem q ens in abstracto, & in concreto p̄dicatur de transcēdētibus, nam bonum est ens,

& est

& est entitas, ergo &c. Secũdo si distinguuntur realiter ab ente addunt super ens aliquod reale. Quæ.n. distinguuntur realiter aut sunt duo entia realia penitus distincta, vt duo supposita, aut vnum includit aliquod reale, quod non concludit alterũ, vt hõ & hõ albus, sed transcendentia non addũt aliquod reale super ens, qm̃ tale additum, aut esset differentia, sicut hõ addit rõnale super aĩal, aut esset accidẽs, aut substantia, non addit differentiam, quia ens esset genus contra Arist. in. 3. metaphysi. tex. 10. non addunt accidens, nec substantiam, quia transcendentia non prædicarentur de quolibet ente. Quod. n. addit super ens, aliquid determinati generis: non conuertitur cum ente, vt patet. Constas autem transcendentia prædicari de quolibet ente, vnde & Cõmenta. inquit in. 4. metaphysi. cõmen. 3. omne ens est vnũ, & econuerso. Et quod dico de vno intelligendũ est de aliis transcendentibus. Cum igitur substantia, & quodlibet accidens sint determinati generis, sequitur ꝙ non conuerterentur cum ente, cuius tamen oppositum est concessum ab omnibus: cum sint passiones conuertibiles cum ente.

Secunda conclusio, transcendentia nõ distinguuntur ab ente ex natura rei, quoniam distinctio ex natura rei est distinctio realis, nam per auctorẽ huius distinctionis, qui est Scotus in primo sen. di. 8. est distinctio in re ante opus intellectus. ergo est realis, sed ex conclusione præcedenti non distinguuntur realiter ab ente, ergo nec ex natura rei. Nec valet ratio Scoti, quæ est hæc. Secluso omni opere intellectus, voluntas, & intellectus distinguuntur plus quam ratione, cum habeant distinctas operationes, ergo eorũ obiecta distinguuntur, plus quã rõne, quæ sunt ens, & bonũ, ergo distinguuntur ex natura rei. consequentia vero sic probatur, qm̃ ex secũdo de anima. tex. 33. potentiæ distinguũtur per obiecta, ergo qualis est distinctio inter voluntatem & intellectum, talis erit inter ens, & bonum: cum ergo intellectus, & voluntas distinguantur, ex natura rei distinguẽtur. similiter ens & bonum. Hæc ratio in via B. Tho. nõ valet, quoniam intellectus & voluntas, secundum nos distin-

guuntur, non solum ex natura rei, sed etiam realiter: negamus autem esse necessariam tantam distinctionem in obiectis, quantam ponimus in potentiis. Nec hoc dixit Aristo. Nā ad causandam distinctionem realem in potentiis, sufficit distinctio formalis vel rationis in obiectis, sicut ad causandam distinctionem specificam & realem in duabus scientiis, sufficit distinctio formalis in obiecto, eadē enim res sub diuersa ratione formali, a distinctis scientiis consideratur, sicut terra ab Astrologo & a Physico.

Et si quæras, quomodo eadem res potest sub diuersa ratione esse obiectum, intellectus & voluntatis, dico id esse, qm̄ eadem res apta nata est diuersimode mouere vtrunq;, mouet enim intellectū sub ratione entis, quæ est ratio absoluta, & mouet voluntatē sub ratione appetibilis, quæ est rō boni, quæ est ratio respectiua, vt dicemus infra.

Tertia conclusio, Transcendentia distinguuntur rōne ab ente. Quoniam nō est nugatio dicere ens: vnum ens bonum, ens verum, vt omnes concedunt. ergo aliqua distinctione distinguuntur, non reali, nec ex natura rei: per conclusiones præcedētes, ergo a sufficienti diuisione, distinguūtur ratione, licet significent eandem natura. Qnod confirmatur per Aristo. in quarto metaphysicæ, tex. 3. vbi inqt. Si igitur ens, & vnum idem & vna natura, eo q se adinuicē consequuntur, sicut principium & causa, sed non & vna ratione ostensa. Et Cōmenta. declarans illic dictum Aristo. inquit, significant eandem naturam subiecto, & duas diffinitiones, sicut principium & causa: manifestū est ergo, qđ secundum viam Peripateticam distinguuntur ab ente solū secundum rationem, quoniam alio modo concipitur res, vt ens, & vt una, uel bona &c.

Pro euidentia secundi aduerte, q quinq; transcendētia addunt quinq; modos essendi generales, ꝯuenientes cuiuslibet rei, & non sunt expressi per conceptum entis, vnde nota q modus essendi additus enti est duplex, nam quidā est specialis, qui. s. non conuenit omni enti, sed determinato, vt hic modus, qui est esse per se, conuenit soli substan-

tiæ, Et secundum hos modos speciales distinguitur ens in decem prædicamenta. De quibus inquit.B.Tho.in.5.metaphysicæ,cap.de substantia,q̃ distingunntur per diuersos modos prædicandi,sumptos a diuersis modis essendi.s.specialibus, de quibus pertractabimus.in.q.meta.Quidam autem sunt modi essendi generales additi enti consequentes omne ens,& isti constituunt quinq; transcendentia. Quorum sufficientia est hæc, omnis talis modus cõsequitur omne ens vel in se, vel in ordine ad alterum. Si in se: vel affirmatiue vel negatiue,si negatiue hic modus est indiuisio, q̃ addit vnum super ens, est enim vnum & vnum ens indiuisum, si affirmatiue, hic modus est essentia, quæ constituit rē. Distinguitur enim res ab ente in hoc, q̃ ens imponitur ab esse.Res autem ab essentia,vel a quiditate,propterea licet ens dicatur,de ente reali,& de ente rationis, non tamē res.nam sola entia realia proprie dicuntur res,quia sola habent essentiam,vel quiditatem, entia vero rationis per appræhensionem,rationis dicuntur entia, nõ q̃ ex se habeāt aliquam essentiam,vel quiditatem,si in ordine ad alterum hoc dupliciter.Primo secundum diuisionem vnius ab altero,& hic modus constituit ly aliquid, dicitur enim aliquid quasi aliud quid,propter q̃ sicut ens dicitur vnum,quia est indiuisum, sic dicitur aliquid inquāum est diuisum ab alio. Ex quo sequitur, q̃ si aliqua duo sint realiter idem, vnum per respectum ad alterū non potest dici aliquid,vnde hæc est falsa,hõ comparatus rationali est aliquid. Secundo quātum ad conuenientiam vnius entis cum alio,& hoc nõ potest esse,nisi sumatur aliqua natura,quæ nata sit conuenire cum omni ente.Id autem est,anima,quoniam est quodam modo omnia,ex.3.de anima.tex. 37.In anima autem est potentia intellectiua,& est appetitiua intellectiua dicta voluntas.Cõuenientia autem entis ad intellectū, quæ dicitur conformitas: vel assimilatio constituit ly verum de quo dicemus in cap.de Vero.Conuenientia vero entis ad appetitum constituit ly bonum,de quo dicemus in cap.de Bono. Ex prædictis igitur patet, quales modos addant tran-

ſcendentia ſupra ens.

Pro euidentia tertii, præpono diſtinctionem: deinde ſubiungam aliquas concluſiones. Diſtinctio eſt hæc: Ordo trãſcendẽtium dupliciter aſſignari poteſt. Primo quantũ, ad res ſignificatas, & ſic nullum habent ordinem adinuicem, nec vnum eſt prius altero. Quoniam huiuſmodi ordo ſupponit diſtinctionem realem inter ordinabilia, cũ ordo iſte ſit relatio realis, quæ requirit extrema diſtincta realiter, vt diximus ſupra, ſed tranſcendentia, vt dictum eſt ſupra, nõ diſtinguuntur realiter ab ente, nec a ſeinuicem, ergo quantum ad res ſignificatas, nullum habent ordinem adinuicẽ, Secundo conſiderantur quantum ad rationes ſuas formales, ad hunc ſenſum, cuius tranſcendentis ratio prius appræhendatur, ab intellectu procedente ordinate ordinante a conceptu entis ad alios conceptus, puta an prius ei occurrat conceptus vnius: poſt conceptum entis: an conceptus veri: an conceptus boni &c. & in hoc ſenſu ibi quæritur, quem ordinem habeant inter ſe.

Præmiſſa hac diſtinctione, ſubiungo aliquas concluſiones deciſiuas quæſiti.

Prima concluſio, Vnum ſecũdum rationem formalem præcedit omnia alia tranſcendentia. Quoniam primũ qđ concipitur ab intellectu noſtro eſt ens, vt etiam teſtatur Auicenna, in primo ſuæ metaphyſicæ. cap. 6. ſecundum eſt nõ ens, quia ex oppoſito cognoſcitur oppoſitum. tertium eſt diuiſio. Cognitio enim quid ens, & quid non ens, ſtatim appræhendimus diſtinctionem vnius ab altero, cũ ſint oppoſita. Quartum eſt indiuiſio, quoniam omne ens in ſeipſo indiuiſum eſt: cum enim ſecundum Ariſto. in decimo metaphyſicæ. tex. 7. dicãtur æqualiter ens & vnum, quod nõ eſt vnum non eſt ens: ſicut quod non eſt riſibile, non eſt homo, vnũ autem dicit indiuiſionem, vt ſupra declarauimus, ergo omne ens eſt in ſeipſo indiuiſum. Cum igitur ens vnũ dicat ens indiuiſum, & in quarto loco apprehẽdamus indiuiſionem, quæ complet rationem vnius, ſequitur ꝙ poſt ens primum quod cõcipitur, ex tranſcendentibus eſt vnũ.

Sed dicet aliquis, in ſecundo gradu concipitur non ens, & in tertio concipitur diuiſio. ergo ante conceptum vnius concipitur non ens, & diuiſio, ex conſequenti primum, qd' concipitur poſt ens, non eſt ipſum vnum.

Reſpondeo, id non impedit intentum noſtrum, quoniã loquimur de eo quod dicit aliquod poſitiuum, ſaltem quo ad ſuum materiale. Conſtat autem: quod non ens & diuiſio, non dicunt poſitiuum, de non ente patet, de diuiſione manifeſtatur ex ſua ratione formali, eſt enim diuiſio negatio vnius de altero. Diuiſa enim ſunt, quorum vnum non eſt alterum, & ſic inſtantia non valet.

Secunda concluſio, intellectus ordinate concipiens tranſcendentia, poſtquam appræhendit rem, vt vnam, ſtatim appræhendit eam, vt aliquid, & eius conceptum format. nam declaratum eſt in concluſione præcedenti, ꝙ in quarto gradu appræhendimus ens, vt indiuiſum in ſeipſo, ergo conſequenter, vt diuiſum a quolibet alio. ſed in hoc ſtat ratio ipſius aliquid, vt dictum eſt ſupra, ergo poſt conceptum vnius, immediate ſequitur conceptus ipſius aliquid. Quod aũt ad appræhenſionẽ entis, vt indiuiſi in ſeipſo conſequenter ſuccedat appræhenſio, vt eſt diuiſum a quolibet alio, patet ex hoc, quod vnumquodq; ex propria entitate diſtinguitur a quolibet alio.

Tertia concluſio, Poſt conceptum ipſius aliquid ſtatim ſequitur conceptus rei. Quoniam dicitur res a ſua propria quiditate, vel eſſentia, propriam autem quiditatẽ, vel eſſentiam vnumquodq; habet, inquantum eſt indiuiſum in ſe, & diuiſum a quolibet alio, alioquin ſua eſſentia non eſſet ſibi propria. ergo poſt conceptum vnius & aliquid: intellectus ordinate procedens immediate format conceptũ rei.

Quarta concluſio, Conceptus veri eſt prior cõceptu boni. Quoniam qualis eſt ordo inter intellectum & voluntatem, talis eſt inter eorum obiecta, prioris enim & vniuerſalioris potentiæ obiectum prius & vniuerſalius eſt: ſed intellectus eſt prior & vniuerſalior voluntate, qm̃ non fertur voluntas niſi in præcognitum Ergo verum quod eſt obie-

ctum intellectus: prius est in appræhensione quàm bonum ꝙ est obiectum voluntatis.

Præterea, vniuersaliora sunt priora in apprehēsione, ex primo physicorum, tex. 3. sed verum in tota sua latitudine est vniuersalius bono, quoniam verum prædicatur de quo libet ente, tam potentiali, quam actuali. Bonum autē propriæ prædicatur de ente in actu, vt dicemus in cap. de Bono. Patet ergo ꝙ inter transcendentia: iste est ordo, nō quo ad res significatas, sed quo ad rationes formales, primū est ens, secundum est vnum, tertium est aliquid, quartum est res, quintum est verum, sextum est bonum.

Quinta diuisio entis realis est hæc. Oēs ens reale præcipue absolutum, est finitum vel infinitum, circa quā considerabimus tria. Primo quomodo sumitur ly finitū & infinitum. Secundo ponitur vnica conclusio, & probatur. Tertio defensatur cōtra Scotum ordo huius diuisionis ad præcedentes, soluenturq; rationes ipsius.

Quantum ad primum, aduerte, ꝙ finitum & infinitum sumūtur dupliciter. Primo in essentia. Secundo in q̄titate.

Finitum in essentia dicitur, quod est determinatum & limitatum ad aliquod genus essendi in prædicamento determinato, siue sit ens corporeum vel incorporeum, substantia, vel accidens. Infinitum in essentia, est illud quod nullo mō est arctatū ad vnū genus essendi, sed in se cōtinet eminenter oēs gradus entis et oēs dabiles perfectiones.

Finitum in quantitate est illud in quo est assignare principium & finem, & hoc tam in quantitate continua, quam discreta. Infinitum autem est in quo cum sit diuisibile non est dare principium, neq; finem, vt in linea infinita in magnitudine infinita. In proposita diuisione intendimus de finito & infinito in essentia, constat enim ꝙ quantitas non conuertitur cum ente. Ergo nec finitum, nec infinitum in quātitate diuidunt ens reale absolutū vniuersalissime sumptū.

Quantum ad secundum, ponitur hæc conclusio, Quodlibet ens reale absolutum est finitum, vel infinitum in essentia, probatur. Quodlibet ens reale absolutum, vel

habet esse ex se vel ab alio, si ex se, ergo habet esse interminatum. Quicquid enim terminatur: ab aliquo terminatur, a quo pendet, vel a quo continetur, vel a quo sustentatur. ergo ꝙ habet esse ex se, penitus independens a quocũque extrinseco: habet esse interminatum, si interminatum & infinitum, qm̃ conuertuntur, si esse infinitum: ergo essentiam infinitam. Cum.n. apprehendamus esse, vt fluens ab essentia, quantum erit esse ꝼm perfectionem, tanta erit essentia, vt radix, si habet esse ab alio, ergo est finitum in essentia. Quoniam si habet esse ab alio, est esse productum, si productum ergo terminatum ad aliquem gradum essendi vel ex differentia specifica, si est substãtia, vel ex subiecto, si est accidens, Ergo quod habet esse ab alio est finitum in essentia. Sed aduerte, ꝙ in via Cõmẽ. ex. 8. physi. cõm. 79. hæc diuisio nulla est. Quoniam negat posse dari infinitũ in essentia, quod dicitur infinitũ in vigore, vnde apud ipsum, primũ mouens nõ est infiniti vigoris, verũ quia nõ sustinetur a B. Tho. nec a Scoto, ideo sua opinio reseruaꝛ reprobãda i. q. nr̃is metaphysicalib⁹, & nũc nõ ẽ p̃sentis negotii.

Quantum ad tertium declarandum est, quem ordinem habeat, hæc diuisio inter diuisiones entis. Et hic est duplex via famosa, vna apud Thomistas, alia apud Scotistas.

Thomistæ tenent, ꝙ quemcũꝗ ordinem cõtineat hæc diuisio, non tñ est prior diuisiõe entis, quæ fit per vnum & multa. Immo sequitur transcendens, quod est bonum, & cum bonum sit posterius vno, vt declaratum est, ponendo ordinem inter rationes formales transcendentium, sequitur hanc diuisionem esse posteriorẽ illa. Quod autẽ hæc diuisio sequatur bonum probatur sic. Vnumquodꝗ intantum est finitum, vel infinitum in essentia, inquantũ habet esse. Intantum habet esse, inquantum est perfectum, quoniam esse rei est prima rei perfectio, cum sit prima actualitas, qua res existit. Intantum autem est perfectum inquantum est bonum, quia vt dicemus in cap. de Bono, ratio boni est ratio perfectiui, ergo vnumquodꝗ intantum est finitum, vel infinitum in essentia, inquãtum est bonum. patet

ergo, q̃ hæc diuiſio ſequitur bonum.

Scotiſtæ autem fundantes ſe ſuper doctrinam Scoti in p̃mo diſ. 8. q. 3. & in quol'. q. 5. tenent hāc diuiſionē priorē illa, qua diuidatur ens per vnum & multa, & arguitur ſic, ens prius diuiditur in ea, quæ ſunt enti magis intima, quā in ea que poſterius enti ꝯuenientia, ſed finitas & infinitas in eſſentia conueniunt enti magis intime, q̄ vnitas & multitudo, ergo &c. Maior patet, Minor autem ad mentem Scoti, ſic probatur, finitas & infinitas cōueniunt enti in eſſe quiditatiuo. i. in primo mō per ſe, dicunt. n. perfectionem in eſſentia rei, perfectio auté in eſſentia conueniunt enti in primo mō per ſe. Nam quælibet eſſentia comparata alteri eſt perfectior vel imperfectior, ſicut humanitas perfectior eſt equinitate, & ſic de aliis eſſentiis ſpecificis, vnitas autem & multitudo conueniunt enti, in ſecūdo mō per ſe, qm̄ apud metaphyſicum ſunt paſsiones entis, ergo &c.

Ad hoc ſecūdum doctrinam B. Tho. negatur minor, ad probationē, quando dicitur, finitas & infinitas conueniunt enti in eſſe quiditatiuo, id poteſt dupliciter intelligi. Primo prout abſtrahit a quolibet eſſe, actuali, puta ſumendo humanitatem, vt humanitas præciſe & abſtracte præſcindendo a qualibet eſſe actuali, et ſic negamus finitum & infinitum in eſſentia cōuenire enti, quia eſſentia ſic præciſe ſumpta, nullám perfectionem dicit: cum prima rei perfectio. ſit eſſe actuale, & vt ſic comparata alteri eſſentiæ præciſe ab eſſe. non poteſt dici hæc perfectior, & illa imperfectior niſi forte fundamentaliter, prout humanitas eſt apta recipere nobilius eſſe, equinitas autem vilius. Secundo cōſideratur prout ſtat ſub eſſe, puta equinitas actu exiſtens, & ut ſic cōceditur, quodlibet ens abſolutum eſſe finitum, vel infinitū in eſſentia, & dicit aliquā perfectionem, ſed quoniàm hæc perfectio fundatur in eſſe, & ipſum eſſe eſt quoddam bonū (cuilibet enim eſſe ſuum eſt appetibile) ideo dicimus, q̃ finitum & infinitum ſequuntur bonū. Et quoniam ens pri⁹ diuiditur per vnum & multa, quam per bonum & malū, ideo ſuſtinemus diuiſionē entis, ꝑ vnū & multa eē priorē

diuisione, q̃ est per finitum & infinitũ Et hic terminamus considerationem de ente cum oĩbus diuisionibus suis.

Et aduerte, ꝙ ex proposito relinquimus diuisionem entis in decem prædicamenta, quoniam illa non cõuenit enti reali absolute sumpto, sed enti reali finito ĩ essentia. De hoc igitur considerabimus in quæstionibus nostris metaphysicalibus. Sequitur consideratio de Vno.

CAPVT SECVNDVM,
Et est de Vno.

SECVNDVM ordinem assignatum in transcendentibus, post considerationem entis sequitur consideratio de vno, de quo dicemus tria.

Primo, quomodo distinguuntur vnum transcendens, & vnum numerale.

Secundo, quid addit vnũ numerale sup̃ vnũ trãscẽdens.

Tertio, si ratio mensuræ primo conuenit vni.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ non est ĩmorandum, vt declaretur, vtrum distinguantur, nam opinio Auicẽnæ de eorum idẽtitate recitata a Cõmen. in. 4. meta. cõmẽ. 3. & sufficienter reprobata a B. Tho. in. 4. meta. exponente textum tertium, iam cassata est. Supposito ergo ꝙ distinguantur, inuestigandum est quomodo,

Ad cuius euidentiam nota, ꝙ aliqua possunt esse distincta dupliciter. Primo sicut duæ res quarũ vna non est alia, nec de ea prædicatur, sic Plato & Sortes distinguuntur, & quælibet duæ species. Et hoc modo clarum est, quod ens transcendens, & ens numerale non distinguuntur, quia licet vnum numerale non predicetur de vno transcendẽte, cum sit eo inferius, tamen vnum transcendens prædicatur de vno numerali, quoniam de quocũq; prædicatur ens, p̃dicatĩ & vnũ transcendens, cum sint cõuertibilia, ex. 4. metaphysicæ, tex. 3. Constat autem, ꝙ de eo prædicatur ens, ergo &c. Secundo dicũtur aliqua distincta, quia vnum est sicut superius, & alterum sicut inferius, addens tamẽ aliqd supra rõnem superioris. Hoc modo distinguuntur animal & homo, quoniam supra rationem animalis addit rationa

le, & sic distinguuntur vnum transcendẽs, & vnum numerale, quoniam vnũ numerale est in genere determinato. i. in prædicamento quantitatis: vnum autẽ transcendens est super omne genus sicut, & alia transcendentia, & ideo est magis vniuersale, & propterea sicut homo addit aliquid super conceptum animalis, necesse est, vt vnum numerale addat aliquid super vnum transcendens. Quid vero sit illud dicemus in sequentibus.

Quantum ad secundum, declarandum est quid addat vnum transcendens super ens, & quid vnum numerale & per consequens super vnum transcendens.

Respectu primi, dico ꝙ vnum transcendens nihil reale positiuum addit: declaratum est enim supra, ꝙ transcendẽtia nullum reale addunt supra ens ergo nec vnum. Declaratum est etiam ꝙ vnum est addẽs indiuisionẽ super ens. Indiuisio autem non est quid reale positiuum cum sit priuatio, quæ est negatio. Dicendum est ergo, ꝙ solam indiuisionem super ens addit, vt patet ex sua ratione formali, q̃ est hæc, vnũ trãscendens est, cui debetur esse indiuisum.

Respectu autem vnius numeralis varia est opinio: licet enim omnes concordent, ꝙ est accidens secundum Auicennam in. 3. suæ metaphysicæ, cap. 3. & secundum Commentatorem in. 4. metaphysicæ cõmẽ. 1. & clarius in. 10. libro cõmen. 5. Quid autem sit illud accidẽs est diuersa opinio. Nam Auicẽna in eodem loco videtur sentire, quod sit eẽ, quod dat quantitas continua rei quantæ. Puta si quæratur quare lapis iste est vnus numeraliter, respondetur, quia habet esse quantitatiuum indiuisum fluens a quantitate continua lapidis, ita ꝙ tãdiu lapis ẽ vnus numeraliter, quãdiu non est diuisus secundũ quantitatẽ. Si enim quantitas lapidis diuidatur, fiet alterum et alterum esse quantitatiuum, & sic fient duo lapides, & hanc sententiã videtur sequi B. Tho. in primo sen. distin. 24. vbi recitans mentem Auicennæ, licet improbet ipsum quo ad idẽtitatem vnius numeralis cum vno trãscendenti, non tñ quantũ ad hoc quod vnitas numeralis ponitur esse quantitatis continuæ.

Quidam autem dicunt, q addit super ens rationem mẽsuræ, quoniã ꝓma ratio mẽsuræ attribuit vni ex. 10. meta. tex. 3. Quod quidẽ quomodo sit verũ dicemus ĩfra. Et hãc opinionẽ videtur tenere B. Tho. in. 4. meta. exponens textum tertiũ, vbi arguens contra Auicennam inquit, vnũ qđ est principium numeri addit super substãtiã rationem mẽsuræ, quæ est propria passio quantitatis, quæ primo inueniĩtur in vnitate, & dicitur per priuationem & negationem diuisionis, quæ est secundum quantitatem continuam.

Sed dicet aliquis, si ſm B. Tho. vnum numerale dicit eẽ indiuisum quantitatis continuæ, ergo non dicit rõnem mẽsuræ, qm̃ vnius est tantum vna ratio quiditatiua.

Respondeo, non est incõueniens, q dicat vnum tanquã essentiale prædicatum, sicut homo dicit formaliter rationale: & alterum tanquam proprietatem suam, sicut homo dicit risibile, eodem mõ vnum numerale dicit esse indiuisum quantitatis continuæ, vt prædicatũ essentiale. Dicit autem rationẽ mensuræ, vt proprietatẽ suam, quæ fluit a prædicato essentiali, ex hoc enim q dicit esse ĩdiuisum, sequitur ratio mẽsuræ ex. 10. meta. tex. 3. vbi manifestatur quãlibet mensurã esse indiuisibilem aut a natura, aut a proposito.

Quidam autẽ, sicut placuit Paulo Soncinati in. 10. metaphysicæ. q. 3. dicunt vnum numerale esse accidens, & q illud accñs ẽ quãtitas cõtinua rei quãtæ, puta vnitas huius lapidis est quãtitas cõtinua eius, & ꝓbat ꝓpositum duplr̃.

Primo, Res ex sua quantitate continua, est indiuisa in se & diuisa a quolibet alio, ergo quãtitas continua est vnitas rei quantæ, cõsequentia patet a diffinitione ad diffinitum: antecedens autem sic probatur. Diuisibilitas primo conuenit quantitati continuæ, vt alias probatũ est, ergo per quãtitatẽ cõtinuã res est indiuisa in se, & diuisa a quolibet alio.

Secundo, per solam quãtitatem continuam res illa facit numerum cum alia: posito enim lapide A, cum sua quantitate continua, similiter posito B, omni alio circũscripto cõstituunt binarium, ergo vterq; est vnus sua quãtitate cõtinua. patet ergo vnitatẽ numeralẽ esse quãtitatẽ continuã.

Sed contra hanc opinionem ſic arguitur, diuiſibile non habet rationē vnitatis, ex diffinitione vnitatis, quæ dicit in diuiſionem ex. 10. meta. tex. 3. ſed quātitas cōtinua eſt diuiſibilis etiam in infinitum, ex. 3. phyſi. tex. 34. ergo quantitas continua, non habet rationem vnitatis.

Sed forte dices, quantitas continua dupliciter conſideratur, primo vt habet partem extra partem, & ſic non habet rationem vnitatis, quia vt ſic eſt diuiſibilis, ſicut etiā argumentum probat. Secundo inquantū eſt indiuiſa in ſe, & diuiſa a quolibet alio, & vt ſic habet rationem vnitatis.

Contra, & probo ꝙ etiam ſecundo modo accepta non habet rationē vnitatis: quod enim cōuenit alicui ex ſua ratione formali, & in ſuo eſſe quiditatiuo, quocunqꝫ mō conſideratur, ſemper conuenit ei, quoniā prædicata quiditatiua ſunt inſeparabilia: ſed eſſe diuiſibile, & habere partem, extra partem cōuenit quantitati continuæ, ex ſua ratione formali & quiditatiue, vt patet in. 6. phyſi. tex. 3. vbi Philoſophus diffiniens continuum inquit. Continuum eſt diuiſibile in ſemꝑ diuiſibilia & nullū cōtinuorū diuiſibile in impꝑtibilia: patet ergo ꝙ quātitas continua etiā conſiderata, vt īdiuiſa ī ſe, & diuiſa ī quolibet alio, nō habet rōnē vnitatis.

Ad primum igitur argumentum, negatur antecedēs, & probatio nihil valet, īmo magis ſequitur oppoſitum. Nam ex hoc ꝙ diuiſibilitas conuenit quantitati continuæ, primo ſequitur ꝙ indiuiſibilitas conſtituens vnitatem, nō primo conuenit eidem, cum ſint oppoſita.

Ad ſecundum negatur ſimiliter antecedens, & ſua probatio nihil valet, nam ſecluſo eſſe īdiuiſo dato rei quantæ a ſua quantitate continua duo lapides non conſtituunt binarium, quia neuter eorum erit vnus.

Tenēdū eſt ergo qđ vnū numerale addit ſuꝑ ens eſſe indiuiſum fluēs a q̄titate cōtinua, ad qđ ſequit̄ ratio mēſuræ.

Quantū ad tertium agenda ſunt duo. Primo videbitur, quæ ſit ratio menſuræ. Secundo proponetur concluſio ad principale propoſitum, & probabitur.

Aduerte igitur, ꝙ rātio menſuræ eſt hæc. Mēſura eſt id

quod ducit in cognitionem quantitatis rei quantæ, vnde inquit Aristo. in 10. meta. tex. 2. Mensura est id per quod cognoscitur rei quantitas, vbi & Cõmen. inquit. Ratio mensuræ est ducere in cognitionem mensurati.

Sed aduerte duplicem rei quantitatem. s. dimensiuam, & virtualẽ, quæ idem est ꝙ rei perfectio & bonitas. Quodcunqꝫ ergo ducit nos in cognitionem quantitatis dimensiuæ, dicetur mensura dimensionalis. Sicut per cubitũ cognoscimus quantitatẽ ligni. Illud vero per quod cognoscimus quantitatem virtualẽ, dicitur mensura virtualis, & hoc ſm Philosophum in. 10. meta. tex. 3. est illud quod est simplicissimum, & primum, & perfectissimum in quolibet genere, vnde & albedo dicitur mensura omnium colorũ, quoniam per ipsam cognoscimus quanta ꝑfectio sit in aliis coloribus, quanto enim magis propinquãt ei, tanto perfectiores sunt, & quanto magis distãt, tanto imperfectiores, & in genere substantiarum, prima substantia separata est mensura omnis substantiæ: cum enim illa sit prima & perfectissima in tali genere, tanto aliæ substantiæ sunt perfectiores, quanto magis illi propinquant.

Declarata ratione mensuræ, ponitur conclusio a principale propositum. Ratio mensuræ prius reperitur in vnitate, quam in omnibus aliis. Ad cuius ꝓbationem suppono ꝙ de ratione mensuræ est indiuisibilitas secundum Aristo. in. 10. meta. tex. 3. vbi inquit. In omnibus autẽ his metrũ & principium aliquid, & indiuisibile, quoniam & in lineis vtimur, quasi indiuisibili pedali &c. Et illic declarat Arist. ꝙ necessario mensura est aliquod indiuisibile, aut simpliciter, aut humano decreto, ita ꝙ nec ei fiat additio nec diminutio. Si enim qd diuisibile & variabile esset, non certificaret quantitatem mensurati. Hoc supposito arguo sic. Vnitati primo conuenit indiuisibilitas, ex diffinitione sua, vnde inquit Aristo. in. 10. meta. tex. 2. vni esse indiuisibile est eẽ. ergo vnitati primo conuenit ratio mensuræ, consequentia patet ex supposito, nam bene sequitur, si indiuisibilitas est de ratione mẽsuræ: ergo cui primo competit ratio indiuisi

bilitatis, eidem primo competit ratio mensuræ.

Præterea, omnē quantitatē cōtinuā mensuramus numero per replicationem, vel vnitate, si non replicatur mensura. Numerum autem mensuramus vnitate, cum sit multitudo constituta ex vnitatibus, vnitatem vero per nullum prius mensuramus, ergo est primum mensurans, & nullo modo mensuratum. Patet igitur, ꝙ ratio mensuræ primo conuenit vni. Hæc de Vno dicta sint.

CAP. III. DE ALIQVID.

NVNC agendum est de Aliquid iuxta ordinem trāscendentium assignatū supra. Aduerte igitur, ꝙ cognitio de Aliqd pendet ex cognitione Vnius. Dictū est enim in sufficientia transcendentium, ꝙ ly aliqd sigñat distinctionem vnius entis ab alio, propter quod nota, ꝙ de ratione vnius nō est nisi esse indiuisum in seipso: ꝙ autem sit diuisum ab alio, accidit, quoniam accidit aliud eē, vnde dato, ꝙ solus Deus esset, adhuc esset vnus, quia omnino indiuisus in se: non tamen proprie esset aliquid, quia non esset distinctus ab alio, si nihil aliud esset. Nisi forte diceretur aliquid quia ex natura sua esset aptus distingui ab alio si daretur, vnde diceretur aliquid fundamentaliter, & nō formaliter. Hæc de Aliquid dicta sint.

CAP. IIII. DE RE.

CIRCA hoc trāscēdens quod est Res, iam patet ex sufficientia transcendentiū supra assignata, ꝙ distinguitur ab ente ,ꝑpter hoc, ꝙ ens sumit ab esse, Res autem ab essentia, & qm̄ entia rōnis, vt dictum est supra, non habēt essentiam, ideo competit solis entibus realibus. Inuestigandum est ergo qualiter se habeat essentia, a qua sumitur res, ad esse a quo sumitur ens. Et quæritur vtrum distinguantur realiter, vel sint idem re, sed distincta tātum ratione, & circa hoc sic procedendum est.

Primo ꝓponentur aliquæ opīones, & inprobabuntur.

Secundo ꝓponetur via B. Tho. & defensabitur.

Prima opinio est Henrici de Gandauo in ꝑmo quolibet. q. 8. hic tenet eādem rem penitus esse essentiam & esse, sed

per duplicem respectum, quem potest habere comparata primæ causæ denominatur essentia & esse: nā imaginatur ꝙ res antequam ꝓducatur est ab æterno in intellectu primæ causæ, sicut exemplatum in exemplari, & ideatum in idea, & sic considerata dicit respectum exemplati ad exemplar, dato etiam casu ꝙ non produceretur, & vt sic dicitur essentia, puta res quæ est homo, vt est in intellectu primæ causæ, vt ideata, dicitur essentia hominis. Si autem consideratur comparata ad primā causam, sicut effectus ad cām productiuam, prout in actu producitur, sic vocatur esse, vnde res quæ est hō actu ꝓductus dicitur esse per talē respectum, sicut per primum respectum dicitur essentia.

Sed contra hāc opinionem dupliciter arguitur. Primo, nulla relatio ē de formali rōne entis absoluti: dicitur enim absolutum ad se, & nō ad alterum: sed essentia puta hominis & lapidis est ens absolutū, vt patet ergo per relationē res non potest dici essentia, cum essentia sit significatum diffinitionis, vt dicemus infra. Præterea, nulla relatio est inclusa in ratione sui fundamenti, quoniam fundamentum est prius relatione fundata, essentia est fundamentum huius relationis, quæ est inter rem exemplatam, & primā causam vt exemplar. nam essentia est id quod est producibile per diuinum exemplar. ergo in sua ratione formali nō includitur respectus, cum sit respectus posterior fundamento.

Secunda opinio est Scoti in. 3. sentē. di. 6. & consistit in duobus. Primo ꝙ sunt idem realiter, & sic probat. Duo ab inuicē iseparabilia sunt idē realiter. Hoc est velut principiū in doctrina sua: sed esse nō separatur ab essentia. Tūc enim existeret essentia sine esse, qđ est impossibile & implicās cōtradictionē: ergo sunt idē realiter. Secūdo, ꝙ distinguūtur ex natura rei, & ꝓbat sic. De qbuscunq; prædicantur & verificātur prædicata cōtradictoria, distinguuntur ex natura rei, hæc patet ſm ipsum ex diffinitione distinctionis ex natura rei: sed de eē & eēntia verificāt ꝑdicata cōtradictoria, nā hæc duo sunt vera, esse accidit essentiæ, nō accidit essentiæ, similiter hæc duo. Essentia pōt eē i potētia obiectiua, eē

non poteſt eſſe in potentia obiectiua, ergo eſſe & eſſentia diſtinguuntur ex natura rei.

Sed iſtæ rationes in via noſtra nihil concludũt Et ad primam negatur maior quoniam non eſt vniuerſaliter vera, nam materia & forma diſtinguuntur realiter, & tamē materia non poteſt ſeparari a forma, ſaltem in eſſe formali: vt pro nũc dimittamus eſſe obiectiuum, & ſm viam noſtram diſtinguuntur potentiæ animæ ab anima realiter, & proprietas a ſubiecto, & tamē ſunt inſeparabiles, ergo maior ſua non eſt vera vniuerſaliter.

Ad ſecundam negatur maior, quoniam ad verificandũ de eodem prædicata contradictoria, ſufficit diſtinctio rationis ſumpta ex parte rei, & non ſolũ ex parte intellectus ratiocinantis vnde de puncto ſignato in medio lineæ, verum eſt dicere, punctus eſt principium & non eſt principium, ſcilicet partis præcedentis. Et tamē idem punctus, vt principium diſtinguitur ſolum ratione a ſeipſo, prout non eſt principium, & ſic patet ꝙ maior in via noſtra non concludit, licet apud Scotiſtas teneatur vt maxima.

Tertia opinio, quam intendimus ſuſtentare eſt B. Tho. in ſecundo contra Gentes. cap. 52. Ad cuius euidentiã agemus tria. Primo quid ſit eſſentia & eſſe. Secundo in quo gñe ſint. Tertio ponã duas concluſiones reſpõſiuas propoſito.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ eſſentia dicit ſignificatum diffinitionis ſumptum in concreto, vt ſignificatum huius diffinitionis, animal rationale eſt eſſentia hominis, quæ apud Philoſophum in. 7. meta. dicitur quodquid eſt, vnde id quod eſt res, eſt eſſentia rei. Dico autem in concreto, q̃a aliquando ſumitur eſſentia in abſtracto dicendo, humanitas, equinitas &c. Sed in hoc ſenſu non ſumus locuturi hic: non enim eſſe cõpetit rei in abſtracto, ſed in concreto, qm̃ abſtracta habent rationem quo, & non quod eſt. Eſſe autem dicit primam actualitatem impꝛeſſam cuilibet enti creato a prima cauſa, qua formaliter exiſtit, cũ ex ſe & ſibi derelictum quocũqꝫ alio circũſcripto exiſtere non poſſit, primo dicitur primam actualitatem, quoniam eſt primũ quo

res eſt

res est actu, & supponitur vt fundamentum primum cuilibet alteri prædicato perfectiuo. Non enim potest res habere esse per se neq; corporeũ, neq; viuum: nisi supposito esse. merito ergo dicit primam actualitatem, qm̃ est primũ actuans formaliter. Dicitur secũdo, cum ex se existere nõ posit. Omne enim ab alio dependens, non habet esse ex seipso, quia tunc non dependeret ab alio. ergo indiget aliquo: quo posit existere, & id est esse, vnde sequitur corollarie, Primam causam solam posse existere ex seipsa, quoniam cum sit omnino independons, non indiget aliquo influente sibi esse. Reliquæ partes dictæ descriptionis manifestæ sunt, patet igitur quid sit essentia, et quid sit esse.

Quantum ad secundum dico, q̃ esse est in eodem genere reductiue, in quo est sua essentia. Quod probo dupliciter. Primo actus & potentia sunt in eodem genere, ex. 9. metaphy. tex. 12. sed esse comparatur ad essentiam, sicut actus ad potentiam. Est enim essentia susceptiua esse, & esse est actuans essentiam, cum ex supradictis sit prima actualitas. ergo sunt in eodem genere. Præterea sumo esse substantiæ, puta hominis: & quæro aut est substantia, aut accidens, si est substantia, habeo intentum, si est accidens, contra. Accidens est posterius substantia, ex. 7. meta. tex. 4. ergo substantia haberet esse per aliquod posterius ipsa, & cũ non sit susceptiua accidentis, nisi prius actu existat, ergo prius existeret quam reciperet esse, quod secundum te est accidens, quod patet esse absurdum. Necesse est ergo dicere esse substantiæ, esse in gñe substantiæ, & esse accidentis in genere accidentis, & esse quantitatis in gñe quantitatis, & esse qualitatis in genere qualitatis &c.

Quãtum ad tertium, vt pateat propositum in via Thomistica, pono duas conclusiones.

Prima conclusio, In quolibet ente citra primum distinguuntur realiter esse & essentia sumpta in concreto, puta esse hominis, & id quod est homo probatur dupliciter. Primo sic suppono quod essen ia in concreto in nullo recipitur, cum sit id quod est, & sit ens per se, tunc arguo sic. Si

esse hominis est idem quod homo, ergo sicut homo nõ recipitur in alio, sic nec esse hominis, tũc vltra. Si esse non recipitur in alio, ergo est esse illimitatum, quoniam omne limitatum & contractũ ideo limitatur & contrahitur, quia recipitur ab alio, sicut accidẽs in subiecto, vel forma in materia, vel limitatur per aliquam differentiam contrahentẽ, sicut animal limitatur ad hominem per rationale, sed secũdum te esse non recipitur in aliquo, cum sit idem per te cũ essentia, quæ non recipitur in aliquo, nec habet differentiã cõtrahentem. Est enim eadem ratio ens & esse habere differentias, cum sumatur ens ab esse, sed ens non habet differentias cõtrahentes, ex. 3. metaphy. tex. 10. ergo esse remanet illimitatum. Si illimitatum ergo infinitum, si infinitum, ergo dabuntur plura esse infinita. s. esse primi & eẽ rei producte, quod cum sit manifeste falsum, vt etiam probabitur in. 12 metaphy. sequitur ꝙ non sunt idem esse & essentia rei productæ, Secundo sic, esse habet causam productiuam, qm̃ est effectus agentis, quod dat esse suo productiuo. Essentia autem non habet causam productiuam, ergo non sunt idem realiter. consequentia patet. Secunda pars antecedẽtis multipliciter probatur, nam si habet causam productiuam: ergo prædicata quiditatiua & essentialia habent causam productiuam, sed hæc prædicata conueniunt rei absq; omni causa productiua. Remota enim omni causalitate productiua respectu rosæ, quæro an hæc sit vera, Rosa est substantia corporea, si sic, habeo intentum, si nõ, ergo de rosa absolute sumpta: non potest haberi scientia, sed tantum de rosa vt existit, quod tñ est falsum, qm̃ ex primo Post. Sciẽtia est de incorruptibilibus, & necessariis. Rosa autem vt existit, corruptibilis & contingens est, vt ergo de rosa habeatur scientia necesse est hanc esse sempiternæ veritatis, Rosa est substantia corporea, etiam remota omni causalitate productiua.

Præterea, si prædicata quiditatiua nõ conueniunt subiecto, seclusa omni causa effectiua, ergo diffinitio nõ semper conueniret suo diffinito, quod est absurdum. Præterea

huius propositionis, hoc est homo, nulla ē causa. ergo nec huius, homo est aīal rationale, & hæc est sentētia Aristote. in.7.metaphy.tex.59 vbi tenet ꝙ huius ꝓpositionis, hō est hō, nulla est causa, nisi forte, vt inquit illic Cōmen. aliquis dicat, qm̄ quodlibet eorum est vnum per se, & vnum non diuiditur in prædicatū & subiectū. Et intendit Cōmē. ꝙ non potest assignari alia causa, nisi identitatis prædicati cum subiecto. manifestum est ergo ꝙ si prædicata quiditatiua non habent causam effectiuam, nec essentia sumpta in cōcreto includens huiusmodi prædicata, habet causam effectiuam. Ex his ergo patet ꝙ essentia & esse in quolibet creato distinguuntur realiter. & huic sententiæ videtur assentire Aristo. in secundo post. vbi tenet quod quid est hominis & esse hominis nō sunt idem. Et ſm doctrinā Auicē. esse in omnibus excepta prima causa omnibus accidit, essentia autem nulli accidit. ergo non sunt idem.

Secunda conclusio, esse rei creatæ, est effectiue ab agente, formaliter autem a forma, prima pars probatur sic, ex supradictis esse habet causam productiuam. ergo est effectiue ab agente siue producente, vel a forma, non a forma, quia omnis causa efficiens prior est suo effectu, ex.12.metaphy.tex.16. sed forma non est prior suo esse, tunc enim prius esset, ergo &c. Præterea ex.2.physi. forma & efficiēs non coincidunt in idem numero. ergo forma non dat esse effectiue. Secūda autem pars probatur ex diffinitione formæ, nam forma est quæ dat esse rei, non effectiue, vt probatum est, ergo formaliter, præterea, proprium est formæ ex seipsa cōstituere suppositum, ergo dare sibi esse formaliter. Hæc de Re vt est transcendens dicta sint.

Sed dicet aliquis, si esse & essentia in quolibet creato distinguuntur realiter, ergo ens quod sumitur ab esse, & res quæ sumitur ab essentia, distinguūtur realiter, quod est cōtra determinata supra, vbi probatum est transcendentia non distingui realiter ab ente.

Ad hoc respondeo dupliciter. Primo potest negari hæc consequentia. Concesso ꝙ ens & res in creatis distinguan-

tur realiter, quantum ad id, a quo nomen imponitur. ergo transcendenter sumpta distinguuntur realiter, nam in latitudine entis & rei, inuenitur gradus. i. ens diuinum, in quo non distinguuntur realiter esse & essentia. Secundo dico, q licet ens imponatur ab eē, siue ab actu essendi, & res ab essentia siue a quiditate: tñ vtrunque quantum ad id cui nomen imponitur significat, id quod est. ex consequenti tam ens nominaliter sumptum: q̃ res, idem significant, diuersa tamen ratione sumpta a diuersis a quibus nomen imponitur, quæ sunt esse & essentia.

CAPVT. V. DE VERO.

CIRCA transcendens Verum duo consideranda sunt. Primo quid sit verum, vel veritas formaliter. Secundo, quia dictum est supra in assignando sufficientiā transcendentiū, q verū est addens respectū supra ens, declarandū est si hmōi respectus est realis, vel rōnis.

Quātum ad primum, aduerte duas famosas opiniones, scilicet Heruei, & B. Tho. & volo vtrāq; pertractare, quoniam vtraq; in sensu ab eis intento sustineri potest. Aduerte igitur opinionem Heruei in. 3. quolibet. q. prima consistere in tribus conclusionibus.

Prima ɔclusio, Entitas rei, vt habet eē extra intellectū, nō est veritas formaliter, et probatur. Si entitas rei, vt sic: est veritas formaliter, ergo veritas non est formaliter in intellectu. Quod est contra Philosophum in libro. 6. meta. tex. 8. Inquit enim, non enim verū & falsum in rebus, sed in mente. Præterea si entitas, vt sic est veritas formaliter, ergo hic terminus homo significat verum formaliter: qm̄ significat hominis entitatem ad extra, sed hoc est ɔtra Philosophum primo Peri her. qui tenet nullum incomplexū dicere verum vel falsum, ergo &c.

Secunda conclusio, Nulla propositio inquantum propositio, nec in mente, nec in voce, nec in scripto est formaliter veritas, sed est tantum repræsentatiue vera vel falsa.

probatur. Quod significat verũ vel falsum est repræsentatiuum veri vel falsi, sed omnis propositio, ex primo peri her. significat verum vel falsum ergo &c. Præterea quod significat verum vel falsum non ex seipso, sed inquantum aliud ponitur vel remouetur, est repræsentatiuum veri vel falsi. Talis est propositio, significat enim verũ vel falsum, ex eo ꝙ res ponitur sic eẽ, vel non sic eẽ, sicut est vel non est, vnde & Philosophus in prædicamentis dixit, Ab eo qđ res est vel non est, oratio est vera vel falsa.

Tertia conclusio, veritas formaliter est cõformitas rei, quæ est ad extra ad seipsam, vt est in intellectu enũciatiuo secundum esse cognitum. hanc quidem conclusionẽ prius declaro deinde probabitur,

Aduerte igitur, ꝙ entitas siue natura rei dupliciter cõsiderari potest. Primo vt habet esse extra intellectũ in suis singularibus. Secundo vt apprehenditur ab intellectu, vel intellectui obiicitur per speciem intelligibilem. quando igitur intellectus per speciem intelligibilem repræsentantem prædicata naturæ obiectæ, inuestigat aliquod eius prædicatum formans conceptum de natura illa, & enunciat talem conceptum vel prædicatum de re dicendo, cœlum est corpus incorruptibile, homo est animal, inter rẽ ad extra & ipsammet: vt est sic apprehensa, vel concepta ab intellectu consurgit quædã conformitas, quæ representatur per hanc copulam, est, opposita autem modo cõsurgit difformitas, si aliter apprehendatur vel concipiatur: quã sit conueniens rei. Hanc igitur conformitatem Herueus vocat veritatem formaliter, difformitatẽ vero falsitatem. Quæ quidẽ sunt respectus non reales, sed rationis consequentes operationem intellectus. Nam remoto omni intellectu, res non cõciperetur conformiter, nec difformiter, ex consequenti tales respectus nõ ꝯsurgerent. Præterea, eiusdem ad seipsum est respectus rationis, cum non sint extrema realia realiter distincta, cum igitur hic respectus sit eiusdem rei, vt habet esse ad extra, ad seipsam, vt est appræhensa ab intellectu erit respectus rationis.

Posita declaratione, sic probo conclusionem. Quod distinguitur contra ens reale est ens rationis, quia non datur medium inter ens reale, & ens rõnis, sed verũ distinguitur cõtra ens reale, ex. 6. meta. tex. 8. ergo veritas siue verum est ens rationis. tũc vltra. Omne ens rõnis est respectus vel negatio, vt potest elici ex primo cap. huius tract. vbi consideratum est de ente reali, & ente rationis. Cõstat autem veritatem nõ eẽ negationẽ. ergo est respectus, & ab oĩbus cõmuniter conceditur, quod est cõformitas, siue adæquatio: siue conuenientia: iuxta famosam diffinitionẽ qua dr̃, Veritas est adæquatio rei & intellectus, ergo veritas est cõformitas, quæ ẽ relatio rõnis inter rẽ, vt habet eẽ ad extra, & ipsammet, vt habet eẽ cognitum in intellectu enunciante.

Sed aduerte: q Herueus nõ loquitur de veritate vniuersaliter, sed solum de veritate complexa, quæ significatur p propositionem, de qua sola pertractat Philosophus in primo peri her. & in. 6. metaphy. tex. 8. Nunc autem quia cõsideramus de vero, vt est transcendens, conueniens est, vt perscrutemur de omnibus modis veritatis. Quod & agemus pertractantes opinionem B. Tho.

Secũda opinio ẽ B. Tho. præcipue in prima parte. q. 16. pro cuius resolutione dico duo principalr̃. Primo quot sint de rõne veritatis. Scdo quid sit veritas tã in re, q̃ ĩ intellu.

Quantum ad primũ aduerte, vt elicitur ex doctrina B. Tho. præcipue in. q. de veritate. q. prima arti. 8. q duo includuntur in rõne formali veritatis. s. absolutum & respectus, quod quidem absolutum, aliquando est natura rei intelligibilis, aliqñ est species intelligibilis: aliqñ est conceptus formatus vt plenius dicemus infra. & respectus aliqñ est rei ad intellectum, aliqñ est intellectus ad rem, qui aliqñ est realis, aliqñ est rationis, vt declarabitur infra. Iterum aduerte, q absolutum inclusum in ratione veritatis, est veritas fundamentaliter, sed nõ formaliter, fundatur enim veritas in entitate rei. Respectus autẽ inclusus dicitur veritas formaliter, & quoniam vnũquodq3 solet diffinit per suũ formale: inde est: quod solet allegari hæc diffinitio, vt fa-

niosissima, Veritas est adæquatio rei & intellectus, pro eodem autem sumuntur, æquatio, conformitas, & similitudo. verũ vt habeatur plena notitia diffiniemus ipsam per absolutum & respectum, & vt est in re & vt ẽ in intellectu.

Tu igitur aduerte, q̃ veritas in re sic diffinienda est, Veritas est entitas rei: vt conformis intellectui, siue speculatiuo siue practico. dico autẽ speculatiuo siue practico, qa alio mõ conformatur entitas rei intellectui practico, & aliter speculatiuo. Nam conformatur practico, vt causæ suæ productiuæ, vnde dicitur verus gladius, quia cõformatur ideæ gladii existenti in intellectu artificis, quæ est causa producẽdi gladium ad extra. econtra dicitur falsus gladius quia difformis est eidem ideæ, & in naturalibus dicitur verus lapis, verum aurum: quia conformantur ideis existentibus in mente primæ causæ agentis ad instar artificis. Conformatur autem intellectui speculatiuo, quia ab eo cognoscitur sicut est, & difformatur: quando aliter cognoscitur quã sit. Hæc autẽ conformitas vel difformitas fit mediante specie repræsentatiua, & cõceptu incomplexo vel complexo, de entitate rei formatis ab intellectu: quibus res ad extra appræhensa per intellectum habet correspondere. Et idcirco, si vis recte diffinire veritatem in artificiatis vel in naturalibus respectu intellectus practici, sic diffinies, Veritas artificiati est conformitas eius ad ideam a qua pendet. Veritas rei naturalis est conformitas eius ad ideam primi agentis a qua pendet, falsitas autem diffininienda est per difformitatem. si vero diffinire eam volueris respectu intellectus speculatiui, sic diffinies, Veritas in re, est entitas rei, vt conformatur speciei intelligibili tãquam suo repræsentatiuo, vel conceptui incomplexo aut complexo, qui per actum intellectus, de re prædicantur, sicut est vel non est, vt cum prædicatur vera diffinitio de diffinito,

Facta consideratione de veritate, vt est in re, si vis eam diffinire, vt est ĩ intellectu, distingues vt supra de intellectu speculatiuo & practico, si respectu practici, dicit duo scilicet ideam, & correspondentiam siue cõformitatẽ ad idea-

tum, quoniam exemplar & exēplatum debent correſpō-
dere,& ſic diffinies eam, Veritas in intellectu practico eſt
idea vt cauſa productiua,conformis ideato vt proprio ef-
fectui.Si reſpectu intellectus ſpeculatiui,dicit duo.ſ.abſolu
tū quod erit aut ſpecies intelligibilis, aut conceptus incom
plexus.putas animal rationale,aut conceptus complexus,
vt hominem eſſe animal rationale, & dicit reſpectum con
formitatis hmôi ſpeciei vel cōceptus ad rem cognoſcibilē,
& tūc ſic diffinies eam, Veritas in intellectu ſpeculatiuo eſt
ſpecies intelligibilis: vel conceptus incomplexus aut cōple
xus, vt conformes & adæquati rei adextra, ſecundum qđ
per intellectum appræhenditur . Ex his ergo patet quid ſit
veritas ſecundum doctrinam B. Tho. tam in re quam in
intellectu, ſiue practico ſiue ſpeculatiuo.

Quantum ad ſecundum principale propoſitum in prin-
cipio huius capitis.ſ.an reſpectus incluſus in ratione verit a
tis ſit realis vel rationis , aduerte ꝙ aliter dicendum eſt ad
mentem Heruei,& aliter ad mentem.B.Tho. Nam ſecun
dum Herueum, vt declaratum eſt ſupra in ter ia concluſio
ne ſua, ſemper eſt reſpectus rationis, quoniam ſequitur ap
prehenſionē rei ab intellectu in cōparatione rei adextra,
ad ſeipſam, vt eſt apprehenſa.

Secundum doctrinam vero B.Tho.ab vtroq; abſtrahit,
quoniam aliqñ eſt realis, aliqñ eſt rationis.ad cuius euiden-
tiam aduerte, ꝙ res alio modo comparatur ad intellectum
diuinum, alio modo ad intellectum creatum.Quantum ad
intellectum diuinum, vel cōparatur eſſentia ſua ad ipſum:
quam mere ſpeculatiue intelligit , vel comparantur crea-
ta, quæ practice intelligit. Si reſpectu eſſentiæ, ſic dico ꝙ re
ſpectus ille eſt mere rationis ex parte vtriuſq;, quoniam in
tellectus diuinus & eſſentia ſua, cum non habeant adinuicē
oppoſitionem relatiuam , non diſtinguuntur realiter , ſed
relatio realis : vt diximus ſupra in ſecunda diuiſione entis
realis, requirit extrema realia & diſtincta realiter erit ergo
inter diuinam eſſentiam intellectam , & diuinum intellectū
intelligentem talis reſpectus, qualis eſt eiuſdem ad ſeipſum.

Si respectu creaturæ: dico quod ex parte diuini intellectus, tam practico quam speculatiuo, est relatio rationis, quoniam diuina intellectio non pendet a creatura: omnia enim intelligit in essentia sua.

Et præterea, vt diximus in secūda diuisione entis realis, Deus vt causa creaturæ per intellectum, non est eiusdē ordinis cum creatura, vt illic declaratum est, ergo inter intellectum diuinum practicum & creaturā, ex parte diuini intellectus non est relatio nisi rationis, ex parte vero creaturæ, dico quod toto tempore quo existit, talis respectus ad diuinum intellectum practicum est realis. Est enim sicut respectus effectus ad causam productiuā, qui est realis ex. 5. meta. cap. ad aliquid, pro illo vero tēpore quo creatura nō existit, est respectus rationis: est enim sicut respectus nō entis ad ens, qui nō potest esse realis, quoniam relatio realis requirit extrema realia, & realiter existētia, si debet esse relatio realis & actualis.

Quantum ad intellectum creatum, distinguendum est, vt supra, de speculatiuo vel practico. De intellectu speculatiuo dico, quod aliquando est inter intellectum & rem intellectam relatio realis mutua, aliquando realis non mutua, aliquando rationis tantum, nam res ītellecta tripliciter potest ad intellectum comparari. Primo vt existens actu & mouens intellectum ad sui intellectionē, & sic inter ea est talis relatio, qualis est inter mouens & motū. Constat autem in. 5. metaphysicæ. cap. ad aliquid illam esse relationē mutuam realem, nam mouēs est agens, & motum patiēs, sed apud Aristo. ibidem vniuersaliter inter agens & patiēs est relatio realis secūdi modi, quæ est mutua. Secundo cōparatur res intellecta ad intellectum speculatiuum sicut mensura ad mensuratum, pendet enim scientia nostra speculatiua ab obiecto, sicut mensuratum a mēsura, sed ex. 5. metaphysicæ, cap. ad aliquid, inter mensuram & mensuratum datur relatio realis, ex parte mensurati, quoniam pendet a mensura, sed non ex parte mensuræ, quoniam est independens a mēsurato, & huiusmodi relatio est tertio mo

do relatiuorum, vt patet ibidem. Tertio cōparatur res intellecta ad intellectum, eo tempore quo non existit, & tamen de ea intellectus enunciat aliquid sibi cōpetens ex rei natura, vt dum hyemali tempore enunciat de rosa esse florem odoriferum, & tunc ly esse dicit respectum conformitatis inter prædicatum & subiectum, quem constat esse respectum rationis, quoniam consurgit ex apprehensione intellectus, & quoniam obiectum non existens non potest fundare respectum realem, diximus enim supra in secūda diuisione entis, quod relatio realis requirit extrema realia existentia actu.

De intellectu autem practico, inquantum per habitum scientiæ practicæ est causa productiua rei, sicut artifex per scientiam vel artem est causa sui artificiati, dico q̄ semper est realis mutua, sed aliquando potētialis, aliquando actualis, nam obiectum scientiæ practicæ, vel est actu productum vel producibile: si primo modo, sic inter ipsum & intellectum practicū est talis relatio, qualis est inter causam & effectum, quam constat esse realem mutuam, ex. 5. metaphysicæ. cap. ad aliquid si secundo modo, si non erit realis actualis mutua, quoniam extremū alterum nō est actu: erit autem talis relatio, qualis ponitur inter calefactiuū & calefactibile & generatiuum & generabile, quam possumus appellare mutuam potentialem, quoniam & si alterū extremum non sit actu, est tamen in potentia passiua. Ex omnibus ergo dictis patet q̄ secundum viam Thomisticam respectus cōformitatis inclusus in ratione veritatis aliquando est realis mutuus, aliquando realis non mutuus, aliquando est rationis tantū, & ideo ab omnibus abstrahit.

Repugnantia vero, quæ videtur esse inter Herueum qui tenet huiusmodi respectum esse tantum ens rationis, & B. Tho, tenentem esse aliquando realem, aliquando rationis, sic concordari potest. Loquitur enim B. Tho. de omnibus modis quibus sumit veritas siue in re, siue in intellectu diffiniente, enunciāte, practico, speculatiuo, diuino, & creato.

Herueus autem loquitur solum de veritate, vt est in intellectu enunciatiuo. Loquendo ergo de hoc, non negaret B. Tho. quin huiusmodi respectus conformitatis sit ens rationis, vt diuiditur cōtra ens reale, quod dicitur ens extra animam. Dicit enim talis respectus ordinem prædicati ad subiectum, qui ordo consurgit ex apprehēsione intellectus cōparātis id quod intellexit de re ad rem ipsam, intellexit. n. animal rationale de homine, & aduertit id cōuenire sibi, & hanc conuenientiam, siue adæquationem explicat per enūciationem dicēs, homo est animal rationale. Et quidem ꝙ B. Tho. sic sentiat patet in. 6. metaphy. in expositione tex. 8. vbi inquit, Ex quo patet, ꝙ talis compositio est solum in īntellecto, non in rebus. Et ideo illud quod est ita ens, sicut in tali comparatione consistens, est alterum ab his, quæ ꝓpriè sunt entia, quæ sunt res extra animam, quatū vnaquæque est, aut substantia, aut quale, aut quātum &c. Patet ergo inter Herueum & B. Tho. nullam esse repugnantiam, sumendo præcise veritatem, vt est in intellectu enūciatiuo. Hæc de Vero dicta sint.

CAP. VI. DE BONO.

CIRCA Transcendēs Bonū cōsiderabimus tria. Primo quot sint de ratione eius, vt bonum est. Secundo duplicem eius diuisionem.

Tertio quia determinabitur bonum īcludere respectū, declarandum est quomodo est nomen respectiuum. Reliquas eius conditiones, quomodo habeat rationem finis, & primi causantis, & felicitantis, dimittimus pro nūc, quas tamen considerabimus in Theologia. Nunc autem non egrediemur limites metaphysicales, secundum quos præsentē tractatum disponimus.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ duo sunt de rōne Boni, vnum vt materiale, alterum vt formale, materiale quidem est esse rei, quod est primum fundamētum bonitatis. nam bonum vt bonum habet rationem perfecti: est enim natura boni, ꝑficere id cuius est bonum, vnumquodque au-

tem intantum est perfectum, inquantum est actu, intātum est actu inquātum habet esse, quoniā esse est prima actualitas trahens rem a potentia ad actum. Ergo esse rei actuale est materiale & fundamentum in ratione boni. Ex quo sequitur, quod entia rationis nō sunt bona, vt sic, quoniam neq; habēt esse per se, neq; subiectiue in alio, vt declaratū est supra in prima diuisione entis: nec entia chimerica, quæ non ponunt in rerum natura, nec mathematica, vt considerantur a mathematico. i. vt abstrahunt a materia sensibili, vnde inqt Arist. in. 3. meta. tex. 3. Non pōt esse principium motus, nec ratio boni i rebus immobilibus. i. in mathematicis. similiter materia prima secundum se non potest dici bona, cum sit ens in pura potentia, & omnem suam perfectionem trahit a forma, per quam fit actu, vnde & Philosophus inquit, in primo physi. tex. 81. Existente forma quodam diuino, & optimo, & appetibili, aliud quidem contrarium ipsi dicimus. i. priuationem, cum igitur materia ex se sit adiūcta priuationi, & priuatio habeat rōnem mali iuxta Philosophum ibidem sequitur q̄ nec ex se inquantum est ens in pura potētia, nec ratione priuationis, sed tantum ratione formæ per quam fit actu, & est cognoscibilis, potest dici bona. Item nec entia, quæ sunt in pura potētia agentis & non in potentia passiua, vt alter mundus producibilis, sunt aliquo modo bona, extra causam agentem, quia nullū esse habent extra agens, neq; āctuale, neq; potentiale.

Formale autem indiuisum ī ratione boni est respectus & ordo ad appetitum, sicut enim verum respicit ītellectū, sic bonum est perfectiuū appetitus. In ratione autem perfectiui includitur respectus, est enim perfectiuum alicuius perfectibilis perfectiuum, sicut calefactiuum alicuius calefactibilis calefactiuum, patet ergo q̄ in ratione boni includitur respectus p̄fectiui, per quem distinguitur a quolibet alio Transcendente, & ideo per ip̄m, vt per suum formale diffinitur, & se habet vt differentia cōplens rationē eius.

Quantum ad secundum aduerte duplicem diuisionem

boni. Prima eſt, Bonum eſt duplex, ſcilicet bonum ſecundum quid, & bonum ſimpliciter. bonum ſecundum quid eſt res exiſtens ſub eſſe ſubſtantiali, præſcindendo ab omni eſſe accidētali perfectiuo Bonum ſimpliciter eſt res exiſtens ſub ſuo eſſe ſubſtantiali, & omnibus accidētibus conferētibus ad perfectionē ſuam, verbi gratia, Homo ſtatim genitus dicitur bonus ſecundū quid, pro quanto habet eſſe ſubſtantiale actu: & hæc quidem bonitas, ſolet nominari bonitas entis. Cum autem ad perfectionem ſibi conuenientes deuenerit ſiue naturales ſiue morales, tunc dicitur Bonus ſimpliciter, ꝓpter quod aduerte, ꝙ oppoſito modo ſe habent bonum ſecundum quid, & ens ſecūdum quid: Bonum ſimpliciter & ens ſimpliciter, nam dicitur ens ſecundum quid, quo ad prædicata accidentalia, ſecundum quæ res non fit ſimpliciter actu, ſed actu talis, & ſecundum hoc ſumitur generatio ſecundum quid. ex. 5. phyſic. tex. 7. Ens vero ſimpliciter ſumitur ab eſſe ſubſtantiali, quod eſt a forma ſubſtantiali, nam per eam fit res ſimpliciter actu, quæ prius erat in pura potentia, & ſecundum hoc ſumitur generatio ſimpliciter ex. 5. phyſic. tex. 7. patet ergo quod ſe habent oppoſito modo.

Secūda diuiſio eſt. Bonum triplex īuenitur, vtille, honeſtum & delectabile, verum quia hæc diſtinctio non eſt metaphyſicalis, ſed potius moralis, vt patet in. 8. Ethi. vbi ſup hoc triplici bono aſſignaẗ triplex amor, ideo breuiter me expedio. Dicitur bonum vtile, quod propter alterū, & non gr̄a ſui eſt appetibile: ſicut cibus & potus, & reliq̄ exteriora nobis deſeruientia. Bonum honeſtum eſt, quod gratiā ſui eſt appetibile, vt ſcientiæ ſpeculatiuæ, & virtutes. Bonum delectabile eſt, prout quietat appetitum vere aut apparenter, etiam ꝙ nullam contineat vtilitatem nec honeſtatem. Nam delectatio formaliter eſt quies in bono adepto.

Quantum ad tertium, quia determinatum eſt ſupra ꝙ reſpectus eſt de ratione boni, declarandum eſt quomodo ly bonum eſt nomen reſpectiuum: vnde aduerte, quod no

men respectiuum est duplex. Quoddam est cuius significatum est respectus ita ꝙ totum suum esse est ad aliud se habere, sicut pater, filius, seruus &c. Quæ solent dici relatiua secūdum esse, & sunt entia mere respectiua, quæ, vt sic, nullam dicunt perfectionem, quia dicunt tantum ordinem ad alterum. Quoddam autem est, cuius significatum est quid absolutum, & tamen non possunt concipi nisi conceptu relatiuo, & cum ordine ad alterum. Et huiusmodi solent appellari relatiua secūdum dici, verbi gratia, principiū effectiuum est quid absolutum, vnumquodq; n. efficit per virtutem actiuam, quæ est aut substantia, aut qualitas, & tamen non concipitur in ratione principii, nisi in ordine ad principiatum, quoniam principium est principiati principium, & causa causati causa, & scientia scibilis scientia, & sensus sensibilis sensus. Ad propositum dico, quod bonum, sicut & verum, ex parte rei sunt nomina respectiua. Secundo modo, licet enim dicant absolutum, tamen non sunt cōceptibilia nisi in ordine ad alterum ex consequenti connotant respectum. Nam verum in re est natura rei, vt diximus supra, quæ tamen nō apprehenditur, vt vera nisi per respectum conformitatis ad intellectum. Et bonum est esse rei, siue alia perfectio, quæ tamen non potest concipi vt bonum, nisi per respectum appetibilis ad appetitū. Hæc de Bono transcendenti dicta sufficiant.

CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII EPITOME IN METAPHYSICEM *Aristotelis.*

TRACTATVS PRIMVS.

ANTEQVAM descendamus ad considerationem eorum, quæ tractant ab Aristotele i libris suæ Metaphysices, præconsiderabimus aliqua deseruientia toti negotio metaphysico, in quibus complectemur intentionem Aristotelis in procemio suo. Huiusmodi autem consideranda sunt quinque.

Primo, quæ fuit necessitas inueniendi Metaphysicem.
Secundo, quæ sunt consideranda a Metaphysico.
Tertio, quæ, & quanta sit dignitas Metaphysices.
Quarto, quis finis Metaphysices.
Quinto, q̄ ordinate ꝓcessit Aristoteles in Metaphysice.

CAPVT PRIMVM.

CIRCA necessitatem Metaphysices, aduerte, quod ex tribus sumitur.

Primo ex parte intellectus nostri.
Secundo ex parte rerum scibilium.
Tertio ex parte scientiarum particularium.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ intellectus noster est

humanus, inquantum coniungitur sensui in eadem substantia animæ: neque enim datur intellectiuũ in his generalibus sine sensitiuo, vt docet Aristo. in. 3. de anima, tex. 61. & habet quid diuinum in se, inquãtum est imaterialis, simplex, incorruptibilis, & apprehensiuus entis, vt ens est, & non solum huius vel illius entis, & propter hanc intellectus celsitudinem dictus est homo ab antiquis sapientibus, Nexus Dei, & mundi: ab aliis autẽ dictus est Horizon inter corporea & incorporea, quoniam vtrãque in se complectitur naturam quoniã igitur & humanus & diuinus est, necesse fuit, vt perficeretur inquantum humanus per scientias naturales, & metaphysicas, quæ de sensibilibus pertractant: neque enim abstrahit physicus a materia sensibili, nec mathematicus a materia intelligibili. i. subiecta quantitati, ex. 2. phy. tex. 18. vt autem perficeretur inquantum diuinus, necesse fuit vt intelligeret entia diuina separata a materia, a quantitate, a loco, a tempore, a motu, hæc autem nõ possunt sciri per scientias naturales, quarum subiectum est ens sub motu, vt declarauimus in physicis: nec per scientias mathematicas, quarum subiectum est ens sub quantitate continua, vel discreta, ergo necesse fuit inuenire scientiam superphysicalẽ, in qua de huiusmodi fieret consideratio: & hæc est Metaphysica, quæ transphysica, & diuina, & sapientia nominatur, vt dicemus in. 3. cap. & quidem q de huiusmodi illic fiat consideratio, patet ex Auicen. in primo libro suæ meta. cap. 1. inquit enim, Iã audisti, q in diuina sciẽtia quæritur de primis causis naturalis esse, & doctrinalis esse. i. esse quanti, & de eo quod pendet ex eis, & de causa causarũ, & principio principiorum, quod est Deus excelsus. vt igitur perficeretur intellectus noster, ea ratione qua diuinus, necesse fuit inuenire Metaphysicem.

Quantum ad secundum aduerte, q vt habeatur scientia de re scibili, non solum oportet cognoscere prædicata sua propria & specifica & generica, sed & prædicata vniuersalissima, quæ sunt ens, vnũ multa, actus, potentia, necessarium possibile, finitum infinitum, dependens independens,

dens, perfectum imperfectum, idem diuersum, oppositum conueniens, & cætera multa. vnde Aristote. quoties venatur diffinitionem alicuius, incipit ab his prædicatis vniuersalissimis, vt patet in. 3. physi. tex. 6 vbi venatur diffinitionē motus: & in. 2. de anima. tex. 2. vbi venatur diffinitionē de anima. Hmõi autem termini in nulla particulari scientia potuerunt cõsiderari, quoniam cum omnes, indigeant cognitione talium terminorum, & vtantur eis, non esset maior ratio, quare considerentur in vna q̃ in alia. & ideo fuit necesse inuenire vnam primam vniuersalem scientiam: in qua talia considerentur, & a qua particulares scientiæ de hmõi cognitionem accipiant, tãquam sibi traditam a Philosopho, Hæc autem est Metaphysica, in qua, vt videbitur locis suis, de omnibus prædictis fit consideratio. vnde non est officium Physici considerare de forma, actu, & potentia absolute, sed inquantum respiciunt materiam: vt docet Aristo. in. 2. physi. tex. 26. Idem intellige de aliis terminis vniuersalissimis. vt igitur haberetur perfecta cognitio de hmõi terminis absolute sumptis, a quibus pendet omnium rerum scibilum perfecta cognitio (quoniam ignoratis vniuersalissimis & primis prædicatis, necesse est nescire sequentia) ideo necessario inuenta est Metaphysica. propter quod inquit recte Alber. in lib. primo meta. trac. primo. & cap. primo. sicut causa tertia in ordine fundatur super secundariam, & secundaria in primaria, & primaria non fundatur in aliquo, sed est fundamentum omnium consequentium, ita naturalia & doctrinalia. i. Mathematica fundantur in diuinis. i. in consideratis a metaphysico, & diuina non fundãtur, sed fundant tam mathematica, quã physica.

Quantum ad tertium aduerte, ꝙ cum scientia habeatur per demonstrationem (est enim habitus conclusionis, per demonstrationē acquisitus) & demõstratio: ex primo post. procedat ex principiis, duplicia sunt principia, quibus procedit demonstratio. s. propria vnicuiq; conclusioni, & cõmunia siue vniuersalia, in quibus fundatur veritas propriorum principiorum. Principia propria quidem consideran-

tur in ea ſcientia: in qua ſunt principia, vt Geometra conſi derat quid pūctus, quid linea, quid angulus &c. & ex his deducit cōcluſiones ſuas. Principia autem cōmunia non poſſunt conſiderari in aliqua ſcientia particulari, ſed oēs vtuntur eis, vt ſibi cōuenit, ſicut declarat Ariſto. in primo poſt. & in. 4. meta. tex. 7. vbi inquit, intātum vtuntur eis inquātum ſibi ſufficit, cum enim omnes vtantur eis, non magis pertineret ad vnam, quam ad omnes conſiderare de eis. verum quia ignoratis principiis impoſſibile eſt ad notitiam concluſionis pertingere, ideo neceſſe eſt, ꝙ in aliqua ſcientia certificētur & ſtabiliantur. hæc autem eſt ſola Metaphyſica, quoniam vt probat Ariſtote. in. 4. metaph. cum hmōi principia cōponantur ex terminis vniuerſaliſſimis, vt ens, vnum, verum: oppoſitum, idem, diuerſum &c. vt in hoc principio, Non ſunt oppoſita. ſ. entia in eodem, & in hoc, De quolibet eſt affirmatio vel negatio vera, neceſſe eſt vt in eadem ſcientia conſiderentur, quæ & de hmōi terminis conſiderat. hæc autem eſt ſola Metaphy. vt dictum eſt ſupra, & probabitur de mente Ariſt. in. 4. lib. tex. 7. & 8. vbi inquit. Philoſophi igitur eſt de omni ſubſtantia ſpeculantis inquantum congruit, & de oībus principiis ſyllogiſticis perſcrutari Vt igitur ſcientiæ particulares in demonſtrationibus ſuis firmiſſime procedant, quæ vt in primis radicibus fundantur in primis principiis, neceſſe fuit inuenire Metaphyſicā, quæ de hmōi principiorū veritate conſideraret, & defenſaret ea. Hæc de neceſſitate Metaphyſicæ dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo cap. inueſtigandum eſt, quænam ſint conſideranda a metaphyſico. Pro cuius notitia aduerte, ꝙ tria cadunt ſub conſideratione cuiuſlibet ſcientiæ. ſ. ſubiectū: Partes & proprietates ſubiecti, & principia ſiue cauſæ ſubiecti. Et hanc doctrinā docuit Ariſto. in primo Poſte. quā ſeruauit in ſcientia naturali: in qua de ente, ſiue de corpore mobili, vt de ſubiecto conſideratur, & de partibus ſubiectiuis eius, quæ ſunt ens mobile ad vbi, ens mobile ad formā, ens mobile ſimplex; ens mobile mixtum &c. Et de

proprietatibus eius, vt de motu finito, & infinito, de loco, et tempore, et de principiis siue causis eius intrinsecis, vt de materia & forma, & de extrinsecis, quæ sunt efficiēs & finis. Cū igitur hæc tria considerari debeant in omni scientia, inuestigandum est quid sit subiectum in Metaphysice; deinde quæ sint partes & proprietates eius, quæ considerādæ sunt a Metaphysico, deinde quæ sint principia & causæ considerandæ a Metaphysico.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ de subiecto Metaphysices triplex est opinio. Quidam dicunt, vt refert Auicē. in primo suæ meta. cap. 2. ꝙ vltime & vniuersales causæ ad quas reducūtur aliæ causæ, sunt subiectum in hac scientia, & ratio eorum est hæc. Cum scire sit rem per causam cognoscere, necesse est vt in omni scientia considerentur propriæ causæ, puta in scientia naturali cōsideremus causas naturales, in mathematica causas mathematicas, & maxime causas formales. non enim mathematicus demonstrat per causam materialem, efficiētem, & finalē, vt dicemus in. 3. metaphy. sed propriæ causæ metaphysicales sunt causæ vltimæ, & vniuersales, vt prima materia, prima forma, primum efficiens, primus finis. ergo hæc sunt subiectum, circa quod debet versari Metaphysicus. Quod autem hmōi causæ sint metaphysicales, patet, quoniam sicut causæ particulares sunt propriæ scientiæ particulari, sic causæ vniuersales debent esse propriæ scientiæ vniuersali, quæ est Metaphysice, vt declarabitur infra.

Sed hæc opinio est falsa, quoniam, vt inquit Auicē. vbi supra, & in hoc eum imitatur D. Alber. primo meta. trac. primo cap̄. 2. propr ietates siue intentiones consideratæ in Meta, nō attribuūtur causis vltimis & vniuersalibus, neq; causis absolute sumptis. ergo nō sunt subiectū in hac scientia. consequentia quidem patet, quoniam de eo quod est subiectum in scientia venamur proprietates cōsiderandas in scientia. ergo si non conueniunt causis, manifestum est eas non eē subiectū in hac scientia. Antecedens autem sic declaratur. Proprietates cōsideratæ in hac scientia sunt vnitas,

multitudo, identitas, diuersitas, actus, potentia, necessitas, possibilitas, finitas: infinitas, & alia multa, vt dicetur inferius. Constat autem q͂ hæc cõmunia nõ verificãtur, nec demonstantur in Metaphy. de causis vltimis & vniuersalib⁹: sed de ente, vt ens est, vt declarabitur. ergo &c.

Aliqui dicunt Deum et entia diuina esse hi: subiectum, quoniam Meta. est de abstractis a materia secundum esse, & s͂m rationem. in hoc enim distinguitur a physica & mathematica. hmõi autem sunt Deus & entia diuina, vt patet in. 12. metaphy. ergo etc. confirmatur, quoniam denominatio scientiæ fit a subiecto, dicitur autem scientia diuina. ergo Deus & diuina entia sunt subiectum.

Sed hæc opinio non est vera, quoniam nullum quæsitũ in sci ntia est subiectum eius. nam ex primo Poste. de subiecto supponitur quia est, & quid ẽ, sed vt declarabitur in lib. 12. hic quæritur de Deo, & de entibus diuinis: an sint, & quid sint, tunc. n. manifestabitur, & præcipue in quæst. nostris super duodecimum, vtrum sit officium physici & metaphysici probare entia separata a materia.

Alia est opinio, quæ est ad mentem Aristote. & manifestior fiet in. 4. lib. quã sequuntur Auicen. in primo suæ metaphy. cap̃. 1. & D. Alber. primo metaphy. trac. 1. cap̃. 2. & Auer. in. 4. lib. cõmẽ. primo. & B. Tho. in proœ. meta. Isti dicunt q͂ ens inquantum ens: & non hæc vel illa pars entis est subiectum in hac scientia, & in hoc distinguitur ab aliis scientiis particularibus. & hanc conclusionem probant sic, Nulli attribuuntnr, nec vniuersaliter verificantur proprietates consideratæ a metaphysico, vt vnum, multa. potentia, actus, idem, diuersum &c. nisi de ente inquantum ens, quoniam omne ens est vnum, aut multa, idem, ant diuersum, actu: vel potentia, finitum, vel infinitũ: possibile, vel necessarium. ergo ens inquantum ens est in metaphy. subiectum. & consequentia quidem patet, quoniam illud est subiectũ in scientia, cui attribuuntur proprietates consideratæ in scientia. Præterea, omnis sciẽtia est de ente, quoniam ex primo poste. quod non est. non contingit scire. cum igi

tur omnis ſcientia ſit particularis vel vniuerſalis, neceſſe eſt ſicut ſcientiæ particulares ſunt de ente particulari, vt phyſica de ente mobili, & mathe. de ente quanto, ſic ſcientiá vniuerſalis, quæ eſt meta. ſit de ente vniuerſali, qd' eſt ens inquantum ens, & hæc ratio fundatur in.4.metaph. tex.1. vbi inquit Philoſophus, eſt autem ſcientia quædam, quæ ſpeculatur ens inquantum ens, & quæ huic inſunt ſm ſe. Hæc autem ſcientia non eſt vna earum quæ dicuntur particulares, quoniam non eſt alicuius ſcientiæ particularis conſideratio de ente vniuerſali &c.

Suſtinendo igitur, ꝙ ens inquantum ens ſit hic ſubiectũ, ſoluenda eſt ratio adducta pro prima opinione, & adducta pro ſecunda.

Ad rationem igitur primæ opi. negatur hæc conſequentia. In meta. conſiderantur vltimæ cauſæ & vniuerſales, ſicut in omni ſcientia cauſæ particulares, ergo ſunt ſubiectũ in ea. non enim omne cõſideratum in ſcientia eſt ſubiectũ in ea, ſed illud tantũ cuius cauſas quærimus, & de quo proprias paſſiones demonſtramus. Hec autem eſt ens inquantum ens, cuius cauſas vltimas, & vniuerſales metaphyſicus conſiderat, tanquam finem, ad quem conatur peruenire. nam vt dicemus infra, ſicut ignorantia cauſarum fuit occaſio philoſophandi, ſic earum cognitio erit finis. vnde metaphyſicus quieſcet, cum cauſas vniuerſales entis vniuerſalis inuenerit: nam geometra quieſcit, cũ cauſam ſcit propter quam triangulus habet tres æquales duobus rectis, & phyſicus quieſcit: cum cauſam ſcit propter quam terra eſt figuræ rotundæ, & ſtat in medio mundi.

Ad rationem ſecundæ opinionis, dico ꝙ non concludit aliud, niſi ꝙ Deus & entia diuina ſunt prĩcipalia, & vltima cõſiderata, ad quæ pertingere poſſit metaphyſicus. ex hoc tamen non ſequitur, ꝙ ſint ſubiectum, & præcipue ſubiectum adæquatum: vt intendimus, quoniam hmôi ſubiectũ debet eſſe vniuerſale conſideratum .i. ꝙ omnia conſiderate in ſcientia habeant ordinem ad ipſum, & ſit illud cui attribuuntur omnes proprietates: & paſſiones conſideratæ

in ſcientia.conſtat autē q Deus, & diuina entia, non ſunt vniuerſale conſideratum in hac ſcientia, nec eis conueniūt omnes paſſiones metaphyſicales, non.n.Deus eſt vnū & multa: idem & diuerſum, actus & potentia: poſſibile & neceſſe. Optime autem verificantur, de ente vniuerſali, quoniam in ſe comprehendit omnes modos eſſendi, vnde aliquod eſt vnum, aliquod eſt multa, aliquod eſt in potentia, aliquod in actu &c. Nec obſtat, q dicitur Metaphyſica eſſe de abſtractis a materia: ſm eſſe & ſecundū rationem, quoniam id non ſolum conuenit Deo & ſubſtantiis diuinis, de quorum ratione eſt, q non ſunt in materia, ſed & enti vniuerſali & paſſionibus eius, quoniam non eſt de eorum ratione, q ſint in materia, aliter omne ens, omne vnum, oē verum, omnis actus, omnis ſubſtantia &c. eſſent in materia, dicūtur ergo abſtrahere a materia, quoniam in ſua latitudine eſt inuenire aliquod quod non eſt in materia, & aliquod quod eſt in materia. hoc autem non contingit in latitudine entis mobilis, quoniam omne mobile, vt dicetur in lib.8. de neceſſitate, habet materiam, nec in ente quanto, quoniam oīs quantitas conſequitur ſubſtantiam rōne materie, propterea de rōne entium naturalium eſt materia, & habent eſſe in materia. Metaphyſica autem licet abſtrahāt a materia ſm diffinitionem, non tū ſm eſſe. Hæc de ſubiecto metaphyſicæ dicta ſint. vtrum autem ſub ſubiecto metaphyſicæ contineantur ens rationis, et ens per accidens, diſcutiemus in quæſtionibus metaphyſicalibus.

Quantū ad ſecundum aduerte, q propriæ paſſiones entis: inquantum ens ſunt prædicata conuertibila cum ente, vt ſunt tranſcendentia, de quibus ordinauimus particularem tract. & hæc conſiderantur a metaphyſico, quoniam vt dicemus in.4.lib. eiuſdem ſcientiæ, eſt conſiderare ſubiectum, & ea quæ per ſe cōueniunt ei. partes autem entis ſunt illa in quibus diuiditur ens vniuerſale. hæc autem ſunt ſubſtantia, accidens, vt quantitas, qualitas, ad aliquid, & reliqua prædicamenta, potentia vt materia, actus, vt forma, neceſſarium, contingens, dependens, independens, finitū

in esse, infinitũ in esse, & de his omnibus pertractabit Philosophus in libris seq. nam vt dicet Philosophus in lib. 11. sicut scientia medicatiua habet considerare omnes modos salubris, sic prima philosophia omnes modos entis. reducũtur enim ad vnum, sicut & modi salubris, quod quomodo sit verum, declarabitur loco suo.

Quantum ad tertium, dico cum Philosopho, q̃ habet considerare principia prima, et primas ac maxime vniuersales causas entis inquantum ens. Et aduerte, q̃ per prima principia intelligo primas propositiones veras, in quibus fundantur oẽs particulares scientiæ, nã ſm doctrinã Auic. in primo suæ meta. cap. 2. sicut ad primum regentem pertinet constituere & stabilire principia, ac leges secundum quas habent agere secundi regentes, sic primi Philosophi est considerare & firmare principia prima, a quibus habẽt procedere scientiæ particulares. Omnis enim demonstratio procedit ex principiis propriis & cõmunibus, licet non in sua vniuersalitate sumptis, sed vt applicantur. & de his primis principiis considerabit Arist. in. 4. lib. firmando ea contra negantes. Per primas & maxime vniuersales causas intelligo causas actiuas totius entis causati, inter quas sunt causæ causatæ, vt intelligẽtiæ motrices, a quibus pendet oẽ ens mobile, & ens quantum. nam & cœlum vt est sub motu, pendet ab eis, & est causa incausata oĩno, a qua & intelligentiæ, & cœlũ, & naturalia pendent: & dicitur eẽ causa totius entis extra ipsum, & de his consideratio fiet in lib. 12. tantum quantum attingere potest naturalis virtus intellectus humani. Quod autem habeat cõsiderare prima principia, & primas ac vniuersales causas, probat Aristote. in procemio tali ratione. scientia quæ absolute dicitur sapiẽtia, versatur circa prima principia, & primas ac vniuersales causas, sed meta. dicitur sapientia absolute. ergo &c. Minorem quidem huius rationis declarabimus in. 3. cap. cum agemus de dignitate eius. Maiorem autem intendit Aristo. declarare duplici via. Primo ex comparatione sapiẽtiæ in genere. Secundo ex conditionibus solitis attribui sa

pienti. Pro prima via utitur tali rõne, Nulla ſcientia nullaque ars dicitur ſapientia in genere, nec aliquis ſciens, aut artifex dicitur ſapiens, niſi ſciat cauſam eius circa quod verſatur. ergo nulla ſcientia meretur dici ſapientia abſolute, niſi prima principia, et primas cauſas conſideret. conſequentia patet, quoniam ſi nulla ſcientia vel ars dicitur ſapientia in tali genere, niſi proprias & particulares cauſas in illo genere conſideret, proportionaliter nulla ſcientia dicetur ſapientia ſimpliciter & abſolute niſi prima principia, & primas cauſas, quæ ſunt abſolute principia, & cauſæ, conſideret. Antecedens autem manifeſtat Ariſto. longo proceſſu, in quo ſummatim intendit quatuor. Primo declarat ſcientiæ excellentiam. Secundo vt poſſit graduare cognitiones conuenientes homini, prius graduat cognitiones in brutis. Tertio graduat cognitiones in homine, & cõparat eas adinuicẽ: vt ſciamus, quæ ſit melior. Quarto ex omnibus his declaratis probat antecedens propoſitæ rationis.

Propter primum proponit hoc principium, Omnes homines natura ſcire deſiderant. i. naturali deſiderio. itaq; ſicut graue ex ſui natura deſiderat locũ deorſum, ſic hõ ex natura ſua, quæ eſt intellectualis, deſiderat ſcientiã. Et hoc quidem principium manifeſtat B. Tho. triplici ratione, ſed eas hic non adduco, quoniam videbis eas in. q. noſtris, defenſatas contra Ant. And. Ariſto. vero declarat illud per ſignum ſumptum a dilectione ſenſuum. pro quo aduerte, q́ bruta diligunt cognitionem ſenſuum ſolũ propter cõmodum vitæ, ut. ſ. acquirant cõferentia ſibi, & fugiant nociua vitæ ſicut declarauimus in Epito. de anima agẽtes de ſenſi. interio. non autem curant ſentire ꝑpter ſolam delectationẽ, remoto omni cõmodo vitæ: unde non delectantur ſuauibus ſaporibus. nec uariis odoribus: nec pulchris coloribus, nec melodiis ſonorum, niſi in ordine ad cõmodũ uitæ homo uero diligit ſenſus, non ſolũ quia utiles ſunt uitæ cõſeruandæ, ſed quoniam cognoſcitiui ſunt: & delectatur eorũ cognitione, etiam remota omni vtilitate, unde delectatur uariis ſaporibus & ſuaui odore, etiam nõ habito reſpe-

ctu ad nutrimentum, vt declarauimus super lib. de sen. & sen. Inter omnes autē sensus magis diligimus visum, quoniam ex sua spiritalitate est perfectius cognoscitiuus, & ex amplitudine sui obiecti plura per ipsum cognoscimus, nam per alios sensus solum inferiora, per visum autē & inferiora, & superiora cognoscimus: cōmunicāt enim in lumine, vnde magis deseruit intellectui in acquisitione scientiæ per inuentionem, q̄ cæteri sensus, nec obstat ꝙ dixit Aristo. in lib. de sen. & sens. auditum esset sensum disciplinæ: quoniā illic intendit de acquisitione scientiæ per doctrinam, quæ est operatio doc ntis: hic autem per inuentionem, quæ fit adminiculo sensuum, & præcipue visus: quoniam igitur experimur nos diligere sensus, non solum quia vtiles, sed quoniā cognoscitiui, palā est, ꝙ naturaliter diligimus eos, quoniam deseruiunt intellectui, & operationi intellectuali, qua acquirimus scientiā, ex naturaliter desideramus scire, nam si medium ad finem est naturaliter dilectum & desideratū, multo magis est dilectus & desideratus finis, vt si naturaliter desidero nutrimentum, naturaliter desidero vitā, sed vt diximus: homo naturaliter amat: & desiderat, sensus etiam remota vtilitate vitæ, prout deseruiunt ītellectui: ergo multo magis amat, & desiderat scire; nec obstat ꝙ non omnes homines incumbunt studio sciendi, nec assequuntur sciētiam, quoniam hoc naturale desiderium inest homini ea parte, qua intellectualis est, & quidem si hō esset tantum naturæ intellectualis, vel si oīs homo viueret secundum dictamen rationis, profecto hoc desideriū in omnibus ratione vtentibus (vt excipiam amentes, & alios aliquo accidente non compotes rationis) transiret in actum: verum qa homo, & sensualis, & intellectualis est: & in pluribus passiones dominantur abducentes hominē a vera natura sua: & inclinantes ad vitam brutalem: ideo in illis tantum; in quibus ratio præualet; & male consuetudines non deprimunt: desiderium sciendi trāsit a potentia ad actum: in aliis autem remanet in virtute: sicut inclinatio ad locum deorsum remanet in virtute in graui detēto sursum: donec

remoueatur impedies, & si nunquam remoueretur, illa inclinatio nunquam transiret ad actum.

Tu tamen aduerte, q̃ licet desiderium sciendi insit omni homini, inquantum est homo: non tamen omnes incumbentes studio inclinatur ad eandem sciẽtiam in specie, sed diuersificantur secundũ q̃ diuersæ sunt in eis dispositiones naturales, nam vt testaĩ D. Alber. in primo meta. tract. 1. cap. 5. quorum intellectus est ĩmixtus, & purus, & complexio est subtilis spiritus in calido, & humido, ita quod humidum est luminosum, non constans per frigidum congelãs, nec turbatur per calidum excessiuum: ii delectantur subtilibus studiis, vt in metaphysicis, & diuinis theologalibus. & hæc complexio sanguinea est, & aptissima studiis subtilibus. Quorum autem organum imaginationis est temperate siccum, aptum ad bene sigillandum figuras, & siccum complexionale non pigritatur per frigidum cõgelans, ii bene proficiunt in mathematicis, & horum cõplexio est cholerica declinans aliquantulum ad melancholicam. Quorum vero organum imaginationis est medullosum, & purum, & spiritus sunt lucidi, nõ incrassati, nec inertes per frigidum cõgelans: ii delectantur studio rerum naturalium, & hæc complexio est phlegmatica, declinans tamẽ ad sanguineam aliquãtulum, vel cholericam. Quorum autẽ congelati sunt spiritus, & non bene clari peopter frigus condẽsans, ii in nullo studio subtili proficiunt, & cõtentantur historijs, exemplis, rhetoricis, & quibusdam sensibus superficialibus, & hæc complexio est mere phlegmatica, quæ ex humido in nulla re subtili firmatur. Complexio autem mere melancholica, ex frigdo crasso & terrestri, nulli studio p̃ inquisitionẽ apta est, sed magis ẽ receptiua reuelationum, & superiorum impetuum, vt diximus in trac. de bo. fortuna. vnde efficiuntur poetæ naturales patientes diuinum furore, & vaticinatores naturales, nec obstat, q̃ dicit Arist. in Problem̃. viros sapientes pro maiori parte fuisse melancholicos. non enim intendit mere melancholicos, sed a prædominio, nam tunc melancholia confert, quoniam ex sui

fixione reddit studiosum meditatiuum, & bene considera-tiuum, bene ordinantem conceptus suos, & bene patientẽ in labore studendi: cuius oppositum experimur in cholericis, qui in omni opere ex calido igneo sunt concitati, & impatientes moræ. Hæc de naturali desiderio sciẽdi dicta sint, ex quo possumus sic probare excellentiam scientiæ in communi, scientia desideratur naturaliter ab omni homine, ergo est bonum valde excellens, probatur cõsequentia, quia quod vniuersaliter desideratur est valde perfectiuum desiderãtis: omne enim desiderium est ĩperfecti ad perfectiuũ. quod autem est valde perfectiuum, est excellens bonum. ergo &c. & hæc ratio fundatur in primo Physi. tex. 81. vbi ex desiderio naturali materiæ appetentis formam, concludit Aristo. formam esse quid diuinum & optimum.

Quantum ad secundum, aduerte vnũ in quo omnia animalia, vt animalia conueniunt, deinde multiplices gradus cognitionis, in quibus distinguuntur, inter quos secundus est perfectior primo, & tertius perfectior secundo. Conueniunt aũt in hoc, ꝙ est habere sensum, nam differt animal a vegetatiuo per animam sensitiuam: vnde sensitiuũ est de formali ratione animalis. Sensitiuum autem est, quod habet potẽtiam sentiendi, cõmune est ergo omni animali habere sensum, non tamẽ omnem sensum, sed saltem tactũ, eo ꝙ est fundamentum omniũ sensuum, & simpliciter necessarius omni animali, vt cognoscat cõuenientia, & discõuenientia vitæ, similiter & gustum inquantum est quidam tactus, vnde inquit Arist. in. 3. de anima. tex. 64. ii quidem igitur necessarii sunt animali, quód & manifestum est, non posse sine tactu animal esse, & de his quidẽ satis diximus in Epitome de aïa. Posito eo in quo oïa animalia cõueniũt, aduerte tres gradus cognitionis sensitiuæ, in qbus distinguunt.

Primus gradus est, quædã animalia sunt memoratiua, quædam non. Illa sunt memoratiua, quæ retinent in phantasia speciem sensatam, & intentionem non sensatam in vltimo sensuum interiorum, in absentia obiecti prius apprehensi, & hæc sunt animalia perfecta, quæ mouentur ad lo-

cum distantem, vt quærant conuenientia vitæ, eo quod nõ habent nutrimentum semper sibi præsens. Non mouẽtur autem ad quærendum nutrimentum distans, nisi reseruata fuisset species sensata, & intentio non sensata, q̃ sunt necessariæ ad memorationem, vt diximus in tract. de memo. & remi. Quæ autem non retinent speciem & intentionem in absentia obiecti, non sunt memoratiua, est enim memoratio reuersio in prius apprehẽsum, per aliquod principiũ in memorante retẽtum, & hæc sunt animalia imperfecta, quæ ex frigiditate aquea, vel terrestri ĩmobilitante spiritũ animalem deferentem species sensatas, prohibentur sigillare, & retinere species, nam superflua humiditas aquea ꝓhibet sigillationem, ex excessiua frigiditate terrestri. Propterea, vt declarauimus in tract. de memo. & remini. pueri & senes non bene memorantur. inter hæc aĩalia D. Alber. in primo Meta, trac. primo cap 6. computat muscas, quæ repulsæ flabello statim se ingerũt, immemores receptæ læsionis, nec ad certa loca habitationis suæ se cõferunt, nec vllũ ostendunt memoriæ signũ, sed ex sola apprehensione sensus in præsenti ꝓsequunt cõueniẽtia & fugiunt nociua.

Secundus gradus est, quædam animalia sunt prudentia, quædam non aduerte, ꝙ prudentia proprie, vt patet in. 6. Ethic. non est sine ratione, cum sit recta ratio agibilium, & vt sic in sola natura intellectuali, vt in homine inueniť. Im proprie autem & secundum aliquam similitudinem inuenitur in aliquibus brutis, nam sicut homo per rõnem practicam disponit & ordinat media, quibus se regat & prosequatur conuenientia, & vitet nociua: sic quædam bruta ꝑ naturalem existimatiua ordinant vitæ suæ cõmoda. Id autem non possunt sine memoria, quoniam prudens est, qui ex memoria præteriti & notitia rei præsentis prouidet sibi de necessariis in futuro, & conatur vitare nociua, quæ igiť sunt memoratiua possunt esse prudentia, sicut formicæ, & apes, & ouis & canis &c. Quæ autem sunt immemoratiua non possunt esse prudentia, ideo non prouident sibi in futuro, sed deficiente sibi ꝑsenti nutrimẽto deficiunt, vt musca,

quæ carens memoria non congregat ſibi pro hyeme, ideo ĩ hyeme deficiũt muſcæ, & araneæ, & veſpæ, & multa alia.

Tertius gradus eſt, quædam animalia ſunt diſciplinabilia, vel docibilia, quædam non. Aduerte, q̃ diſciplina & doctrina proprie, ſicut prudentia eſt in ſola natura intellectua li: Improprie autem & per quãdam ſimilitudinem inuenitur in quibuſdam animalibus, nam ſicut homo ab homine erudit̃ per terminos, & ꝓpoſitiones, & nutus exprimentes conceptum erudientis: ſic quædam animalia audientia ſonos & nomina, conſeruant ea in memoria, & agũt multa veluti erudita: vt patet in cane, in equo, in elephãte, in auibus, in ſimia Et aduerte, q̃ plura quidẽ animalia erudiuntur in geſtis artium liberalium, vt ſaltare, pugillare, tripudiare, canere, voces ſyllabicatas formare: præcipue pſitacus: paucisſima autem erudiri poſſunt in geſtis artiũ mechanicarũ, ſicut eſt texere, fabricare, ſuere &c. & ꝓter diſtantiam ab homine: ſola autem ſimia propter propinquitatem, quam habet ad naturam hominis, ex qua etiam participat figurã eius, imitatiue multa agit ſimilia artibus mechanicis, vt net, ſuit, veſtit ſe &c. Ratio autem huius tertii gradus eſt, quoniam animalium memorantium, quædam habent auditum: & hæc poſſunt diſciplinari, quoniã ex lib. de ſen. & ſenſa. auditus eſt ſenſus diſciplinæ, cuius ſignum eſt, quod ſi quis naſcatur ſurdus, de necesſitate erit mutus. Quæ autem memorantur, & non habens auditũ, licet poſſint eſſe prudentia, non tamen diſciplinabilia, vt exemplificat Ariſto. de apibus, quod exemplum B. Tho. exponit acſi omnino careant auditu, & licet congregentur ad ſtrepitũ vel ſonum factum, non eſt quia audiant ſonum, ſed quia tactu ſentiunt cõmotionem aeris, ideo velut timẽtes ſimul congregãtur. D. Alber. autem in primo Meta. trac. primo cap. 6. diſtinguit de auditu: nam eſt auditus ꝑcepetiuus ſonorum, & vocum inquantum vtiles ſunt ad proſequendũ conferentia, & vitandũ nocina, ſicut videmus aues aduocari blandis vocibus, & terreri aſperis, ſicut canes & equi &c. & eſt auditus perceptiuus ſonorũ & vocũ, inquantum ſunt

ſigna rerum, per modũ nominũ ſignificantium cõceptus.
Ad hoc autem ꝙ animalia ſint diſciplinabilia, neceſſe eſt ꝙ habeant auditum, primo & ſecundo modo. Quæ autem habeant tantum primo modo, nõ ſunt diſciplinabilia, licet ad auditum varii ſoni congregentur, & diffugiant, & quoniam in apibus inquit Alber. eſt auditus tãtum primo modo: ideo non diſciplinantur. Patet igitur triplex gradus cognitionis in brutis, inter quos tertius gradus ꝓpinquat cognitioni humanæ, ex eleuatione exiſtimatiuæ.

Quantum ad tertium aduerte, ꝙ Ariſto. antequam manifeſtet gradus cognitionis humanæ, prius declarat, in quo humana cognitio excedit animalium cognitionem, & intẽdit ꝙ animalia, aut viuunt. i. operãtur imaginatione. ſ. confuſa ad ſolam præſentiam obiecti. & hæc ſunt animalia imperfecta, quæ non retinent ſpeciem ſenſatam in abſentia obiecti, aut operantur memoria i. ex eo quod memorant prius ſenſatorum, & hæc ſunt animalia perfecta, quæ mouentur ad diſtans, propter proſecutionem conuenientis & fugam diſconuenientis. Quædam autẽ operantur aliquali experimento, non tamẽ proprie dicto. nam ſicut prudẽtia & diſciplina proprie dicta ſunt tãtum, in natura rationali, ſic experimentum. nã de ratione experimẽti duo ſunt, retentio plurium memoriarũ eiuſdem ſpeciei, vt dicemus infra, & collatio ſiue conferentia plurium memoriarũ adinuicem, ex qua cõferentia ſumitur ſimilis acceptio de multis, & hanc conferentiam facit virtus cogitatiua, quæ dicit̃ ratio particularis, vt declarauimus in Epi. de anima. agentes de ſenſi. iterio & quæ eſt propria huiuſmodi, cum ſit maxime vicina intellectui. Ex his duobus tantum primum, quod eſt, vt materiale ineſt bruto, eo quod poteſt retinere plures & ſimiles memorias, ex quibus ſicut in homine per collationẽ cogitatiuæ cauſatur verum experimentum, ſic in bruto ex opere exiſtimatiuæ cauſat̃, quædã aſſuefactio, ſiue conſuetudo, ſecundum quã operatur, vt patet in equo aſſuefacto ad ſic vel ſic ambulandum, & huiuſmodi aſſuefactio dicitur in bruto experimẽtum improprie. Cauſatur

enim ex multis,& consimilibus memoriis,sicut verũ experimentum,vt dicemus,omnia igitur animalia operant,aut imaginatione,aut memoria,aut assuefactionib⁹, quæ sunt experimentum improprie dictum.ideo dixit Arist.ꝙ experimenti parum participant.

Homo autem quoniam rationalis est,ideo excedit bruta in tribus,quoniam viuit.i.operatur experimento ꝓprie dicto,& arte,& ratione,quod si qui homines viuunt sola imaginatione & memoria,nõ vt homines,sed vt bruta viuũt.Hæc aũt sic graduantur,ꝙ ars nobilior est experimento,& ratio arte,nam experimentũ ad rationẽ particularẽ spectat.i.ad cogitatiuam.quæ tamen est in latitudine viriũ sensitiuarum,& ars ad rõnem vniuersalem practicam spectat,quam dicimus intellestum practicum,& ratio ad rationem vniuersalem speculatiuam spectat, quam dicimus intellectum speculatiuum. Constat autem intellectũ practicum esse nobiliorem cogitatiua quonam est extra latitudinem virium sensitiuarum, & intellectum speculatiuum esse nobiliorẽ practico,sicut & habitus speculatiuus est nobilior practico,vt declarabitur infra in rõne sciendi, licet nõ efficacia operãdi,vt dicemus,sed hæc manifesta fiet assignando modũ generationis eorũ,& cõparãdo ea adinuicẽ.

Quantum ad generationem experimenti dicit Arist. ꝙ multæ memoriæ vnius rei faciunt potẽtiam experiẽtiæ.i. habitum experimẽtalem,quo habilitatur & facilitatur homo ad operãdũ.pro quo aduerte,ꝙ multæ sensationes eorũdem effectuum in specie & retentæ in memoria sunt generatiuæ experimẽti,verbi grã vidi pluribus annis pluuia abundãte in mense Maii segetes male fructificare, & sequi penuriam,ex quo causatum est in me experimẽtum,quod quoties videbo Maium pluuiosum, præsumam penuriam subsecuturam, & Chirurgus vidit multoties apposito solatro super humorem calidum mortificari,& ex multis his vicibus generatur experimentum,quod humorem calidũ mortificat solatrum.Patet igit,ꝙ multæ memoriæ in effectibus similibus acceptæ causant in nobis potentiam expe

rimenti,& assimilatur arti,& scientiæ,non tamen est tantæ pfectionis, vt dicemus ifra i cöparatiöe eorꝫ adinuicē.

Quantum ad generationem artis & scientiæ, dicit Arist. ꝙ generantur ex multis experimentis, vnde aduerte, ꝙ sicut ex multis similibus memoriis fit experimentum, sic ex multis similibus experimētis fit sciētia & ars, verbi gratia qa vidi, ꝙ reubarbarū purgauit a cholera Socratē Calliam & alios plures, causatum est in me experimentum, ꝙ reubarbarum proficit multis cholericis. Si autem ex singularibus concludatur hæc vniuersalis, Omni cholerico proficit reubarbarum, generatur ars & sciētia medicinalis. Differt enim in hoc experimentum ab arte, ꝙ experimentum versatur circa singularia tantum, ars autem & circa vniuersalia, quoniam causatur experimentum a cogitatiua, q̄ etiam dicitur ratio particularis, ars autem & sciētia a ratione vniuersali, quæ est intellectus, qui est vniuersalium, sicut sensus est singularium. Posita generatione eorum nunc comparemus adinuicem: & aduerte huiusmodi comparationē posse fieri quo ad perfectionem operationis, vel quo ad pfectionem cognitionis. Et quidem respectu primi modi, dico ꝙ expertus non habens artem perfectius & efficacius operatur artifice non experto, quoniam actiones sunt p se circa singularia, & experientia est tantum circa singularia, per accidens autem sunt circa vniuersale, & ars est circa vniuersale, vt dictū est, nec operatur, nisi applicet se ad singularia, quia igitur proprium obiectum experti est singulare, & artificis est vniuersale: ideo efficacior est in operando expertus, quam artifex sine experimēto. Propterea difficile est bene confidere in medico iuuene non experto. Experimētum enim perficit artem in operando: ideo artifex expertus regulariter & sine errore operatur, inexpertus autē quoniā ignorat singulare, quod est p se curabile, multoties peccabit. Respectu autem secundi modi dico artem & sciam pfectiores esse quā purū experimentū in rōne cognoscendi, nisi adiungatur arti, & scientiæ, sicut non perficitur ars in operando nisi adiungatur experimēto, vnde in

ratione

ratione secundi, se habet experimentum, & ars, sicut in naturalibus motus & terminus motus. nā sicut motus est ipsa forma imperfecta, vt est in acquiri, & terminus motus ē ipsa forma perfecta, vt est in acquisito esse, sic experimentum est scire imperfectum, quoniam est scire perfectū nisi sciatur vniuersale, per experientiam autem nascitur vniuersale, nisi in confuso & potentialiter, cum versetur circa merum singulare. ars autem facit scire perfecte, quoniam per ipsam cognoscitur. expresse & formaliter vniuersale, & quidem eminentiam in ratione cognoscendi artis super experimentum, manifestat Aristo. tripliciter.

Primo, quia artifex est magis sciens, cum enim cognoscat conclusionem vniuersalem cognoscit causam, per quā deducit conclusionem. Scire enim est rem per causam cognoscere, expertus autem cū versetur circa singulare scit tantum quia, sed ignorat propter quid &c.

Secundo habens artem potest disputando defensare & probare conclusionem suam. expertus autem non potest, quoniam causam ignorat. ergo &c.

Tertio habens artem reputatur sapientior mero experto, qm̄ dicit causam, vnde se habet ars ad experientiam, sicut se habet ars architectonica. i. principalis: ad subseruientes, quæ quidem dicitur sapientia: quoniam primas causas totius artificii considerat, & dat modum ac formam operandi subseruientibus, & confirmatur ꝙ habens artem sit magis sciens, quā merus expertus hoc signo, quoniam habens artē post vere docere alterum, & causare in eo scientiam. cum enim cognoscat causam, sciet demonstrationes facere. Demōstratio autem ex primo Posterio. facit scire, sed expertis nō potest docere alterū, ita quod faciat ipsum scire: quoniam ignorat causam, ex consequenti non potest demonstrare, quod si alterum instruet non causabit in eo, nisi opinionem & leuem credulitatem. ergo &c.

Sed dicet aliquis, cum inter scientias quædam sit speculatiua, quædam practica, & inter artifices aliquis sit inuentor artis, aliquis addiscens, & vtens arte inuenta quæritur,

quæ inter ſcientias ſit nobilior, & quis artifex nobilior.

Reſpondet Ariſto. ꝙ inuentor artis eſt dignior, quoniã ſapientior reputatur, & eſt apud homines magis admirabilis, quaſi inueniens, quæ excedunt cõmunem hominũ ſenſum, & hoc ideo quia cauſas & principia, & regulas artis conſiderat. vtentes autem operantur ſecũdum principia & regulas datas ab inuentore, & non quærunt ultra. vnde interrogati quare ſic operantur, reſpondent, quia ſic acceperunt ab inuentore. merito ergo inuentor eſt ſapiens, & dignior. Item ſciẽtia ſpeculatiua dignior eſt practica: quoniã hæc eſt gratia ſui. Inuenta eſt enim remota omni vtilitate temporali ſperata nã & primi Philoſophi ſpeculatiui, vt Sacerdotes in Aegypto, abundantes omni bono temporali, inceperunt ſpeculari in metaphyſicis & diuinis. practica autem eſt propter alterum. i. propter opus vtile, & magis propinquat ſenſui, ideoq; minus eſt intellectualis ſed ſpeculatiua verſatur circa minus ſenſibilia, quoniam circa vniuerſalia, quæ ſunt minus ſenſibilia, præcipue ſcientia ſpeculatiua diuina ergo dignior, & ſi oportet alteram earum uocari ſapientiam, conuenientius eſt, vt id attribuatur ſpeculatiuæ, quia occupatur circa magis intelligibilia, & magis perficit intellectum. Hæc de tertio dicta ſint.

Quantum ad quartum, aduerte quomodo Ariſt. ex declaratis in præcedenti proceſſu probat antecedens propoſitæ rationis, qd' erat tale, Nulla ſcientia, nullaq; ars dicitur ſapientia in genere, nec aliquis ſciens aut artifex dicitur ſapiens. niſi ꝯſideret cauſam eius circa quod verſatur, ipſum inquam ſic probat. Dictum eſt expertum eſſe ſapientiorẽ eo, qui habet tantum ſenſum. i. eo qui operatur ſola imaginatione & memoria. magis enim accedit ad naturam intellectualem, cui ſoli conuenit ſapientia proprie dicta. Et dictũ eſt artificem eſſe ſapientiorem experto, quoniam dicit cauſam: de eo de quo expertus dicit tantum quia, & poteſt docere alterum demonſtrando. & dictum eſt inter artifices architectum eſſe ſapientiorem, quoniam dicit cauſam totius negotii, & dat regulam ſubſtruientibus, & dictum eſt ar-

gem ac scientiam speculatiuam nobiliorem, ac digniorem nomine sapientiæ quã practica, quoniam est circa magis intelligibilia, ac scibilia, vnumquodq; autem vere scitur per causas suas. patet ergo inductiue, q vnumquodq; cognoscens inquãtum est sapiens inquantum causas considerat, vnde sapiens absolute est ille, qui primas vniuersales causas considerat sicut magis declarabitur in sequentibus.

Secũda via qua intẽdit Aristo. declarare, q ad Metaphysicam spectat cõsiderare prima principia, & primas ac vniuersales rerum causas, sumitur a conditionibus solitis attribui sapienti, & intendit sic arguere, sapiens est qui scit omnia, & præcipue difficilia, & per certitudinem, & per causam, & quærit scire gratia sui, ordinat & persuadet aliis. i. in inferioribus: & non ordinatur nec persuadetur ab eis, sed metaphysicus reputatur absolute sapiens. ergo debet habere has conditiones, sed eas non potest habere nisi consideret prima principia, & primas ac vniuersales cãs. ergo &c. Quod autem nõ possit has conditiones habere, nisi prima principia, & primas causas consideret, declarat sic Aristo. cum omnia inferiora contineãtur in primis vniuersalibus, & in primis causis, necesse est vt sciat omnia, q consideret prima vniuersalia, & primas causas. Itẽ cum primæ & vniuersales causæ entium sint remotissimæ a sensu, sequitur q sint difficilimæ ad cognoscendum. cum enim nostra cognitio ĩcipiat a sensu, facilitas & difficultas cognitionis graduabitur secũdum propinquitatẽ & remotionem a sensu.

Ad hoc ergo, q sapiẽs sciat difficilia, oportet vt sciat maxime vniuersalia, cognitione. s. distincta, de qua loquuti sumus in trac. de Trascen. & primas entium causas, quæ sunt a materia, & quantitate separatæ, vt manifestum erit in li. 12. Item cognitio de primis vniuersalibus est certior, qm̃ cum sequentia se habeant ex additione ad ipsa, plura requirunt in sui cognitione, ex consequenti nõ causant in nobis adeo claram euidentiam. Inde est q certius est mihi aliqd esse ens quã esse substantiam, quoniam constat mihi, q sibi debetur esse, non tñ constat, si ei debetur esse per se, vel es-

ſe in alio. vt ergo ſapiēs habeat certitudinem cognitionis, oportet vt ſciat prima vniuerſalia. Item ſapiens debet eſſe doctrinalis.i.ſciens docere, ſed id perfecte non poterit, niſi ſciat de ſingulis dicere cauſas, & reſoluere quæſitum in vltima principia & vltimas cauſas: quoniam in illis eſt ſtatus inueſtigationis intellectualis, ergo &c. Item ſapiens debet ſcire maxime ſcibilia, hæc autem quæruntur ſciri gratia ſui, quoniam dignisſima ſunt & omnino perficiunt intellectum ſui cognitione: & non aliqua vtilitate ſeparata. vnde Ariſt. in eorum contemplatione ſtatuit felicitatem. ergo &c. Item ordinās & perſuadens aliis, neceſſe eſt vt cōſideret cauſam finalem totius negotii, neq;.n. nauifactor ordinaret, & ſuaderet ſubſeruientibus, niſi formam & finem conſideraret, ad quem fabricatur nauis.

Ad hoc ergo, q ſapiēs metaphyſicus ordinet, & dirigat inferiores ſcientes, oportet q conſideret totius entis vniuerſalem cauſam & efficientem, & finalem, in qua cōſideratione terminabit Ariſto. metaphyſicā ſuam, vt manifeſtū erit in.12.lib. vbi vltimo inueſtigabit de totius naturæ bono. nam & bonum habet rōnem cauſæ finalis, ex 2.phyſi. tex.31.& ſicut Bonum particulare eſt cauſa finalis particularis, ſic Bonum vniuerſale.i.contentiuum omnis boni eſt cauſa finalis vniuerſalis, & prima in cauſando. Manifeſtum eſt igitur, q metaphyſica, quæ eſt ſapientia abſolute, habet conſiderare prima principia, primas & vniuerſales cauſas entis. quæ autem ſint declarabitur infra. Hæc de ſecundo cap. dicta ſint.

CAPVT. III.

IN tertio cap. inueſtigandum eſt, quæ & quāta ſit dignitas metaphyſicæ. Aduerte igitur q Ariſto. quatuor dignitates ei attribuit.

Primo, q eſt ſcientia ſpeculatiua.

Secundo, q eſt maxime libera.

Tertio, q non eſt humana poſſeſſio.

Quarto, q eſt honorabilisſima, vtpote dea ſciarum.

Primū ſic probat, metaphy. inuenta eſt propter ipſum

ſcire,& non ꝑpter vtilitatem tēporalem,nec ꝑpter opus, ergo &c.conſequentia patet.Antecedens ꝓbatur.Inuenta eſt ad fugandam ignorantiam.nam primi Phi vidētes manifeſtos effectus,puta continuatā genereratioñem in his inferioribus, eclipſim ſolis & lunæ,ꝓlixitatē dierum in eſtate,& breuitatem in hyeme, motū cœli circularem continuū & regularem, varios planetarū motus, conſtituti in admiratione ꝑpter ignorantiam cauſarū inceperūt phari: & cognitis cauſis ceſſauit ignorantia, & admiratio: ad remotionem ignorantiæ ſequitur ſcire, ſicut ad remotionē tenebrarū ſequitur lux.ſi igitur finis metaphyſice eſt remotio ignorantiæ ad quā ſequitur ſcire,patet ꝙ inuēta eſt propter ipſum ſcire.ergo eſt ſpeculatiua, & ꝙ non ſit inuenta ꝑpter vtilitatem,& neceſſitatē vitæ, ſignū eſt inquit Ariſ. vt etiam diximus ſupra, ꝙ cum primis phantibus ſuppeterent oīa ad neceſſitatem vitæ,ad pigritiam, ſiue otium, ad delectationem corporis, & cū iam eſſent inuentæ ſcientiæ neceſſariæ ad eruditionem,vt grāmatica,& logica, non intenta aliqua vtilitate,ſed tm̄ gratia ſciendi inceperunt philoſophari, & inuenerunt hanc ſapientiam. patet ergo eam eſſe ſpeculatiuam.Secūdum declaratur ſic, ſicut hō dicitur liber,quia non eſt alterius,ſed gratia ſui.i.quia non ordinatur ad alterū,ſicut ſeruus ad dñm,nec indiget altero, ſed ſibiipſi ſufficit,& nō accipit ex neceſſitate ab altero,īmo dat &auxiliatur alteri,ſic hæc ſcīa eſt libera & maxime libera: qm̄ nō ordinatur,nec reſpicit aliam,cū ſit ſuprema,nec indiget alia,qm̄ ipſa in ſeipſa,vt declarabitur in.4.lib. ſtabilit principia ſua,& ab ea accipiūt aliæ ſcīæ principia ſua ſtabilita,ex ꝯñti auxiliatur omni alteri,& oēs deſeruiunt huic tāquā dñe,vt optime declarat Auic.in.1.ſuæ meta.cap.3. ideo eſt vltima in addiſcendo.Diſponitur enim intellectus ad cognitionem ſubſtantiarū diuinarū, quæ ſunt de cōſideratione metaphyſici per ſcīas naturales et mathematicas, præcipue per aſtrologiā,quæ tñ non pōt haberi ſine geometria, & arithmetica.ergo eſt libera & maxime libera.& licet multæ ſcientiæ poſſint dici liberales: quia acquirūtur

ab aio libero, et expedito a curis, & necessitatibus tēporalibus, tñ nō ꝓprie sunt liberæ, quia nō sibiipsis sufficiūt, vñ sola meta. est ꝓprie libera, & cū multis alijs est liberalis.

Sed dices, si meta. firmat principia sciarū particulariū, ē ergo vtilis eis, & deseruit, quō ergo est maxime libera?

Respondeo, vt inquit Auicē. in. 1. suæ meta. ca. 3. est quædā vtilitas per modū seruitutis, & hæc exhibetur ab inferiori erga superiorē: & est quædā vtilitas per modū influxus et conseruantis, & hæc exhibetur a superiori erga inferiorē, vnde Princeps est vtilis subditis, & ecōuerso, sed subditi primo mō, & Princeps secundo mō. primus modus repugnat libertati, sed non secundus, & primus exhibetur a scientiis particularibus ipsi metaphysico, secundus autem econuerso, ideo non impeditur quin sit maxime libera.

Tertium sic probat, Natura hominum est multipliciter serua propter ægritudines, ꝓpter indigentiam exteriorū, propter nocumenta illata ab extrinseco, propter repugnātiam passionum, quibus omnibus impeditur: & distrahitur a speculatione, præcipue rerum diuinarū. ergo dato ꝙ aliqualiter attingat metaphysicā, non tamen potest eam possidere. Illud enim propriæ possidemus cuius sumus domini: & quo ad libitū vti possumus. vnde vt refert D. Alber. in primo meta. tract. 2. cap. 8. dixit Hermes Trisinegistus possessionē esse id in quo per naturā sedet possidens quieto iure vtens, homo sedet in cognitione sensibilium, & nō diuinissimorum: sed intellectus simplex existens causa rerum per scientiam suam proprie est diuinorum simpliciū. Propterea inquit Simonides, solū Deum gaudere hoc honore. non tamen est verum quod dicunt alii poetæ. s. Deū inuidere hominibus, & ideo non possunt ascendere ad perfectam diuinorum cognitionem. Hoc inquam falsum est, quoniam cum in Deo sit omne bonum: sicut omnis potentia ex bono extrinseco, nulla potest fieri sibi additio neque diminutio. ergo nulla sibi inest inuidia. Quod igitur homo non ascendat ad claram diuinorum cognitionē, nō est quia Deus homini inuideat, sed quoniam vmbrosus est hu

manus intellectus, tendens in actum suum per phantasmata, a quibus penitus elongata sunt diuina.

Quartum sic probat, metaphysica est sciētia maxime diuina, quia est de diuinis. Dictū est.n. q̃ considerat primas & vniuersales causas, inter quas Deus est præcipua. deinde aliæ substantiæ separatæ, & qnoniam Deus solus eam maxime habet. nam vt inquit D. Alber in primo meta. tract. 2. cap. 8. diuina natura in nulla parte ancillans cognitionē a posterioribus non accipit, sed ex fonte, & cardine causarum omnium rerum, quæ est ipsamet præhabet composita simpliciter, temporalia in tēporaliter. materialia in materialiter intelligens. Et propterea merito dicitur dea scientiarum, diuina possessio prudētia & sapientia absolute, quoniam maxime perficit, clarificat, & firmat intellectum. vere ergo honorabilissima est, & licet aliæ sint necessarior es homini, nulla tamen est dignior ista ex prædictis rōnibus.

Et aduerte, quod Arist. hac de causa adeo magnificauit hanc scientiam, vt excitaret desiderium nostrum ad eam, quoniam licet non possimus eam habere per modum possessionis, sed tantum inquisitiue & discursiue, & valde obūbrate, tamen illud parum dignius est quacunq; alia cognitione. siquidem efficitur homo diuinus, & per hanc assimilatur Deo, & efficitur felix, qualicūq; vera felicitate possit homo pro hac vita felicitari. Propterea inquit Arist. in. 10. Ethi. sapiens Deo amicissimus est, eundem autem verisimile & felicissimum. quare & si sic, erit sapiens maxime felix. Hæc de tertio cap. dicta sint.

CAPVT IIII.

IN quarto cap. inuestigādum est, quis sit vltimus terminus intentus in hac scia. Aduerte igitur, q̃ cū hæc sciēntia non acquiratur ab homine simplici intelligentia, sic enim est diuina possessio: sed acquiritur inquisitione, & discursu, qui est motus intellectus, & cum in omni motu terminus a quo sit oppositus termino ad quem, ex. 1. Physic. tex. 47. terminus intentus in consideratione metaphysica est illud quod opponitur ei a quo inceperunt homines ve-

nari metaphyſicalia, illud autem diximus eſſe ignorantiam cauſarum, & principiorum vniuerſi entis, ex qua ignorantia cauſabatur admiratio. ergo terminus, & finis, huius negotii eſt cognitio cauſarum & principiorũ totius entis, & ceſſatio admirationis, et ad id conatur totũ ſtudium metaphyſicum, quo adepto erimus in termino huius inquiſitionis, ſicut Aſtrologus admirans, & neſciens cauſas duorum tropicorum ſolis, & cauſas eclipſium, incipit inquirere de hmõi cauſis, & cum inuenerit quieſcit, nec amplius admiratur. Idem contingit geometræ ſuper incõmenſuratione coſtæ & diametri. Idem accidit phyſico ſuper admirabilibus impreſſionis meteoricis, quarum cauſis inuentis quieſcit. Patet igitur, ꝙ cum peruenerit metaphyſicus in cognitionem principiorum, & cauſarum entis, præcipue autem primi principii, qui eſt Deus glorioſus, tunc erit in quiete, & termino totius inquiſitionis ſuæ. nam hæc eſt vltima intentio ſua vnde & Auicẽ. inquit in primo ſuæ metaphyſic. cap. 3. Intentio vltima in hac ſcientia eſt cognitio gubernatoris Dei altisſimi, & cognitio Angelorum ſpiritalium, & ordinum eorum, & cognitio ordinationis in comparatione ad circulos, ideſt ad ſphæras cœleſtes &c. Hæc de quarto capite dicta ſint.

CAPVT V.

IN quinto cap. declarandum eſt quam ordinate ꝓceſſit Ariſt. in metaphyſica ſua. Aduerte igitur ꝙ tota intentio Ariſto. fuit ĩmorari in conſideratione entis vniuerſalis, & in primis cauſis eius, præcipue in prima cauſa efficiẽte & fina li, quod eſt totius naturæ bonum, & hoc ſecundũ exoluet in lib. 12. tantum quantum aſcendere poteſt intellectus noſter ad diuina ex naturali inquiſitione, ad quem librum omnes præcedentes ſunt præparatorii. vt autem tradere poſſit notitiam de primis cauſis entis, neceſſe eſt, vt prius conſideret de partibus entis. ſ. de ſubſtantia & accidẽte & de ſubſtantia quidem cõpoſita & ſimplici, & de partibus ſubſtantiæ cõpoſitæ, vt de materia & forma, & id faciet in. 6. lib. et. 7. &. 8. deinde de pasſionibus entis, vt de

actu, & potentia, & vno, & multis, & de his, quæ consequuntur vnum, vt idem, simile, æquale, & sua opposita: cum sit eadem disciplina oppositorum: & de his quæ cõsequuntur multa: vt oppositio: cõtrarietas &c. & id peraget in lib. 9. &. 10. sed de ente, & partibus, & passionibus suis determinare non potest, nisi prius stabiliat subiectum huius sciẽtiæ, & principia sua, & declaret multiplicitatem terminorum metaphysicalium, ne laboret determinans in æquiuoco, & id faciet in. 4. &. 5. lib. verum quia circa vnumquodq; scibile prius expedit mouere dubia, vt veritas magis elucescat, ideo antequam determinet de cõsiderandis in hac scia, prius mouet dubia, arguendo ad partes, & id faciet in. 3. lib. & quoniam signũ inuentæ veritatis est solutio dubitatorum, ideo antequam determinet dubia mota in. 3. lib. prius pertractat de veritate vniuersali, & de modo inquirendi eam, nam huius scientiæ est cõsiderare ens vniuersale, & verũ vniuersale, sicut pticulares sciẽtiæ cõsiderant de aliqua parte entis, vt de ente mobili, vel quãto, & de veritate particulari, circa tale obiectum, & id faciet in lib. 2. & quoniam, vt diximus, præcipua intentio Arist. est determinare de primis causis entis, ideo adducit sententias antiquorum de principiis rerum, tam intrinsecis quam extrinsecis, vt sciamus quid vere & non vere enunciatum sit ab illis, & id facit ĩ libro primo. Et tu aduerte, ꝙ hic non cõnumerauimus lib. vndecimum, quoniam est repetitio eorũ, quæ iam determinata sunt, partim ĩ libris naturalibus, partim in præcedentibus lib. Metaph. deseruiunt enim hæc per modu rememorationis & compendii, ad inuestigationem primarum causarum entis, de quibus aget Aristo. in lib. 12. hunc quidem lib. vndecimum, relinq̃mus veluti non necessarium præsenti proposito nostro. Potest enim diligens lector exercere seipsum in repetẽdis iam auditis, & determinatis, sed nec Cõmen. Auer. nec D. Alber. mentionem, nec expositionem fecerunt de hoc lib. vnde liber duodecimus, apud eos nominatur vndecimus. Posito igitur ordine obseruato ab Aristo. in quo primum intentũ

est vltimum in executione, & primum in executione est vltimum in intẽtione. ideo primo loco compẽdiose perstringemus sententias antiquorum, de principiis rerũ. Secundo loco agemus de veritate vniuersali, & mõ inquirendi eam. Tertio loco formabimus dubia omnium consideratorum in hac scientia. Quarto loco firmabimus subiectum eius, & passiones suas, & sua prima prĩcipia complexa, quibus etiam innituntur omnes sciẽtiæ particulares. Quinto loco assignabimus multiplices modos, qbus dicitur vnusquisq; terminus metaphysicalis. Sexto loco agemus de Ente, vt diuiditur in ens p se, & ens per accidens, & in ens in anima & extra animam, abiicientes a consideratione metaphysici, ens in anima, & ens per accidens. Septimo loco agemus de ente, vt diuiditur in substantiam, & accidens, siue in decem prædicamenta: & prius quidem, quo ad diffinitionem & partes diffinitionis, & hoc in. 7. lib. deinde quo ad principia realia, & hoc in. 8. lib. Octauo loco, consideratio fiet de ente, vt diuiditur per actum & potentiam. Nono loco, agemus de ente, vt diuiditur per vnũ & multa. Decimo loco agemus de primis causis entis, vt liber vltimus correspondeat primo. Et hic erit finis considerationis præsentis, nam in quacunq; scientia constituitur finis in cognitione causarum sui pprii generis subiecti. Hæc de quinto capite dicta sint, & hic terminatur tractatus primus.

TRACTATVS SECVNDVS,
In se complectens totum librum primum Metaphysicæ.

IN Tracta. præsenti perstringemus sententias antiquorum, de primis rerum causis Et aduerte, q; summa omniũ opi. stat ĩn hoc. Quidam ex antiquis nullam causam entium assignarunt. Quidam posuerunt solam causam materialem. Quidam materialem & efficientem. Quidam addiderunt formalẽ,

Quidam obſcure,& per accidens tetigerunt cauſam finalem,ſed nullus perfecte attigit eam & quoniam, vt determinatum eſt in.2.Phyſi.tantum quatuor ſunt genera cauſarum,nec plura poſſunt dari:ideo oẽs antiqui in hoc conuenerunt,ꝙ quãcunq; cauſam inuenerunt eam ad aliquam dictarum quatuor reduxerũt,ita ꝙ ſuper quatuor nullam addiderunt.Diſtinguemus igitur p̄ſentẽ trac.in.5.capita.

Primo ponitur opinio eorum qui nullam cauſam poſuerunt,& reprobatur.

Secundo,opinio eorum qui ſolam cauſam materialem poſuerunt,& reprobatur.

Tertio,opinio eorum quia cauſam materialem, & efficientem poſuerunt,& reprobatur.

Quarto,opinio eorum qui cauſam formalem vltra materialem & efficientem tetigerunt,& improbatur.

Quinto,opinio eorũ qui viſi ſunt aliqualiter & balbutiẽdo cauſam finalem ponere,& reprobatur.

CAPVT PRIMVM.

IN primo capite adducẽda eſt opinio eorũ qui oĩno cauſas rerũ ſubtraxerũt.Vnde aduerte,ꝙ iſti fuerunt Parmenides & Meliſſus & Xenophanes, cuius diſcipulus dr̄ fuiſſe Parmenides, & fuit clarioris ingenii, q̄ magiſter eius.Iſti igitur in rei veritate negauerunt oẽm cauſam, nã dixerunt,ꝙ eſt tantum vnum ens,ita ꝙ omnia ſunt vnũ, non ſolum ſecũdum materiam,vt aliqui antiqui poſuerũt, vt dicemus infra de Thalete,& Diogene,& Heraclito, ſed etiam ſecundum ſubſtãtiam,& quoniam ponebãt tantum vnum ens & ĩmobile,ideo negabant oẽm motum,& mutationem,ex conſequenti omnem generationem,& corruptionem tam ſubſtantialem,quã accidentalem,ex quibus omnibus ſequitur negatio cuiuſcũq; cauſalitatis,nam cum nihil ſit ſibiipſi cã,qm̃ cã & cauſatũ opponũtur, neceſſario cauſalitas requirit diuerſitatem & pluralitatẽ in rerum natura.Cum igitur iſti auferant multitudinem ab ente & motum,ſubtrahunt omnino cauſam & cauſatũ,propter quod relinquendi ſunt a metaphyſico, pro quanto ſcrutatur de

causis. Supponit enim metaphysicus multa fundamenta na turalia, vt motum, & generationem, & corruptionem, ex consequēti supponit causalitatem aliquam in entibus. Tu tamen aduerte, vt inquit Aristo. ꝙ licet relinquendi sint ra tione, qua negant causalitatem, tamen eorū opinio spectat ad metaphysicum, pro quanto videntur tangere formam, & materiam, quæ se habent vt actus & potētia, & vt sic ad metaphysicum spectant. Et quidem ꝙ tangant formam & materiā, patet ex hoc, quoniā Parmenides dixit illud ens vnum imobile esse finitum, finitas autem & determinatio spectat ad formam. Melissus autem dixit esse infinitum, & infinitas spectat ad materiam rōne suæ potentialitatis. Xenophanes vero, vt rudior, neutrū tangit, sed vt īquit Arist. ad totum cœlum respiciens ipsum vnum dicit esse Deum. Item aduerte sententiam Melissi & Xenophanis fuisse rudiorem, vt patet ex ratione sua, quam Aristo. in. 1. Physic. tex. 23. adducit, & dicit eam magis onerosam. i. stultā. Par menides autem visus est magis intelligens, quoniā licet teneret esse tantum vnum eas imobile secundum rationem, tamen ne sensum negaret, dicebat esse plura entia secundū sensum, & iuxta sensum ponebat duo prīcipia, calidum & frigidum, attribuens primum igni, & secundum terræ. Horum reprobatio & solutio rationum suarū posita est diffuse in. 1. Physicorum. ideo noluit imorari hic ad reprobandum, & tu recurre ad primū Physicorum, ne prolixiores simus sine vtilitate. Hæc de primo capite dicta sint.

CAPVT SECVNDVM.

IN secundo cap. adducenda est, & reprobanda opinio eorum, qui solam causam materialem posuerunt, & isti q dem in vno conueniunt, in alio differunt. Cōueniunt q dem in hoc, ꝙ causam rerum materialem dicunt illud cui conueniunt quatuor conditiones, quæ principio materiali conuenire videntur.

Primo, ꝙ sit illud ex quo res est.

Secundo, ex quo res per se generat, dico per se, ad diffe

rentiam priuationis, vt declarauimus in primo Physico. in tract. de principiis rerum naturalium.

Tertio in quod vltimum omnia resoluuntur.

Quarto, q tam in generatione, q̃ in corruptione manet secundum substaniam, licet formæ & passiones, & qualitates varientur. Oportet enim cõtraria fieri circa idẽ, quod successiue vtrique contrario subiicitur. Differunt autẽ, quoniam in positione huius principii aliqui assignant tantum vnum elementum, cui attribuunt quatuor prædictas conditiones, aliqui plura, sed finita, aliqui plura & infinita.

Qui ponunt tantum vnũ, distincti sunt in tres actus. Aliqui posuerunt aquam quorum princeps fuit Thales Milesius, qui solus inter septem Græciæ sapientes se occupauit in scientia speculatiua in considerandis rerũ principiis, alii autem incumbebant moralibus. Hic existimauit omnium rerum corporalium, ex consequenti omnium entium, quoniam non apprehẽdi. nisi ens corporeum, principium materiale esse aquam, ita q quæcunque generantur, generãtur ex aqua. Sumpsit autem suæ opinio. fundamẽtũ ex eo, q nutrimentum omnium se nutrientium est humidum, & p manifesto habebat, q ex eodẽ res nutritur, & generatur. ergo &c. Itẽ ex eo q spermata omnium animalium sunt humida, primum autem prĩcipium humidi est aquã. Item ex eo q antiquissimi Poetæ Theologi, qui per multa tempora pcesserunt Thaletem & alios Græciæ sapientes, posuerunt Oceanum & Thetyn deam aquarum parentes generationis: & Stygiam paludem, per quã, vt per quoddã sacrum, & honorabilius dii iurabant, nil aliud intẽdentes sub his velaminibus, nisi aquã esse principium, ex quo generantur omnia, sed & Hippon Philosophus eiusdem fuit sentẽtiæ cũ Thalete, nec sciuit aliud addere, immo nec forte ita manifeste loquutus est pp ter sui intellectus paruitatẽ. Eandẽ opiñ. Arist. tetigit in primo Physi. tex. 6. sed pfunctorie, nec Thaletẽ, nec Hipponem nominauit, nec eos dignatus est ĩprobare. Hic autẽ improbabit, vt patebit infra.

Alii autem posuerunt aerem esse principium aliorũ cor

porum simplicium, ex cōsequenti omnium compositorū, quoniam omnia cōposita fiunt, ex primis simplicibus, horū princeps fuit Anaximenes, & Diogenes discipulus Anaximenis. Accipere autem potuerunt fundamētum opinionis suæ ex eo, q̄ viderūt humidū frigidum esse prohibitiuū motus. Humidū aūt calidū & nutritiuū & cōseruatiuū esse viuificatiuū vitæ, vt plene declaratū est in trac. de cā mor. & vi. Idem aūt apparet esse viuificatiuū & generatiuū. Est enim gn̄atio via ad vitā, ergo humidū calidū est principiū generationis, hoc autem competit aeri, & humidum frigidum competit aquæ. hac ergo rōne dissentiunt Anaxim. & Dioge. a Thalete, q fuit magister Anaximādri, & Anaximander fuit magister Anaximenis: Anaximenes aūt magister fuit Diogenis. Eādē opi. tetigit in primo Phy. tex. 6. sed eā non improbabit. hic autē īprobabit, vt patebit īfra.

Alii posuerunt ignem, vt Hyppasus Methapontinus & Heraclitus Ephesius: & fundamentum eorum fuit, quoniā principium debet esse magnæ virtutis. videbant autē inter omnia elementa ignem esse virtuosiorem, vt patet ex sua actuitate. Item debet esse simplex. nam si esset compositū, non esset primum rerum principium: posterius enim esset suis componentibus, inter omnia autem elementa ignis est simplicior, vt patet ex sua raritate. his igit rationibus moti dixerunt ignem esse primum rerum principium. argumētum etiam sumebant a corporibus cœlestibus, & astris, & a lumine. nam apud antiquos, famosum erat cœlū, & astra esse naturæ igneæ, cum igitur ignis sit principium entium nobiliorum, quæ sunt principia entium inferiorum (pēdet enim mundus inferior a mundo superiori) sequitur ipsum esse principium omnium entium corporaliū, quæ sola credebant esse entia. Item videbāt omnia generari luce cœlesti. lucem autem dicebāt esse ꝓprietatem ignis, quare &c. Eandem opi. tangit in primo Physic. tex. 6. sed eam non reprobauit sicut nec præcedentes, nisi in hoc, q̄ in tex. 50. ꝓbauit in productione, & in omni fieri naturali non sufficere vnum principium, quoniam necesse est principia esse cō

traria: vnum autem non est contrarium sibiipsi.

Anteq̃ pertractemus opiniones eorum qui plra posuerunt principia, reprobandæ sunt præpositæ sectæ de vnitate principii materialis. Et aduerte, ꝙ Aristo. duplici viã improbat. Primo ꝙ diminute locuti sunt. Secũdo, ꝙ rationes eorum vanæ & friuolæ sunt. Diminute quidẽ locuti sunt, quoniam assignat solum causam, & principium substantiæ corporeæ, vltra q̃ etiam datur substantia corporea, vt probabitur in lib. 12. cuius non potest esse principium aliquod elementorũ, quoniam sicut non ens non est principium entis, sic corporeum non potest esse principium incorporei. Præterea, ponentes tantum principium materiale non seruant motum, nec generationem, quoniam motus requirit principium mouens, siue causam efficientem, quam tamen non ponũt. ergo &c. Præterea, vnaquæq; res corporea habet formam, per q̃ constituitur actu. ergo forma est principium: de qua tamen nullam mẽtionẽ faciunt, patet ergo q̃d multipliciter diminute de principiis entiũ locuti sunt.

Quod autem eorum rationes vanæ sint manifestat̃, ex modo generationis ab eis assignato, nam dicunt omnia generari, ex illo elemento, ꝙ ponunt principium materiale, ꝑ rarefactionẽ, & condensationẽ, verbi gratia, vt dicit Com̃. in primo metaphysicæ cõmen. 12. qui ponunt ignem fingunt, ꝙ quando inspissatur fit aer, & cum aer inspissatur fit aqua, & cum aqua inspissatur fit terra. qui autem ponunt aerem, fingunt ꝙ cum rarefit, fit ignis, cum inspissatur fit aqua. Qui ponunt aquam fingunt, ꝙ cum rarefit fit aer, cũ inspissatur fit terra, sed ꝙ hoc vana sint, patet ex eo ꝙ licet huiusmodi modus generationis, habeat aliquam apparentiam in quatuor elementis, quæ sunt prima corpora simplicia, vt declaratũ est in lib. de generatione. tamen hic modus non potest seruari in compositis inanimatis & animatis: neq; enim vt inq̃t illic Cõmen. partes compositi, vt caro, & os, & neruus differunt sola raritate & densitate, sed q̃ditate & diffinitione, quæ sumũtur a ꝓpriis formis. isti igit̃ vt diminute loquentes, & vane, relinquendi sunt.

Et ratio quidẽ assignata a Thalete nulla est, nam licet concedamus humidum esse principium materiale proximum, vt sperma in animalibus, non tamen est principium primum: illud enim nullam formam ex se habet, sed est in potẽtia ad omnem, vt declaratum est in primo Physi. tex. 69. Præterea concesso, ꝙ humidum esset principium materiale in animatis, sicut etiam est nutritiuũ, ex hoc non sequitur, ꝙ sit assignatum vniuersale principium entium, vt in corporibus cœlestibus, & in igneis &c. Quod autem dicit de Oceano, & Thety, & Styge, poetica figmenta sunt, & paruipendenda a Metaphysico.

Similiter ratio assignata a Diogene nulla est, quoniam humidũ calidũ cum habeat formam in actu nõ potest esse primũ principiũ materiale: & dato ꝙ sit materia generationis, & nutritionis in rebus animatis, nõ tamẽ vniuersaliter in oĩbus entib⁹, vt patet ĩ aq̃, & in terra, & in cõgelatis &c.

Similiter ratio assignata ab Hippaso, & Heraclito nulla est, nam perfectio non est de ratione principii materialis, ĩmo imperfectio, vt dicetur in. 12. metaphysi. tex. 54. cũ sit potentiale. Est autem conditio efficientis & formæ, & finis quoniam habet rationem boni, conceditur autẽ simplicitatem esse de ratione primi prĩcipii materialis, quoniam est primum in compositione, & vltimum ad quod stat resolutio, ex consequenti necesse est ipsum carere omni compositione. id autem non competit igni, quoniã licet sit simplicior aliis elementis, non tamen caret omni compositione: cum enim sit corpus naturale, necesse est ipsum constare ex materia, & propria forma, ergo nõ potest esse primũ principinm materiale. Hæc de opinionibus dicentium dari tantum vnum principium materiale, & non assignantiũ quodcũq; aliud principium, dicta sint.

Princeps autem eorum, qui ponunt plura principia materialia, fuit Empedocles, qui in sententia dixit tria. Primo ꝙ terra sola non potest esse materia omnium, & præcipue in rebus animatis propter frgiditatem, & siccitatem, quæ sunt cõtrariæ vitæ. vita enim sistit in calido, & humido, be

ne adinuicem proportionatis, ex consequenti frigidum sic cum destructiuum est vitæ: vt etiam declaratũ est in trac. de causa mor. & vitæ. Secũdo dixit, ꝙ materiale principiũ sunt ignis, aer, & aqua, quibus necesse est addere terram. Aduertebat. n. composita, vt lapis, hõ, planta, & alia multa esse solida, propriasq́ obtinere figuras, tria autem elementa, ex sua raritate non figurantur propriis terminis, sed terminis alienis. vt igitur ex eis generarentur non solũ fluida: sicut gũmatica, oleum, vinum, mel &c. sed etiam solida & dura, necesse est eis cõmiscere terram, quæ ex sua crassitie solida est, & præstat soliditatem his quibus admiscetur, sicut appositione farine aqua solidatur in pane. Tertio dixit: ꝙ hæc quatuor elemẽta in omni generatione & corruptione permanent secundum substantiam, & ꝙ res non generatur, nec corrumpitur, nisi secundũ qualitates & figuras, quæ quidem generatio & corruptio erat per congregationem, & separationem quatuor elementorũ, ita ꝙ concordabat in hoc cum antiquis, qui negabant generationem & corruptionem substantialem, vt declaratum, & improbatum fuit in. 1. lib. de generatione. Hæc fuit opinio Empedoclis & sequentium eum: cuius etiam meminit Arist. in. 1. Physic. tex. 32. & qm̃ posuit finita, dicit Aristo. in tex. 50. ꝙ minus male sensit, quã Anaxagoras ponẽs infinita. Sed contra Empedo. arguit multipliciter Aristo. & nobis sufficiat duas ex rõnibus suis adducere. primo sic, Necesse est prima principia semper manere: alioquin nõ essent prima, si ex aliis prioribus vel ex alterutris fierent: vt declaratum est in primo Physi. tex. 42. sed quatuor elementa nõ semper manẽt. patet enim ad sensum, ꝙ ex aere fit ignis, & ex aqua aer, vt declaratum est in lib. de generatione ergo nõ possunt eẽ primo prima principia materialia, licet sint pria corpora actiua & passiua adinuicẽ, quæ veniunt in mixtionem compositorum. Secũdo. sic Si quatuor elementa sunt prima materia, ergo non potest saluari alteratio. nam cum alteratio sit ex contrario in contrarium, impossibile est ex calido fieri frigidum, & econuerso, nec ex humido siccum,

nisi sit vnum idem subiectum: a quo expellitur vnum contrarium, & in quo recipitur aliud, cogitur igitur Empedocles vel negare alterationem, vel vltra quatuor, elementa contraria ponere aliquod vnũ cõmune subiectũ receptiuũ successiue diuersarum formarum, & cõtrariarum qualitatum, quod sit semper manens, & hoc erit primo primũ principium materiale, & hac uia processit Arist. in primo phy. tex. 60. ad inuestigationem materiæ primæ, & per q̃ soluat contra antiquos generationem, & corruptionem substantialem, quas nescierunt saluare antiqui: quia non posuerũt primum principium materiale, nisi aliquod corpus naturale actu, vt ignem, aquam &c. Hæc de opinione ponentium plura principia materialia, sed finita dicta sint. Nunc appositionem opinantium ea esse infinita transeamus.

Qui posuerunt principia materialia rerum infinita, diuisi sunt in duas partes. Prima posuit ea esse infinita minima & diuersarum naturarum, vt infinitæ partes minimæ carnis, nerui, ossis, & medullæ. Secunda posuit ea infinita indiuisibilia: siue atoma, & omnia eiusdem naturæ: quo ad substantiam, sed differentia in figura, positione, & ordine.

Primæ sectæ auctor fuit Anaxagoras, auditor Anaximenis, cõdiscipulus Diogenis, ætate prior Empedocle, sed doctrina inferior, quoniam peius sensit de principiis rerum ponens ea infinita quã Empedocles, vt testatur etiam Aris. in. 1. physi. tex. 41. dicens. Melius autem est minora & finita suscipere, quod uere facit Empedocles. Anaxagoræ autem opinio stat in tribus. Primo dixit non solum quatuor elementa esse materiam oĩum rerum corporearũ, sed qđ cũcꝫ corpus consimilium partium, quorum infinitas partes posuit adinuicem cõmisceri. Secundo, dixit in quolibet esse infinitas partes singulorum, vt infinitæ partes ignis in aere, carnis in osse, & hoc ideo, quia videbat vnũ, ex alio generari. Propterea, dixit quodlibet in quolibet: & quodlibet fieri ex quolibet. Tertio, dixit generationem rerũ fieri per segregationem consimilium partium, & congregationẽ earum adinuicem, & non aliter, ita ꝙ sicut etiam di-

cebant antiqui, hmõi principia materialia semper manebant, & nihil secundum substantiam generatur, aut corrũpitur. Quæ autẽ esset causa segregans a mixtura hmõi partes & congregans adinuicem, dicemus infra. Eandem opinionem recitauit, & diffuse reprobauit in primo Physico. a tex. 33. vsque ad tex. 41.

Hic autem cõpendiosius eum improbat: & intẽdit tria. Primo quantum ad ea, quæ in verbis suis sonant, pessime & absurde dixit, & primo cum videamus nunc partes vniuersi esse abinuicem distinctas, in qua distinctione stat perfectio vniuersi, non est maior ratio dicere, ꝙ nunc sint distinctæ quam in principio mundi. Absurdum ergo fuit dicere, ab initio omnia fuisse confusa in vno chao & indistincta, & præcipue, quoniam vt probatum est in. 8. physi. mũdus, & motus cœli est æternus. ergo distinctio partiũ mũdi est æterna. Secundo, quia impermixtum & permixtum sunt, vt simplex & compositum. Simplex autem prius est, quam compositum. ergo entia prius fuerunt impermixta quã permixta, cuius contrarium posuit Anaxagoras. Tertio, nõ quodlibet aptum natum est permisceri cuilibet, sed ea quæ adinuicem alterabilia sunt donec fiat ex eis forma media, vt patet de luto, de pane, de melicrate: de oxymeli. ergo absurdum est ponere omnia indistinctæ esse per mixta. Quarto, si omnia per mixta sunt separabilia abinuicẽ, cum qualitates: & quantitates: & cætera accidentia sint mixta siue vnita substantiis, poterunt separari a substantiis, & esse per se, ex consequenti accidentia fient substãtiæ, quod est impossibile. Cum igitur tot absurda contineat opinio Anaxagoræ, secundum ꝙ verba sonant, relinquenda est.

Secundo dicit Aristo. ꝙ si quis consideret intellectũ Anaxagoræ: quem tamen nesciunt exprimere: forte apparebit dicere, quid profundius, & mirabilius quam alii. Nam forte per illud mixtum somniabat materiam primam, licet nesciret eam exprimere. Certũ est enim quod illud mixtũ siue chaos, non erat aliquod determinatum nec distinctũ, nec in eo continebantur aliqua distincte, aliter nõ fuissent

omnia in simul confusa. non ergo album, nō, nigrum, nec rubeum, nec alicuius distincti saporis, nec aliquod determi natę quantum, nec certa substantia, puta vel homo, vel lapis. si enim fuissent aliquæ distinctæ species in eo, non fuisset chaos, & cum per separationem fierent omnia corpora distincta actione primi intellectus separātis, sequitur ꝙ, oīa erant in potentia in illo mixto. hæc autem est conditio materiæ primæ, vt. s. sit in potentia ad omnem formā & nullam habeat ex se actu, sed reducatur ad actum actione agētis naturalis. si ergo Anaxagoras hoc intendebat, licet nesciret explicare, mirabiliter locutus est. Si autē per mixtū intēdebat latentiam oīum formarum actu: tunc vt inquit Cōmenta. primo metaphysic. cōmen. 16. intēdebat Anaxagoras: per istos sermones facere sibi fimbrias, et ꝓpter laudem, & non propter aliquā opinionē famosam defensandam, quia suo tempore non erat lex: quā defenderet.

Tertio dicit Aristote. quod quoniam sermones Anaxagoræ versantur circa generationem & corruptionem rerū mobilium, & huius consideratio est propria physici, ideo sufficit, sic reprobasse eū. q. d. si perfecta, & propria reprobatio quæritur. recurrendum est ad philosophiam naturalem, & tu vide in primo Physicorū a tex. 33. vsq; ad. 41. Hæc de secta Anaxagoræ dicta sint.

Secundæ sectæ auctor fuit Leucippus, & eius collega Democritus. Horum quidem sententiam Aristo. in primo metaphysicæ perstrinxit dicens, ꝙ posuerunt rerum principia plenum & vacuum, vt possent seruare motū. Arbitrabantur. n. nihil posse moueri in pleno, ne plura corpora essent simul. motus ergo erit in vacuo, & plenum quidē attribuebant enti, vacuum autem non enti: quoniam est priuatio, ex consequenti autem dicebant principia rerum esse ens & non ens. Dicebant insuper entia genita non distingui secundum substantiam, sed tantum figura & situ & ordine partium, sicut syllabæ non distinguuntur essentialiter a literis, sed tantum figura & situ & ordine literarū. aliam enim figuram cōtinet mo, quā ma: & aliam situm, & ordi-

nem continet na, quã an. Dicebant vlterius rem generari ex ?gregatione corporũ infinitorum indiuisibilium: quæ quidem omnia sunt eiusdem naturæ, sed distinguuntur figura, quoniam alia triangularia, alia quadrangularia &c. & distinguuntur situ dum congregantur, quoniam alia a dextris, alia sursum &c. situantur, & distinguũtur ordinæ, quoniam alia prius, alia posterius cõgregantur. Et motiuũ quidem eorum fuit, vt refert Arist. in primo libro de generatione. tex. 9. quia crediderunt sicut corpus est omnino diuisibile in potentia, sit ponere actu omnino diuisum nõ sit incõueniens. si autem sit omnino diuisum, ergo partes nõ sunt amplius diuisibiles, ergo stat diuisio ad indiuisibilia, & quoniam compositio opponitur diuisioni, igitur compositio erit ex indiuisibilibus.

Sed vt arguit Aristote. contra eos in primo libro de generatione. tex. 9 Si compositio fieret ex indiuisibilibus, cõpositum esset non quantum, quoniam indiuisibile additũ indiuisibili tangit secundum totum, ex consequenti non faciunt quantum. vnde si infinita puncta se tangerent, cũ nõ distinguerentur situ, non essent plusquam vnus punctus. Motiuum autem eorum nihil est, non est enim necesse omne quod est in potentia, posse simul esse, & secundum se totum reduci ad actum, vt patet in successiuis, & de materia prima, quæ est in potentia ad omnes formas: & tamen est impossibile eam simul actuari omnibus formis. sic in proposito, licet continuum sit secũdum omnem partem, & secundum omne signum diuisibile, tamen repugnat esse totum diuisum actu: quoniam omnis pars adhuc est diuisibilis in minora, nunquam tamen in indiuisibilia. Hæc de secta Leucippi, & Democriti dicta sint. Et hic terminatur secundum caput.

CAPVT III.

IN tertio cap. ponenda est opinio dicentium duo esse rerum principia. s. materiale, & efficiens, qui ipsa veritate excitati cognouerunt ex materia nihil produci, nisi adsit mouens ipsam per alterationem, vel per rarefactio-

nem, vel condensationem, vt variæ rerum species producantur. isti igitur diuiduntur in tres sectas.

Primæ sectæ auctor fuit Anaxagoras, qui introduxit primum intellectum distinguentem, & separantem diuersas partes indistinctas in illo mixto, & ex eis extractis, & adinuicem congregatis producentem varias rerum naturas. Quem quidem intellectum distinctum & imixtum illis naturis corporeis posuit: vt eas posset separare. Aduertit.n. q si & ipse mixtus, ac corporeus fuisset, non haberet maiorem virtutem separandi, quam cætera corporea. vnde sicut receptiuum debet esse denudatum a natura recepti, sic separatiuum aliquorum mixtorum debet esse denudatum a natura ipsorum.

Hæc fuit positio Anaxagoræ de principio efficiente, quã dicit Aristo. esse deficientem, qm̄ non vtitur hoc intellectu nisi in assignando necessario in generatione mundi, puta interrogatus Anaxago. quare tot sunt cœli, quare octaua sphæra tot habet stellas, sphæræ autem planetarum vnã, quare tot motibus mouentur, quare elementa sic locatur, sic mouentur, respondebat id totum prouenire a primo intellectu sic mouente, & disponente, in generatione autem rerum particularium nō vtebatur intellectu vt efficiente, sed nec aliud efficiens assignabat, nisi segregationem, quæ non est efficiens nec mouens, sed effectus & motus segregantis. Patet igitur, q ex inconsideratione vel impotentia intellis, diminute valde locut⁹ ē de principio rerū efficiēte.

Secundæ sectæ auctor fuit Hesiodus uetustissimus poetarum describentium diuina. hic primus posuit amorē esse principium motiuum, & productiuum omnium, vnde scripsit, q amor condocet imortalia. i. dirigit, & mouet Deos ad productionem rerū ex chao: & motiuum quidem suū fuit, quoniam videmus in nobis amorem esse primum motiuum ad operandum, nec prima ratio cōmunicandi bonū est alia quam amor. Idem existimauit cōtingere Hesiodus in rerum, & mundi productione. Hesiodo consensit Parmenides: qui licet, vt diximus supra, poneret tantum vnū

ens secundum rationem, tamen sm sensum ponebat plura principia materialia s. ignem, & terram, & posuit amorē, vt virtutem productiuam, vnde tentans demonstrare vniuersi generationem dixit, deorum amorem fore prouidentem omnibus idest, amor mouet deos ad productionem rerum & totius vniuersi.

De hac secta non multum curat Aristo. quoniam nō vt Philosophi inuestigandæ rerum veritati insudabant, sed vt poetæ variis modis delectabilibus, & figuris nitebātur suadere homini: et allicere ad diuina. Tu tamen aduerte dictū Hesiodi, & Parmenidis esse verum in ratione causæ finalis, non in ratione causæ efficientis. amor enim trahit agēs ad operandum sicut & bonum, quod est obiectum desiderantis, sed vt dicemus infra, Philosophi qui vidētur attingere causam finalem: non attingūt eam per se, sed per accidēs, pro quanto non distinguunt inter causam efficientem & finalem, & id ad plenum declarabitur in. 5. cap. Positio ergo hæc non est improbanda vt falsa, sed quoniam amori non attribuunt causalitatem quæ conuenit ei per se, quæ autē cōuenit ei per accidens est causalitas efficientis. nam amori sicut & bono, ex rōne sua sibi conuenit esse id gratia cuius aliquid fit, non autem esse effectiuum & productiuum.

Tertiæ sectæ auctor fuit Empedocles: qui vltra quatuor elementa introduxit duo principia productiua. s. amorem & odiū, siue amicitiam & litem. Et motiuum quidem suū fuit, quoniam aduertit in vniuerso esse bona & mala vt cōtraria, imo mala esse plura quā bona, & multa inordinata. Amor autem cum sit circa bonum non potest esse causa, nisi boni. igitur causa productiua mali debet esse contraria amori. lis autem & odium contrariantur amori, ergo productiuū boni est amor, mali autē erit odium. Et sicut sunt duæ causæ productiuæ contrariæ, & duo producta contraria, sic sunt apud Empedoclem duo modi producendi contrarii. nam amor agit per congregationem, odium autem per separationē. Hæc fuit positio Empedoclis, qui quo ad amorem concordat cum Hesiodo, & Parmenide, in lite-

autem diſcordat.

Sed Ariſt.reprobat ipſum,non quaſi dicentem falſa(licet falſum dicat.ſ.amoré eſſe cauſam boni,ex conſequenti bonum eſſe cauſam boni,& odium cauſam mali. ex conſequenti malū eſſe cauſam mali. nam vt dicemus in lib. 12. bonū eſt cauſa boni & mali,ſed boni per ſe, mali per accidens)ſed diminutum & deficientem in aſſignatione cauſæ efficientis, & hoc dupliciter.primo , quia ex poſitione ſua non poteſt ſuſtinere amorem eſſe cauſam omnis boni,immo aliqua ſunt ab odio , vt diſtinctio partium vniuerſi, & aliqua mala ſunt ab amore, vt confuſio partium vniuerſi. Secundo,quia non poteſt ſuſtinere amorem ſemper agere per congregationem,imo cōgregat,& ſeparat ſm poſitionem ſuam. nā dominante amore ſm ipſum partes vniuerſi confunduntur,& imiſcentur,adinuicem,licet autem cōfunduntur:& immiſcentur adinuicem,licet autem congregentur,pro quanto ſecundum ſe tota non remanet diſtincta ſm ſitum,tamen non miſcentur adinuicem,niſi totum miſcibile diuidatur in nutisſimas partes & vniatur alteri, vt patet. ſi ergo amor debet vnire aquam terræ , & ſic de aliis elementis,neceſſe eſt vt ſeparet earum partes , & adinuicem vniat. ergo amor cōgregat & diſgregat.Idem dico ex parte odii . nam ipſo dominante non ſeparat elementa ſitu,niſi extrahat partes vnius elementi imixtas alteri, & vniat in vnum,ac reducat ad propriū ſitū.Patet ergo quā inſufficienter aſſignauit cām efficientē, & modū agendi ab ipſo aſſignatū non pōt ſuſtinere. Hæc de. 3.cap. dicta ſint.

CAPVT. IIII.

IN quarto cap.Inueſtigandum eſt,ſi aliqui vltra cauſam materialem, & efficientem peruenerunt ad cognitionē cauſæ formalis,qua rei ſubſtantia conſtituitur, & a qua ſumitur diffinitio.Aduerte igitur ad mentem Ariſto.ꝙ nullus clare eā poſuit qui fuerit ante viam Platonis.Dico clare qm̄ nullus eam expreſſit,licet obſcure,& interpretatiue videatur illi approximare , ſicut Empedocles , qui poſuit os , & carnem habere aliquam rationem , per quam ſunt

huiusmodi, tamē illam non expressit per modū causæ formalis. Dico ante viam Platonis, quoniam licet Pythagoras, & Alcmæon Crotoniates, qui cepit philosophari existente iam sene Pythagora, posuerint altiora principia rerum quam Philosophi antiqui naturales, de qbus diximus in. 2. &. 3. cap. (posuerunt enim vnitatem, & numerum eē rerum principia, cōtra quos disputabat Aristo. in lib. 10. q̄ pñt applicari naturis sensibilibus & insensibilibus. nā & in rebus incorporeis inuenit̃ vnitas & numerus, non āt ignis, aut aqua, nec aliud elementum corporeum) nō tamen expresserunt causam formalem: imo omnia principia ab eis posita videtur reduci ad causam materialem, quod ex hoc patet, quoniam ponebant prima rerum principia esse contraria, vt finitum & īfinitum, par & impar, vnum & plura, dextrum & sinistrum, masculinū & fœmininum, quiescēs & motum, rectum & curuum, lucem & tenebram, bonū & malum, quadratum & quadrangulum, altera parte longius. Hanc autem contrarietatē necesse est accipere ex parte principii materialis, quoniam vt inquit Aristo. ex principiis ab eis positis inter quæ ponunt contrarietatem, dicunt substantiam rei plasmari, vt ex eis quæ insunt, quæ est cōditio materiæ ad dfferētiam priuationis, ex qua licet res fiat ex non musico musicū, tamen non permanet in re facta, ex primo physi. tex. 60. Itē dico ante viam Platonis, quoniam ipse expresse causas formales introduxit, quas vocat species siue ideas, de quibus proprie dicit haberi scientiam & diffinitiones, nā vt clarius videbitur in lib. 7. dixit ideas esse causas singularium, quo ad esse & generationem scientiæ nostre. non enim potest sciri nec diffiniri hic homo, sed homo vt homo, quem vocat per se homo.

Sed contra Pythagoram arguit Aristo. triplici ratione, primo, quoniam ex principiis contrariis nō fit aliquid, nisi actione agentis expellentis vnum, & introducētis alterum in eodē subiecto, sed Pythagoras, ex hoc q̄ ponit numeros & passiones numerorum esse principia, ex quibus rei substantia constituitur, non assignat causam motus nec gene-

rationis, in gñe causæ efficientis, ergo diminute locutus est.

Secundo principia, ex quibu res constituitur sunt causa proprietatum eius (fluunt enim passiones a principiis constitutiuis, vt risibile a rationali anima, graue ab elemento p̄dominante) sed a numeris non potest trahi ratio, quare aliqua sunt leuia, aliqua grauia, aliqua lucida, aliqua opaca. nam numeri secũdum Pythagoram ita sunt principia corporum mathematicorum, sicut corporũ naturalium: ergo quantũ sit ex se nõ sunt causa proprietatum naturaliũ: aliter ita causarent eas in mathematicis, sicut in naturalib⁹ videmus eni ꝙ vbicunq;, & in quocũq; cõcurrũt elemẽta causant aliq̃ ex his ꝓprietatib⁹, ergo ĩsufficiẽter loquut⁹ ẽ.

Tertio Pythagoras videtur dicere duo ĩcompossibilia. nam dicit numeros esse principia, ex quibus cõstãt corpora cœlestia, & hæc inferiora, & dicit eundem esse numerũ constitutiuum vtrorũq;. Hæc autem non stant simul, quoniam corruptibilium, & incorruptibilium non possunt esse eadẽ principia materialia. Quale eni est cõpositũ talia sunt cõponẽtia &c. & in hoc melius sensit Plato, q etsi existimauit corpora cœlestia, & inferiora componi ex numeris, tamẽ aliũ dixit esse numerũ cœlorũ, & aliũ inferiorũ, & illũ esse causam istius. Hæc de sententia Pythagorica circa prima rerum principia dicta sint.

Contra Platonem autẽ, quo ad positionẽ specierũ in genere causæ formalis, multipliciter arguit, & primo sic. Id a quo sumitur substantia rei, & ꝑ quod in esse cõstituitur, est intrinsecũ rei, nõ enim possibile est Socratẽ viuere, nisi aĩa sibi intrinseca, nec aquã esse calidã nisi calore sibi ĩtrinseco. Cũ igitur ideæ secundũ Platonẽ sint formæ separatæ, non possunt esse causæ formales, a q̃bus sumatur rerũ substãtia, & ꝑ quas cõstituantur in esse. Scd̃o, a causa formali fluũt ꝓprietates rerũ, vt ab aĩa potentiæ suæ, a forma grauis, grauitas: a forma leuis, leuitas: sed ab ideis separatis impossibile est fluere ꝓprietates rerũ sensibilium. ꝓpriũm est enim rerũ sensibilium subiici motui, & tẽpori, & loco. Hæc autẽ nõ fluũt ab ideis, qm̃ s̃m Platonẽ ĩmobiles, inalterabiles, in-

ſenſibiles ſunt & ꝑ ſe, & per accidẽs, verũ quia de his diffu ſe, iterũ diſputabit in lib. 7. vbi declarabit, ꝙ poſitio idearum nihil ꝓficit, ideo ꝓ nunc traſeo ꝓlixas ĩprobationes, quas ponit ĩ hoc pͦmo libro, ne in vanũ laboremus. Hæc de quarto cap. dicta ſint. Nũc ſupeſt inqrere de pricipio finali.

CAPVT QVINTVM.

IN quinto cap. inueſtigãdum eſt, ſi qui vltra principium materiale, & efficiens, & formale, peruenerunt in cognitionem cauſæ finalis. Tu igitur aduerte, ꝙ vt inqt Ariſt. in fine huius libri primi, Philoſophia a principio viſa ẽ ſicut infantia balbutiẽs, quæ vt noua in ſermone licet incipiat ꝓferre omnes terminos idiomatis, tam ñ perfecte proferre neſcit, nec põt debilitate inſtrumẽtorũ naturaliũ, ſed balbutiens obſcure & trũcate loqtur, ſic primi Philoſophi excitati ex ignorãtia cauſarũ inciperũt eas inqrere, & oĩa q̃tuor genera cauſaꝝ, q̃ ptractata ſunt i. 2. phy. viſi ſunt tetigiſſe, & quintũ addere nõ potuerunt, quoniã ꝓ rei veritate non eſt dabile, tamẽ ex difficultate negotii, & debilitate ingenii veluti infantes, nullus clare, & ſub ꝓpria rõne ꝓpriæ cauſalitatis eas expſſit. ſed adeo obſcure locuti ſunt, ꝙ nullã videtur attigiſſe. nã & Anaxagoras de cauſa materiali, vt diximus recitãtes ſentẽtiã ſuã potius ſomniauit, q̃ aliqd vere ꝓnunciauerit. De cauſa efficiente Empedocles, & Heſiodus & alii diminutiſſime locuti ſunt. Aſſignat enim rationẽ agẽdi ꝓ agente & efficiente, vt diximus in. 3 cap. Idẽ patet de formali, vt diximus in. 4. cap. Idẽ nunc declarandũ eſt, de cauſa finali, quã aliq videtur attigiſſe & nõ attigiſſe. Attigiſſe qdẽ ꝑ accidẽs, nõ attigiſſe aũt per ſe. Pro cuius notitia aduerte, qđ aliq poſuerũt amorẽ, & bonũ eſſe cauſam rerum. Quod quidẽ põt eſſe dupliciter. Primo, vt factiuũ & ꝓductiuũ boni. eſt enim bonũ a bono, ſicut calidũ a calido. Scđo, vt illud gratia cuius aliq̃d fit, vt medicus dat medicinam propter ſanitatem apprehenſam ſub ratione boni. hic ſecũdus modus conuenit cãæ finali per ſe, quoniam in eo conſiſtit propria ratio ſua, omnis autem alius modus cõuenit ei per accidens: non enim de ratione boni, vt eſt finis, eſt eſſe

productiuum, ſed eſſe illud gratia cuius producens producit, eſt enim terminus intentionis ipſius ꝓducentis, & in ipſo terminatur motus, quia igitur, vt inquit Ariſt. aliqui philoſophi conſiderauerunt, id quod eſt finis, puta bonum, vt a quo, & non vt gratia cuius aliquid fit, dicit attigerunt cauſam finalem nõ ſimpliciter, & per ſe. i. ſecundum ꝓpriam rationem, ſed per accidens. i. quo ad ſuum materiale, vel vt ſibi attribuunt cauſalitatem cauſæ efficientis, quæ conuenit ei per accidens, ſicut formæ per accidens conuenit eſſe ſubiectum, nam formæ, vt forma cõuenit actuare: non autem recipere aut ſubiici. verum eſt igit̃ dicere antiquos attigiſſe, & non attigiſſe cauſam finalem modo expoſito. Et hic terminatur ſecundus tract. in quo complexi ſumus ſententias præcedentium Ariſto. de primis rerũ cauſis, in quarum cognitione eſt terminus conſiderationis metaphyſicalis. Hæc dicta ſint ſuper primo libro Metaphyſicæ.

EIVSDEM CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII EPITOME, *ſuper ſecundo libro Metaphyſicæ.*

POSTQVAM in primo libro viſum eſt, qd ſenſerint antiqui de primis rerum cauſis, ĩ hoc ſecũdo libro, iuxta ordinem aſſignatũ in cap. 5. primi tractatus ꝓmi lib. agẽdũ eſt de veritate ſimpliciter ſumpta, & totam mentẽ Ariſtotelis cõplectemur in vnico tracta. quem diſtinguemus in tria capita.

Primo, qđ cõsideratio veritatis ẽ nobis facilis & difficilis.

Secundo, ꝙ Metaphysica proprie & maxime habet considerare veritatem absolute.

Tertio quis sit conueniens modus cõsiderandi, & inuestigandi veritatem.

CAPVT PRIMVM.

IN PRIMO capite declarandum est, quomodo & qualiter cõsideratio est nobis pro hac vita facilis, & difficilis, pro cuius resolutione agemus tria.

Primo ꝓponemus aliquas distinctiones.

Secundo, aliquas cõclusiones cum probatio nibus suis.

Tertio declarabimus, quomodo homines incumbentes studiis scientiarum iuuant seinuicem, & minuunt difficultatem inuestigandæ veritatis.

Quantum ad primum, aduerte ꝙ inquisitio veritatis potest esse circa terminos vniuersalissimos, & primas propositiones, quas dicimus principia prima, & naturalia: & põt esse circa terminos proprios, & propria principia, vt circa propria genera, & differentias, & proprietates, & diffinitiones vniuscuiusq; naturæ. Præterea, rerum cognoscibilium quædam sunt sensibiles materiales, quædam non subiectæ sensui immateriales, quales sunt anima intellectiua, intelligentiæ, & Deus. Præterea, cum veritas dicat respectuũ rei & intellectus, qui respectus dicitur adæquatio siue conformitas, vt declarauimus in tracta. de Transcenden. facilitas & difficultas cognoscendæ veritatis põt prouenire ex parte rei, & ex parte ĩtellectus. Ex parte quidem rei, quoniam ẽ modicæ entitatis, vt materia prima, relationes, entia successiua, nam quia vnumquodq; intantum est intelligibile, inquantum est ens, & intantum ens, inquantum est actu. Cum huiusmodi magis sint potentialia, quam actu: ideo ex eorum natura parum, & cum difficultate sunt ĩtelligibilia. Ex parte autem nostri intellectus, quoniam est intellectus potentialis & materialis, ex. 3. de anima. tex. 5. vnde respe

ctu entiū, quæ maxime sunt actu, vt intelligētiæ, & Deus, cum sint sine omni materia, difficultas cognoscendi est ex parte intellectus nostri, sicut difficultas intuendi solem, est ex debilitate visus nostri.

Quantum ad secundum, propono aliquas conclusiones, quarum prima sit hæc.

Prima conclusio, Via inducens nos ad veritatē, non est nobis impossibilis, hanc sic probat Cōmen. in. 2. metaph. cōmen. primo. Cum habeamus naturale desiderium ad sciendum veritatem, si apprehensio eius esset nobis impossibilis, tunc desiderium esset otiosum. Concessum est autem ab omnibus ꝙ nulla res est otiosa in fundamento naturæ & creaturæ. ergo &c. Propterea dicit Cōmē. credimus necessario nos scire veritatem in multis rebus.

Secunda conclusio, Apprehensio veritatis est nobis facilis, & difficilis. Et quidem, ꝙ sit facilis ostenditur tripliciter, primo, quia nullus est adeo rudis, qui sit omnino expers veritatis, modo possit vti ratione. vnde nullus antiquorū inuentus est, qui incumbens huic inquisitioni non enunciauerit aliqd de veritate, ex ipsa veritate cōpulsus, licet balbutiendo & truncate enunciauerit. Secundo, quia vt inquit Commen. & Arist. licet quilibet particularis homo parum de veritate inuenerit, tamen ex omnibus inuentis facta est magna aggregatio, ita ꝙ in breui tēpore philosophia maximum augmentū suscepit, vnde inuētio totius, aut magnæ quantitatis de veritate cū breui tēpore, vt inquit Cōmē. indicat eius facilitatē. Tertio, q̄a prima principia cōplexa, ꝑ quæ tanquā ꝑ ianuā patentē datur ingressus ad veritatē rerū ꝑscrutādā, sunt nobis naturalr̄ cognita, ita ꝙ in eis nō cōtingit errare, sicut nullus errat in foribus domus, quoniā oibus sunt manifestæ. cōtingit autē error, & difficultas in deducēdis cōclusionibus a principiis ꝑ se notis. Igitur apprehēsio veritatis saltē quo ad principia prima est nobis facilis, vnde inquit Cōmen. in. 3. lib. com̄. primo & est facilis secundū hunc modū, ꝙ in quolibet genere entium sunt aliqua in respectu eorum, quasi ianua domus in respectu do-

mus in hoc, q̃ nõ latent aliquẽ, & iſta ſunt prima cognita, naturaliter habita a nobis in quolibet genere entium &c.

Quod autem ſit difficilis oſtendit Ariſto. ex eo q̃ vt inquid Cõmen. nullus ſingularis homo comprehẽdit totam veritatem de rebus, nec magnam partem, licet vt diximus ex inuentis a multis magnum augmẽtum ſuſceperit, & ꝓpterea, vt inquit D. Alber. in. 2. lib. cap. 1. dixit Ariſtote. in procem. q̃ hæc ſapientia verſatur circa difficilia cognita, & q̃ eſt potius diuina poſſeſſio, quam humana, & q̃ tamen homo aliqualiter apprehendit eam, quoniam naturale deſiderium habet ad illam, quod non põt eſſe otioſum. Veruntamen aduerte dictum Ptolemæi adductũ a D. Alber. in eodem cap. cum inquit, ſi aliqua ſcientia ſecundum aliquid exaltata eſt ſupra noſſe noſtrum, & ſecundum aliqd eſt apprehenſibilis, omnino ſtultus eſt qui negligit eam ꝓpter deſperationem illius partis, ſecundum quam exaltat̃ ſupra noſtrum noſſe. ſic enim & omnia ſcibilia poſſent negligi, quoniam in humanis inuentionibus nihil eſt ex omni parte perfectum, ſic igitur in apprehenſione veritatis vniuerſalis illis, quæ per foribus ſunt, in primis innitentes nitemur paulatim ad ea q̃ magis diſtãt a cognitione humana.

Tertia concluſio, Difficultas ap̃phendẽdæ veritatis rerũ materialiũ, & ſenſibiliũ eſt ex parte earũ, difficultas autẽ circa res ĩmateriales, & abſtractas ẽ ex parte ĩtellectus noſtrĩ, ſicut difficultas vidẽdi ſolẽ ĩ ſphæra ſua, ẽ ex parte noctuæ.

Pro euidentia huius concluſiones antequam probetur, aduerte q̃ triplex eſt intellectus, & triplex intelligibile, cõforme triplici lumini ſolari. Primus quidem intellectus eſt diuinus, qui eſt puriſſima lux intellectualis, qui præhabẽs omnia in ſeipſo, limpidiſſime omnia intelligit, & eſt ſicut lux ſolis in rota ſua, quæ eſt vniuerſalis cauſa omnium luminum extra ipſum. Secundus eſt intellectus intelligentiæ, qui participatione luminis primæ cauſæ radiantis ſuper ipſum intelligit omnia, & quoniam hi duo intellectus ſemꝑ incipiunt a lumine, nunquam admiſcentur tenebris, nec erroribus, nec falſitati. Tertius eſt intellectus animæ noſtræ,

quæ quoniam continet in se gradum sensitiuum, & gradus inferiores sensitiuo, ideo habet intellectum admixtum imaginationi & sensui, cuius intellectio incipit a debili lumine admixto tenebri, sicut est lumē auroræ, & per separationē a conditionibus materialibus paulatim eleuatur, & per assiduum studiū tandem deuenit in intelligibile sincerum, & est in sui īceptione, sicut oculus noctuæ. In progressu tamē speculationum suarum differt ab oculo noctuæ, in hoc quod noctua nunquam adeo confortatur, quod deueniat ad intuitū sinceri luminis. Intellectus autē noster ex assiduo studio adeo in lumine suo confortatur, quod ab intellectione obscura ad claram & sincerā deuenit, & coadunito lumine suo ascendit per gradus vsque ad intellectionem primæ causæ, & ī hoc ē summa felicitas, cuius meminit Aris. in. 10. Ethi. & ibi est finis desiderii, quo hō naturaliter scire desiderat.

Primum autem intelligibile est primum principium nihil habens potentialitatis obumbrantis, & minuentis intelligibilitatem: sed est merus actus īcircūscriptus illimitatus in se cōtinens plenitudinem entis, & assimilatur luci solari in sole complantata nullis vmbris admixta, sed vt mera lux in se continet lucis plenitudinem.

Secundum intelligibile est substantia intelligentiæ, nulli materiæ, nec quantitati, nec mutationi physicæ admixta, sed immaterialis, æterna, secundū se totā intellectualis existens, & assimilatur lumini solari egredienti a sole īmediate in recepto & serenissimo aere ab omni extraneo & nebuloso vapore depurato.

Tertiū intelligibile est res corporea materialis sensui & mutationi subiecta, plures in se continens gradus, vt substantiam, accidentia sensibilia, inter quæ quædam sunt permanentia, vt quantitas, qualitas, relatio: quædam successiua, vt motus, tempus, actio, passio &c. & assimilatur lumini solari admixto tenebris, vt in aurora, & in aere caligine consperso. His præpositis annecto duas conclusiones.

Prima conclusio, Difficultas apprehendendi quiditatiue, primum & secundum intelligibile non est ex parte rei, sed ex

ſed ex parte intellectus animæ noſtræ. Prima pars ſic probatur ad mentem Cōmen. in 2. lib. cōmen. 1. Cū ſint entia abſtracta ſunt in ſe actu naturaliter intellecta i. cum ſint ſine materia ſunt ex ſui natura intelligibilia actu. ergo quā tum ſit ex ſe ſunt ſumme intelligibilia, ſicut lumen in ſole, & lumen receptum in puriſſimo aere eſt perfectiſſime viſibile. Secunda pars ſic probatur ſm mentem B. Tho. exponentis, ſi difficultas non eſſet ex parte intellectus noſtri. ergo maxime cognoſceremus hmōi entia abſtracta, cum habeamus naturale deſiderium cognoſcendi ea ex ſui nobilitate, videmus autē q̄ diminutiſſime ea cognoſcimus. ſ. obumbrate & per effectus inadæquatos. ergo &c. Propterea bene Ariſto. comparauit intellectum noſtrum in hmōi cognitione oculo noctuæ, qui habens ſpiritum viſum obſcurum & pupillam humoris non coadunitam, non poteſt videre clarum lumen, ſed tenebris admixtum. Vtrum autem hæc difficultas tanta ſit, q̄ inducat impoſſibilitatem, duæ ſunt opin. ſ. Cōmen. & B. Tho. Cōmen. tenet partem negatiuam. Inquit enim in. 2. Meta. cōmen. 1. ſed hoc non demonſtrat res abſtractas intelligere eſſe impoſſibile, ſicut inſpicere ſolem eſt impoſſibile veſpertilioni &c. B. Tho. exponens tenet partem affirmatiuam, propter improportionem, quam habet intellectus coniunctus ad res abſtractas, cuius ſententiam defendimus in. q. noſtris metaphyſica. & ſoluimus rōnem Cōmen. ſimilitudo autem adducta inter noctuam, & intellectum tenet propter improportionem virtutis, ſicut enim virtus viſiua noctuæ, ex ſui debilitate eſt improportionata lumini claro intuendo, ſic intellectus noſter coniunctus: quia eſt in vltimo gradu intellectualiū, & quia non intelligit, vt coniunctus ſine phantaſmate, eſt improportionatus cognitioni quiditatiuæ rei abſtracte, nō autē tenet ſimilitudo, pro quanto potentia viſiua noctuæ eſt organica, imo vt ſic eſt diſſimilitudo.

Secunda concluſio, Difficultas apprehendendi res materiales, & corruptibiles, eſt ex parte rerum: & non ex parte intellectus noſtri. Hæc probatur duplici ratione. primo

ſm Cōmen. quia non ſunt intelligibilia actu ex ſe, cū ſint coniuncta materiæ, quæ vt ſic repugnat intelligibilitati, & neceſſe eſt vt intellectus noſter faciat ea intelligibilia, per abſtractionem a phantaſmatibus, & conditionibus indiuiduantibus virtute intellectus agētis, vt declaratū eſt in. 3. de anima. ergo &c. Secundo, quia vt inquit B. Tho. exponens, cum vnumquodq; ſit intelligibile inquātum eſt ens actu, vt manifeſtabitur in lib. 9. meta. tex. 20. quæcūq; habent eſſe deficiens, & imperfectum, parum ſunt ex ſe intelligibilia. huiuſmodi autem ſunt entia materialia, qm̄ ex materia habent eſſe diminutum & potentiale, & ideo ex parte materiæ ſunt non intelligibilia, & omnem intelligibilitatem trahunt a forma, ſicut & eſſe actu. vnde Ariſto. in primo phyſi. tex. 69. dixit materiam primam nō eſſe cognoſcibilem, niſi per analogiam ad formā. Tu tamē aduerte, q ſicut entia materialia ſunt in triplici gradu, ſic tripliciter variatur difficultas apprehendendi ea.

Primus gradus eſt eorum: quæ etſi non habeant eſſe niſi in materia ſenſibili, tamen ſecundum diffinitionem abſtrahunt ab hmōi materia, vt mathematicalia, de quibus dicemus in. 7. & . 8. lib. meta. & hæc minus difficilia ſunt ad intelligendum: & certiori modo apprehenduntur, eo q abſtrahunt vt ſic, ab omni motu & variatione.

Secūdus gradus eſt entium naturalium, quæ habent eē in materia, & non diffiniuntur niſi per materiam ſenſibilē, vt patet in. 2. phyſi. tex. 19. quorum eē non eſt ſucceſſiuū, ſed dicūtur entia permanentia, vt lapis, lignum &c. Et hæc minus intelligibilia ſunt ex ſui natura quā entia mathematica, eo q nec ſecundum eſſe, nec ſecundum rationem abſtrahunt a materia, quæ vt materia, obſtat intelligibilitati, & niſi conciperentur ſine materia indiuiduali, nullo modo intelligerentur, quoniam ſenſus eſt ſingularium, intellectus autem eſt vniuerſalium.

Tertius gradus eſt entium naturalium, quorum eſſe eſt tantum in fieri, vt ſucceſſiua: & quorum eſſe eſt tantū habitudo ad alterum, vt relationes, & hæc ſunt minime intel

ligibilia, propter deficientem, & minimam eorum entitatem, quæ magis propinquant non enti, quam enti. Hæc de secundo principali dicta sint.

Quantum ad tertium aduerte, vt inquit Cōmen in. 2. metaphysicæ. cōmē. 2. nullus singularis potest per seipsum solum inuenire artes operatiuas. i. mechanicas, aut considератiuas. i. speculatiuas, pro maiori parte. i. quasi perfectas, nisi per iuuamentum prioris ad sequentem. i. nisi priores, qui insudarunt in tali studio auxilium dedissent posterioribus, prout. s. priores aliquid inuenerunt, & sequentes addiderunt: & sic ex multis: licet paruis inuentis, artes & scientiæ ad magnum augumentum deuenerunt. priores igitur ad inuenerunt posteriores, quapropter prioribus gratiæ agendæ, vnde Timotheus musicus obligatur Phyrno: & nos obligamur Timotheo, cognouit enim Timotheus ex studio Phyrni multas consonantias, quas non cognouisset: & illis addidit, & moderni per Timotheum: per pythagoram, per Boethium maxime profecerūt in musicis. & etiā addiderunt: & non solum agendæ sunt gratiæ primis inuentoribus liberalium artium, sed & his qui desudarūt antiquitus in inuestigandis rerum causis & naturis, qm̄ aut eorum opinionibus, vt veris cōmunicamus, & sic parauerūt nobis viam in venatione veritatis, aut eorum opiniones reputamus erroneas, sicut pro maiori parte vidimus in primo lib. de inuestigatione primarum & vniuersalium causarum entis, & sic etiam obligamur eis, qm̄ dederunt nobis occasionem exercendi intellectum nostrum, vt fugientes eorum errores perueniamus ad inquisitam veritatem, igitur vt inquit B. Tho exponens tam bene dicentes: q̄ male, adiuuāt nos in scrutatione veritatis, licet diuersimode, qm̄ bene dicentes adiuuant nos directe, qm̄ aliquid veri enunciarunt, cui & nos addidimus: sed male dicentes adiuuant nos indirecte, pro quanto licet veritatem non enuncient, tn̄ excitāt, & exercent nos in hmōi venatione. quare vtrisque gratiæ agendæ, & omnes digni laude fuerunt. Egerūt enim quantum in eis fuit, vt rerum veritatem ennuncia-

rent, & eam nobi manifestarent. Patet igitur quomõ homines se mutuo iuuant in apprehendẽda rerũ veritate, ex quo iuuamento multum minorata est difficultas apprehẽdendæ veritatis, cuius signum est manifestum augmentũ in qualibet arte & scientia. Hæc de primo capite dicta sint.

CAPVT II.

IN secundo cap. declarandum est metaphysicã esse maxime consideratiuam veritatis vniuersaliter & absolute, pro cuius resolutione tria agenda sunt.

Primo q; meta. recte vocatur scia cõsideratiua veritatis.

Secundo, q; licet oĩs scientia speculatiua possit dici scia veritatis, tñ id proprie & maxime conuenit metaphysicæ.

Tertio, quoniã probatio philosophi innititur huic fundamẽto, q; in omni genere causarum datur primum, ideo defensandum est hoc contra ponentes processum in infinitum in causis, & probandum q; in quadruplici genere causarum est status.

Quantum ad primum intendit Arist. hãc cõclusionem, metaphysica est scientia veritatis. i. eius finis: & vltima intentio est scire veritatem, de his circa quæ versatur. Hanc sic ꝓbat, scientia speculatiua est scientia veritatis nã distinguitur a practica in hoc, q; finis practicæ est opus, & si cõsiderat veritatem non sistit in ea, sed ordinat eam ad opus. nam vt inquit Cõmen. cõ. 3. practici nõ considerãt de causis, & diffinitionibus rerum vt sciant, sed vt agant. finis aũt speculatiuæ est cognitio veritatis, est enim gratia ipsius scire, quo adepto quiescit. sed vt manifestatum ẽ in procẽm. primi lib. metaphysi. est speculatiua, ergo merito vocatur scia veritatis, verum quia. i. cõmune omni speculatiuæ, vt naturali & mathema. ideo vt appareat excellentia huius sciæ sup alias, ponit alia ꝯclusio, quæ imediate declarabit.

Quantum igitur ad secundum ponitur hæc conclusio, metaphysica præcipue, & maximæ est scientia veritatis, q sic probat Aristo. scientia considerans principia, & causas verissimas, præcipue & maxime est scientia veritatis, metaphysica est hmõi. ergo &c. Maior probatur: scientia de

vero habetur nisi per causam, quoniam ex primo Poster. scire est res per causam cognoscere. quam causam necesse est esse veram, quoniam ex primo Poste. nescimus verum nisi per verum, vnde necesse est demonstrationem esse ex veris, ex primo poster. tunc sic, scientia veritatis, quæ considerat causam veram est scientia veritatis. ergo scientia cõsiderans causas verissimas, præcipue, & maxime est scientia veritatis. Minor autem sic probatur, metaphysica, vt dictum est in proœ. cõsiderat primas entium causas, & præcipue effectiuas. ergo cõsiderat causas verissimas. cõsequentia probatur. Quod est causa aliorum in vnoquoq; genere vniuoce: est maxime tale. videmus .n. causam omnium calidorum, quæ est ignis: esse calidissimam. sed primũ in vnoquoq; genere est causa sequentium. ergo primum in vnoquoq; est maxime tale. ergo primæ causæ veritatis & entitatis sunt maxime veræ, & maxime entia. cum igitur metaphysica cõsideret primas entium causas, quæ sunt verissimæ, erit præcipue, & maxime scientia veritatis. Et tu aduerte, q Aristo. ex hac conclusione trahit duo corollaria. primum est, q principia motiua & effectiua corporum cœlestium sunt verissima, quoniam cũ sint indefectibilia sunt semper vera, & non quandoq; sic, & quando non. Item cũ sint principia corporum cœlestium, & non econuerso, & causa dignior, ac verior sit suo effectu, sequitur q sint verissima. Hmõi autem principia sunt intelligentiæ motrices, & supremum principium est prima causa, quæ simpliciter est causa, vt corpora cœlestia sint, & moueantur, de qua inquit Cõmẽ. in cõm. 4. quod est ens per se, & verũ per se, & omnia alia sunt entia, et vera per esse & veritatem eius, & de hoc supremo principio intelligẽdum est verbũ Arist. cum dicit, quapropter semper existentium principia esse verissima, necesse est, nec obstat quod vtitur numero plurali, quoniam in abstractis loquens, tanquam de vno genere facile transit a plurali ad singulare, & econuerso, vt patet in lib. 12, tex. 29. & 30, Secundum est, q sicut se habet res ad esse, ita ad veritatem. nam esse rei est fundamentum

veritatis, vt dicetur in lib. 6. quale igitur est esse, talis est veritas, si eẽ est primũ, erit prima veritas, si esse est causa omnis esse, sua veritas erit causa omnis veritatis, vnde vt inquit Cõmeta. cõmen. 4. quanto magis fuerit perfectum in esse, tanto magis erit perfectum in essendo verum.

Quantũ ad tertium, aduerte ꝙ cum fundamentum cõclusionis præcedentis stet in hoc, ꝙ metaphysica cõsiderat causas primas, aliquis posset negare hoc fundamentum, dicens esse processum in infinitum in causis, & sic non dari causas primas, ex consequenti fundamentum non valet, & ideo Aristote. intendit firmare dictum fundamentum probans in nullo genere causarum dari processum in infinitũ, & primo in genere causæ efficientis. Secundo in genere causæ materialis. Tertio in genere causæ finalis. Quarto in genere causæ formalis. Quod igitur non sit procedere in infinitum in causis efficientibus, Aristo. sic probat, si est processus in infinitum, non datur prima nec vltima, termini. n. repugnant infinito. si non datur prima, nec vltima. omnes erunt mediæ, si omnes erunt mediæ, aufertur omnis causalitas, quoniam mediæ non sunt causæ nisi vltimi. ergo non sunt vniuersaliter causæ. ergo necesse est dari causam primam tanquam vniuersalem, a qua mediæ recipiunt virtutem causatiuam, & vltima recipit a mediis sed si est processus in infinitum non datur prima: ex consequenti causæ mediæ nullam habent virtutem causandi, nec vltima. ergo aufertur omnis caulalitas, quod est manifeste falsum. tenendum est ergo, ꝙ datur causa prima efficiens, a qua media recipit virtutem, & vltima recipit a media, & sic optime seruatur causalitas. non ergo est processus in infinitum in genere causæ efficientis in causis per se ordinatis, de quibus nunc intendimus. Hæc fuit demonstratio Aristo. de statu in causis efficiẽtibus, & licet in. 7. physi. in. 3. tex. & in. 8. in tex. 34. videatur idem demonstrasse, vt manifestaret: ꝙ necesse est dari primum motorem imotum, tamen hic nõ inutiliter replicat, quoniam vt inquit Cõmen, in cõm. 8. cõsideratio vniuersalis in omnibus causis in eo ꝙ sunt causæ.

est huius scientiæ, & quãuis Aristo. vtatur hic demonstrationibus scientiæ naturalis, tamen inducit eas vniuersalius (quoniam. s. non applicat se ad motum physicum tãtum, sed accipit causam efficientem quacũq; efficientia, & factione etiam siue motu) & quanto erit demonstratio vniuersalior tanto magis erit propria huic scientiæ &c. Hæc igitur dicta sint de statu causarũ efficientium, & tu scias, q Auic. in lib. 8. suæ meta cap. primo. nesciuit aliam rationem inuenire ad hoc propositum, nisi quam formauit Aristo. ĩmo vtitur pene eisdem propositionibus, inquit enim, medium quod est causa proxima causati, est causa vnius rei tantũ. s. vltimæ, causatum vero vltimum nullius est causa. ergo necesse est dari causam non causatam, a qua pendet collectio causarum mediarum & vltimæ, aliter totum infinitũ esset medium, quod est absurdum.

Quantum ad causas materiales aduerte, vt dicit Cõmẽ. in cõm. 7. probans statum in efficientibus, probat statũ in ascendendo, ita q datur primum, non autem probat in descendẽdo, quoniam videtur notum dari vltimum causans, & suum proximum effectum, puta q homo ĩmediate generat hominem, & ignis ĩmediate comburit lignũ; probãs autem statum in materialibus, probat descendendo, quoniã videtur cõcessum etiam ab antiquis, vt visum est in primo lib. dari vnum primũ, siue sit ignis, siue aqua, siue aliud ex quo vt vniuersali materia fiunt alia, non autem ita concessum est in descendendo. Dicet enim aliquis, q ex igne, vt primo fundamento fit aer, ex aere aqua, & sic in infinitum. Intendens igitur demonstrare statum in materialibus, & supponens statum sursum, probat statũ deorsum, & intendit tria. Primo ponit distinct. Secundo, q vtroq; modo est status. Tertio declarat, quomodo ex duobus modis assignatis fiat res ex materia prima.

Distinctio est hæc. Cum dicitur hoc fieri ex alio, dupliciter potest intelligi. Primo ex alio. i. post aliud, vt ex mane fit meridies. i. post mane, et id est improprium, & quoniam ut sic ly ex, dicit tantum ordinem, & non cõuersionem in

alterum, Secũdo ex alio, vt quando vnum ſubiectum mutatur ex vno in aliud, vt ex calido in frigidũ, & id eſt proprium. & relinquentes primum ſenſum, vt improprium, iterum diſtinguimus ſecũdum ſic, aliquid fit ex alio, vt ex puero vir ex generatione genitum: ex calefactione calefactũ. Et aliquid fit ex alio, vt ex igne aer: ex ligno ignis &c. Et iſti duo modi dupliciter differunt, quoniam in primo alterũ eſt, vt medium & via: alterum vt terminus, nam pueritia eſt via ad virum, & generatio eſt via ac medium ad genitum hæc enim eſt vera, genitum generatione generatur. In ſecundo autem, alterum eſt terminus a quo, alterũ eſt terminus ad quem, vt ex aere fit aqua corrupto aere. Differunt ſecundo, quoniam in primo mõ nõ fit reflexio, licet enim ex puero fiat vir: non tamẽ econuerſo. in ſecundo autem fit reflexio, nã ſicut ex aere fit aqua, ita ex aqua fit aer, vt declaratum eſt in ſecundo de generatione. & rõ quidem huius differentiæ eſt, qm̃ in primo modo ſeruatur ordo eſſentialis prioris & poſterioris: nam eſſentialiter via præcedit terminũ, & non econuerſo, ideo non fit reflexio. Hmõi autem ordo non ſeruatur in ſecũdo modo, quoniam idem ſubiectum poteſt uiciſſim & reflexiue actione agentis eſſe ſub vtroq; termino, nã ſicut actione calidi aqua ex frigida fit calida, ita actione frigidi poteſt fieri ex calida iterum frigida, quoniam inter calidum & frigidum non eſt eſſentialis ordo prioris & poſterioris.

Poſita hac diſtinctione, probat Ariſto. ꝙ in vtroq; modo eſt ſtatus, & quidem in primo modo ſic. quando dicimus, ꝙ ex puero fit vir, vel ex generatione fit genitum, ly puero, & ly generatione eſt vt medium & via: Medium & via eſt inter duo extrema, quæ ſecundũ Cõmẽ. in cõm. 7. ſunt potentia & actus, ſiue non eſſe & eſſe. Quod enim generatur tendit a non eſſe ad eſſe. ſed inter duo extrema nõ ſtat infinitas, quoniam duo extrema terminant. ergo &c. In ſecundo autem modo ſic. In ſecundo modo eſt reflexio ab vno ad alterũ, vt ex aere fit aqua, ex igne aer, ex aqua terra ex terra aqua, ex aq̃ aer: ex aere ignis. Idẽ ẽt ſeruat.

in compositis, nam ex elementis fit cōpositum ex compo sito fiunt elementa per resolutionem. sed reflexio & reciprocatio non stat inter infinita, est enim reflexio. reuersio ab vltimo ad primum; primum autem & vltimum repugnant infinito. ergo &c.

Viso ꝙ in vtroq; modo est status, declarādum est secundum quem istorum modorū fit aliquid ex materia prima, & intendit ꝙ nihil fit ex ea, secundo modo, quoniam in secūdo modo terminus a quo corrumpitur, vt cum ex aqua generatur terra, sed materia prima est sempiterna, & ingenita, ex primo physi. tex. 81, ergo &c, Fit autem res ex ea, sicut ex primo modo, ī hoc sensu, ꝙ sicut in primo modo, id ex quo aliquid fit est in potentia, & imperfectum, sic materia prima, est quid potentiale & imperfectum. Est enim media inter purū non esse, & esse actu. ergo &c. Patet igit̃ ꝙ in causis materialibus non est processus in infinitum.

Quantum ad causam finalem, ꝙ sit status in ea sic intendit probare, cum finis sit illud gratia cuius aliquid fit, ad ipsum ordinantur omnia alia, & ipsum nō ordinatur ad alia vt finis, ex consequenti habet rationem vltimi vt finis, tūc arguitur sic. Quando agimus, vel est dabile aliquod vltimū ad quod ordinantur omnia præcedentia, vt in medicatione est dabilis sanitas, ad quam ordinantur diæta, qui es syrupus, pharmacum &c. Vel non est dabile aliquod vltimū intentum. Si primo modo ergo est status in causa finali, si secundo modo, tria inconuenientia sequuntur. Primo aufertur natura boni, quoniam vt inquit Cōmen. in cō. 8. nihil dicitur esse bonum nisi per causam finalem, quæ habet rationem postremi. Secundo quia nullus conabitur aliquid operari, operans enim operatur proponēs sibi terminum, ad quem sperat peruenire. Si autem aduerteret se non per uenturū ad terminum, non operaretur. Tertio auferetur operatio ītellectus practici. Agens enim p intellectū intēdit finē, ad quē media ordinat, quo adepto quiescit, aliter vt inquit Cōmēta cō. 9. sua actio esset ociosa. Ne igitur dat̃ hæc inconuenientia necesse est ponere statū in causis finali bus

Quantum ad causas formales, aduerte q intendit hanc consequentiam. Est status in quodquid est.i.in diffinitionibus siue in prædicatis diffinitiuis, ergo est status in formis, consequentiã quidem reputat manifestam, quoniam cum sola species sit quæ proprie diffinitur & vnumquodq; constituatur in specie per formam a qua sumitur rei differẽtia eadem ratio est procedere vel non ꝓcedere in infinitum in formis, & in rationibus diffinitiuis, vnde inquit Cõmen. in cõmen. 9. Si apparuerit q natura diffinitionum est finita.i. q in partibus diffinitiuis est status necesse erit, vt sit de formis. Antecedens autem probat Arist. multipliciter, primo sic, videmus q in partibus diffinitiuis, quæ est prior est magis.i.cõmunior & vniuersalior: posterior autem minus cõmunis. Nam in diffinitione hominis in plus est esse animal, q̃ rationale, quia non in quocũq; est animal rationale, tunc sic, si est processus in infinitum in partibus diffinitiuis non datur pars prior, ergo nec posterior, nõ ẽ enim posterior, vt inquit Cõmen. in cõ. 9. nisi prioris. Si non est pars prior nec posterior, ergo omnes partes erũt æque vniuersalis, ergo non declarabunt sufficienter naturam diffiniti, ergo remouetur omnis vera diffinitio, nã vera diffinitio perfecte manifestat, & distinguit diffinitum a quolibet alio. Secũdo sic Ista positio destruit ipsum scire, nam nescimus naturã rei donec perueniamus ad p̃dicata indiuidua formaliter, q̃ sunt prædicata specifica: nõ enim species nec prædicata cõuertibilia eiusdem sunt diuisibilia in plures gradus formaliter ad differentiam prædicati generici. Sed si ꝓcedimus in infinitum descendendo in prædicatis diffinitiuis, nunquam deueniemus ad hæc prædicata indiuidua, quoniã cum sint indiuidua sunt postrema: postremum autem repugnat infinito, ergo &c. Tertio non solum destruitur scire, sed vniuersaliter omne cognoscere intellectiuum, quoniã infinitum non contingit intelligere, nec est instantia de linea, cuius diuisiones tendũt in infinitum, quoniã partes lineæ nõ sunt actu, sed potẽtia infinitæ: partes autem diffinitionis cũ omnes sint actu dum integrant diffinitionem, si non est sta

tus in eis, sunt actu infinitæ, ex consequenti non intelligibiles Quarto in omni motu necesse est itelligere materiam & formam: est enim compositum, vt declaratum est in 6 physi. sed ex parte materiæ habet infinitatem, est enim secundum se interminata, & in pura potentia: ergo ex parte formæ habebit finitatem, forma enim terminat materiã, impossibile est autẽ ĩfinitũ terminare, ergo necesse est esse terminũ in formis, aliter infinitũ terminaret infinitũ, quod est impossibile, nam infinitũ adæquat infinitum & non restringit, propterea inquit Cõmen. in cõ. 11. Quod determinat infinitũ, non est infinitũ, cũ illud qđ æquabitur infinito debeat eẽ ĩfinitũ: patet igiĩ ꝙ est status in causis formalibꝰ.

Et tu aduerte, ꝙ Auic. in libro. 8. suæ metaphysi. cap. 3. concordans cum Aristo. probat idem hac ratione. In partibus diffinitionis datur communitas, & proprietas. i. quædã est cõmunis diffinito & alii, vt animal respectu hominis: quædã cõuenit soli diffinito, vt differẽtia ꝓpria, sed vbi est cõmunitas, & ꝓprietas est naturalis ordo: se habẽt eñi, vt magis cõmune, & minus cõmune: magis aũt & minus dicũtur respectu alicuius maximi, vt declarabitur in decimo libro metaphysicæ. Ordo autẽ repugnat infinitati. ergo &c.

Sed quia posset aliquis dicere licet sit status ĩ causis, quo ad genera, non quo ad species, nam possunt esse efficientes distincti specie ĩfiniti, idem diceĩ de materiis, de formis, de finibus. ideo Aristo. id improbat tali ratione. Si sunt infinitæ secũdum speciem omnino remouetur ipsum cognoscere, arbitramur enim scire cũ causas rei cognoscimus, infinitũ aũt non est ꝑtransire. i. vt inquit Cõmen. in cõmẽ. 13. intellectus q est finitus, non põt determinare ĩfinitũ, ita ꝙ cõprehendat ipsum in actu non in potentia, & diximus in actu, ad differẽtiam vniuersalis qđ cõprehendit res ĩfinitas in potẽtia, non autẽ in actu. Hæc de secundo cap. dicta sint.

CAPVT TERTIVM.

IN tertio cap. declarandum est, quis sit modus cõueniẽs cõnsiderandi veritatem, & agemus tria.

Primo declarabimus impedimenta, quibus q̃ plures

impediuntur a verá comprehensione veritatis.

Scđo adducemus remedia cõtra huiusmodi ipedimẽta, ex qbus constabit cõueniens modus cõsiderandi veritatẽ.

Tertio, quis sit modus conueniens huic scientiæ.

Quantum ad primum, aduerte duo impedimenta, vnũ habens modum naturæ, alterum ex parte naturæ. Impedimentum habens modum naturæ dicitur esse consuetudo, quæ videẽ habere vim naturæ, vnde dicitur esse altera natura, & quia habet vim naturæ mouet nos ad assentiendũ multis, etiam quæ sint falsa & cõtra rationem. Inde est ꝙ patiens febrem hecticã i. quasi consuetudinalem, non percipit, nec iudicat calorem suum esse extraneatum, & præter naturalem, licet maior sit, q̃ febricitantis tertiana. Hæc igitur consuetudo dicitur esse impedimentum percipiẽdæ veritatis, quoniam vt consueuimus audire, sic reputamus dignum dici, & esse verum: quæ autem non consueuimus audire, videntur nobis minus nota, minus vera, & veluti extranea, & dissona, non acceptamus etiam ꝙ vera sint. Cuius signum habemus in legibus, in quibus his qui nutriti sunt in eis, fabulosa & puerilia præualent veræ cognitioni. Nam ex consuetudine viuendi & operandi, nutritis in lege facta sunt huiusmodi puerilia & vana quasi naturalia, vnde si audiant oppositum etiam ꝙ sit verum, non cognoscitur, nec recipitur ab illis, sic accidit multis studiosis, qui nutriti in aliqua secta adeo ipsi adhærent ex consuetudine, ꝙ licet in ea multa vana & falsa contineant, tamen non ꝑcipiunt ea esse falsa: sicut nutriti in via Auerrois non possunt percipere hanc esse veram. Anima intellectiua plurificatur secundũ corpora & est incorruptibilis, licet sit forma dans esse, & nutriti in via Auicen. non possunt percipere hanc esse falsam. Animal perfectum, vt est homo potest produci ex putrefactione sicut rana, & hoc impedimẽtum cõsuetudinis adeo efficax est, ꝙ ꝑ ipsum foueutur tot contrariæ opiniones dum vnusquisq; defendere conatur, quæcunq; contenta insecta, cui longo tempore adhæserit, vnde concludi potest consuetudinem abstulisse a nobis sc

mitam assequandæ veritatis.

Impedimentum ex parte naturæ, est varia dispositio, & complexio reperta in humana specie, licet eni homo sit intellectualis: non tamen est purus intellectus, sed necesse est ipsum pro hac vita, vti viribus corporeis & potentiis sensitiuis dum exit in actum intelligendi, quæ deseruiũt, vt principali agenti ipsi intellectui, qui igitur sunt eiusdem dispositionis, eundem modũ seruare volunt in omni genere sciẽdi & studẽdi, verbi gratia, qui sunt fortis imaginationis ita ꝙ imaginatio prævalet supra intellectum dati sunt scientiis mathematicis, & nulli conclusioni assentiunt in quacunqꝫ alia scientia, nisi certissime sicut in mathematicis, & ad sensum demonstretur, & isti adeo imaginationi intendũt, quæ nõ potest esse nisi rei quantæ & corporeæ, quorũ vt inquit Cõmen. in cõmen. 15. non possunt esse credere quin extra cœlum sit vacuum, & locus, & tẽpus, nec possunt apprehendere, quin etiam illic viuentia sint corporea, & breuiter credunt, omne ens corpus, & in loco, similiter qui habent intellectus valde depressum ad sensum, nihil credunt, nisi quod testimonio alicuius poetæ cõprobatur, vel teste alio auctore, vel adducto exemplo & similitudine alicuius corporei, & id prouenit eis ex defectu iudicii, non enim possunt iudicare: vtrum ratio eis adducta concludat. Et ideo querunt alicuius auctoris testimonium: in quo firmẽt sententiam suam: tales sunt: poetizantes: & incumbẽtes legũ studiis: quos Ciuiles dicimus. Qui autẽ habent intellectum vigorosum, & rationem bene inquisitiuam nihil recipiũt: nisi certitudine & demonstratione firmatum in his quæ demonstrari: & cum certitudine haberi possunt: & vt inquit Cõmen. in cõ. 15. hæc est natura veri Philosophi: dignum enim est philosopho aliquid recipere nisi certa ratione firmatum: qui vero sunt debiles in ratiocinatione: tristantur si quid diligenti: & certo discursu inquiratur: & contenti sunt superficiali inquisitione. Et isti: vt inquit Cõmẽ in commento. 13. nunquam addiscũt: aut propter segnitiem: aut quia eorum intellectus non potest comprehendere: & rẽ-

tinere totum discursum factum, vsq; ad vltimã resolutionem, aut quia credunt, q̃ sicut non decet liberalem computare minima in conuiuio, vel vt inquit Cõmen. sicut nõ decet mercatorẽ proteruire in minimis dum negotiatur, emendo aut vendendo, sic non decet studiosum discutere minima, vel vt inqt Cõmen disputare vsq; ad minima.

Quantum ad secũdum, aduerte duo remedia correspondentia duobus impedimentis: Primum correspondet impedimẽto accepto ex modo naturæ i. consuetudine. Et est inquit Aristo. q̃ homo erudiatur secũdum quem modum sumenda sunt, quæ in singulis scientiis dicuntur, nam tunc audita etiam consueta quæ sint contra illum modum non approbabit. Modus autem iste traditur in Logicis, in quibus agitur de omnibus speciebus argumẽtationis, & veræ & sophisticæ, quibus inducimur in omni scientia in cognitionem veritatis, & ideo vt patet, qui procedunt in sciẽtiis sine logica multipliciter errãt. Quoniam igitur hic modus idest logica, quæ est modus & regula sciendi, necessarius est in omni scientia, ideo Aristo. dicit absurdum esse simul quærere scientiam & modum sciendi. i. logicam. q. d. prius est erudiẽdus homo in logicis, aliter vt inquit Cõmen. nec discet logicam, nec aliam scientiam, & assimilabitur homini, qui docet viam quando discit eam. Et medico qui dedit medicinam infirmo, & postea inspexit librum, & mortuus est infirmus, vt igitur fugiamus ignorantiam & errores, quos incurrimus ex cõsuetudine, qua detinemur in aliqua secta, primo erudiẽdi sumus in oĩ genere argumẽtationũ, vt ordinato discursu apphẽdamus qd verũ & nõ verũ.

Secundum remedium correspondet impedimento proueniẽti ex parte naturæ, & est vt homo non quærat eandem certitudinem in omnibus scientiis, sed conuenientem vnicuiq; sciẽtiæ: sicut enim varia est stabilitas & certitudo subiecti in diuersis scientiis, sic debet esse alia & certitudo rationum qbus vtimur in eis. Cum igitur entia scibilia alia sint mathematica, alia nãlia, alia moralia, alia metaphysicalia siue diuina, & diuersificẽtur in hoc, q̃ mathematica sunt

firmisſima & imobilia, vt cadunt ſub conſideratione mathematici, quoniam vt ſic abſtrahunt a materia ſecundum rationem, licet non ſecundum eſſe, & materia eſt principiũ & cauſa mutationis, vt declarabitur in libro. 8. & in. 12. & ſunt proportionata intellectui noſtro pro hoc ſtatu, quoniam & ipſe coniunctus eſt materiæ, in ſcientiis mathematicis quærendæ ſunt certisſimæ demõſtrationes, quæ ſunt in primo gradu certitudinis, vt inquit Cõmen. in cõmẽto. 16. naturalia autẽ minus ſtabilia ſunt, & minus certa, quoniam non abſtrahunt a materia, nec ſecundum eſſe, nec ſecundum rationem, & ideo non ſunt quærendæ in phyſica demonſtrationes mathematicæ, & ꝓpter quid, ſed ab effectu, nec quærẽdum q̃d ſemꝑ, & ex necesſitate eſt, ſed q̃d vt in pluribus. Moralia adhuc minus certa ſunt, ꝓpter libertatẽ principii a quo ſunt, q eſt homo, & ꝓpter variabilitatem circũſtãtiarũ, & ideo adhuc minus certæ rõnes, quã in phyſica conuenientes ſunt in ethicis, & ſufficit habere rõnes ꝑſuaſibiles, ſimiliter & in rhetoricis, verſantur enim circa ciuilia, in q̃bus multiplex eſt variatio. ꝓpterea inquit Ariſto. in primo Ethi. Indecens eſt mathematicũ perſuadentẽ acceptare, & rhetoricũ demõſtrationes expetere. Metaphyſicalia autẽ quoniã abſtrahunt a materia ſcd̃m eſſe, & ſecundũ rõnem i ſe certisſima ſunt, ſed quoniã iproportionata ſunt intellectui noſtro ꝓ hoc ſtatu cuius ꝓprium eſt intelligere materialia cũ ſit materiæ vnitus, ideo de eis non poſſumus habere demonſtrationes certisſimas, & a priori, vt in mathematicis, nec adeo cõtractas, vt in phyſicis, ſed vniuerſaliores, quoniam proprias differẽtias ſpecificas, & proprios effectus ſpecificos in ſubſtantiis ſeparatis ignoramus, vnde in libro. 12. loquemur de eis, vt de vno genere excepta prima cauſa, quia igitur non eadẽ certitudine vtendũ eſt in omni ſcientia, ideo dicit Ariſto. ꝙ acribologia mathematica. i. certisſima & euidentisſima demõſtratio, quali vtimur in mathematicis, non eſt quærenda in omni ſcientia, ſed in non habentibus materiam, vt in mathematicis, & in metaphyſicis, ſi eſſent proportionata intellectui noſtro. In natu

rali autem vti hac certitudine non esset modus naturalis .i. conueniens scientiæ naturali, quoniam omnis natura .i. ens naturale forsan habet materiam a qua accipit variationē & mutabilitatem, dicit forsan, non ꝙ dubitet aliquod ens naturale carere materia, aliter esset imobile, ex consequenti non naturale, sed quoniam non omnia naturalia habent eodem modo materiam, vt declarabitur in libro. 8. vel vt inquit Cōmen. in cōmēto. 16. hoc dicit in respectu corporum generabilium & corruptibilium, quæ dicuntur magis naturalia secūdum famositatem, quam corpora cœlestia. Hæc fuit doctrina Aristo. pro inuestiganda rerum veritate in omni scientia, modo conueniendi illi scientiæ, quam cō firmat in p̄mo Ethic. cū dicit disciplinati est intantū quærere certitudinē secundū vnumquodq; genus, inquantū natura recipit, idest inquantū conuenit naturæ subiecti scibilis.

Quantum ad tertium, aduerte, ꝙ vt inquit D. Alber. in 2. lib. cap. 13. ex præhabitis elicere possumus modum conuenientem huic scientiæ cōsistere in duobus. Primo, quod non debet habere modum inquirēdi mathematicum, nec naturalem, sed vniuersaliorem vtroque modo, puta quod non considerat lineam inquantum linea, sed inquantum ens vnum, substantia, vel accidens &c. Nec consideret naturam inquantum est principium motus, sed inquantum est ens, inquantum est actus, vel potentia &c. Et eius probationes erunt citra certitudinem mathematicam & physicam, & supra certitudinem topicam. Secundo, quod debet primo inquirere, si vnius tantum scientiæ est quærere principia, & causas entis, secundum quatuor genera causarum: an ad multas scientias pertineat, nā si est vnius tantum, illa erit prima philosophia, quæ versatur circa ens, vt ens est. Si erit pluriū, ergo plures erūt primæ philosophiæ, qa plures considerabunt ens, vt ens, & oēs causas entis, sed hoc est ipossibile, quoniam cū scientiæ sumant vnitatē, & pluralitatem a subiecto, nō possunt esse plures circa ens, vt ens est. Hæc de tertio cap. dicta sunt, & ibi terminatur intē tio Aristotelis, pro secundo libro Metaphysicæ.

EIVSDEM CHRYSOSTOMI EPITOME SVPER TERTIO Libro Metaphysicæ.

SECVNDVM ordinem positum in proœmio primi libri antequã accedamus ad determinationem considera-torũ in hac scientia prius ex-pedit seorsum mouere dubia principalia, circa determinan da, vt grauius consideretur difficultas in hmôi determi-nandis. Circa quæ variæ fue-runt antiquorum sententiæ, & quidam eorum õino præ-termiscerũt, forte exterriti ex rei difficultate. Et ne hmôi dubia leuia appareant, ideo more disputatiuo adducemus rationes ad partes oppositas, & qm̃ Aristot. in sequentibus libris vbi expresse vel virtualiter determinat hmôi dubia nõ repetit ea: ita q̃ discens non facile aduertit, vbi & qũo determinet ea, ideo vt fiat doctrina resoluta, & sine repeti tione, sic procedemus in quolibet dubio. Primo proponemus illud formaliter. Secũdo arguemus ad ipsum. Tertio determinabimus ipsum iuxta mentẽ Aris. q̃ sic vel eẽ sic, ap parebit in libris sequentibus, & totum hunc tertium librũ cõprehẽdemus in vnico tractatu, quæ distinguem⁹ in. 15. capita, in q̃bus cõpræhendemus dubia quæ ptractabimus.

CAPVT I.

IN primo cap. dubitatur cur Aristo. antequam determinet cõsiderata in hac scientia, prius & in libro particu lari disputat de eis, mouẽdo dubia & arguendo ad partes, cum id non fe-cerit physicis, cum tñ dubitabilia il-lic non deficiant, circa quæ arguere,

& disputare poterat vt hic, sed sigillatim sicut ꝑponit quæstionem, disputat circa eam, deinde determinat.

Ad hoc respondetur per Aristo. conuenienter præponi dubitationes determinationibus quadruplici ratione.

Primo, quia hic intendimus inquirere vniuersalem rerũ veritatem, quam non possumus recte inquirere, nisi prius mouẽdo dubia, & arguendo ad partes, vt appareat rei que site difficultas, nam qui rem difficilem determinare quærit, prius non disputando circa eam, assimilatur volenti solue re vinculum & ignoranti eius difficultatem. Dubitatio autem est sicut vinculum, qm̃ sicut vinculum ligat mẽbra, puta pedes quo impeditur homo, ne vltra procedat, sic dubium ligat intellectum impediens, ne ad intentæ veritatis finem proueniat. propterea sicut qui intendit soluere vinculum, debet prius considerare modum ligationis, ita qui intendit rem difficilem determinare, prius debet mouendo dubium circa ipsum disputare arguendo ad partes.

Secundo, qui quærunt veritatem, non mouendo prius dubia, assimilantur ambulãtibus ignorantibus quo vadãt, Nã determinatio rei, est sicut terminus viæ, via autem est disputatio circa ipsam, & ideo sicut qui ignorat viam, non deperuenit ad terminum nisi forte a casu, sic qui prius nõ disputat circa quæsitum, a casu determinat veritaté de ipso.

Tertio, quia sicut qui tendit ad terminũ, & ignorat viã, nescit quando peruenerit, posito casu etiam ꝙ perueniat & nescit vtrum illic debeat quiescere: an vltra procedere, sic qui quærit determinare quæsitum, prius non disputando circa ipsum, posito ꝙ vere determinet, ignorat, an veritatẽ inuenerit, & ideo vtile ẽ prius disputare circa propositũ.

Quarto, audiens pbĩam se habet sicut iudex in litigiis, qui recte iudicare non põt, nisi vtriusq; partis rõnes & fundamenta prius intellexerit. ergo necesse est prius ad proposita quæsita pro vtraq; parte arguere deinde determinare. Sed aduerte, ꝙ istæ rationes: licet probent esse vtile præponere dubia, & disputare de eis, ante determinationem, tamen non declarant, quare vtile fuerit simul, & in vno li-

bro huius ſcientiæ,omnia proponere , & de eis diſputare, præcipue,ꝙ vt inquit Cōmen.in.3.lib.cōmen.primo,con ſuetudo fuit Ariſto. in omnibus aliis libris ſigillatim dubia occurrentia proponere, & circa ea diſputare, & in eodem libro determinare.ſic fecit in.1.phyſi.inquirens veritatem de principiis naturalibus , & in ſecundo inquirens ueritatē de fortuna,vt vtrum natura agat propter finem. & in ter tio agens de infinito. & in quarto inquirens veritatem, de loco,de vacuo,de tempore.videndū eſt igitur quare hunc ordinem particulariter ſeruauerit in metaphyſica magiſquàm in phyſicis,& in moralibus.

Tu igitur aduerte,apud Cōmen. in cōmen.1.vbi recitat ſententiam Nicolai Peripatetici , qui in metaphyſi. ſua non ſeruauit ordinem hic poſitum ab Ariſto.ſed ſigillatim mouens dubia, & diſputans circa ea,ſtatim determinat,& dicit ꝙ putauit Nicolaus ſe incedere per viam meliorē ſic ordinando ſermones ſuos, ſed dicit Cōmē. melius eſt qđ fecit Ariſto.hac ratione,quia conſiderauit metaphyſicam, & ſcientiam diſputatiuam. i.logicam cōmunicare in ſubiecto & in vniuerſalitate cōſiderationis,ſubiectum.n.vtriuſque eſt idem.ſ.ens ſimpliciter,licet modus conſiderationis ſit diuerſis.ſ.modus probabilis,& modus demonſtratiuus, & quia natura ſermonum diſputatiuorum requirit:ꝙ præponantur ſermonibus demonſtratiuis, ideo vidit Ariſtot. modum hūc diſputatiuum debere poni partē per ſe huius ſcientiæ , ita.ſ.ꝙ ex eo conficiatur particularis liber , ſicut etiam fecit in oībus ſignificātibus intentionibus huius ſciētiæ.i.in exponendis:& diſtinguendis ſignificatis terminorū metaphyſicalium econtrario ei quod fecit in aliis ſcientiis, nam in aliis ſcientiis exponit noīa in cōſideratione cuiuſlibet quæſtionis. In hac autem ſcientia exponit noīa in vno tract.ſ.in lib.5.per totum: non ad diſtinguendum nomen æquiuocum, ſed numerando intentiones,i.ſignificata nominum de quibus conſiderat, hæc ſcientia , hæc fuit ratio adducta à Cōmentat.ſed D,Alber. in.3.libro tractatu primo, & cap.primo dicit huius rationem fuiſſe, quia meta-

physica est vniuersalis sapientia, & est de principiis aliarum scientiarum, ad quam spectat omnia declarare, & determinare, quod facere non posset, nisi prius multipliciter dicta distingueret, & nisi prius omnia dubitabilia vniuersalia ordinaret disputatiue, vt ex prius disputatis ad determinationem accedat. B. Tho. exponens aliam rationē adducit, quæ stat in hoc. Quia particulares scientiæ considerant particulares veritates, ideo bene est particulariter, & sigillatim circa singulas veritates dubitare, hæc autem scientia, quia vniuersalis, & quia considerat vniuersaliter de ueritate, ideo bene fuit, vt vniuersaliter & simul dubitabilia vniuersalia proponeret. Proponemus dubia eo ordine, quo proponuntur ab Aristotele. Hæc de primo cap. dicta sint.

CAPVT II.

IN secundo cap. quæritur vtrum ad vnam tantū scientiam, vel ad plures spectet omnia genera causarū speculari. Circa quod disputans Aristo. pro parte negatiua arguit dupliciter.

Primo, quæcūq; sunt diuersa, & contraria ad vnā scientiam spectant, quia vnum contrarium est ratio cognoscendi alterum, vt magis declarabitur in decimo libro. ergo si genera causarum sunt diuersa, & tamen non sunt ɔtraria, ad vnam scientiam non spectant. Constat autē, quod non sunt contraria, non enim contrariatur efficiens formæ, immo multoties coincidunt in idem specie, nec forma fini, immo coincidūt multoties, in idem numero. ex. 2. physi tex. 7. nec materia formæ, cum sit receptiua formæ ergo &c.

Secundo, non omne genus entis, de quo est aliqua scientia habet quatuor genera causarum. ergo non omnis scientia considerat omnes causas. consequentia patet ex primo poster. quoniam scientia vnius generi subiecti considerat causas & partes et passiones eiusdem. ergo si subiectum nō habet omnes causas non considerantur in eius scientia. antecedens autem manifestat Arist. in mathematicis, quæ dicuntur non habere causam finalem: neq; efficientem, neq; materialem, materialem quidem, quia abstrahunt a mate

ria, vt consideratur a mathematico, efficientem autẽ, quia si abstrahunt a materia, non est in eis motus. est enim materia causa mutationis, vt dicet in lib. 8. & in. 12. si non est in eis motus non est in eis efficiens, qm̃ causa efficiens ex 2. physi. tex. 28. est vnde est principium mutationis. finem autem, qm̃ finis est terminus acquisitus per motum, sicut sanitas est terminus & finis. cuius gratia facta est medicatio patet igitur ꝙ in mathematicis est consideratio solius causæ formalis. ergo non omnis scientia omnes causas cõsiderat, sed plures scientiæ sunt de pluribus causis, aliquæ de vna, vt mathematicæ aliquæ de tribus, vt dicemus, aliquæ de omnibus, sed diuersimode.

Ad partẽ ãt affirmatiuam, sic videtur arguere Philosophus, si non omnes causæ ad vnam scientiam spectant, difficile erit inuenire, quæ scientiarum mereatur dici prima philosophia, & sapientia, cum illis dignitatibus quas adduximus in prooemio. primi libri. Nam alicui videbitur, qd' scientia considerans causam finalem sit prima philosophia. Dictum est. n. in prooemio, ꝙ sapientia est ordinatiua & regulatiua aliarum, & ꝙ aliæ sunt ei deseruientes. istæ autem conditiones conueniunt consideranti finem, quoniam ad finem alia ordinantur, & videmus in artibus, vt dicit Aristo. in primo Ethi. cõsideratiuam finis principari aliis, vt ciuilis militari, & frenefactiuæ. Alii autem videbitur, ꝙ consideratiua causæ formalis sit prima philosophia, cum. n. per causam formalem maxime sciamus: vt quando scimus reducere conclusionem in propter quid, quod habet rationem causæ formalis, vt propter quid triãgulus habet tres, tunc quiescit intellectus, & decens sit, vt per primam philosophiam maxime sciamus, cum sit dignissima sciẽtiarum, sequitur ꝙ scientia consideratiua causæ formalis erit prima philosophia. Alii vero videbitur, ꝙ scientia consideratiua causæ efficientis, sit prima philosophia, nam quando cognoscimus principium generationis, & effectus, tunc videmur maxime scire, vt a qua causa vniuersali, & proxima generatur pluuia, & nix, & composita in specie sua. si igi-

caúsas, non tamen eadem ratione, quoniam metaphysica considerat eas simpliciter & vniuersalissime, physica autem contractæ. nam considerat eas inquantum applicantur motui, vnde non cunsiderat finem nisi inquantum terminat intentionem mouentis, & agentis physici, nec formam, nisi acquisitā per motū, & receptā in materia, nec efficientem, nisi vt est principium mutationis physicæ, nec materiam, nisi inquantum est subiectum receptiuum formæ, & est causa mutationis, siue ad ꝯtraria vbi vt materia cœli, siue ad contrarias formas successiue, vt materia inferiorum. Metaphysica autem considerat finem acquisitum, siue per motū, siue sine motu, & ꝯsiderat formas, inquantū sunt actus, & non solum acquisitas per motum, & receptas in materia, sed etiam abstractas a materia et imobiles, quales sunt formæ separatæ, & considerat causam efficientem etiam sine motu, vt primam causam agentem per intellectum, & non supposita materia, & materiam inquantum est pars entis & diuisi, per potentiam & actum.

Ad quæsitum ergo dicendum, ꝙ non inconuenit aliquā scientiam particularem considerare omnes causas, sed cōtractæ, vt declarauimus de physica, & etiam scientiam vniuersalem, quæ cōsiderat de omnibus, vt est metaphysica, sed simpliciter & vniuersalissime, vt declarauimus, aliquæ autem sciæ considerāt de aliquibus causis, & non de omnibus, vt mathemati. vnde patet ꝙ rationes inductæ pro neutra parte concludunt. Ad primam pro parte negatiua, respondetur, ꝙ non est necesse omnia considerata in vna scientia esse contraria, sed vel esse contraria, vel reducibilia ad vnum ad qd' ordinantur, nam scia medicinæ est de sano in vrina: in diæta, in medicina, in animali, non quia isti modi sint contrarii, sed quia ordinantur ad sanum in aīali. sic in proposito licet genera causarum non sint contraria, tamen ordinantur ad vnum, quoniam omnes causæ ordinantur ad causam finalem, ideo dicitur causa causarum. Et propterea non inconuenit: ꝙ ab vna scientia considerētur, & consideratione metaphysica ordinantur, siue reducūtur

ad ens. Ad secundam respondetur, ꝙ etsi concludat in mathematicis: quæ pro quanto considerantur a mathematico non mouentur, neq; mouent, ex consequenti nõ est, vt sic in eis materia, nec efficiens, nec finis, tamen non concludit in Metaphysica, licet sit de substãtiis imobilibus, & abstractis a materia. non.n.oĩs finis est terminus motus acquisitus ab eo quod mouetur, sed potest esse terminus, vel vltimo intentum a mouente immobili, & est illud gratia cuius mouet, sicut dicemus in. 12. libro, ꝙ substantiæ motrices mouent cœlos, vt assimilentur primo principio. & posito casu, quod substantiæ separatæ non mouerent, adhuc potest in eis assignari finis, qui erit terminus intẽtus per actionem suam intellectualem, puta semper intelligunt primũ principium, vt sint semper in optima dispositione, qualis nobis est impossibilis, ꝓ hac vita: vt dicemus in. 12. libro. Constat igitur hanc non esse veram vniuersaliter, Vbi nõ est motus, non est finis, nec efficiens, nisi dicatur sic, vbi nõ est mouens, nec motum, nec agens actione immanenti non est finis nec efficiens, hæc quidem est vera, & si subsumatur, ꝙ in mathematicis non est mouens, nec motum &c. Concludetur verum. Si autem subsumatur in Metaphysica, erit minor falsa, & conclusio falsa.

Ad rationes autem pro parte affirmatiua, vnica ratione respondetur ad omnes, ꝙ nec illa quæ considerat causam finalem tantum, si qua esset, nec formalem tantum, nec efficientem tm̃, si quæ tales essent, sed quæ cõsiderat finalem formalem, & efficientem simpliciter, est prima Philosophia. Hæc enim vt declarabitur in. 12. considerat primum principium, quod est primus & vniuersalis finis vniuersi, prima forma, quia est primus & purissimus actus, et primum agens. Hæc pro secundo cap. dicta sint.

CAPVT. III.

IN tertio cap. dubitatur, an ad vnam: vel ad plures scientias pertineat considerare de primis principiis demonstrationis, quæ dicuntur cõmunes animi conceptiones, vt, impossibile est simul eẽ & nõ eẽ. De quolibet ẽ affirma-

tio, uel negatio uera. & disputans Aristo. pro utraque parte arguit. Sed aduerte, quod proponit dubium sub duplici parte. prima est, utrum ad unam uel ad plures scientias pertineat consideratio primorum principiorum. Secunda est, supposito quod ad unam, utrum ad eam, quæ considerat de substantia simpliciter, an ad aliam, & si ad aliam quæ earum debet nominari prima philosophia, quam nunc quærimus.

Pro parte negatiua arguit dupliciter. Et primo sic, non est maior ratio, quod considerentur magis in una scientia, quam in alia, quia omnes utuntur eis, firmantes super ea demonstrationes suas. ergo vel considerantur in oībus, vel in nulla, non in omnibus, quia idē inutiliter tractaretur in diuersis, ergo in nulla. ergo nec in ea, quæ considerat substantiā simpliciter. Secundo sic, si in aliqua scientia considerantur, hoc erit altero duorum modorum, vel quantum ad quid sunt, idest quantum ad eorum significata, vel inquantum demonstrantur, non primo modo, quia cognitis terminis, ex quibus constat, naturaliter scimus quid significēt, vnde dicuntur naturaliter nota, & quantum ad eorū significatum supponuntur in omnibus scientiis, tanquam cognita lumine naturali intellectus, non secūdo modo, quia omnes demonstrationes sunt de aliqua passione probata, de aliquo subiecto, per propositiones priores & notiores, vt habetur in primo Poste. Sed prima principia non habēt priora & notiora, aliter nō essent prima. ergo &c. Patet ergo, quod nec in vna, nec in pluribus scientiis considerantur, sed oēs vtūtur eis tāquā notissimis & firmissimis fundamētis, ex cōsequēti patet, quod nec cōsideratur in ea. quæ est de substantia simpliciter, vel quæ est consideratiua principiorum primorū, & causarū substātiæ, vt exponit Cōmē. in cō. 4.

Pro parte affirmatiua arguitur sic. Cū ista principia sint ab aliquibus negata, necesse est vt in aliqua sciētia considerētur, vtrum sint vera vel falsa. Igitur scientia illa, vel est eadem cum scientia consideratiua substantiæ simpliciter, vel est alia, non alia, quia difficile esset cognoscere, quæ ex eis esset principalior, & prior, nā quia dignitates sunt primæ,

& principia, & fundamenta omnium sciētiarum. ex hac ratione scientia consideratiua earum, videt esse prior & principalior, quia vero substantia est primum ens, & omnis scientia est de ente, ex hac ratione, videtur scientia consideratiua de substanciua simpliciter esse prior & principalior, ergo erit eadem cum scientia consideratiua substantiæ simpliciter, hæc autē est prima philosophia, vt declarabitur infra, ergo ad primum philolophum spectat considerare de huiusmodi principiis primis.

Et tu aduere, q in. 4. lib. tex. 7. & 8. determināt hoc dubium pro parte affirmatiua, & indeterminatiōe virtualiter soluit primam & secundam rationem adductam pro parte negatiua, & determinatio stat in duobus. Primo, q magis ad primam philosophiam spectant, q̄ ad aliam sciētiā, quoniam & si omnes vtanē eis vt conuenit, tamen non cōsiderant de ente cōmuni, hæc autem principia sunt cōmunia omni enti, applicantur enim omni enti, vt de qualibet substantia verum est, q est quanta, vel non quāta, de quolibet corpore, quod est corruptibile, vel non corruptibile, de quolibet aīali, quod est rōnale vel nō rōnale &c. Quæ autē sunt cōia oī enti, sunt de cōsideratione ꝑmi philosophi, nam vt dicetur in quarto libro tex. primo, eadē scientia est consideratiua subiecti, & eorum q̄ cōmuniter consequuntur ipsum. Et ex hoc patet, q prima ratio in oppositum nō concludit. Secundo, q primus philosophus non considerat ea demonstrando, cum sint indemonstrabilia, vnde Philosophus in. 4. in. tex 8. arguit aliquos conantes ea demōstrare, & dicit q id accidit eis propter ignorantiā artis analyticæ traditæ in libris Poster. sed considerant ea tradendo rationes terminorum, quibus cognitis statim fiūt manifesta, & soluēdo argumenta cōtradicentiū. Et ex hoc patet, q̄d secunda ratio in oppositū non cōcludit. Ratio aūt adducta ꝑ parte affirmatiua vera est. Hæc de tertio capite dicta sint.

CAPVT QVARTVM.

IN quarto cap. dubitatur, si pertinet ad vnam scientiam considerare de omnibus substantiis, vel si diuersæ scien

tiæ ſunt de diuerſis ſubſtantiis, puta vna eſt de ſubſtantiis corruptibilibus, alia de incorruptibilibus: vna de ſeparatis, alia de materialibus, & arguit Ariſto. pro vtraq; parte.

Pro parte affirmatiua ſic, ſi non eſt vnius ſcientiæ cõſiderare de oĩbus ſubſtantiis, cuius ergo ſubſtantiæ eſt cõſideratiua hæc ſcientia? q d. non videtur maior ratio, de vna quã de alia, quoniã cũ hæc ſciẽtia ſi de ente, & ens dicatur principaliter de ſubſtantia, ſicut eſt de ente vniuerſaliter, ſic debet eẽ de ſubſtãtia vniuerſaliter, & non ſolũ de hac vel illa.

Pro parte negatiua ſic. Si vna ſcĩa cõſiderat de oĩbus ſubſtãtiis, ergo eadẽ conſiderat de omnibus accidentibus cõſequentibus oẽs ſubſtantias: ſed hoc eſt falſum, ergo &c. cõſequentia ꝓbatur, quoniam oẽs ſcientia demonſtratiua, ex ꝑmo Poſte. tex. 20. tria requirit. ſ. ſubiectum, paſsiones, & ꝑ ſe accidentia ſubiecti, quæ de ſubiecto demõſtrãtur, & principia ex qbus demonſtranſ, ſi ergo vna ſcientia de oĩbus ſubſtãtiis, vt de ſubiecto eſt, cõſequenter demõſtrabit oĩa ꝑ ſe accidentia omnium ſubſtantiarum, falſitas autem cõſequentis ex hoc manifeſtatur, ꝙ cum ſciẽtia accipiat vnitatem & diſtinctionem a ſubiecto, ex primo Poſter. tex. 42. ſi vna ſcientia conſiderat de omnibus ſubſtãtiis, & omnibus accidentibus, ſcientia conſideratiua de ente mobili & materiali erit eadem cum ſcientia de ente ĩmobili & ĩmateriali ſiue abſtracto, ex conſequenti phyſica & metaphyſica erunt vna ſcientia, quod tamen eẽ impoſsibile manifeſtabitur in. 6. meta. Et ſic remanet quæſtio dubia.

Et tu aduerte, quod Philoſophus in quarto libro. tex. 2. determinat hoc dubium, vnde inquit illic Commen. & iſta eſt declaratio prædictæ quæſtionis, in qua diciſ, vtrum ſit vnius ſcientiæ cõſideratio de ſubſtantia, an non, & pro determinatione huius dubii ad mẽtem Philoſophi propono duas diſtinctiones, ex quibus eliciam, & probabo duas concluſiones. Deinde ſoluam rationes adductas.

Prima diſtinctio, conſideratio de ſubſtantia vniuerſaliter, poteſt eſſe dupliciter. Primo inquantum eſt ſubſtantia. Secundo inquantum eſt hæc, & illa ſubſtantia in ſpecie vel

in genere. Secunda distinctio consideratio de omnibus accidentibus consequentibus vniuersaliter substantiam põt esse dupliciter. Primo de omnibus accidentibus consequentibus omnem substantiã inquantum est substantia. Secundo inquantum est hæc substantia distincta in specie, vel in genere ab alia substantia.

Prima conclusio, Est vnius scientiæ considerare de omni substantia, inquantum est substantia, probatur sic. Est vnius scientiæ considerare vniuersaliter de ente, vt est ens, vt probatur in. 4. lib. ergo est vnius scientiæ cõsiderare vniuersaliter de substantia, probatur consequentia, omnis scientia considerans de aliquo dicto de pluribus quodam ordine, præcipue est de primo, & principaliter dicto, & exẽplificat Philosophus de scientia medicinæ, quæ considerãs vniuersaliter de salubri primo, & principaliter considerat de salubri in animali. Ens autem dicit multis modis, vt declaratur in quinto libro. Primo aũt & principaliter de substantia, nam omnia alia dicuntur entia, quia respiciunt substantiam, vt passiones, vel viæ vel mẽsura substãtiæ, ergo eadẽ scientia cõsideratiua entis inquantũ ens, ꝑmo & principaliter est cõsideratiua de oĩ substantia inquãtum est subã.

Secunda conclusio, Non est vnius scientiæ considerare omnes substantias, vt distinguuntur genere vel specie, sed diuersarum scientiarũ, probatur. Nam dicet Philosophus in sexto, ꝙ sicut multiplicatur speculatibile inquantum speculabile, ita multiplicantur scientiæ speculatiuæ. Speculabile autem in genere tripliciter diuersificatur, quoniam quod dam abstrahit a materia omnino, quoddam autem secundum rationem tantum, quoddam nec secundum esse nec secundum rationem, sed tantum abstrahit a materia indiuiduali, applicando substantiis, substantiæ abstrahentes omnino a materia ad vnam scientiam pertinent, substãtiæ autem non abstrahentes a materia, nec secundum esse nec secundum rationem: sed tãtum a materia indiuiduali: ad aliam scientiam pertinent. De abstrahentibus autẽ tantum secũdum rõnem: nunc nõ loquimur: huiusmodi enim

sunt quantitates,& non substantiæ,& aduerte,ꝙ sicut formaui duas conclusiones de substãtia,similiter possunt formari duæ conclusiones de accidentibus,quarũ prima erit, Eadem scientia est cõsideratiua de omnibus substantiis inquantum substantiæ,& de oĩbus accidentibus consequentibus omnes substantias inquantum substantiæ. Secunda erit,Diuersæ scientiæ sicut cõsiderant diuersas substãtias, inquantum distinguuntur abinuicẽ,sic considerant diuersa accñtia consequẽtia diuersas substãtias, & ratio vtriusqꝫ conclusionis est, quoniam eiusdem scientiæ est considerare subiectum,& quæ consequuntur ad subiectum, eo modo quo consequuntur ad ipsum.

Ex his patet,ꝙ ratio adducta pro parte affirmatiua non concludit,est enim maior ratio,ꝙ vná scientia puta metaphysica, quæ considerat de ente inquantum ens, consideret de omni substantia inquantum substantia, quam alia scientia particularis. item ꝙ consideret magis de hac substãtia puta abstracta a materia oĩno, quam alia sciẽtia, vt dicetur in libro.12.Secunda autem ratio, q̃ est pro parte negatiua,minus etiam concludit,nam falsitas consequẽtis est nulla,non enim inconuenit eandem scientiam considerare de omnibus accidentibus consequentibus oẽs substantias inquantum sunt substantiæ,dũmodo non consideret de omnibus accidentibus propriis & specificis conuertibilibus cum substantiis,vt distinguuntur abinuicem,hæc enim ad diuersas scientias spectant,sicut & diuersæ substantiæ,vt dictum est.Hæc de quarto cap.dicta sint.

CAPVT QVINTVM.

IN quinto cap.dubitatur.Si ad eandem sciẽtiam spectat speculatio,de substantiis,& accidẽtibus consequẽtibus per se substãtias:an ad aliam & aliã ita,quod vna est de substantiis,alia est de earum accidentibus,& arguit ad vtrãque partem.

Pro parte negatiua,sic arguit. Si ad eandem scientiam vtrũqꝫ pertinet,cum scientia habeatur per demonstrationem,sequitur ꝙ & substantia & eius accidentia per se,co-

ſe:leo per ſe.Dubitatur etiam vtrum inter ideas:& hæc ſingularia ſenſibilia detur intermedia:vt magnitudines ſeparatæ ab omni materia:non ſolum ſecundum rationem:ſed etiam ſecundum eſſe:circa quas aliqui ponunt ſciētias mathematicas.Et ad primam quidem quæſtionem: arguit ad vtrãq; partem.Et pro parte affirmatiua:remittit ſe ad primum librum: vbi pertractans opinionem Platonis: circa cauſam formalem adduxit rationem:quæ fuit fundamentum Platonis in poſitione idearũ:& fuit hæc. Si præter naturalia ſenſibilia ſingularia:non dantur ſubſtantiæ inſenſibiles immateriales,de nullo naturali eſſet ſciētia:quoniam hæc ſenſibilia ſingularia ſunt variabilia & corruptibilia:vt patet.Quod autem ſcitur non contingit aliter ſe habere: immo eſt immobile & perpetuum:ergo præter hunc: & hunc hominem neceſſe eſt dari per ſe hominem:de quo habeatur ſcientia:vt de immobili & perpetuo:ex conſequēti neceſſe eſt per ſe hominem eſſe inſenſibilem: immaterialē: quoniam ſecũdum Platonem omne ſenſibile, & materiale corruptibile eſt:vnde poſuit etiam cœlũ ex natura ſuã eſſe corruptibile, vt patet in Timæo. confirmat opinionem ſuam ex eo:ꝗ experimur intellectum abſtrahere hominem:vt homo ē:ab omni ſingulari: & de homine vt homo eſt forma diffinitionē:demõſtrat pasſiones proprias: tunc quæritur:aut hæc abſtractio eſt vera vel falſa:ſi falſa: ergo falſa & chimerica eſt diffinitio homiuis:vt homo eſt: ſi vera,ergo ſic eſt in re:ſicut ſit per intellectũ:entitas enim rei eſt fundamentum veritatis.

Pro parte negatiua:ſic arguit. Ponentes ſubſtantias inſenſibiles:quas dicunt ideas:ponũt imposſibilia: dicunt.n. ꝗ hic homo:& per ſe homo:ſunt eiuſdem naturæ:licet differant in duobus.Primo:ꝗ hic homo eſt ꝑticipatione homo:& per ſe homo eſt eſſentialiter homo:ſicut lux in aere ex participatione lux:& lux in ſole eſt eſſentialiter lux:ſunt tamen eiuſdem naturæ.Secundo:ꝗ hic homo eſt corruptibilis:& ꝑ ſe homo eſt incorruptibilis:ſed id penitus eſt imposſibile:probabit eni in decimo libro:ꝗ corruptibile &

differunt genere,& non solum specie,ergo non possunt eẽ eiusdẽ naturæ.& sic ex vtraqꝫ parte remanet q̃stio dubia.

Et tu aduerte,ꝙ in tota philosophia sua naturali & diuī na & morali,vt in primo Ethi.in lib.2.de physico auditu, tex.19.& i libro de generatione,& in.1.&.7.&.12.libro metaphysice conatus semper est Aristoteles destruere hãc positionem,sed pro nunc sufficit soluere rationem adductam pro parte affirmatiua, & confirmationem eiusdem. Nam ratio pro parte negatiua,concludit pro Aristo.respõdendo igitur resolute,negatur consequentia, & ad probationem iterum negatur consequentia,qua infertur,ergo p̃ter hunc & hunc hominẽ &c.Nam ad hoc ꝙ habeatur scientia de homine sufficit quod intellectus feratur super naturam specificam hominis non consideratis singularibus, nec vt stat sub conditionibus indiuiduantibus,sic enim considerata natura hominis,est quid necessarium, & inuariabī le & perpetuum, non quod habeat esse perpetuum extra singularia, sed quoniam de ea sic considerata verificantur infallibiliter,& perpetuo prædicata per se,tam primo,quã secundo modo per se,nam hæc semper est vera, homo est animal,est rõnalis, est risibilis &c.Et vt sic de homine habetur scientia, & formantur conclusiones necessariæ,& deducuntur ex principiis necessariis, & vt sic,homo est insensibilis,quoniam sensus est singularium,intellectus autẽ vniuersalium.Et est ĩmaterialis,non ꝙ sit abstractus a materia secundum esse,nec à materia sensibili cõmuni, diffinitur enim homo,vt probatur in.2.physi.tex.19.per carnẽ & ossa:sed abstrahit a materia indiuiduali, quæ proprie est constitutiuã indiuidui,vt dicemus in libro septimo. Ad cõfirmationem,dico illam abstractionem eẽ veram, & cum infertur,ergo sic est in re,hoc cõsequens potest habere duplicem sensum.Primo,ꝙ sic sit in re.s. ꝙ homo, vt homo habeat esse separatum ab omnibus singularibus,& sic nego consequentiã.Secundo,ꝙ sic sit in re.s.ꝙ homo vt homo est aptus intelligi,& diffiniri,nõ habito respectu ad singularia sine quibus non habet esse, & sic concedo conse-

quentiam

quentiam & totum sequens. Nã hæc est natura cuiuscũque prioris, q̃ potest apprehendi non apprehenso posteriori. Nam cadunt priora in conceptu posteriorum, sed nõ econuerso. propterea nõ potest per intellectum abstrahi homo ab animali, nec hic homo ab homine, sed bene econuerso. Hac de causa dixit Aristo.in.2.physi.tex.18.q̃ intellectus abstahit quantitatem a motu, & a qualitatibus sensibilib⁹, quoniam in substantia materiali, & mobili prius est quantitas quam qualitas. illa.n.imediate consequitur substantiam materialem & ĩmobilem, hæc autem cõsequitur substantiam mediante quantitate, & ideo inquit illic Arist. neque fit mendacium abstrahentium. Latet autem hoc faciẽtes & dicentes ideas, physica enim abstrahunt cum sint minus abstracta &c. q.d. aliud est intelligere vnum non intellecto altero, & aliud est intelligere vnum esse sine altero. primum.n.est verum, & secundum est falsum, & in primo sensu abstrahũt Peripatetici, in secũdo Platonici, ideo &c. Hæc de prima quæstione pro nunc dicta sint. Nam in septimo libro diffuse iterum pertractabitur.

Pro secunda quæstione arguit ad vtrãq; partẽ. Pro parte negatiua sic. sicut geometria est circa lineas, & Arithmetica circa numeros, sic sunt aliquæ aliæ scientiæ mathematicæ circa alia subiecta, puta astrologia circa cœlum, musica circa sonos, prospectiua circa radios visuales. ergo si geometria est circa lineas separatas a materia oĩno, dabit cœlum separatũ, præter cœlum naturale, quod est absurdũ, quoniam illud cœlum vel est mobile, & vt sic non est separatum a materia, omne.n.imateriale est ĩmobile, vt dicetur infra, vel est ĩmobile, & hoc repugnat naturæ cœli. sicut.n.naturale est graui moueri ad medium, sic naturale est cœlo moueri, vel esse mobile circa medium, & sicut absurdum est dare cœlum separatum: sic est absurdum dare sonos, & lineas visuales separatas. Nam eadem ratione darẽtur auditus, & visus separati, qui cõpræhenderent hmõi separata, sicut auditus, & visus quos habemus in nobis cõpræhendunt hmõi non separata. Cum igitur hæc sint ab-

ſurda, ſequit꞉ ꝙ nõ dãtur mathe. ſeparata ſm eẽ a materia.

Pro parte autem affirmatiua ſic arguit, cum magnitudines, quæ ſunt in materia corrumpantur ad corruptionem ſubſtantiæ rei, ſi non dantur magnitudines ſeparatæ imobiles & incorruptibiles: ſequitur ꝙ ſcientia ſit de corruptibilibus, & ꝙ ipſa ſcientia ſit corrupta, corruptis his circa quæ eſt. quod tñ eſt falſum, qm̃ quod ſcitur non poteſt aliter ſe habere: & ſcientia non corrumpitur, niſi corrupto obiecto circa quod eſt vel a ſuo contrario. puta ab ignorantia prauæ diſpoſitionis.

Præterea, res quales traduntur in ſcientiis, tales debent eſſe, aliter ſcientia nõ eſſet vera, ſed falſa cognitio. ſed multa ſenſibilia non ſunt talia qualia traduntur in mathematicis, nam geometra probat ſphæram tangere planum, ſiue rectam lineam in puncto: quod tñ non eſt uerum in ſphæra, & in linea, quæ habet eſſe in materia ſenſibili, & hac ratione vſus eſt Protagoras arguens contra Geometras. Itẽ dicit aſtrologus quoſdam eſſe motus & reuolutiones cœlorũ, qui tñ videtur repugnare cœlo ſenſibili perfecte ſphærico, puta ꝙ ſint per eccẽtricos & epicyclos. Itẽ dicit Aſtronomus aſtra eſſe ſicut puncta, quod tñ non eſt verum, de his aſtris ſenſibilibus cum habeant magnitudinem ſuam. ergo ſi hmõi ſcientiæ debent eſſe veræ, neceſſe eſt vt dentur lineæ, & magnitudines ſeparatæ ab his ſenſibilibus, circa quas erunt huiuſmodi ſcientiæ, & ſic pro vtraq; parte remanet quæſtio dubia.

Et tu aduerte, ꝙ Ariſto. in ſeptimo libro determinabit hoc dubium, & vt habeat ex nũc reſolutionem, dico tria. Primo quod nec mathematica, ſicut nec naturalia poſſunt eſſe ſeparata a materia, qm̃ cũ ſint accidentia, & de rõne accidentis ſit ſubſtantia, neceſſe eſt in ratione quantitatis includi ſubſtantiã, quæ ſit materia, forma, vel compoſitum ſed quoniam quantitas ĩmediate conſequitur materiam, ſicut qualitas formam: ideo in ratione quãtitatis includitur materia, ſicut in rõne hominis includuntur caro, & oſſa, & nerui. vnde ſicut nõ poteſt eſſe hõ ſine carne & oſſe, ſic non

potest esse quantitas sine materia. Secũdo dico, q̃ licet nõ possit esse sine materia, in hoc tñ distinguitur a re naturali, q̃ potest intelligi, & diffiniri sine materia sensibili.i.mater subiecta qualitatibus, & motui, & generationi: & corruptio qualem materiam important caro, & ossa, & lignum, & lapis, & æs. & ratio huius est, quoniam posterius non est de intellectu prioris: sed econuerso, sed quantitas prior est qualitatibus sensibilibus, consequitur enim materiam qualitas autem formam. nã prius necesse est intelligere materiam diuisam per quantitatem, quam recipiat formam, & qualitates consequentes formam priores sunt motu, sicut principia motus. ergo intellectus potest intelligere ac diffinire quantitatem, nõ intellecta materia, vt stat sub qualitate & motu. hac de causa in diffinitione lineæ vel circuli, non cadit lignum, vel terra, vel lapis, & hoc est abstrahere quantitatem a materia naturali & a motu, non quod dicat intellectus quantitatem esse sine materia naturali, vt imaginabantur Pythagorici: sed quod intelligit eam, non considerata materia naturali. In re autem naturali hanc abstractionem nõ potest facere intellectus, quoniam, vt probabitur in septimo libro, ratione hominis est q̃ constet ex corpore naturali & anima. non datur autem corpus naturale sine qualitatibus sensibilibus, & sine motu, propterea intellectus nõ abstrahit naturalia a materia sensibili, nec a motu, sed tantum a materia indiuiduali, vt dictum est supra, Tertio dico, q̃ per hmõi abstractiuam considerationem saluatur veritas scientiæ mathematicæ. Nam Mathematicus cõsiderans lineam sine materia sensibili non iudicat eam existere extra materiam, sed intelligit eam quo ad prædicata per se, quæ potest appræhendere, nõ appræhensa qualitate sensibili. nam si intellectus potest abstrahere frigiditatem ab albedine in niue, prout potest considerare niuẽ frigidã non considerando, vt albã, multo magis id potest in quantitate, quæ prior est qualitatibus sensibilibus.

Ex his patet solutio rationum pro parte affirmatiua, & ad primam negatur consequentia. ad probationem dico,

ꝙ prout de magnitudine ſenſibili habet ſcientia, non corrumpitur ad corruptionem huius vel illius ſubſtantiæ, in quæ niſi per accidens, nō enim ſcitur inquantum eſt in hac ſubſtantia, ſed quo ad prædicata per ſe: quæ ĩmutabiliter verificantur de ea non habito reſpectu ad materiam ſenſibilem: puta triangulus ſemper eſt prima figura rectilinea & ſemper habet tres æquales duobus rectis.

Ad ſecũdam, nego minorem, ad probationẽ nego quin ſphæræ: vt ſphæra eſt, cõueniat tangere planum in pũcto, imo ſi tangeret, & non tangeret in puncto non eſſet ſphæra, eſt enim proprietas conſequens rationem ſphæræ: ſicut non concurrere eſt proprietas parallelæ. & ſi dicis ꝙ experimur ad ſenſum, pilam tangere planum ſecundum ſuperficiem, ergo non in puncto, dico quod experimur hoc tactu phyſico, non autẽ mathematico, ſicut experimur, ꝙ diuiſio in infinitũ non conuenit corpori phyſico in quo dabile eſt minimum probatum: vt in. 1. phy. tex. 36. ſed corpori mathe. ſumpto. i. inquantum continuo. de eccentricis & epyciclis vtrum repugnent cœlo videbitur in libro decimo. De aſtris non dicit aſtronomus, ꝙ in ſe ſint ſicut puncta, ſed in reſpectu ad oculum noſtrũ, ex maxima diſtantia quæ prohibet videri obiectum ſub ſua quantitate. manifeſtum eſt igitur: ꝙ non cogimur dare magnitudines ſeparatas, vt verificentur ſcientiæ mathematicæ,

Et tu aduerte, ꝙ Ariſto. in hoc tertio libro poſtquam arguit ad partes, pro dubio propoſito introducit opinionem quorundã qui ponunt mathe. media inter ideas, & has magnitudines ſenſibiles ac materiales, non quidem extra has magnitudines: ſed penetrantes eas, & hæc fuit opinio eorũ q vt v ſum ẽ in. 4. phy. poſuerũt quaſdã dimẽſiones p ſe exiſtentes & penetrantes corpora ſenſibilia, & dicebant eas eẽ locũ vacuũ, cuius ſentẽtia, qm̃ illic ad plenũ reprobata eſt, ideo nõ ẽ hic iutiliter repetẽda. Hec de ſexto cap. dicta ſint.

CAPVT VII.

IN ſeptimo cap. duo ſunt dubia diſputanda. Primum, ſi principia rerum ſunt genera, quæ prædicantur de eis, an

partes primæ, ex quibus componuntur, sicut sunt elementa. Secundum, dato q genera sint rerum principia, dubitatur an illa sint communissima: vt ens: & vnum, & magnum & paruum.

Ad primum dubium arguit Philosophus pro vtraque parte, & pro parte negatiua sic arguit. Sicut est in uocibus. i. articulatis, & in demonstrationibus, quibus probantur descriptiones figurarũ, & in artificiatis, & in naturalibus, sic proportionaliter debet dici in omnibus aliis rebus. sed in vocibus, non dicitur vox, quæ est genus. & prædicatur de omni voce esse principium constitutiuum vocũ, sed literæ ex quibus componuntur primo tanquam ex primis partibus. & apud Geometram nõ dicitur diagrãma siue descriptio, quæ est genus cõmune omni descriptioni figurarũ esse principium earum, sed primas demonstrationes geometricales, ex quibus procedunt aliæ demonstrationes, tanquam ex primis principiis. sicut ordinauit Euclides in libro suo, in quo posuit primas propositiones, & primas demonstrationes, tanquam elementa prima sequentium demonstrationum. similiter in artificiatis non dicitur artificiatum, quod est genus, esse principium eius, sed illa ex quibus constat, puta lapides, cæmentum, figura, sunt principia domus: similiter in naturalibus non dicitur corpus aut animal genus esse principiũ eorũ, sed prima corpora, vt terra, aqua &c. Quæ & antiqui: vt Empedocles, vocabãt prima rerũ elemẽta. i. pricipia materialia, ex q̃b⁹ cõponunt: ergo &c.

Pro parte affirmatiua: sic arguit. Genera sunt principia cognoscendi rem, ergo & essendi. patet consequentia: quoniam eadem sunt principia cognoscendi & essendi. Quod autem genera sint principia cognoscendi, patet, quoniam ex generibus dãtur diffinitiones, adiunctis tñ differentiis, vt dicetur in septimo libro. sed per diffinitiones cognoscimus res. est enim indicans rei essentiam. ergo genera sunt principia essendi in rebus, sicut & cognoscendi. & confirmatur, quoniam quidam antiquorum: vt dicetur in decimo libro, vtuntur tanquam primis rerũ principiis, ente, & vno,

& magno & paruo, quæ existimantur cõmunissima genera. & sic quæsitum remanet ex vtraq; parte dubium. Huic dubio forte respondet aliquis dicens tam genera, q̃ partes primas componentes esse rerum principia.

Sed contra hanc solutionem, sic arguit Philosophus. Si vtraq; essent principia ab vtrisq; posset accipi vna & eadẽ ratio diffinitiua indicãs rei substantiam: quod tñ est falsum: probatur consequentia, quoniam a rei principiis põt sumi rei diffinitio. Nam per rei principia, sua substãtia cognoscitur. Et vna est tantum vnius rei diffinitio, cum sit vna tantum eius substantià. ergo si tam genera, quam partes primæ componentes sunt rerum principia, ab vtrisq; posset accipi vna & eadem ratio diffinitiua, falsitas autem consequentis, patet quoniam genera & partes primæ componentes sunt diuersarum rationum, ergo ab eis sumetur diuersa diffinitio & non vna, puta a genere sumetur ratio logica, a partibus autem ratio physic. Patet ergo, quod hæc non valet. Ad secundum dubium arguit pro vtraq; parte & primo q; cõmunissima genera non sunt magis principia, sed infima prædicata de indiuiduis .i. specialissima.

Quãtum ad cõmunissima genera, quæ hic appellat ens & vnum sic arguit. Si ea quæ sunt vniuersalissima, sunt magis principia, quia sunt genera, cum hmõi cõmunissima, sicut ens & vnũ sequitur, q; ens sit genus, similiter et vnũ, sed hoc est falsum. Nam necesse est omne genus, ad ita differentia constituere speciem, de qua differentia non prædicatur genus in primo modo per se, quoniam si in diffinitione differentiæ poneretur genus, semper cõmitteretur nugatio quando genus & differentia prædicantur de specie, puta, si in ly rationali includitur diffinitiue animal cum dicit homo est animal rationale bis diceretur animal, sic resoluendo, homo est animal: animal habens rationem, sed de omni differentiã prædicatur ens: aliter esset non ens, similiter de omni differentia prædicatur vnum, est enim conuertibile cũ ente, vt videbitur in quarto. ergo nec ens nec vnum possunt esse genera; ex consequenti non possunt esse

principia rerum, ex eo quod sunt cõmunissima.

Præterea non solum ens & vnum sunt cõia: sed intermedia vsque ad indiuidua, vt species subalternæ & specialissimæ, quia prædicatur de pluribus, ergo si aliqua sunt principia rerum, quia sunt cõmunia, hæc omnia erunt principia, quod non videtur rationabile.

Præterea, non solum genera sunt cõmunia, sed & differentiæ, & sunt causæ cognoscendi rem cum sumãtur a forma, qua res est actu, & vnumquodque cognoscitur inquantum est actu. ergo differentiæ erunt magis principia rerũ quam genera, quod videtur absurdum, quoniam cum sint pene infinitæ: essent quasi infinita principia rerum, ex consequenti nulla aut parua haberetur de rebus scia, vt dictũ est in primo physico. tex. 50. contra Anaxagoram.

Pro parte secunda s. quod specialissima sint magis principia rerum quam genera sic arguit, vnum secundum viam Platonis videtur maxime habere rationem principii. ergo quod est magis vnum, magis erit principium. constat autẽ quod inter cõmunia prædicata, species specialissima est magis vna. quia est indiuisibilis secundum formam, non. n. est diuisibilis per differentias formales sicut genus: sed tñ diuisione indiuiduali siue materiali. ergo est magis principium quàm genera generalissima & subalterna.

Præterea, secũdum viam Platonis, ea inter quæ nõ est ordo prioris & posterioris, nec melioris & prioris, possunt esse separata, ex cõsequenti possunt esse principia, qm̃ Plato põnebat principia rerum separata, ut dicetur in septimo & in decimo libro. Inter quæ autem est hmõi ordo non possunt esse separata. propterea apud Platonem, nec in numeris, nec in figuris potest esse quid separatum, ex consequenti non possunt esse principia secũdum Platonem. sed in specialissima respectu indiuiduorum, non est hmõi ordo: omnia enim æque participant naturam specificam & differũt solum materialiter: In generibus autem est hmõi ordo, quoniam cõmuniora sunt priora, & minus cõmunia posteriora, & diuiditur quodlibet genus in contrarias differen-

tias, quarum vna est perfectior altera. ergo magis rationabile est ponere specialissima eẽ rerũ principia, quã genera.

In oppositum autem. s. ꝙ magis vniuersalia sunt magis principia: & non specialissima, sic arguit. Quod est causa & principium oportet esse preter principiata, & separatum ab eis intelligendo de principio & causa efficiente, quia cum nihil producat seipsum. oportet producens esse separatum a producto sed istæ conditiones magis conueniunt magis vniuersalibus, quia prædicantur de omnibus, & non econuerso, a quo sumitur signum, ꝙ sunt præter ea, de quibus prædicantur veluti ab eis separata. ergo sunt magis principia quam specialissima, & sic patet ꝙ propositum remanet dubium pro vtraqꝫ parte.

Pro determinatione vtriusqꝫ dubii, aduerte, ꝙ secundũ principia doctrinæ Aristo. paruam difficultatem continet, nam cum sint tãtum quatuor genera principiorum & causarum, duo quidem intrinseca, Materiale & formale: duo extrinseca, efficiẽs & finale, vniuersalia tam generalissima, quam media & specialissima, si habent rationem principiis cum sint intrinseca, his de quibus prædicantur, & non possint esse separata secundum esse ab eis, vt probabitur in septimo libro: non possunt esse rerum principia, nisi materiale & formale, inter quæ genus erit principium materiale, quoniam vt probabitur in septimo sumitur a materia, & specialissimum erit formale: quoniam constituitur differẽtia, quæ vt probabitur in eodem loco, sumitur a forma & res magis pendet a forma, quã a materia, quoniam per formam cõstituitur & conseruatur in actu, ideo specialissimũ est magis principium quam genus.

Secundum principia autem doctrinæ Platonicæ habent maiorem difficultatem, quoniam cũ vniuersalia & cõmunia prædicata sint separata a singularibus apud Platonem, si habent rationem principii erunt principia extrinseca. s. efficiens et finis, ex consequenti in via Platonis argumentari potuit pro utraqꝫ parte, an genera essent principia. s. efficientia: & posito ꝙ sic, an prima genera. i. maxime uni-

uerſalia, eſſent magis principia, quam ſpecialisſima, cum hæc & illa ponantur ſeparata apud Platonem.

Et quoniam hic nitimur & adhæremus doctrinæ Ariſt. Bonum eſt vt ſoluamus rationes prius poſitas, & pro ſolutione rationum ad primũ dubiũ, aduerte duo. Primo quod aliud eſt loqui de principiis rei conſideratione logica, quæ eſt ſecundum rõnem, & aliud de conſideratione reali q̃lis eſt conſideratio phyſica & metaphyſica. Nam conſideratione reali partes componẽtes, ſunt vere principia rei, ſiue vt materia, vt ĩ vocibus literæ in artificiatis lignum vel ferrum, in naturalibus quatuor elementa, ſiue vt forma, vt in vocibus ordo literarum, in artificiatis compoſitio ſiue figura in naturalibus, formæ naturales. Conſideratione autem logica, tam genera quam differẽtiæ, poſſunt dici principia inquantum ſunt conſtitutiua diffinitionum & ſpecierum. Nam ſicut apud phyſicum conſtituitur homo ex elementis & anima, ſic apud logicum cõſtituitur ex animali, & rationali, vt ex genere & differentia. Ratione huius duplicis conſiderationis, patet quid dicẽdum ad rationes primi dubii. Nam ratio inducta pro parte negatiua, concludit ſecũdum conſiderationem phyſicam & metaphyſicam. Ratio autem inducta pro parte affirmatiua, concludit ſecundum conſiderationem logicam.

Secundo aduerte, q̃ diffinitio dupliciter dari poteſt de re. Primo per vnum aut per duo genera cauſarũ, puta per materiã, aut p̱ formam, aut per finem, aut efficientem, vt ſi dicatur homo eſt quid cõpoſitum, ex contrariis erit diffinitio per materiam. Si dicatur, homo eſt ſubſtantia intellectualis, erit diffinitio per formam. Si dicatur, homo eſt ſubſtantia ordinata ad beatitudinem, eſt diffinitio per finem. Si dicatur, homo eſt ens productum a ſibi ſimili in ſpecie, ſecundum corpus & immediate productum adeo ſecundum animam erit diffinitio per cãm efficientem. Secundo poteſt dari per oẽs cauſas ſuas, vt ſi dicatur homo eſt ſubſtantia compoſita ex contrariis intellectualis ſecundũ partem, ordinata ad beatitudinem, p̄ducta a ſibi ſimili in ſpe-

cie ſecundum corpus creata immediate adeo ſecundũ animã. Item aduerte, ꝙ diffinitio poteſt dari de re conſiderata logice, & de re cõſiderata realiter, vt hæc, homo eſt animal rationale, eſt logica, hæc autem, homo eſt quid compoſitum ex contrariis elementis & anima rationali, eſt realis, ex his diſtinctionibus, patet quid dicendum ad rationem Philoſophi qua conatur infringere rõnem dicẽtium, tam genera quam partes componentes eſſe rerũ principia. Negatur igitur conſequentia ad probationem, cõceditur ꝙ a rei principiis poteſt ſumi rei diffinitio, ſed negatur ꝙ vnius rei ſit tantum vna diffinitio, niſi detur per omnia principia rei. Si autem non datur per omnia principia non inconuenit eam multiplicari, vt declaratum eſt in diſtinctione data. Et cũ probatur vnitas diffinitionis per vnitatem ſubſtãtiæ rei diffinitæ non valet niſi in diffinitione cõplectẽte omnia rei principia, & ſi dicas. Ergo non omnis diffinitio ſufficienter indicat eſſentiam rei diffinitæ. Reſpondeo ſi complectitur omnia genera cauſarum conuenientium rei diffinitæ ſimpliciter ſufficienter indicat eſſentiam rei diffinitæ, ſi non complectitur omnia genera cauſarũ ſufficienter indicat pro illo genere cauſæ, ſecũdum q̃ datur & illud ſufficit. Hæc pro determinatione primi dubii dicta ſint.

Pro ſolutione rationum inductarum pro ſecundo dubio aduerte, ꝙ rationes probãtes cõmuniſſima & vniuerſaliſſima non eſſe magis principia concludunt ſecundum doctrinam Ariſto. quoniam conſideratione reali, nullum vniuerſale, vt vniuerſale eſt alicuius cauſalitatis, niſi rõne alicuius ſingularis in quo habet eſſe, hæc enim non eſt vera, homo generat niſi quia hic, vel hic generat, & quoniam Plato arbitrabatur maxime cõmuniſſima eſſe extra ſingularia, ideo credebat ea eſſe maxime principia, ſed deſtructo hoc fundamento, quod deſtruetur in ſeptimo & in decimo libro, patet hanc negatiuam eſſe veram, nullum vniuerſaliſſimum vt ſic, eſt rerum principiũ, nec aliud cõmune vt ſic, ergo non eſt magis principium quam minus commune, & propterea non eſt neceſſe ſoluere rationes probã-

tes negatiuam supradictam. Rationes autem inductæ pro secunda parte dubii de specialissimo, q̄ sit magis principiũ quam cõmunissimum, non procedunt, nisi ex fundamento Platonis. s. quod est magis vnum, & est separatum a singularibus &c. sed hoc fundamentum applicatum siue magis cõmuni, siue minus cõmuni, siue habentibus ordinem, siue non habentibus, est falsum in via Aristo. sola enim singularia habēt vnitatem realem, & per se existunt, siue sint immaterialia, vt intelligentiæ, siue materialia, vt composita ex materia & forma, quare &c.

Ad rationem in oppositum negatur minor secundum doctrinam Arist. & cum dicitur q̄ ex quo prædicantur de omnibus, & non econuerso, signum est q̄ sunt præter ea, ex consequenti sunt separata, imo ex hoc sumitur signum oppositum, quoniam in omni prædicatione affirmatiua & in recto, necesse est prædicatum idētificari subiecto, aut in esse subiecto. Idētificatur autem prædicatum essentiale, & inest prædicatum accidentale, tam in accidente proprio quam in accidente communi, quare &c. Hæc de septimo capite dicta sint.

CAPVT OCTAVVM

IN octauo capite disputātur duo dubia, quæ imediate sequuntur ex præcedentibus. Disputatum est enim vtrũ vniuersalia sint principia, & vtrum magis vniuersalia q̄ minus vniuersalia sint magis principia. Et dictum est, q̄ si sunt separata sunt principia, si autem non, non dubitatur. ergo si dātur vniuersalia separata per se existentia, vel si nihil per se existit nisi singulare. Item dubitatur si p̄ter singulare materiale sensibile, daī aliquod ens separatum, quod sit compositum, vel materia, vel forma.

Ad primum dubium arguit pro vtraq; parte, pro parte affirmatiua sic. Si nihil est præter singularia, nulla habetur scientia, quoniam cum sint infinita non possunt sciri. si ergo de aliquo habetur scientia, oportet illud esse vniuersale, tunc vltra, aut illud vniuersale habet esse, aut non: si habet esse, ergo præter singularia datur vniuersale separatum: si

non habet esse, ergo scientia nō erit de vero, quoniam ens & verum conuertuntur, & quod nō est nō contingit scire.

Pro parte negatiua sic. Si vniuersale est separatum a singularib⁹, ergo erit necesse ꝙ prima gña, vel q̄ sunt vniuersalia. i. specialissima, sint pter sua idiuidua, hoc aūt est iposs ibile, vt dictū est in præcedentibus, & magis dicetur infra.

Pro determinatione huius dubii, aduerte, ꝙ Arist. in septimo libro, multiplici ratione contra Plato. concludet ꝑ parte negatiua, quas nolo hic formare, ne fiat inutilis repetitio, vnde pro nunc sufficit soluere rationem adductam ꝑ parte affirmatiua.

Ad ratione igitur dico, ꝙ licet singularia, vt singularia non possint sciri, tamen de vniuersali prædicato de singularibus, habetur scientia, & cum arguitur aut illud vniuersale habet esse, aut non, dico ꝙ habet esse, sed nego hanc consequentiam, ergo præter singularia datur vniuersale separatum, nam habet esse & in intellectu, vt cognitum obiectum in cognoscente & in singularibus, vt in his qbus primo competit existentia: hæc enim est vera, homo existit, quia hic vel hic existit, vnde dicit Aristo. in prædicamētis, secundas substantias existere in primis, vt in his quæ principaliter, & maxime subsistūt. Et si arguitur, ꝙ intellectus concipit vniuersale non cōcepto aliquo singulari, ergo habet esse nō in singulari, aliter intelligeret rem alio modo q̄ sit, & sic falso intelligeret.

Respondeo, & nego consequentiam, quia cum vniuersale si prius vniuersali non inconuenit intelligere prius non intellecto posteriori, & cum dicitur quod intelligeret rem aliter quam sit &c. dico ꝙ id non īconuenit dūmodo non enunciet de re aliter quam sit, nam cum intellectus sit virtus immaterialis, ītelligit rem materialem īmaterialiter. i. modo spiritali, si tamen diceret rem materialem esse imaterialē, falsæ intelligeret, similiter cū sit virtus in organica & receptiua speciei repræsentatiue sine cōditionibus singularibus pōt intelligere rei naturā vniuersaliter, nō co intellecto aliq̄ singulari, si tñ diceret talē rei naturā existere sine

singularibus falsæ itelligeret. Hæc de pmo dubio dicta sint.

Ad secundũ dubiũ arguit pro vtraq; parte, & pro parte affirmatiua sic. Si nihil datur pter singulare materiale sensibile, nullum erit ens intelligibile, sed tantum a sensu cognoscibile: sensus enim est proprie singularium sensibiliũ, tunc vltra, ergo de nullo habebitur scientia, nisi forte quis dicat sensum & scientiam non distingui, vt dicebant aliqui, quorum positio reprobata est in. 2. de anima. tex. 150. scientia enim cum sit in intellectu pro obiecto habet intelligibile, sicut sentire, cum sit in sensu pro obiecto habet sensibile. Præterea, si nihil est præter singularia materialia sensibilia, nihil erit sempiternũ & immobile, omnia enim huiusmodi singularia videntur esse sub motu & corruptione, si nihil est sempiternum, non datur generatio, quoniã in omni generatione est id quod fit, & id ex quo fit, vt materia, & non potest esse non ens, quia ex non ente est impossibile aliquid generari, illud ergo ens, ex quo aliquid fit, aut factũ est ex alio, aut nõ, si nõ, ergo est ingenitum, ergo sempiternum, si ex alio fit, cum non sit processus in infinitũ in causis materialibus, vt dictum est in secundo libro, deuenietur tandẽ ad aliquod non factum ex alio, & illud erit sempiternum, aliter si non est deuenire ad aliquod primũ materiale principium non factum ex alio, nunquam complebitur rei generatio, ex rei consequenti frustra esset. Præterea cum nullus motus sit infinitus necesse est vt habeat aliquem finem, qui erit terminus motus, qui terminus est aliqua forma aut substantialis, aut accidentalis, dempto motu locali, qui est, ad vbi, quem tamen necesse est esse finitum, saltem secundum quamlibet circulationẽ. Quæro igitur de forma quæ est terminus motus aut est pducta per alium motum siue generationem, aut nõ, si nõ, ergo erit ingenita & æterna, si sic, vel est processus in ĩfinitum in causis formalibus, vel est deuenire ad formam primam ingenitam, sed pbatum est in secundo libro, non esse processum in infinitum in formis, ergo daĩ aliqua forma ingenita, ex cõsequenti incorruptibilis & æterna, patet ergo q; vltra singularia materia-

lia sensibilia, q̃ cadũt sub motu & corruptione, necesse est dare aliq̃d separatum ingenitũ & æternum, q̃d quidẽ non est cõpositum ex materia & forma, nec est materia, quoniam cũ sit ens mere potentiale sibi repugnat p se existere.

Pro parte negatiua sic arguit. Si ponatur esse aliquã formam separatam a singularibus, quæritur quæ erunt huiusmodi formæ. Certum ꝙ non erunt artificiales, vanum est enim ponere formam domus, siue aliquam domum separatam a domo sensibili & materiali, si ergo hoc non datur in omnibus naturis, difficillimum erit assignare in qua natura dentur huiusmodi formæ separatæ.

Pro determinatione huius dubii aduerte, ꝙ formæ sunt in duplici differẽtia. Quædam sunt quarum nulla actio supergreditur materiam omnino, sed exercetur aut qualitatibus naturalibus, vt calefacere ex calore, frigefacere ex frigiditate, vel exercentur potẽtiis animæ organicis, vt vegetare, sentire moueri progressiue, concupiscere, & huiusmodi formæ non possunt esse separate a materia, educuntur enim de potentia materiæ per actionem agentis naturalis, ex consequenti eis non competit esse nisi per esse cõpositi materialis, propterea ipso desinente desinunt. Quædam aũt sunt, quarum actio non pendet materia, nec exercetur potentia alligata materiæ, sed eleuata omnino super materiam, vt intelligere, & velle, & has nõ inconuenit ponere separatas a materia, quæ tamen adhuc sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt pars speciei, vt animæ humanæ, & hæ quidem vnibiles sunt materiæ, cum dent homini esse hominẽ, separabiles etiam sunt a materia, & post corruptionem compositi separatæ a materia permanent in esse. Quædam autem completæ sunt in specie, vt intelligentiæ, & primum principium, & non sunt vnibiles materiæ, cum non sint pars, & sunt semper separatæ a materia, & proprie dicuntur formæ, siue actus omnino immateriales & metaphysici. De primis ꝙ non sint, nec possint esse, nisi in materia, determinabit Arist. in. 7. lib. longo processu. De secũda determinabit ĩ lib. 12. tex. 16. De tertiis de-

terminabit in eodem libro in tex. 30.

Nunc superest soluere rationes inductas pro vtraque parte, & ad primam pro parte affirmatiua, dico quod procedit ex fundamentis Plat. qui arbitratur, vt habeatur scientia de naturalibus mobilibus sit necesse dare naturas vniuersales praeter singularia, quod non est verum, nam vt habeatur scientia de naturalibus, sufficit quod intellectus abstrahat vniuersale a singularibus. s. intelligendo vniuersale, non intellectio singularibus, vt declaratum est supra.

Respōdendo igitur formaliter, negō cōsequentiā, nā natura rei sensibilis licet nō existat extra singularia, tamē qa cōceptibilis ē scd͞m se, nō habito respectu ad sua singularia, dicitur eē natura intelligibilis, & vt sic non est necesse vt incidamus in sententiam antiquorum, qui non distinguebant inter scientiam & sentire.

Ad secundā dico, quod licet concludat verum. s. quod necesse est dare aliquod æternum & ingenitum, vt seruetur generatio, tamen nō est necesse illud æternum esse aliquam formam, quæ sit terminus generationis, nec secundum veritatem illud est materia prima, quoniam non est verum, mundum esse æternum, vt docuimus in octauo physicorū, licet Aristo. aliter senserit. Et quando probatur, quod aliter erit processus in infinitum in causis materialibus & formalibus, nego consequentiam, quæ fundatur super hac propositione, quod materia & forma per se generentur, cuius oppositū manifestabitur in libro septimo, vbi dicimus solum compositum generari per se, partes autem per accidens. Illud ergo æternum, vt declarabitur in libro duodecimo, est primum agens & intelligentiæ motrices, cum corpore cœlesti, quæ sunt formæ abstractæ inalterabiles &c. Et hæc solutio sufficiat pro secunda & tertia ratione.

Ad rationem pro parte negatiua: patet solutio ex distinctione data de formis, solæ enim intellectuales possunt existere sine omni materia, & de artificialibus iudicandum est sicut de naturalibus quantum ad inseparabilitatem a materia. Hæc de. 8. capite dicta sint.

CAPVT NONVM.

IN nono capite duo dubia disputanda sunt.

Primo vtrum omnium idiuiduorum vnius speciei, vt omnium hominum, sit vna substãtia.i.vna *quiditas*, siue vna forma.

Secundo vtrum omnium rerum sint eadem principia numero, vel eadem specie & diuersa numero.

Ad primum dubium pro parte negatiua sic arguitur. Si omnium idiuiduorum est vna quiditas siue forma, ergo quæ sunt multa & differentia non erunt multa, & implicat contradictionem, probatur ꝯña. Quorum est vna quiditas siue forma, illa nõ sunt multa, sed vnũ: sed per te multorum & differentium indiuiduorum est vna forma, ergo multa & differentia non erunt multa, ex consequenti multa non erunt multa, quod implicat.

Præterea, si forma omnium indiuiduorum est vna, non poterit assignari ratio, quare talis forma vniatur huic materiæ, & illa illi, nam indistinctis indiuiduis distinctæ sunt materiæ, aliter non different numero, consequentia autem sic probaĩ. Quod est in se indiuisum, remanens indiuisum non componitur cum multis distinctis. ergo &c.

Pro parte affirmatiua non arguit, quoniam apud Platonem eiusdem manifestum est, ꝙ oĩum singulariũ eiusdẽ naturæ est vna forma separata, quam vocat substãtiam & quiditatem oĩum singularium, vt declarabiẽ in libro septimo, & qm̃ in hoc libro procedit tantum disputatiue addu cens antiquorum rationes & fundamenta super dubia hic pertractata sufficiebat pro parte affirmatiua, supponere ꝑdictum fundamentum Platonis.

Et tu aduerte, ꝙ hoc dubium determinatur ſm viam Arist. simpliciter pro parte negatiua. nam in.7.lib.tex.20. probabit ꝙ quid est.i.rei quiditatẽ idem esse cum eo cuius est. ergo sicut multiplicantur indiuidua habentia suam quiditatem quæ dicitur esse rei substantia, sic multiplicãtur q-ditates. Præterea, cum generatio sicut & motus, sumat vnitatem & distinctionem a termino, ad quẽ & terminus generationis

nerātiōis sit forma, sequitur ꝙ omnium indiuiduorū eiusdem speciei sit vna numero generatio, ex consequenti, oīa indiuidua essent vnum indiuiduum genitum, quod est absurdum. Præterea, cum vnumquodq; habeat esse, & vnitatem & distinctionem a propria forma. Si omnia indiuidua vnius speciei habent vnam formam: oīa erunt vnū & non multa, & sic oēs homines erunt tantum vnus hō, quod est contra sensum. Rationes adductę pro parte negatiua concludunt, verum ideo non sunt soluendæ.

Fundamentum Platonis adductum pro parte affirmatiua destruetur in septimo vbi declarabitur vanum esse ponere formam separatam ab eo cuius est forma.

Ad secundum dubium arguit Arist. pro vtraq; parte & pro parte affirmatiua sic. Cum omne quod est in principiato pendet a suo principio, si principia rerū nō sunt eadē numero nec aliquod principiatum erit vnū numero. ergo nullum genitum erit vnum numero, nec particulare, & nullū erit particulare, nullum erit vniuersale, dicitur enim vniuersale, quod est vnū dictū de multis, & in multis, & si non erit vniuersale, nulla erit scientia, qm̄ est proprie de vniuersali. Præterea si non sunt eadem principia numero, nec ens per se, nec vnum per se. i. primum ens, et primum vnum, quod ponitur esse principium oīum erit idem numero, ex consequenti non erit per se subsistens, quod tñ est falsum, qm̄ in entibus est deuenire ad vnum primum. ꝙ. est maxime ens, & vnum in seipso subsistens. ergo &c. Pro parte autem negatiua, sic arguit: Cum diuersitas principiatorū pendeat principiis, si principia rerum essent eadē numero nulla esset diuersitas in rebus, sicut videmus in sensibilibus, si omnes literæ essent eadem, non fieret distinctio syllabarū, nec dictionum, hæc autem sunt absurda. ergo diuersorum diuersa sunt principia.

Et tu aduerte, ꝙ Arist. in. 12. in tex. 19. vsq; ad tex. 29. determinat hoc dubium, & declarat quomō sunt eadē, & quomō diuersa, vtraq;. n. pars est vera bene intellecta, & resolutio stat in hoc, principia rerum sunt duplicia. s. intrinse

cā,vt materia & forma siue potentia & actus,& extrinseca,vt efficiens & finis,principia intrinseca, iterum dupliciter considerantur.s.in vniuersali,vel in specie, si in vniuersali , sic sunt quodāmodo eadem in omni prædicamento, qm̄ sicut in prædicamento substātiæ principia sunt forma: cui opponitur priuatio:& materia, sic proportionaliter in quantitate & qualitate, & in aliis prædicamentis sunt quædam,vt forma & priuatio & materia,vt in prædicamento qualitatis forma est lux,tenebra priuatio diaphanum materia,si in specie,sic sunt diuersa in diuersis,qm̄ vniuscuiusque forma recipitur in sua propria materia,vt aīa intellectiua in corpore humano,aīa equi in corpore equi, forma lapidis in materia lapidis. Principia autem extrinseca quadrupliciter considerantur,qm̄ vel vt primo prima absolute:vel vt primo prima in genere,vel vt specifica,vel vt indiuidua. Si primo prima,sic sunt simpliciter eadem. Nam primo primum efficiens oīum est primum principium , a quo pēdet cœlū & omnia naturalia, vt dicemus in lib. 12. in tex. 38. Si primo prima in genere.s.in genere corporalium sub cœlo sic etiam sunt eadem principia oīum quæ sub cœlo fiunt,nā intelligentiæ: & corpora cœlestia principia sunt oīum inferiorum,tam in elementis,q̄ in elementatis & hæc cum sint incorruptibilia, semper eadē permanent secūdum substantiam,licet cœlum mutetur s̄m vbi, quo ad eius partes,vt stant sub mōtu. Intelligentiæ autem mutatur secundum intellectum & appetitum . Quomodo autem id sit,non est præsentis loci considerare, sed in. 12. libro. Si in specie sic diuersorum productorum distinctorū specie,siue etiam genere, sunt diuersa principia efficientia, nam vt declarabitur in duodecimo libro in tex. 13. vnum quodq; fit a suo vniuoco. ergo homo ab homine,equus ab equo &c. Si indiuiduo, sic iterum distinguo, quoniam vel in distinctis speciebus, vel in eadem. Si primo sic diuersorū indiuiduorum,diuersa sunt principia effectiua,vt huius hominis hic homo,& huius equi,hic equus,vnūquodq; enim agit secundum speciem suam, & non vltra speciem. Si secū

do non inconuenit idem efficiens numero esse principium plurium indiuiduorũ:vt patet de Socrate generante multos filios. Ad conseruandam tñ longam generationem successiuam in eadẽ specie, necessario requiruntur multa principia effectiua, quoniam nullum eorum est incorruptibile. Patet igitur quomodo principia effectiua rerũ sunt eadẽ, & quomodo diuersa. Et aduerte, ꝙ ad generationẽ imperfectorum, possunt semper esse eadem, nam vt dicemus in septimo, Cœlum est sufficiens effectiuum eorum, vt ranæ & vermis &c. Vltra efficiens, datur finis principium extrinsecum: & id similiter est idem & diuersum, nam primo primum: est idem, et hoc est Deus benedictus, ad quẽ vt dicet Arist. in libro. 12. omnia entia ordinantur, sicut totus exercitus ad ducem. & declarabitur illic, quomodo primum efficiens, prima forma, siue primus actus, & primus finis, incidunt in idem numero, fines autem secundarii & proprii, diuersi sunt, sicut & diuersa agentia, & diuersæ actiones, & diuersæ artes, vt declarat Philosophus in primo Ethicorum.

Rationes autem adductæ pro vtraq; parte non sunt soluendæ, nam ratio prima pro parte affirmatiua concludit, ꝙ idem numero principiatum, habet idem principium. s. efficiens proximum, vt hic homo, tãtum ab vno homine generantur, & habet vnam materiam proximam, & vnã tãtum formam substantialem, & vnũ finem sibi propriũ, & hæc omnia vera sunt. Secunda autem concludit, ꝙ principium primo primum, quod est primum ens, & primum vnum, est idem.

Ratio autem pro parte negatiua, concludit necessariam diuersitatem principiorum proximorum tã in principiis intrinsecis, quam extrinsecis, vt seruetur diuersitas in principiatis. nam si materia proxima, & agens proximum non diuersificantur, neque factum diuersificabitur, vt declarabit philosophus in. 8. libro in textu. 12. Hæc de capit. nono dicta sint.

CAPVT X.

IN decimo cap. dubitatur. Si sunt eadem principia corruptibilium & incorruptibilium, et pro vtraq; parte arguit pro parte negatiua sic. Si sunt eadem, non poterit assignari causa, quare aliqua sint corruptibilia, & aliqua nõ. Nã cũ ex eisdem principiis idem sequitur effectus, vel oĩa erunt incorruptibilia, si principia sunt in corruptibilia: vel oĩa erunt corruptibilia, si principia sunt corruptibilia.

Ad hanc rationem respondet Hesiodus, & alii Poetæ dicti Theologi, qui descripserunt diuina sub fabulis, contenti vt ipsi soli seipsos intelligerent non curantes de aliis, isti dicunt Deos esse principia corruptibilium & incorruptibilium. sed differenter, nam fingunt, q; ex diis aliqui gustauerũt nectar, & ambrosiam, & isti facti sunt ĩmortales, & produxerunt incorruptibilia, vt corpora cœlestia. Quidam autem facti sunt mortales, qui non gustauerunt prædicta, & isti produxerunt corruptibilia, vt sunt hæc inferiora.

Sed sic dicentes, loquuntur in intelligibiliter, & pro quãto verba sonant dicunt absurda, nam Dii gustantes nectar &c. Aut gustauerunt, ex voluptate aut ex necessitate. si ex uoluptate, ergo propter talem cibum non sunt facti ĩmortales, uoluptas enim vt uoluptas non est causa permanentiæ, sed supponit eam, si ex necessitate, multo minus facti sunt ĩmortales. stultum est enim dicere indigere cibo, & eẽ ĩmortalem, nam vt inquit Cõmen in. cõmen. 15. Cibus & potus non sunt necessarii: nisi ut restaurẽt corruptum, quomodo igitur remanet æternum: illud quod est natum corrumpi: sed quoniam hæc fabulosa sunt, relinquamus, quoniam non est dignum philosophiam, quæ est ueritatis indagatrix his fabulis multo studio intendere. Ad eandem rationem respondet Empedocles et dicit eadem esse principia omnium, sed eis adiunctũ odium, & quidem quæ producta sunt, sine odio remanent incorruptib. quæ autem cũ odio remanent substantia generationi & corruptioni, ut hæc inferiora, cœlum autem quia sine odio productum est

ideo est incorruptibile.

Sed hæc ratio nõ consonat aliis dictis suis. Nam dicit oĩa præter Deum generari ex odio, quia non staret distinctio inter entia, nec inter partes vniuersi, nisi ex odio, & dicit ꝙ dominante amicitia omnia erunt vnum, et sic dissoluetur vniuersum. de cuius ratione est, vt partes remaneant distinctæ, est igitur odium ita causa generationis, sicut corruptionis, & quidem cũ cœli sint distincti, necessario sunt geniti ex odio, ergo sunt corruptibiles. Quod autem dicit Deũ in se nõ habere odium deducit ad hoc inconueniens, ꝙ Deus non cognoscit omnia. Nam secundum Empedoclẽ simile simili cognoscitur, ita ꝙ necesse est cognoscentem habere in se realiter naturam cogniti, vt dictum est in primo de anima secundum doctrinam antiquorum: si igitur Deus non habet in se odium nõ cognoscit ipsum. ergo nõ cognoscit omnia quod est valde inconueniens, esset enim minus prudens.i.sapiens aliis substantiis intelligentibus, puta intelligentiis & hominibus, quoniam cognoscunt naturam odii. ergo &c. Sed & hmõi opinionem vt poeticam relinquamus, nullam nãq; dicti sui causam adducit, sed nec rationem reddit quare tanto tempore regnat odium, & tãto amicitia, nisi quia sic aptum natum fuit, sed id non satisfacit philosopho inuestigati veritatem, patet igitur, ꝙ nec Empedocles recte respondet rõni inductæ pro parte nega.

Pro parte autẽ affirmatiua arguit sic. Si sunt diuersa prĩcipia corruptibilium & incorruptibiliũ, aut sunt corruptibilia aut incorruptibilia. si corruptibilia cum omne corruptibile aliquando corrumpatur, tandem corrũpentur, quibus corruptis cessabit generatio rerum corruptibilium, ex cõsequenti omnia inferiora, tandem & omnino deficient, quod videtur inconueniens, quoniam generatio tendit in perpetuum, si incorruptibilia remanet dubium, quare ex principiis incorruptibilibus quædam fiunt incorruptibilia, quædam autem corruptibilia. deberent enim fieri tantum incorruptibilia, vt principiata assimilentur suis principiis, præterea omnes antiqui conantur ponere eadem princi-

pia omnium corruptibilium & incorruptibilium: licet nõ videãtur curasse rationem adductam pro parte negatiua, sed leuiter pertransierunt eam & sic remanet dubium pro vtraque parte.

Et tu aduerte, ꝙ apud Aris. in. 12. libro tex. 34. & *in. 8.* physi. tex. 48. & in secundo de generatione tex. 55. ex omnibus his locis simul sumptis haberi potest plena huius dubii resolutio. Pro illius igitur notitia præpono aliquas distinctiones, deinde totum resoluam.

Prima distinctio res corruptibiles & incorruptibiles dupliciter sumi possunt. s. coniunctim & diuisim.

Secunda distinctio, Rerum incorruptibilium, quædam sunt permanentia, quædam successiua: vt motus corporũ cœlestium, qui apud Aristo. secundum se totum est perpetuus. Idem intellige ex parte rerum corruptibilium nã lapis & homo sunt res permanentes, motus autem inferiores, & generatio & corruptio adiunctis alterationibus sunt successiue.

Tertio distinctio principia rerum incorruptibilium: vel corruptibilium sunt in triplici differentia. Quædam prima simpliciter: & vniuersalissima. quædam secundaria vniuersalia, quædam proxima & particularia.

His præpositis dico ad dubiũ, ꝙ principia prima & vniuersalissima effectiua & finalia, tam incorruptibilium quã corruptibilium sunt eadem, imo est tantum vnũ: quod est Deus benedictus, qui vt continens in se omnes gradus essendi sua virtute aliquibus dat esse perpetuum & ĩmutabile secundum substantiam, vt intellegentiis & cœlo & animabus nostris, omnibus autem aliis dat esse temporale & mutationi subiectum, & quidem ꝙ hæc sit mens Aristote. dictum est in secundo libro: & in. 12. in tex. 23. dicet primũ omnium est mouens. s. ad esse omnia.

Principia autem secundaria vniuersalia sunt intelligentiæ & corpora cœlestia: & hæc quidem nullius incorruptibilis permanentis sunt principia effectiua & finalia, sed tantum rei incorruptibilis successiue. Nam sunt principia mo

tus cœlestis effectiua, non autem finalia: vt dicemus in. 12. libro. Omnes enim intelligentiæ mouent, vt assimilentur primo principio. Rerum igitur incorruptibilium permanẽtium quo ad substantiam cum intelligentiæ non sint principia idem & vnum solum est principium. s. Deus. Rerum aut incorruptibilium successiuarum, vt motuum cœlorũ, eadem sunt principia secundaria vniuersalia, quæ sunt intelligentiæ motrices.

Rerum corruptibilium permanentium, & successiuarũ eadem sunt principia effectiua & motiua secũdaria vniuersalia, quæ omnia sunt incorruptibilia & inalterabilia secundum substantiam, vt intelligentiæ & cœlum, nam Aristo. in libro. 12. tex. 34. reducit perpetuitatem generationis & corruptionis ad primum cœlum motum vniformi & simplici motu, eo q; semper & eodem modo se habet in tali motu, non enim magis declinat ad vnum polum quam ad alterũ, sed vniformiter mouetur super polos mundi, cuius motus in duo media diuiditur per æquinoctialem. Alternationem autẽ generationis & corruptionis, reducit ad motũ planetarum sub zodiaco, cuius vna pars declinat ad arcticũ & alia ad meridiem, vt magis declarabitur. 12. Rõ autem Aris. ad hoc propositum in. 8. physi: tex. 48. fuit talis. principia vniuersalia perpetuæ & alternæ generationis & corruptionis rerum corruptibilium, tam permanẽtium q̃ successiuarum aut sunt entia corruptibilia aut incorruptibilia non primo modo qm̃ aut aliquod vnũ corruptibile aut oia, non vnũ quoniam post illius corruptionem cessaret generatio & corruptio in inferioribus non omnia, quoniam cũ successiue generẽtur, non omnia sunt simul actu, ergo non oia possunt esse principia rerum corruptibilium. Relinquitur ergo q; talia principia sint incorruptibilia, vt intelligentiæ & cœlum. Et si quæras quomodo ex principiis incorruptibilibus potest causari ens corruptibilis. Respondebitur in solutione rationũ, patet igitur q; oium rerum corruptibilium eadem sunt principia effectiua & motiua secundaria vniuersalia.

Rerum autem corruptibilium, tam permanentiũ, quã successiuarũ diuersa sunt principia effectiua & motiua proxima, nam vt dictum est in capite præcedenti, vnũquodq; fit a suo vniuoco: & plene declarabitur in lib. septimo, propterea concludet Aristo. in lib. 12. in tex. 34. q si sic se habet, quid ergo oportet quærere alia principia, puta ideas secundum Platonem, vel litem. & amicitiam secundum Empedoclem vel deos gustantes nectar & manna, & non gustantes secundum Hesiodum.

Si autem quæratur de principiis intrinsecis, an sint eadẽ corruptibilium & incorruptibilium. Respondẽdum, quod non, quoniam incorruptibilium materia, non est subiecta priuationi, & eorũ forma totaliter perficit potentiam materiæ. Materia autem corruptibilium est subiecta priuationi & eorum formæ, vtpote particulares non sunt tantæ perfectionis, q aliqua earũ possit oĩno perficere materiã, patet igitur quomõ sunt eadem, vel non eadem principia extrinseca, & intrinseca corruptibilium & incorruptibiliũ.

Nunc respondendum est in rationibus vtriusq; partis. Ad rõnem pro parte negatiua, dico q si essent eadem principia vniuersalia, & secundaria vniuersalia, & particularia, tam extrinseca quam intrinseca, non posset assignari ratio quare aliqua sint incorrup. & aliqua corrup. verum quia distinguitur realiter primum agens ab intelligentiis, & iste a corpore cœlesti, & ista omnia ab agẽtibus naturalibus proximis, & principia intrinseca non sunt eadem in corpore cœlesti, & in elementis: ac elementatis, vt declaratum est. ideo potest assignari ratio, quare aliqua sunt corruptib. & aliqua incorrup. nam dicemus in decimo libro, q ratio intrinseca corruptionis est materia cum priuatione, quæ autem sunt sine materia, aut habent materiam sine priuatione, & sine qualitatibus actiuis & passiuis, vt cœlum sunt incorruptibilia.

Ad rationem pro parte affirmatiua, dico q principium primo primum, tam corrup. quã ĩcorrup. est vnũ et idem quod est Deus: principia autem secundaria, vniuersalia, &

particularia corruptibilium non ſunt eadem, nam intelligẽtiæ & cœlum motum ſunt principia ſecũdaria vniuerſalia & ſunt incorruptibilia, agẽtia autem naturalia vniuoca cũ ſuis productis, ſunt principia proxima particularia, & ſunt corruptibilia, & quando arguitur ſi ſunt corruptibilia ceſſabit omnino generatio, dico ꝙ ſi tam principiũ primo primum & ſecũdaria vniuerſalia eẽnt corruptibilia, ſicut ſunt corruptibilia principia particularia proxima, conſequentia eſſet vera, ſed iam dictum eſt, ꝙ licet particularia principia proxima ſint corruptibilia, non tamen primo primum nec ſecundaria vniuerſalia. Et cum iterum arguit, ꝙ ſi ſunt incorruptibilia remanet dubium. quare &c. Dico ꝙ apud intelligentem non remanet dubium, nam a primo principio emanant incorrup. & corrupt. quoniam eſt contentiuum omnis gradus entis, & ab intelligentiis producuntur corruptibilia, quia agũt per cœlum motum, quod vt motum eſt cauſa variationis in inferioribus, & poſtremo nõ ſolum intelligentiæ, & cœlum cauſant corruptibilia, ſed & agentia proxima, nam ſol & homo generant hominem, & dato caſu ꝙ cœlum ſolum produceret aliqua inferiora ſicut imperfecta, vt ranam adhuc aſſignatur ratio corruptibilitatis in ea, puta quia ſua materia prima eſt ſubiecta priuationi, & quia materia proxima, eſt cum qualitatibus contrariis, patet igitur quomodo cum idẽtitate & diuerſitate principiorum, ſtat corruptibilitas & ĩcorruptibilitas in rebus, de idẽtitate principiorum, quam poſuerunt antiqui, non eſt curãdum, quoniam non attigerunt veritatem. Hæc de decimo capite dicta ſint.

CAPVT XI.

IN cap. vndecimo dubitatur, vtrum vnũ & ens ſint ſubſtantia rerum, vel non, & hoc dubium eſt valde difficile propter opiniones famoſas contrarias, & propter rationes quas pro vtraqꝫ parte adducemus. Aduerte igit̃, ꝙ pythagorici & platonici tenent partem affirmatiuam, dicunt enim ꝙ ens & vnum non adueniunt alicui naturæ, quæ denominetur ens ab eſſe & vna ab vnitate, ſicut denominat̃

animata vel quanta, vel grauis ab huiusmodi sibi aduenientibus. Naturales autem vt Empedocles, & qui posuerunt vnum vel plura ex elemētis, esse principia materialia ex q bus rerum nam cōstat, tenent partem negatiuam. *Qui n.* dicunt omnia componi ex aqua dicunt aquam esse rerum substantiam, similiter qui dicunt & ponunt plura elemēta, ex quibus res factę sunt, dicunt huiusmod elementa esse rerum substantiam, & per huiusmodi principia attribuūt rebus q sint ens & q sint vnum vel plura, nā qui dicunt esse tantum vnum elementum, ex quo res fiunt, dicunt omnia entia esse vnum ens secundum substantiam, & qui ponunt plura elementa dicunt entia esse plura secundum substantiam. Proposito dubio, arguitur ad partes & pro parte Pythagore & Platonis sic arguitur, ipsum ens, & ipsum vnū sunt aliqua substātia separata, & prædicātur de omnibus. Ergo sunt substantia omniū, prima pars antecedentis sic p batur, si non sunt aliqua substantia separata, ergo nullum vniuersalissimum est substantia separata, quod est falsum, probatur hæc consequentia, quoniam ipsum vnum & ens sunt maxime vniuersalia: ergo si ipsa non sunt substātia separata, multo minus ea quæ sunt minus vniuersalia: falsitas autem cōsequentis, patet ex dictis supra, quoniam .s. essent tantum singularia ex consequenti nulla esset scientia, quoniam sentimus singularia, sed non scimus. Secūda pars antecedentis manifesta est, quoniam omne quod est, ens est, & vnum est, quoniam omne ens est indiuisum in se, & diuisum a quolibet alio, ergo prædicantur de omnibus, consequentia autem sic probatur. Quod de aliquibus prædicatur essentialiter & accidētaliter est eorum substantia, quoniam prædicata essentialia denotant substantiam rei sicut accidentialia accidentia rei, sed ipsum ens, & ipsum vnum prædicantur de omnibus, vt declaratum est. ergo &c.

Pro parte vero cōtraria, sic arguitur si ens & vnū sunt aliquod subsistens separatum, ergo vnum est idem qd ens, ergo quod non est vnum nō est ens, & quod est diuersum ab vno est diuersum ab ente, ex cōsequenti est non ens, er-

go redibit rō Parmenidis.f.q̄ oīa sunt vnū ens, & sic erit tantū vnū ens, qđ est falsum, & improbatū est in. 1. Physi. & ī primo huius sciētiæ, & remanet dubiū ꝑ vtraq; parte.

Et tu aduerte, q̄ Arist. partim in libro quarto, partim in decimo, partim in duodecimo determinabit hoc dubium. Pro cuius notitia ꝓpono hāc distinctionem. Ens & vnum tripliciter cōsiderari possunt. Primo pro primo ente & primo vno quod est maxime ens, & maxime vnum, quoniā est simplicissime simplex, & dr̄ primū prīcipiū siue prima causa Secūdo pro ente & vno transcendenter sumpto, qđ de omni ente & omni vnum prædicatur essentialiter. Et de hoc modo entis & vnius pertractauimus diffuse in trac. de transcendentibus. Tertio pro ente & vno in ꝓdicamento quantitatis, & vt sic, sunt determinati generis, nec exeunt ꝓdicamentum quantitatis & dicunt accñs & non subam.

Hac distinctione posita, dico q̄ vnum & ens primo modo non est rerum substātia, quoniā cum sit purissimus & perfectissimus actus in seipso, nulli rei extra ipsum idētificatur aliter cum sit omnis naturæ extra ipsum principium & causa, idem esset causa & causatum, substantia enim idē tificatur ei cuius est substantia, vt etiam manifestabitur in quarto libro, licet autem non sit rerum substātia, est tamē principiū a quo pendet omnis rei substantia sicut a primo calido pendet omne calidum, vt dictū est in secundo libro & magis manifestabitur in decimo. Ens autem & vnum, secūdo modo dicūt rerum substātiam, quoniam de oībus prædicantur quiditatiue, nam de quolibet verum est dicere quod est ens vnum.i.quod habet essentiam īdiuisam, nō tamen modo Platonico & Pythagorico dicūt rerum substantiā. Ipsi enim arbitrantur, q̄ sint separata & per se existentia, extra res quarum dicunt substantiam. Aristo. autē tenet oppositū, tenet enim q̄ sunt ītrinseca rebus. Nā sicut nullū est calidū nisi calore sibi ītrinseco sic nullū est ens formaliter aliquo ente extrinseco: pōt autē esse ens effectiue ꝑ aliquod ens extrinsecū, quoniam nihil a seipso ꝓducitur.

Ens vero & vnum tertio modo dicunt accidens in re-

bus: sunt enim in prædicamēto quātitatis, vt declarabitur in libro decimo, & quoniam accidens posterius est substantia, vt declarabitur in libro septimo, constat ꝙ non dicunt rerum substantiam, sed consequūtur eam, quod autem sit illud accidēs, declarabitur in libro decimo, vbi aget Arist. de vno & multo. Et quoniam Plato & Pythagorici non distinguebāt inter ens & vnum, secūdo modo, & tertio modo, ideo decepti sunt, & intantum processerunt, quod dixerunt vnitatem, quæ est principium numeri, & numerū esse rerum substātiam, quod est penitus impossibile aliter suba eēt ex accidētibus, & id dico scd̄m ꝙ eis īponitur ab Arist. Quis autem fuerit sensus Platonis declarabitur loco suo.

Nunc superest examinare ratione inductas s̄m mentem Aristo & ad rationem pro Platone: nego primam partem antecedentis nisi sumatur ꝓ primo ente, & primo vno q̄d est Deus, & in illo casu, nego secundam partem antecedentis, de nullo enim extra ipsum p̄dicatur nisi in obliquo, puta, quicquid est extra Deum, est a Deo, & ad Deum. Ad ꝓbationem primæ partis antecedentis, nego falsitatem consequentis, & concedo ꝙ nullum est per se existens nisi singulare, & vniuersale nō existit nisi in singularibus, & cum infertur, quod nulla esset scientia, iam ad hoc respōsum est in cap. octauo, & ad probationem secundæ partis antecedentis, nego omne quod est, esse ens & vnū, sumēdo ens & vnū ꝓ primo ente, & primo vno, & cū ꝓbatur, dico ꝙ ꝓbatio verificatur de ente & vno transcendēter sumptis, sic enim sunt prædicata vniuersalissima, sed nō sunt separata, sicut nec quodcunq; aliud v'le. Ad consequentiam autem non oportet respondere, quoniam ex quo negamus antecedens nō p̄ōt deduci ꝙ sint substantia oīum nisi sumantur transcendenter, & tunc negandum est ꝙ sint separata.

Pro ratione adducta a naturalibus aduerte ꝙ in ratione sua, non intendunt de ente primo & primo vno, sed de ente & vno, vt sunt prædicata vniuersalissima, & ratio sic intellecta, concludit verum. Nam bene sequitur si ens vniuersalissimum est aliquod subsistens separatum, est quid

vnum tantum, quoniam non subsistens separatum, non habet vnde multiplicetur, & si dicit substantiam omnium, ergo omnia erunt illud ens vnum, & sic reddit opinio Parmenidis ꝙ omnia sunt vnũ ens, patet igitur quomodo ens & vnum dicunt substantiam rerum, & quomodo non. Hæc de vndecimo capite dicta sint.

CAPVT XII.

IN duodecimo capite dubitatur, vtrũ numeri & corpora & superficies & lineæ & puncta dicãt subm rerũ sensibiliũ vel nõ: & hoc dubiũ videtur sequi ex dubio examinato in præcedenti cap. nam qui dicũt ꝙ vnũ est suba rerũ, cõsequenter dicunt numerum & corpus & superficiẽ.

Arguit igitur Philosophus ad partes, & pro parte affirmatiua sic. Si numerus & magnitudines non substantia rerum sensibilium non poterimus scire quid nam sit eorum substantia, vel eorum principia substantialia, ex quibus cõstant, quoniã cum in re sensibili puta in homine, videamus passibiles qualitates, & motus & relationes, & habitus & dispositiones, quæ sunt in prima specie qualitatis manifestũ est ꝙ nullum ex his est substãtia hominis, quoniam omnis hæc respiciunt subiectũ: substantia autem non respicit subiectum cum sit ens per se, ergo &c. Præter hæc autem non videmus in re sensibili nisi dimẽsiones, puta lineas & superficiem & corporeitatem, ergo si hæc non sunt eius substantia ignorabimus quid nam sit eius substantia.

Et si quæras ac si opinantibus vtrum hæc oĩa sunt æqualiter substantia rei sensibilis, respõdent ꝙ non, quoniã corpus est minus substantia quã superficies, & superficies minus quam linea, & linea quam punctum, & punctus quam vnitas, quia si aliqua sint substantia inter quæ vnũ est diffiniens & aliud est diffinitum, diffiniens est magis substãtia, sed corpus diffinitur per superficiem & supficies per lineã, & linea per punctum, & punctus per vnitatem, ex consequenti vnitas est prior puncto & punctus linea, & linea superficie, & superficies corpore, ergo nõ sunt æqualiter substantia rerum sensibilium. Et aduerte ꝙ hæc ratio tantum

potuit apud antiquos & putauerunt nullũ esse ens substantiam, nisi corpus: alia enim omnia dicebāt accidentia, vnde volentes inquirere principia entis & substantiæ, vt visum est in primo libro contentabantur inquirere principia corporum. Successores vero, vt Pythagorici & Platonici, altius speculantes & ponentes entia incorporea, dixerunt nō solũ magnitudines, sed & numeros esse substantiam entiũ quoniam numeri applicātur naturæ corporeæ & incorporeæ, vt visum est in primo libro.

Pro parte autem negatiua, arguit multipliciter. Primo sic, punctus, linea, superficies, non sunt substantia, ergo nec corpus quod est posterius, consequentia patet, quoniā ex positione tenētium partem affirma. hæc sunt magis substantia quam corpus, ergo si hæc non sunt substantia, nec corpus erit substantia: antecedēs autem probatur, quoniā hæc sunt termini rei corporeæ. Terminus autē rei non est substantia rei, aliud est enim terminare, & aliud constitue re nām rei, quod enim terminat habet rationē vltimi, qđ autem constituit, habet rationem prioris. Præterea hæc variantur in re sensibili, stantes ipsa re, sicut videmus eũdem hominem augeri, impinguari, attenuari, & tamē stat idem homo, non ergo sunt substantia rei, impossibile est enim rē permanere, mutata rei substantia.

Secundo hæc omnia sunt mensuræ & dimensiones rei sensibilis, ergo non sunt substantia eis, probatur consequētia, qm̄ substantia idētificatur ei cuius est substantia, mensura autem distinguitur a mensurato. ergo &c.

Tertio quod est substantia alicuius est actu in eo cuius est subā, sed nō oēs dimēsiones q̄ possunt esse in re sensibili, sunt actu in ea, puta in lapide p̱ sectionem possunt fieri multæ figuræ actu quæ nō sunt nisi in potētia ante sectionem, & ad factione nouæ figuræ fiunt actu, nouæ lineæ & superficies, quæ prius nō erant actu, sicut in cubo nō est actu medietas cubi antequam diuidatur. ergo non sunt substantia rei sensibilis.

Quarto quod est substantia, & aliquando est & aliquando non est, generatur & corrumpitur sed corpus & lineæ & superficies & puncta, licet aliqñ sint aliqñ non sint, qm̃ variantur secundum q̃ corpora adinuicem copulantur, & abinuicem separantur per diuisionem, tamen non generãtur nec corrumpuntur, omne enim quod generatur, ex aliquo generatur, & quod corrumpitur in aliq̃d corrumpit̃, sed non potest aliquid assignari, ex quo hæc generent̃ nec in quod corrumpãtur, ꝑpter eorũ simplicitatẽ. ergo &c. Confirmatur quoniam vt declaratum est in quarto phys. sicut se habet nunc in tempore ita punctus in linea, se licet varientur nũc per decursum mobilis, tamen non generantur nec corrumpuntur, omne enim q̃ generatur aut corrũpitur, generatur & corrumpitur in tempore vel in instanti, sed nunc nõ generatur nec corrumpitur in tempore aliter duraret per tempus, nec instanti aliter haberet esse in tempore medio inter ipsum instans & aliud instãs in quo corrumpitur, quæ omnia sunt contra naturam instantis cuius natura & duratio est indiuisibilis, similiter dicẽdum est de puncto q̃ variatur ad diuisionem vel copulationem linearum, absq; generatione & corruptione eius. Idem dicendum est de linea quæ variatur ad variationem superficierũ & de superficie quæ variatur ad variationem corporis. His igitur rationibus concluditur pars negatiua, dubii ꝓpositi, & sic pro vtraq; parte remanet difficultas.

Et tu aduerte q̃ hoc dubium resoluet Philosophus in libro octauo, vbi determinabit principia intrinseca substantialia rei sensibilis esse materiam & formam, quarũ vtraq; est in genere substantiæ reductiuæ, & tota substãtia rei sensibilis est illud quod resultat ex vnione formæ & materiæ, & illud proprie, est id qđod generatur & corrumpitur, & ipsi adueniunt corporeitas, superficies, & lineæ, & puncta, tanquam termini, & qualitates tanquam principia motuum, & dispositiones, ita tamen, q̃ dimensiones aduenĩũt rõne materiæ: quãtitas enim primo cõseq̃tur materiã, q̃litates aũt aduenĩũt rõne formæ, & relationes cõse-

quuntur, tam quantitatem, q̃ qualitatem, vt declarabitur in libro quinto. Nam ſecundum quantitatem, dicitur hic lapis æqualis vel inæqualis alteri, & ſecundum qualitatem dicitur ſimilis vel diſsimilis. Nunc igitur ſoluēda eſt ratio adducta pro parte affirmatiua, nam rationes pro parte negatiua, verum concludūt. Ad prædictam igitur rōnem reſpōdendo, negatur conſequentia, ad probationem, negatur diuiſio vt inſufficiens, quoniam vltra dimenſiones, & qualitates & motus, & relationes, dep̄hendimus materiā & formam quæ ſunt principia ſubſtācialia, ex q̄bus reſultat ſubſtantia compoſita, aliter ſubſtantia eſſet ex nō ſubſtantiis, ex conſequenti principia componentia eſſent poſteriora re compoſita, non igitur dimenſiones ſunt ſubſtantia rerum ſenſibilium, neq; æqualiter, neq; inæqualiter. Sed videt̃ ꝙ ad mentem Ariſto. ſaltem corpus ſit ſubſtantia rei ſenſibilis, nam hæc p̄dicatio eſt ſubſtantialis & in primo mō per ſe, lapis eſt corpus graue, cœlū eſt corpus quintū. ergo &c.

Ad hoc dicitur ꝙ ſm doctrinā Ariſt. corpus dicit duo. Primo dicit cōpoſitum ex materia & forma, ad q̄d ſeq̄tur quātitas continua, nō enim datur magnitudo ſine materia neq; materia ſine magnitudine aliter non eſſet diuiſa a quacunq; alia materia. Secundo dicit trinam dimenſionem. ſ. longi. & lati. & ꝓfunditatem, quæ ſunt accñtia & de p̄nto quantitatis, corpus primo mō eſt ſubſtātia & conſideratur abſolute a metaphyſico, inquātum aūt mobile, a phyſico, ſecundo mō eſt quantitas & conſideratur a mathematico, concedo igitur ſm doctrinam Ariſt. ꝙ corpus primo mō dicit ſubſtantiam rei ſenſibilis, & ingreditur eius diffinitionem, nego aūt ſecūdo mō, & q̄m antiqui ignorabant hanc diſtinctionem crediderunt corpus, ſecūdo mō eſſe ſubſtantiam rei, & in hoc deceptu poſuerunt mathematica vt corpus, ſuperficies lineas puncta, numeros eſſe rerum ſenſibilium ſubſtantias. Hæc de cap. 12. dicta ſint.

CAPVT XIII.

IN cap. 13. dubitat̃ ſi præter res ſingulares ſenſibiles & p̄ter magnitudines mathematicas, quas diximus nō eſſe

principia

principia sub{st}ātialia nec substantiā rerū sensibiliū sit necesse ponere formas.i.ideas separatas, & arguitur ad partes.

Et pro parte affirmatiua, antequam arguatur declaratur differentia & conuenientia sensibilium naturalium cū mathematicis. Aduerte igitur, ꝙ in hoc differunt, quia sensibilia naturalia differunt cum materia, mathematica aūt sine materia, vt supra dictū est. Cōueniunt autem qm̄ vtrobiq; inueniuntur plura numero sub eadem spē. Nam sicut sunt plures hoies sub specie hominis sic sunt plures lineæ rectæ, sub linea recta & plures isosceles sub isoscele, posita hac declaratione, sic arguitur si non dantur species separatæ præter sensibilia & mathematica quarū quælibet sit vna specie & numero, sequitur ꝙ principia entium sensibilium non sunt determinata ꝭm numerum, sed tm̄ ꝭm speciem, sed hoc est falsum, & consequentia quidem manifesta est, qm̄ cum hō sit principium hominis, & sub homine contingat dari plures homines numero, si non datur hō separatus, qui sit vnus specie & numero, patet ꝙ principia hominis non sunt determinata ꝭm numerū, sed tantum ꝭm speciem, pro quanto non est hō nisi ab homine, falsitas autem cōsequentis probatur, qm̄ si rerum sensibilium nō sunt determinata principia ꝭm numerum erunt, ergo indeterminata, ex consequenti potuerunt esse numero infinita, quod est falsum, & improbatū in.1.physic. & in primo lib. huius scientiæ, vt ergo fugiantur hæc incōuenientia oportet ponere species separatas, quæ sunt principia determinata numero oīum singularium, puta ꝙ per se hō sit principium oīum hominum, & per se leo, & harum specierum talis sit natura, quod nihil per accidens conuenit eis, sed tātum ea quæ sunt de ratione speciei, vnde hæc est falsa, per se homo est albus vel niger, vel sanus, vel æger.

Pro parte autem negatiua sic arguit. Si ponantur huiusmodi specie sequuntur omnia inconuenientia quæ suprapo sita sunt in capite sexto, præcipue ꝙ corruptibile & incorruptibile erunt eiusdē naturæ, dicunt enim ponentes ideas hūc hominem & per se hominem esse eiusdem naturæ, &

tū hunc hominem esse corruptibilem, & per se hominem incorruptibilem, præter hoc inconueniens adducentur multa in libro septimo, & sic pro vtraque parte remanet difficultas dubii propositi.

Et tu aduerte, q vt diximus in cap. 6. hoc dubiū determinabitur absolute in lib. 7. parte nega. tam in naturalibus q̄ in mathe. & nisi adduxisset Aristo hic particularē rōnem pro Platone non replicatum fuisset hoc dubium.

Nunc igitur demissa ratione pro parte negatiua. quoniā verum concludit, soluemus adductam pro parte affirma. ad cuius euidētiam aduerte, q vt supra diximus in cap. 9. principia rerum sensibilium sunt duplicia quædam extrinseca, vt efficiens & finis, quædā intrinseca, vt forma & materia, de principiis extrinsecis præcipue de efficiente & mouente primo & vniuersalissimo & de efficientibus secundis vniuersalibus, quæ sunt intelligentiæ & corpora cœlestia verum est, q sunt determinata specie, & numero, & quot sint, inuestigabit Aristo. in lib. 12. in tex. 42. De efficientibus autem particularibus & vniuocis cum suis productis, dico q sunt determinata secundū speciem pro quāto vnūquodque agit sibi simile in specie, & non aliter, nisi adsit mōstrum quod prouenit ex defectu agentis vel in dispositione materiæ, non autem est necesse, vt Plato opinatur q sint determinata specie & numero, ita. s. q in omni natura sensibili, detur natura specifica præter omnia singularia quæ existens vna specie & non multiplicata numero, sit productiua omnium indiuiduorum in tali natura, sed sufficit q hoc indiuiduum sit ab hoc efficiente eiusdem naturæ, concurrente efficiente vniuersali primo & Vniuersali secundario: de principiis autem intrinsecis maxime de formis sufficit, q sint determinate secundū speciem, & q differant gradibus formalibus & indiuiduentur per materiā signatam, extra q̄ non habent esse, nisi anima intellectiua, quæ non educitur de potentia materiæ. Ex his respondeo ad rationem, & cōcessa declaratione illic posita, simiter cōcessa consequentia quo ad principia intrinseca formalia, ne

gatur falsitas consequentis ad probationē concedo q erūt indeterminata quo ad numerum ꝯsiderata indiuidualiter, nam sicut multiplicantur indiuidua eiusdem speciei per successionem generationis sic multiplicantur eorum formæ, & cum dicitur id esse falsum & improbatū in primo physi. & in primo libro huius scientiæ, dico q illic non est improbata indeterminatio secundum numerum indiuidualem, sed ſm numerum formalem puta q in omni productione debent esse tot principia intrinseca & non plura neq; pauciora.s.materia & forma & priuatio, & probatum est in secundo libro huius sciæ, q est status in causis materialibus sumptis formaliter, & similiter in causis formalibus, non autem fuit intentio philosophi, ponere determinationem ſm numerum in formis indiuidualibus, neque in partibus materiæ signatæ siue vt stat sub quantitate, qm̄ vt quāta diuisibilis est in infinitum, patet ergo q positio Platonis quo ad ideas nullā īducit necessitatē. Hæc de cap. 13. dicta sint.

CAPVT XIIII.

IN cap. 14. Dubitatur vtrū prima principia sint in actu vel in potentia & ratio dubitādi fuit diuersa opinio antiquorum, nam qui ponebant tantum principia materialia dicebant ea esse in potentia, quoniam de rōne materiæ est, vt sit in potentia ad hoc quod ex ea fiat aliquid. Qui vero posuerunt principia formalia vt Plato qui posuit ideas, dicunt ea esse actu, quoniam forma est actus, & facit rē esse actu, arguit igitur Philosophus ad partes, & q sint in potētia arguit sic. Si sunt actu aliquid est prius primis prīcipiis quod est impoſſe probatur consequentia: potentia est prior actu, ergo potentia erit prior primis principiis, probatur antecedens, quoniam prius est a quo non cōuertitur subsistendi consequentia: sed bene sequitur, hoc est actu, ergo pōt esse: quod enim est impossibile non potest esse actu, sed nō conuertitur, hoc potest esse. ergo est actu manifestū est igitur potentiam esse priorem actu ex consequenti, necesse ē prima prīcipia eē in potētia, ne detur aliqd pri⁹ eis.

In oppositum arguitur sic. Si prima principia sunt in po

tentia, nihil erit productum, imo nullum erit ens, nam qđ est in potentia, nundum est, ex consequenti est non ens. ergo prima principia sunt nõ entia. ergo nullus erit effectus, qm̃ non ens nihil potest causare. Cum igitur omne ens sit principium aut principiatum, si prima principia sunt in potentia neq; erunt entia, neq; aliquis effectus erit ab eis ex consequenti aufertur totum ens.

Et tu aduerte ꝙ Philosophus in lib. 12. tex. 30. & 31. replicat idem dubium & easdem rationes vt hic, sed iam in lib. 9. tex. 13. determinauerat propositum, & determinatio stat in hoc. Actus & potentia dupliciter considerantur. Primo simpliciter. secundo in eodem procedente a potentia ad actum, primo modo, actus est prior potẽtia, quoniã nihil reducitur de potentia ad actum. nisi per aliquod iam existens actu, vel formaliter, vel virtualiter. formaliter quidem, vt in productione vniuoca. virtualiter autem, vt in productione æquiuoca. in eodem vero procedente a potentia ad actum, constat potentiam esse priorẽ actu: & hoc inuenitur in omni generabili, qđ enim generabile est pri' est in potentia quam in actu. nam si generabile est, nundũ actu est ex hac ergo distinctione patet ꝙ primũ principiũ, a quo producitur omne ens est omnino actus, & nullo mõ in potenti a, vt probabit Aristo. in lib. 12. in tex. 30. loquẽdo autem de primo principio materiali, dico ꝙ prius est in potentia q̃ in actu, quoniam de ratione materiæ est esse ens in potentia, & tñ non potest reduci ad actum nisi per ens actu, ex consequenti principium materiale non potest esse primum ens, principium autem primũ formale, quoniam vt dicemus in lib. 12. coincidit in idem numero, cum primo efficiente necesse est vt sit actu. Dicemus enim Deum esse primum actum siue primam formam metaphysicalẽ, primum efficiens & primum finem.

Nunc superest soluere rõnem probantem ꝙ sunt in potentia. nam ratio in oppositũ concludit. negatur igitur ꝯsequentia. Ad probationem. negatur potentiam esse vniuersaliter priorem actu, licet concedatur in vno & eodem pro

cedente a potentia ad actum, & cum arguitur, quoniã non conuertitur &c. dico ꝙ ille modus arguendi verificatur in omni eo quod reducitur de potentia ad actum. & est illud cuius esse est corruptibile. in æternis autem vt dicit Aristo. in. 5. Physi. cum non differat esse & posse, potentia passiua nõ præcedit esse actu, & quoniam prima principia entium productiua sunt æterna & incorruptibilia & inmaterialia, vt declarabitur in lib. 12. ideo semper fuerunt actu, secundum veritatem quidem primum principium semper fuit actu, ſm Aristo. autem & primum principium & intelligẽtiæ & cœlestia corpora. Hæc de. 14 cap. dicta sint.

CAPVT XV.

IN cap. 15. dubitatur vtrum prima rerum principia sint vniuersalia vel singularia. & hoc dubium ponitur propter Platonem: qui posuit naturas specificas abstractas & esse principia & productiua ac formalia singularium. Et arguitur ad partes, & pro parte negatiua sic. Si prima principia prima sunt vniuersalia non erunt substantiæ, & sic fient substantiæ a non substantiis, quod est impossibile. probatur cõsequentia. substantia significat hoc aliquid, vniuersale non significat hoc aliquid, sed quicquid. i. quale substantiale, quod idem est quod cõmune multis in genere substãtiæ. ergo si principia sint vniuersalia non erunt substantiæ. Et aduerte ꝙ hæc propositio, substantia significat hoc aliquid, proprie verificatur de prima substantia, quæ in se & per se existit. Et quoniam apud Plato. ideæ quas ponit principia sunt per se subsistẽtes, ideo si sunt substantiæ sunt substantiæ primæ, ex ꝯsequenti significant hoc aliquid, ex hoc sequitur ꝙ nõ possunt esse vniuersales. vnde videtur Plato dicere contradictoria. s. ꝙ principia prima sint substantiæ in se subsistentes, & si vniuersales.

Sed forte dicet aliquis, non inconuenit, quod est cõmune multis, esse hoc aliquod.

Sed contra hoc, sic arguit Philosophus, ergo singulare poterit esse multa hoc aliquid, quod est falsum, qm̃ tunc nõ esset vnum numero, probatur consequentia. In Socrate,

est animal vt cõmune multis, & homo, & est ipse Socrates, ergo erit tria hoc aliquid.s.animal: homo, Socrates, immo Socrates erit tria animalia. nam animal est animal, & homo est animal: & Socra. est animal. hæc autem sunt absurda. ergo &c.

Pro parte affir. sic. Si prima principia non sunt uniuersalia nõ sunt scibilia: quoniam scientiæ sunt vniuersalium. si non sunt scibilia, nec principiata erunt scibilia, pendet.n. scientia principiatorum a scientia principiorum, & sic omnis scientia peribit.

Et tu aduerte ꝙ in lib.7.in tex.46.&.47.&.48.replicabit rationes hic adductas pro parte negatiua, & alias addet & determinabit pro parte negatiua absolute: quoniam apud Aristo. per se subsistere conuenit tantum singulari, & quoniam causare siue principiare, præcipue effectiue, vt dicetur in libro.9. fundatur in rei existẽtia: ideo necesse est omne principium productiuum esse singulare, nec actio verificatur de aliquo vniuersali, nisi quia est in aliquo singulari. nam vt sæpe diximus, homo non generat nisi quia hic vel hic homo generat. Propterea, vanum est ponere principia prima rerum esse vniuersalia in prædicando, licet sint vniuersalia in causando, vt Deus intelligẽtia, cœlum, quorum tamẽ vnumquodq; est in se singulare, & hoc aliquid, vt declarabitur in libro.12.

Relictis igitur rationibus pro parte negatiua, quoniam verum concludunt, soluenda est ratio pro parte affirmatiua. negatur igitur consequentia. ad probationem dico, ꝙ scientiæ non solum sunt vniuersalium, sed etiam singularium incorruptibilium & immaterialium, sunt enim entia neecessaria, & non contingit ea aliter se habere, ergo sunt scibilia, quod autem dicitur scientiam non esse singularium intelligitur proprie de singularibus corruptibilibus & materialibus, cum sint in continua variatione, quoniam igitur prima rerum principia productiua sint immutabilia secundum substantiam, licet sint hoc aliquid, tamen sunt vere scibilia, immo perfectissima, cum sint maxime actu,

& non est necesse vt fiant actu intelligibilia, sicut hæc materialia. Patet igitur quod non cogimur ponere prima principia rerum esse vniuersalia: neque vt sint productiua: neque vt sint scibilia. Hæc de cap. 15. dicta sint et de omnibus dubiis disputatis ab Aristo. in hoc. 3. libro Metaphysicæ.

EIVSDEM CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

Epitome, super quarto lib. Metaphy. Arist.

DISPVTATIS dubiis motis in lib. 3. & determinatis a nobis, ne studium adiscentis fieret inutile. In hoc. 4. lib. intendit Aristot. stabilire subiectũ huius scientiæ, & declarare quod ad Metaphysicum spectet considerare de substantia & accidente, & de passionibus entis, & vt de vno: & multitudine eodem & diuerso, & de oppositis, & de primis principiis complexis: quæ dicuntur dignitates. Totam igitur intentionem Aristo, concludemus in duobus tractatibus.

In quorum primo agemus de subiecto huius scientiæ, & de quibus habet considerare.

In secundo agemus de principiis complexis.

TRACTATVS PRIMVS

PRimum tractatum diuidimus in quatuor capita.

In primo probabitur, quod hæc scientia versatur circa ens inquantum ens, & circa accidentia, quæ per se conueniunt enti: ex consequenti ens inquantum ens est subiec-

ctum eius.

In secundo probabitur, ꝙ hæc scientia habet considerare, tam de substantiis, q̃ de accidentibus.

In tertio probabitur, ꝙ hæc scientia habet considerare de vno, & multitudine, & eodem, & diuerso, quæ sunt opposita.

In quarto probabitur, ꝙ habet considerare de principiis primis complexis, & defensare ea contra negantes.

CAPVT I.

IN primo cap. probandum est, ꝙ hæc scientia versatur circa ens inquantum ens: & circa eius proprias passiones. ad cuius probationem propono duo.

Primum est, quoniam ens & proprietates suæ, vt vnũ & multa, & idem & diuersum &c. sunt termini cõmunissimi, a quorũ cognitione pendet sequentium cognitio (ignoratis enim primis impossibile est sequẽtia scire) necesse est vt in aliqua scientia considerentur, & si dicat aliquis, ꝙ sufficit in aliqua specie considerare ens, quoniam ingreditur conceptum omnium: non autem est necesse considerare ea quæ sunt accidentia entis.

Contra determinatum est in primo Poster. ꝙ eiusdem scientiæ est determinare de subiecto & de passionibus siue proprietatibus, quæ per se conueniunt subiecto, vt qui cõsiderat numerum considerat parem vel imparẽ. ergo eiusdem scientiæ est considerare ens, & quæ per se conueniunt enti. Dico autem quæ per se conueniunt subiecto ad differentiam eorum, quæ cõueniunt per accidens, & quoniam quæ per se conueniunt inferiori, per accidens conueniunt superiori, sicut esse risibile per se conuenit homini, sed animali cõuenit per accidens: nam potest inueniri animal sine risibili, non autem homo ideo quæ conueniunt per se partibus entis: vt enti mobili eẽ in loco, habere materiam: & enti quanto esse diuisibile in partes quantitatiuas, per accidens conueniunt enti inquantum ens, nam datur ens sine loco, & sine materia, & sine diuisione quantitatiua, vt declarabitur in. 12. libro. Ideo hmõi proprietates nõ sunt cõ-

ſiderandæ in ſciētia de ente inquãtũ ens. Quæ aũt cōueniãt enti inquãtũ ens, ſunt ea quæ cōueniunt cuilibet enti diuiſim, vt vnũ vel multa, idē vel diuerſum, ſimile vel disſimile. Et hæc cōſiderãda ſunt ĩ ſcīa, quæ ē de ente ĩquãtũ ens.

Secundum eſt, ꝙ ſcientia conſiderans de ente inquantũ ens non eſt aliqua, ex ſcientiis ſpeculatiuis particularibus, quales ſunt phyſica & mathematica. Iſte enim aſſumunt ſibi partem ſubiectiuam entis, circa quam occupantur, & conſiderant per ſe accidentia illius partis, ſicut mathematica aſſumit ſibi numeros & magnitudines & conſiderat de eis, & de ſuis per ſe accidētibus, vt de recto & curuo, de pari & impari, & naturalis aſſumit ſibi, vt inquit Commen. in com. primo ens mobile, & ꝯſiderat de accñtibus eius ſm ꝙ eſt mobile, vt de motu, de loco, de tempore. &c.

Ex his duobus concluditur, ꝙ metaphyſica eſt illa ſcientia, quæ verſatur circa ens inquantum ens, & circa eius per ſe accidentia, & ꝓbatur ſic. Scientia conſideratiua vniuerſalium cauſarum & principiorum entis inquantũ ens, verſatur circa ens inquantũ ens, & eius per ſe accidentia, eiuſdem enim ſcientiæ eſt conſiderare ſubiectum & principia & cauſas ſubiecti, ex. 1. Poſter. ſed vt dictũ eſt in procemio huius ſcientiæ ipſa conſiderat principia & cauſas vniuerſales entis inquantum ens, cum ſit ſimpliciter ſapientia, ergo &c. Et confirmatur quoniam antiqui q̄rentes prima & altisſima principia, quærebãt principia entis, vnde qui poſuerunt tantum principia materialia dixerunt philoſophiã naturalem eſſe primam philoſophiam, arbitrantes ſola corpora eſſe ens, patet igitur metaphyſicam verſari circa ens inquantum ens. Hæc de primo cap. dicta ſint.

CAPVT SECVNDVM.

IN ſecundo cap. probandum eſt, quomodo hæc ſcientia habet conſiderare tam de ſubſtantiis, quam de accidentibus, & quoniam ens ſufficienter diuiditur per ſubſtantiam & accidens, conſequenter manifeſtum erit, ꝙ hæc ſcientia de omni ente conſiderat, vt igitur habeatur plena reſolutio, ponuntur tres concluſiones.

Prima conclusio, hæc scientia considerat de substantiis & accidentibus simul & sic probatur. Scientia considerans aliquod cõmune multis non æquiuocæ, sed analogice considerat de omnibus modis, quibus dicitur. Hanc declarat Philosophus exemplificans de salubri, siue de sano, qđ qm̄ consideratur in arte medicinæ, & de multis dicitur in habitudine ad vnum, vt de cibo, de medicina, de vrina, in ordine ad animal quod est subiectum sanitatis, ideo ars medicinæ habet considerare de omnibus modis quibus dicitur sanum, sed ens dicitur multipliciter, non æquiuoce, sed in ordine ad vnum primum quod est substantia, nam alia entia sunt aut mẽsuræ substantiæ, vt quantitates, aut dispositiones eius sicut qualitates, aut viæ ad eam, vt motus & generatio, aut priuationes & negationes eius, sicut corruptio & mors, ergo hæc scientia quæ considerat ens inquantũ ens, habet considerare de substantiis & de omnibus, quæ non sunt entia secundum se, sed in ordine ad eas, hæc autẽ sunt accidentia, tam respectiua quam absoluta, tam permanentia quam successiua, patet igitur q̃ hæc scientia considerat de substantiis & accidentibus.

Secunda conclusio, hæc scientia est principaliter consideratiua substãtiæ, probatur primum & principale ens est substãtia, quoniam est ens per se, & nõ inordine ad aliud, accidentia autem sunt entia inquantum fundantur, & pendet a substantia. Ergo hæc scientia principaliter considerat de substantia, probatur cõsequentia, quoniam scientia consideratiua alicuius cõmunis analogi. primo & principaliter est de primo analogato, & nõ est de aliis nisi in ordine ad ipsum, vnde ars medicinæ principaliter est de animali sano, & nõ est de aliis modis, nisi in ordine ad ipsum, cum igitur hæc scientia sit consideratiua entis analogi, principaliter est de substantia, quæ est primum analogatum & non est de aliis nisi in ordine ad substantiam.

Tertia conclusio, hæc scientia habet considerare de omnibus substantiis non quidem secundum specificas rõnes, quibus abinuicem distinguuntur, sed inquãtum sunt entia

& inquãtum substãtiæ, hæc probatur sic. Quæcunque sunt vnius generis subiecti ad vnam scientiam pertinent considerratiuam illius generis subiecti. Nam qa omnes colores continẽtur sub colore quod est obiectum visus, ideo ad visum pertinẽt, & quia oẽs voces literate cõtinent sub voce literata quæ est genus subiectum circa quod versatur grãmatica, ideo ad vnam scientiam grãmaticam pertinẽt, sed omnes substantiæ, tam sensibiles, quam ĩmateriales sunt vnius generis subiecti quia continentur sub ente, ergo ad illam scientiam spectant, quæ versatur circa ens, q̇ est hæc, dixi autem, non quidem secundum specificas &c. Quoniã id non ad vniuersalem sciẽtiam spectat qualis est hæc, sed ad particulares scientias consideratiuas tantum de aliqua parte entis, puta ad physicam quo ad substãtias sensibiles, substantiæ autẽ insensibiles quod ad proprias earum rationes, spectant ad vltimam partem huius scientiæ, vt declarabitur in libro. 12. Nam illic proprie fiet applicatio ad huiusmodi substantias, quarum cognitio videtur primi Philosophi. Patet igitur quomõ hæc scientia considerat de substantiis & accidentibus, sed principaliter de substantiis, & de omnibus substantiis inquãtum entia & substantia sunt. Et in his habes totalem resolutionem dubii moti in libro tertio in cap. 4. Hæc de secundo cap. dicta sint.

CAPVT TERTIVM.

IN tertio cap. probandum est, ꝙ hæc scientia debet considerare de vno, & de speciebus vnius sumpti trãscendẽter quæ sunt idem simile æquale, similiter habet considerare de opposito ipsi vni, quod dicit multa siue pluralitas & de speciebus oppositis speciebus vnius quæ sunt diuersum dissimile inæquale, & omnia genera oppositionum sicut oppositio contraria cõtradictoria priuatiua relatiua, vt igitur resoluantur oĩa præposita pono cõclusiones tres.

Prima conclusio, hæc scientia habet considerare de vno sumpto transcendenter, quod dico ad differentiam vnius, vt est principium numeri quantitatiui. Illud enim vt sic, est de cõsideratione mathematici. Hanc cõclusionem probat

Aristo.sic. Quæ sunt idem conuertibiliter realiter, licet distinguantur ratione ad eãdem scientiam pertinent, sed ens & vnum transcendens sunt idem conuertibiliter, realiter, licet differant ratione. ergo &c. Maiorẽ Aristo. relinquit vt manifestam, nam eiusdem scientiæ est considerare hoĩem & rationale animal & sensitiuum, principiũ & causa, quoniam sunt idem conuertibiliter realiter. Mi. vero probatur dupliciter, sed prius declarandum est, ꝙ se adinuicem consequuntur. i. se habent conuertibiliter, vnde inquit Arist. ꝙ seinuicem consequuntur sicut principium & causa. Quod tu intelliges de principio productiuo, & de causa productiua, quæ in rebus creatis conuertibiliter se habent, nam in creatis omne principium productiuum est causa, & omnis causa ꝓductiua est principium, vtrum autem principium absolute sumptum conuertatur cum causa, dicemus in libro quinto. Item ꝙ differunt ratione licet sint idem re, aliter eẽt nugatio dicere ens vnum, sicut cum dicitur, vestis & indumẽtum, sic declarata, minor probatur sic. Primo si aliqua duo dicantur de aliquo & nullam diuersitatem causant in eo, sunt penitus idem re, sed ens & vnum si dicãtur de aliquo nullam diuersitatem causant in eo, nam sicut idẽ est dicere homo & ens homo, ita homo & vnus homo, & probatur sic, simul generantur & simul corrumpuntur simultate naturæ, homo & ens homo, homo & vnus homo. Quæ autem simul simultate naturæ ad differentiam subiecti & proprie passionis, ex quibus passio est posterior natura generantur & corrumpuntur sunt idem & nullam diuersitatem dicunt in eo de quo prædicantur. ergo manifestum est, ꝙ ens & vnum transcendens sunt idem conuertibiliter realiter. Secundo sic, quæ prædicantur de substantia rei per se ipsa & non mediante alio, sunt idem realiter, & dico non mediante alio ad differentiã proprie passionis, quæ quoniam non prædicatur de subiecto, nisi mediante differentia substantiali vel forma a qua fluit, non est idem re cũ subiecto, nam risibile non prædicatur de homine, per seipsum, sed mediante, rationali, sed ens & vnum trãscendens

prædicantur de ſubſtantia rei per ſeipſa. Nam de ente conſtat, quoniam quicquid eſt, ens eſt, de vno autem ſic ꝓbat Cõmenta. in cõmento tertio. & concorditer B. Tho. Si res eſt vna, non per ſeipſum, ſed mediãte alio, quæritur de illo alio cum ſit ens, erit vnũ, aut ergo per ſeipm̃ aut per aliud, ſi per ſeipſum habetur interum, quoniam & de primo idẽ poterat reſpõderi. Si per aliud iterũ quæritur vt ſupra, & cum non ſit proceſſus in infinitum dicendum eſt, ꝙ vnum quodq; eſt ens & vnum per ſeipſum & nõ per aliquod medium. Conſtat ergo ꝙ ens & vnum ſunt idem realiter conuertibiliter. Vtrum aũt vnum tranſcendens & vnũ numerale ſint idem, determinabitur in q̃ſtionibus noſtris.

Secunda concluſio, hæc ſcientia habet cõſiderare de ſpeciebus vnius ſicut de ſpeciebus entis, & ſumitur ibi ſpecies largo modo, vt ſit ſenſus, ꝙ habet conſiderare de partibus vnius ſiue de modis, ſicut de partibus & modis entis, & ꝓbatur ſic. Quia ens & vnum ſunt idem realiter per præcedentem concluſionem, ad eandem ſcientiam pertinent, ergo quia eadem ſunt ſpecies vtriuſq; ad eandem ſcientiam pertinent. Species autẽ ſiue modi entis ſunt ſubſtantia quãtitas qualitas &c. Species autem ſiue modi vnius ſunt idem æquale ſimile. Idem fundatur in ſubſtantia, æquale in quantitate, ſimile in qualitate, vt dicetur in libro decimo. Ergo hæc ſcientia habet cõſiderare de eodem, ſicut de ſubſtantia & de qualitate, ſicut de quãtitate & de ſimili, ſicut de qualitate: ꝙ autem eædem ſint ſpecies entis & vnius probatur, quoniam ſicut diuerſorum diuerſæ ſunt ſpecies & differentiæ ſic eorũdem eædẽ ſunt, ſed vt ꝓbatũ eſt, entis & vnius eſt eadem natura, ergo eorundem ſunt eadem ſpecies.

Ex hac concluſione ſequitur corollariæ, ꝙ partes huius ſcientiæ ordinantur ſicut ſpecies entis & vnius, ſpecies aũt entis & vnius ſic ordinantur, ꝙ inter eas vna eſt prima, & alia ſubſequitur, quod patet in ſubſtãtia, quæ principaliter eſt ens, nam datur ſubſtantia abſtracta & ſubſtantia ſenſibilis, abſtracta quidem eſt prima perfectione, ſed poſtrema in cognitione. Sẽſibilis autem eſt prima in cognitione no-

ſtra, ſed poſterior perfectione, eodē modo ordinātur partes huius ſcientiæ, nam pars conſideratiua de ſubſtantia abſtracta, eſt prior nobilitate, ſed vltima in doctrina, & ideo traditur ab Ariſt. i vltimo loco. i. in libro duodecimo, pars autem conſideratiua de ſubſtātia ſenſibili eſt prior doctrina, quoniam noſtra cognitio incipit a ſenſu, & ideo tradiť ab Ariſto, in libro ſeptimo, & octauo: eſt autem poſterior nobilitate, quoniam trahit ſcientia maiorem vel minorem nobilitatem a re ſcibili, vt dictum eſt in primo de anima, & declarabitur in libro. 12. vnde patet vt īquit Philoſophus, ꝙ metaphyſicus in hoc aſſimilatur mathematico, nam in ſcientiis mathematicis vna eſt prior vt Arithmetica, quia eſt de numero, alia poſterior vt Geometria, quia eſt de magnitudine, quæ eſt poſterior numero, quoniā qualis eſt ordo inter vnitatem principium numeri & punctum, principium magnitudinis talis eſt inter numerum & magnitudinē, cōſtat aūt vnitatē eſſe priorē pūcto, quoniā licet vtrūq; ſit indiuiſibile, tamen punctus addit ſitū ſup vnitatē, ſic in metaphyſica vna pars eſt prior & alia poſterior, vt dictū ē.

Tertia concluſio, huius ſcientiæ eſt conſiderare de pluralitate ſiue de multitudine, & de negatione & priuatione, & de ſpeciebus oppoſitis, ſpeciebus vnius quæ ſunt diuerſum inæquale diſſimile. Hæc ꝓbatur quo ad ſingulas partes prima ſic, eiuſdem ſcientiæ eſt cōſiderare de oppoſitis, quoniam per vnum cognoſcitur illud, vnde eadem eſt diſciplina ſani & ægri, recti & obliqui, ſed vnū & multa opponuntur, vt declarabitur in libro decimo: ergo huius ſciētiæ eſt conſiderare de vtroq;: ſcda pars ſic, eadem ſcientia eſt conſideratiua alicuius, & eorum quæ ſunt de rōne eius, ſicut ſcientia conſiderans de lapide conſiderat de materia & forma lapidis, ſed negatio & priuatio ſunt de rōne vnius non quidem negatio abſolute, quoniam cum negatio abſolute dicta verificetur, tam de ente, quam de non ente, tam ens, quam non ens eſſet vnum, quod eſt falſum, quoniā in plus eſſet vnum quam ens, & tamen dictum eſt in prioribus quod ſunt idem conuertibiliter. Negatio igitur in ſub-

iecto est de ratione vnius, vt dicat res vna cuius natura vel entitas est indiuisa: hæc autem negatio in subiecto dicitur priuatio de qua tractabimus in libro quinto, & in libro. 10. Sed tu aduerte, quam priuationem includat vnum an. s. priuationē multitudinis, an priuationē diuisionis formalis vel quantitatiue determinabit in quæstionibus nostris. tertia pars sic. Idem & diuersum, æquale & inæquale, simile & dissimile sunt opposita. ergo ad eandem scientiam ptinent, & quoniam contrarietas quædā differentia est, omnis autem differentia, quædā diuersitas est. vt declarabitur in decimo libro, ideo huius scientiæ est considerare de contrariis, & non solum de his, sed et de omni genere oppositionis, quoniam omnia opposita diuersa sunt. Impossibile est enim idem, vt idem sibi ipsi opponi, patet igitur q hæc omnia consideranda sunt in præsenti scientia, sed quia qdlibet eorum dicitur multipliciter, non quidē æquiuoce nec vniuoce, sed analogicæ, ideo prius diuidendum est vnumquodq3 eorum et oēs modi reducendi sunt ad vnum principaliter dictum, et id Philosophus aget per totum quintū librum, hæc de tertio cap. dicta sint. Ex quibus habes plenam determinationē dubii moti ī tertio libro cap. quinto. Illic enim quærebatur, si eiusdē scientiæ est cōsiderare subās et accidentia p se substantiæ, q̄ dicuntur esse vnū et multa idem etc. Nā cum sola substantia simpliciter sit ens, quod conclusum est hic de ente, potest applicari substantiæ.

Et tu aduerte, q postquā Philosophus secundam et tertiam conclusionem rationibus propriis probauit, eisdē applicat quasdam rationes cōmunes et pbabiles, ex quibus formamus duas ad pleniorem doctrinam, relinquentes residuum, vt non necessarium p̄senti proposito. Decreuimus enim ita ordinare negotium metaphysicum quod non relinquamus vtilia, nec immoremur in superfluis, et breuitati studendum est.

Prima igitur ratio s̄m Cōmen. in com̄. 5. et cōformiter B. Tho. sic formatur. De eodem et de contrariis mouētur multa dubia, vt dū quæritur, si idem est Socrates et Socra.

ſedens, & ſi vnum vni contrarium eſt, & ſimiliter fiunt q̄ſtiones de ſimili & diſsimili &c. Ergo in aliqua ſcientia hæc dubia conſideranda ſunt, conſtat autem ꝙ non conſiderantur in aliqua ſciētia particulari, qm̄ in illa non conſiderant niſi dubia quæ fiunt circa ꝓprium ſubiectum, & ſuas proprias paſsiones, puta in Geometria circa magnitudinem, ſi componitur ex īdiuiſibilibus. Circa rectum & obliquum ſi ſufficienter diuidunt lineam, idem intellige in arithmetica circa numerum & paſsiones ſuas. In ſcientia naturali circa ens mobile & motum, & graue & leue. ergo ad ſcientiam vl'em, quæ eſt metaphyſica ſpectat de his conſiderare Cum igitur entis & vnius eædem ſint proprie paſsiones, & hæc ſcientia conſiderat de ente & vno cōſequens eſt, vt de paſsionibus eorū conſideret, & determinet quæ circa eas mouentur dubia. Quapropter antiqui ſapientes quærentes de primis rerum principiis, non peccabant conſiderantes de vno & multitudine & numero, & de contrariis, ſed peccabant quoniam relinquebant conſiderationem ſubſtantiæ quæ debebat eſſe principalis.

Secunda autem ratio, metaphyſicus, Logicus, Sophiſta aſsimilantur in ſubiecto circa quod, nam de ente omnes conſiderant, ſed diſtinguuntur modo conſiderandi, & fine. Modo quidem quoniam metaphyſicus conſiderat de ente quo ad prædicata realia. Logicus autem quo ad prædicata intentionalia, quæ ſunt genus ſpecies indiuiduum &c. Ideo dicitur verſari circa ens rationis. Quod quidem quid proprie ſit, & quomodo diſtinguitur ab ente reali, pertractauimus in tractatu de tranſcendentibus, quem ꝑpoſuimus toti negotio metaphyſico. Item differunt, quoniam vt inquit Cōmentator cōmen. 5. Metaphyſicus conſiderat de ente conſideratione demonſtratiua. Logicus autem conſideratione probabil'. Sophiſta autem nullam habet veram cognitionem, fine vero differunt, quoniam metaphyſicus intendit ſcientiam, Logicus veram opinionem, Sophiſta neutrum, ſed gloriam & apparētiam tantum, ſed ex eo quod logicus & ſophiſta verſantur circa ens, de omnibus

nibus

nibus pertractant & in omnibus se imiscent,, vnde pertra ctant de prædicamentis, de causis, de ↄtrariis, de priuatione, de habitu, de simili & dissimili, de forma, de materia, de fine, vt patet in topicis. ergo & metaphysic⁹ cuius subie ctum est ens debet versari circa oĩa prædicta, mõ sibi conuenienti. s. modo inuestigatiuo veritatis, & generatiuo veræ scientiæ. Concludit igitur Aristo. ꝗ ad vnam scientiam spectat speculari ens inquantũ ens & de his quæ consequuntur ens vt ens & non solum de prædictis passionis entis & vnius & pluralitatis, sed de priore & posteriore, genere & specie, toto & parte. & de aliis talibus, quoniam vt inquit Cõmenta. cõme. sexto. Omnia ista sunt accidentia enti in quantum ens essentialia, sed quædam opinabilia. i. secũdũ opinionem antiquorũ puta: ꝗ omne ens sit totum & pars, hoc enim dicunt, qui tenent tantum ens corporeũ. Quod autem omne ens sit prius aut posterius est secundum veritatem, quoniam vt declarabitur in libro. 12. omnia entia sunt quodammodo ordinata.

CAPVT IIII.

IN quarto cap. probandum est, ꝗ hæc scientia habet cõsiderare de primis principiis, quas nominat Arist. dignitates mathematicas, quia mathematicus maxime vtitur eis, quia habet magis certas & manifestas demonstrationes, vt igitur propositum resoluatur pono aliquas conclusiones de mente philosophi.

Prima conclusio, ad philosophũ primum spectat consideratio talium principiorum, & probatur sic. Quæ sunt cõmunia omnibus generibus entis inquantum ens, debent considerari a philosopho primo speculante ens inquantum ens, sed talia principia sunt cõmunia oĩbus generibus entis, sunt enim applicabilia cuilibet generi entis, cuius signũ est ꝗ omnes scientiæ speculatiue, quarum subiecta sunt diuersa genera entis vtuntur his principiis, nõ quidem absolute, sed vt eis conuenit, verbi gratia, dicit geometra, omnem lineam esse simetram vel assimetram, vel æqualẽ vel inæqualem, dicit physicus, omne ens mobile esse corrupti-

bile vel incorruptibile. ergo &c. Et confirmatur, quoniam cum in aliqua ſcientia neceſſe ſit ea conſiderare, aliter demonſtrationes nullam haberent firmitatẽ, quoniam in ipſis firmantur, & conſtat ꝙ nulla ſcientia de eis conſiderat quæ ſit particularis, licet eis vtatur, relinquitur hæc conſideratio primo philoſopho tãquam ſcienti vniuerſali, nec obſtat ꝙ aliqui ex antiquis phyſicis, fecerunt de eis conſiderationem, quoniam neſcientes aliud ens quam ens naturale & corporeum: arbitrabantur phyſicam eſſe primã philophiam, ſed quoniã eſt aliud ens altius ente naturali, ideo phyſica licet ſit philoſophia non tamen prima, ideo ad ipſam nõ pertinet horum conſideratio. Quomodo autẽ peccauerunt qui voluerunt ea conſiderare & firmare per demonſtrationem dicemus parum infra.

Secunda concluſio, licet ad primum philoſophum ſpectet conſiderare de omnibus primis principiis, maxime tamen de primo in quo fundantur omnia alia, & a quo pendet eorum veritas, & probatur ſic, Philoſophus maxime cognoſcitiuus habet maxime conſiderare de primo & firmiſſimo principio, quoniam ab eo pendet omnium aliorum cognitio & veritas, ſed primus philoſophus eſt maxime cognoſcitiuus, quoniam dictum eſt in procœmio, quod eſt ſimpliciter ſapiens & ꝙ ſapiens eſt maxime cognitor primorum principiorum & cauſarum, ergo maxime primi & firmiſſimi principii.

Tertia concluſio, primum & firmiſſimum principium complexum eſt hoc. Impoſſibile eſt idem eidem ſimul in eſſe & non in eſſe. Et intelligendum eſt ſecundum idem ſimiliter & vt declaratum eſt in logicis: & dico principium complexũ, quoniam dantur prima principia complexa & incomplexa. Incomplexa ſunt cõceptus terminorum maxime vniuerſalium: inter quos primus & ad quem omnes alii reſoluuntur eſt conceptus entis, complexa ſunt primæ propoſitiones conflatæ ex primis terminis vniuerſaliſſimis & maxime notis inter quas hæc eſt prima. Impoſſibile eſt idem ens eidem enti ſimul in eſſe & non in eſſe, hæc

autem conclusio sic probatur. Cõditiones primi & firmissimi principii sunt tres. Prima est, ꝙ circa ipsum nullus possit errare, ex consequenti necesse est ipsum esse nobis maxime manifestum & cognitum, et magis clarum quã alia, qm̃ vt inquit Philosophus non decipiuntur homines nisi in eo quod ignorant, vel vt inquit Cõmen. in cõmen. 8. decipiuntur in eo quod non est eis valde manifestum. Secũda est ꝙ debet esse verum absolutæ, & nõ sub conditione vel ex suppositione, quod enim est necesse haberi ab intelligente quodcunqꝫ genus entium, debet esse simpliciter verum & non ex conditione, aliter intelligens nunquam posset se firmare nisi data tali conditione, constat autẽ ꝙ necesse est intelligentem quemcũqꝫ habere veritatem primi principii aliter de nullo sequenti veritatem haberet, ergo necesse est ipsum esse non conditionaliter, sed absolute verum. Tertia est ꝙ eius cognitio adueniat nobis per naturam. i. ꝙ naturaliter et nõ per demonstrationem sit nobis cognitum. ea autem naturaliter cognoscimus quæ non per inuestigationem ex aliquo priori noto. sed solo lumine intellectus cognitis terminis apprehendimus esse vera, & opposita esse falsa: & sic apprehendimus prima principia complexa, & maxime primũ in quo fundantur omnes scientiæ. Sed iste tres conditiones conueniunt huic complexo. Impossibile est idem eidem simul in esse & non in esse, quod sic manifestatur prima cõditio ei conuenit. Nam impossibile est aliquem sani intellectus mente concipere, ꝙ idem eidem possit simul inesse & non inesse, licet aliqui dicant Heraclitum aliter dixisse, sed non est necesse omne dictũ oræ, mente teneri, ergo nullus potest circa ipsum decipi, antecedens sic probatur. Si quis potest mente cõcipere idem simnl eẽ & non esse, ergo potest in suo intellectu habere simul contrarias opiniones quod est manifeste falsum, cõtraria sunt enim quæ se mutuo expellunt ab eodem subiecto, consequentia sic probatur. Determinatũ est in secundo periher. ꝙ duæ opiniones duorum contradictoriorum sunt contrarie, sed simul esse & non esse sunt duo contradictoria. ergo

ſi quis opinetur dua contradictoria eſſe ſimul vera, habebit ſimul in ſuo intellectu contrarias opiniones. Patet igitur ꝙ prima conditio conuenit ei, ex conſequenti conuenit ei, ſecunda. Nam ſi non poſſum aliter mente concipere, neceſſe eſt vt ſit abſolute verum & non ex conditione, alioquin, remota conditione, poſſet eſſe non verum: & tunc poſſem mente tenere oppoſitum ſimiliter tertia conditio ſequitur ex prima, nã ea circa quæ errare non poſſumus: oportet vt nobis ſtatis innoteſcant, ergo non per diſcurſum ſunt nobis nota, omnis enim diſcurſus fit in tempore: & ex aliquo magis noto, ſi non per diſcurſum. ergo ſolo lumine intellectus, ergo naturaliter. Patet igitur hoc eſſe primum & firmiſſimũ principium ad quod demonſtrantes expreſſe vel virtualiter reducunt vltimam opinionem ſuam, nec poſſumus aliquid firmiter apprehendere niſi hoc principio intellecto & firmato.

Quarta concluſio, licet hoc principium non poſſit abſolute demonſtrari, poteſt tamen elenchice. i. redarguitiue, Prima pars ſic declaratur. demonſtratio abſolute ſumpta eſt ex notioribus & prioribus, ſi igitur hoc principium poteſt abſolute demõſtrari aut per ſeipſum aut per aliud, nõ per ſeipſum, qm̃ eſſet notius & ignotius. Si per alterũ aut procedetur in infinitum aut ſtabitur in aliquo indemõſtrabili & tamen notiſſimo, non eſt proceſſus in infinitum, vt probatum eſt in primo poſter. nec eſt ſtatus in aliquo indemonſtrabili notiſſimo, qm̃ nullum principium eſt notius iſto, nec firmius eo, propter conditiones poſitas ſupra, hinc patet error eorum, qui dignantur hoc principium demõſtrare, in quem inciderunt propter ineruditionem quorum debeat eſſe demonſtratio, & quorum non. neq; .n. omnia ſunt demonſtrabilia, aliter, aut contingeret circulus in demonſtrando, aut proceſſus in infinitum. Si igitur quorundam non eſt demonſtratio id maxime conuenit huic principio propter ſui maximam euidentiam.

Secunda autem pars ſic declaratur. Demonſtrare elenchice non eſt ex aliquo priori vel notiori, ſed ex aliquo di-

cto & conceſſo : a dubitante etiam ꝙ ſm̄ ſui naturam eſſet minus notum. Quod ſi dubitans nihil concedit: deriſio eſt quærere rõnem ab eo qui nulla vtitur ratione. Talis enim eſt ſimilis plante, & deterior bruto; qm̄ bruta vtũtur certis ſignis ad ſignandum ad extra proprias phantaſias & affe-ctus, qui autem nihil concedit ſaltem determinatum ſignificatum terminorum, non vtitur certis ſignis ad ſignandũ quod habet in mente, ideo ſimilatur plante carenti cognitione, & eſt deterior bruto. Qui igitur negant hoc principium, aut aliquid concedunt: aut non, ſi ſic, poſſunt ex conceſſo redargui quod eſt demonſtrare elenchice. Si nihil concedunt deridendi ſunt. Et hoc modo procedet Ariſtoteles, in tractatu ſequenti, contra negantes hoc principiũ. Hæc de quarto capite dicta ſint. Et hic terminamus primum tractatum ſuper quarto libro.

TRACTATVS SECVNDVS, ſuper quarto Metaphyſicæ.

IN hoc ſecundo tractatu defenſandum eſt primum principium contra negantes, ipſo enim defenſato, defenſantur reliqua prima complexa, quoniam firmitatem accipiunt ab eo, & comprehendimus mentem Ariſto. in quatuor capita.

Primo diſputandũ eſt contra eos vniuerſaliter & ex rationibus vniuerſalibus.

Secundo ſoluende ſunt dubitationes propter quas primum principium negarunt.

Tertio diſputandum eſt contra ſtatuentes veritatem rerum in apparentia.

Quarto diſputandum eſt contra eos qui ponunt mediũ inter contradictoria, ex conſequenti concedunt ea eſſe ſimul falſa.

Quinto disputandum est contra errores principiorum logicæ & philosophiæ naturalis.

CAPVT I.

IN primo cap. disputādum est contra eos vniuersaliter ꝙ impossibile est contradictoria esse simul vera, & arguit Philosophus septem rationibus, quarū prima procedit ex determinato significato nominis. Ad cuius euidētiam præpono quatuor.

Primo contra negantes primum principium complexum non est assumenda aliqua propositio: qua affirmetur aliquid de re, vel negetur, hoc enim esset petere principiū, & aduersarius negaret quæcūq; assumeretur. Nā si negat primū principium circa quod diximus, neminem posse decipi multo magis negaret quamcūq; aliam propositionē. Assumendum est ergo pro principio disputationis ꝙ nomen prolatū inter disputantes aliquid determinate & vnū significat, tam loquenti quam audienti. Et si aduersarius id non admittit relinquendus est, vt deterior bestia, nec disputandum cum eo, si concedit iam habebimus viam concludendi contra eum, ꝙ non sunt contradictoria, simul vera, vt patebit infra. Si non vult cōcedere ꝙ significet determinate vnum, sed plura, cōtra, aut illa plura sunt finita aut infinita, si finita, tunc licebit vnicuiq; adaptare proprium nomē, quod eo casu, determinate significabit vnū: puta quia sanum significat subiectum sanitatis, & causatiuum & indicatiuum, primum significatur per animal, secundum per medicinam, tertium per vrinam. Si autē sunt infinita nulla poterit fieri intelligibilis, sed penitus confusa locutio & disputatio, eo ꝙ audiens intelligere non poterit, quo sensu & significato Loquens vtatur terminis Nam si eorum significata sunt infinita, non erit maior ratio quod significet hoc quam illud.

Secundo ex hoc fundamento posito, assumo hoc nomē homo, & si significat vnum, illud erit esse hominē vel esse animal bipes. Significatū enim nominis est id quod est res, siue suum quodquid est siue diffinitio rei.

Tertio si homo significat esse hominem, vel animal bipes, non significat non esse hominem vel nō animal bipes, aliter non significaret determinate vnum, vel esse hominē & non esse hominem esset vnum quod est stultum dicere, nam quæcūq; prædicantur de homine non sunt vnū. Suā mendo vnum nō pro vnitate subiecti, sed pro vnitate rei, aliter & musicum & album & doctum &c. Essent vnū re, omnia.n.prædicari possunt de homine. Et cū infinita prædicata accidentalia possint aduenire homini, omnia essent vnum quod est penitus absurdum, ergo multo minus sunt vnum, esse hominem & nō esse hominem, qm̄ primū ponit substantiam hominis. secundum autem negat.

Quarto, homo & non homo non significat idem, quoniam hō significat esse hominem, & non hō significat non esse hominem, sed hæc duo non sunt idem, aliter non hō prædicaretur de homine, præterea magis differunt hō & non hō quam hō & album. illa enim differunt substantialiter, hæc autem accidentaliter: sed hæc duo nō sunt idem, licet vnum prædicetur de altero, vt dictum est supra, ergo multo minus sunt idem, esse hominem & non esse hoīem.

His præpositis, sic formatur prima ratio: Necesse est q̄ hō sit animal bipes, hoc enim est determinatum significatum suum, vt declaratum est supra, & summo pro eodem hominem significare esse hominem & hominem esse animal bipes, tunc vltra. ergo est impossibile hominem nō eē animal bipes, quod.n.necesse est esse impossibile est nō eē, si est impossibile hominem non eē animal bipes, ergo impossibile est hanc esse veram, hō non est animal bipes: ergo semper erit falsa, & cum sit contradictoria huius: hō est animal bipes, quæ necessario est vera, impossibile est duo contradictoria esse simul vera. Sed forte respondebit aliquis & dicet rationem non concludere, quoniam quando quis interrogatur, si homo significat animal bipes vel non, nō respondebit affirmationem tantum, vel negationem tm̄, sed dicet q̄ significat vtrūq;, contra id arguit Philosophus. Quando quis simpliciter interrogatur. i. de parte affirmat.

vel negatiua. Smpliciter de vna debet respondere, aliter nũquam terminaretur disputatio, si vellet de omnibus conuenientibus rei respõdere, constat enim ꝙ homini potest cõuenire esse album & magnum, & doctum & quodãmodo infinita prædicata. Si igitur quis in disputatione interrogatur, an homo sit albus vel non & respondere velit ꝙ est albus magnus doctus calidus grauis &c. Vana esset hmõi disputatio, nec vnquam concluderetur. Cum igitur in proposito quis interrogatur an hõ significet aĩal bipes vel nõ, respondere debet de altera parte tantum: aliter non est disputandum cum eo, cum nihil determinate ponat.

Secunda ratio sumitur ex ratione prædicati substantialis & accidentalis. Et stat in hac conditionali. Si contradictoria sunt simul vera, ergo nullum erit prædicatum substantiale & quiditatiuum, sed omnia erunt prædicata accidentalia, ex cõsequenti aufertur omnis vera diffinitio, quoniã nõ datur nisi per prædicata substãtialia & quiditatiua, sed impossibile est omnia prædicata esse accidẽtalia, ergo &c. Pro resolutione huius rationis probanda est cõsequentia, deinde manifestanda est impossibilitas cõsequentis.

Pro euidentia consequentiæ præpono duo Primo prædicatum substãtiale in hoc differt ab accidentali, quod semper inest, & impossibile est ab eẽ, cum sit de natura & essentia rei. Accidentale autem potest ad esse & ab esse, hæc enim est ratio accidẽtis, ex quo sequitur, ꝙ si de aliquo verificatur prædicatum A. & de eo verificatur suum oppositum, erit prædicatum accidentale. Secundo prædicatũ substantiale est tantum vnum re, licet possit plurificari rõne, nam est idem rei cuius est prædicatum, quælibet autem res est tantum vna cum sit indiuisa in seipsa, aliquo modo indiuisionis, ergo prædicatum substantiale est tantum vnũ re, vt animal rationale cum sint idem cũ homine, sunt tãtum vnum re: sed prædicatum accidentale nõ est vnum re, quoniam licet sit in subiecto, nõ tamẽ est idem cum subiecto, nã licet Socra. sit albus, non tñ est albedo, & propterea nõ incõuenit plus eẽ prædicata accidẽtalia ꝯuenientia vni rei.

Ex his arguiť ſic. Si hæc duo ſunt vera ſimul hõ eſt hõ, & homo non eſt hõ, vel iſta. & hõ eſt non hõ, ergo eſſe hominis conuenit homini, & remouetur ab eo, ſicut enim nigrum remouet album, ſic non hõ, vel non eſſe hominis, remouet eſſe hominis, ergo tam eſſe hominis, quam non eſſe hominis eſt prædicatum accidentale. Præterea eſſe hominis & non eſſe hominis, nõ ſunt vnum prædicatum. Dictũ eſt enim in prima ratione q̃ nomen ſignificat determinate vnum, ſed nõ ſunt vnum eſſe hominis & non eſſe hominis, vt probatum eſt in prima rõne. Si nõ ſunt vnum, nec ſunt idem homini, ergo ſunt prædicata accidentalia, ex declaratione, & differentia aſſignata inter prædicatũ ſubſtantiale & accidentale. Patet igitur q̃ hæc poſitio deſtruit totaliter prædicatum ſubſtãtiale. Quod autem ſit impoſſibile omnia prædicata eſſe accidentalia, ſic probat Philoſophus. Si non eſt aliquod prædicatum ſubſtantiale, ergo nullum erit prædicatum per ſe & vniuerſale ideſt ſecundum quod ipſum, ſed omne prædicatum prædicabitur per aliud & nõ per ſeipſum: quod enim per accidens prædicatur non per ſeipſum, ſed per aliud prædicatur, nam & propria accidentia prædicantur de ſubiecto per aliud, vt per diffinitionem ſubiecti Diffinitio autem per ſeipſam verificatur de ſubiecto, tunc vltra. Si omne prædicatum accidentale prædicabitur per aliud, ergo non eſt deuenire ad primum ex conſequenti erit proceſſus in infinitum in prædicatis accidentalibus, ſed hoc eſt impoſſibile, & q̃ ſit impoſſibile, ſic declarat Philoſophus. Modus prædicationis accidẽtalis eſt tantum duplex, quoniam aut prædicatur accidẽs de ſubiecto, vt Socr. eſt albus vel prædicatur accidens de accidente, vt muſicum eſt album, ſed in neutro poſſibilis & proceſſus in infinitum, non quidem quando accidens prædicatur de accidente, quia ambo conueniunt ſubiecto, ergo erit ſtatus in ſubiecto, quod eſt primum fundamentum huius prædicationis, nec quando accidens prædicato de ſubiecto. Iſte enim proceſſus in infinitum, nõ fieret niſi duobus modis, primo q̃ ſicut Socrates ſubiicitur albo, ita Socrates albus

ſubiiciatur alteri a accidẽti, putá calido, & Socrates albus calidus ſubiiciatur alteri, puta graui, & Socra. albus calidus grauis ſubiicitur alteri, & ſic in infinitum, ſed hic modus eſt impoſsibilis, quoniam ideo Socra. ſubiicitur albo, quia eſt quid vnum, ſed ex Socra. & albo non fit tale vnum, qualis eſt Socrates, eſt enim Socrates vnum per ſe. Socrates autẽ albus vnum per accidens, & propterea non eſt neceſſe, ꝙ ſubiectum & accñs ſubiiciantur alteri accidenti, ſicut ſubiectum ſubiicitur accidẽti. Secũdo ꝙ ſicut Socra. ſubiicitur albo, ita album calido, & calidum graui &c. Sed hoc eſt impoſsibile, quoniam accidens ex ſe nõ habet virtutem ſubiiciendi alteri. De ratione enim accidentis eſt ꝙ accidat alteri. i. ſubſtantiæ non ꝙ ſubiiciatur alteri, aliter eſſet ordo inter accidentia, puta ꝙ muſicum reſpiceret album vt ſubiectum, ſed id non cõtingit: nulla eſt enim ratio quare magis album ſit ſubiectum muſici quam econuerſo.

Non ergo cõtingit ꝓceſſus in infinitũ in p̃dicatis accidentalibus, vt igitur nõ deſtruatur p̃dicatio ſubalis, neceſſe eſt dicere, ꝙ impoſsibile eſt duo cõtradictoria eſſe ſimul vera.

Tu tamen aduerte, ꝙ licet accidens non ſit ſubiectum accidens, eſt tamen aliquando ratio & cauſa ꝙ alterũ accidens inſit ſubſtantiæ, ſicut ſuperficies eſt cauſa exiſtendi caloris in ſubſtantia, & calidum humidũ ſunt cauſa ꝙ dulcedo inſit pomo & meli, & in ratione cauſalitatis non incõuenit vnum accidens reſpicere & ordinari ad aliud, vt color reſpicit quantitatem, in ratione autem ſubiecti reſpicit tantum ſubſtantiam.

Tertia ratio ſumitur ex diuerſitate rerũ, quam tollit p̃dicatá poſitio, & ſtat in hac conditionali, ſi contradictoria ſunt ſimul vera ergo omnes res erunt vnum, ita ꝙ non diſtinguentur triremis & murus & homo, & cætera omnia, & hoc idem ſequitur expoſitione Pythagoræ, qui dixit, qđ videtur alicui eſſe verum, illud eſt verum, nam ſi alicui videtur ꝙ homo ſit aſinus, erit aſinus, & ſi alteri videtur oppoſitum, nõ erit aſinus. Idem etiam ſequitur ad poſitionẽ Anaxa. qui poſuit omnia confuſa & indiſtincta in vno, ex

consequenti homo capra leo & alia erunt vnum & non distinguentur abinuicem. Qui tamen decipiebatur, quia putabat loqui de ente in actu & suum dictum non potest verificari nisi de ente in potentia. Res enim quandiu sunt in potētia, sunt indistinctę: dum autem ponūtur in actu distinguūtur: actus enim est qui distinguit ea quæ sunt in potētia, vt patet in ligno, multæ sunt figuræ & imagines in potentia, & vt sic non distinguūtur, cū aūt fiunt actu patet ꝙ distinguuntur. Relinquens igitur Aristo. falsitatem consequentis vt manifestam, probat consequentiam. Pro cuius euidētia supponitur, primo ꝙ si de aliquo verificatur propria negatio multo magis verificabitur negatio alterius, nam proximus est esse cuiuslibet rei, sibi ipsi, quam esse alterius rei, si ergo de re verificatur suum non esse, multo magis verificabitur non esse alterius, vnde si ista est vera homo est non homo, multo magis est non lignum non lapis &c. Supponitur secundo, id quod dicet hæc positio. s. quia contradictoria sunt simul vera, de quocunqꝫ verificatur negatio, verificatur affirmatio ex quo habetur, ꝙ si homo est non lignum, est etiam lignum, ex his suppositis sic probatur cōsequentia. Si homo est hō & est non hō. ergo est non lignū non triremis non murus &c. Per primum suppositū si est non lignum, & si est non murus: est etiam murus &c. Per secundum suppositum, homo ergo erit omnia, & sic sequitur ꝙ omnia erunt vnum quod est absurdum.

Quarta sumitur ex cognitione, & arguitur sic a sufficienti diuisione, si contradictoria sunt simul vera, aut sic est in omnibus contradictoriis aut in quibusdam. Si in quibusdā tantum ergo in aliis, verum erit certitudinaliter vnam partem esse veram, & aliam falsam, si in omnibus hoc potest esse dupliciter. Primo ꝙ affirma. & nega. in omnibus sint simul veræ, ita ꝙ fiat econuerso, puta quoties affirmatiua est vera, negatiua etiam sit vera, & econuerso. Secundo ꝙ non fiat econuerso, puta licet quando affirmatiua est vera, sit negatiua vera, non tamen econuerso, ita ꝙ fiat negati. esse veram, & tamen affirma. esse falsam. Si dicatur secun-

do modo, ergo nega. erit verior & firmior quã affir. quod est absurdum, probatur consequentia, quoniam nega. absolute & semper erit vera: non aũt affir. quia dicis, non sem per esse affir veram, quando negat. est vera, semper autem nega. esse veram, etiam ꝙ affir. sit falsa: ergo erit verior & firmior: falsitas autem cõsequẽtis probatur, quoniã nega. probatur per affir. & non pendet veritas affir. ex veritate neg. nec conclusio nega. põt probari nisi ex aliqua pmissa rum affirmatiua, si dicatur primo modo, id potest esse dupliciter. s. diuisim vel coniunctim diuisim quidem verbi gratia ꝙ hæc est vera per se, homo est animal, & hæc est vera per se, homo nõ est animal, coniunctim autem qñ neutra esset vera per se sumpta, sed si simul sumatur vtraqꝫ est vera sicut si sumatur Plato per se, & Socrares per se, neuter trahit nauem. Sumpti autem simul trahunt nauem, & tunc est verum ꝙ Socra. & Plato trahunt nauem. Si dicatur coniunctim, duo sequuntur incõuenientia, pmo ꝙ neutra pars est vera, nam a coniunctis a diuisa non valet consequentia & cũ omnis propositio sit vera vel falsa, sequitur vtrãqꝫ partem esse falsam. Secũdo ꝙ omnia sunt vnum, vt etiam dictum est in præcedenti ratione, nam per te istæ duæ sunt simul veræ, homo est Deus, homo non est Deus, & ꝙ dicitur de his duabus potest dici de omnibus aliis contradictoriis, quoniam de vnoquoqꝫ possunt omnia alia entia affirmari & negari. Si dicatur diuisim sequuntur multa inconuenientia, primo omnia erunt vnum, quoniam etiam diuisim, possunt omnia alia de vnoquoqꝫ affirmari & negari, vnde si istæ duæ sunt veræ diuisim, homo est albus & homo nõ est albus, possum inferre. ergo hõ est albus, & quod dico de albo potest dici de quolibet ente prædicato de homine, & sic patet ꝙ hõ erit omnia. Item quod homo nullũ ens erit, quoniam omnes propositiones negatiue, quæ sunt altera pars contradictionum, secundum istam positionem sunt veræ, ergo non est hõ non est animal, non est substantia, non est ens &c. Secundo omnes semper dicerent verũ, q̃m non loquuntur nisi per affirmationem vel negationẽ,

ergo si vtraq; est vera, omnes dicent verum, & omnes mē tientur, quia omnes confitentur se dicere falsum, quādo dicitur contradictorium prioris dicti, quod reputabatur esse verum, puta dicēs negationem post affirmationem quam reputabat esse veram, confitetur se mentiri. Tertio nulla erit perscrutatio veritatis nec disputatio, qa necesse est disputantē dicere determinate ita esse, vel nō ita esse, q̄ si dicat sic, & nō sic esse, iam nihil determinate ponit nec determinate negat, ergo non relinquit locus disputationi. Quarto aufertur diffinitio veri & falsi. Nam verū est quando res ita est sicut dicitur vel non est: falsum autem quando res non est sicut dicitur ex quo sequitur, q̄ si per affirmatiuam res dicitur sicut est, affirmatiua erit vera, & quoniam p̄ negatiuam cōtradictoriam aliter dicitur, negatiua erit falsa, non potest igitur saluari diffinitio veri & falsi, & ponere cōtradictoria esse simul vera, verum quia aduersarius posset dicere q̄ Arist. in hoc quarto incōuenienti petit principiū. Nam si aduersarius ponit contradictoria simul vera non admittet diffinitionem datam de vero & falso. Et p̄pterea subiunxit quintam rationem.

Quinta ratio sumitur ex natura rei significate per p̄positionem, & argitur sic. Si dicens cōtradictoria dicit verum, ergo dicens affirmationem tātum esse veram, mentitur & qui dicit negationem tantum esse ueram mentitur sed hoc est falsum, consequentia patet, falsitas consequentis probatur, si dicens affir. tantum esse ueram uel negationem tantum mētitur. ergo naturæ rerum nō sunt determinate entitatis, ergo sol non est magis lucidus quam nō lucidus, & terra non est magis grauis quam leuis & ens nō est magis ens quam non ens ex consequenti dicens aliquid, non dicit aliquid nec opinans aliquid, opinatur aliquid quia non magis opinatur de eo quā de suo opposito: ita enim opinatur solem obscurum sicut clarum, sed qui talia dicit, non est audiendus nec disputandum cum eo, quia non differt a planta, & negat se esse rationale, quoniam ut inquit Cōmenta. in cōmento. 17. Rationale non diuiditur ab animatis. i. ue-

getabilibus & brutis nisi per comprehensiones & existima tiones terminatas.s.hoc esse tale vel non esse tale.

Sexta ratio sumitur a desiderio & fuga virtutis appetitiue,& arguitur sic. Si contradictoria sunt simul vera, ergo opinans ea simul vera nõ magis appetet vnũ q̃ aliud,nec magis fugiet vnũ q̃ aliud,ex ꝯñti,q lõge est a patria nõ magis desiderabit ire,q̃ nõ ire,ex quo ire,& nõ ire sunt simul vera,& q timet cadere in foueã nõ magis fugiet viam ducẽtẽ ad foueã quam oppositam: videmus autem per experientiam, quod propositis duobus contradictoriis homo eligit vnum & relinquit aliud. Nam propositis famelico comedere & non comedere eliget comedere & relinquet oppositum, ergo manifestum est contradictoria non esse simul vera, cum videamus homines saltem in manifeste bonis & malis, & in melioribus ac deterioribus reputare veritatem consistere tantum in vna parte contradictionis. aliter non magis eligerent bonum q̃ oppositum nec magis quod est melius q̃ quod deterius.

Sed forte dicet aliquis ꝙ homines magis eligũt hoc bonum quã oppositũ, non q̃a sciunt differre hoc bonũ ab opposito, sed q̃a sic opinantur, quorũ tamen opinio est falsa, quoniã scd̃m veritatem idem sunt bonum & non bonum.

Contra, inquit Aristo. si homines omnes sunt constituti in falsa opĩone quæ est defectus veritatis, multo magis deberẽt quærere veritatem, sic infirmus magis quærit sanitatem quam sanus. Omnis autem opinans falsæ infirmaƭ secundum intellectum. Cũ ergo videamus ꝙ eligentes magis hoc bonum quam oppositum quietantur in electione, signum est quod sunt sani intellectus & tenentes viam oppositam infirmantur.

Septima ratio sumitur a gradibus falsitatis, nam datur magis falsum & minus falsum, puta qui dicit quatuor esse quinque minus mentitur, quam qui dicit quinque esse mille, minus enim distant quatuor a quinque quam quinque a mille sed magis & minus falsum dicitur secundum quod magis vel minus distat a vero, ergo oportet dare absolute

verum & nó omnia æque vera & æque falsa, ergo opinio dicens contradictoria esse simul vera & simul falsa, est absurda, qm̃ tũc nõ daretur gradus i falsitate, nec i veritate.

Patet igitur ꝙ per has rationes possumus liberari ab errore opinantium contradictoria esse simul uera, & possumus aliquid mente diffinire ac determinare tanquam simpliciter uerum, & aliquid tanquam simpliciter falsum. Et aduerte ꝙ nõ solum liberamur a prædicta positione, cuius auctor uidetur fuisse Heraclitus, qui adeo errauit, ꝙ dixit nihil sciri, nec de aliquo potest fieri certa interrogatio, nec certa responsio. Sed etiam liberamura ab opinione Pythagoræ qui posuit ueritatem in rerum apparẽtia & existimatione. Nam coincidit cum opinantibus contradictoria esse simul uera. Cõstat enim diuersos de eadem re diuersas & contradictorias habere existimationes. Nam existimat Socrates uoluptatem esse summũ bonum & Plato existimat oppositum, ergo uoluptas est summum bonum, & non est summum bonum, si veritas stat in apparẽtia, uel humana existimatione, sed contra positionem hanc disputabitur in tertio cap. Hæc de primo capite dicta sint.

CAPVT SECVNDVM.

IN secundo capite soluendæ sunt dubitationes, propter quas aliqui tenebant contradictoria simul uera. Vnde aduerte ꝙ ut inquit Arist. aliqui deducti sunt ad hunc errorem, ex aliquibus rationibus quas nesciebant soluere, & ideo cogebantur concedere conclusionẽ. Sicut dictum est in sexto Physicorum de Zenone, qui coactus fuit negare motum propter rationem sophisticam, quam nesciuit soluere. Aliqui autem ad hũc errorum deducti sunt non ex ratione sophistica cogente, sed ex proteruia & elatione, vt uiderentur singulares in sentẽtiis suis. Aduertentes enim primum principium nõ posse probari per demõstrationem, statuent tenere oppositum, suadentes sibi ꝙ nulla ratione possent cõcludi nec aliqua uia probatiua, & quoniã utriqꝫ istorum infirmi sunt intellectu, sed non eodem modo, quoniam primi infirmãtur ignorantia, secundi autem proter-

uia, ideo diuerso modo iuuandi sunt, primi quidem solutio ne rationis, quam nesciunt soluere curabuntur, secundi autem non possunt curari, nisi rationibus positis in præcedenti cap. & præcipue ratione. Sumpta ex significato terminorum, nunc igitur intendentes curationi primorum, adducemus rationem quam soluere nescierunt.

Tu igitur aduerte ꝙ aliqui ex his sensibilibus corruptibilibus & generabilibus, moti sunt ad cócedendum contradictoria simul vera, hac ratione quam nescierunt soluere, contraria sunt in eodem, ergo & cótradictoria, antecedés probatur. Ex eodem fiunt contraria. ergo sunt in eodem. nam ex aqua fit aer qui est calidus, & fit terra quæ est frigida, ergo calidum & frigidum præexistunt in aqua: cum enim ex nihilo naturale nihil fiat necesse est omne quod fit præexistere in eo, ex quo fit consequentia vero probatur, quoniam in vno est negatio alterius, nam frigidum est nó calidum. Si igitur in aere est calidum & frigidum. est etiam calidum & non calidum, & sic contradictoria sunt simul vera, verum est enim dicere aerem esse calidum & esse non calidum quia & frigidus. Et hac ratione motus est Anaxagoras ponere omne in omni, quia videbat omne ex omni fieri, & credebat nihil fieri ex alio nisi præexisteret in eo. Eidem rationi videtur consensisse Democritus, quia posuit omnia fieri ex pleno & vacuo, & plenum attribuit enti, vacuum autem non enti, ex consequenti in quolibet ponebat ens & non ens, quæ sunt contradictoria. Huic rationi dupliciter respondet Aristo. Primo sic distinguit. Ens dicitur dupliciter, scilicet in actu & in potentia, eodem modo dicuntur contraria, & quidem si intelligunt ꝙ ens sit ex ente præexistunt in actu male intelligunt. Quod enim actu est iam non fit, sed factum est, si intelligant de ente in potentia bene dicunt, sed non sequitur contraria esse actu in eodem, sed tantum in potentia. Subiectum enim quod est actu sub vno contrario est in potentia ad aliud. Inuenitur etiam aliquod quod in se continet vtrunq; in potentia, neutrum autem actu saltem perfecto, vt in tepido, est calidum

& frigidum

& frigidum in potentia, neutrum autem perfecte actu. Ad rationem igitur nego antecedens, intelligendo de cõtrariis in actu, de contrariis autē in potentia cõcedo antecedens, sed nego consequentiam, & cum probatur antecedens, nego ꝙ præexistant actu in eodem. Similiter ad probationē consequentiæ, dico quod in vno contrario non est negatio actualis alterius ꝯtrarii nisi alterū contrarium existat actu, & ideo non sequitur contradictoria esse simul vera.

Secunda responsio stat in hoc, ꝙ ipsi habent concedere substantiam vnam īmobilem ingenerabilem incorruptibilem, de qua locuti sumus in physicis, ex qua nō possunt fieri contraria, cum sit inalterabilis, ex consequenti non sunt contraria in ea, ergo saltem in ea ratione cõtrariorum: nõ potest concludi, ꝙ de ea verificentur cõtradictoria: sed prima responsio melior est, qm̄ in nullo ente debet concludi siue sit mobile, siue īmobile, cõtradictoria esse simul uera. Hæc de secundo capite dicta sint.

CAPVT III.

IN tertio cap. disputandum est contra eos, qui statuunt veritatem rerum in apparentia, siue in existimatione, sed isti fuerunt in duplici differentia. Nā aliqui sic senserunt propter quædam dubia quæ nesciebant soluere, & aliqui ex sola proteruia, disputandum est igitur primo cõtra primos, secundo contra secundos. Pro disputatione cõtra primos tria agenda sunt.

Primo ponetur eorum ratio, propter quam moti sunt ad sic sentiendum.

Secundo ponetur causa talis positionis.

Tertio improbantur.

Quantum ad primū aduerte, ꝙ sicut aliqui posuerunt, contradictoria simul vera, ex eo quod credebant in sensibilibus corruptibilibus præexistere simul contraria actu. Sic aliqui posuerunt ꝙ ex parte rerum nullam certam veritatem habemus, nec scientiam, sed tantum secundum apparētiam & existimationem humanam, ad hoc autem deuenerunt, quia vident ꝙ de eodem fiunt cõtrariæ opiniones

& contraria iudicia apud diuersos, & vnusquisque determinat, sic esse in re vt existimat verbi gratia. Idē cibus ab vno iudicatur esse dulcis: ab alio amarus. Idem pabulū videtur boui sapidum & homini insipidū. Immo idem hō iudicat idem puta vinum vno tempore dulce alio tēpore amarū, vt cum febricitat. Ex his contrariis experientiis, sic arguūt nulla certa ratio assignari potest manifestatiua quæ harū existimationum sit vera, & quæ sit falsa, omnes enim suādem sibi existimare verū. Ergo vel vtraque opinio est æqualiter vera, vel æqualiter falsa, ex consequenti vel hō nullā cognoscit veritatem vel consistit in apparentia & existimatione, & ideo has cōtrarias existimationes considerans. Democritus inquit q aut nihil est verum & parte rerum, aut est nobis in manifestum, quoniam secundum istos non iudicamus de rebus nisi per sensum. Sensus autem nō est certus, quoniam non est semper æque sufficiens & dispositus nec eiusdem complexionis in diuersus, & ideo de re nō seruatur idem iudicium, sed pro vno tempore iudicat vnum pro alio iudicat contrarium.

Sed forte aliquis dicet q certa ratio assignari pōt, quæ ex cōtrariis opinionibus sit vera, & quæ falsa, & dicet quo ad sensibilia dum imutant sensum, illud iudicium est verū quod faciunt sani, quorum sensus non sunt impediti nec indispositi; falsum autem est quod faciunt infirmi, quorū organa sensuum alterata sunt. Quantū autem ad intellectualia dicet illud esse verum q iudicatur per sapientes & intelligentes & illud falsum q iudicatur per stultos.

Hanc solutionem remouent sic opinantes, & dicunt q non potest sciri veritas hoc modo, quoniam hoc non esset: nisi secundum pluralitatem & paucitatem sic opinantium sed veritas & falsitas non stat in hmōi pluralitate & paucitate, nam si omnes homines, vel quasi omnes essent infirmi & tātum duo sani tunc infirmi reputarentur sani & eorum iudicium reputaretur verum, duo vero sani: reputarentur infirmi & iudicium eorum falsum, similiter si quasi omnes essent stulti, & tantum duo sapientes stulti reputa-

rentur sapientes & iudicium eorum verum. Duo vero sapientes reputarẽtur stulti & eorum iudicium falsum. ergo dicta solutio non valet.

Quantum ad secundũ aduerte, ꝙ sic opinántes ad hãc positionem deuenerunt ex hac prima radice falsa, ꝙ nõ distinguebant inter sensum & intellectũ, ex consequenti nec inter cognitionem sensitiuam & intellectiuã: & ex hoc sequæbatur ꝙ iudicium sensus est iudicium intellectus. Iudicium autem sensus dicebant fieri per actionem sensibilis in sensum, sensus igitur iudicat secundũ ꝙ sensibile imprimit. Sensibile autem imprimit secundum ꝙ est. ergo sensus iudicat sicut ẽ, ergo stat veritas in existimatione sensus. Hæc fuit radix sui erroris. In quam plures antiquorum inciderũt. Inter quos fuit Empedocles & Democritus, vt coniecturare possumus ex dictis suis et Parmenides & Anaxagoras, & Homerus, & quidem ꝙ sensus nõ distinguatur ab intellectu secundũ Empedoclem, patet ex eo quod dixit per mutantes complexionem, permutare intellectum. Et Parmenides dixit ꝙ intellectus appropriatur homini secundũ complexionẽ membrorũ, & Anaxagor. dixit, ad quosdã socios. Talia sunt entia, qualia existimauerunt, & Homerus loquens de Hectore vulnerato dixit ꝙ percussus amisit proprium intellectum, ex quo dicto trahitur ꝙ Homerus opinatus est intellectum esse virtutem organicã, neq; propter plagam illatam amisisset intellectum nisi esset organicus, patet igitur radix, ex qua in hunc errorem deuenerunt, & grauissime peccauerunt, quoniam si cognouerunt nullum verum posse sciri, nisi tantum existimatione hominum, cum essent tantum diligentes in inuestigatione veritatis, quare non cessauerunt, & quare non respuerunt conantes philosophari, nam si eorum positio esset vera inquirere veritatem assimilatur ei qui prosequitur volantia, quæ quanto magis prosequitur tanto magis elongant se.

Sed dices vnde prouenit tãta cæcitas sic opinantium, respondet Aristo. ꝙ id processit ex duplici causa. Primo quia nõ putabant esse alia entia nisi hæc sensibilia in quibus cõ-

ſiderabant multam indeterminationem ex parte materiæ quæ indeterminate ſe habet ad multas formas, & ex parte ipſius eſſe corruptibilis: & propterea opinati ſunt *nihil determinate veri eſſe nobis manifeſtum*, ſed prout *ſenſui apparet*, cuius apprehenſio variabilis, eſt ſicut & ſenſibili variatur, & quidem licet eorum opinio non ſit vera, eſt tamē verſimilis cōſiderata ſenſibilium variabilitate, & melius eſt ſic dicere, quā non dixit Epiphanius ad Xenophanem, quid autem dixerit non explicat Ariſto. ſed Albertus inquit dixit Xenophanes, vt viſum eſt in primo libro, oīa eſſe vnū ens, & illud eſſe Deum. Contra quem inſtabat Epiphanius propter multitudinem: quæ videtur in ſenſu diuerſarū ſubſtantiarum ſenſibilium, ex quibus cōſtat quod Epiphanius concordabat cum iſtis qui ponunt ſola ſenſibilia eſſe entia, ſed verior videtur expoſitio B. Tho. dicit enim quod Epiphanius forte dicebat, omnia entia eſſe neceſſaria & imobilia, & per certitudinem ſciri. quod dictum eſt minus rationabile, quoniam conſtat nobis de contingentia & variatione ſenſibilium. Secundo in hanc opinionē ceciderunt, *quia ſequæbātur* opinionem Heracliti dicentis omnia eſſe in cōtinuo motu, nec poſſet idem bis demonſtrari, & ad hoc deuenit, ꝙ credebat de nullo poſſe loqui, nec per orationem demonſtrari, ſed ſolo digito oſtendebat. Suadens ſibi motum digiti breuiorem, quam ſit pronūciatio orationis, ex conſequenti credebat, ꝙ ſi oratione loquæretur aut demōſtraret rem: citius illam trāſiſſe, & factam aliam, quam oratio terminaretur: & dixit arguēs Ariſtippum, ꝙ nō ſolum bis, ſed nec ſemel poteſt homo intrare in eūdem fluuium, propter cōtinuum defluxum aquæ in quo vna ſuperuenit alteri, eodem modo dixit contingere in natura rerum corruptibilium, ita ꝙ nūquam in eodem ſtatu permanent. Iſti igitur adhærentes opinioni Heracliti dixerunt nullam determinatam veritatem eſſe in rebus ſenſibilibus, ſed tantū ſecūdum exiſtimationem: quoniam de eo quod mutatur ſecundum quod mutatur nihil poteſt determinate verificari. Nam quod calefit, nec eſt calidum: quoniam nūdum eſt

in termino ad quem, nec est frigidum, quoniam nõ est amplius in termino a quo. Idem intelligẽdum est in omnibus aliis sensibilibus supposito q̃ sint in continuo fluxu, vt dixit Heraclitus. Iste fuerunt causæ & radices, ex quibus moti sunt plures ex antiquis, vt dicerent rerum veritatem cõsistere in apparentia & existimatione.

Quantum ad tertium. Aduerte q̃ Aristo. arguens cõtra eos. primo arguit contra causam sumptã expositione Heracliti. secundo contra causam sumptam ex variabilitate & indeterminatione sensibilium corruptibilium. Tertio improbatur dictum eorum de veritate rei secũdum apparentiam & iudicium sensus, declarans quomodo contraria iudicia de eadem re non fiunt a sensu, sed a phantasia, & aliis causis.

Ad euidentiam primi sic arguit, Qui existimat non esse quod non est, vere exist imat & vere enunciat, si ore profert. sed qui dicit de eo quod mutatur dum mutatur, quod nõ est in termino a quo, nec in termino ad quem, dicit nõ esse quod non est. ergo vere existimat, & vere enunciat, ergo de his quæ mutantur, posito etiam q̃ essent in cõtinuo defluxu, potest aliquid vere sciri, Præterea in eo quod mouetur, verũ est dicere q̃ est aliquid de termino a quo aliter iam motũ eẽt, & aliquid determino ad quem, aliter nundũ moueretur, & in eo quod generatur vel corrũpitur verũ est dicere, q̃ est materia ex qua, qm̃ non fit ex nihilo, nec vertitur in nihilum & est agens a quo generatur vel corrũpitur, qm̃ nihil seipsum producit aut destruit, nisi forte per accidẽs. ergo de eo quod mouetur siue generatur siue corrumpitur potest aliquid vere sciri, consequencia est manifesta, & omnes partes accidentis probate sunt in physicis.

Præterea, contra positionem Heracliti, sic arguitur. Motus non solum est ad quantitatem, sed etiam ad qualitatẽ, & ad formã, posito ergo casu, q̃ omnia essent in continuo motu quo ad quantitatem, quia continue augentur, licet insensibiliter (sic enim dicebat Heraclitus cuius opinio reprobata est in octauo physic. tex. 23.) non tamen sequitur

ꝙ sint in continuo motu ſm qualitatem nec continue trāſmutentur ſm ſubſtantiam. Ergo ſtante poſitione Heracliti licet falſa, adhuc de eo qđ mouetur pōt aliquid vere ſciri, magis enim eſt cognoſcibilis res per ſuam qualitatem, & ſpeciem, quām per quantitatem.

Præterea, impoſſibile eſt omnia moueri neq͂ continuo neq͂ diſcontinuo motu, probatū eſt enim in. 8. phyſi. tex. 40. ꝙ in mouentibus & motis, eſt ſtatus & deuenitur ad vnum omnino imobile & idem iterum manifeſtabitur in libro. 12. huius ſcientiæ ergo ſtultum eſt dicere nullum verum ſciri, quia omnia ſunt in motu.

Præterea ſententia ſic opinantium repugnat alteri ſententiæ eorum, quia ſupra dixerunt cōtradictoria eſſe ſimul vera, nam ſi ſunt ſimul vera, idem eſt & non eſt, ſed ſi res ſunt in continuo motu, non eſt verum dicere, idem eſt & nō eſt, qm̄ de eo ꝙ mouetur vt mouetur, neq͂ eſt neq͂ nō eſt, cum non ſit inter, a quo, nec inter ad quem, vltra hoc ſequitur ꝙ ſi contradictoria ſunt ſimul vera, oīa quieſcant, omnia enim erunt vnū, vt declaratum eſt ſupra, & omnia erunt in omnibus ex cōſequenti nihil mouebitur, quia nō erit in quod vel ad quod poſſit aliud permutari, ſi enim frigidum eſt in calido quomodo poterit calidum moueri ad hoc quod fiat frigidum, nihil enim mouetur ad habitum, ſed ad non habitum.

Ad euidentiam ſecundi ſic arguit. Irrationabile fuit iudicare de omnibus entibus nullam habere veritatē, & omnia entia eſſe in continuo motu, ratione ſumpta ab his ſenſibilibus inferioribus, quoniam ſunt minor pars in entibꝰ: tota enim terra eſt veluti punctus, reſpectu ſuperiorū quæ videmus imobilia & īmutabilia præter quam motu locali, quo tamen non mutatur rei ſubſtantia, vt probatum eſt in octauo phyſi. vnde minus peccaſſent ſi tota natura ſenſibilis fuiſſet iudicata ſm motum corporum ſuperiorum cū multum excedant hæc inferiora in quantitate.

Ad euidentiam tertii, aduerte ꝙ Ariſt. multiplicetur arguit contra opinantes quod verum & falſum eſt ſecūdum

ꝙ apparet vel non apparet sensui, sentienti rem sic esse uel non sic esse, puta si gustus iudicat vinum esse dulce, vinum est dulce, si iudicat esse amarum, est amarum & falsum est ipsum esse dulce. Contra hoc igitur arguit primo sic, sensus circa proprium obiectum non decipitur, ergo semper est verus, si igitur de eodem sensibili fiant iudicia cõtraria, vt circa vinum respectu dulcis & amari, hoc non prouenit a sensu, vt sensus ẽ, sed ex indispõne organi vel medii, vel a phantasia, quæ vt inquit Cõmenta. in cõmen. 14. solet imaginari res, quæ præcise videntur impossibiles sicut ꝙ detur chimera in mundo, præcipue autem tunc prouenit error a phantasia, quando læsum est eius organum, sed phantasia nõ est sensus. s. exterior, sed motus factus a sensu, vt declaratum est in secundo de anima. ergo &c.

Præterea mirãdum est: quomodo isti dubitare possunt vtrum tante sunt magnitudines: quante videntur de propinquo, an quãte apparẽt a remoto, & de coloribus, si tales sunt quales videntur de propinquo vel quales a remotis, et de gustabilibus si talia sunt qualia videntur sanis, vel qualia infirmis, & de ponderibus, si talia sunt qualia videntur robustis vel qualia debilibus. Oĩa ista dubia derisoria sunt, q̃m recte sentienti constat, ꝙ res visa a remotis, nõ ita perfecte mouet sensum, sicut visa de propinquo, & ideo iudicare de magnitudine vel colore, vt videtur a remotis falsum iudicium est. Item organum infirmi indispositum & malo humore, ideo falsum est eius iudicium, quod non cõtingit in sano. Item virtus portatiua hominis debilis, diminuta est, ideo falsum est iudicium eius de ponderibus, iudicat enim minus graue esse magis graue, ex paucitate virtutis, quod tamen nõ est ex parte rei grauis, id autem nõ contingit in robusto, vana igitur sunt hmõi dubia, & sunt similia, sicut si quis dubitaret vtrum res quales apparent dormientibus, an quale vigilantibus, & posito ꝙ aliquis diceret eas tales esse quales apparent dormientibus, tamen nõ sic mẽte teneret, cuius signum est, ꝙ non talia agit, quia sic somniauit, qualia ageret si vigilasset. Manifestum est igitur

ꝙ non omne apparens sensui est verum.

Præterea: nõ esset differentia inter sermonem sapientis & ignorantis: & tunc consilium medici sapientis esset simile conclusio nescientis sanare vel non sanare .i. nescientis pronostricari infirmum sanandum vel moriturum, quod est derisorium dicere.

Præterea, non differret in veritate, iudicium sensus circa proprium obiectum, & circa obiectum alienum, vel circa sensibile cõmune. Nam visus videns pomum vel vuam, non solum iudicat de colore, sed etiam de sapore, puta qđ est dulcis. Si igitur omne apparens sensui verum est, sequit ꝙ sicut visus non erat circa colorem vuæ; sic nec circa saporem, quod tamen est fallum. Accidit enim ꝙ gustus percipit vuam amaram quam visus iudicauerat esse dulcem. Idem dico de sensibili cõmuni. Contingit enim visum iudicare sphæricum esse planum, sicut iudicat de terra, propter sui amplitudinem, & cœlum tangere terram propter horizontem: & tamen ratione manifestatur oppositum. ergo non omne quod apparet sensui verum est.

Præterea sensus, neq; pro eodem tempore neq; pro diuersis temporibus, habet contraria iudicia circa proprium obiectum, nunq̃ enim iudicat dulcedinem esse amaritudinem, sed si habet iudicia contraria id prouenit ex mutatiõne sentientis vel ex mutatione facta circa subiectum in quo est obiectum ꝓprium sensibile, verbi gratia quod vinum modo iudicetur ponticum, quod heri gustabatur dulce, nõ est ex natura dulcedinis, quæ mutata sit in acetositatẽ, sed quia lingua gustantis heri in sua naturali dispositione erat, hodie vero forte infecta est phlegmate crudo propter qđ quicquid gustatu, videtur ponticum vel quia vinum mutatum est in ponticum siue acetosum. Non ergo omne quod apparet sensui verum est ex parte rei: nisi quod apparet stãte debita dispositione organi sensus, & debita propinquitate: & non mutato subiecto proprii sensibilis.

Præterea, sic opinantes, non solum auferunt prædicata substantialia, sicut & illi qui ponunt prædicata ꝯtradictoria

simul vera, de quibus dictum est supra, sed etiam auferunt prædicata necessaria. Nam necessarium est illud quod non potest aliter se habere, si igitur natura rei, sensibilis talis est qualis est apparens sensui, sequitur quod dulcedo contingẽter sit in dulci, & non necessario, nec ex natura rei. Nam si vinum dulce gustatur a febricitante iudicatur amarum, & si gustatur remota febre iudicatur dulce, si igitur veritas ẽ vt apparet sensui sequitur dulcedinẽ & amaritudinem esse prædicata accidentalia & non necessaria, & idem intellige de aliis prædicatis conuenientibus rei ex natura rei.

Præterea, sequitur nulla esse sensibilia si nõ sit sensus, & sic nulla erunt inanimata, neq; vegetabilia, quod tamen est falsum, quoniam non inconuenit prius est sine posteriori, sensibile aũt prius est sensu, quoniam est mouens sensum, & mouens est prius moto. Nec obstat q videntur esse correlatiua quæ sunt simul natura, quoniam non sunt correlatiua mutua relatione reali, vt declarabitur in libro quinto. Præterea licet sensibile in actu sit simul cum sensu in actu, quoniam sensatio est passio facta a sensibili in sensum, tñ non inconuenit sensibile in potentia eẽ sine sensu: ꝯña aũt sic ꝓbatur, Isti sic opinãtes dicũt sensibile nõ esse tale, nisi iudicetur a sensu eẽ tale, puta nõ est ignis calidus nisi iudicetur tactu eẽ calidus, remoto igitur tactu, nõ erit ignis, q̃a si nõ est calidus nõ est ignis & sic dico de omnibus sensibilibus, cum igitur absurda sint omnia prædicta, patet vanam esse sententiam opinantium, rerum veritatem consistere in apparentia & existimatione sensus.

Reprobatis illis, qui aliquibus dubiis moti statuerũt verum in apparentia nunc reprobandi sunt alii, qui sola proteruia & elatione, eandem sen tentiã tenuerunt, non sustẽtantes se aliqua ratione, sed sic molestantes eos qui dicunt opiniones cõtrarias non esse æque veras, sed opinio quam habet sanus de gustato accipienda est vt vera, & opinio infirmi vt falsa. Similiter opinio quam habet sapiẽs de re, est vera, opinio autẽ nesciẽtis est falsa, & opinio vigilantis est vera, dormientis autem vt in pluribus est falsa. Cõtra hos

igitur recte sentiētes, instāt aliqui ex proteruia, quō potest iudicari quis sanus ex certitudine, & quis sapiēs, & quis vigilans, & in summa in quacūq; diuersitate opinionum, quō pōt sciri quis recte iudicat & quis nō recte. Nā qui reputat sapiens ab aliqbus, ab aliis habetur vt stultus, nō igitur pōt sciri, quæ cōtrariarū opinionum sit verior aut quæ falsa.

Sed vt inquit Aristo. omnes istæ instantiæ sunt stultæ, & procedunt ex eadem radice, nam credunt q̄ ea quæ nō possunt demonstrari, non possint cognosci, & in eis potest homo loqui, vt licet, & tenere quod sibi placet, & quoniā aduertunt ea quæ sumantur, vt prima principia non posse demonstrari, proteruientes dicunt ea non posse sciri, & tamen si aduertūt naturam demonstrationis de cuius rōne est, vt resoluatur in aliqua prima indemonstrabilia, & tamen notissima, aliter non faceret scientiam, nō habent causam persistendi in huiusmodi errore. Et notandum q̄ licet verbis defendant suum errorem tamen mentem nō sic tenent, cuius signum est, q̄ nō agunt secundum quācunque opinionem, sed secundum opinionem quam reputant veriorem, puta secundum opinionem vigilantis & nō dormientis, aliter somniantes agerēt in vigilia sicut somniauerunt, quod tamen nō agunt. Contra igitur istos dupliciter Aristoteles procedit. Primo ex eorum positione. Secundo secundum rei veritatem.

Quantum ad primum aduerte, q̄ isti proteruientes in tantum audent, q̄ non solum dicunt, omnia apparētia esse vera, sed etiam quod cōtraria sunt in eodem & sunt simul vera. Nam vnus iudicat vinum esse dulce, alter iudicat ipsum amarum. Cum ergo quæ apparent sint vera, vt dicūt ipsi, sequitur vinum esse dulce & amarum. Contra istos igitur, primo arguitur ex positiōe eorum. Isti dicunt omne apparens ē verum, ergo omne apparens est, quoniam esse & esse verum idem sunt. Similiter omne non apparens nō est quoniam nō apparens secundum eos, nō est verum, ergo nō est, ergo res sunt & nō sunt solum ex apparentia, sed hoc est stultum dicere, quoniam si nō omnia sunt ad aliqd

ſed aliqua ſint abſoluta, nõ eſt neceſſe, ꝗ ſint, vt apparent, ſed vt ſunt in ſeipſis. Si autem omnia eſſent relatiua, veriſimilis eſſet eorum opinio, quoniam apparẽs relatiuum eſt. Nam apparẽs alicui apparet, puta viſui, vel alteri ſenſui vel opinanti, ex conſequenti rerum eſſe ſtaret in apparentia. Quod autem omnia entia ſint ad aliqd vel nõ, nunc Ariſt. nõ determinat, ſed poſito ſecundum opinionem ſis proteruientium, ꝗ omnia eſſent ad aliquid adhuc non ſequitur, ꝗ cõtraria abſolute & ſimpliciter ſint in eodem, nam quãdo quærunt vtrum omne apparens ſit verum nõ eſt concedendum abſolute ꝗ ſic, quoniam ineuitabiliter ſequæretur cõtraria eſſe ſimul, nam vt dictum eſt de vino, vni apparet dulce alteri auſterum, ergo eſſet dulce & auſterum, ſed eſt reſpõdendum cum his determinationibus, id qđ apparet eſſe verum, nõ ſimpliciter, ſed illi cui apparent, & quantũ & quando & ſicut apparet, & nõ aliter, ex conſequenti nõ ſtat rei veritas in apparentia ſimpliciter, ſed ei cui apparẽt, & quidem ſic reſpõdendo, vitantur multa incõuenientia, primo ꝗ cõtraria abſolute nõ ſunt eodem, ſed tantũ ſcđm opionem & apparentiã illius opinantis. Scđo ꝗ cõtradictoria nõ ſunt ſimul vera, qm̃ eſſe verũ huic ſi opinanti, & non eſſe verũ alteri, aliter opinãti, nõ eſt cõtradictio, debet enĩ eſſe reſpectu eiuſdẽ, & ſecũdum idẽ, & ſimiliter, & eodem tempore. Patet igitur, ꝗ etiam ſequẽdo eorum poſitionẽ, nõ poſſunt nos deducere ad inconuenientia prædicta.

Quantum ad ſecundum. aduerte ꝗ Ariſt. ſecundum rei veritatem dupliciter arguit contra eos, etiam nõ cõcedendo aliquod poſitum ab eis. Et primo omnia entia habent reſpectum ad id cui apparent, quoniam apparẽs alicui apparet, nõ apparent autem niſi ſenſui vel opinioni, ergo omnia habent reſpectum ad ſenſum vel opinionẽ, & cum eſſe verum ſit eſſe, ſequitur omnia entia habere, eſſe ꝑ ſenſum & opinionem quod eſt falſum, quoniã ſi nõ apparerent .i. apprehẽderentur ſenſu vel opinione nõ eſſent entia, ex cõſequenti res nõ ſenſate nec opinate, ſicut multa occultata in viſceribus terræ & in corporibus cœleſtibus, non eſſent

entia quod est stultum dicere. Secundo arguitur sic. Si omnia entia referũtur ab sensum vel opinioné, sequitur quod vnum relatiuum nõ referatur solum ad vnum relatiuum & determinatum, sed hoc est falsum, quoniam vnicuiq; relatiuo correspondet determinatum corellatiuum, sicut patri filius, domino seruus, dimidio duplũ æquali æquale &c. cõsequentia autem ꝓbatur. Si omnia entia habent respectum ad opinantem, sumo dimidium, de quo cõstat ꝙ habet respectum ad duplum & per positionem istorum habet respectum ad opinans, ergo vnum relatiuum, nõ refertur solum ad vnum determinatum relatiuum. Cum igitur tot & tantis rõnibus reprobatus fuerit, sic opinantium error manifestum est hanc esse firmissimam & verissimam sententiam ꝙ cõtradictoria nõ sunt simul vera, & ad hanc sequitur ꝙ non possint esse contraria actu & simpliciter in eodem, cum enim in vno cõtrario sit negatio alterius contrarii. Si essent in eodem contradictoria essent simul vera, si enim manus est calida & frigida, ergo est calida & nõ calida. Dixi autem actu & simpliciter, quoniam non inconuenit vtrunq; esse in potentia, sicut calidum & frigidum potentialiter sunt in tepido vel vnum in actu alterum in potẽtia. Nam aqua frigida est potentialiter calida vel vnum secundum principales partes, & alterum secundum vnã tantum. Sicut æthiops secundum corpus est niger, ſm dentes tantum est albus. Hæc pro tertio capite dicta sint.

CAPVT QVARTVM.

IN quarto capite disputandum est cõtradicentes dari medium ĩter cõtradictoria, quorum aliq moti sunt ad hoc nescientes soluere quasdã rationes sophisticas, aliqui autem, quia in omnibus quærunt probationem & quæ non possunt eis probari, nolunt concedere, & quoniam prima principia non possunt probari. s. per demõstrationem cum nõ habeant aliqua priora magis nota, ideo nolunt ea cõcedere, vnde sicut aliqui cõtra quos disputatum est supra dixerunt cõtradictoria esse simul vera, qui. s. sequæbãtur opĩnionem Heracliti ponẽtis omnia in cõtinuo fluxu, ita ali-

qui posuerunt inter contradictoria dari medium, ita q̃ nõ est necesse alterum eorum esse verum, imo vtrũq; erit falsum, & isti sunt qui sequæbantur opinionem Anaxagoræ. Nam ponebat omnia esse mixta in quodam medio, mixtũ autem neutrum est extremorum, ex cõsequenti nec est bonum, nec nõ bonum, nec ens, nec nõ ens. Cõtra hos igitur disputandum est ex significato nominis, sicut & supra disputandum est contra ponentes contradictoria simul vera. Significatum autem nominis, est eius diffinitio, quod si negant significatum nominis relinquendi sunt, sunt enim vt plantæ igitur sic arguitur contra eos.

Primo supponitur diffinitio veri & falsi, & sunt iste, verum significare, est significare rem, sicut ẽ, vel sicut nõ est, falsum significare, est significare rem aliter quam sit, tunc arguitur sic. Quicunq; dicit aliqd aut dicit, sicut est vel sicut non est, & sic dicit verum, aut dicit aliter q̃ sit, & sic mentitur, ergo stante diffinitione veri & falsi impossibile est dari medium inter contradictoria.

Præterea, cum medium inter extrema nõ inueniatur, nisi per participationẽ vtriusq; extremi, sicut tepidum est medium iter calidum & frigidum, vel per negationẽ vtriusq; extremi, sicut lapis est ens medium inter hoiem & equum si est medium inter cõtradictoria, aut est per obnegationẽ, aut per participationem, nõ primo modo, quoniam nulla posset fieri mutatio quod ꝓbatur sic omnis mutatio est inter extrema cõtrariæ vel contradictoriæ opposita, vt ꝓbatum est in quinto physic. & quando est inter contraria: est etiam inter contradictoria, quoniam in vno cõtrario est negatio alterius, si igitur datur mediũ per abnegationem inter contradictoria, illud nec erit ens nec non ens: alterum enim contradictorium est ens, alterum nõ ens. Si illud medium non est ens nec nõ ens, cum oĩs mutatio sit ab extremo ad medium, vel ab extremo per mediũ ad extremũ, sequitur q̃ mutatio terminetur ad medium quod non est ens nec non ens, vel id quod permutatur antequam perueniat ad extremũ, ꝑuenit ad huiusmodi medium, sed im-

possibile est dari terminum, neq; medium neq; extremũ ĩmutatione, quod non sit ens, neq; nõ ens, omnis enim mutatio est a bono ad non bonum, vel econuerso. Quod autẽ neq; est ens, neq; non ens, non est bonum, neq; non bonũ. ergo &c. Non secundo modo, quoniam medium per participationem, nõ est nisi inter extrema, quæ sunt vnius generis, vt patet de tepido & de palido, sed duo contradictoria nõ sunt eiusdem generis, vt cõtradictoria sunt, quoniã alterum est ens, alterum est non ens, quibus non potest assignari cõmune genus, vt patet. ergo &c. Præterea, omnis intellectus componens & diuidens, aut componit & diuidit sicut res est, & sicut nõ est, & sic est verum ex diffinitione veri aut cõponit aliter quã sit, & eodẽ modo diuidit, & sic est falsum ex diffinitiõe falsi, ergo ĩpossibile est dari cõpositio vel diuisio quæ nõ dicat rẽ eo mõ quo ẽ, vel eo modo quo nõ est. Et aduerte hãc rõnẽ parũ differre a prima.

Præterea, si contradictoria habẽt medium id erit in omnibus contradictoriis. Quod enim naturaliter conuenit alicui, vt inquit Cõmen. in cõmento. 27. nõ inuenitur in quodam sic, & in quodam non, sed hoc est impossibile, tunc enim inter verum & nõ verum daretur medium, & sic homo posset loqui, & non dicere verum neq; non verum, ꝙ est inopinabile, quoniã aut dicit sicut res est, & sic dicit verum, aut aliter quam sit & sic, dicit falsum, vt patet ex diffinitione falsi & veri. Item daretur medium inter ens & non ens, qđ est impoſſe aliter daretur transmutatio q̃ non esset gñatio nec corruptio oĩno, neq; ſm substantiã, neq; ſcđm accñs. Omnis. n. generatio est a non ente ad ens, & corruptio est ab ente ad non ens, talis autem transmutatio non est imaginabilis, quoniam non inciperet ab ente neq; a nõ ab ente nec alterum eorum terminaretur.

Præterea cum in altero cõtrariorũ includat̃ cõtradictorium alterius sequit̃ ꝙ dari posset numerus qui nõ eẽt par, neq; impar, est. n. impar non par, hoc aũt est impossibile, qm̃ omnis numerus diuisibilis est per æqualia vel inæqualia, si per æqualia est par, ex diffinitione paris, si per inæqua

lia est impar ex diffinitione imparis. Præterea, si quis interrogatur, vtrũ sit nix alba, rñdens aut assentit aut nõ, si sic, affirmat, si nõ negat, ergo manifestũ est, nõ eẽ mediũ inter affirmationẽ & negationẽ, ex ꝯñti nec inter cõtradictoria.

Præterea, si ĩter par & ĩpar datur mediũ, ergo illud erit numerus. Medium.n.est eiusdẽ gñis cũ extremis Ergo ille numerus erit par vel impar. Quoniam diuiditur per æqualia vel inæqualia, & si inter par & ĩpar datur mediũ adhuc dabitur numerus, qui vt p̃cedens diuidiť per par & impar, inter quæ iterũ dabitur medius numerus, & sic nũq̃ erit status ĩ his mediis. Intellectus aũt abhorret ĩfinitũ. Ergo ẽ stultũ dicere inter cõtradictoria dari mediũ. Deinde si ĩter par & ĩpar dať mediũ, ergo ĩter duo & tria dať nullus medi⁹, ergo ĩter duo & tria nõ dať ꝓportio emiola.i.sexqaltera, qm̃ tria nõ solũ cõtinebunt duo & medietatẽ duorũ, sed & illũ numerũ mediũ. Cũ aũt hæc oĩa sint irrationabilia, patet ꝙ ĩter cõtradictoria non dať mediũ. Hæc ꝑ.4.cap.dicta sint.

CAPVT QVINTVM.

IN quinto cap. disputãdũ est cõtra eos qui destruũt principia logicæ, & cõtra eos qui destruũt principia pħiæ naturalis, nã cũ oĩa principia sciarum particulariũ fundenť super hoc principiũ, nõ sunt ꝯtradictoria simul vera nec simul falsa, nec dať medium inter ea. Et cũ hoc principiũ sit de cõsideratione huius sciæ, vt dictũ est in vltimo cap. p̃cedentis trac. ex ꝯñti ad hanc sciam spectat defensare principia sciarum ꝑticularium, fuerũt aũt multi qui destruxerũt principia logicæ. s. ꝙ oĩs ꝓpositio est vera vel falsa, qm̃ vel significat vt est in re, vel aliter. Multi autem, dicunt quod omnis propositio est vera. Alii autem quod propositio est falsa, & omnes propositiones sunt sicut ista. Diameter est cõmensurabilis coste, vtraq; igitur reprobanda est & si daretur tertia. s. ꝙ oẽs sunt simul veræ & falsæ reprobaretur, sicut duæ p̃cedentes, nam si ꝓbabitur quod de necessitate oĩs ꝓpositio est vera vel falsa, constabit ꝙ nõ oĩs est vera nec oĩs falsa, nec oĩs simul vera & falsa, & pro fundamento supponitur significatum veri & falsi.i. diffinitiones suæ

quas si non concedunt, non est disputandum cum eis.

Primo igitur sic arguit. Constat dari aliqua cōtradictoria, vt dictum est in capite p̄cedenti, inter q̄ non datur medium, vt verum & non verum ens & non ens, ergo de necessitate, alterum verum alterum falsum. ergo non omnia sunt vera nec omnia falsa, nec omnia simul vera & falsa.

Præterea, verum est dicere quod est esse, vel quod non est non esse: falsum autem est dicere, quod est non esse, vel quod non est esse. Quicunq; ergo dicit quod est esse, vel q̄d non est non esse dicit verum, ergo qui dicit oppositum dicit falsum, ergo non omnia sunt vera nec omnia falsa.

Præterea iam probatum est, quod omne quod cōtingit affirmare contingit etiam negare, ergo nō omnia possunt simul affirmari & negari, ex ꝯñti licet oīs propositio sit vera vel falsa, non tamen omnis est vera nec omnis est falsa.

Præterea istis cōtingit q̄d famosum est. s. quod positiones suæ, seipsas destruūt, nā qui opinatur oīa esse vera, facit opīonem cōtrariam suæ opīoni esse verā. Sed opīo contraria suæ opīoni est q̄d non oīa sint vera. ergo ista positio destruit seipsam. Ex ipsa. n. infertur opposita contra seip̄am. Item q opinatur oīa esse falsa, facit opionem cōtrariā suæ opioni esse falsam, sed opīo cōtraria suæ opioni est ꝙ non oīa sunt falsa, ergo destruit seipsam, cū ex seipsa inferatur oppositū cōtra seipsam. Cū igitur impo'es sint hmōi pōnes patet esse verissimum principium logicæ. s. ꝙ omnis ꝓpositio est vera vel falsa, non autem oīs vera, nec omnis falsa.

Fuerunt aūt & alii qui destruxerunt principiū primum pħiæ naturalis. s. quod datur quies & motus ī naturalibus, q̄m ex diffinitione naturæ, natura est principium motus & quietis, aliqui autem dicunt vt Heraclitus ꝙ omnia sunt in continuo motu, ex consequenti nihil quiescit. Ad improbationem igitur huius erroris probatur, primo ꝙ non oīa semper quiescunt, secundo ꝙ non omnia semper mouentur. tertio ꝙ non oīa aliquando mouētur, & aliq̄n quiescūt, sed q̄dam semper mouentur quædam sunt semper immobilia, quædam aliquando mouentur aliquando quiescunt,

Primum

Primũ sic ꝓbatur. Si oĩa semper quiescũt, ergo oia remanẽt in eadẽ dispõne in qua aliqñ sunt, ex ꝯñti qđ est verũ, semp erit verũ, & qđ est falsum, semp erit falsum, hoc aũt videmus eẽ incõueniens, nã propositio variatur de veritate, in falsitatẽ, qm̃ videmus rẽ variari, saltẽ videmus ad sensum Socratẽ dñtem verum variari, qm̃ pro aliquo tẽpore nõ fuit & pro aliquo tẽpore non erit & qui negat hoc est sine iudicio & sensu, ergo non oia semper quiescunt.

Secundo ꝓbatur sic, si oĩa ꝯtinue mouẽtur, nihil erit verũ: sed oia falsa, cuius oppositũ probatũ est supra, probatᷣ ꝯña, quod est, verũ est, nã significare verũ, est significare rẽ sicut est, sed qđ mouetur, vt mouetur nundum est, aliter, iam motũ esset, ergo &c. Præterea in oĩ re mota est aliq̃d permanens, ergo nõ oia continue mutantur, ꝓbatur antecedens. Omne qđ mutatur est ens, qm̃ purũ non ens nõ potest esse subiectũ motus nec quietis, & omne qđ mutatur, mutatur ex alio in aliud, vel in alio, puta in qualitate vel in loco, ergo omne qđ mutatur permanet successiue sub vtroq; termino ita ꝙ ſm substantiã nõ mutatur. ergo &c.

Tertium probatur sic, corpora cœlestia semper mouẽtur & nunquã quiescunt vt videmus. Primum autem mouens, vt probatum est in. 8. physi. est semper imobile, & inferiora aliquãdo sunt, aliqñ non sunt, ergo &c. Et hic terminatur tota intentio Arist. in quarto libro metaphysicæ.

EIVSDEM CHRYSOSTOMI
Super quarto libro Metaphysicæ Epitoma.

Ostquam stabilitum est subiectum huius scientiæ, & declaratum quod habet cõsiderare de proprietatibus entis inquantum ens est, & defensauit prima principia, consequens est, vt assignentur multiplicia significata terminorum significantium principia entis, & huius termini ens, &

terminorum ſignificantium paſsiones entis, & id faciemus in præſenti libro, quod vtiq; expedit, antequã determinemus de partibus & paſsionibus & principiis entis, qm̃ vt inquit D. Alber. in quinto lib. Metaphyſicæ trac. primo cap. primo. poteſtas ſubiecti nõ ſcitur niſi per diuiſionem ſubiecti in partes & partium vlterius in partes, & ideo, qm̃ iſta ſcientia intendit conſiderare de ente & de principiis & de cauſis, & de proprietatibus eius & de primis eius partibus oportet in ea aſsignare multiplicitatem iſtorum. Tunc.n. nos ſcientiam perfecte de his habebimus, cum ſingulorum aſsignatæ fuerunt diffinitiones ſiue rationes quo ad ſingulos modos. Et aduerte quod vt inquit Cõmen. cõmen. primo nõ ideo diſtinguuntur hic hmõi nomina ad ſciendum intentionem quæſitam ab alia intentione. i. vt aliquis modus hic intentus accipiatur, & alius modus non intentus dimittatur. Sic enim fit in ſcientiis particularibus, ſed vt ſciatur tota latitudo eorum quæ hic tractanda ſunt & cum tractata fuerint ſciatur perfectio huius ſciẽtiæ. Totum igitur hunc librum complectemur in tribus tractatibus.

Primus erit de nominibus ſignificantibus cauſis entis, quod eſt ſubiectum huius ſcintiæ,

Secundus erit de nominibus ſignificantibus ſubiectum & primas partes ſubiecti huius ſcientiæ.

Tertius erit de nominibus ſignificãtibus ꝓprietas eius.

TRACTATVS PRIMVS

TRACTATVM primum diuidimus in quinque capita.

Primo agitur de hoc termino principium.

Secundo de hoc termino cauſa.

Tertio de hoc termino elementorum.

Quarto de hoc termino natura.

Quinto de hoc termino neceſſarium.

CAPVT I.

IN primo capite agendum est de hoc termino principiũ quot modis dicatur, sed antequã descendamus ad ipsos modos, aduerte tria.

Primo quoniam omnes termini hic distinguẽdi sunt de natura analogorum de quorum ratiõe est, vt inter omnes modos detur vnus principalis ad quem omnes alii habent attributionem, vel cuius respectu suscipiunt prædicationẽ analogi, ideo Aristo. in hoc termino principium postquam posuerit omnes modos principii, reducet eos ad vnum cõmune, ad quod omnes raspiciunt.

Secundo, quoniam innata est nobis via procedẽdi a cõmunioribus conuenienter inter terminos importãtes causalitatem incipit a principio, quoniam cõmunius est, licet enim omnis causa sit principium, non tamen econuerso. Nam punctus est principium lineæ, non tamen realiter causa, & mane est principium diei non tamen causa.

Tertio, quoniam quæ manifestiora sunt sensui, sunt nobis via deueniendi ad minus manifesta, ideo Aristo. in omnibus his terminis semper incipit a mõ magis manifesto, & ab omnibus, confesso etiam q; non esset modus perfectior ex parte rei. Et in hoc declaratur Arist. fuisse naturalissimus doctor tradens hanc scientiam modo proportionatissimo nostro intellectui.

His præpositis aduerte quinque modos assignatos a Philosopho quibus dicitur principium.

Primus & notissimus est in situ, vt id quod est primum in longitudine siue in via, a quo incipit motus localis rectus dicitur principium motus, & oppositum. i. in quo terminatur motus localis dicitur vltimum, & s̃m Cõmen. principium motus augmenti est illud secundum quod primo fit: fit autem primo secundum longitudinem, deinde s̃m latitudinem, deinde s̃m profunditatem. Dicemus igitur q; secundum hunc modum longitudo dicitur principium augmenti. Et quoniam qualis est ordo in magnitudine talis est in motu & in tempore, ideo secũdum hunc modum, sicut

prima pars magnitudinis dicitur principium eius, ſic prima pars motus & prima pars tēporis dicentur principium motus. & principium tēporis, et quoniam in omni ſpecie motus. Datur aliquod primum a quo incipit motus, & dicitur terminus a quo, ideo hic primus modus verificatur non ſolum in motu locali, ſed et in omni alio motu & in generatione ac corruptione ſubſtantiali adiunctis alterationibus præuiis. Quod ideo dico, quoniam ſm ſe ſunt inſtantaneæ ex ꝯſequenti non diſtinguitur in eis primum & vltimum.

Secundo dicitur principium, omne illud ex quo primo congrue & optime aliquis operatur, ſiue facit ſiue mouet, & diſtinguitur hic modus a præcedenti in hoc quoniam illic quod eſt ſimpliciter primum in ſitu ex parte rei dicitur principium: hic autem quod ſumitur pro primo, quia reputatur eſſe opportunum a quo incipiat motus vel operatio, dicitur principium: vt in ludo ſaltandi, ſaltans incipit moueri non a prima parte viæ ſimpliciter, ſed ab ea, quam reputat ſibi magis cōgruam. Et exemplificat Ariſt. in doctrina. nam qui docet aliquem non ſemper incipit ab eo quod eſt primum ſimpliciter, ſed ab eo quod magis congruit intellectui adiſcentis. Sicut Ariſto. fecit in philoſophia naturali, qui ab effectibus incipit, cum tamen ſint poſteriores cauſis. Et aduerte ꝙ hic, modꝰ etiam verificatur in motu ſphærico, nā licet in ſphæra non ſit principium diſtinctum a termino. tamen mouens mouere poteſt a puncto ſignato, qđ dicetur principium hoc modo, quoniam eſt primū a quo incipit motus, prout congruit, & videtur optimū mouenti: & ſic in motu cœli primi, principium motus eſt punctus oriētis. Principiū aūt motus planetarū eſt pūctus oppoſitꝰ.

Tertio modo dicitur principium illud quod primo in re generatur & eſt intrinſecum rei, & illud a quo primo effectiue res generatur & eſt extrinſecum a re, quoniam nihil ſeipſum generat. Exemplum primi, fundamentum eſt principium domus: cor eſt principium animalis, ſecundum eos qui cōſiderāt animal, ex eo ꝙ mouet ſeipſum, vel cerebrū ſecundum eos qui conſiderant animal, inquantum ſentit,

vel aliud, puta hepar, secundum eos qui cōsiderant animal inquantum nutrit seipsum. Quod autē sit illud apud Arist. dictum est in libro de motu animalium & in libro de somno & vigilia. Exemplum secundi, pater est principium filii, & conuicium est principium belli.

Quarto modo dicitur principium præcipue in moralibus & in artificialibus, illud a quo primo mouētur inferiora siue deseruientia. Exemplum primi, princeps & rex tyrannus dicuntur principium, quoniam eorum voluntate & decreto mouentur subditi Exemplum secundi ars Architectonica est principium artium deseruientium, vt militaris est principiū equæstris, & frenefactiuæ, dirigit enim eas & dat modum eis sic vel sic operandi.

Sed tu aduerte, ꝙ hic quartus modus pōt verificari de principio effectiuo secundum exempla data, & sic exponit B. Tho. & potest verificari de principio finali, vt exponit Cōment. & D. Alber. & tunc intelligatur sic textus Aliud secūdum cuius voluntatem mouentur mobilia. i propter cuius voluntatem mouentur mobilia, non enim subditi ordinate mouerentur a principe, nisi voluntas principis quā supponūt iustam & velut regulam: esset finis propter quē, sic vel sic agunt. Similiter inter artes, architectonica est, prīcipium finale artium subseruientium, ordinantur enim ad eam & ea subtracta, ille subtrahuntur. Et aduerte ꝙ D. Albertus in quinto metaphysicæ trac. primo & capite primo reprehendit expositionē B. Tho. & inquit. non ignoramus quosdam accipere hunc modum principii secundum rationem causæ efficientis, sed illorum dicta non curamus, quia inductos modos non nisi sm materiam verificant, & ciuilia, & ciuilium rationes ignorant, vt videtur hic.

Mirum est qūo tam leuiter reprehendit B. Tho. Cū verba philosophi, ita bene exponi possit de principio efficiente sicut de finali, et melius nam in fine textus, ibi quapropter natura principium antequam faciat verbū principio finali, replicat, & præuoluntas de qua mentionem fecerat in quarto modo. Deinde facit verbū de principio finali di

cens. Et quod est cuius causa. Ergo non est abiicienda expositio B. Tho. præcipue cum sæpe coincidāt principium efficiens & finale, vt dicetur in lib. 12. de primo motore qui mouet vt efficiens & finis, vnde non incóuenit, in ciuilibus voluntatem principis esse aqua & propter quam mouentur subditi. Idem intellige de architectonica.

Quinto modo, dicitur principium illud per quod primo rem cognoscimus per discursum intellectus, & qm̄ omnis discursus resoluitur in primas & notissimas propositiones quas defensauimus in quarto libro, ideo illa dicuntur principia hoc quinto modo. Similiter quoniam per diffinitionem subiecti innotescunt nobis proprietates subiecti, ideo diffinitio dicitur principium hoc quinto modo. Et aduerte ꝙ vt inquit Cōmen. distinguitur hic modus a mō, secundo in quo explificatum est de principio doctrinæ, quoniam illic dicitur principium illud a quo incipit doctor mouere intellectum discipuli accōmodans se eius capacitati, dato ꝙ nō sit primum ex natura rei. hic autem dicitur principium illud a quo ex natura rei incipit notitia intellectualis discursiua, ita ꝙ illud dicetur principium in adiscendo: hoc autē dicetur principium in quærendo & venando scientiam. Et dicitur principium essendi rem & cognoscēdi. Illud autem sufficit esse principium cognoscendi. Tot igitur modis dicitur principium, & aduerte ꝙ cum oīs causa sit principium, licet non econuersó: pōt etiam dici principium tot modis quot dicitur causa.

De modis autem causæ dicemus in capite sequenti.

Positis modis principii, cum sit analogum reducit eos ad vnū, cuius participatione omnes alii verificātur & quo remoto remouentur, dicitur igitur principium vniuersaliter & absolute quod est primum in ordine, ante quod nullū tale est, ad quod sequūtur ea quæ principiata sunt. Hmōi autem primum potest esse, vnde res est aut fit aut innotescit. Et propterea aliquod principium est intrinsecum, sicut natura & elementum, & forma rei, aliquod autem est extrinsecum sicut mens. i. intellectus qui est principium artifi

ciatorum. Et præuoluntas, puta principis quæ est principium in ciuilibus, vt diximus in quarto modo, finis etiam dicitur principium, quoniam bonũ in prosequendo, & malum in fugiendo, mouent agens ad sic vel sic agendum. Bonum autem habet rationem finis & propter bonum agũt agentia naturalia & moralia & artificialia. Hæc de primo capite dicta sint.

CAPVT II.

IN secundo capite agendum est, de hoc termino causa, & quot sint causarum genera, & qui sunt modi causarum. Sed antequam descedamus ad genera causarum: aduerte ꝙ licet eodem mõ tractet hic de causis quo & in. 2. phy. non tamen eadem ratione. Nam illic considerantur in ordine ad ens mobile tantum. Hic autem in ordine ad ens, cõsiderantur enim inquantum sunt causæ entis & non solũ in ordine ad motũ, vnde datur efficiens & finis & forma siue actus metphysicus etiam sine motu physico, vt dicemus in libro nono, & in. 22. Hoc prænotato, aduerte quod Aristote. intendit tria.

Primo distinguere causam in genera sua siue spẽs, quæ sumuntur aduersa ratione causandi, alia est enim causalitas efficientis alia formæ &c.

Secundo assignare quædam consequentia ad causas.

Tertio reducere oẽs causas ad quatuor genera cãrum.

Quarto assignare diuersos modos causarum, etiam in eodem genere causæ.

Quantum ad primum, aduerte ꝙ causa primo dicitur illud ex quo res fit, & est in existens ac permanens in re facta sicut æs est causa statuæ, & non solum æs, sed metallũ & liquabile, quæ se habent vt genera ad æs. Dixi autem & est inexistens ac permanens ad differentiam contrarii, ex quo aliquid fit aut priuationis, quoniam vt inquit Philosophus in primo physi. tex. 60. Nõ oppositum quidem .i. materia, manet in re facta: oppositũ autem .i. terminus a quo qui aliquando est contrarium, vt quando ex albo fit nigrũ, aliquando est priuatio, vt ex non homine fit homo &c. Il-

lud non manet aliter opposita essent simul in eadem materia & in eodem subiecto.

Secundo dicitur causa, species & exemplar. i. forma intrinseca, per quam res est, & forma extrinseca ad quã res fit, & apud Græcos dicitur idea siue paradigma, & quoniã a forma intrinseca rei, sumitur ratio & diffinitio rei indicatiua siue quiditatis: ideo hoc modo causa dicitur nõ solum species siue forma, sed & ratio & qđ quid erat esse rei, principale enim indicatiuum quiditatis, est ipsa forma. Et nõ solum forma specifice sumpta, dicitur causa hoc secũdo modo, sed & eius genera, vt causa diapason in musica, non solum est proportio duorum ad vnum: sed & proportio dupla: & numerus, & non solum tota diffinitio rei dicitur causa, hoc secundo modo, sed etiam omnes partes diffinitiue, & maxime quæ dicuntur in recto de diffinito. Secus autẽ si dicuntur in obliquo: tunc enim habent rationem materiæ vt cum dicitur, simitas est nasi curuitas.

Tertio dicitur causa quod est principium a qu aliquid mouetur, aut fit aut producitur aut oĩno mutatur. Et hoc modo consilians, generans, efficiens & mouens est causa, & vniuersaliter disponens, adiuuans, perficiens & quod est causa non solum a quo est motus, sed etiam quietis dicitur causa hoc modo. Ab eodẽ enim habet res ꝙ moueatur ad locum & quiescat in loco sicut ab eodem aqua calefit & permanet calida ad tempus.

Quarto modo dicitur vt finis, & ẽ illud gratia cuius aliquid fit quod quidem licet in re fit vltimum, tamen est vere causa inquantum mouet agentem ad operandum, nam interrogati propter quid sic agimus, respondemus ꝙ propter talem finem, & tũc credimus reddidisse causam, finis ergo est causa. Sed aduerte ꝙ nõ tantum vltimũ in aliquo ordine est causa vt finis, sed etiam quæ sunt intermedia: nã in ordine sanationis, ante sanitatem præcedunt attenuatio & purgatio exercitium &c. Et hæc ita se habent, ꝙ vnum respectu præcedentis est causa finalis, respectu autem sequẽtis est causa efficiẽs, verbi gratia attenuatio est finis proxi-

mus purgationis & est efficiens sanitatis, & qđ dixi de istis actionibus intermediis, intellige etiam de instrumentis quibus præparatur medicina: vnum enim ordinatur ad aliud, & omnia ad sanitatem, vnde solet dici, ꝙ omnia intermedia hñt rõnem finis quo, vltimũ autẽ est finis gratia cuius. Ista igitur sunt quatuor genera causarum famosa.

Quantum ad secundum aduerte tria consequentia ad dictas causas Primo vnius rei possunt esse multæ causæ per se: non tamen in eodem genere æque proxime, & sufficientes, vt statuæ artifex est causa & metallũ, sed artifex vt causa efficiens, & metallũ, vt causa materialis. Dixi per se, quoniam de causis per accidens non dubitatur, declaratum est enim in secundo physic. ꝙ quodãmodo infinitis causis per accidens, potest produci effectus per accidens, vt inuentio thesauri. Dixi æque proxime quoniam nõ inconuenit plura agentia per se producere idem, sed vnum erit agens proximum, alterum remotum, vt sol & homo generãt hominem. Dixi sufficientes quoniam non incõuenit plures causas eiusdem generis, dũmodo nulla per se sufficiat, concurrere ad eundem effectum, sicut multi trahunt nauem coniunctim & non diuisim.

Secundo contingit causas esse sibi inuicem causas, in diuerso tamẽ genere, vt exercitium ẽ causa sanitatis, sed effectiua, & sanitas est causa exercitii, sed finalis. Est autẽ efficiens respondens fini, quoniam actione sua ꝓducit finem siue attingit ipsum, & finis respondet efficienti, quoniã mouet efficiens ad operandum, sine quo non operaretur. Quæ tamen correspondentia non est secundum esse, licet enim efficiens deducat finem ad esse, non tamen econuerso, quoniam finis supponit esse efficientis. Et aduerte ꝙ sicut correspondentia est inter efficiẽs & finem, ita est inter causam materialẽ & formalem, nam forma est causa materiæ, quoniam facit ipsam actu, cum secundum se sit tantum in potentia & materia est causa formæ, quoniam recipit & sustentat ipsam, ex consequenti sunt sibiinuicem causæ quo ad esse, licet non semper eodem mõ. Nam licet forma sub

ſtantialis det eſſe actu ſimpliciter ipſi materiæ, nõ tñ forma accidẽtalis niſi ſcd̃m qd, nõ enim imediate recipitur in materia nuda, ſed in materia iam actuata forma ſub̃ali, ſimiliter licet materia ſuſtentet ſimpl'r oẽm formã eductam de potẽtia materiæ, nõ tamẽ formã cuius eſſe nõ pendet a materia niſi ꝑ tempore quo informat materiã, nã ſeparata retinet eſſe & talis ẽ aĩa itellectiua, de qua loquemur i lib. 12.

Tertio contingit idem eſſe cauſam contrariorum effectuum in eodem genere cauſæ, puta in genere cauſæ efficientis, ſed diuerſimode. Nam præſentia luminoſi eſt cauſa illuminationis, & abſentia eius ẽ cauſa obtenebrationis. Præſentia principis in ciuitate eſt cauſa pacis & abſentia eius eſt cauſa tumultus. Dixi autem diuerſimode, quoniã idem eodem modo ſe habẽs, cauſat idem, vt igitur cauſet contraria, neceſſe eſt vt diuerſimode ſe habeat.

Quantum ad tertium Ariſto. reducit omnes cauſas ad quatuor genera per hanc ſufficientiam, omnis cauſa vel eſt illud ex quo res fit, vt elementatũ ex elementis, dictio ex literis, artificiatum puta ſtatua ex ære, totum ex partibus conclusio ex præmisſis, non inquantum ꝓpoſitiones ſunt, ſed inquantum continet maiorem & minorem extremitatem. Nam inquantum propõnes ſunt illatiue concluſionis, ex conſequenti non ſunt cauſa ex qua ſed aqua, & ſic omnia p̄dicta reducuntur ad genus cãæ, qđ dicit̃ materiale, qđ demonſtratur per hanc ꝓpoſitionẽ, ex vel eſt illud quo res ↄſtituit̃ in actu, ſic ordine cõſtituitur ciuitas vel exercitus, cõpoſitione cõſtituitur domus, mixtione cõſtituitur el'nta tum, & breuiter illud quo poſito, res habet eẽ actu, & quo remoto deſinit eſſe & eſt intrinſecum ei. Omnia hæc reducuntur ad genus cauſæ, quod dicitur formale, & demõſtratur ſolo ablatiuo ſine aliqua præpoſitione, vt exercitus cõſtat ordine, domus cõpoſitione, mixtum mixtione, animatum anima &c. Vel eſt illud a quo res fit aut ꝓducitur aut mouetur aut quieſcit, vt virtute actiua ſemis generatur animatum, a medico vel ab ambulatione .i. exercitio fit ſanus æger, a generãte mouetur graue & quieſcit in loco ſuo, &

hæc reducuntur ad genus causæ, quod dicitur efficiens, & demonstratur per hanc propositionem A, vel est illud gratia cuius alia fiunt, & est finis ac bonum eorum. Et hoc est genus causæ finalis, quod demonstratur per hanc propositionem. ꝓpter. Et est tantæ excellentiæ, vt inquit Cómen. cómento tertio, ꝙ oẽ carens causa finali, caret bono. Patet igitur omnes causas reduci ad quatuor genera. s. materiale formale efficiens finale, quorum potissimum est finale. Est enim causa ꝙ agens causet & est cã ꝙ forma det esse, & est causa ꝙ materia recipiat & sustentet formam, vnde dicitur esse causa causalitatis aliorum generum causarum.

Quantum ad quartum, aduerte ꝙ Aristo. assignat modos causatum. Et hæc diuisio differt a præcedenti in hoc, ꝙ illa est veluti per diuersas rõnes causandi essentiales, quarũ plures non possunt conuenire vni generi, nã causalitas materiæ tantum conuenit materiæ, idem dico de aliis: hæc autem est per rationes diuersas causandi accidentales, ex quibus nó incóuenit plures inueniri in vno genere, puta datur efficiens particulare & vniuersale, per se & per accidẽs, potentiale & actuale. Isti igitur modi ordinate collecti reducuntur ad sex & quilibet diuiditur per potentiam & actũ, vt declarabitur, oẽs igitur simul sumpti sunt. 12.

Primo diuisio, causarum quædam prior quædam posterior, quod quidem potest dupliciter exponi. Primo secundum causalitatem, vt dicatur causa prior, quæ dat causalitatem cãæ sequenti, & posterior quæ causat in virtute prioris, sicut videmus in causis per se subordinatis, vnde sol dicitur causa prior & hõ causa posterior hominis geniti. Secundo secundum prædicationem, & tunc causa prior dicit causa generica. Posterior autẽ causa specifica vel singularis, vt causa sanitatis prior. i. vniuersalis dicitur artifex, causa autem posterior dicitur medicus vel hic medicus, differunt tamen causa prior & posterior secundum prædicationem, a causa priori & posteriori secundum causalitatem, quoniam sumpte secundum prædicationem nó distinguũtur realiter, neqꝫ enim distinguitur realiter magis vniuersa

le, a minus vniuersali, neq; minus vniuersale a singulari, sed tātū ratione, vt declarabitur in septimo libro. Sumptæ autem secundum causalitatem distinguuntur realiter, quoniam realiter vna recipit ab alia, & nō econuerso. Isti duo modi maxime quo ad prædicationem inueniūtur in omni genere causæ, nam causa materialis prior fiale est metallum, posterior autem est argētum, causa formalis prior in diapason est numerus, posterior autem est ꝓportio dupla. Causa efficiēs prior in sanitate est artifex. Posterior est medicus, causa finalis in guloso prior quidem est voluptas, posterior autem est voluptas in gustu.

Secunda diuisio, causarum quædam per se, quædam per accidens, causa per se est, quæ secundum se influit in effectum, vt calidum per se calefit, medicus per se medicatur, ædificator per se ædificat, causa per accidens est, quæ accidit causæ per se, & secundum se nihil influit in effectum, vt quoniam ædificatori accidit esse Socratem, vel album vel musicum, ista dicuntur causa per accidens, & horum genera, vt homo animal corpus coloratum quale &c.

Tu tamen aduerte ꝙ causa per accidens dicitur dupliciter, primo ex parte cāæ ꝑ se, scđo ex parte effectus ꝑ se, ex parte causæ per se, illud dicitur causa per accidens, quod accidentaliter coniungitur causæ per se, vt si musica adueniat ædificatori dicitur musicus ædificat. Ex parte effectus per se illud dicitur causa per accidens alicuius quod accidit effectui per se. Sicut si discordia coniungatur domui quæ est effectus per se ædificatoris, potest dici ædificator causa per accidens discordiæ, quia discordia cōiungitur domui. Hæc autem causa per accidens ex parte effectus variatur tripliciter, nam contingit ꝙ semper habet ordinem ad effectum intentum, puta quotiescunq; remouetur impediens lapidē descendere, lapis descendit & descensus lapidis dicitur effectus per se intentus a generante ex grauitate sibi impressa. Remouens autem impedimentum dicitur causa per accidens huius descensus, quoniam nihil influit in lapide, vt descendat. Contingit etiam quod rarissime & præter propo-

ſitum agentis coniungitur effectui, per ſe, vt rariſsime & p̄ter intentionem fodientis, cõiunguntur foſsio ſepulchri & inuentio theſauri. Cõtingit etiam q̄ nunquam realiter, ſed tãtum exiſtimatiue cõiungitur effectui per ſe, vt q̄ me nudato vel extracto enſe rubiginoſo ſequatur eclypſis, vnde hæc dicitur cauſa per accidens mere imaginaria.

Tertia diuiſio cauſarum quædam complexa, quædam incomplexa. Incomplexa quãdo ſumitur ſola cauſa per ſe vel ſola cauſa per accidens, vt ædificator ædificat vel Policletus ædificat. Complexa autem quando vtraq; ſumitur, vt Policletus ædificator ædificat, poteſt etiam dixi incõplexa quando vna ſola agit & ſufficit. Complexa autem quando plures vniuntur, & nulla per ſe ſufficit, vt in conflictu contra inimicos. Sed de hoc non loquitur Philoſophus, quoniã pro rei veritate non ſunt plures cauſæ, ſed partes integrantes vnam cauſam.

Poſitis tribus diuiſionibus, vnũquẽq; modũ diuidit per potentiam & actum, nam quædã cauſa prior ſiue vniuerſalis, potentialiter cauſat, ſed nõdum actu, vt ſol in hyeme habet potentiam productiuam roſe, ſed nondum actu producit, in veræ autem actu p̄ducit. Idem intellige de cauſa poſteriori ſiue particulari, eodem modo intellige in ſecũda & teria diuiſione. Ratio aũt diuiſionis per potentiam & actũ fuit, quoniam aliam habitudinem habent cauſa in actu, & cauſa in potentia ad effectum, nam cauſa in actu proxima & ſingularis huius effectus ſimul ponitur & remouetur cũ hoc effectu, dum eſt in fieri. Si enim medicus actu medicatur, aliquem infirmum medicatur, & ſi eſt aliquod ædificãs eſt aliquod ædificatum, & econuerſo. Et ſi ædificãs remouetur, ædificatum ceſſat ædificari. Nõ ſic autem eſt de cauſa potentiali & de effectu, non enim eſt neceſſe q̄ ſi corrumpitur ædificator, qui iam ædificauit domum, corrumpatur domus, quoniam non pendet ab ædificatore niſi in fieri, nõ autem in facto eſſe. Quod ſi pendet effectus in fieri & in facto eſſe a cauſa ſua, tunc remota cauſa, deſinit eſſe & effectus, vt lumẽ in aere deſinit ad abſentiã luminoſi: fit enim

& conseruatur lumen sola præsentia luminosi. Et eandem habitudinem habent omnia creata ad primam causam, à qua non solum producuntur, sed & manu tenentur.

Sed dices, quare Aristo. comparans causam in actu ad effectum, comparat solum causam singularem ad effectum singularē, cum sit necesse omni causæ in actu siue vniuersali siue singulari correspondere effectum in actu, nam si sol generat aliqđ est generatum, & si nullum est generatū sol non actu generat. Ad hoc dico, q; alio modo comparatur causa vniuersalis in actu, ad effectum in actu, & causa singularis in actu ad effectum in actu. Nam singularis determinate respicit hunc effectum tantum, vniuersalis autē non præcise respicit hunc, sed hunc vel illnm: non enim sequitur, q; si sol generat hominem, generet hūc p uta Socratem, sed alium vel alios, & huius causa est, quoniam virtus causæ particularis est limitata ad hunc effectum. virtus autē causæ vniuersalis stat in quadam amplitudine, & qnanto maior ē vniuersalitas sua, tāto ad plures effectus se extēdit, non solum numero, sed & specie & genere differentes. Volens igitur Aristo. assignare differentiam inter causam in actu, & causam in potentia notificauit per causam singularem & effectum hunc singularem, inter quæ manifestior est simultas positiōis & remotionis, nā īter cām vniuersalē in actn & effectū, non seruaṫ huiusmodi simultas nisi disiunctim, vel inconfuso, vt dictum est. Hæc de. 2. cap. dicta sint.

CAPVT TERTIVM.

IN tertio capite assignandi sunt modi, quibus dicitur elementū. Deinde reducēdi sunt ad aliquod vnum cōmune, cuius participatione, omnes modi assignandi dicuntur elementum, & nō aliter. Ad plenā igitur notitiam præsentis propositi quatuor agenda sunt.

Primo describendum est elementum.

Secundo assignandi sunt modi elementi proprie dicti.

Tertio assignandus est modus elementi improprie &

transumptiue dicti.

Quarto reducendi sunt ad vnum cōmune.

Quantum ad primum sic describitur elm̄tum ab Arist. Elementum est illud ex quo primo componitur aliquid, & est inexistens, & est indiuisibile specie in aliam spēm. Aduerte q̄ ratione primæ particulæ, elementum proprie non verificatur nisi de causa materiali ex consequenti non dicit nisi de causis ītrinsecis, & in hoc opponitur principio quod verificatur ꝓprie de causis agentibus quæ sunt cāæ extrinsecæ, vt testatur Cōmen. in cōmento quarto. Ratione autē secundæ particulæ verificatur solum de primis componentibus quæ non cōponuntur ex prioribus, vnde caro & ossa non sunt elemēta hominis, sed prima corpora simplicia, vt ignis aqua &c. Ratione tertiæ particulæ priuatio & contrarium, ex quo res fit, non sunt elemētum, quoniam vt diximus in capite de causis, non permanent in re factam, & secundum Cōmenta. materia transiens ex qua aliquid fit, nō potest dici elemētum, vnde licet ex sanguine generetur caro, tamen sanguis non potest dici elementū, quoniam non permanet, vt pars carnis. Ratione quartæ particulæ nullū corpns determinate speciei siue naturæ diuisibile. i. solubile in priora corpora diuersarum naturarum potest dici elementum, vnde nulla materia ꝓxima ex qua fit animal, puta caro, ossa, nerui, possunt dici elementum, quoniam diuisibilia sunt in priora corpora diuersarum specierum, puta in aquam aerem &c Et aduerte q̄ dixi indiuisibili specie in aliam speciem, vt denotet negationem diuisionis formalis, non autem quantitatiue: non enim diuisio in partes quātitatiuas impedit rationem elemēti, aliter ignis & aqua nō essent elementa. quoniā cum sint corpora, diuisibilia sunt in partes quātitatiuas. Hæc descriptio elementi, quam B. Tho. dicit non conuenire materiæ primæ ex defectu quartę particulæ, quoniam nō habet aliquam speciem secundū se, cum sit in pura potentia, ſm Cōmen. autē maxime conuenit ei, quoniā non est diuisibilis absolute in priora diuersa specie. Quæ autem harum opīonum sit verior, determi-

nauimus in.q.nostris metaphysicalibus.

Quantum ad secundum, aduerte tres modos elementi, primus est in vocibus, secundus in naturalibus, tertius in demonstrationibus. Quantum ad primum literæ sunt elementa vocum, idest terminorum, componuntur enim ex syllabas & syllabæ ex literis, & illic est status, quoniã literæ nõ diuiduntur nec componuntur ex prioribus specie diuersis, sed si diuidantur, diuisio erit in partes consimiles sicut quando diuiditur aqua in partes aquæ, oẽs enim sunt eiusdem naturæ. Similiter qñdo diuiditur litera, diuiditur secundum tempora prolationis, prout litera longa habet tẽpora duo: breuis autem tãtum vnum, omnes vero partes temporis sunt eiusdem naturæ, quoniam oẽs sunt tempus. Non fit autem præcise talis diuisio in syllabis, quoniã resolubiles sunt in literas diuersarum specierum, puta ĩ A, in B, in C, &c. Quæ sunt diuersarum specierum in genere suo. Quantum ad secundum prima corpora ex quibus naturalia cõponuntur, & in quæ vltimo resoluuntur, & quæ non resoluuntur in priora diuersarum specierũ, siue huiusmodi corpora sint tantum vnum vt posuit Diogenes omnia componi ex aere tales ex aqua: aliqui autem posuerũt plura, vt Empedocles & de his actũ est in primo libro, dicuntur elementa, quoniam omnia diuiduntur in ea vltimate: ipsa autem non diuiduntur in priora diuersarum specierum, & tu intellige per diuisionem alteratiuam, nõ autem per solam quãtitatiuam, aliter quolibet homogeneum eẽ elementum. Indiuisibile est enim quantitatiue in diuersas species cum partes suæ recipiant prædicationem totius in recto. Intelligatur ergo de diuisione alteratiua, nam si mixtum homogeneum alteretur, resoluetur tandem in terrã & aquam &c. Quæ sunt diuersarum specierum. Si autem alteratur aqua ita q corrumpatur, nõ resoluetur in priora corpora, sed materia ꝓma remota forma aquæ recipiet formam alterius elementi, vt declaratum est in secundo libro de generatione. Merito ergo prima corpora naturalia dicuntur elemẽta, nõ autem aliquod mixtum siue homogeneum

geneum, siue etherogeneum. Quantum ad tertium dicun tur elementa, primæ demonstrationes maxime in geome tricis & vniuersaliter in aliis scientiis, nam primæ demonstrationes factæ ex primis propositionibus sunt elementa omnium sequentium demonstrationum quæ componuntur ex eis, & resoluuntur in illas, & ille non resoluuntur in priores qm̄ est status in primis propositionibus cognitis ex terminis, vt declarauimus in quarto libro, & sunt indemō strabiles. Primæ autem demonstrationes cōstant ex tribus terminis tantum, quoniam medium non resoluitur in aliquod prius. Sequentes autem constat ex pluribus, puta secunda ex quatuor, tertia ex quinq;, quarta ex sextæ &c. Et vt id pateat sic declaro si volo demōstrare q̄ omne animatum mouet seipsum deducam sic. Omne habens principium motiuum intrinsecum seipsum. Omne animatum habet principium motiuum intrinsecum in seipso, quia habet aīam, quæ est principium motus inanimato, ergo omne animatum mouet seipsum. Si autem volo demonstrare q̄ sensitiuum mouet seipsum deducam sic, & accipiam cōclusionem præcedentem pro principio. Omne animatum mouet seipsum, omne sensitiuum est animatum ergo &c. Si autē volo probare quod animal mouet seipsum, sic deducam. Omne sensitiuum mouet seipsum omne animal est sensitiuum: ergo &c. Si vlterius volo probare q̄ hō mouet seipsum sic deducā omne animal mouet seipsum: omnis homo est animal, ergo &c. In his demonstrationibus patet q̄ quarta est magis composita. continet enim sex terminos. s. maiorem et minorem extremitatē, & medium quod cōtinet tria media præcedētium demōstrationum, nā animal resoluitur in sensitiuū: & hoc inanimatum, & hoc in principium intrinsecum motiuum quod est anima, & illic est status, merito ergo prima demonstratio dicitur elementum & subsequentes sunt elementate, & hac de causa consueuimus dicere, prima & vniuersalissima theoremata esse elementa in genere intelligendi: sicut propositiones libri de causis, primæ & vniuersalissimæ propositiones Euclidis &c.

Quantum ad tertium principale aduerte, q aliqui extenderunt hoc nomen per similitudinem ad supradicta, ad omne illud quod est vnũ siue simplex & indiuisibile, & ad multa vtile. Hinc pcesserunt antiq vt aliq eorũ ponerēt pũctum esse elemētum corporum: aliqui posuerunt maxime vniuersalia, vt ens & vnum esse aliorum elementa, eo qđ indiuisibilia sunt secundum diffinitionem. cum enim nõ habeāt genera superiora, quæ diuidantur per differentias oppositas eorum diffinitiones sunt irresolubiles in genus & differentias, non sic autem est de generibus subalternis nec de speciebus vt patet. Aduerte tamen quod ſm rei veritatem; punctum non potest dici elementum corporum, quoniam magnitudo nõ resoluitur in puncta, nec componitur ex punctis. Ex consequenti descriptio elementi non conuenit ei a magis vniuersalia possunt dici vere elementa, quoniam vt declaratum est in tertio libro in cap. septimo, nullum vniuersale est pars componēs compositione reali, sed tantum consideratione logica: vnde licet sint indiuisibilia secundum diffinitionem: ex hoc tamen non habetur quod sint elementa proprie, quoniam de ratione sua est, vt sic illud ex quo primo aliquid componitur. Si tamen. ratione indiuisibilitatis potest dici aliquod esse elementum, id magis competet magis vniuersali, quã minus vniuersali, qm̃ minus diuisibile est, nam diffinitio minus vniuersalis: puta speciei diuiditur in genus & differentiam, non autem diffinitio generationis generalissimi, cum non habeat genus supra se. Transcendentia autem non sunt vere genera, cum non sint vniuoca, ergo &c. Quantum ad quartum principale, aduerte q cum ratio elementi sit esse primũ in vnoquoq ꝯposito, ex quo componitur & in quod vltimate resoluitur, quilibet dictorum modorum intantum dicitur elementum, inquantum participat hoc commune, & qm̃ id maxime competit materie primæ, ideo ſm Cõm. est elementum & est causa aliorum elementorum, cum sit primum simpliciter, ex quo, & in quod resoluitur oĩa naturalia, & est oĩo simplex, & ſm se indiuisibilis oĩo ſm for-

mam, & fm quantitatem, oēm.n.diuisionē,accipit a forma & a quantitate. quare &c. Hæc de.3.cap.dicta sint.

CAPVT IIII.

IN quarto capite assignãdi sunt modi quib⁹ dicitur hoc nomē natura. Sed anteq̃ descēdam⁹ ad modos naturæ. Aduerte q natura dupliciter consideratur. Primo in quantum est principium motus & quietis præcise & sic nō cadit sub cōsideratione huius scientiæ, sed philosophiæ naturalis, vt uisum in secūdo physic. Secundo inquantum dicitur natura secundum vnum modum vt patebit de omni substãtia, & dicitur de materia & forma, quæ sunt partes entis, & dicitur de causis, est enim causa efficiens quædam natura, & causa materialis, & causa formalis, & vt sic est de consideratione huius scientiæ, nam ea ratione qua consi derat de substãtia vniuersali, & de materia ac forma inquã tũ sunt partes entis, & de causis, eadem ratione habet con siderare de natura, vt dicitur de omni substantia & de forma & de materia & de causis.

Descendentes igitur ad modos naturæ, primo assignabim⁹ singulos eorũ: scđo reducem⁹ oēs ad vnũ pricipalē.

Primo dicitur natura, generatio nascentium, nascuntur autem propriæ viuentia, vnde eorum natiuitas siue nascen tia, solet dici natura quasi nascitura, & tunc apud Græcum physis i natura sumpta pro nascitura producit primum.y.

Secundo dicitur natura illud ex quo primo generatum genitum est siue formatum, & illud primum est formans, & est intrinsecum ipsi formato: & hoc modo cor potest di ci natura, quoniam est primum ex quo formantur membra, & radix in planta, potest dici natura, quoniam est primum ex quo formãtur rami, folia, fructus, & semini, & est intrinsecum ipsi formato, quoniam in viuentibus formatum adhæret non solum per con actum, sed etiam per cōtinuationem suo principio, vt patet in embryone, et in ra mis plantarũ, & per talē continuationē porrigitur virtus formatiua generantis ad formatũ & fit sibi intrinseca rōne cuius: principium formans dicitur intrinsecũ formato.

Tertio dicitur natura, illud vnde est motus in quolibet ente mobili & est in eo per se & nō secundum accidens, vt anima dicitur natura in ente animato: quoniam est principium motus in eo, inquantum est animatum, & grauitas est natura in lapide, quoniam est principium motus deorsum in eo inquantum grauis est, & quoniam in quolibet ente naturali, formæ & suæ qualitates siue actiue siue passiue, sunt principia motuum & operationum, ideo hoc tertio modo dicuntur natura, dixi autem & non secundū accidens aliter si medicus infirmatur & sanatur a seipso, ars medicinæ existens in eo esset natura, quod nō est cōcedendū, quoniam non inquantum medicus, sed inquantum infirmus sanatur, accidit autem eundem esse medicum, & infirmum.

Quarto dicitur natura, illud ex quo primo est aut fit aliquid, quod secundum se est in formæ & non potest moueri sua virtute: vt formetur per receptionem formæ, sed necesse est vt moueatur ab aliquo agente cuius actione disponitur ad fo rmam et recipit eam, & remanet saluum, mutatis & abiectis dispositionibus et forma per contrarium. Et hoc modo materia dicitur natura, vt vasorum æreorum, æs, & vasorum ligneorum lignum. Nam abiecta forma adhuc saluatur æs & lignum, ideo iudicatur sola materia esse eorum natura. Idem iudicium faciebant antiqui naturales de rebus naturalibus, quoniam existimabant omnes formas esse accidentia, sicut formæ artificialium: vndequi ponebāt tantu m vnum elementum, ex quo dicebant constare omnia, puta aquam vel aerem: dicebant illud esse naturam oīum, &non aliud. Idem dicebant qui ponebant plura, vt Empedocles, & decepti sunt omnes, quoniam non cognouerunt nisi generationem accidentalem & negauerunt aliquid generari simpliciter. Cōtra quos satis actum est in primo de generatione, Sed aduerte quod licet omnis materia, tam artificialium, quam naturalium, possit dici natura: tamen materia prima in quolibet genere proprie dcitur natura, puta omniū liquabilium, aqua est natura, est enim prima corū materia aqua, quoniam quæ calido liquescūt & frigido in-

durantur sunt a prædominio aquea, vt declaratur in. 4. Meteo. & oium inflãmabilium natura est aer aut ignis, & oium durorum non liquabilium natura est terra.

Quinto dicitur natura, forma vel species, per quam res habet esse actu, sicut dixit Empedocles naturam rerũ: quæ fiunt ex elemẽtis esse compositionem, ex hoc enim: ꝙ per amicitiam elementa adinuicem diuersimode componebantur, diuerse res producebantur, & quoniam arbitrabantur rem per compositionem fieri actu, ideo dicebant compositionem esse rei naturam, vniuersaliter autem cõsiderantes ꝙ nullum naturalium est actu nec dicitur esse nisi habeat formã suam & remota forma desinit esse, vt patet in animalibus quæ per aduentum animæ sunt actu & per remotionem desinunt esse, ideo conuenienter dixerunt formam esse naturam & quæ sunt composita ex vtrisq3.i.ex materia & forma dicũtur a natura vel naturalia. Sed aduerte ꝙ non solum forma partis dicitur natura, sed etiam forma resultans ex vnione formæ & materiæ, quæ solet dici forma totius, vt humanitas est natura hoĩs, & equinitas equi. Ratio autem propter q̃ potest dici natura est, quoniam sicut forma partis est principium generationis, ita forma totius est terminus generationis, recepta enim forma in materia, consurgit forma totius & terminatur generatio in vnaquaq3 specie. Extensiue autem & per quãdam similitudinem, omnis essentia & quiditas & substantia solet dici natura, vt natura: Dei est essentia sua, similiter natura intelligentiæ natura cœli, natura elementi, & quoniã de omni substantia solet dici, ideo ratione istius vniuersalitatis est de consideratione metaphysici.

Positis modis naturæ reducit eos Arist. ad quintum tãquam ad principium, in cuius respectu verificãtur alii modi. dictum est enim ꝙ quinto mõ forma partis dicitur natura: qm̃ per ipsam res fit actu, & dicitur naturalis, quando habet formam, & non ante, quoniam ergo forma constituit rem naturalem actu & est principium actionis & motus in naturalibus ideo ex parte rei, primo & principaliter

dicitur natura, & materia non dicitur natura nisi quia reci pit formam. Et generatio siue natiuitas non dicitur natura nisi quia est via ad formam, & principium motus non dici tur natura, nisi quia tale principiũ est forma intrinseca sub stantialis vel accidentalis consequens substantialem. Et nõ dicitur natura illud ex quo primo genitum formatum est, nisi quia in eo primo residet virtus formatiua, fluens a for ma animati inquantum animatum est. Dictum est enim in secundo libro de anima ꝙ seminatiua & formatiua deser-uiunt animæ vegetatiuæ. Patet igitur ꝙ natura principali-ter dicitur de forma & per prius ex parte rei. Dixi autem ex parte rei, quoniã respectu cognitionis nostræ, quæ pro maiori parte incipit a posteriori & a magis sensato, prius dicitur de generatione viuentium, nam per generationes & operationes & motus deueniemus in cognitionem for-mæ quæ est principium generationis & operationis & mo tus. Et quoniam Arist. tradit vt naturalis doctor hanc scien tiam modo conuenienti intellectui nostro, ideo incepit a modo naturæ nobis notiori, sed ex parte rei posteriori, re ducens autem omnes ad vnum, reduxit ad priorem ex parte rei, vltimum autem in ordine cognitionis nostræ. Hæc de quarto capite dicta sint.

CAPVT V.

IN quinto capite distinguendum est hoc nomen neces-sarium cuius consideratio ideo sequitur consideratio-nem causarum, qm̃ licet non dicat causam formaliter, tamen modi quibus dicitur, ad diuersum genus causæ re-ducuntur, & præterea omnis causa dicit quædam necessita tem ad effectũ, nam a causa de necessitate sequitur vel est aptus sequi effectus, Aristo. igitur

Primo assignat modos necessarii.

Secundo reducit eos ad vnum, cuius participatione alii verificantur.

Tertio agit de necessario in demonstrationibus.

Primo igitur dicitur necessarium sine quo non põt aĩal esse nec viuere, quod licet non sit principalis causa essendi

aut viuendi, tamen est simul cum alio causa, vt respirare & cibus in animali, nam licet vita fundetur in calido & humido bene contemperato, tamen calidum nõ posset seruari, nisi temperaretur per inspirationem & expirationem, nec humidum radicale, quod est subiectum caloris naturalis posset conseruari nisi per restaurationem factam ex nutrimento, & hæc omnia declarauimus in Paruis naturalibus, patet igitur q sicut calidum naturale, & humidum radicale sunt materialis causa vitæ & de necessitate, ita necessaria sunt hæc duo, vt concausa, respirare, & cibus, aliter non saluatur animal.

Secundo dicitur necessarium, illud sine quo non potest homo, aliquod bonum consequi, aut aliquod malum expellere, respectu boni, puta vt quis acquirat pecuniam, necessaria est nauigatio ad eginam. Respectu mali, puta vt quis liberetur a febre necessarium est bibere pharmacum. Et breuiter omne medium, sine quo non potest finis intentus haberi dicitur necessarium hoc modo.

Tertio omne violentum .i. omne factum contra inclinationem rei naturalis vel contra voluntatẽ in agente a proposito, dicitur necessarium. Omneq; agens faciens violentiam dicitur necessitate, vt proiiciens necessitat lapidẽ ascẽdere & depopulans ciuitatem necessitat ciues mendicare, & qm̃ talis necessitans est contra voluntatem, ideo est contristatiua & lamentabilis & digna miseratione, & non est culpabilis nec reprehensibilis. non .n. culpamur nec meremur reprehẽdi nisi in volũtariis, vt probatũ ẽ in moralib⁹.

Quarto dicitur necessariũ illud quod non contingit vel non potest aliter se habere, & hæc est propria ratio necessarii, nam opponitur possibili siue contingenti, possibile autem est, quod potest aliter esse, ergo necessarium est quod non potest aliter esse, oppositorum enim oppositæ sunt rationes. Et aduerte q vt inquit Cõmentator in commento sexto, iste modus est famosior inter omnes; nam communiter loquentes dicimus, hoc est necesse, quia non potest aliter esse.

Positis modis prædictis: reducit Aristot. tres præcedentes ad hunc quartum, vt ad principalem, quoniam non verificantur nisi inquantum participant rationem huius quarti modi. nam tertius modus ideo est necessarius, quia violẽtatus ab aliquo agente faciente impetum & cogente vel impediente, non potest aliter agere, vel non potest non pati, & secundus modus est necessarius, quia non potest sine tali medio acquiri bonũ, puta pecunia vel liberari ab ægritudine: & primus modus est necessarius, quia non potest seruari animal in esse nec viuere nisi respiratione & cibo, patet ergo quod ratio quarti modi seruatur in omnibus præcedentibus.

Et si quæras in quo differat quartus modus a præcedentibus, dico ꝙ in quarto est necessitas absoluta, in aliis autẽ est necessitas conditionata. Absoluta autem dicitur quando nullo modo potest aliter esse, posita siue remota quacũqꝫ conditione. Et talis necessitas sumitur a causis intrinsecis, vt a materia et a forma, siue ab ipsa rei essentia: puta necesse est elementatum corrumpi quia cõponitur ex contrariis elementis, necesse est hominẽ esse risibilem, quia habet animam intellectiuã necesse est intelligentiam eẽ æternam quia est ĩmaterialis, necesse est Deum esse tãtum vnũ quia est naturæ omnino infinitæ. Conditionata autem dicitur quando non absolute, sed aliquo supposito, non potest aliter esse, & hæc sumitur a causis intrinsecis, vt a fine vel ab agente: nam medicina non est mihi necessaria nisi supposito: ꝙ velim sanari, nec cib⁹ est mihi necessarius: nisi supposito ꝙ velim vere nec necessitor medicare vel incarcerari, nisi supposito ꝙ non possim præualere contra violentantem. Patet igitur differentia inter quartum modum & alios, & etiam quomodo omnes isti modi reducuntur ad aliquod genus causæ, propterea post distinctiones nominum significantium, causas conuenienter Philosophus assignauit modos necessarii.

Et quoniam necessarium non solum inuenitur in complexis, sed etiam in incomplexis, aliqua enim ꝓpositio est

contingens, vt Socrates currit aliqua necessaria, vt homo est aĩal, ideo postquã tractauit de necessario complexo, trãctat de cõplexo, ex quo cõstituit demõstratio & itẽdit tria.

Primo quod conclusio demonstrationis est necessaria quarto modo.

Secundo ꝙ præmisse sunt similiter necessariæ.

Tertio ex omnibus dictis tam de necessario complexo, q̃ incomplexo concludit tres conclusiones.

Quantum ad primum dicit Philosophus demonstratio est necessariorum.i.de conclusione necessaria, quoniam q̄d demõstratur simpl'r non cõtingit aliter se habere aliter demonstratio non faceret scire, nam primo poste. illud scitur quod non contingit aliter se habere, sed conclusio demonstrationis est ea quæ demonstratur & scitur, quoniam scientia est habitus conclusionis demonstrate, ergo conclusio demonstrationis est necessaria. Dixi autem quod demonstratur simpliciter, quoniam si demõstratur tãtum ad hominem illud non requiritur, quoniam talis demonstratio potest esse de aliquo impossibili cõcluso ex alio impossibili concesso ab aduersario sicut fecit Aristo. in quarto libro disputans contra negantes primum principium complexum vbi inter cætera conclusit, ꝙ si cõtradictoria sunt simul vera, ergo non omnia sunt vnum.

Quantum ad secũdũ probatur ꝙ oportet præmissas eẽ necessarias, nam cũ se habeant ad cõclusionem, sicut causa ad effectum, si possent aliter se hr̃e quo ad veritatem, ergo effectus necessarius produceretur a causa non necessaria quod est impossibile, aliter maior perfectio esset in effectu quam in causa. Et propterea inquit Commen. in commento sexto. Si terminus medius sit de natura possibili, illa res idest conclusio erit de natura possibili, & terminus medius sit de natura necessaria, illa res erit de natura necessarii, patet igitur ꝙ tam conclusio quam præmisse demonstrationis sunt necessariæ quarto modo.

Quantum ad tertium, aduerte tres cõclusiones, quarum prima est de necessario complexo & incomplexo, secunda

& tertia de necessario incomplexo.

Prima conclusio, necessariorum tam complexorum, q̄ incomplexorum quædā habent causam suæ necessitatis q̄dam nō, sed sunt causa aliis. Exemplum de complexis conclusio necessaria habet causam.i.præmissas, nam ideo homo est risibilis quia est rationalis & triangulus habet tres, quia habet angulum extrinsecum æqualem duobus intrinsecis & ternarius est impar, quia diuiditur per inæq̄lia. Exēplum de incomplexo, motus cœli est necessarius secundū Philosophū quia non potest desinere, & tamen habet causam.s. primum mouens & cœlum est necessarium secundū substantiam, & tamen habet causam largientem sibi esse, & motum, vt dicemus in libro duodecimo. Quædam autē non habent causam, sed sunt causa aliis. Exemplum de cōplexis, vt prima principia indemonstrabilia defensata in quarto libro cognita nobis a natura. Exemplum de incomplexis, vt prima causa, quæ ē penitus independens habens esse a se, non ordinata ad alterū, a qua omnia entia capiunt esse & veritatem, vt dixit Cōmen in lib 2. cō 4.

Secunda cōclusio, primum necessarium incomplexum & quod proprie est necessarium secundum omnem conditionem necessitatis, est simplex in substantia sua, nam si est primum habet causam suæ necessitatis, sed potius est causa aliis. Si est proprie & oīno necessarium, nullo modo potest aliter & aliter se habere, sed si nō est simplex in substantia posset aliter & aliter se habere, omne enim compositum aliqua mutatione mutabile est: quod autem mutabile est aliter & aliter esse potest: facit enim mutatio distare rem a dispositione priori, cum igitur primū sit omnino necessarium est simplex in substantia Præterea, non contingit ipsum habere plusquā habeat, nec etiam minus, quod enim plus & minus habet. ideo habet quia non habet a se, sed recipit ab alio, si enim a se haberet perfectissime & in summo hr̄et, qm̄ p essentiā & non per ꝑticipationem, sed primum quicquid habet, habet a se, & non recipit ab alio, quoniam ipsum largitur oībus, ergo nec plus nec minus

habere potest, ex cõsequenti est omnino simplex & inuariabilis substantiæ, & conuenienter appellatur primum necesse, omne enim pter ipsum est ens possibile vel necessariũ cum admixtione alicuius gradus possibilitatis.

Tertia conclusio, si aliqua sunt entia sempiterna & imobilia, sunt quidem necessaria, quarto modo: non autem tertio modo, ita quod nihil per vim neq; præter naturam est in illis, nam violentum nulli inest, nisi quia ex potentia alicuius agentis extrinseci remouẽtur a dispositione sua naturali, quod autem sic remouetur, mutatur, qd mutatur imobile non est, si igitur dentur aliqua entia sempiterna & immobilia, nullum violentum inest illis: quæ autẽ sint huiusmodi entia dicemus in lib. 12. Et tu aduerte q ex his duabus conclusionibus, patet error quorũdam Auer. sequentium, qui dicunt Arist. in toto hoc tex. incipiens ibi. Horum quidem ita q altera &c. vsq; in finem cap. nõ loqui nisi de necessario complexo. Conditiones enim positæ in secunda & tertia conclusione manifeste ostendunt oppositum. Et confirmatur per D. Alber. qui in cap. de necessario, circa finem, sic inquit. Hæc autẽ dicta sunt de ordinibus causarũ inesse sumptarum, ex primo motore, & non sunt dicta de necessario demonstrationum. Item aduerte q Cõmen. in cõmen. 6. quia tenet nullum necessarium permanens acquirere esse ab alio exponit hanc tertiam conclusionem, nõ ad mẽtem Aristo. sed vt sequens dictum suum fundamentum falsum scilicet quod nullũ ens simplex æternũ & immobile acquirit eẽ necessarium ab alio, sed quod id sit contra mentem Philosophi declarabitur in quæstionibus nostris super libro. 12. Hæc de quinto capite dicta sint.

SECVNDVS TRACTATVS Eiusdem Chrysostomi Iauelli, super quinto libro Metaphysi.

IN HOC secundo tractatu iuxta ordinẽ positũ in principio libri distinguẽda sunt nomina significãtia ea quæ sunt subiectũ in hac sciẽtia, & significãtia partes eorũ: subiectũ aũt cõmunissimũ huius scientiæ, vt dictũ est in quarto libro est ens, & quoniã ens & vnum sunt idẽ realiter, potest dici, ꝙ etiam vnum ẽ subiectum in ea, subiectũ vero principale est substantia, quoniam ipsa est simpliciter ens, accidentia vero in ordine ad substãtiam, primo igitur distinguemus hæc tria, vnum, ens, substantia, deinde significantia partes vnius, & partes entis, & distinguemus totũ tracta. in tot cap. quot erunt nomina distincta.

CAPVT PRIMVM.

IN primo capite distinguendũ est hoc nomen vnum. Aduerte igitur ꝙ cũ vnum & ens sint idem, quotuplex est ens totuplex est vnum. ens autem prima diuisione diuiditur in ens reale, & ens rationis. Et ens reale diuiditur prima diuisione, diuiditur in ens per se, & ens per accidens, vt declarauimus in tractatu nostro de transcenden. Conformiter Aristo. in hoc cap. diuidit vnum diuisione reali & diuisione logica, quæ est diuisio secundum rationem, vnum autem realiter sumptum diuidit in vnum per accidẽs & in vnum ꝑ se, vnũ per accñs diuidit ĩ tres modos, & vnũ per se in sex, deinde reducit ad vnum principalem.

Modi vnius per accidens sunt tres. Primus est quando prædicatur accidens de subiecto, vt Coriscus est musicus. Secundus est quando compositum ex subiecto & accidente, vt Coriscus est Coriscus musicus. Tertius est quando accidens prædicatur de accñte, vt musicus est iustus. Differunt autem isti modi, quoniam in primo vnum accidit al

veri.s.musicus Corisco, in secundo, quoniam prædicatum ratione vnius partis accidit subiecto: licet enim musicus accidat Corisco, non tamen Coriscus accidit Corisco. in tertio, quoniam vtrūq; accidit tertio.i.subiecto. Hæc enim nō est vera, musicus est iustus, nisi quia idem homo est musicus & est iustus. Et aduerte q̄ sicut exemplificatum est de subiecto singulari, ita exemplificare possumus de subiecto vniuersali, siue specifico, siue generico, vt homo ē musicus, homo est homo musicus, musicus est iustus, quia homini potest in esse musica & iustitia, sed differentia est in hoc, q̄ prædicatum per accidens verificatur immediate de singulari, primæ enim substantiæ principaliter & īmediate substant accidentibus. de vniuersali autem nō verificatur nisi mediante singulari. Secundæ substantiæ non substant nisi quia sunt in primis secundum doctrinam Aristo. Opposito autem modo fit in prædicatis per se, non enim verificā tur de singulari nisi quia participat naturam vniuersalem, vnde hæc nō est vera, Socrates est risibilis, nisi quia homo cui primo & per se & secundum ipsum conuenit esse risibile prædicatur de Socrate, sed alio modo prædicatur homo de Socrate & risibile, nā homo prædicatur vt species, ex cōsequenti est prædicatio essentialis, risibile autem prædicatur, vt passio, vel vt habitus &c.

Modi vnius per se realiter sumpti, idest vt inuenimus in rerum naturis sunt sex.

Primus modus, ea quæ sunt continua sunt vnum. Continuorum autem quædam continuantur per artem, vt tabule visco compaginate. Quædam continuantur per naturam, vt partes animalis vnite p̄ neruos & chordas, horū tamen magis proprie continua sunt quæ per naturam quā per artem. Quæ enim per artem per aliquod alterius naturæ copulantur, vt tabulæ clauo vel visco, lapides cemēto, vnde magis contacta vel contigua quam continua dici debent. Quæ autem per naturam, si per aliquod medium copulantur illud est eiusdem naturæ cum eis, vt duæ medeitates lineæ copulātur per punctum quod est in eodem

genere reductiue enim linea, & membra animalium conti-
nuantur per neruos qui sunt naturæ animatæ sicut ipsa mē
bra. Præterea quæ continuantur per artem non dicuntur
quid vnum, non enim duo ligna compaginata visco dicun
tur vnum lignum, quæ autem copulantur per naturam di
cuntur quid vnū, nam duæ medietates lineæ copulatæ ad
punctum. A/dicuntur vna linea. ergo continua per naturā
sunt magis continua quam continua per artem. Item con-
tinuorum per naturam quædam sunt continua solida sine
reflexione, vt tibia, quædam sunt cōtinua cum reflexione,
vt totum resultans ex tibia & crure quæ faciunt reflexionē
in genu, ex his magis continua sunt quæ sunt sine reflexio
ne, siue sunt recta, siue curua, nā ꝓpriissime continua sunt
quæ sunt vnius motus. i. in quibus non potest vna pars mo
ueri quin totū moueatur, id aūt videmus verū in cōtinuis
solidis carētibus reflexione, nō sic aūt est in cōtinuis habēti
bꝫ reflexionē, cōtingit eñi moueri tibiā, & quiescere crus.

Secundus modus, illa sunt vnum quorum subiectum
proximum vel vltimum, idest remotum est vnius quanti-
tatis continue & vnius formæ, & talia sunt omnia homoge
nea, quarum partes recipiūt nomē & diffinitionem totius,
vnde aqua in cyatho est vna hoc mō, & caro, & neruus,
& os, quoniā omnis pars carnis est caro idem dico de ner-
uo & de osse, per oppositum, si aliqua sint continua secun-
dum quantitatem & sint diuersarum formarum non sunt
vnum nisi primo mō, vnde baculus cuius vna pars ē sicca,
& alia viua non est vnum hoc secundo modo, sed tantum
primo modo. Dixi autem quorum subiectum proximum,
vt cōparando oēs partes aquæ in cyatho ad formā aqua,
& omnes partes vini ad formam vini. Dixi vero subiectū
vltimum, vt comparando omnia liquida non ad proprias
formas, sed ad aquam, quæ videtur esse cōmunis materia
eorum, vnde omnia liquida possunt dici vnum hoc modo,
quia conueniunt in vno subiecto quod est vnius formæ. i.
in aquam, minus tamen sunt vnum quam ea quorum sub
iectum est vnius formæ, & est subiectum proximum, illa

enim ad ꝓximas formas cōparata non sunt vnum, ista aūt cum conueniant in forma specifica sunt vere vnum.

Tertius modus, illa sunt vnum quæ conueniunt in genere propinquo vel remoto diuiso in oppositis differētiis, vt homo, capra, leo, sunt vnum in animali, quia conueniūt in sensitiuo quod est constitutiuum animalis, similiter sunt vnum in animato, quod est genus remotum & superius. Sed aduerte ꝙ alio modo verificatur esse vnum in genere propinquo, & alio modo in genere remoto, nam genus remotum prædicatur de speciebus vltimis cū additione vnitatis & in recto, vt Isosceles & Scalenō sunt vna figura, cōtinentur enim sub vna differentia figuræ scilicet constitui tribus lineis rectis cōuenientibus in tribus angulis. Genus autem proximum cum descendat in species per diuersas differentias, non potest prædicari de eis cum additione vnitatis, nisi in obliquo, vnde hæc est falsa. Homo & leo sunt vnum animal, & hæc est vera, homo & leo sunt vnum in animali, similiter hæc est falsa, isosceles & scalenon sunt unus triangulus sunt tantum unum in triangulo, quia conueniunt in ratione trianguli, licet non eadem differentia. Item aduerte ꝙ iste modus est similis modo quo aliqua dicuntur esse vnum in materia, nam sicut quæ sunt unū materia distinguuntur ꝓpriis formis, sic quæ sunt vnum genere distinguuntur propriis formis differētiis, præterea, licet genus non sit materia quia prædicatur in recto de eo cuius est genus, tamen sumitur ab eo quod est materiale in re. illud autem est quod est determinabile per differētias sicut materia est determinabilis per formam, vnde sensitiuum cōparatur ad rōnale sicut materia ad formā & propterea ī animali genus sumitur a sensitiuo, & differētia a rationali.

Quartus modus, illa sunt vnum quorum est vna diffinitio indicans quid est esse rei, ex consequenti, eorum diffinitio est indiuisibilis non quin diuidatur in genus & differentiam: hoc est enim cōmune omni diffinitioni, sed dicitur indiuisibilis, quia diffinitio unius non distinguitur a diffinitione alterius, sicut sunt omnia synonyma. Sed aduerte ꝙ id

contingit dupliciter. Primo quorum est vna diffinitio propria & totalis, vt si homo & simia conuenirent in hoc q est esse rationale animal essent omnino vnum quarto modo. Secundo quorum est conuenientia in ratione generica, nõ autem in ratione propria, vt homo & leo dicuntur conuenire in diffinitione animalis, non autem in rationibus propriis, & hæc non simpliciter dicũtur vnum quarto modo, sed secundum, quid similiter augmentum & diminutio dicuntur vnum secundum quid hoc quarto modo, quia conueniunt in ratione motus facti in quantitate, similiter omnes species superficiei dicuntur hoc modo vnũ secundum quid, quia conueniunt in ratione superficiei.

Quintus modus pfectior & verior & famosior illa sunt vnum, quorum intelligentia est indiuisibilis. i. quorum natura conceptus non componitur ex multis, sed est in se simplex, vt in quantitate continua punctus in quãtitate discreta vnitas, in genere substantiæ, substantia immaterialis, & potissime prima causa, in qua ẽ summa simplicitas & vnitissima vnitas, & in latitudine entium quæ sunt ppinquiora primæ causæ sunt magis vnum hoc quinto modo, & ea quæ sunt vnum hoc modo, sunt magis vnum quam quæ sunt vnum modis præcedentibus.

Sextus modus, aliqua dicuntur vnũ non quia continua, nec quia habent partes requisitas, sed vltra continuitatem & totalitatem partium habent debitam speciem. i. formã, non sicut homogenea, sed consurgentem ex debita dispositione partium, puta i artificiatis dicimus vnum calceum, vel vnam vestem, quãdo habet partes requisitas & adinuicem ordinatas, sicut figura calcei & vestis, si autem partes non sunt debite ordinate nõ erit calceus nec vnus calceus, vnitas enim supponit esse. Et aduerte q hic modus non sumitur ab indiuisione, sed a totalitate & perfectione, & propter hoc linea sphærica est maxime vna, quoniam non solum est continua, sed perfecta, quoniam sibi non potest fieri additio ex coincidentia principii & finis. Positis modis vnius per se sumptis realiter reducit quinque ad vnum, qui

est, q

est, q omne vnum intantum vnum inquantũ non habent diuisionem vt ea dicuntur vnum in homine, quæ sunt indiuisa & indifferentia in diffinitione hominis sicut indiuidua speciei humanæ, & ea dicuntur vnum in animali quæ conueniunt in ratione animalis, vnde quinq; modi prædicti intantum diuidunt vnum inquantum diuersimode dicunt indiuisionem, vnde primus modus dicit indiuisionem in quãtitate continua. secundus in forma. tertius in materia & in genere quod habet similitudinem materiæ. quartus in diffinitione. quintus in intelligentia & in substantia. dixi notãter quinq;, quoniam sextus potius sumitur a perfectione quam ab indiuisione, vt dictum est. Isti sunt principales modi, post quos assignat Aristote. quosdam secundarios, quoniam pro rei veritate sunt plura, vt plures trahentes nauẽ dicunt vnũ, quia cõmunicant in vna actione, & ciuitas dicitur vna, quia ciues cõmunicant in vno regimine, sub quo regulantur, aut quia habent vnũ puta agrum: aut quia respiciunt vnum, sicut exercitus ducẽ. Posita diuisione vnius per se & realiter sumpti assignandi sunt modi ẜm considerationem logicam. Aduerte igitur quatuor modos s. vnũ numero, vnum specie, vnum genere, vnum analogia. Illa sunt vnum numero quorum est vna materia signata, quæ est principium singularitatis, vt determinabimus in. q. nostris, vnde synonyma sicut Marcus Tullius sunt ꝓprie vnũ numero. Illa sunt vnum specie specialissima quorũ est vna diffinitio constans ex genere & differentia specifica, & qm̃ differentia sumitur a forma, quæ sunt vnum specie cõmunicant in vna forma specifica: vt omnis homo in anima intellectiua & in humanitate, quæ est forma totius. Illa sunt vnum genere quæ cõueniũt in vna figura prædicationis. i. in vno modo prædicandi, & qm̃ prædicamenta distinguuntur ẜm diuersos modos prædicandi, vt dicemus in cap. seq. ideo q̃ sunt vnius prædicamenti sunt vnũ genere. Et aduerte q hic non facit mentionem de genere subalterno, quoniam intendit assignare modos vnius secundum logicam cõsiderationem qui verificantur absolute; vnde sicut ab-

solute sunt vnum specie, quæ conueniunt in specialissimo, qm̃ ita est species q̃ non est genus, ita absolute sunt vnum genere quæ conueniunt in genere generalissimo qm̃ ita est genus q̃ non species, quæ autẽ conueniunt in genere subalterno possunt dici vnum specie & vnum genere, quoniã subalternũ diuersa habitudine est species & genus, & ideo non possunt dici absolute vnum genere nec vnum speciei. Illa sunt vnum analogia, quæcũq; se habent sicut aliud ad aliud, vt tranquillitas in mari & serenitas in aere sunt vnũ analogia, quoniam sicut quies in aqua facit trãquillitatem in mari, sic quies in aere facit serenitatem in aere De modis autem analogiæ quomodo.s. aliqua est diuersorum ad diuersa aliqua diuersorum ad vnum, aliqua vnius ad alterum, determinabimus in.q. nostris agentes de ente an sit vniuocũ vel analogum, & quomodo substantia & accidens analogantur in ente. Inter hos quatuor modos talis datur ordo quod vnum numero est vnum specie, sed nõ conuertitur, & tu intellige per se. nam si in spiecie non sit nisi vnũ indiuiduum, vt in abstractis, tunc vnũ specie est vnum indiuiduo, sed hoc accidit speciei, vt inquit Cõmen. in com̃. 12. Species enim vt species est prædicabilis de pluribus, sed singulare vt singulare tantum de vno, & quæ sunt vnũ spẽ sunt vnum genere & non conuertitur, quoniam natura generica partitur oppositis differẽtiis, quæ impossibile est cõuenire in vna specie, cum sint contrariæ, & quæ sunt vnũ genere sunt vnum proportione, et non conuertitur, quoniam substantia & accidens sunt vnum proportione, dicit enim accidens habitudinem ad substantiam, & tamen non sunt vnum genere, quoniam non habent conuenientiam nisi ente quod non est genus, vt dictum est in. 3. lib. Sed aduerte quoniam non ita clarum est quæcũq; sunt vnum genere esse vnum proportione: ideo super hoc inuenio duas opiñ. vna est Cõmen. in cõmen. 12. qui dicit id verificari, quoniam æqualitas quam sumit pro proportione, est aliqđ genus, sed id non est verum, quoniam si proportio esset genus aliquod, quæcũq; conueniunt in proportione conueni

rent in genere, ex consequenti cum substantia & accidens conueniunt in ente, vt proportionata & analogata conuenirent in genere, quod est manifeste falsum, qm̃ supra: generalissimũ non est genus, alia est D. Alber. in 5. metaphy. cap: 9. qui inquit, ex omni cõmunitate naturæ sequitur cõmunitas proportionis & non cõuertitur. Cum enim dico, Socrates & Plato sunt homo vel animal. i. cõmunicant in homine vel animali, ex illa cõmunitate relinquitur ꝙ Socrates & Plato sunt supposita eiusdem speciei vel eiusdem generis, conueniunt ergo Socrates & Plato in hoc supposita sunt, et cõmunitas supposita est cõmunitas proportionis, quia est cõmunitas vnius habitudinis duorum vel plurium inferiorum ad vnam naturam cõmunem: verum est ergo ꝙ quæcũq; sunt, sunt vnum genere, sunt vnum proportione, & non conuertitur. Hic terminatur consideratio modorũ vnius, & qm̃ vnum & multa opponuntur ex modis vnius. manifestantur etiam modi multorum, vnde aliqua sunt multa, quia non continua, & aliqua, quia sunt diuersarum formarum, & aliqua, quia sunt diuersorum generum, & aliqua, quia non sunt diuersarum diffinitionum, & aliqua: quia sunt simplicis: sed diuisibilis substantiæ, sicut oĩa corporea cõposita ex materia & forma. Tu tñ aduerte ꝙ Aristo. non assignat modum multorum correspondentem mõ quinto vnius, qm̃ ex hoc ꝙ substantia rei corporeæ est diuisibilis, non sequitur ꝙ sit multa, nisi virtualiter. si autem diuidatur, fiet multa simpliciter Et hæc dicta sint pro primo cap. De ꝓprietate vero vnius. s. mensurã, dicemus in. 10. libro ideo hic pertransco, ne fiat inutilis repetitio.

CAPVT II.

IN secundo cap. agendum. n. est de modis entis, & quoniam entium quoddã est per se, vt homo, quoddã per accidens, vt hõ musicus. Primo distinguemus ens per accidens in modis suis. Deinde ens per se, de quo ꝓprie habetur scientia. Modi entis per accidens sunt tres.

Primus quando accidens prædicatur de accidente.

Secundus quando accidens prædicatur de ſubiecto.

Tertius quando ſubiectum prædicatur de accidente, & iſti modi diuerſa ratione verificantur.

Nam primus verificatur, quia duo accidentia inſunt vni ſubiecto, vt muſicũ et album ineſt homini, rõne cuius vnũ accidens in concreto prædicatur de alio accidente, ſenſus eſt enim, Illud cui ineſt muſicum, ineſt etiam album.

Secundus autem verificatur, quia prædicatum ineſt ſubiecto, puta muſicum ineſt homini.

Tertius verificatur, quia prædicatũ eſt illud cui ineſt ſubiectum, vt muſicum eſt hõ: ſenſus eſt enim, ꝙ hõ eſt illud cui ineſt muſicum, & ideo prædicatur de muſico. Et aduerte ꝙ ens per accidens ſe habet, vt cauſa per accidens. nam ſicut fit cauſa per accidẽs, quia aliquid accidit cauſæ per ſe, puta muſicum accidit ædificatori, ita fit ens per accidens, quia accidẽs accidit ſubiecto, quod eſt ens per ſe. Quid autẽ ſit ens per ſe, & ens per accidens, declarauimus in trac. de tranſcen.

Modi entis per ſe tripliciter aſsignantur.

Primo vt habet eſſe in rerum natura.

Secundo vt habet eſſe in anima.

Tertio vt diuiditur per potentiam & actum.

Quantum ad primum aduerte modi entis per ſe vt habet eſſe in rerum natura, tot ſunt quod prædicamenta. Sumuntur enim prædicamenta a modis prædicandi: & modi prædicandi fundantur in modis eſſendi, aliter eſſent vana. Prædicamenta autem ſunt decem, vt cõmuniter cõceſſum eſt in via peripatetica.

Modi igitur entis per ſe ſunt decem. i. modus ſubſtãtiæ, modus quantitatis, modus qualitatis. De quorum ſufficientia vide B. Tho. in expoſitione huius tex. & in. 3. lib. phyſi. ſuper tex. 22. Quod autem prædicamenta diſtinguantur, per diuerſos modos prædicandi ſumptos a modis eſſendi, determinabimus in. q. noſtris metaphyſi.

Quantum ad 2m dicit Philoſophus ꝙ ens non ſolũ ſignificat id quod habet eſſe extra aiam: ſed etiam ſignificat cõ-

positionem factã per intellectum inter prædicatum & subiectum, & dicitur ens verum, uerũ est illud qđ ita est vel non est, sicut apprehenditur & enunciatur, per oppositum autem falsum est ꝙ aliter se habet q̃ apprehenditur & enũciatur. nam quia Socrates est musicus, hæc est vera, Socrates est musicus, & negatiua est falsa, & qm̃ diameter nõ cõmensuratur coste, affirmatiua est falsa, & negatiua est vera. Et aduerte ꝙ ens in anima cõsequitur ens extra aïam. nam cognitio nostra causatur a rei natura, ex cõsequenti, veritas quæ est in intellectu pendet a re, loquendo de intellectu speculatiuo, & verum in ꝓpositione fundatur in re: qm̃ ab eo ꝙ res est vel nõ est, dicitur oratio vera vel falsa. Et iterum aduerte ꝙ iste modus entis dicitur ens rõnis, de quo diffuse pertractauimus in tract. de transcen. Et iterum loquæmur de eo in lib. 6. Item aduerte ꝙ ens vt significat rei essentiam est prædicatum substantiale, vt Socr. est ens, vt autem significat ens verum expressum in propositione per copulam verbalem est prædicatum accidentale, qm̃ cum res non pendeant a nostro intellectu, nec a scientia nostra accidit rei ꝙ aliquid affirmetur vel negetur de ea intellectu vel uoce. nam remoto intellectu componente uel diuidente adhuc res est talis in se.

Quantum ad tertium dicit Philosophus ꝙ ens est dicibile actu & est dicibile potentia. i. aliquod ens põt dici esse actu, & aliquod in potentia, & hæc distinctio circundat omne prædicatum accidentium. nam in puero quantitas cubitalis est in actu, & bicubitalis in potentia. in aqua calida frigiditas est in potentia, & in glacie est actu: & sic discurre in aliis prædicamentis accidentium, circũdat etiam entia quæ sunt in anima, vt species intelligibilis actus & conceptus, horum enim quædam sunt actu, quædã possunt esse, & qui habent scientiam aliquando est vtens ea actu, aliquando potest vti: & circũdat prædicamentum substantiæ, aliqua enim iam actu est, aliqua põt esse, vt rosa in hyeme, & imago Mercurii aliquando est actu in lapide, aliquando in potẽtia, similiter medietas lineæ post diuisionem totius lineæ

est actu, ante diuisionem est in potentia: hæc tamen exempla ponuntur in prædicamento substantiæ s̃m opinio. antiquorum, qui dicebant metaphysicã esse substãtiam rerũ, & reprobabuntur in sequentibus. Quid autem sit ens actu & ens in potentia, & quomodo differant, & quid sit prius dicemus in libro. 9 Hæc de secundo cap. dicta sint.

CAPVT III.

IN tertio cap. distinguendum est hoc nomen, substantia, & Aristot. quidem assignat quatuor modos, incipiens a nobis notissimo, & ab oĩbus confesso, ex quibus tres sunt veri, quartus autem est s̃m opin. antiquorum, & non verus, ut declarabitur deinde reducit omnes ad duos.

Primus & famosissimus est, q᷑ substantia dicitur de primis corporibus simplicibus, quæ dicũtur elementa, & sunt prima fundamenta, ex quibus constant oĩa naturalia composita, ex consequenti dicitur substantia de oĩbus corporibus compositis tam homogeneis q̃ ætherogeneis: & de aĩalibus, & de eorum partibus materialibus, vt de carne, osse, & neruo, hæc autem oĩa dicuntur substantia qui nõ dicuntur de subiecto. i. de inferiori, quia sunt indiuidue & particulares substantiæ, sed alia dñr de eis. Et aduerte q᷑ Aristo. breuitati studens in hoc quod dicit, sed alia dicuntur de eis innuit, inq̃t Cõm. in cõmẽ. 15. q᷑ hic sermo cõtinet primas & secundas substantias, & hæc est diuisio q̃ posuit in prædicamentis. Item aduerte q᷑ in hoc primo modo etiam subintelligitur contineri materia prima. nam q᷑ substantiæ indiuiduæ non dicantur de subiecto, sed sint penitus incõmunicabiles, hoc habent a materia prima, per q̃ indiuidantur s̃m viam nostram. ergo materia prima reductiue continetur sub hoc primo modo. dicitur igitur substantia de materia prima, & de oĩbus corporibus naturalibus particularibus, tam simplicibus q̃ compositis, tam animatis q̃ inanimatis, & de demonibus. i. de idolis, vt alia litera habet, quorum materia est corpus naturale, siue lignum, siue metallum, & hæc sunt prima substantia descripta in prædicamẽtis, quæ non dicitur de subiecto, nec est in subiecto, dicitur

ex consequenti de secundis substantiis, quoniam dicuntur de primis prædicatione quid.

Secūdus est ꝙ substantia dicitur de eo quod est causa intrinseca existendi.i.quod sint actu substantiæ, quæ non dicuntur de subiecto, & intendit ꝙ illud per quod indiuidua substantia constituitur actu sit substantia, hoc aūt nō est materia, qm̄ potentia non dant esse: sed est forma qm̄ cum sit actus constituit in actu cuius est forma, & exemplificat de aīa in aīali, de qua vt declaratum est in.2.de aīa constat ꝙ sui præsentia existit aīal, & sui remotione desinit esse aīal, qđ non est ita manifestum in aliis naturalibus: licet ex parte rei idem sit dicēdum.nam sicut non est aīal actu sine aīa, sic nec ignis, nec lapis: nec caro, & sic de aliis sine formis suis. dicitur igitur secundo modo substantia forma per q̄ naturalia existunt actu.

Tertius est ꝙ substantia dicitur de quo quid est.i.de quiditate & essentia cuiuslibet rei:& hoc est significatum diffinitionis. nam diffinitio hois non significat solā materiam, aut solam formam, aliter non prædicaretur in recto de diffinitio, sed significat naturam resultātem ex partibus, quæ dicitur essentia & quiditas & substātia hoc secundo modo, vnde esse aīal rationale est substantia hoc tertio modo. Et aduerte ꝙ hic modus potest applicari tantum prædicamēto substantiæ: & sic significatum cuiuscunq; diffinitionis date de substantia erit substantia hoc tertio modo. potest etiā applicari cuilibet prædicamento tam substantiæ quam accidentium. nam et accidentia habent essentias & quiditates suas, & sic substantia dicitur de significato diffinitionis tam substantiæ q̄ accidentis, unde Cōmen.in.cōmen.15.exponens hunc modum inquit. Dicitur substantia de illo quod datur ad interrogationem factam per quid in vnaquaq; rerū, & hæc est substantia cuiuslibet rei, & eodem mō Aristo. in anteprædicamentis accipit substātiam, cum dicit, vniuoca sunt, quorum nomen est vnum, & ratio substātiæ est eadem, constat autem ꝙ in accidentibus & in substantiis dantur æquiuoca & vniuoca, essentia ergo & qditas cuiuslibet

rei potest dici substantia hoc tertio modo.

Quartus modus sm antiquos est ꝙ substantia dicitur de terminis corporum naturalium, termini autem sunt punctus, linea, superficies, vnitas, numerus: & fundamentũ eorum fuit, qm̃ opinabãtur illud esse rei substantiam, quo remoto natura rei remouetur, & qm̃ viderunt non posse cõstare rei sensibilis naturam sine his dimensionibus, neq; sine vnitate vel numero, qm̃ omne ens aut vnum, aut multa est, ideo arbitrati sunt talia esse rei substantiã, sed hic modus non est verus, nec ratio sua cogit, non.n. necesse est omne inseparabile a re esse substantiam rei, sed sufficit ꝙ consequatur rei substantiã, vt ꝓprietas eius, aliter calor in igne, humiditas in aqua, grauitas in lapide essent substãtia, quod constat esse falsum, qm̃ quod est substantia in nullo est accidens. constat autem calorem & humiditatem in manu esse accidens, ergo in nullo sunt substantia, & iste error prouenit eis, qm̃ non pertingebant ad rerum cognitionẽ, nisi vt subiacent sensui. Itẽ de vnitate & numero errauerunt, qm̃ non distinguebant inter vnum numerale & vnum trãscendens. Hæc tñ opi. diffuse reprobabitur in lib. 7. & in. 10.

Positis his quatuor modis reducit eos ad duos, quorũ primus est, ꝙ substantia dicitur vltimum subiectum. i. substantia prima quæ per se & vltimate. i. non mediante alio substat accidentibus, ideo nõ dicitur de inferiori, & est hoc al quid, & est distincta ab omni alio, ex consequenti est separatabilis a quolibet alio indiuiduo, vt Socra. cum sit vnũ numero: & in his conditionibus differt substantia prima a substantia secunda, vt patet.

Secundus modus est ꝙ substantia dicitur species & forma rei, & per speciem intellige essentiam vel quiditatem, per formam intellige formam partis qua res constituitur actu, & ad hos duos modos reducuntur omnes alii, præter quartum, qui est falsus. nam ad primum reducũtur omnes substantiæ singulares & partes eorum materiales, & materia prima, quæ veræ est ultimum subiectum, ad secundũ non põt apponi signũ vniuersale, cũ dicatur de inferiori.

reducũtur omnes formæ reducẽtes materiam potentiam ad esse actu, & sunt termini generationis substãtialis. Idem reducuntur omnes essentiæ & quiditates, tam materiales quam abstractæ a materia, vnde & Deus & intelligentiæ sub hoc secundo modo continentur, & omne quod significatur per speciem aut genus, nam cum species prædicatur de indiuiduis, & genus de speciebus, in quid tam in prædicamento substantiæ quam in prædicamentis accidentium significant essentiam eorum de quibus prædicatur. Hæc de modis substantiæ dicta sint.

CAPVT QVARTVM.

DIstinctis nominibus significãtibus subiectum huius scientiæ, incipiemus distinguere nomina significantia partes ipsius subiecti, & primo, ea quæ signant partes vnius, deinde ea quæ signant partes entis. Partes quidem vnius sunt, idem, simile, æquale. Incipientes igitur ab hoc nomine idem, aduerte ꝙ distinguitur eo modo quo & vnum .s. in idem per accidens, & in idem per se. Modi idẽtitatis per accidens sunt quinque.

Primus est, quando prædicatur accidens de accidente, vt album est musicum, nam albedo & musica dicuntur ꝑ accidens idem, quia in sunt eidem subiecto.

Secundus est quando accidens ꝓdicatur de subiecto.

Tertius est econtrario, tunc enim est idẽtitas per accñs, quia vnum inest altero, & non per se, qm̃ cõtingit inuenire vnum sine altero, puta hominem sine albedine.

Quartus est quãdo simplex prædicatum prædicatur de composito subiecto, vt albus homo est albus.

Quintus est econtrario, vt albus est albus homo. Et aduerte ꝙ in his modis nunquam apponitur signum vniuersale, quoniam cum prædicata per accidens non conueniãt naturæ vniuersali secundum se, sed tantum ratione singularium, hæc esset falsa, omnis homo est albus, vel econtrario, & ideo subiectum ꝓpositionum accidentalium debet esse particulare, vel indefinitũ, vel singulare, singulari autẽ

non pōt apponi ſignū vniuerſale, cū dicatur de inferiori.

Modi identitatis per ſe tot ſunt quot modi vnius per ſe. nam cum idētitas ſit vnitas vel vnio, pari modo diuidētur. Quot autem ſint modi vnius p ſe, vide in cap. de vno. Sed aduerte ꝙ quæcūq; ſint idem per ſe, vel ſunt idem, quia licet ſint plura ſecundum proprias naturas, tamen in aliquo vno conueniunt, ratione cuius dicuntur idem, puta quæ diſtinguuntur formis cōueniunt in materia ſiue proxima, vt duo vaſa terrea, ſiue remota, vt omnia metalla in aqua, & quæ diſtinguuntur numero ſunt idē ſpecie, & diſtincta ſpecie idem genere &c. vel ſunt idem quia licet ſint eadē res, tamen intellectus apprehendit ea vt plura, puta licet in linea ſit idem punctus qui eſt principium & finis reſpectu partis præcedentis & ſequentis, tamen intellectus ponit aliquam pluralitatem ſecundum conceptum, qm̄ alium conceptum format de puncto, vt eſt principiū, & alium, vt eſt finis propter quod dicitur punctus idē re, & diſtinctus ſecundum rationem, eodem modo contingit quando intellectus comparat eandem rem ad ſeipſam, dicendo, idem eſt eidem idem, cum enim comparatio ſit relatio, & relatio ſit inter duo extrema, neceſſe eſt ꝙ quādo idem comparatur ſibiipſi, diſtinguaſ a ſeipſo, non re, ſed per opus intellectus collatiui, aliter inter idem & idem non eſſet relatio idētitatis. Tu tamen aduerte ꝙ hæc relatio quando idem numero cōparatur ſibiipſi eſt relatio rationis, quoniam non ſunt extrema diſtincta realiter, ſed tantum per opus ītellectus, quando autem indiuidua comparantur adinuicem in natura ſpecifica, vt cum dicitur Socrates & Plato ſunt idem in homine, tunc hæc relatio idētitatis eſt relatio realis, quoniā extrema diſtincta ſunt realiter, & fundamentum eſt reale. Idem dico quādo comparantur duæ ſpecies ad naturā generis, ſed de natura relationū loquæmur in cap. ad aliquid, & in noſtris. q. Et quoniā ſicut vnum & plura opponuntur ſic idem & diuerſum. nam idem eſt pars vnius, & diuerſum eſt pars pluralitatis, quæ autem opponuntur debent ſucceſſiue pertractari, cum ſit eadem diſciplina oppoſito-

rum. igitur post modos idētitatis assignandi sunt modi diuersitatis, & quoniam sub diuerso continentur differentia & opposita & diuersa specie. nam nihil a seipso differt, nec sibiipsi opponitur nec ē a seipso specie diuersum, iō post diuersum agēdū est de dfntib⁹, de oppositis, de spē diuersis.

Quātum ad diuersum aduerte q̃ cum opponatur eidē, & quot modis dicitur vnum oppositorum tot modis & reliquum, ideo quot sunt modi idētitatis siue per accidēs, siue per se tot modi diuersitatis possunt assignari. Tres tamen famosiores & magis vsitati assignantur ab Aristo. Primo ea sunt diuersa quorum sunt plures species, vt hō & equus. Distinguuntur enim formis specificis & differentiis specificis, & hæc dicitur diuersitas realis formalis. Secundo, ea sunt diuersa, quæ licet sint in eadem specie, tamē distinguūtur numero, vt duo indiuidua eiusdem speciei. Distinguuntur enim materia & quātitate quæ sunt principia singularitatis, & hæc dicitur diuersitas realis materialis, non autem formalis, quoniā sub specialissimo non dantur plures gradus formales, vnde licet Socrates & Plato distinguant suis propriis formis, nō tñ formaliter, sed materialiter, quoniā & suæ proprie formæ distinguuntur ex materia in qua recipiuntur. Tertio, ea dicūtur diuersa quæ licet sint idem re, vel subiecto, tamen eorum est diuersa ratio siue diffinitio, & dicuntur diuersa secundum rationem formalem. Exemplum primi, Actio & passio licet sint vnus motus, tamen sunt diuersa secundum rōnem formalem. Exemplum secundi, Homo & musicum licet sint idem subiecto, tamen alia est ratio hominis, & alia musici. Et aduerte q̃ diuersitas primi modi est maior, & secundi est minor, & tertii adhuc est minor, vt patet.

Quantum ad differentiam ponit Aristo. duos modos, quorum vnus est cōmuniter dictus, & alius ꝓprie. Cōmuniter igitur differētia sunt quæ in genere sunt diuerso, & in nullo genere cōueniunt, nec etiam generalissimo, vt linea, & albedo quæ in nullo vno generalissimo conueniunt, & hoc mō differens est idem quod diuersum. nam diuersa ꝓ-

prie sunt quæ in nullo côueniunt. sed sunt distincta seipsis, vt materia prima, & Deus, & duæ vltimæ differẽtiæ, nam si omnes differentiæ aliquibus differentiis differrẽt, esset in eis processus in infinitum. Proprie vero differẽtia sunt quæ licet in aliquo conueniant, tamen vnum non est aliud: illud aũt in quo conueniunt potest esse idem suppositum, vt Socrates sedens differt a se non sedente, licet sedens & non sedens conueniant in subiecto siue supposito. Itẽ potest esse species, vt licet Socrates & Plato sint distincta indiuidua, tamen conueniunt in homine. Item potest esse genus, vt licet homo & asinus sint distinctæ species, tamen conueniũt in animali. Item potest aliquod proportionale siue analogum, vt licet substãtia & quãtitas sint distincta, tamen conueniunt in ente. Hæc igitur sunt proprie differentia, & hæc distinguũtur a proprie diuersis, quoniam ratio eorum stat in hoc, ꝙ cum sint distincta in nullo conueniunt. Ratio autem proprie differentium stat in hoc, ꝙ cum in aliquo conueniant, tamẽ sunt abinuicem distincta. Et si quæras quæ sint propriissime differentia. Dico ꝙ sunt duæ species contrariæ conuenientes in vno genere diuiso per differentias côtrarias, & duæ species caloris, vel saporis, vel saltem sint duæ species non contrariæ conuenientes in vno genere diuiso per differẽtias côtrarias, vt homo & asinus: licet enim species substantiæ non sint contrariæ, tamen constituuntur differentiis côtrariis. Omne enim genus diuiditur per differentias côtrarias, vt dicemus in lib. 10. Ideo autem dicũtur propriissime differentia quoniam differunt substantialiter & formaliter. Defectu primi non differunt propriissime, Socrates sedens & Socrates non sedens. Defectu secundi non differunt propriissime duo indiuidua eiusdem speciei, quoniam inter ea tãtum distinctio materialis, vt dictum supra. Item aduerte quod cum diuersum se habeat in plusquã differens, non sequitur, ꝙ si aliqua sint non differentia ꝙ sint idem, nãm stat quod sint diuersa, quia seipsis distincta, & tamen non sunt differentia, quia in nullo conueniunt. Hinc patet error Alexandri Græci, qui vt refert

D.Alber.in hoc quinto libro tracta.2.cap.7.dixit materiã primam & noym.i.mẽtem, & Deum esse idem, quoniam cum in nullo conueniant (sunt enim simplicissima) nõ differũt, ergo sunt idem, constat autem ꝙ licet non differãt, tamen sunt diuersa, ideo non sunt idem: secus autem si nec diuersa nec differentia essent.

Quantum ad opposita assignat Arist. quatuor genera oppositionis, quæ sunt famosissima, scilicet oppositio contraria, contradictoria, relatiua, & priuatiua, quarum sufficientia stat in hoc, omne qđ opponitur alteri aut opponitur, ratione dependentiæ, & sic est oppositio relatiua, nam vnũ relatiuum necessario sequitur ad aliud, vt filius ad patrem, seruus ad dominum, passiuum ad actiuum &c. aut opponitur rõne remotionis, quia scilicet vnum remouet aliud, quæ remotio tripliciter potest fieri, nam si vnum totaliter remouet reliquum nihil relinquens est oppositio contradictoria: alterum enim contradictorium est non ens, si vero remouet formam & relinquit subiectum aptũ habere formam, sic est oppositio priuatiua: priuatio enim ẽ negatio in subiecto apto nato, vt di emus ĩfra, si autem remouet formam & relinquit subiectum quod ex natura sua est receptiuum eius, & relinquit identitatem in genere, sic est oppositio contraria, nam licet albedo remoueat nigredinem a superficie, non tamen destruit superficiem eius receptiuam, nec destruit colorem in quo conueniunt quatuor igitur sint genera oppositionum, sed aduerte quod Arist. hic non prosequitur de contradictoria, quoniam satis de ea actum est in libro.4.vbi defensauimus primũ principium contra negantes, nec de relatiua, quoniam in hoc quinto libro formabitur cap. de ad aliquid, nec de priuatiua, quoniam de priuatione in hoc libro formabitur cap. possumus tamen dicere quod cum in omni contrarietate seruetur ratio priuationis & habitus, se habet enim vnum vt ꝑfectum, & alterum vt imperfectum, vt dicemus in.10.lib. Aristo. prosequens de contrarietate agit simul & virtualiter de oppositiõe priuatiua. Innitẽs igitur ꝓsequi de mo-

dis ꝑrietatis, prius dat duos modos cognoſcēdi oppoſita in cōi ſiue cōtradictoriæ, ſiue cōtrariæ, ſiue priuatiuæ &c.

Primus modus eſt, quæcunqꝫ ſe habent vt terminus a quo, & terminus ad quem in mutatione ſunt oppoſita contradictoriæ, vt in generatione ſubſtantiali, & ſimiliter in corruptione, vel cōtrariæ aut priuatione, vt in motu locali, & in augmento & decremento, & in alteratione, probatum eſt enim in primo phyſic.tex.43.omnem motum eſſe inter terminos oppoſitos, non poſſunt autem eſſe oppoſiti relatiue, quoniam in quinto Phyſico.tex.10.non eſt motus in ad aliquid.

Secundus modus eſt quando aliqua ſunt apta ineſſe eidem ſuſceptibili & non ſe cōpatiuntur in eodem, ſicut duo extremi colores & duo medii. nam quia album & nigrum non ſe cōpatiuntur in eadē ſuperficie, neqꝫ viride & rubeū quæ componūtur ex extremis, vt dicemus in.10.lib.

Poſitis his duobus modis ad cognoſcendum aliqua eſſe oppoſita in cōmuni, conſequenter asſignat modos contrarietatis, & ſunt decem.

Primus eſt, ea dicuntur contraria quæ differunt genere, & non poſſunt ineſſe eidem naturaliter, vt qualitas elementaris, & motus ſphæricus, quorum vnum ſcilicet qualitas elementaris repugnat mobili ſphæricæ naturaliter. Dico naturaliter quoniam ſi corpus elementare moueatur ſphæricæ, hoc non eſt ei naturale, ſed præter naturam, vt declaratum eſt in primo cœli. Moueri autem naturaliter ſphæricæ conuenit tantum cœlo cui repugnat qualitas elementaris, vt probatum eſt in primo cœli. Sed aduerte quod hic modus eſt valde improprius.

Secundus modus eſt, ea dicuntur contraria quæ cum plurimum differant conueniunt vel in vno genere, vt albū & nigrum in colore, vel in vno ſuſceptibili generico, vt ſanum & ægrum apta in eſſe ſoli animali, vel in eadem poteſtate.i.in potentia rationali quæ ſe habent ad oppoſita, vt declarabitur in libro.9.ſicut conſonantia & inconſonantia in muſica, veritas & falſitas in ſyllogizando. Sed aduerte

quod plurimum differre potest esse tribus modis. Primo simpliciter, vt oriens & occidens in motu cœli, arcticum & antarcticum in axe cœli. secundo in genere eodem, & duæ extremæ differentiæ constituentes duas extremas species & d.uisiue eiusdem generis. tertio in eadem specie, vt principia indiuiduantia duorum extremorum indiuiduorũ sub eadem specie, puta principia indiuiduantia perfectissimum hominem, & hic secundus modus est proprius.

Positis his duobus, vt principalibus assignat alios modos secundarios, quorum primus est, ꝙ aliqua sunt contraria habitu.i.quia sunt habitus qui sunt principia contrariarum operationum, vt virtus & vitium.

Secundus est, aliqua sunt contraria quia sunt receptiua contrariorum, sicut homo ægrotatiuus qui.d. facili ægritudinem recipit, & homo sanatiuus qui de facili sanitatem recipit.

Tertius est, aliqua dicuntur contraria, quia actu existũt cõtraria, vel quia actu substant cõtrariis. Exemplum primi calor & frigiditas. Exemplum secundi, ignis & aqua.

Quartus est, aliqua sunt contraria, quia sunt actiua contrariorum, sicut agentia per qualitates contrarias, vt ignis & aqua, vel sicut agentia virtualiter, sed formaliter contraria, vt Saturnus qui ẽ causatiuus frigiditatis, & Iupiter causatiuus caloris, licet calor & frigiditas non sint formaliter in eis, similiter dicitur piper contriarius camphoræ, quoniã ille calefacit, & hæc infrigidat.

Quintus est, aliqua dicuntur contraria, quia sunt potentiæ receptiuæ contrariorum non a contrariis, sed ab eodẽ, vt visus noctuæ recipit a luce tristitiam, & visus aquilæ recipit letitiam.

Sextus est, aliqua dicuntur contraria, quia sunt agentia & patientia, qm̃ omne patiens a suo dissimili & contrario patitur, & cum assimilatum fuerit suo agenti non amplius patitur, vnde & in.2.de anima.tex.44.&.45.dicit Aristo. alimentum ante decoctionem esse cõtrarium alito, quoniã patitur ab alito per calorem naturalem decoquentem.

Septimus est, aliqua dicuntur contraria, quia vnum est causa acquirendi uel suscipiendi unum cõtrarium, & alterum est causa expellendi, & sic combusta sunt contraria scamoneæ, quoniam combusta generant choleram & scamonea expellit choleram.

Octauus est, aliqua dicuntur contraria, quia unum est receptiuum habitus, & alterum priuationis, ut aer conclusus est receptiuus tenebrarum & apertus est receptiuus luminis. Hæc de contrariis dicta sint, in. 10. autem lib. complebimus eorum considerationem.

Quantum ad diuersa specie aduerte quod Aristo. quinque modos assignat Primus est quando aliqua sunt in eodem genere saltem generalissimo, & tamen non in eodem genere subalterno, sicut scientia & triangulus, licet enim contineantur sub qualitate, alterum tamen continetur sub habitu, & alterum sub figura. Secundus est, quando aliqua continentur sub eodem genere & habent differentiam adinuicem, etiam quod illæ differentiæ non sint ueræ contrariæ, unde homo ut bipes, & leo ut quadrupes sunt hoc modo diuersa spē, quæ diuersitas sumitur a figura in qua nõ est alteratio ut probatur in. 7. libro phys. sic. tex. 15. ex consequenti nec proprie contrarietas. Tertius modus, quando aliqua sunt distincta contrariis differentiis diuisiui unius generis, siue illa distincta sint contraria, & differentiæ eorum contrariæ, ut albedo & nigredo & congregatiuum & disgregatiuum, nam tam species quam differentiæ sunt cõtrariæ, siue differentiæ sint contrariæ, non existentibus speciebus cõtrariis, ut rationale & irrationale, non tamen homo est asinus sunt species contrariæ, quoniam in substantia non est contrarietas. Quartus modus, quando sunt duæ species specialissime constitute specificis differentiis diuisiuis unius generis ultimi, & hæc propriissime dicuntur diuersa specie, quæ enim sunt diuersa genere & specie, sicut homo & lapis, ita possunt dici diuersa genere sicut diuersa specie. Quintus modus, quãdo aliqua sunt simul in eadem substantia realiter differentia, ut duo accidentia in eodem

subiecto

ſubiecto ſunt diuerſa ſpecie, vt albedo & dulcedo ĩ pomo, caliditas & ſiccitas in igne, quando impoſsibile eſt duo acci dẽtia eiuſdem ſpeciei, vt duæ albedines ineſſe ſimul eidem ſaltem ſecundum eſſe materiale, vtrum autem poſſint ſimul ineſſe eidem ſecundum eſſe intentionale determinabi tur in.q.noſtris. Hæc de eodem diuerſis oppoſitis contrariis & diuerſis ſpecie dicta ſint.

CAPVT V.

IN hoc cap. diſtinguendum eſt hoc nomẽ ſimile, & ſuũ oppoſitum quod eſt, disſimile. Et aduerte quod Ariſto. primo asſignat modos ſimilium, deinde dat regulam per quã poſſum⁹ cognoſcere aliqđ eẽ maxime ſimul alteri.

Primus igitur modus eſt, quando aliqua patiuntur ſiue recipiunt per alterationem eandem ſpecie qualitatẽ, vt duo corpora dum denigrantur vel calefiunt. Hæc dicũtur ſimilia, non quia conueniant in vna qualitate: ſed quia mouen tur ad vnam qualitatem, vnde ſunt ſimilia in fieri, licet nundum in facto eſſe.

Secundus eſt quando aliqua ſunt patientia, i. mouentur ad eandem vel diuerſas qualitates dicuntur ſimilia, non ra tione termini, ſi mouentur ad diuerſas qualitates, ſed ratio ne motus: quia conueniunt in alteratione quæ eſt motus ad qualitatem, & ſecundum hunc modum dici poſſunt ſimilia corpus quod calefit & corpus qnod infrigidatur, inquantum vtriq; ineſt alteratio, ſed hic modus eſt imperfe ctior primo, vt patet.

Tertius eſt, qñ duo conueniunt in vna qualitate ſpecifica quãm iam actu habẽt, vt nix & lac in albedine, & hic eſt verus & proprius modus ſimilitudinis. Modi vero disſimilium ſunt oppoſiti modi ſimilium, & ſunt etiam tres, quo ex teipſo conſiderare poteris.

Regula autem per quam maxime ſiue præcipue ſimilia cognoſcere poſſumus ſtat in duobus. Primo, ſi dantur duo quæ conueniant in paucioribus qualitatibus, & duo cõ uenientia in pluribus, iſta ſunt maxime ſimilia, illa autem non, vnde piper eſt maxime ſimilis igni, quoniam calidus

& siccus est, mel autem non, quoniam est calidum humidum. Secundo, quod conuenit cũ alio in qualitate sibi magis propria est maxime simile illi, vnde quod participat calorem similius est igni quam id quod participat siccitatem. Patet igit̃ qđ aer est similior igni quã terra. Hæc de modis similium, & qũo aliqua sunt maxime similia dicta sint.

Sed aduerte quod prædicti modi similium proprie verificantur inter ea, quorum vnum non pendet ab altero. nã in his quorum vnum est causa, & alterum causatũ, falsum est dicere quod sint mutuo similia, & præcipue in causa improportionaliter excedente causatum qualis est causa prima. nam similitudo quædam imitatio est, constat autẽ causatum imitari causam, qu a accipit a causa bonitatem, non autem econuerso, vnde licet imago dici possit similis imaginato, non tñ econtrario. Item aduerte qđ licet æqualitas sit pars vnius, sicut identitas & similitudo, tamen Aris. non distinguit eam, quoniam cum cõstet in indiuisibili nõ potest dici multis modis, nisi forte applicando diuersis speciebus quantitatis, vt æqualitas in numeris. æqualitas in lineis, æqualitas in superficiebus &c.

CAPVT VI.

IN sexto cap. assignandi sunt modi prioris & posterioris antequam distinguantur nomina significantia partes entis, & hac quidem rationabiliter fecit Aristo. qm̃ ꝯsiderauit prius & posterius consequi ad multa prædeterminata, vt ad principiũ, ad causam, ad substantiã, ad vnũ, nam in ente finito principium est prius, & principiatum posterius, idem est inter causam & causatum, & inter substantiam & accidẽs, & inter vnum & pluralitatem, vtile igitur fuit post distinctionem posteriorum assignare modos prioris & posterioris. Aduerte ergo ꝙ omnes modi assignari ab Aristo. possunt reduci ad &c.

Primus, prius dicitur de eo quod est primum in quolibet genere determinato a quo fluit tota natura illius generis, et posterius dicitur illud ad quod deriuatur natura illus primi, & constituitur in esse per ipsum, vt in genere substã

tiæ prius eſt, qđ eſt prima & nobiliſſima ſubſtantia, & oẽs aliæ dicuntur poſteriores ad illam. In genere quantitatis continue punctus dicitur prius, & omnis dimenſio poſterior. In genere quantitatis diſcrete vnitas dicitur prius, & numerus dicitur poſterius. in genere ſcientiæ Metaphyſica dicitur prior & omnes aliæ poſteriores &c.

Secundus eſt quod eſt propinquius alicui principio determinato, & poſterius quod eſt remotius ab eo, & id manifeſtatur primo in loco, nam prius in loco dicitur qđ eſt propinquius alicui, quod conſideratur vt principium in ordine locandi, ſiue ſit centrum mundi: ſiue cõcauum orbis lunæ, & quidem ſi ſit centrum mundi dicetur aqua prior ſecundum locum, & aer poſterior. ſi autem ſit cõcauum orbis lunæ erit oppoſito modo. Idem intellige quando determinatur principium non ſolum ex natura rei, ſed ex propoſito humano. nã ſumpta magnitudine A, D, cuius principium ſit A, & diuidatur in tres partes, ſcilicet in A, B, & B, C, & C, D, & locetur lapis vnius in A, B, & alius in B, C, conſtat quod locatus in A, B. eſt prior ſecundum locum, & alius eſt poſterior. ſecundo in tempore, in quo pro principio ſumitur aliquod inſtans, puta inſtans præſens: reſpectu cuius aliqđ dr̃ prius & poſterius in tpe, ſed alio mõ in p̃terito, & alio in futuro. In p̃terito quidẽ qđ ẽ remotius a præſenti, nunc dicitur prius, vt prius fuit bellum Troianum quam Romanorum, quoniam tunc nundum erant Romani: & prior fuit Hector q̃ Alexander. In futuro autem qđ propinquius erit præſenti nunc, dicetur prius, vt nobis cõſtitutis in hyeme, verum eſt dicere. prius erunt roſæ quam poma. Tertio in motu, in quo aliquid determinatur ꝓ principio, a quo incipit motu, vt in motu cœli Aries ſumitur ꝓ principio: reſpectu cuius verum eſt dicere quod motus Solis in Tauro eſt prior motu eiuſdem in Cancro: eodem modo dicemus puerum eſſe priorem viro, quoniam propinquior eſt principio generationis, a quo incipit motus augmenti, & puer eſt prior quo ad motum augmenti. Eodem mõ dicimus viros qui ſunt maioris auctoritatis apud prin-

cipem esse priores quo ad regimen, quod consistit in diuersis motibus voluntariis sub ordinatis, quorum principium primũ est volũtas pr iceps. Tales.n.viri mouẽt iferiores ad sic operandum, et si non mouent nec inferiores mouent se ad operandum. Quarto in ordine, respectu cuius illud dicitur prius: quod est vicinius principio talis ordinis, posterius autem quod est remotius ab eodẽ, vt in ordine curialium ille est prior qui propinquior est principi, & in ordine militum propinquior duci dicitur prior, & in chordis cytare illa est prior, quæ propinquior est chorde graui, & in numeris ille est prior qui propinquior est vnitati.

Tertius prius est quod est prius secundum cognitionem per respectum ad intellectum vniuersalia sunt priora, quoniam eius proprium obiectũ est natura vniuersalis, quod ad sensum singularia sunt priora, quoniam sunt illa quæ primo imprimunt in sensum: sed de his satis dictũ est in secundo lib. & .3. de anima.

Quartus, priora sunt quæ sunt passiones priorum subiectorũ, vt rectitudo quæ est passio lineæ prior est lenitate, quæ est passio superficiei, qm̃ linea, vt patet prior in superficie, similiter potentia uegetatiua prior est potentia sensitiua, quoniam illa consequitur animam uegetatiuam, hæc autem cõsequitur animam sensitiuam: quæ naturaliter posterior est anima vegetatiua.

Quintus, priora sunt quæ sunt priora quo ad esse ex natura sui, & id ꝯtingit tripliciter. Primo, quo ad ea quæ possunt esse sine aliis, & nõ ecõuerso, & sunt illa in quibus non conuertitur existendi consequentia, & hoc mõ magis vniuersalia priora sunt minus vniuersalibus nã potest esse substantia, puta Deus, dato ꝙ non sit corpus, sed nõ econuerso, & potest esse animal dato ꝙ non sit asinus &c. Secundò quo ad substantiam ad accidens. nam quoniam ens principaliter dicitur de substantia & dicitur de accidente in ordine ad substantiam, ideo substantia ex natura rei est prior accidente. Tertio quo ad potentiam & actum. nam vt dicemus in libro 9. in generabilibus prius est esse in potentia

quam esse in actu, quoniam in his est progressus a potentia ad actum. Loquẽdo autem absolute prius est esse actu, quoniam nihil reducitur de potẽtia ad actum, nisi per aliquod existens actu, vt declarabitur in. 9. & in. 12. libro. Itẽ quæ cũ ꝙ componunt aliud, priora sunt secundum potentiam, & posteriora ſm actum. nam partes quandiu componunt totum non habent esse nisi in potentia, si autem debent eẽ actu, idest si debẽt habere separatum esse a toto necesse est, vt totum corrumpatur & resoluatur in partes, vnde elementa quæ habent esse in potentia in mixto incipiunt habere esse in actu per corruptionem mixti resoluti in elemẽta. Isti sunt modi quibus dicuntur aliqua priora & posteriora, & si tu bene consideras aduertes ꝙ omnes reducuntur ad primum membrum quinti modi, in quo dictũ est ꝙ ea sunt priora quæ nõ possunt esse sine aliis, & posteriora quæ nõ possunt esse sine illis. nam de natura posterioris est præsupponere prius, ex consequenti aliquo modo pendere a priori, vnde remoto priori saltem per intellectũ remouetur posterius, sed non econtrario. Et tu applica quod dictũ est ad omnes supra dictos modos & inuenies sic esse, dũmodo prius sit talis naturæ, quod sibi ex se non repugnet esse actu quod dico propter materiam primam, quæ licet sit prior forma, tamen non potest esse sine forma, quoniam ex se est ens mere in potentia, & omnem actualitatem accipit a forma secundum viam nostram. Hæc de priori & posteriori dicta sint.

CAPVT VII.

Distinctis noibus significantibus partes vnius, nunc distinguenda sunt nomina significantia partes entis. Partes autem entis sunt potentia & actus, & decem prædicamenta. Primo ergo distinguẽdum est hoc nomen potentia, deinde nomina prædicamentorum. Distinctionem vero actus relinquemus considerandam in libro. 9. ne fiat inutilis repetitio.

Quantum igitur ad nomen potentiæ primo distinguemus potentiam.

Secundo ipſum posſibile.

Tertio impotentiam.

Quarto ipſum imposſibile.

Quinto declarabimus potentiam metaphoricam.

Sexto reducemus omnes modos ad vnum.

Quantum ad primum, aduerte quátuor modos potentiæ proprie dictæ.

Primus, potentia dicitur principiũ mouendi ſiue transmutandi aliud inquantum aliud, ita ꝙ mouens ſiue transmutans, in quo eſt tale principiũ ſemper eſt aliud ſiue ſuppoſito ſiue realiter ab eo quod mouetur aut trãſmutatur, nihil enim vt probatum eſt in. 8. Phyſic. tex. primo et per ſe mouet aut tranſmutat ſeipſum. dico autem primo quoniam non inconuenit idem mouere ſeipſum ſecundũ partem, vt cum Socrat. manu percutit ſeipſum. Dico per ſe, qm̃ vt inquit Ariſtote. accidit artem medicatiuam eſſe in ſanato. nam per accidens eſt eundem eſſe medicum & infirmum. igitur hoc principium in motu vel tranſmutatione per ſe neceſſario eſt in alio, qđ mouet vel trãſmutat aliud, vt ars ædificatiua eſt in ædificante quod tranſmutat ædificatum Dixi autem ſemper eſt aliud ſiue ſuppoſito ſiue realiter, qm̃ aliquando ſuppoſitum mouet aliud ſuppoſitum, vt hic ignis calefacit hanc aquã, Socra. mouet hũc lapidẽ, aliquando pars mouet totũ, vt anima mouet animatum, & in hoc ſufficit quod mouẽs in quo eſt potẽtia motiua ſit aliud realiter a moto. nam pars realiter diſtinguitur a toto. iſte igiẗ eſt primꝰ modꝰ potẽtiæ, & eſt de potẽtia actiua.

Secundus, potentia dicitur principium quo aliquid mouetur aut tranſmutatur ab alio, & hæc eſt potentia pasſiua, vt grauitas in lapide qua mouetur deorſum a generante, & hæc eſt potentia qua patiens potens eſt pati: ſiue patiatur proprie ſiue improprie. Improprie quidem pati eſt aliquid recipere ſiue bonum ſiue malum, vnde infirmus recipiẽs ſanitatem, & debilis fortitudinem improprie patitur. proprie autem eſt recipere aliquid quo trãſmutatur a conuenienti diſpoſitione, vt infirmari: triſtari, incarcerari &c.

ſub hoc autem modo continetur potentia, quæ quocunq; modo eſt principiũ patiendi ſiue recipiendi aliquid ab alio, vnde potentia materiæ & potentia qua mouetur cœlum ab intelligentia continetur ſub hoc modo.

Tertius, potentia dicitur principium quo poſſumus bene & perfecte operari, vel quo poteſt aliquid bene & de facili pati, vt expeditum lingua dicimus poſſe loqui: quia bene loqui, & balbucientem non poſſe loqui: quia male loquitur. ſimiliter quæ ſunt ſm legem dicimus poſſe agere, quæ autem ſunt contra legem dicimus non poſſe, quia non bene fierent, ex parte autem pati, vt lignum dicimus inciſibile, quia de facili inciditur, lapidem autem econtrario, et hic tertius modus continet in ſe potentiam actiuam & paſſiuã adiuncta hac conditione bene vel de facili.

Quartus, potentia dicitur omnis habitus ſiue diſpoſitio vel virtus, qua poſſumus reſiſtere corrumpentibus, & reddimur quaſi impaſſibiles, & per oppoſitũ, ſi non poſſumus reſiſtere dicimur habere impotentiam, & hæc eſt naturalis potentia vel impotentia, quam poſuit Ariſtote. in prædicamentis in ſecunda ſpecie qualitatis

Quantum ad ſecũdum, aduerte quatuor modos quibus dicitur aliquid poſſibile .i. potens.

Primus, potẽs eſt illud quod in ſe habet principium mouendi vel trãſmutandi aliud, & dicitur potens potentia primo modo dicta quæ eſt potentia actiua, ſiue ſit potens immediate vel mediate. Immediate, vt ignis cõburit lignũ. Mediate autem, vt ignis calefit manum, pro quanto communicat calorem aeri circunſtanti, & aer ex calore ſibi cõmunicato calefacit manum.

Secundus, potens eſt illud quod in ſe habet principium quo poteſt moueri vel trãſmutari in aliud, ſiue in melius, & dicitur potens potentia primo modo dicta, ideſt potentia paſſiua hoc modo corruptibile dicitur potens corrumpi, cauſa quidem qua aliquid dicitur hoc modo potens conſiſtit in duobus. primo in habere aliquid, puta Socrates eſt potens infirmari, quia habet naturam vel complexionem

talem, vel quia habet humorem peccantem & non regulatum. secundo in habere priuationem alicuius virtutis qua posset resistere contrariis inducentibus infirmitatem, puta debilitatem virtutis naturalis, ex qua debilitate cũ nõ possint vincere cõtrarium ducitur ad ægritudinem, & si tu bene aduertes inuenies quod in omni potente pati, hæc duo concurrunt, scilicet aliquid habere, & aliquo priuari. nam aqua ideo potens est pati ab igne, quia habet naturam receptiuam caloris: & quia caret virtute, qua possit repugnare ne ignis agat in ipsam.

Tertius, potens dicitur illud quod non habet aliqđ principium per quod patiatur vel corrumpatur ab alio inquantum aliud, vt Socrates regulatus in humoribus dicitur, potẽs, quia caret principio, idest regularitate humorum qua posset infirmari: & cœlum est hoc modo potens, quia caret qualitatibus alteratiuis, quibus posset corrumpi

Quartus, potẽs dicitur illud qđ in se habet principium, quo potest bene & prompte agere vel pati, vt Logicus dicitur potens arguere, quia inest sibi logica, vt principium recte arguendi, & cera dicitur potens diuidi propter mollitiem, & hic modus translatus est etiam ad inanimata. nam cytharam in chordis temperatam dicimus potentem ad sonãdum: quia bene & dulciter sonat, intemperatam autem dicimus non potentem, quia male & insuauiter sonat.

Quantum ad tertium prius assignanda est ratio impotentiæ, deinde modi ipsius. Aduerte igitur quod cum potentia sit principium agendi vel patiendi, tam bene quam male, vt patet ex dictis, impotentia est ablatio illius principii non absolute, sed in determinato subiecto apto habere illud principium, eo modo quo sibi conuenit, & tali tempore, vnde in viro eunucho est in potentia generandi, quoniã vt homo est aptus generare, & est ætatis apte ad generandum, non autem in puero, quoniam impotentia proprie est priuatio potentiæ, priuatio autem non est negatio simpliciter, sed cum circunstantiis, dictis cum igitur impotentia opponatur potentiæ, quot modi potẽtiæ assignati sunt

tot sunt impotentiæ, quos non est necesse numerare, quoniam tibi manifesti erunt, si singulis modis potētiæ applicaueris ablationem illius principii. nam sicut potentia primo modo dicta est principium in alio mouendi vel transmutādi aliud, sic primus modus in potentiæ est ablatio principii in alio mouendi &c. vnde sicut in sano est principium mouendi lapidē decem ponderū, sic infirmo est ablatio eiusdē principii eodē modo consideratum in aliis modis potētiæ.

Quantum ad quartum, aduerte duplex impossibile, scilicet reale & logicum. Reale opponitur possibili reali, quod dicitur potens aliquo modo potentiæ, vt declarabimus. Impossibile igitur reale idem est quod impotens, sicut ergo potens dicitur tot modis quot potentia, sic impotens dicitur tot modis quot modis impotentia. Isti autem tot sunt quot modi potentiæ. ergo &c. Dicetur ergo ifirmus impossibilis idest impotens ad mouēdum lapidem decem ponderum, eodem modo applica tu in aliis modis. Impossibile logicum opponitur possibili logico, quod est cōplexum non de necessitate verum, nec de necessitate falsum, dicitur enim possibile logicum quod potest esse & non esse, vt Socratem sedere, & hoc possibile facit propositionem modalem distinctam contra propositionē de necesse & de impossibili. Impossibile logicum est complexum de necessitate falsum, cuius oppositum de necessitate verum, vt diametrum esse commensurabilem est impossibile, quoniam sua negatiua est de necessitate vera, & huiusmodi impossibile constituitur ex repugnantia terminorum, vnde quæcunque implicāt contradictionem dicuntur hoc modo impossibilia

Quantum ad quintum, aduerte quod dicitur potentia & potens per quandam similitudinem in mathematicis, sicut quando dicimus quod ternarius est in potentia ad nouēnarium, quoniam si ducatur in seipsum consurgit nouennarius. nam ter tria constituunt nouem, hæc autem potentia non est realiter & vere potentia, quoniam in quantitate, vt sic, non est principium actiuum nec passiuum, sed tā-

tum per ſimilitudinem. nam ſicut ex eo quod eſt in potentia fit id quod eſt in actu, ita ex ductu alicuius numeri in ſeipſum conſtituitur numerus quadratus & numerus ductus in ſeipſum dicitur metaphoricæ radix ſiue potentia.

Et aduerte, quod potentia metaphoricæ dicta concordat cum posſibili & īposſibili logico in hoc, quod ſicut ibi dicitur, posſibile & imposſibile non per realem potentiam vel impotentiam, ſed ex habitudine terminorum, ſic ibi dicitur potentia per ſolam ſimilitudinem.

Quantum ad ſextum, aduerte quod omnes modi potētiæ reſpiciunt primum modum qui eſt de potentia actiua, ita quod illo ſublato alii auferuntur, & id ſic declaro. nam quod eſt in potētia pasſiua, ideo eſt quia aliquid poteſt agere in ipſam, ergo pasſiua reſpicit actiuam, & quod poteſt bene & faciliter agere reſpicit poſſe agere, & quod poteſt bene & faciliter pati, reſpicit poſſe pati, & naturalis potentia qua poſſumus reſiſtere corrumpentibus neceſſario eſt actiua vel pasſiua, pasſiua autem, vt diximus neceſſario reſpicit actiuam, conſtat ergo quod actiua eſt principalis, & oēs aliæ reducuntur ād ipſam. Et quod dixi de modis potentiæ intellige ſimilr̄ de modis posſibilis ideſt potentis, & de modis impotentiæ & de modis imposſibilis ideſt impotentis realis. Omnes enim reſpiciunt impotentiā actiuam, dempto posſibili & imposſibili logico, & potētia metaphoricæ dicta. Bene ergo Ariſto. diffiniens potentiam primo modo dictam tanquam principalem dixit eam eſſe principium permutationis in alio ſecundum quod aliud. Hæc de modis potentiæ & posſibilis, & impotentiæ & imposſibilis dicta ſint.

CAPVT OCTAVVM.

IN octauo cap. distinguendũ est hoc nomen quãtũ, sed anteq̃ descẽdamus ad modos eius tria declaranda sunt.

Primo cum hic intendat distinguere nomina significantia partes entis, prout distinguitur in. 10. prædicamẽta, quare non incipit a substantia, vt a primo prædicamento.

Secundo, cum sint decem prædicamenta quare distinguit tantum tria nomina scilicet quantum, quale, ad aliqd, & prætermittit alia sex.

Tertio, quare prius assignat diffinitionem quanti quam distinguat, cum in prædicamentis statim incipiat a distinctione & prætermittat diffinitionem, sic enim incipit. Quãtitatis aliud continuum, aliud discretum.

Ad primum, patet responsio ex prædeterminatis. nam in tertio cap. huius trac. distinctũ iam fuit hoc nomen, substantia, quoniam ipsa est principale subiectum in hac scientia, non fuit ergo necesse replicare hic.

Ad secundum, dico quod cum metaphysicus sit vniuersalis & maxime vniuersalium considerator, vt dictum est in prooemio metaphysicæ ad ipsum non spectat considerare quæ sunt determinati generis secundum propriam rationem, sed ad scientias particulares, nam ens mobile inquantum mobile, non spectat ad metaphysicum, sed ad physicum. Similiter quæ consequuntur ens mobile, vt motus & actio & passio, quæ non distinguuntur a motu, ex tertio physic. & locus & tempus quæ sunt mensura entis mobilis, vbi autem respicit locum, & quando respicit tempus. Similiter situs respicit locum, habitus autem videtur esse de genere ad aliquid, prætermisit igitur ea Aristo. vt pertinentia ad physicum ne habitus scientifici confundantur. Potest etiam dici quod cum hæc videantur dicere absolutum adiuncto respectu, quod quidem absolutum est substantia vel quantitas, vel qualitas: respectus autem eorum continetur in ad aliquod, ex eo quod ptractat de substantia quantitate & qualitate & ad aliquid persuasit sibi Aristo. tractasse de aliis sex.

Ad tertium dico quod Arist. in prædicamentis non considerat de quantitate nisi vt habet rationem mensuræ. Mẽsura autem alia ratione conuenit quãtitati continue, & alia quantitati discrete. Quæ vero sunt diuersarum rationum, vt sic non possunt vna diffinitione explicari. Et propterea necesse est ea prius distinguere, deinde singulum membrũ diffinire, hic autem considerat eam secundum naturã suã, & inquantum est in se tale ens, & inquãtum sui modi sunt speciales modi entis & vt sic potest diffiniri & assignari cõmunis ratio, in qua conueniunt tam quantitas continua quam discreta.

His declaratis assignanda est communis ratio eius, deinde descendimus ad modos suos. Aduerte igitur quod sic diffinitur ab Aristo. Quantum est, quod est diuisibile in his quæ insunt quorum vtrunque aut singulum vnum quid, & hoc aliquod aptum est esse.i. Quantum est quod est diuisibile in partes, quæ ei insunt nõ solum in virtute, vt elementa in mixto, sed per essentiam, quorum vtrunque si quãtum diuiditur in duas medietates, aut singulum, si diuiditur in plura quam duo, est quod vnum quantum, quando est actu diuisum a toto. Et hoc vnum est aptum natum esse hoc aliquid, idest aliquid saluatum in seipso, ita quod retinet eandem entitatem, quam habebat in toto. Et in hoc distinguitur quantum a substantia animata, cuius partes separate a toto, nõ retinẽt priorem entitatẽ: caro enim abscisa nõ est caro, nec oculus est oculus nisi æquiuoce, vt dicitur in secundo de anima. Pars autem quanti continui, siue in toto siue extra totum, retinet in se entitatem & vnitatem & cõtinuitatem suam. Et si numerus diuidatur, partes suæ ita sunt vnitates & indiuisibiles, sicut existentes in toto, hæc igitur est diffinitio quanti secundũ entitatẽ suam, & non per respectum ad aliquod extrinsecum.

Posita diffinitione quanti, diuidendũ est in species suas, deinde in modos suos. Species suæ sunt duæ, scilicet pluralitas & mensura, idest multitudo & magnitudo. Multitudo est numerabilis, & magnitudo est mẽsurabilis, & di-

citur multitudo id quod est diuisibile in partes non continuas. Magnitudo autem est quod est diuisibile in partes continuas. Quæ quidem diuisio in partes continuas potest esse triplex, scilicet secundum longitudinem tantum, secũdum longitudinem & latitudinem, secundum longitudinẽ & latitudinem & profunditatem. Et quidem si multitudo sit finita dicitur numerus, si diuisio secundum longi. sit finita dicitur linea. Si diuisio secundum longi. & latit. sit finita, dicitur superficies. Si diuisio secundum trinam dimensionẽ sit finita dicitur corpus.

Sed dices, quare Aristo. apponit ly finita cum linea diuidatur per finitam & infinitam, similiter superficies, & corpus vt patet apud mathematicum.

Respondeo Aristo. in mathematica considerat partes & modos entis, prout possunt esse, vel eis non repugnat esse, & sic considerat de quanto non vt quantum præcise, sed vt est pars entis & vt sibi competit esse. Et quoniam repugnat apud ipsum dari quantum infinitum actu, siue continuũ, siue discretum, vt ꝓbauit in tertio libro physic. ideo apposuit ly finita. q. d. licet apud mathematicum considerantem quantum præcisæ in ratione quanti & abstracte. Longitudo siue imaginata vt finita, siue vt infinita, dicatur linea, non tamen apud metaphysicum, considerantem quantum in ordine ad esse, quoniam repugnat dari quantum infinitum. Ed ideo vt sit linea & superficies & corpus, necesse est apponi ly finita. Idem ĩtellige de multitudine ad hoc quod sit numerus, nam de ratione numeri est mẽsuratio quæ repugnat infinito.

Modi vero quanti sunt in duplici differentia, quoniam aliqui sunt modi quãti per se, & aliqui, quãti per accidens. Quantum quidem per se est duplex. Quoddam est vt substantialiter & essentialiter quantum, & est omne illud in cuius ratione ponitur quãtum siue quantitas, vt numerus, linea, superficies, corpus. Quoddam autem vt passio consequens quantum substantialiter, vt multum & paucum, consequitur numerum, longum & breue, consequitur li-

neam, latum & strictum, cōsequitur superficiem, altum & profundum, consequitur corpus, magnum & paruum consequitur, consequitur omne quantum substantialiter, tam continuum, quam discretum, aliquando quidem absolute: aliquando autem respectiue, vt dicetur in libro decimo & dictum est in prædicamento quantitatis. Et aduerte quod paruum & magnum etiam transferuntur ad qualitates: sic & æqualitas, vt dicemus in libro decimo, vnde dicimus magnam scientiam esse in magistro, & paruam in discipulo. Magnam auctoritatem esse in duce, & paruam in milite.

Quantum autem per accidens dicitur dupliciter, primo quia est in subiecto quanto, sic album est quantum, quoniam est subiectiue incorporeæ quod est quantum per se, & hoc mō omnia accidentia recepta in quanto, sunt quanta per accidens, idest per subiectum quantum. Secundo quia habent continuitatem & diuisionem ad diuisionem, & continuitatē alicuius per se quanti ad quod consequuntur. Et hoc modo motus est quantus, quoniam habet continuitatem & diuisionem a magnitudine super quā est motus: probatum est enim iu sexto physico. tex. 10. quod motus diuiditur secundum quod diuiditur magnitudo, vnde si magnitudo diuideretur indiuisibile, similiter & motus, eodem modo tempus est quantum, quoniam sumit continuitatem & diuisionem a motu, cuius est in mensura, vt patet in sexto physico. Sunt igitur motus & tempus quanta per accidens non quia sunt subiectiue in quanto, sed quia sumunt continuitatem & diuisionem in aliquo primo & per se quanto respectu cuius possunt dici & per accidens & posterius quanta.

Sed dices, quare Aristote. in prædicamentis ponit tempus quantitatē per se, hic autem per accidens, & quare hic non nominat locum quem posuit illic. Speciem quantitatis continue & quare hic non nominat orationem quam illic posuit quantitatis discrete speciem, & quare hic nominat

motum de quo non fecit illic mentionem Pro responsio-ne præmissorum, præmitto duo. Primo vt dixi Aristote. in prædicamentis non considerat de quantitate, nisi vt habet rationem mensuræ, vnde dato quod vnamet quantitas haberet plures rationes mensuræ respectu diuersorum talis constitueret diuersas species quãtitatis, & per oppositum. Si essent duæ quantitates, quæ tamen non haberent diuersam rationem mensuræ, non ponerẽtur distinctæ species. In metaphysica autem considerat quantitatem, quo ad entitatem & esse suum, & ideo nisi adsit distinctio realis, non ponuntur vt distincte species & nisi habeat diuisibilitatem ex se non dicuntur quantitates per se, sed per accidens. In prædicamentis autem dummodo habeant propriam & distinctam rationem mensuræ, computantur inter quantitates, per se etiam quod habeant diuisibilitatem ab alio. Secundo præmitto quod dicit hic. Commenta. in commento decimo octauo in fine, scilicet quod Aristo. in prædicamentis intendit nominare solum species famosas quãtitatis, sed in metaphysica intendit loqui secundum rei veritatem.

His præmissis dico quod tempus in ratione mensuræ est quantitas per se Nam linea superficies & corpus mensurant illud in quo sunt, tempus autem mensurat extrinsecum idest motum, sed quo ad esse quantitatis, quod est esse diuisibile est quantitas per accidens, diuisibile est enim ad diuisionem motus & motus ad diuisionem spatii ex sexto physic. De loco dico q̃d est eadem quantitas cum superficie, est enim locus superficies locantis, ex quarto physico. tex. 41. & ideo secundum metaphysicum non facit distinctam speciem per se, propterea cum Aristo. nominauit hic superficiem, intendit omnem quantitatem non distinctam realiter a superficie, secundum logicum autem quoniam eadem superficies comparata corpori contento est mensura eius extrinseca, ideo in ratione mensuræ ponit a logico disticta species: a superficie. De oratione dico quod quo ad esse nõ distinguit a motu, & ideo Aris. nominans motu, intẽ-

dit nominatum id quod eſt idem cum motu. Quãtum autem ad rationem menſuræ, dico quod habet diſtinctam rationem a numero. Nam numerus proprie dicitur menſura diſcreti, tam permanentis quam ſucceſſiui. Oratio vero proprie eſt menſura diſcreti ſucceſſiui, ideo ponitur ſpecies diſtincta a numero, de motu dico quod in prædicamẽtis non nominauit eum, quia non competit ſibi ratio menſuræ ſecundum ſe, nam vt inquit Cõmenta. hic in cõmento. 18. non eſt conſuetudo quod menſurentur per partem ſuam, ſed per ſpatium ſuper q̃d fit aut ꝑ tẽpus in quod fit. Hic autem nominauit eum inter quanta per accidens, q̃m habet eſſe quantũ ideſt eſſe diuiſibile non qdẽ ex ſe, ſed ex alio ideſt ex magnitudine ſuper quam fit, diuiditur enim ſecundum partes magnitudinis, vt declaratur in. 6. phyſic. Hæc de quanto dicta ſint.

CAPVT NONVM.

IN nono capite ãſſignandi ſunt modi huius nominis quale. Aduerte igitur ꝙ Ariſto. aſſignat quatuor modos, deinde reducit eos ad duos.

Primus modus, quale ſiue qualitas dicitur de omni differentia ſubſtantiali qua res ſubſtantialiter abinuicem differunt. Differentia enim qualificat ſubſtantiam cuius eſt, vnde ad ipſam reſpondetur per quale. dum enim quæritur quale eſt animal reſpondetur, bipes aut quadrupes. Et q̃lis figura eſt circulus reſpondet exagona, ideſt ſine angulis.

Secundus modus, omne qualificans mathematica ſiue ponantur immobilia, vt dicunt Platonici ponentes ea abſtracta ſecundum eſſe ſiue ponantur mobilia quia non abſtrahunt a materia niſi ſecũdum rationem, vt tenet Ariſt. dicitur quale vel qualitas, vnde proportiones numerorum dicuntur eſſe qualitates, puta par impar primus compoſitus perfectus ſuperfluus diminutus, quadratus, cubus ſuperficialis, ſolidus. Similiter differentiæ figurarum, quibus abinuicem differunt, dicuntur qualitates, vt trigonum te-

tragonum

tragonum pentagonum exagonum &c. Nam si quæritur, numerus senarius, qualis est: respōdetur, perfectus, quoniā cōsurgit ex omnibus partibus suis simul sumptis, & si quæritur figura ignis, qualis est, respondetur. pyramidalis, & figura terræ est rotunda. Et aduerte quod hic modus correspondet quarto generi qualitatis in prædicamentis, vbi dixit Aristo. Amplius autem adhuc rectitudo & curuitas, & si quid simile est his, ſm enim vnūquodq; eorū, quale quid dicitur. Triangulum.n.vel quadratum esse quale dicitur.

Tertius modus, omnes passiones ſm quas mutātur substantiæ sensibiles.i.ſm quas fiunt alterationes: dicūtur qualitates, vt caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas, sapor, odor, & breuiter omne quod est obiectum sensus exterioris, & hic modus correspondet tertiæ speciei qualitatis in prædicamentis. Vbi exēplificans Aristo.inquit, sunt autem hmōi: vt dulcedo & amaritudo & austeritas & omnia his cognata. Amplius autem & calor, & frigus, & albedo, & nigredo. Et quod hæ qualitates sint manifestum est. Quæcūq; enim ea susceperint qualia dicuntur secundum ea.

Quartus modus, Omne illud quo disponitur homo ad operandum ſm virtutem vel vitium & vl'iter omne quo res bene vel male se habet in ordine ad naturam suam vel ad propriam operationem, dicitur qualitas, vnde oēs habitus intellectuales, & sua opposita, & oēs habitus boni morales & sua opposita, & oēs habit⁹ corporales boni & sua opposita: vt sanitas & ægritudo, pulchritudo & deformitas &c. Sunt in hoc quarto modo. Et hic modus correspōdet primæ speciei qualitatis in prædicamentis. vbi inquit Arist. Et vna quidē species qualitatis, habitus & dispositio dicitur.

Positis his quatuor modis, reducit eos ad duos, nā scdm reducit ad primum, qm̄ proprietates in mathematicis sunt differentiæ substantiales, eis.n.vt differentiis differunt, puta differt quaternarius a ternario, quia est cōpositus quia ē pare quia est primus numerus quadratus &c. Quartū autē modū reducit ad tertium, nam sicut qualitates sensibiles sunt principia motuum & actionum in naturalibus sic ha-

bitus & diſpõnes ſunt principia bone vel male actionis maxime ĩ agẽte libero vt in homine, & hoc vel ſm intellectũ vt ſcientia & ignorantia, vel ſm voluntatem vt virtus & vitium, vel ſecundum corpus vt ſanitas & ægritudo.

Sed dices, quare Ariſtot. primum modum hic poſitum non nominauit in prædicamentis, & quare hic prætermiſit genus, ſecundum poſitum in prædicamentis. Reſpõdeo aliter conſiderauit Philoſophus de qualitate in prædicamẽtis & aliter hic, nam illic conſiderauit inquãtum eſt vnum prædicamẽtum accidentium, & ideo neceſſe eſt oẽs ſpecies eius eſſe accidentia, & qm̃ differentia ſubſtantialis nõ eſt accidens, ideo non poſuit eam inter ſpecies qualitatis inquantum eſt prædicamentum. Hic autem conſiderat eam non vt eſt prædicamentum ſicut dicit Cõmenta. in cõmen. 19. ſed vt eſt nomen multiplex, & intendit numerare omnes modos quos hoc nomen quale ſiue qualitas cõmuniter dicta: ſignificare conſueuit ſiue ſit ſubſtantia ſiue accidens, dũ modo prædicetur in quale; & qm̃ differentia ſubſtantialis prædicatur in quale: ideo continetur ſub qualitate cõmuniter dicta, non autem ſub prædicamento qualitatis.

De ſecundo autem genere, quod eſt naturalis potentia & impotentia, dico quod prætermiſit, illud, qm̃ iam locauerat ipſum in capite de potentia ſiue poteſtate. Et eſt quartus modus. In prædicamentis autem nominauit eam, quoniam & ſm eſſe eſt accidens: & quo ad modum nominãdi, habet modum qualitatis. Hæc de qualitate dicta ſint.

CAPVT X.

IN capite decimo aſſignandi ſunt modi huius nominis, ad aliquid ſiue relationis, & primo quidem modi relationis ſm ſe: deinde modi ſm aliud, ſiue rõne alterius.

Primus modus eſt qui fundatur ſuper quãtitatem, tam continuam, quam diſcretam. Super continuam quidem, vt æquale & inæquale. Duæ enim lineæ finitæ adinuicẽ cõparate ſunt æquales aut inæquales. Super diſcretam vero, vt duplum triplum dimidium, ſed quia quantitas cõtinua, nõ fundat relationem, niſi vt induit rationem vnitatis aut

numeri, ideo Aristo. dicit quod primus modus est secundũ numerũ, vt duplum ad dimidium, triplum ad tertiam partem: & multiplex ad submultiplex, & excedens ad excessum. Et aduerte quod in hoc primo modo cõtinentur omnes species proportionum numeralium, quæ sunt aut numeri ad numerum aut numeri ad vnitatem, & ordinatam diuisionem harum specierum: iam disposuimus in epitomi super octo libros physic. in libro septimo, vbi pertractauimus de proportionibus motuum. Et B. Tho. ordinat in expositione præsentis tex. Et iterum aduerte omnes relationes huius primi modi esse reales & mutuas, quoniam ex natura rei omnes duæ quantitates numerales mutuum ordinem habent adinuicem in rationem mẽsuræ fundate super quãtitatem. Patet enim quod sicut dimidium ex sui natura, & non solum ex apprehensione nostri intellectui respicit duplum ita & econuerso. Idem intellige in aliis, & iterum aduerte quod in hoc modo continentur omnes relationes quæ sunt inter excedens & excessum & inter continens & contentum, dato quod non sit cõmensurabilia, sicut est latus & diameter in quadrato, cum enim vtrũq; sit quantitas finita, verum est dicere quod sunt æqualia vel inæqualia, non æqualia vt patet, ergo inæqualia, ergo vnum est tantum, & adhuc amplius.

Secundus modus est qui fundatur super potentiam actiuam & passiuam inquantum sunt principia agendi vel patiendi. Quæ quidem dupliciter possunt considerari. Primo inquantum nundum sunt coniunctæ actui, & nominantur his terminis verbalibus, motiuum mobile, actiuum passiuum, vt calefactiuum calefactibile. Secundo inquantũ sunt coniunctæ actui & nominãtur terminis participiorum præsentis temporis ex parte potentiæ actiuæ, & terminis participii præteriti, ex parte potentiæ passiuæ, vt mouens motum, calefaciens calefactum, causans causatum. Item inquantum non sunt coniunctæ actui, possunt comparari ad tempus præteritum & ad futurum. Ad præteritum quidem inquantum fuerunt sub actu, vt pater & fi-

lius, pater enim est qui genuit, & filius qui genitus. Ad futurum autem inquantum erunt sub actu, vt ædificaturus & ædificandum. In hoc autem modo etiam continentur relationes fundate super priuationem potentiæ quæ dicitur impotētia a qua deriuatur impossibile, vel impotens reale de quo locuti sumus in cap. septimo: vbi assignauimus differentiam inter impossibile reale & impossibile logicum: nam quod est impossibile vel impotens reale, respectu alicuius est impotens & quod est inuisibile, respectu alicuius est inuisibile. Et aduerte quod relationes huiusmodi omnes sunt reales mutue mō sint fundate super potentiam actiuam & passiuam creatas: sic enim sunt eiusdem ordinis & se mutuo perficiunt. Nam agens creatum non solum actu suo actuat & perficit passum: sed & ex actu suo perficitur. Si autē fundentur sup̱ potentiā actiuam increatam, & potentiam passiuam creatam, non erit mutua realis, sed realis tantū ex parte creati, qm̄ licet passum creatum, perficiatur ab agente increato tamen ipsum actu suo nō perficitur, cum sit substantia sua, vt dicemus in lib. 12.

Tertius modus est qui fundatur super mensurationem vel dependentiam vnius rei ab alia vel super imitationem vnius rei ad aliam. Exemplum primi, vt sensibile & sensus, scibile & sciētia intelligibile & intellectus. Nam sensus quo ad actum pendet a sensibili: habemus enim sensum vt sentiamus, vt dicetur in nono libro. Sic scientia nostra speculatiua pendet a scibili, sic intellectus noster quo ad actū pendet ab intelligibili. Exemplum secundi, vt imago & imaginatum: dicitur enim imago, quia imitetur imaginatū. Relationes autem hmōi in hoc dinstinguuntur a relationibus primi & secundi modi: qm̄ ille sunt reales mutue, ex hoc quod vnum extremum refertur ad aliud & econuerso: hic autem non sunt mutue, sed stat relatio realis tantū in vno extremo, scilicet in eum quod dependet vel imitatur. Alterum autem dicitur relatiue, solum quia alterum extremū refertur ad ipsum & ipsum est termin⁹ talis relationis, verbigratia scibile dicitur relatiue ad scientiam quia scientia re

fertur ad ipsum, & quia terminat dependentiam scientiæ ab ipso. Similiter imaginatum dicitur ad imaginem, quia imago refertur ad ipsum & terminat illius imitationem, vtrum autem extremum terminās talem relationem, terminet eam sub ratione absoluti an sub ratione relatiui, declarabitur in quæstionibus nostris metaphysicalibus. Isti igitur sunt modi relatiuorum per se assignati ab Aristot. Sed dices, videtur Philosophus diminutus, nam identitas specifica, vt diuersitas sunt relationes reales. Socrates.n.& Plato realiter conueniunt in natura humana, homo autem & leo realiter differunt in naturis specificis. Et hæc identitas & diuersitas non fundantur super quantitatem, nec super potentiam actiuam & passiuam, nec super mensurationē siue dependentiam, sed super rei substātiam. ergo &c. Præterea similitudo & dissimilitudo, sūt relatiōes reales & fundantur super qualitatem. ergo &c.

Respondeo, fundamentum relationis non debet cōsiderari præcise vt res est, sed vt stat sub ratione fundādi, nam vt res potest esse substantia, quantitas, qualitas, actio, passio, vt autem stat sub ratione fundandi, dico quod non potest fundare, nisi vt induit rationem quantitatis, puta vnius vel numeri vel rationē potentiæ actiuæ & passiuæ vel rationem dependentiæ &c. Vnde substantia non fundat identitatem nisi vt vna, nec diuersitatem nisi vt plures. Idem dico de qualitate, vt fundat similitudinem & dissimilitudinem, propterea inquit Aristo. in tex. Hæc enim secundum vnum dicitur omnia, eadem nāq; quorum substātia vna. Similia vero quorum qualitas est vna &c. Modi vero ad aliquid ratione alterius sunt tres. Primus est ratione generis, vt medicina dicitur ad aliquid, quia continetur sub scientia vt sub genere, quæ dicitur ad aliqd, & est in tertio modo, vt visum est. Secundus est ratione habentis, vt æqualitas & similitudo, & aliæ habitudines dicuntur ad aliquid, quia habentia æqualitatem, idest æqualia &c. dicuntur ad aliquid. Hic tamen modus est improprius, quoniam hmōi habitudines sunt quibus aliqua dicuntur ad aliquid & non

quæ dicuntur ad aliquid, tertius est ratione accidentis, ut subiectum dicitur ad aliquid: quoniam enim accidens dicitur ad aliquid, puta quia hic homo est duplex sm quantitatem cõparatus alteri homini, dicetur hic homo ad aliquid quia ei accidit esse duplum, quod est ad aliquid, & Socrates dicitur aliquid quia est seruus quod est aliquid. Hæc de modis aliquid dicta sint. Et hic terminatur secundus tractatus.

INCIPIT TERTIVS TRACTATVS SVPER QVINTVM Metaphysicæ eiusdem Chrysostomi.

IN hoc tertio tractatu distinguenda sunt nomina quæ significant per modum proprietatum siue passionum entis & sunt ista.

Perfectum.
Terminus.
Secundum quod.
Dispositio.
Habitus.
Passio
Priuatio.
Habere.
Ex aliquo.
Pars.
Totum.
Colobon.
Genus.
Falsum.
Accidens.

CAPVT I.

IN primo capite assignãdi sunt modi huius nominis perfectum, & sic procedemus.

Primo ponemus modos perfecti secundum se.

Secundo declarabimus quomodo isti modis diuersis diuersimode conueniunt.

Tertio assignandi sunt modi, quibus aliqua dicũtur perfecta in ratione alterius.

Quantum ad primum, aduerte quod modi perfecti secundum se, sunt tres. Primo illud perfectum est, cui nulla particula deest requisita ad integritatẽ suam, & hoc est perfectum secundum quantitatem dimensiuam & non verificatur nisi in rebus quantis, vt tempus puta dies dicitur perfectum quando pertransierint. 24. horæ & tẽpus vitæ cuiuslibet viuentis dicitur perfectum, quando nulla pars deest tali tempori, & homo vt totum integrale dicitur perfectus, quãdo nullum membrum sibi deest: nec est membrũ diminutum, nec excedens conuenientiam naturæ suæ, & hoc modo dicitur corpus perfectum, quoniam cũ non dentur nisi tres dimensiones nulla sibi deest & mundus corporeus dicitur perfectus, quoniam nulla substantia corporea ad eius integritatem requisita sibi deest.

Secundo illud est perfectum, cui nihil deest de virtute et bonitate secundum quod sibi competit ita quod in genere suo non datur excedens ipsum in virtute, nec ipsum in virtute: nec ipsum est minus habens quam habeat habere, & dicitur perfectum secundum qualitatem. Et hic modus verificatur tam in rebus corporeis, quam incorporeis, vt sol perfectus est in luce, & intelligentia est perfecta in virtute motiua & in scientia, & medicus perfectus est cui nihil deest requisitum ad actionem medicinæ: nec datur superior eo in tali arte, & aduerte quod hic modus adeo communis est, ꝙ etiam vsitatur in rebus prauis: dicimus enim perfectum mendacem quando in summo mentitur, & perfectũ furem, quãdo est in summo latrocinii nec est mirum, quoniam cum perfectio sit bonitas, vtimur etiam per extẽsionem nomine boni in rebus malis, vt bonus supplantator bonus fur & est, quando aliquis in malo opere ita prudentes procedit sicut bonus in bono opere.

Tertio, illud est perfectum quod est consecutum finem suum, vt homo dicitur perfectus quando est beatus, tunc enim attingit vltimum bonitatis suæ, & dicitur bonitatis suæ. Ad differentiam eorum qui consequuntur finem malum, vt adulter & proditor patriæ, isti enim non merentur dici perfecti ex fine malo, sed miseri, quam sicut malum opponitur bono, ita & perfectioni. Tu tamen aduerte, ꝙ qm̄ finis habet rationem vltimi; cōsueuerunt loquentes ex ..n dere hoc nomen perfecti, ad quodcūq; vltimum etiam ꝙ sit malum, vnde cum res omnino destructa vel corrupta fuerit, solet dici perfecta destructa, sed hæc locutio est impropria, & solum per metaphorā sicut & quando dicimus mortem esse finem, quia est vltimum. Quod tamen nō est proprie dictum, nā de ratione finis duo sunt. s. esse vltimū & esse appetibile, est enim id gratia cuius operamur, sed secunda conditio deficit in morte. quare &c.

Quantū ad scd̄m, aduerte ꝙ isti modi præcipue primus & secundus alicui conueniunt absolute & simpliciter alicui in genere. Absolute quidem primus modus conuenit mundo corporeo, qui continet omnem dabilem magnitudinē extra quem, vt probatur in secundo cœli, nulla est magnitudo nec corpus nec locus nec tempus. secūdus autem modus absolute cōuenit soli Deo qui in se continet omnes dabiles bonitates cuiuscūq; generis, nec ab aliquo exceditur, nec ab alio accipit, nec extra ipsum est bonitas, quæ nō sit ab ipso, & dicit Cōmen. in cōmen. 21. ꝙ ista est dispositio primi principii. i. Dei. In genere autem primus modus conuenit illi cui nihil deest requisitum ad integritatem substantiæ suæ corporeæ, & eodē modo omne corpus dicitur perfectum, inquantum sibi inest omne genus dimensionis. s. longitudo, lati. & profunditas ex opposito linea & superficies dicuntur imperfecta, secundus, vero modus inest illi, qui habet omnem virtutem & bonitatem sibi debitā, pro tali genere & a nullo exceditur in tali genere, nec diminuitur, vt perfectus medicus, perfect⁹ music⁹, perfectus phs.

Quātum ad tertium, aduerte aliqua nominari perfecta

ratione alterius, quatuor modis. Primo quia producit aliquod perfecte, vt dicitur in quarto meteo. perfectũ est vnũquodq; cum producit tale quale ipm est. Secundo quia habet aliquid perfecte, vt sol dicitur perfectus quia habet perfectam lucem. Tertio quia imitatur aliquid perfecte, vt discipulus perfectus, quia in docendo perfecte imitatur magistrum. Quarto quia repræsentat aliquid perfecte, vt imago conformis imaginato sic omnis effectus vniuocus dicitur perfectus quando perfecte assimilatur causæ suæ. Hæc de perfecto dicta sint.

CAPVT SECVNDVM.

IN secundo capite assignandi sunt modi huius nominis terminus, sed prius declarandũ est, quid sit terminus cõsideratione metaphysica. Aduerte igitur q̃ terminus est vltimum cuiusq; rei. Intra quod cõtinetur quicquid ad terminatũ pertinet, & extra quod nihil rei primæ terminate restat, vt primum cœlũ est terminus mundi corporei, quoniam intra ipm continentur omnes partes mundi, & extra ipsum nihil restat. Dixi aũt rei primæ terminate, quoniam non inconuenit idem esse vltimum partis præcedentis, & principiũ partis sequentis, vt pũctus in medio lineæ põt dici terminus. i. vltimũ primæ medietatis, non aũt secundæ.

Modi autem termini sic diffiniti sunt quatuor. Primus dicit vltimum magnitudinis vel habentis magnitudinem, vt superficies est terminus corporis, & superficiei linea, & lineæ punctus & cutis in animali est terminus partium animalis. s. ossis, carnis, nerui, sanguinis &c. Secundus dicit vltimum ad quod est motus, siue actio, vt quãtitas debita rei animate, est terminus augmenti. Dixi aũt ad quod est motus, quoniam licet solitum sit dicere, motum eẽ inter duos terminos. s. a quo & ad quem, tamen proprie dicitur terminus, id ad quod est motus, quoniam de ratione termini est terminare. i. vltimare. Tertius dicit finem gratia cuius aliquid fit, quoniam finis est vltimum ad quod respicit agẽs, vt sanitas est terminus medicantis, & habitus est terminus ædificantis. Quartus dicit rei diffinitionem significãtem rei

ſubſtantiam, & quiditatem dicitur autem diffinitio terminus q̄a habita rei diffinitione haberi poteſt vltimata rei cognitio. Nam habita diffinitione demõſtrari poſſunt pasſiones de ſubiecto, quibus demonſtratis acquiſita eſt de re ſcibili ſcientia. Quod ſi diffinitio eſt terminus cognitionis, eſt etiã terminus rei quia diffinitio ſignificant eſſentiã qua vnũ quodq; terminatur ĩ certo gradu entis, & quoniam primũ ens eſt illimitatum & penitus in terminatum vt pote exiſtens æquiualenter omne ens, ideo de eo non poteſt haberi diffinitio proprie dicta, patet igi͏̃ quot modis dicitur terminus apud metaphyſicum. Quod dico, vt excludam conſiderationem logici, de qua nunc non me intromitto.

Et aduerte, q̄ ſi comparetur terminus ad pricipium tot modis dicitur quo & principium & amplius, nam oẽ principium eſt terminus, vnde principium lineæ. i. punctus dicitur terminus, ſed non omnis terminus eſt principium, nã punctus in quo finitur linea eſt terminus, ſed non eſt principium. Hæc de termino dicta ſint.

CAPVT TERTIVM.

IN tertio capite diſtinguenda ſunt hæc tria ſecundum q̄d ſecundum ſe. i. per ſe, & diſpoſitio. Ratio autẽ diſtinguẽdi hæc tria ſuccesſiue eſt hæc, quoniam vt patebit aliq̄s modus ſm quod, eſt idem cum aliquo mõ per ſe. Item aliquis modus ſm quod diſpoſitione, vt manifeſtabitur.

Aduerte igitur q̄ ly ſm quod quatuor modis dr̄. Primo dicitur eſſentiam & quiditate rei, nam ſi quæratur, ſecundũ quid homo eſt riſibilis, reſpondetur ſecũdum quod eſt animal rationale, & ſecundũ quid mouet ſeipſum, reſpondet͏̃, ſecundum quod eſt ſubſtantia animata.

Secundo dicitur de primo ſubiecto & ĩmediato receptiuo alicuius accidentis, vt ſi quæratur ſm quod corpus eſt coloratum, reſpondetur ſecundum ſuperficiem, & aduerte hunc modũ pertinere ad cãm materialem, q̄m ſubiectũ habet rationem materiæ, primus autem ad cauſam formalẽ.

Tertio dicitur v͏̄r de omni cauſa, nam idem eſt quærere ſm q̄ cauſam id factum eſt. i. congelata eſt aqua, vel fa-

ctum est tonitruum, & per q̃ causam, sed hic modus idiomate latino non est multum in vsu.

Quarto dicit de põne siue de situ, vt cũ q̃ritur, s̃m quem stat ille in ecclesia.i.iusta vel penes quẽ. Sed hic modus vsitatior est idiomate græco. Hæc de s̃m quod dicta sint.

Modi vero s̃m se.i.per se sunt quatuor. Primo illud dicitur per se quod significat rei essentiam, & quoniam diffinitio & partes diffinitionis ad essentiam, spectant, ideo quando dicitur diffinitio vel pars diffinitionis de diffinito continetur in hoc primo modo per se.

Secundo illud est per se, quod apparet in aliquo primo subiecto siue s̃m totũ, siue s̃m partem. Exemplum primi superficies est colorata. Exemplum secundi, hõ est viuens, q̃a eius pars est aia cuius naturæ est esse primũ principiũ vitæ.

Tertio illud est per se quod conuenit alicui sine alia causa, sed ex se, vt quando idem prædicat de seipso, nam licet sint multæ cãæ q̃re hõ existit, puta aĩa efficiẽs, materia, tamen huius nulla per se hoc tertio modo, & aduerte q̃ hic modus maxime verificatur in Deo glorioso, quia non mediante alio est omne quod est, vnde dicitur hoc tertio modo, per se bonus, per se viuens, per se intelligens &c.

Quarto illud est per se, quo sine consortio est, & tunc ly per se æquipolet solitariæ vt fenix est per se in mundo. Et hic modus ponit tertius in libro poster. Primus aũt & secũdus correspõdet primo & scd̃o in posterioribus & tertius hic positus possunt correspondere quarto in posterioribus.

Quantum ad hoc nomẽ dispositio, aduerte primo quid sit, deinde quot modis dicat. Est igitur dispositio ordo partium in q̃olibet hñte p̃tes, vt dispositio domus ẽ, q̃ fundamentum sit inferius, & parietes in medio & tectũ superius.

Modi eius sunt tres. Primus est secundum ordinem partium in loco, ita q̃ sicut totus locus correspõdet locato, ita partes loci correspondeant partibus locati, puta totus locus a concauo orbis lunæ vsque ad centrum correspondet quatuor elementis: huius autem totalis loci, alia pars correspondet igni alia aeri &c. Et ex hoc ordine dicuntur ele-

menta bene diſpoſita ſecundum locum.

Secundus eſt, ſecundum ordinem partium quo ad virtutem ſiue potẽtiam actiuam aut paſsiuam, puta reſpectu nutritionis, quod dentes, quod ſtomachus, quod cætera membra vitalia bene ſe habeant, & tunc dicimus eſſe aĩal diſpoſitum ad nutriendum ſe, quando autem male ſe habent dicitur animal indiſpoſitum.

Tertius eſt, ſecũdum ordinem partium quo ad ſpeciem ſiue formam totius, & iſte modus requirit tres cõditiones. primo ꝙ omnes partes ſint permanentes, vnde in ſucceſsiuis non ſeruatur hic modus diſpoſitionis. Secundo qđ oẽs partes ſint ĩ toto, vt reqrit forma totius, puta in homine, caput ſit ſurſum, pedes deorſum, oculus ĩ capite &c. Vnde in monſtro nõ ſeruatur hic modus diſpoſitionis. Tertio ꝙ partes adinuicem cõtinuẽtur, ꝓpterea in homine cuius pedes aut manus eſſent abſciſſe, nõ ſeruatur hic modus diſpoſitionis. Et aduerte vt dicit Cõmen. in cõ. 24. ꝙ diſpoſitio ſecundum primum modum, eſt ꝑdicamentũ ſitus, & quo ad tertium modum eſt differentia quantitatis, dictum eſt enim in ꝑdicamentis aliquam quãtitatem habere poſitionem, vt linea, ſuperficies &c. aliquam autem nõ, vt tempus & numerus. Et quantum ad ſecundum modum, vt dicit B. Tho. eſt prima ſpecies qualitatis. Hæc de diſpoſitione & de modis eius dicta ſint.

CAPVT QVARTVM.

IN quarto cap. aſsignandi ſunt modi huius nominis habitus, deinde paſsionis, deinde priuationis, deinde huius infinitiui habere.

Quantum ad habitum Ariſtote. duos modos aſsignat. Primus eſt habitus dicitur de eo quod eſt mediũ inter hominem veſtitum & veſtem & eſt quaſi vt actio aut paſsio quædam nam ſicut inter calefaciens & calefactum mediat calefactio, quæ ex parte agentis dicitur calefactio, actio & ex parte paſsi dicitur calefactio paſsio, ita inter habentem veſtem & habitam veſtẽ mediat habitus, qui ex parte habentis ſignatur vt actio, ex parte habite veſtis ſignatur vt

passio. Quid autem realiter fit, an respectus an absolutum determinabimus in .q. metaphysicalibus.

Sed dices, si habitus est quid mediũ inter vestitum & vestem, nunquid inest vestito mediante alio habitu.

Respondeo ꝙ nô, aliter esset ꝓcessus in infinitum, nam si habitus inest vestito mediante alio habitu, quæri poterit de illo alio sicut de primo, & sic de aliis dicendum est, ergo habitum inesse vestito per seipsum, & nô per alium habitum medium, vnde idem ē iudicium de habitu, sicut de accidente quod inest subiecto non mediante alio accidente: vanum enim est dicere albedine inesse niui, mediãte alia albedine & vanum est dicere relationē inesse relatiuo mediãte alia relatione, & aduerte quod habitus sic dictus est vltimum prædicamentum.

Secundus est habitus, & dicitur dispositio .i. qualitas qua aliquid bene vel male dispositum ē, vt virtute homo bene disponitur moraliter & vicio male, sanitate bene disponit quo ad actione naturales, ægritudine autem male. Sed aduerte habitum sic dictum posse côuenire alicui dupliciter. Primo ſm se & sic homo existens vere sanus dicitur habere habitum sanitatis in se & ſm se. Secundo in respectu ad aliud, vt laborans febre quartana potest dici esse sanus respectu laborantis febre continua. Item aduerte ꝙ non solum de bona vel mala dispône totius dr̄ habitus. hoc scđo modo, sed etiã bona dispositio partiũ, puta si quis sit sanus capite, & infirmus pede, pôt dici habere habitum sanitatis ſm partem, & habitum sanitatis ſm partem, & habitum ægritudinis secundum partem. Idem dico respectu corporis & aīæ: côtingit enim fortē habere habitum bonum ſm corpus, quia sanus & robustus, & malum ſm animam q̄a vitiosus & profanus, & habitus sic dictus est in prima specie qualitatis, vt patet in prædicamentis. Et aduerte huiusmodi habitum esse medium inter potentiam & actum. secundum & constituitur res per ipsum in actu primo, vnde sciens dormiens dicitur sciens in habitu. Hæc de modis habitus dicta sint.

Quãtum ad modos passionis, aduerte quatuor positos ab Aristo. Primo omnis qualitas ꝓm quam fit vera alteratio, dicitur passio, vnde omnis qualitas in tertia specie qualitatis potest dici passio, vnde & Aristo. in ꝑdicamentis appellat huiusmodi qualitates, passiones uel passibiles qualitates & ꝓm eas proprie & solum fit alteratio, vt probatur in. 7. phy. tex. 14. Huiusmodi autem qualitates sunt primæ qualitates elementares, & secũdæ qualitates causatæ a primis, vt sapor, & odor, & durities, & mollities, & aliæ de q̃bus agitur in quarto libro meteororum.

Secundo dicitur de omni motu alterationis denominato ab his qualitatibus, vt se tenet ex parte recipientis vt calefactio aquæ dicitur passio, & vniuersaliter omnis receptio sensibilis qualitatis ĩ subiecto dicitur passio, & hoc modo passio est prædicamentum oppositum prædicamento actionis.

Tertio dicitur de alterationibus nociuis. i. trahentibus naturam rei, a conuenienti dispositione ad sibi cõtrariam, vt ægrotatio, & hic modus est ꝓprius & famosos, nam vt dicit Arist. in. 7. physi. tex. 16. ridiculum est dicere rem dum perficitur alterari, vt quando infirmus sanatur, aut domus accipit complementum. Alteratur autem proprie, quando deterioratur vnde febricitantem dicimus alteratum, idem dicendũ ẽ de passione, nam cõmuni sermone passio ꝓprie dicit receptionem discõuenientis & cõtristatiue qualitatis.

Quarto dicitur de magnis calamitatibus & de magnis prosperitatibus & gaudiis non quidem ꝓm se, sed vt cadũt in malum nescienti bene vti bona fortuna, & nesciẽti se regulare in magnis exultatiõibus ꝓpter huiusmodi abusum, quam plures in multis malis inciderunt, ideo sicut calamitates magne dici cõsueuerunt passiones, sic & magne exultationes. Hæc de modis passionum dicta sint.

Quantum ad modos priuationis, aduerte ꝙ cum dicat negationem cum aptitudine in subiecto, possunt assignari ex parte aptitudinis & ex parte negationis. Ex parte aptitudinis sunt quatuor modi.

Primo dicitur priuatio siue priuari de eo quod est aptũ natum esse in aliquo, non tamen in eo quod dicitur priuatũ vt lapis priuatus est oculis, qui licet non sint apti esse in lapide, tñ sunt apti esse in aliquo alio puta in hoie. Si autẽ tale non est aptum esse in aliquo de eo non verificatur priuatio, vanum est enim dicere lapidem esse priuatum chimera, quoniam cum sit ens fictitium in nullo est aptum esse realiter.

Secundo dicitur de eo, quod licet non sit aptum habere, tamẽ aliquod sui generis est aptum habere, vt talpa dicitur priuata visu, quem licet talpa nõ sit apta habere, tamen aliquid sui generis, vt homo, canis, leo, equus &c. Quæ continentur sub anmali, vt talpa sunt apta habere.

Tertio dicitur de eo ꝙ est aptum habere secundum seipsum, & non habet pro tempore sibi cõuenienti & in quo loco, & secundum talem partem & secundum modum cõuenientem, & hæc est propriissima priuatio, propter primam circunstantiam, canis non est cæcus ante nonũ diem, propter secundam non dicitur nox esse in centro terræ, ꝗa lux solis non est apta ibi illustrare, propter tertiam non dicitur homo caluus secundum manum, quia capilli nõ apti esse in manu, propter quartam non dicitur homo paruus, quia non est magnus sicut turris, nec tardus in motu, quia non currit vt ceruus.

Quarto dicitur de eo, a quo aliquid per vim aufertur, quod est aptum possidere illud vt viator dicitur priuatus veste, quam prædones ab eo rapuerunt, & hic modus est valde famosus apud cõmuniter loquentes, vnde solemus dicere aduersam fortunam priuasse sortem filiis aut amicis aut diuitiis &c. Igitur ĩter omnes modos tertius & quartus sunt magis in vsu.

Ex parte autem negationis quatuor sunt modi. Primo negatio alicuius solet dici priuatio, vt æqualitas, iniustitia, inuisibile, eo ꝙ non habet calorem omnino, nec lucem. Secundo non solum negatio alicuius solet dici priuatio, sed etiam si illud habeatur defectiue aut turpiter sicut ĩfirmus

dicitur priuatus colore, quia aut non habet debitum colorem, aut habet turpem. Et raucus dicitur priuatus voce, quia non habet bonam. Tertio quod habet parum de eo quod est aptum habere dicitur priuatum esse, vt infirmus granis dicitur priuatus viribus & spiritu, & sermone, qui de iis parum habet. Quarto quod non de facili aut bene, est tale vel tale dicitur priuatiue tale vt lapis est insecabilis, quia cum difficultate secatur. Quinto dicitur aliquid priuatiue & proprie si non solum defectiue aut turpiter, aut parum, aut non bene, sed si omnino non habet vt ille dicitur cæcus, non quia est monoclus, aut parum videt, sed quia omnino nõ videt, & tamen est aptus videre. Et aduerte quod inter hos modos, primus in impropriissimus, & quintus propriissimus, medii autem, medio modo se habẽt. Iterum aduerte quod quoniam priuatio proprie dicta, dicit negationem & aptitudinem in subiecto, cum circunstantiis suprapositis inter habitum & priuationem datur medium, vnde ante omnis homo est iustus vel iniustus, sed põt esse nõ iustus vt puer, & in hoc differt oppositio priuatiua ab oppositione contradictoria in qua non datur medium, vnde & Commenta. dicit in cõ. 27. habitus & priuatio diuidunt verum & falsum non in omnibus rebus, sed in subiecto. s. proprio & apto, hæc de modis priuationis dicta sint.

Habere aũt dr̃ quatuor modis. Primo de eo, quod habet aliqd in dispositioue, & facultate sua, vt febris habet febricitãtẽ. Tyrãnus ciues possessor rem possessam dominus seruũ. Scd̃o subiecto, cui inest forma, aut subalis, aut accidentalis, vt materia cœli habet formã cœli corpus habet aĩam, cuprum habet statuam, superficies habet colorẽ, ĩtellectus habet scientiam, & vniuersaliter hic modus verificatur de subiecto respectu cuiuscunque accidentis sibi existentis. Tertio de omni continente respectu cõtenti, & hoc modo cœlum habet omnia elementa, & elemẽtata, & oẽ totũ habet suas partes, & ois locus suum locatum. Quarto de omni phibẽte aliquid moueri, aut operari secundum impetum suum, sic colũne habent domum, quoniam prohibent ipsam mo

ueri

veri ſm̃ impetum ſuum.ſ.deorſum,ſic apud poetas Athlas habet cœlum,quia prohibet ipſum cadere,ſic anima habet corpus, quia ꝓhibet ipſum diſſolui,quãdiu eſt in eo. et hoc etiam modos continens habet contentũ, quia tenet ipſum vnitũ aliter ſepararentur partes cõtenti abinuicẽ. Iſti ſunt modi ipſius habere,quibus,vt inquit Ariſt.correſpondent modi eſſendi,q i in quarto phyſic.ſunt octo, ex quibus primus,& ſecundus,tertius, quartus, & octauus correſpõdet tertio modo ipſius habere. Quintus autẽ correſpondet ſecundo modo ipſius habere.Sextus correſpõdet primo modo ipſius habere. Septimus vero correſpondet quarto modo ipſius habere.Hæc de modis habitus,& paſsionis,& priuationis,& habere dicta ſint.

CAPVT V.

IN quinto cap. diſtinguenda ſunt nomina, quæ importãt partem, aut totum,ſiue integrale,ſiue eſſentiale,ſiue vniuerſale,& quoniam pars eſt ex qua aliquid cõponitur,ideo prius diſtinguendũ eſt hic terminus,ex quo deinde pars,deinde totum,deinde colobon,deinde genus.

Aduerte igitur,ꝙ aliquid põt dici fieri ex aliquo tripl'r.
Primo proprie,& primo.

Secundo propriæ,ſed tantum ſecundum partem.

Tertio improprie.

Modi quibus aliquid fit ꝓpriæ , & primo ſunt quatuor. Primo aliquid fit ex aliquo,vt ex materia,ſiue remota:ſiuæ proxima.Remota quidẽ de oĩa liquabilia fiũt ex aqua, proxima autem,vt domus fit ex lapidib⁹, & ſtatua ex ære & hic modus procedit via compoſitionis , & eſt oppoſitus tertio modo ,vt apparebit.

Secundo aliquid fit ex aliquo, vt ex primo mouente ſic pugna fit ex conuicio &c.& omne primum,ex quo originatur aliquid.

Tertio aliquid fit ex aliquo via reſolutionis,ſicut ex cõpoſito componentia,reſoluitur enim compoſitum in componentia.& hoc modo fiunt elementa ex elementato,verſus ex poemate,literæ ex ſyllabis.lapides ex domo. & hic

modus opponitur primo nõ solum, quia hic attenditur penes resolutionem, & illæ penes cõpositionem, sed quia hic est processus a forma ad materiam. illic autem est processus a materia ad formam. partes enim habet rationem materiæ, totum autem habet rationem formæ, & perfecti.

Quarto aliquid fit ex aliquo, sicut species ex parte speciei, vt homo ex anima, & corpore, vel ex carne, & osse, & neruo, dicitur autem pars speciei illud, sine quo non saluatur natura speciei, vel quod est de ratione speciei. Constat autem, q non saluatur natura speciei, puta homo sine carne, & osse, & neruo. saluatur autem sine his carnibus, et his ossibus. & ideo hmõi partes indiuiduales dicuntur partes materiæ. Ad hoc enim quod saluetur natura specifica hominis, non est necesse esse hunc hominem, ex consequenti potest esse homo sine his carnibus, quoniam si non ex his erit ex aliis, sed de partibus speciei, & materiæ ad plenum dicemus in libro septimo.

Modus autem, fm quem aliquid fit ex aliquo fm partẽ est, quãdo aliquid dicitur fieri ex aliquo toto. & tamen nõ fit ex toto, nisi ratione partis, vt filius dicitur ex patre, non ratione totius substantiæ patris, sed ratione spermatis, & dicitur fieri ex matre non ratione totius, sed ratione menstrualis materiæ, & plantæ fiunt ex terra ratione nutrimenti tracti ex terra.

Modus vero fm quem improprie, & trãsumptiue fit ex aliquo est quando ly ex, stat pro post, vt quãdo dicimus ex die fit nox. i. post diem, ex nubilo fit serenum.

Et aduerte, q vniuersaliter duobus modis contingit aliqua fieri ex aliquo. primo quando transmutantur adinuicem sic, totũ fit ex partibus via generationis, & partes fiũt ex toto via corruptionis. secũdo quando vnũ fit post aliud præcise, ita q ibi est tantum ordo fm tempus, vt ex festis dionysiis fiunt festa tragelia. Hæc de modis huius termini, ex quo dicta sint.

Pars autem dicitur quinq modis, fm viam Commentatoris: sed secundum bea. Tho. quatuor modis, quoniam in

primo comprehendit duos.

Primo dicitur de parte quãtitatiua nõ aliquota, nec mẽ ſurante totũ, vt duo ſunt pars trium, et tria ſunt pars quinque & hoc modo omne quãtum ſubtractũ ab aliquo quinto, modo ſit minus, eo a quo ſubtrahitur dicitur pars eius.

Secundo dicitur de parte quantitatiua aliquota, & menſurante, vt tria ſunt pars nouẽ, quoniam tertia cõſtituunt nouem. & hoc modo omne quantum ſubtractum ab aliquo toto, ſi aliquotiens ſumptum præciſe menſurat totum dicitur pars eius. & hic modus eſt qui obſeruatur a geometra, & eſt propriisſimus modus.

Tertio dicitur de parte ſubiectiua, & verificatur de omnibus inferioribus, in quæ diuiditur ſuperius & hoc modo indiuidua ſunt partes ſpeciei : & ſpecies partes generis, & genera ſubalterna partes generalisſimi.

Quarto dicitur de parte eſſentiali.i.ex qua conſtat natura rei, vt corpus, & anima ſunt partes animati: & metallũ eſt pars ſtatuæ, & angulus eſt pars trianguli. conſtat enim natura trianguli ex tribus angulis. Hmôi autem pars eſſentialis aliquando dicitur pars ſpeciei, vt ſumpta in vniuerſali, ſicut quando dicitur homo eſt quid compoſitum ex corpore, & anima rationali, aliquando dicitur pars materiæ, vt quando dicitur hic homo cõſtat ex hoc corpore, et hac anima, ſed vt prædiximus de partibus ſpeciei, & partibus materiæ loquemur in libro ſeptimo.

Quinto dicitur de parte diffinitiua, vt de genere, & differentia : ex quibus conſtituitur tota diffinitio, ſed aduerte quod pars diffinitiua dicitur pars ſm rationem, & non ſm rem. prædicatur enim de diffinitio in recto, quia dicit totã naturam diffiniti, licet aliter genus, quia ſub conceptu confuſo, & aliter differentia, quia ſub conceptu determinato. hæc de modis quibus pars dicitur dicta ſint.

Locuturi de modis totius, prius diffiniemus ipſum totum, inquantum totum abſolute. Aduerte igitur ꝙ totum abſolute eſt illud: cui nulla partium ſuarum deficit, ex quibus conſtituitur natura totius, & continẽtur in toto, ita ꝙ

by Google

ſunt vnũ in eo, quia non habent eſſe ſeparatim: ſed exiſtũt per eſſe totius, quandiu componunt ipſum. & hæc diffinitio verificatur de quolibet ſimpliciter toto, quoniam totum et perfectum, ſiue completum videntur eſſe idem ex tertio phyſicorum. tex. 63.

Modi autem totius ſunt duo. Primus eſt de toto vniuerſali, vt genus, & ſpecies. ſunt enim continua ſuorum inferiorum, ſicut totum continet partes. Secundus eſt de toto eſſentiali, & integrali, vt homo inquantum eſt compoſitum naturale: & linea, & numerus quinarius inquantum ſunt compoſita quantitatiua.

Differunt autem iſti duo modi in hoc, quod totum vniuerſale non propriæ eſt quid compoſitum ex partibus ſubiectiuis, ſed ita continet eas, quod eſt vnaquæq; earũ, prædicatur enim in recto de partibus. nã & hõ, & leo, & capra ſunt animal totum vero integrale, & eſſentiale eſt vero cõſtitutum, & reſultans ex partibus, ita ꝙ nulla partium ſuſcipit prædicationem totius in recto; non enim anima eſt hõ, nec materia ſua eſt homo: nec brachiũ eſt hõ. & aduerte ꝙ in toto integrali poſſunt eſſe partes in potentia, vt in linea ante diuiſionem, & partes in actu, vt in exercitu, et in domo. quilibet enim homo in exercitu habet eſſe ſeparatum ab altero, ſic & ſinguli lapides: ex quibus cõſtructa eſt domus. eſt tamen verum ꝙ perfectius eſt verius eſt totũ, in quo partes ſunt in potentia, quoniam totalitas eſt quædã vnio. vñ vbi maior vnio partiũ, ibi perfectior totalitas.

Iterum aduerte: quod totum cõtinuum poteſt eſſe ſecũdum naturam, vt lapis, & planta. & poteſt eſſe ſm artem, vt tabulæ, in quibus plura ligna ſunt compaginata, continuum quidem per naturam eſt magis totum, quoniam eſt magis vnum, vt probauimus in. 2. tract. cap. primo. vbi id probauimus duplici ratione. vltra hoc autem ꝙ eſt magis totum. aduerte ꝙ tripliciter diuerſificari poteſt propter ſitum, & diſpoſitionem partium. nam licet in omni continuo partes ſint ſituate, & poſitionem habeant tamen in aliquibus continuis quocũq; modo ſituentur, ſiue ſic, vel ſic

ſic ponantur non diuerſificatur natura rei, & hmôi ſunt corpora humida, quæ figurantur non propria, ſed figura continentis. & in his nominamus totum per ly omne. Dicimus omnis aqua, & omne oleum, & non dicimus, niſi improprie, tota aqua, & id magis verificatur in idiomate græco, nam in latino conſueuimus nominare hmôi per ly omne, & per ly totum. in aliquibus autem requiritur determinata poſitio partium, ita q᷑ non conſtaret natura rei, ſi aliter diſponerentur, vt in animali, & in domo, & in aliis, in quibus requiruntur diuerſæ partes ſic, & non aliter ſituatæ. & in his nominamus totum nomine totius, & non per ly omne. non enim dicimus omne animal, quando eſt tantum vnum, ſed totum animal, aliquando autem per tranſpoſitionem partium non mutatur rei natura, ſed figura. & iſta ſunt, quæ habent partes eiuſdem naturæ. & tñ poſſunt figurari diuerſis figuris, ſicut veſtis linea, cuius omnes partes ſunt ex ligno. in qua ex vario ſitu partiũ, licet non mutetur natura rei, qui ſemper erit linea, tñ mutabitur quo ad figuram. nam alia figura cauſatur in veſte, ſi partes anteriores fiant poſteriores, vel ſuperiores fiãt inferiores. & in his totũ poteſt nominari per ly omne: ex parte nature rei. & per ly totum ex parte figuræ.

Et ſi quæras, quare totum ſimilium partium dicitur omne, num autem totum disſimilium partium.

Dico id eſſe, quoniam totum ſimilium partium ſola diuiſione fit multa, quorum ſingulum eſt eiuſdem naturæ cũ toto, vnde vna aqua ſola diuiſione fit plures aquæ, quare poteſt dici vna exiſtens. & omnis hæc aqua: & omnes hæ aquæ, id autem non ſeruatur in toto disſimilium partium, quoniãm nulla eſt eiuſdem naturæ cum toto. & ex diuiſione non multiplicatur natura totius, imo deſtruitur ex conſequenti non continet in ſe actu, nec in potentia proxima pluralitatem eiuſdem naturæ. vnde in hmôi non verificatur omne quod pluralitatem ſignat cum ſit ſignum vniuerſale, verificatur autem totum quod collectionem, ſiue reſultantium ex pluribus ſignat. Hæc de modis totius abſolu

te sumpti dicta sint.

Circa colobon, quod dicitur totum diminutum, vel deficiens in aliqua suarum partium. Aduerte ꝙ Aristo. nõ assignat plures modos, qm̃ non dabiles sunt: nisi sm magis, & minus, puta homo cui deficiunt manus, & pedes est magis colobon, q̃ ille cui tantum pedes deficiunt. imoratur igitur ad declarandum conditiones requisitas ex parte totius diminuti, & ex parte particule deficientis ad hoc: quod aliquid dicatur colobon. Aduerte igitur, ꝙ ex parte totius requiritur, vt sit totum quãtitatiuum ad differentiam totius vniuersalis, vt est genus, aut species. nam ex subtractione indiuidui non dicitur species coloba, aliter oẽs species corruptibilium semper essent colobe. & ꝙ sit ex dissimilibus partibus cõpositum vnde homogenea ex subtractione partis non sunt coloba, vt aqua, caro, os, neruus. et ꝙ subtractum semper sit minus. vnde si aliquid cõponatur ex duabus partibus tantũ, & æqualibus. ablata vna reliquum non potest dici colobon: vnde lapis bicubitalis ablato cubito nõ dicitur colobon, nec homo sectus in duo media. Et quòd post ablationem partis remaneat nomen, & substantia totius, vnde numerus ex subtractione vnitatis nõ dicitur colobon: quoniam non remanet nomen, nec eadem species numeri. & ꝙ trãspositio partium faciat differentiam in toto, eo modo quo declarauimus in modis totius. vnde vt diximus homogenea nõ possunt dici coloba. & ꝙ totum sit ex partibus cõtinuitatis adinuicem. vnde exercitus ex subtractionem alicuius militis non dicitur colobõ, nec harmonia ex subtractione vnius vocis dicitur coloba, qm̃ componitur ex vocibus grauibus, & acutis, quæ adinuicem nõ cõtinuantur, sed proportionantur. Ex parte autem particulæ subtractæ, requiritur ꝙ non sit ex principalibus, propter quas seruatur totius substantia. vnde animal abscisso capite, nec planta abscisa radice possunt dici coloba, qm̃ destruitur substãtia totius, & ꝙ sit situata in extremitatibus, vt auris, nasus, manus: ramus. vnde si ab homine aufertur pars carnis, puta ex coxa, vel etiam aufertur aliquod intrinsecum:

puta ſplen non dicetur colobon.& ꝙ pars ablata non regeneretur. vnde ex ſubtractione folii, aut rami non dicitur arbor colobon, nec animal ſubtractione pilorum, nec homo ſubtractione vnguium, aut capillorum. Hæc de colobon dicta ſint.

Vltimo asſignandi ſunt modi huius nominis genus, & quot modis dicuntur aliqua diuerſa genere.

Genus igitur quatuor modis dicitur. Primo de cõtinua generatione multorum conuenientium in eadem natura ſpecifica, vt hominum genus. Secũdo dicitur de principio generante, a quo primo deſcendit talis multitudo: vt Romulus dicitur romanorum genus. & Heber hebreorum genus. & ſic primus pater cuiuſcũq; multitudinis conuenientis in natura ſpecifica dicitur genus. & digniori modo, q̃ mater, quoniam pater eſt agens. mater vero vt materia, licet & prima mater aliquando dicatur genus, vt pleias dicitur genus pleiadum, quoniam trahũt originem a pleia matre. Tertio dicitur de primo, et cõmuni ſubiecto rerum diuerſarum formarũ: vt aqua eſt genus omnis metalli, quia eſt prima eorum materia. & ſuperficies eſt genus omnium figurarum ſuperficialium, ſiue planarũ. eſt enim proprium primum ſubiectum in quo figurantur omnes figuræ plane, ſicut corpus eſt genus omnium figurarum ſolidarum. Quarto dicitur de eo, ꝙ primo ponitur in diffinitione, & dicitur de diffinito in quid, & diuiditur differẽtiis, quæ ſunt qualitates generis. qualificant enim & determinant naturam generis, vt animal eſt genus. primo enim ponitur in diffinitione ſpeciei, puta hominis, & dicitur de eo in quid, & diuiditur rationali, & irrationali quib' determinatur ad ſpecies, ideo dicuntur eſſe qualitates ſuæ. & aduerte ꝙ hæc doctrina non deuiat a doctrina Porphyrii. nam in prædicabilibus, vt videre poteris ponit primum, & ſecundum modum eo modo, & ordine quo Ariſto. ponit, ſed in ſecundo modo in hoc differt ab Ariſto ꝙ Porphyrius addit locũ, ſiue patriam, & Ariſt. ponit matrem, quartũ modum etiam manifeſte poſuit Porphyrius, cum dixit, Genus eſt cui ſup

ponitur species, & prædicatur de pluribus specie differentibus inquit. tertium modum non posuit manifeste, quia potius ad mathematicum, & metaphysicũ spectat, quam ad logicum, possumus tamen dicere, ꝙ virtualiter posuit, qm̃ tertius, et quartus, quasi ad vnum reducũtur, eo ꝙ vterqꝫ habet rationem materiæ, & potẽtiæ. nam sicut subiectum se habet ad formam sic genus ad differentiam, distinguuntur tamen in hoc, quod genus non est vere, & realiter subiectum, nec materia. prædicatur.n.in recto . de eo cuius est, & dicit totum rei naturam sub conceptu tamen generico, qui est conceptus confusus. subiectum autem est materia nõ dicit totam rei essentiam, sed partem, vt patet. Hæc igitur de modis dicta sint.

Quantum ad diuersa genere. aduerte ꝙ Aristo. non immoratur circa primum: & secũdum modum generis, qm̃ magis ad oratorem, quam ad Philosophum spectant. assignat autẽ diuersa genere, iuxta tertium, & quartũ modũ.

Primo igitur illa dicuntur diuersa genere quorum primum subiectum.i. materia est diuersa ita ꝙ non transmutantur adinuicem, nec vtrũqꝫ in aliud tertium: vnde color & sapor sunt diuersa genere, primum enim subiectum coloris est superficies, saporis autem est humidum, quantitas vero & qualitas sunt adinuicem intransmutabiles, similiter cœlum & elementum sunt diuersa genere: qm̃ materia cœli diuersa est a materia elementi, vt alias declarabitur, per oppositum omnia elementa & elementata sunt vnius generis, quia cõmunicant in materia prima eiusdẽ rationis, & sunt adinuicem transmutabilia: vt declaratur in libro secũdo de generatiõe. Et aduerte hic loquimur de genere physico quod sumitur non ab vno modo prædicandi, sed ab vnitate vel diuersitate primi subiecti.

Secundo illa dicuntur diuersa genere quæ continentur sub diuersis prædicamentis, vt linea & albedo: Res enim diuersorum prædicamentorum non transmutantur adinuicem nec reducuntur ad aliud tertium, cum nõ conueniant visum ente quod non est vnum nisi analogia, per opposi-

tum res vnius prædicamenti possint dici vnius generis saltem generalissimi. Et aduerte ꝗ hic secũdus modus magis attenditur secundum genus logicum q̃ genus physicum, nam constat quod res huius prædicamenti dici possunt secũdum physicum diuersarum generum, vt cœlum & elementum, quæ tamen continentur in prædicamento substãtiæ & in eodem genere subalterno quod est corpus. Hæc de modis diuersorum genere dicta sint.

CAPVT. VI.

IN sexto capite distinguenda sunt nomina quæ videnť iportare ens diminutũ. Et hæc sunt falsum & accidens.

Circa falsum aduerte ꝗ potest dici de re de diffinitione de homine. De re quidem dupliciter, primo de eo quod non est & tamen dicitur esse, vt diametrum esse simetrum falsum est, cuius oppositum est verum, & nota ꝗ hoc falsum dicitur dupliciter. primo cum redditione ad verũ, vt Socra. stare dum sedet, & dicitur falsum contingens, secundo sine redditione ad verum, vt hominem esse asinum, & dicitur falsum imposssibile. secundo principaliter dicitur de eo quod in se quidẽ est aliquid, non tamen est illud de quo facit apparẽtiam, vt somnium & auricalcum, nam somniũ in se quidem est reuersio simulacrorum ad sensum cõmunem, vt diximus in lib. de somno & vi. tamen non est res ad extra de qua est somnium. Item auricalcum est metallum, non tamen est illud quod apparet. s. aurum.

De diffinitione dicitur duobus modis. Primo de ea quæ nullius rei potest esse diffinitio, & dicitur falsa secundum se, & est illa quæ constat ex partibus repugnantibus, vt si dicerem homo est animal incorporeum. Secundo de ea q̃ alicuius quidem est diffinitio, non tamen illius cui attribuitur: & dicitur falsa per accidens. s. ratione male attributionis, in se tamen vera est, vt si dicerem trigonum est figura agona. Hæc. n. verificatur de circulo. Et falsať de trigono.

De homine dicitur duobus modis, primo de eo qui eligit rationes & sermones falsos & delectatur in illis, quasi finis eius sit delectari falso & non aliã commoditatem ex-

petit, quod dicitur propter vendentem dicentem falsum cuius finis non est delectari falso, sed lucrari, & tũc verius dicitur hõ cupidus quã homo falsus, secundo de eo qui facit. & causat rationes fallas in alio vt appareat alius quam sit sic Hypocrita dicitur falsus, & proditor & adulator dicuntur homines falsi, quia licet sint aliquid, nõ tamen tales sunt qualem de se causant apparentiam, & assimilantur rebus quas diximus in secundo modo esse falsas.

Ex prædictis immediate patet falsitas duarum opinionum Prima est in Ipia qui est liber Platonis. Hæc dicit eundem hominem esse verum & falsum, qui potest mentiri & potest dicere verum, sed id non sequitur, nam ex potentia mentiendi & dicendi verum, nõ dicitur homo falsus & verus, & nisi eligat menti & delectatur mendatio aut causet opinionẽ falsam in alio, nec etiam dicitur homo verus nisi eligat & delectetur dicere aut causare in alio veram opinionem, aliter vir sciens & prudens posset dici falsus, quia põt mentiri, & verus quia potest dicere verũ, & eadem oratio esset vera & falsa, quoniam potest esse falsa puta Socra. sedet ipso stant, & potest esse vera ipso sedente.

Secunda opinio est eorum qui dicunt, agentem praua sponte, meliorem esse quam agens praua coactus quod sic probant, claudicans sponte perfectior est claudicante vi puta ex detruncata tibia ergo a simili agens praua sponte & sed isti decipiuntur, quia agere praua est deficere in moralibus in quibus voluntarium aggrauat & inuolutarium excusat, claudicare autem est deficere in naturalibus ex indispositione instrumenti potentiæ motiuæ, & ideo si sponte claudicat nõ stat indispositio ex parte instrumenti ex cõsequenti non est deterior. Tu tamen aduerte secundum philosophum, potest esse similitudo in hoc claudicans spõte deterior est in genere moris, quoniam reprehensibilis est, sed melior est in esse naturæ, quia non deficit instrumento potentiæ motiuæ, quæ est potentia naturali, eodem modo, agens praua sponte deterior est in genere moris, non tamẽ in esse naturæ, quia forte est magis perfectus secundum in-

tellectum puta quia est magis sciens quo modo operādum in moralibus licet non agat fm scientiam ex praua voluntate. Hæc de modis falsi dicta sint.

Circa accidens aduerte duos modos assignatos a philosopho. Primo accidens dicitur id quod alicui inest, & verum est dicere q inest, non tamen necessario, nec vt in pluribus sed in paucioribus, vt fodientem causa plātandi vitem inuenire thesaurum accidens est, quoniam non ex necessitate nec vt in pluribus hæc dno coniunguntur, nec necessario vnum causatur ab alio, nec sequitur ad aliud, quoniam milies foditur terra nec semel inuenitur thesaurus. Item hominem musicum esse album vel album esse musicum accidens est, quoniam non ex necessitate fit horum coniunctio, aliter homo non albus non posset esse musicus quod ad sensum est falsum, neque hæc coniunctio fit vt in pluribus vt patet & sicut assignatum est accidens ex parte subiecti, ita potest assignari ex parte tēporis, puta quod qu ādo fit corruscatio occidatur animal accidens est, & ex parte loci, vt q fossura & inuentio thesauri coniungantur in eodem loco accidens est. Et aduerte q accidēs hoc mō dictum non habet cām determinatā, quod.n.a pluribus causis potest esse non est præcisæ ab vna, determinata autem a casu quæ est causa indeterminata ex secūdo Phy. Vt cū aliquis nauigat eginam & tamen non intendebat illuc nauigare, sed causa nauigandi fuit orta tempestas aut quia captus a latronibus & illuc deductus, patet igitur huiusmodi accidens non esse a causa determinata, sed potest disiunctim a pluribus esse & fieri Et si quæras in quo differt exēplū primum sumptum ex parte loci vel temporis ab exēplo secundo sumpto ex parte subiecti. Dico secundum Cōmentatorem in commento. 35. q in primo vnum est causa per accidens alterius, fossura enim est causa inueniendi thesaurum, & corruscatio est per accidens occidendi animal. In secundo autem vnum non est causa alterius, sed est coniunctū causæ; accidit enim homini qui est causa musici quod sit albus, vnde possumus dicere primum exem-

plum esse de causa, secundum autem de prædicabilibus per accidens, vel secundum B. Tho. primum sumitur a fieri, secundum autem abesse.

Secundo dicitur accidens illud quod conuenit alicui per se, & tamen non est substantia eius, vt risibile est accidens homini, & habere tres angulos, accidens triangulo, & hic secundus modus per se est assignatus in posterioribus, & supra Et si quæras in quo differt hic secundus modus dicendi a primo dico ꝙ differt in duobus. Primo quoniam accidens hoc secundo modo, est sempiternum, nam proprium inseparabile est ab eo cuius est proprium. Ex accidentibus autem primo modo dictis nullum contingit esse sempiternum, quoniam non habent necessariam cõnexionem, neque respectu loci, neqꝫ temporis, neque subiecti, Et rationem huius magis assignabimus i libro sexto. Vbi loquemur de ente ꝑ accidens, nã vt dicit Cõmẽ. in cõmen. 35. loqui de accidentibus & de modis accidentiũ ad alium tractatum spectat, hic autem non intendit Aristo. nisi exponere tãtum nomina. Secundo differt, quoniam vt inquit. B. Tho. primus modus opponitur huic quod duo secundum se, secundus autem opponitur essentiali & quiditatiuo prædicato. Hæc de modis accidentis dicta sint. Et hic terminatur tota consideratio nostra super quintum librum Metaphysice distincta in tribus tractatibus.

EIVSDEM CHRYSOSTOMI

EPITOMA SVPER SEXto libro Metaphysicæ.

SECVNDVM ordinem, quem proposuimus in procemio huius scientiæ, incipiendum est in hoc.6.lib.tractare de ente, & quoniã vt visum est in libro.5.dicitur ens multipliciter, ideo prius considerandum est qui sint illi modi entis, de quibus non est principalis intentio Meta.cõsiderare, hæc autem sunt ens per accidens, & ens verum, totã igitur intẽtionem Philosophi in hoc.6.cõplectemur in vnico tractatu quem diuidemus in quatuor capita.

Primo, declarandus est modus ꝓprius huius scientiæ, quo habet considerare de ente.

Secundo excludemus ab hac scientia ens per accidens.

Tertio, quoniam dicere posset aliquis vanæ excludens per accidens, quoniam nõ datur aliquod ens per accidens, ideo destruenda est hæc opinio.

Quarto, excludendum est ens verum quod dicitur ens in anima, & sic concludemus principale intentũ Metaphysici est versari circa vniuersale ens reale per se, cuius considerationem incipit in libro septimo.

CAPVT. I.

CIRCA primum caput vt sciamus modum proprium huius scientiæ in consideratione entis quinque agenda sunt.

Primo ostendetur conuenientia eius cũ aliis scientiis.

Secundo ostendetur eius differentia in

communi ab aliis scientiis.

Tertio ostendetur modus proprius Physicæ & Mathematicæ & huius scientiæ.

Quarto declarabitur quod cum Physica & Mathematica & hæc scientia sint theori. quare hæc sola dr theologia.

Quinto soluetur dubium.

Quantum ad primum aduerte ꝙ omnis scientia particularis quocunq; modo sit cognitio intellectiua, siue speculatiua, siue practica actiua, vt moralis, siue mechanica inquirit principia & causas sui subiecti, siue per omnimodã certitudinem, vt Mathematicæ, siue cum aliquali incertitudine & superficialiter, vt morales, & hæc quidem propositio manifestatur inductiuæ. nã medicina inquirit causas conualescentiæ, geometria causas & principia magnitudinis, puta punctum est principium lineæ, linea principium superficiei, & Arithmeticus principia & causas numeri, puta vnitas est principium numeri, & diuisio continui est causa eiusdem naturalis, principia & causas entis mobilis, puta materiam & formam & efficientem, moralis principia & causas habitus moralis, puta agens liberum & frequentati actus cõsimiles, mechanica, puta edificatoria principia & causas edificii, puta hanc materiã, hunc finem, hanc figuram, hoc agens Patet igitur omnem sciẽtiam inquirere principia & causas sui subiecti Cũ igitur Metaphysica sit maxime scientia, ad ipsam spectat considerare principia & causas entis inquantum ens quod est eius subiectũ, vt stabilitũ est in. 4 lib. tracta. primo cap. primo in hoc igitur conuenit hæc scientia cum aliis scientiis particularibus, ꝙ sicut ille considerant principia & causas sui subiecti proprii, sic & ista.

Quantum ad secundum aduerte differentiam in communi consistere in hoc, sicut omnes scientiæ particulares versantur circa determinatum genus entis, non inquantũ ẽ ens sed inquãtũ ẽ hoc vel illud genus entis, puta geometra versatur tñ circa magnitudinem, nõ inquantũ est ens (sic.n. ad primũ Philosophum spectat) sed inquantũ est ma

gnitudo, sic inquirunt propria & particularia principia illius generis entis, & proprias causas inquantũ est tale ens, & non aliter. Primus autem philosophus sicut speculatur ens vniuersale, quod est ens inquantum ens, sic habet inquirere prima & vniuersalia principia & vniuersales causas entis inquãtum ens, & id iam stabilitum est a nobis in primo tracta. primi libri cap. 2. & manifestum erit in lib. 12. patet ergo quomodo differt primus philosophus a quocũq; alio sciente particulari, tã in speculatione subiecti, quam in inquisitione principiorum & causarum. Et ex hac differentia aduerte corollaria duo.

Primum est, sicut nulla scientia particularis considerat ens inquantum ens, nec aliquod genus entis inquantũ ens, sic non habet considerare quod quid est, siue quidditatem sui subiecti. eiusdem enim scientiæ est considerare rei entitatem ꝙ suam quidditatẽ, siue suum quod quid est. Ad primum igitur philosophum spectat considerare de quod q̃d est sicut de ente.

Sed dices quomodo ergo scientia particularis demonstrat passiones de proprio subiecto, cum quod quid est subiecti sit medium in demonstratione.

Respondeo, licet non inuestiget quod quid est subiecti sui tñ accipit ipsum vt notificatũ sibi ex sensu, sicut physicus accipit quid est anima, quoniam sensu accipit ipsam esse principium operum vitæ, vel supponit ipsum vt notificatum in prima sciẽtia, sicut geometra accipit a primo Philosopho quid sit magnitudo, & eo notificato sibi per sensum vel supposito vtitur ad demonstrãdum, quæ quidem demonstratio non est de ipso quod quid est, vt probatum est in secundo poste. sed de passione quam concludimus inesse subiecto per ipsum quod quid est. Tu tamen aduerte ꝙ hæc propositio, solus metaphysicus considerat quod quid est habet ambiguitates, quas determinabimus in q. metaphysicalibus.

Certum est enim quod philosophus inuestigat quidnã, quid motus, & infinitum, & locus, & tempus, nec id sup-

ponit inuestigandum a primo philosopho.

Secundum est, sicut nulla scientia particularis considerat quod quid est sui subiecti, sic nec dicit an sit vel non sit, quoniam eiusdem scientiæ est manifestare de subiecto an sit, & quid sit, spectat ergo ad primum philosophum quæstio de quid est, & an est cuiuscunque subiecti determinati in aliqua scientia particulari, & propterea Aristo. in primo poster. quod de subiecto supponitur quid & quia.

Quantum ad tertium aduerte quod modus proprius Physicæ quæ apud antiquos non ponentes aliquod ens incorporeum & immobile credebatur, prima philosophia manifestatur ex tribus, primo quia versatur circa certum genus entis, ꝗ non circa ens communissimæ sumptum, hoc autem genus dicitur ens naturale, in quo est principium motus & quietis, & dicitur ens mobile, ꝗ pro maiori parte dicitur inseparabile a materia, nec habet esse nisi in materia, excepto intellectu, de quo dicet Aristo. in in lib. 12. tex. 17. ꝗ nil prohibet ipsum remanere separatum a materia, secundo, quia cõsiderat ens naturale modo speculatiuo & non practico, est enim theorica & nõ practica, quod sic declaratur, omnis scientia practica aut est actiua, aut factiua, actiua proprie dicitur cuius actio remanet in agente, vt velle, eligere, appetere, vnde & philosophia moralis dicitur practica actiua, versatur enim circa actiones immanentes & partis rationalis & partis appetitiuæ, vt est apta obedire rationi, sicut declaratur in fine primi Ethico. factiua autem proprie est cuius actio transit in materiam exteriorẽ, vt ædificare, sculpere, pingere, vnde artes mechanicæ dicuntur practicæ factiuæ, quoniam earum actiones transeunt in exteriorem materiam, & non remanent in agente, sed philosophia naturalis non est scientia actiua nec factiua. nam tam actiua quam factiua est principium productiuum sui obiecti, vt scientia moralis adiuncta voluntate est principium productiuum actus & habitus moralis & scientia ædificatiua adiuncta voluntate est principium productiuum domus, sed philosophia naturalis non

lis nõ eſt principium productiuum rei naturalis, q̃m res naturales pro principio habent naturam quæ eſt principio in quo eſt, vt dictum eſt in. 5. lib. Et præterea. aſtronomia nõ eſt productiua, ſed cognoſcitiua cœli, nec homo generans hominem generat per philoſophiam naturalem, aliter ſoli philoſophi generarent, ergo philoſophia naturalis nõ eſt practica. Et aduerte quod ex hoc q̃ practica eſt productiua ſui obiecti, theorica autem non, ſed ſupponit ipſum, extracta eſt illa differentia inter practicã & ſpeculatiuam, quam poſuit Ariſt. in procemio huius ſcientiæ, & in ſecundo lib. tex. 3 cum dixit, Theoricæ finis eſt veritas, ideſt vera cognitio ſui obiecti practicæ autem opus, & eſt differentia ſumpta ex parte finis.

Verum quia conſiderare obiectum modo ſpeculatiuo, & eſſe theoricam, cõmune eſt phyſicæ & Mathematicæ & huius ſcientiæ: ideo tertio Ariſt. declarat modũ proprium phyſicæ ex modo diffiniendi ſibi proprio, modus autẽ diffiniendi proprius phyſicæ: nõ poteſt manifeſtari niſi etiam manifeſtetur modus proprius diffiniendi mathematicæ & huius ſcientiæ. Aduerte igitur tres modos diffiniendi. Primus eſt, quod in materia ſenſibili qualis eſt diffinitio ſimi. Secundus eſt, ſiue materia ſenſibili, licet diffinitum non habeat eſſe ſeparatum a materia ſenſibili, qualis eſt diffinitio recti & curui. Tertius eſt ſine, omni materia, tam ſenſibili quam intelligibili, eo quod diffinitum eſt omnino imateriale & non quantũ, qualis eſt diffinitio intelligentiæ, primus modus eſt proprius ſcientiæ naturali, eo quod naturalia nõ abſtrahunt a motu, ex cõſequenti, nec a materia ſenſibili, vt patet de partibus animalis & de partibus plantæ, vnde & in ſecundo phyſico. tex. 19. aſſignans philoſophus differentiam inter phyſicam & Mathematicam, dixit diffinitionẽ naturalium eſſe ſicut diffinitio ſimi, in cuius ratione ponitur ſubiectum ſenſibile. ſ. naſus, & non ſolum naturalia cõpoſita diffiniuntur per materiam ſenſibilem, ſed & formæ naturales & quæcunq; anima non poteſt eſſe ſine materia, vnde diffiniuit eam per eſſe actum corporis phyſici.

Dicó autem animam quæ non potest esse sine materia, qm̃ si quæ est separabilis a materia ea rõne qua separabilis est iam ad metaphysicum pertinet, vnde in secundo physico. tex.26.ponens philosophus terminũ considerationis circa formas, inquit, Quomodo autẽ se habeat hoc separabile, idest anima inquantum separabilis, & quid sit.s ẽm essentiam suam primæ philosophiæ est determinare.

Secundus autem modus est proprius mathematicæ: nã licet nundum sit determinatum vtrum entia mathematica sint sæparata a materia secundum esse, vt dicunt aliqui quorum rationes adduximus in tertio libro cap.5.& eas iam soluimus illic.Aristo.autem hoc determinaui in lib.7. tamen manifestum est quod speculantur a mathematico, ac si essent sæparata.non enim considerat triangulum inquantum ligneum,aut eneum,aut terreum, sed inquantũ est talis figura rectilinea,& propterea mathematica entia, vt cadunt sub scientia mathematica,non recipiunt in diffinitione sua materiam sensibilem,sed vt sic dicuntur abstrahere ẽm rationem a motu,a materia,a fine, vnde in secũdo physico. tex.19.dixit Arist. impar & par,& lineam,& rectum,& curuum diffiniri sine motu, & sine materia: nõ autem caro & os,& homo &c.

Tertius vero modus, proprius est huius scientiæ,nam si est aliquod ens ĩmobile sempiternum & separatum a materia ẽm esse,constat quod ad hãc scientiam pertinet,nam physica licet sit theorica versatur tantum circa entia mobilia,vt dictum est,& Mathematica licet sit theorica versatur tãtum circa quantitatem continuam aut discretã, quæ licet vt consideratur a mathematico abstrahat a motu, tñ ẽm eẽ est inseparabilis a materia,vt determinabitur in lib. 7.pertinet ergo ad scientiam priorem & digniorẽ Physic. & mathematica,talis autem non datur nisi hæc scientia,& quoniam entia ĩmobilia sæparata & æterna, sunt maxima & prima entia, & maximum & primum est causa aliorũ, vt dictum est in secundo libro ideo hæc scientia considerat primas & vniuersales causas horũ sensibilium quas in.12.

lib.dicemus substantias abstractas, & præcipue primam.
Cum igitur Metaphysica consideret hmôi entia, necesse est quod eius modus diffiniendi sit omnino sine materia. nam cum vera diffinitio sit indicatiua essentiæ rei diffinitæ si daretur per materiam, nō cōpeteret diffinitio, imo esset falsa, vt declarauimus in libro. 5. tractatu tertio capite sexto, puta si dicerem intelligentia est ens corporeum. sicut si dicerem, animal est ens incorporeum.

Quantum ad quartum aduerte ꝙ Aristo. ex triplici consideratione entis. s. entis mobilis inseparabilis a materia secundum esse & secundum rationem, & entis separabilis a motu & a materia tantum ſm rationem, & entis sæparati ſm esse et ſm rationem, & concludit tria genera philosophiæ theoricæ. s. physicā, mathematicam, & hanc scientiam quam dicit theologiam, quod declarat dupliciter, primo quia si est in aliquo genere rerum aliquod diuinū, maxime in genere entium separatorum, quæ diximus considerari in hac scientia: secundo, quia cum hæc scientia fit honorabilissima, vt declaratum est in procemio, debet versari circa honorabilissimum ens, hoc autem est ens diuinum, conuenienter, dicitur ergo theologia.

Quantum ad quintum aduerte quod ex prædictis imediate oritur dubium. nam si hæc scientia distinguitur a physica & mathematica, quia ille considerant de ente inseparabili a materia, hæc autē de ente abstracto & sempiterno, ergo erit scientia particularis, sicut & ille: ens. n. abstractū sempiternum est vnum determinatum genus entis, sicut & ens inseparabile, cuius tamen oppositum determinatū est in. 4. lib. vbi dictum est hanc scientiam speculari ens inquantum ens, & quæ per se insunt enti, propterea dicta est cōmunis & vniuersalis & prima scientia.

Ad hoc respōdetur quod licet hæc scientia principaliter versetur et vltima intentione circa ens abstractū sempiternum, ex hoc tñ non est scientia particularis, qm̄ entia abstracta sunt causæ & principia totius entis: ex consequenti cōsiderat totum ens, hæc autem ratio deficit in physica &

mathematica, quoniam non solum considerant determinatum genus entis, sed & principia & causæ ab eis consideratæ nõ sunt principia vniuersalia & causæ vniuersalis entis, vt dictum est supra.

Potest etiam dici quod hæc scientia non solum est communis & vniuersalis quia considerat primas & vniuersales causas entis, sed quia considerat non solum entia sæparata & imobilia vt intelligentias, sed & ens vnum & bonum & actum &c. quæ quidem cõmunia possunt dici sæparata secundum esse non repugnanter, nõ enim de necesitate habent esse in materia, aliter non inueniretur ens & vnum & bonum & actus nisi in materia, & hæc ratio etiam deficit in physica & in mathematica, quoniam omnes ens naturale cum sit mobile, & omnis quantitas: quoniam cõsequitur materiam de necessitate non habent esse nisi in materia, patet ergo quod non est necesse hanc scientiam esse particularem, sicut physica & mathematica, est tamen verum quod si nõ daretur nisi substantia naturalis & eius accidẽtia, physica est prima & cõmunis & vniuersalis scientia, quia consideraret de toto ente, & non esset alia scientia prior & honorabilior ea Hæc de primo capite dicta sint.

CAPVT II.

IN secundo capite excludendum est ens per accidens a principali consideratione metaphysici, ad cuius resolutione duo agenda sunt.

Primo ꝙ de ente per accidens non potest haberi scientia, ex cõsequenti hæc scientia vane laboraret circa ipsum, ideo prætermitendum est.

Secũdo, quoniam qualiscunqꝫ cognitio haberi potest de ipso, ideo cum hæc scientia consideret ens inquantum ens, & oẽs diuisiones entis inter quas hæc est prima, entiũ aliud per se, aliud per accidens, ideo congruum est vt ibi consideretur quicqd de ente per accidẽs cognoscibile est, ne apud metaphysicũ remaneat aliquis modus entis penitꝰ intactꝰ.

Quantum igitur ad primum pono hanc conclusionem. De ente per accidens nulla est scientia, hanc probo signo

& ratione, signo quidem sic, si de eo tractaret aliqua scientia: vel illa esset practica, vel theorica, non practica, nā practica, puta edificatoria, licet consideret per se requisita domui: puta talem materiam, talem formā, talem finem, tamē quæ per accidens possunt aduenire domui, puta q vni sit in tristitiam, alteri in voluptatem, vni vtilis, alteri dānosa non consideret, nec potest considerare, a causis enim infinitis hæc accidere possunt, ex consequenti, cognosci non possunt, nec speculatiua non enim geometria speculatur si triangulus est ligneus vel terreus, hæc enim accidunt triangulo, sed cōsiderat quæ per se conueniunt ei, puta qd' est prima figura rectilinea quod hebet tres æquales duob' rectis &c. Ratione autem sic, omnis scientia est de eo quod est ens: q.n.nō est nō ꝯtingit scire ex primo post. sed ens per accidens non est ens, sed potius non ens, & si est ens est magis nomine quam re pro quanto vnum de alio prædicatur, puta dicendo grāmaticum est musicum, & quidem q re non sit ens patet ex hoc q cum ens & vnum sint idem vt probatum est in.4.lib. ens per accidens non magis est ens quam sit vnum, est autem vnum nomine pro quanto vnum de altero prædicatur, copula enim significat vnionem, non autem est vnum re, nulla enim res est quæ constituatur ex albo & musico, licet eidē subiecto inesse possint. Præterea, quæ vere sunt ens, vt animal rōnale & corpus animatum vna generatione generātur, & eodem modo corrumpuntur, dum enim generatur rationale generatur animal, sed quæ sunt ens per accidens non vna generatione generantur, nec simul corrumpuntur: sed diuisim, vt album vna, & musicum alia, ergo entia per accidens magis & verius sunt non entia quam entia, & propterea Pla. non male fecit ordinans artem sophisticam circa ens per accidens. ordinare ipsam circa non ens, Dicebat enim ens per accidens, circa quod desudant sophistæ esse non ens.

Sed dicēs qūo sophistæ versantur circa ens per accidēs.

Respondeo, cum multæ sint fallaciæ maxime versantur circa fallaciam accidentis, per quam propter sui subtilitatē,

multotiens decipiuntur sapiẽtes, prouenit autem hmõi fallacia ex eo quod aliqua sunt ſm se accepta diuersa, & tamẽ aliquo modo vniuntur siue coniunguntur, & ex hoc quod aliquo modo vniuntur creditur quicquid conuenit vni conuenire alteri, vt si arguatur sic, musicũ est diuersum a grãmatico, qm̃ alia scia est musica & alia est grãmatica, & musicũ est grãmaticũ, contingit.n. eundẽ esse musicũ & grãmaticũ, ergo musicũ est diuersum a se non sequitur, quia ĩn maiori est diuersitas per se, in maiori autem est vnitas per accidens: ex qua non potest concludi diuersitas eiusdem a seipso, eodem modo dicendum est ad hũc paralogismum, musicum est diuersum a corisco, quia alterum dicit qualitatem, alterum substantiam, & musicum est coriscus, quia coriscus potest habere musicam, & contingit ꝙ de facto habeat, ergo musicum est diuersum a se. Item non sequitur si sic arguatur quod est: & non semper fuit, est factum, sed grãmaticus est musicus: contingit enim Socrates prius didicisse grãmaticam: & post aliquod tempus didicisse musicam, ergo grãmaticus factus est musicus nõ sequitur, quia maior est vera in iis quæ per se sunt tantum, sed grãmaticum esse musicum non est per se: vt patet, & ideo non sequitur grãmaticum esse factum musicum ad sensum quo intẽdit sophista, intendit enim eandem productionem esse terminatam ad vtrũqꝫ, quod non est verum, quoniam nõ sunt vnum nisi per accidens, & ideo alia productio terminatur ad vnum, & alia ad aliud, si autem essent vnũ per se sicut homo & animal, sophista haberet intẽtum, quoniam eadem productione producitur homo & animal, & homo & vnus homo, & homo & rationale.

Quantũ ad sc̃dm aduerte quod licet de eo ꝙ est ens per accidens non possit haberi certa cognitio, sicut nec de eo quod ponitur infinitum: vel fortuitum, vel vacuum, idest de subtracto, tamen de ente per accidens formaliter sumpto potest haberi cognitio, sicut de infinito, vt patet in tertio Physico vbi diffinitur, & de fortuito, vt patet. in secundo physic. & de vacuo, vt patet in quarto physico. De ente

igitur per accidens formaliter sumpto, duo consideranda sunt, primo, quæ sit eius causa, secundo, quæ sit eius natura et ex iis manifestum erit quare de eo quod fit per accidēs, idest de subtracto non potest habere scientia.

Quantum ad causam, aduerte quod cum omne per accidens reducatur ad per se necesse est entia per se esse causam entis per accidens entia aut per se sunt duplicia, quædā sunt semper eodem modo se habentia, ex consequenti necessaria, non per violentiam, sed quia non possunt se aliter habere vt cōplexa in primo & secundo modo per se, quædam non sunt semper, sed vt in pluribus, vt hoīem generare hominem & non monstrū, hyemē esse pluuiosam: æstatem calidam & serenam, & hæc sunt causa entis per accidens, nam vt inquit Cōmen. in cōmen. quinto quando in eis quæ fiunt pro maiori parte, non fit illud quod innatum est fieri, fit illud quod est per accidens, puta quando homo non nascitur cum quinq; digitis, nascitur monstrum quod dicitur ens per accidens, quoniam est ex defectu eius, quod est vt in pluribus, vnde sequitur quod si omnia essent necessaria & infallibilia, nullum esset ens per accidens. Ad hoc ergo quod saluetur ens per accidens, necesse est dari entia contingentia, quæ licet sint talia pro maiori parte, tamen prout raro fit oppositum dicitur ens per accidens, patet igitur, quod causa entis per accidens est id quod est vt in pluribus inquātum deficit.

Quantum ad naturam entis per accidens, aduerte q͛ de rōne, & quiditate eius est, vt non sit semper, nec pro maiori parte. sic enim esset ens per se, sed raro, & in paucioribus. Ex hoc enim, quod ea quæ sunt, vt in pluribus, aliquādo deficiunt prouenit ens per accidēs, vt si sub cane pluat, est ens per accidens. nam vt in pluribus æstas, et maxime sub calida æstuans, & sicca. et id conuenit æstati per se. Itē quod homo sit albus est per accidēs, vel quod albus sit musicus. qđ autem sit animal, vel risibilis est per se, quoniam hoc est semper, illud autem raro. Item q͛ ædificator ædificet est per se, quod autem sanet aliquem est per accidens,

quoniam vt in pluribus ædificat, raro autem cõtingit ædificatorem esse medicum, & ideo per accidens sanat. Item quod coquus faciat cibum delectabilem est per se. id enim intendit, & vt in pluribus sic facit. quod autem faciat cibũ salubrem est per accidens, quoniam id non intendit inquantum coquus, & raro id facit, vnde sicut ad medicum spectatur per se dare medicinam salubrem, per accidens autem medicinam suauem, sic opposito modo cõtingit in coquo. Ens igitur per accidens proprie dictum est illud quod raro, & præter intentionem euenit. & est a causa interminata, vt declarauimus in libro 5. in tracta. 3. cap. 6. distinguentes hoc nomen accidens et pro rei veritate hoc ens per accidens coincidit cum fortuna, & casu, de quibus manifestum est in. 2. physic. Hæc igitur de ente per accidens formaliter sumpto dicta sint, ex quibus possumus rationem sumere, quare de subtracto non potest haberi scientia. nam omne quod scitur potest doceri, omne qđ potest doceri est semper, vel vt in pluribus. necesse est enim docentem determinare id quod docet, aut quia semper sic est, aut pro maiori parte, aut pro tali tempore, puta in luna noua. qđ autem raro a causa interminata prouenit nó potest determinari. ergo non potest sciri. nam docens medicinam, ideo docet mellicratum esse bonum febricitanti, quia pro maiori parte sibi prodest, quod si raro, et indeterminate sibi proficeret, non posset de eo certa regula fieri, ex consequenti, nec sciri, nec doceri. Hæc de. 2. cap. dicta sint.

CAPVT III.

IN cap. 3. destruenda est quædam opinio, quæ conatur tollere ens per accidens, quod est ens fortuitũ, siue causale, & 4. agenda sunt.

Primo ponentur fundamenta huius opi.

Secundo arguetur contra eam.

Tertio inferetur cõtra dictam opinionem corollarium, per quod sustinetur natura entis per accidens.

Quarto soluentur duo dubia.

Quantum ad primum aduerte quosdam dicere omnia

ordinato cursu sibi succedere, & vnum ex alio de necessitate procedere, vt omne futurum ex aliquo præterito, & fundant se super duas propositiones quas habent pro veris, licet decipiantur. prima est, omne quod fit in mundo inferiori habet causam per se, & determinatam. secunda est, ad qualibet causam per se, & determinatam necesse est sequi effectum, ex his duobus suppositis seqtur causam nunquam frustrari suo effectu, ex consequenti nihil agitur, nisi quod aptum natum est agi. ergo nullum est ens per accidens. Dictum est enim ens per accidens puenire ex eo, q causæ agentes, vt in pluribus aliquando deficiunt.

Quantum ad secundum aduerte, quod Aristo. intendēs destruere hanc opinio. proponit hoc fundamentum, nō in conuenit generari, & corrumpi principia, & causas aliquorum effectuum, & tamen non necessario secundum eū ordinem, & infallibilem successionem producuntur, & corrumpuntur effectus, quoniam possunt impediri, vel ex indispositione materiæ, vel occursu contrarii agentis. Exemplum primi, ex indispositione materiæ, aliquando non nascitur semen seminatum stante virtute actiua sufficienti in semine, & influentia cœli, quoniam terra est non madefacta, vel non culta. Exemplum secundi, palea sicca approximata igni nō comburitur, quoniam aquā superinfunditur, ex hoc fundamento sic arguit Aristo. si omnis effectus habet causam per se, & ad illam positam per successionem causarum, necessario sequitur effectus, ergo omnia de necessitate euenient, ita q nihil cōtingens, nihilq; liberū erit & de quolibet futuro erit verū determinate dicere, erit vel nō erit, hoc autem est falsum, quoniam vt inquit Cōmen. in commen. 7. id est contra intellectum, & sensum, consequentiam sic deducimus, si omne quod fit habet causam per se, ad quam necessario sequitur effectus, sumo aliquod futurum, puta granum seminatum nasciturum, & quæro, aut habet causam positam in præterito, vel in præsenti. ad quam secundum te necessario sequitur aliud quod respectu sequentis erit causa, & ad illam aliud, & ad illam aliud,

& sic per cõnexionem causarũ sibiinuicem succedentium, tandem deuenietur de necessitate ad effectum futurũ, cuius iam causa est posita, & sic erit verum dicere ét de praesenti, nunc determinate hoc erit, quoniam tẽpus medium inter praesens.nunc & illud, in quo effectus producetur est finitum, ex consequenti tandem totum cõsumetur per ordinatam successionem causarum, si autem causa non ponitur determinate erit verum dicere, quod non erit, & vt manifestius fiat, ꝙ dicimus, proponitur hoc futurũ, Socra. occidetur, & deducitur ex fundamentis huius opinio. ꝙ de necessitate occidetur, & ponatur causa suae occisionis, quia exiuit de nocte domo. ad quod secundum hanc opinio. sequitur de necessitate aliud, puta quod fuit inuentus ab inimico, ad hanc inuentionem sequitur vulneratio laetalis. ad hãc sequitur mors. est ergo verum determinate dicere, q̃a Socra. exibit domo inuentus erit ab inimico, q̃a erit inuentus vulnerabitur, quia vulnerabitur occidetur. huius autẽ effectus. s. exibit domo ponitur causa praecedens, puta quia volet haurire aquam, & huius etiam ponitur causa praecedens, puta quia sitiet. & huius etiam ponitur causa praecedens, quae tandem demonstrabitur in praesenti, vel fuisse in futuro, puta quia heri comedit salsa, vel nunc comedit, & sic a prima causa iam posita, decurrendo ordinate per causas medias, de necessitate deuenietur ad occisionẽ Socra. Idem intelligendum est de quolibet futuro contingẽti singulari. & sic patet quod omnia de necessitate eueniet, quia non est maior ratio de vno contingenti, q̃ de alio.

Quantum ad tertium, aduerte ꝙ cum sit stultum ponere omnia euenire ex necessitate, manifestum est ꝙ non omne futurũ habet omnem suã causam per se, licet enim effectus futuri assignari possint aliquae causae per se, tamen non est necesse eas reduci ad aliquam primam causam per se, ĩmo illa prima aliquando erit per accidens, & casualis, verbi gratia occisio Socra. habet causam proximã per se. s. quia laetaliter vulneratus, & haec reducitur ad causam per se. s. quia incidit in latrones, haec autẽ non reducitur in cau-

sam per se. quod enim inciderit in latrones non datur determinata causa, sed potuit esse ab infinitis causis. & ideo per accidens, & casualiter incidit in latrones. nam licet Socra. intenderet ire ad talem locum, puta ad puteum, & latrones intenderent ire ad eundem locum, tamẽ fuit mere per accidens, & præter intentionem, ꝙ simul concurrerint in eodem loco, vnde patet quod prima causa occisionis Socra. fuit nõ per se, sed per accidens, a qua prouenit effectus per accidens, qui dicitur ens per accidens. s. ipsa occisio. falsa ergo sunt fundamenta reprobate opinio. s. omne qđ fit in mundo fit a causa per se, ita ꝙ & prima, & omnes intermediæ sint causa per se Item quod a causa per se infallibiliter, & de necessitate semper sequatur effectus, quoniam multæ causæ per se impediri possunt, vel defectu materiæ, vel concursu contrarii agentis, vt diximus supra.

Quantum ad quartum, aduerte ꝙ circa prædicta oriuntur duo dubia, primum est, quoniam dictum est immediate, ꝙ nõ est necesse reduci omnem effectum in causam per se, sed prima illius causa poterit esse per accidens, vt exemplificatum est in occisione Socra. dubitatur, ad qđ genus causæ, illa reducitur an ad materiam, an ad efficientem, an ad finalem, de formali nõ potest esse dubium, quoniam in generatione effectus ipsa forma est finis. vnde si talis reductio fit ad causam finalem fit consequenter ad causam formalem, put forma est finis. Hoc dubium mouet quidem Aristo. in tex. sed pertransit nõ respondens, innuens quod recurrendum est ad determinata in. 2. physico. tex. 65. vbi determinauit casum, & fortunam, quæ sunt causa per accidens reduci ad causam efficientem, quoniam fortuna est in his, quæ fiunt per intellectum, & casus in his, quæ fiunt per naturã, sed intellectus, & natura. i. agens naturale sunt in genere efficientis, ergo &c. propter hoc igitur, vt inquit Commenta. in cõmen. 10. dimisit hic loqui de hoc dubio, vt pote determinatum in Physi. secundum est, quare Aristote. arguens contra negantes ens per accidens formauit, & deduxit consequentiã, & tamen nõ probauit falsitatem

consequentis.s.q̧ falsum sit omnia euenire de necessitate. Ad hoc dico, sicut ad præcedens, quoniam id iam declarauerat in fine primi Peri her. vbi inqt, si omnia de necessitate eueniunt, iam nõ expedit consiliari, neq; negociari, consiliamur enim nõ in necessariis, sed in his quæ possunt alio, & alio modo fieri, sed si omnia de necessitate eueniũt, non possunt aliter se habere. Item negociamur credentes, quod nisi sic, vel sic operemur, nõ consequemur finem intẽtum, sed si omnia ex necessitate eueniũt, siue opemur, siue non consequemur finem intentum. ergo vanum erit negotiari, stulta est igitur hæc opin. quoniam aufert omnem moralitatem, quæ fundatur in actu libero, & legem præmiatiuam, ac punitiuam. sicut enim in naturalibus, sic in necessariis non est meritum, nec demeritum, ex cõsequenti nec præmium, nec pœna. Item aufert motiuum omnis honesti laboris, & constituit hominum genus in totali ocio. Tenẽdũ est ergo, quod vltra ens necessarium, & ens, vt in pluribus datur ens cõtingens, & ens p̱ accidens, de quo sufficit.

CAPVT QVARTVM.

IN cap. 4. excludendum est ens, verum a principali consideratione metaphysici. & tria agenda sunt.

Primo qualiter dicatur hoc ens.

Secundo in quo est, an in rebus, an in aĩa, siue in mente.

Tertio assignaꝛ ratio, quare ẽ prætermittendũ a meta.

Quãtum ad primum, aduerte q̧ ens verum, & non ens, vt falsum est significatum propositionis veræ, & propositionis falsæ, & designatur per copulam verbalem affirmatam, vel negatam, vt cum dicimus. hæc propositio est vera, homo est animal, quia significat sicut est. & hæc est falsa, homo nõ est animal, quia significat aliter, q̃ sit, & huiusmodi ens nõ est in terminis icomplexis, vt declaratum est in primo Peri her. sed tm̃ in propositione affirmatiua, quæ dicitur compositio, quia componitur prædicatum cum subiecto, vel quia signat prædicatũ in esse subiecto, & in propositione negatiua, quæ dicitur diuisio, quia signat prædicatum remotum a subiecto, & huiusmodi ens verum, &

non ens falsum circundat omnem contradictionem, quoniam necesse est, vt probatum est in 4.lib. vnam partē esse veram, & alteram falsam, sed differenter in terminis repugnantibus, & in terminis nō repugnantibus. nam in terminis repugnātibus affirmatiua est falsa, vt homo est asinus, & negatiua est vera, vt homo nō est asinus, in terminis autem non repugnantibus, sed cōiunctis adinuicem affirmatiua est vera, vt homo est animal, & negatiua est falsa, vt homo non est animal, & hoc est regulariter verum in materia necessaria, siue naturali, & in materia remota, sed in materia contingenti, sufficit ꝙ si affirmatiua est vera, negatiua est falsa, & si negatiua est vera affirmatiua est falsa. & ratio huius est, quoniā in materia contingenti termini non sunt necessario cōiuncti, nec necessario disiuncti. nā Socrates pōt esse diues, & potest non esse diues. si tamen hæc est vera, Socrates ē diues, hæc erit falsa, Socrates nō est diues, & si hæc ē vera, Socrates nō est diues affirmatiua erit falsa.

Sed dices, si huiusmodi ens est tantum in propositione, siue affirmatiua, siue negatiua. cum ꝓpositio sit quoddam compositum ex prædicato, & subiecto, nec possit intellectus ꝓpositionē formare, nisi intelligat subiectum, & ꝑdicatū, q̄ritur an simul vtrunq; intelligat, an separatim. i. vna ītellectiōe, vel distictis, q̄rū vna cōsequēter se habet ad aliā.

Huic quæsito Aristo. non respondet hic. sed dicit quod de hoc est alius sermo. s. in lib. 3. de anima. ex quo pōt trahi responsio ad hoc. nam in. 3. lib. de anima. tex. 23. loquēs Aristo. de prima, & secunda operatione intellectus, intendit quod si intellectus intelligit partes alicuius diuisibilis, puta duas medietates lineæ, inquantum sunt vnum in linea, quam cōponunt intelligit eas simul, quia per modū vnius. si autem intelligit eas inquantum ab inuicem distinguuntur, & vnamquāq; secundū se tunc intelligit eas seorsum, & separatim. i. distinctis intellectionibus, quia tunc intelligit plura per modum plurium, sic in proposito quæsito, si intellectus intelligit subiectum secundum se, puta hominem, & prædicatum, vt animal, ītelligit ea seorsum, & di-

stinctis intellectionibus, quæ erunt duæ distinctæ apprehensiones duorum terminorum incóplexorum. si autem intelligit ea, vt sunt vnum. i. vt componũt hãc propositionem, homo est animal, sic intelligũtur simul, & vnica intellectione, quæ est secunda operatio intellectus.

Quantum ad secundum aduerte, quod cum verum, & falsum sint circa compositionem, & diuisionẽ intellectus, & operatio intellectus, vtpote operatio imanens sit tãtum in intellectu. patet quod verum, & falsum sunt in intellectu, & non simpliciter, quoniam nõ est in prima appræhensione, nec in diffinitione, sed in secũda opatione. & ex hoc patet, quod verum, & falsum distinguuntur a bono, & malo, quoniam hæc sunt in rebus. nã res dicitur bona inquantum habet pfectionem sibi debitam. mala autem inquantum deficit a perfectione sibi debita. vnde oculus conuenienter videns est bonus. si autem est cæcus est malus. verum autem & falsum sunt in cognitione. nam si res cognoscitur vt est, est vera cognitio, si aliter, q̃ sit, est falsa cognitio. cognitio autem nõ est in re cognita, sed in cognoscente, sicut visio in vidente. ergo verum & falsum non sunt in rebus, sed in mente. i. intellectu cognoscente. vnde inquit Commen. in commen. 8. verum, & falsum sunt in cognitione, & bonum, & malum sunt in materia, & nullum entium, quæ sunt in cognitione dicitur esse simpliciter, sed secundũ quod est extra animam. De vero igitur & falso qualiter sint, & in quo sint, hæc dicta fuerint. Reliqua aũt considerada circa huiusmodi ens pro quanto spectat ad metaphy. pertractabimus in fine. 9. lib. huius solẽtiæ. Dixi autem prout spectat ad metaphy. quoniam directa eius consideratio ad logicum pertinet, vnde & subiectum in ea ponitur ens rationis. i. ens in anima, quod Aristo. hic nominat ens verum, cui opponitur falsum, vtrum autem sit in re veritas, & in prima operatione, & in diffinitione diximus in tracta. de transcenden. de opinione Heruei, & B. Tho.

Quantum ad tertium, aduerte quod philosophus hac principali ratione excludit ens verum ab hac scientia, ita. s.

quod non debet esse de principaliter consideratis ab ipso. nam hoc ens, vt diximus consistit in compositione, & diuisione. non quidem qualis inuenitur in rebus, sed in intellectu componēte terminos incomplexos, vel diuidente, pro vt cóparat vnum ad alterum, vel idem ad seipsum, vt ad alterum, talis autem cōpositio, & diuisio sunt operatio intellectus, sed eiusdem scientiæ est considerare de potentia, & actu eius, & proprietate consequente actum. nam considerans de luce solis considerat de illuminatione, & calefactione, quæ consequitur illuminationem. liber autem de anima, vt patet in. 3. lib. cōsiderat de intellectu, & actibus intellectus. ergo ad ipsum spectat considerare de vero, & falso. Hac igitur ratione dimittatur a metaphysico, sicut & ens per accidens, licet alia ratione. Diximus enim dimitti ens per accidens, quoniam habet causam interminatam, ex cósequenti in cognoscibilem, verum autem, & falsum, quoniam sunt passio mentis. i consequuntur operationem mentis. Tu tamen aduerte, quod licet, vt sunt passio mentis spectent ad scientiam de anima, tamen vt sunt ens rationis spectant etiam ad logicum. Potest tamen & alia ratio assignari, propter quam tam ens per accidēs, q̄ ens, verum relinquenda sunt a metaphysico. nam vtrunq; est circa ens per se, ens enim per accidens, prouenit ex concursu duorū, quorum vtrunq; secundum se acceptum est ens per se, puta musicum est ens per se, ædificator est ens per se, quod autem in eodem subiecto conueniant est ens per accidens. Itē intellectus facit compositionem, & diuisionem circá res p̄dicamentales, vt homo est substantia, albedo est color &c. circa quam compositionē, & diuisionem stat verum, & falsum, vt diximus, res autē prædicamētales sunt entia per se. Si igitur metaphysicus sufficienter pertractauerit de ente p̄ se, ex consequenti manifestum erit de ente per accidens, & de ente vero, non ergo est necesse, quod particularem considerationē faciat de eis, sed satis erit, si cōsiderabit de ente per se vniuersalissime sumpto, p̄scrutando ipsius causas, & principia, & hāc speculationē incipiemus in libro septimo.

EPITOME

SVPER SEPTIMO LIBRO METAPHYSICÆ.

QVONIAM Ens est subiectum metaphysicæ, & ab eius cõsideratione abiiciemus ens per accidens, & ens in anima, restat vt consideremus de ente per se, quod est extra aĩam, quod quidem diuiditur. s. per corporeum, siue materiale, & incorporeum, per actũ, & potentiam, per vnum & multa. De ente materiali agendum est in. 7 &. 8. lib. de act. & potentia, in. 9. de vno & multo in. 10. de entibus incorp. quæ sint primæ, & vniuersales causæ entis corporei in lib. 12. in quo cõplebitur cõsideratio primi philosophi. & quoniam ens materiale dicitur de substantia, & accidente existente in substantia materiali. & potest pertractari modo logico, & modo reali. vtroq; modo pertractandum est, quoniam vt diximus in quarto lib. logicus, & metaphysi. consimiles sunt in subiecto de omnibus, inconsiderãt. prima igitur consideratio erat logica, & fiet in lib. 7. secunda erit realis, & fiet in lib. 8. intendens ergo resolute, & ordinate procedere perstringemus totam intentionem Aristot. in hoc. 7. lib. in vnico trac. quem diuidemus in. 10. cap.

Primo quod de ente dicto de subiecto, & accidente sufficienter pertractabitur, si de substantia pertrac. fuerit.

Secundo, q̃ de substantia sensitiui prius determinã. est.

Tertio de quod quid est, ex quib. prædic. constituitur.

Quarto de quod quid est, quorum est, an substantiarum tantum, an accidentium, an vtriusq;.

Quinto si quod quid est identificatur ei, cuius est.

Sexto

Sexto si quiditates rerum sinsibilium generantur a formis, siue ideis separatis.

Septimo ex quibus partibus constituitur quidditas substantiæ sensibilis.

Octauo quod quid est substantiæ sensibilis ex partibus constitutum est vnum.

Nono quod vniuersalia non sunt substantiæ, nec sunt substantiæ a singularibus separatæ, nec ipsæ ideæ Platonis possunt diffiniri.

Decimo substantia: quæ est ipsum quod quid est: causa, & principium.

CAPT I.

IN primo cap. declarandum est, quod ad habendam notitiam de ente sufficiet tractare de substantia. 4. igitur agen. sunt

Primo: q̄ substan. est primum, & principaliter ens.

Secundo q̄ est prior acciden. notitia: tẽpore, & natura.

Tertio q̄ de sola substantia agendum est, & id sufficiet ad habendam notitiam de ente vniuersali.

Quarto quid determinandum sit de substan. s̄m opiniones antiquorum, & secundum opinio. Aristote.

Quantum ad primum ponitur hæc conclusio, cum ens dicatur multipliciter. s. de eo quod est quid. i. de substantia, & de quãto, & quali, & de aliis prædicamentis accidentiũ. ens qđ signat substantiam est primũ ens. & probatur ratione, ac signo, ratione quidem sic, substantia est ens per se: & simpliciter. accidens autem est ens: secundum quid, & in ordine ad aliud. i. ad substantiam. ergo substantia est primum ens. antecedens sic probatur, quæ significat substantiam dicunt quid est aliquid absolute, puta quid est homo, aut lapis, aut deus, quæ autem significãt accidens nõ dicunt quid aliquid sit, sed quale quid, aut quãtum quia, per quod significatur esse ens secundum quid. Item substantia non respicit accidens, sed econuerso, propter quod accidens non est ens, nisi quia est entis, puta quia est qualitas, aut quantitas substantiæ. ergo accidens est ens in ordine ad aliud, quod

est substantia. consequentia vero manifesta est. nam omne simpliciter prius est eo, quod est secundũ quid, & quod est per se prius est, eo quod est quid aliud, vel per aliud. nã secũdum quid, & per aliud supponit id, quod est simpliciter, & per se, ergo &c. si ergo sic, si sumantur accidentia in abstracto, vt vadere, & sanare, & albedo, et nigredo, dubitatur si sunt entia, uel non. si autem sumantur in cõcreto nõ dubitatur. ratio autem dubitationis est, quia in abstracto sumuntur sine subiecto, a quo nõ sunt separabilia. & propterea in abstracto videntur, non entia. in concreto autem sumũtur cum subiecto, quod est substantia, & per subiectum videntur habere esse quoniam accidentis esse est inesse. manifestum ergo est primum ens esse substantiam, & per eam accidentia sunt ens, & ea remota non sunt ens, primum ergo & per se, et simpliciter ens est substantia.

Quantum ad secundum pono hanc conclusionem, substantia est prior accidente, natura, tempore, & cognitione, natura quidem, quoniam accidentia pẽdent ex substantia, ex eo enim q insunt entia sunt, nõ autem econuerso, quoniam fundamentum a fundato non pendet, tempore autem, quoniam nullum accidens potest inueniri sine substãtia, cum sit inseparabile a substantia, in latitudine autẽ substantiarum non inconuenit inueniri subiectum sine accidẽte, vt est primum principium, in quo quicquid est substantia est, vt dicetur in lib. 12. cognitione vero. quoniã et pri' diffinitur, & prius cognoscitur. quidem quod prius diffiniatur, patet, quoniam accidens diffinitur per substantiam, & nõ econuerso. nam sicut non est ens, nisi per substantiam, vt dictum est, sic non potest diffiniri, nisi per substantiam, cum diffinitio declaret naturam diffiniti, sicut est. id autem per quod aliquid diffinitur est prius eo. diffinitione, vt animal hoie, quod aũt prius cognoscatur patet, quoniam quãdo scimus aliquid per prædicamenta substantialia magis sciamus, quam quando per accidentalia. magis enim notificatur nobis homo per esse corpus animatum sensitiuum rationale, q̃ per esse magnum: calidum, album &c. Item ma

gis ſcimus rem cognoſcendo quid ſit: q̃ cognoſcendo quā-ta qualiſq; ſit, ſed non cognoſcimus quid ſit, niſi per prædicamenta ſubſtantialia, vt dicemus infra. ergo &c. & quidẽ ꝙ magis cognoſcamus rem, cognoſcendo quid ſit, q̃ quocũque alio modo, patet ex eo ꝙ & accidentia putamus ſcire quando ſcimus quid ſunt. patet ergo ſubſtantiam eſſe priorem cognitione q̃ accidentia. Tu tamen aduerte, ꝙ ratio Ariſto. videtur probare de prioritate cognitionis, non quidem tempore, ſed perfectione, vt ſit ſenſus, ꝙ cognoſcere rem per ſubiectũ eſt perfectius, q̃ cognoſcere per accidens. vtrum vero ſit verum de prioritate cognitionis, quo ad tẽpus determinabitur in. q. noſtris.

Quantum ad tertium ponitur hæc concluſio, pro conſideratione entis vniuerſalis ſufficit determinare de ſubſtantia. nam & antiqui quærẽtes naturam entis circa ſolas ſubſtantias laborabant, inueſtigantes ſi oium eſſet vna ſubſtã tia, vel plures, & aliqui ponebant vnam, vt qui poſuerunt tantum vnum principium materiale, aliqui plures, aliqui finitas, aliqui infini. & has opinio. perſtrinxim⁹ in primo lib. volens igitur Ariſto. imitari antiq. in hoc dicit, quapropter nobis maxime, & primum, & ſolum, vt eſt dicere de ſic ente. i. de ſubſtantia ſpeculandum quid ſit, & id rationabiliter facit, quoniam cum ſubſtantia ſola ſit ens abſolute, de ea ſola abſolute ſpeculandum eſt, & cum accidentia non ſuper entia, niſi per ſubiectum nõ cognoſcuntur, niſi per ſubſtãtiam. ſicut enim res habet ſe ad eſſe: ita ad cognoſci, patet ꝙ cognitio accidẽtium eſt participatio cognitionis ſubſtantiæ, ſicut eſſe accidentis eſt participatio eſſe ſubſtantiæ, ex conſequenti cognita natura ſubſtantiæ cognita, & natura accidentis quantum ſpectat ad primum philoſophũ. pro conſideratione ergo entis vniuerſalis quaſi ſufficit, & determinare de ſola ſubſtantia.

Quantum ad quartum, aduerte ꝙ aliquas eſſe ſubſtantias manifeſtiſſimum eſt, vt animalia, & plantas, & naturalia corpora, vt ignem, & aquam & terram. & horum partes: vt cœlum, & aſtra: de tribus autem non eſt manifeſtũ

vt de magnitudinibus: de numeris, de speciebus rerũ sensi bi. & nõ solum est imanifestum, an sint substantiæ, sed an sint separatæ ab his sensibilibus, vel non. Circa hmõi enim sunt opposite scientiæ, vt manifestauimus in. 5. libro huius scientiæ, vt igitur perfectam habeamus notitiam de substã tia, perscrutandum est in seq. primo quidem de substantia sensibili, quam manifestum est esse substantiam, vt elemẽ ta, & elementata, & cœlum &c. secundo si mathematica: & species sunt substãtiæ, & an separatæ, vel non. tertio posito, ꝙ nec mathematica, nec ideæ sint separatæ. vtrum dentur præter substantias sensibi. aliquæ substantiæ separatæ imateriales eternæ. & hoc determinabitur in lib. vlti. huius scientiæ. hæc de primo cap.

CAPVT II.

IN secundo cap. declarandum est: ꝙ de substantia sensitiui, & materiali prius determinandum est. & cum diui datur in materiam: & formam, & cõpositum prius determinandum est de forma, sic ergo procedendum est.

Primo resumemus distinctionem de substantia.

Secundo ponetur hæc cõclusio relictis aliis modis prius agendum est de substantia sensibili.

Tertio ponetur hæc conclusio, licet hæc substantia sensi bilis diuidatur in materiam, & formam, & compositum re licto composito, & materia prius agendum est de forma.

Quantum ad primum: aduerte ꝙ pro nunc solent assignari. 4. modi. primo dicitur substantia ipsum quod quid est. i. quidditas, & essentia rei, vt animal rationale est substã tia hominis. & hic modus est verus. secundo dicitur de vni uersalibus. s. de speciebus, quas dicunt platonici esse substan tias, & separatas a singularibus. & hic modus est falsus, & improbabitur infra. tertio de primis, & vniuersalissi. generibus, quæ apud Plato. & Pytha. dicuntur ens: & vnum, de quibus disputabimus in. 3. lib. in. c. 11. & hic modus est fal sus: & vltra determi. quam fecimus in. 3. lib. reprobabitur etiam infra. quarto de subiecto. i. de substantia particulari, quæ dicitur prima substantia, de qua alia. i. superiora: & ac

cidentia prædicantur. ipsa autem de aliis non prædicatur, nisi indirecte, vt homo est Socra. vel per accidens: vt musicus est Plato, & hic est verus modus, & confessus ab omnibus. vnde & in prædicamentis dicitur esse maxime substantia. & est illa quæ ad sensum nota est.

Quantum ad secundum, aduerte q cum sit nobis innata via procedendi a notioribus nobis conuenienter prius, de quarto modo substantiæ determinãdum est. nam cum substantiæ sensi. particulares subiaceant sensui sunt notiores nobis, etiam q sint minoris nobilitatis, & entitatis, ex consequenti per eas habebimus viam procedendi ad notiora naturæ, quæ sunt maioris nobilitatis, licet sint a sensu remota. vnde sic contingit in practicis, quod ex singularibus bonis peruenitur ad consequutionem boni vniuersalis, vt patet in regimine ciuitatis, & in arte medicandi, in qua ex sanatione membrorum particularium peruenitur ad sanationem totius, sic in speculatiuis ex notitia substantiæ particularis peruenimus ad notitiam substãtiæ vniuersalis, & ex notitia horum sensib. perueniemus ad notitiam substãtiarũ insensib. quæ digniores, & notiores sunt sm naturã, vt declarauimus in lib. 2. cap. 1. & hæc notitia præbebit nobis viam ad ea, quæ pertractanda sunt in vltimo libro.

Quantum ad tertium, aduerte quod substantia sensibilis tria dicit. s. materiam, vt cuprum, & formam, vt figuram puta Mercurii, & compositum puta statuam, et comparando formam materiæ, & composito: declarandum est formam esse priorem magis ens, quã materia. & similiter eã esse priorem composito. deinde reprobãda est opin. antiq. qui arbitrabãtur solam materiam esse substantiam, & maxime substantiam: demum declarandum est, q relicta materia, & composito prius agendum est de forma. Quod igitur forma sit prior, & magis ens, q̃ materia. cõstat ex hoc, quoniam vt inquit Cõmen. in cõmen. 7. materia est in potentia, & forma est in actu: sed vt determinabitur in lib. 9. & in. 12. actus simpliciter loquendo est prior potentia. nihil enim reducitur de potentia ad actum, nisi per aliquod

extra ens actu, ergo &c. eadem ratione est magis ens q̃ materia, quoniam propter formã materia est ens. ordinatur enim ad formam, vt potẽtia ad actum. ergo formæ est magis ens. ex illo propter quod vnũquodq; &c. eadem ratione forma est prior composito, quoniam non est actu: nisi per formam, & tam forma, q̃ materia sunt principia compositi. principium autem est prius principiato, vtrum autẽ sit magis ens, & in quo sensu, q̃ compositum determinabitur in. q. nostris. Visa comparatione facta inter partes substantiæ sensibilis secundum ordinem prioris, & posterioris reprobanda est antiq. opin. qui credebant solam materiam esse substantiam: q; oẽs formas esse accidentia, quorum ratio fuit hæc. si a re sensibili, puta lapide auferantur omnia quæ constat non esse substantias, sed dispositiones, vel affectiones, vel viam ad substantiam, vt magnitudo, qualitates, & motus, siue generationes. patet q; nihil remanet, nisi materia, ex qua res est, puta terra, vel aqua &c. et id maxime apparet in artificiatis. ergo videtur materia sola esse substantia. & maxime substantia. nam ex conditionibus attributis materiæ, vt diximus in. 1. lib. in tract. 2. in cap. 2. sunt iste, q; sit vltimum, in quod omnia resoluũtur. et q; tã in generatione, q̃ corruptione permaneat secundum substantiam: licet formæ, & dimensiones, & qualitates varientur. hac ratione igitur visum est antiquis solam materiam esse substantiam. Sed cõtra eos arguitur, & vt ratio nostra euidentior sit contra eos, declaratur prius, quæ sit natura materiæ. nam ex ignorantia eius peccauerunt antiqui. non enim cognouerunt dari primam materiam, quæ sit ens in pura potentia, sed credebant ipsam esse ens actu, ex quo fierent omnia, puta aquam, aerem &c. & ideo ignorauerunt mutationes substantiales, vt clare habetur in primo de generatio. Aduerte igitur secundum Arist. materiam primã esse talis naturæ, quod non est quid. i. substantia, nec quantitas, nec qualitas, nec ens cuiuscũq; prædicamẽti. s. in actu, sed est in potentia omnia ista. 10. prædicamenta. est enim receptiua formæ substãtialis: per quam fit substantia actu,

& est receptiua quãtitatis, per quam fit quãta actu, & sic de aliis, & esse eius aliud est ab vnoquoq; eorum, quæ recipit, qm̃ vt declaratum est in. 1. physic. necesse est subiectũ motus: & mutationis alterum esse ab vtroq; termino. materia autem ponitur subiectum motus, & mutationis: vt declaratum est in. 1. physi. & declarabitur infra, ergo &c. & aduerte q licet natura materiæ sit alia ab vnoquoq; receptorum. in ea tamen oĩa prædicantur de ea. hoc quidem modo, q omnia accidentia prædicantur de substantia, quæ est actu, vt homo est quantus qualis similis agens, patiens &c. substantia autem actu prædicatur de materia, non quidem s̃m se, sed concretiue sumpta, vel denominatiue. nam hæc esset falsa materia est homo, qm̃ sola materia non dicit totam essentiam hoĩs, sicut hæc esset falsa, hõ est quantitas, sed hæc est vera, hoc materiatum. i. hoc, cuius pars est materia est homo, sicut hæc est vera, homo est quantus. i. est ens cui inest quantitas. ex hoc autẽ modo prædicandi vult ĩnuere Aristo. quod sicut accidentia sunt aliud a substantia, de qua prædicantur denominatiuæ: ita substantia actu existens est aliud a materia de qua prædicatur denominatiuæ ex cõsequenti materia non est tota substantia rei. Et aduerte, quod vt inquit Cõmẽ. in cõmẽ. octauo sermones quos hic induxit Arist. sunt logici & famosi. In octauo lib. loquemur de forma & substantia materiæ modo demõstratiuo.

Declarata materiæ, nam probandum est quod nõ sola nec maxime est substãtia, imo quod & compositum & forma sunt magis substãtia, nam esse separabile & esse hoc aliqd sunt conditiones substantiæ, substantia enim cũ sit prior accidente est ex natura sui inquantum substantia separabilis ab accidente, & est hoc aliquid demonstratum, quod nõ cõpetit alicui generi accidentium: significat enim aut quãtitatem aut qualitatem &c. sed hæc magis conueniunt cõposito & formæ, nam compositum habet esse per se, & est actu, & completũ in natura sua, ideo habet esse separatum a quocũq; alio cõposito, & hoc est aliquid demonstratum, forma vero licet non habeat esse per se completa substan-

tia, cum sit pars, tamen cũ sit actus est causa composito qđ sit actu et sit hoc aliquid, hæc autem non conueniunt materiæ ratione sue potētialitatis, ergo &c. His præhabitis declarandum est quod pro nunc relinquēda est substantia cō posita & materia, & incipiendum est a consideratione formæ, nam si de priori prius agendum est: constat non incipiendū esse a cōposito cum sit posterius suis principiis quæ sunt forma & materia. Præterea, ipsum cōpositum est substantia manifesta, subiacet enim sensui, & omnes antiqui cō fitentur hmōi sensibilia composita esse substantias, & ideo in eius cognitione nō est, primo ĩmorandum, sed in eo de quo dubitatur multum propter sui ineuidentiam, hoc autem est forma, quoniam formæ rerum sensibilium non subiacent sensui.

Et si dicas, quare prius considerandum est de forma q̃ de materia, cum circa vtrãq; sint multa dubia.

Dico ꝙ ideo fit: quoniam materia quoquo modo cognita & confessa est ab omnibus esse substantiam, formam autem non. Dico quoquo modo, qm̃ & si ab omnibus nō fuerit cognita prima materia, tamen quod vnusquisq; ponebat materiam illud confitebatur esse substantiam, Circa *igi*tur formã vt circa rem magis dubitabilem prius ĩmorandum est. Hæc de secundo cap. dicta sint.

CAPVT III.

IVxta ordinem præpositum agēdum est de forma substãtiæ sensibilis. Sed aduerte quod hmōi forma potest sumi pro forma partis, vt anima, vel forma lapidis, & potest sumi pro quidditate vel essentia rei: vt humanitas: lapideitas &c. & hæc iterum potest dupliciter considerari.

Primo in abstracto. & dicitur forma totius.

Secundo: in concreto: & dicitur significatum diffitionis, vt esse animal rationale est quidditas hominis.

Nam facta interrogatione quid est homo. Respondetur quod est animal rationale, vnde apud Aristo. esse animal rationale est quod quid est homo. In hoc igitur lib. agendũ est de forma in hoc vltimo sensu: vnde pertractabitur sub

hoc titu. quod quid eſt. Sed aduerte, quod ly quod quid eſt apud philoſophum realem ſumitur pro ſignificato diffinitionis, quod eſt ipſa quidditas, vel eſſentia, vel ſubſtātia rei, apud logicum ſumitur pro diffinitione indicant eſſentiam per prædicata eſſentialia. In hoc. 7. libro pertractatur modo logico. In octauo autem modo reali, & ideo in hoc ſeptimo libro procedētes modo logico acturi de quod quid eſt, ideſt de diffinitione, conſiderabimus in hoc cap. ex quibus prædicatis conſtituitur, pro cuius reſolutione ponuntur tres concluſiones.

Prima concluſio, Quod quid eſt non cōſtituitur ex prædicatis per accidens, & probatur, quod quid eſt rei eſt illud per quod reſpondetur ad interrogationem factam per qd, ſed ſecundum prædicata per accidens, nō conuenieter reſpondetur ad interrogationem de quid, ſi enim interrogo quid tu ſis, & reſpondes quod tu es muſicus, male reſpondes, nam dum īterrogo quid tu ſis, quæro de eſſentia & natura tua, conſtat autem quod eſſentia muſici non eſt eſſentia tui, muſica enim qualitas eſt, tu es ſubſtantia, cum igitur per quid quæram quid tu ſis ſecundum teipſum intrinſece, & non ſecundum aliquod extraneum, non eſt reſpondendum per prædicata accidentalia, ergo quod quid eſt non conſtituitur ex prædicatis per accidens.

Secunda concluſio, Nec conſtituitur ex prædicatis per ſe, quæ tamen ſunt in ſecundo modo per ſe quales ſunt proprietates & paſſiones. nam prædicatum per quod reſpondetur ad quid dicit eſſentiam eius de quo fit interrogatio, puta ſi quæro quid eſt homo intendo quærere quæ natura & quæ res ſit homo, & ſi reſpondetur quod eſt animal ſenſus eſt, ea res vel eſſentia, quæ eſt animal eſt ea quæ eſt homo, ſed prædicata per ſe in ſecundo modo non dicunt eſſentiam eius de quo fit interrogatio per quid, immo aliam, nam hæc eſt per ſe, ſuperficies eſt colorata, & tamen vt conſtat aliud eſt eſſe ſuperficiem, quoniam id ad quantitatem pertinet, & aliud eſſe coloratum, quoniam id ad qualitatem ſpectat, ergo &c. Præterea, quod prædicata

per se in secundo modo non dicant eādem essentiam cum subiecto de quo fit iterrogatio per quid, sic probatur, cum contingat eidem assignari multas passiones, vt superficiei passiones sunt coloratum, asperitas, lenitas, si dicuntur eandem essentiam cum superficie, ergo inter se erunt idē, quod est manifeste falsum. nam asperum & lenæ contraria sunt, cōsequentia patet per illud principium quæcunque vni & eidem sunt eadem inter se sunt eadem. Patet ergo quod quid est non constitui ex prædicatis per se in secundo modo per se.

Tertia cōclusio quod qd est cōstituitur ex prædicatis per se in primo modo, quæ dicuntur prædicata essentialia siue quidditatiua. nam cum sit necesse quid quod est constare ex aliquibus prædicatis & non constet ex his quæ sunt per accidens, nec ex iis quæ sunt per se in secundo modo, restat ex sufficienti diuisione quod constet ex iis quæ sunt per se in primo modo, & id rationabiliter, nam cum diffinitio dicat rei essentiam, necesse est eam constare ex prædicatis magis intimis & essentialibus, hæc autē sunt in primo modo per se, vt declaratum est in posterioribus analyticis. ergo &c. Hæc de hoc.

CAPVT QVARTVM.

IN hoc quarto capite videndum est quæ possint habere quod quid est, idest quorum potest esse diffinitio, & pro resolutione agemus quatuor.

Primo, quod eorum quæ sunt ens aut vnum per accidēs non potest esse diffinitio.

Secundo, quod tam substantiæ quam accidentium sumptorum per se vt superficiei & albedinis &c. potest esse diffinitio.

Tertio quod diffinitio primo est solius substantiæ, secundario autem est accidentium.

Quarto, soluuntur duo dubia.

Quantum ad primum, aduerte quod sicut ex materia

& forma fit subst ātia sensibilis composita, sic ex subiecto & accidente fit compositum accidētale, puta homo albus, & sicut substantia composita potest signari per vnum nomen, vt per hominem vel lapidem, sic & compositum accidentale, vnde homo albus potest signari per vestem, vt vtamur exemplo Arist. & sicut de homine potest assignari aliqua ratio, per quam declaratur quid significet homo puta animal rationale, ita de veste potest assignari r ratio significatiua nominis, puta quod vestis significat hominem album, ex consequenti videtur ex omnibus istis quod sicut substantiæ compositæ possunt diffiniri sic & composita accidentalia, & propterea Aristo. ne quis decipiatur ponit conclusionem, negatiuam, cuius ratio est, quæcunque composita diffiniuntur constat ex duabus partibus quæ sunt eiusdem prædicamenti puta vtraque est substantia, & dicuntur per se, & constituunt aliquid, idest aliquod vnum quod dicit vnam essentiam vel quidditatem, sed compositis accidentalibus nulla harum conditionum conuenit, vt patet, ergo &c. & quoniam istæ conditiones conueniunt speciei specialissime in genere substantiæ, ideo illa proprie diffinitur, nec obstat quod de composito accidentali potest assignari ratio, quoniam non omnis ratio declaratiua nominis potest dici diffinitio, nisi constet ex genere & differentia, quorum vtrunque prædicatur per se de diffinito, alias vt inquit Aristo. Ilias potest dici diffinitio. Declarat enim totum bellum troiannm per Homerum descriptum. Huiusmodi autem ratio declaratiua contingit fieri dupliciter, primo quando per nomen magis notum manifestatur quid significet nomen minus notum, vt si per hoc nomen sapientiam manifestatur quid sit philosophia, secūdo quando per orationem manifestatur significatum nominis simplicis, vt interpretando philosophum per amatorem sapientiæ.

Quantum ad secundum, aduerte quod cum diffinitio importet quod quid est, siue quidditatem, & ipsum quod quid est inueniatur in substantia quæ proprie significat qd

& hoc aliquid inueniatur etiam in prædicamentis acciden tiũ, nam & in eis fit ĩterrogatio per quid vt qd eſt albedo, quid linea, quid centrum, & per huiuſmodi interrogationem quærimus de quidditate ſiue eſſentia eorum, manifeſtum eſt quod & accidentia ſicut & ſubſtãtiæ poſſunt diffiniri, & confirmatur, nam ſicut ſe habet ens ad ſubſtantiam & accidentia, ſic & quod quid eſt & diffinitio, quoniam hæc ſignificant rei entitatem, ſed ens non tantum ſignificat ſub ſtantiam, ſed & quantitatem & alia prædicamenta, ergo quod quid eſt, & diffinitio non ſolum conuenit ſubſtantiis, ſed & accidentibus.

Quantum ad tertium, aduerte quod licet accidentia habeant quid, non tamen ſimpliciter, ſed ſecundum quid, nã ſicut ſunt entia, ſic habent quid dictum eſt autem ſupra, qđ ſubſtãtia eſt primum & ſimpliciter ens, accidens autem eſt ens in habitudine ad ſubſtantiam, vnde eſt ens, quia eſt en tis, ex conſequenti, eſt ens ſecundario & ſecundum quid, quoniam per ſubſtantiam, cum igitur habeant quid ſecundum quid, & diffinitio ſignificet quid, patet ꝙ diffinitio pri mo & principaliter eſt ſolius ſubſtantiæ ſecundario eſt ac cidentium, & ex iis ſequitur corollariæ quod diffinitio cõpetit ſubſtantiæ & accidenti, non vniuoce, quoniam cum vniuocatione non ſtat primum & ſecundarium ſicut nec prius, nec poſterius, nec æquiuoce, quoniam in æquiuocatione non ſeruatur ordo nec habitudo vnius ad alterum, ergo competit proportionaliter. ſ. in reſpectu vnius ad alterum & id rationabile eſt, nam ſicut ens analogicæ conuenit ſubſtantiæ & accidenti, ſic dicendum eſt de quid, & de diffinitione, vnde & Ariſtote. in tex dicit ꝙ hæc ſe habent ſicut medicinale, quod conſtat dici non vt vnum, ſed vt ad vnum, ideſt prædicatur de pluribus, puta de opere, de vaſe, per reſpectum ad corpus medicabile, quod eſt ſub iectum in quo operatur medicina, patet ergo quod tam ſubſtantiæ quam accidentis eſt diffinitio, ſed ſubſtantiæ ſimpliciter, accidentis autem ſecundario. Sed dices, videtur Ariſtote. ſibi contrarius, nam iam determinaue-

ſtat quod accidentis poteſt eſſe diffinitio, hic autem determinat oppoſitum. Ad hoc dico dupliciter. primo, non negauit ſupra, quin accidentis ſit, diffinitio, ſed entis per accidens, quod eſt vnum per accidens, vt homo albus, non eſt autem eadem ratio de vtroque, quoniam accidens, puta albedo eſt ens per ſe, dictum eſt enim in libro quinto ens per ſe diſtingui in decem prædicamēta, ens autem per accidēs non eſt ens per ſe, vt patet, ſed omne diffinibile neceſſe eſt eſſe ens per ſe, aliter nō diceret vnam eſſentiam vel quidditatem, ex conſequenti non diceret quid, & ſic eius non poſſet eſſe diffinitio, ſtat ergo quod de ente per accidens non poteſt eſſe diffinitio, & tamen de accidente per ſe ſumptu erit diffinitio, vnde & hominis & albi eſt diffinitio, ſed hominis albi nulla eſt diffinitio. Dico ſecundo quod tam entis per accidens quam accidentis, ſi negauit Ariſt. diffinitionē non negauit niſi primo & ſimpliciter, illud enim conuenit ſoli ſubſtantiæ, vt declarauimus, non autem negauit ſecundario, & ideo non eſt ſibi contrarius.

Quantum ad quartum, aduerte quod ex determinatione facta qua dictum eſt accidentis eſſe diffinitionem, licet ſecundario duo inſurgunt dubia, & ſecūdum inſurget ex ſolutione qua ſoluetur primum. Primum ſi accidētia habent diffinitionem, aut illa diffinitio eſt ſine additione aut ex additione. i. aut in ea nihil aſſumitur ꝙ nō ptineat ad eſſentiā diffiniti, aut aliqd aſſumitur ꝙ eſt extra eſſentiam diffiniti, ſi primo, ergo diffiniūtur accidentia ſicut ſubſtātiæ oīs. n. pars diffinitiua ſubſtantiæ eſt ſubſtantia & ſunt de quidditate diffiniti, vt homo eſt animal rationa'e, vel quid compoſitum ex corpore & animal rationali, ſed hoc eſt falſum, dictum eſt enim ꝙ diffinitio non conuenit ſubſtantiæ & accidenti vniuoce, ergo nō eodē modo, ſi ſcdo, ergo diffinitiones accidentium non ſunt diffinitiones, nam cū diffinitio ſit indicatiua ſolius eſſentiæ diffiniti, nulla pars diffinitionis debet eſſe extra eſſentiā diffiniti. i. huiuſmodi ergo diffinitiones nō ſunt vere diffinitiones. Ad hoc reſpōdetur quod cū duplicia ſint accidētia, ſcilicet ſimplicia & copulata ſiue cō-

posita, simplicia quidem sunt quæ non determinant sibi certum subiectum, vt communia accidentia, & accidentia mathematica, vt rectum & curuũ, linea & superficies &c. licet enim non possint esse sine subiecto, tamen non determinant sibi hanc vel illam substantiam pro subiecto, copulata vero siue cõposita sunt quæ fiunt determinatæ circa tale vel tale subiectum, & extra quod non possunt esse, & huiusmodi sunt accidentia propria, vt risibile, rudibile, simũ, aquilũ, crispum. nã risibile determinat sibi hominem rudibile asinum, simum & aquilum nasum, crispum capillos, licet simplicia, in sui diffinitione non recipiant determinatum subiectum, tamen est necesse id fieri copulatis, quoniam sine proprio subiecto non possunt intelligi, nam sicut masculinum & fœmininum nõ potest intelligi sine animali ex consequenti nõ potest diffiniri sine animali, sic nec simum nec aquilum sine naso. Ad rationem igitur in oppositum dico quod hmõi accidẽtium diffinitiones sunt per additionem, ad improbationem dico quod sufficit diffinitioni indicare essentiam rei diffinitæ ſm modũ cõuenientem rei diffinitæ, nam si res diffinita ẽ ens simpliciter & ſm se & nõ respcũ ad alterũ, diffinitio ita debet mãifestare essentiã rei diffinitæ, quod quælibet pars diffinitiua sit de essentia eius, si autem non est ens simpliciter & secundum se, sed secundum quid, & in ordine ad aliud, ita debet manifestare essentiam rei diffinitæ, quod exprimat illud per quod est ens, ẽt quod sit extra essentiam suam, & quoniã huiusmodi accidentia sunt entia in ordine ad subiectum, ideo necesse est in eorum diffinitione assumi subiectum, nego igitur quod sit necesse omnem partem diffini. esse de substantia rei diffinitæ nisi sit substantia, & non solum substantia, sed sit sine habitudine ad alterum, & id dico quoniam in diffinitione formæ substantialis ponitur ꝓpria materia, vnde & Aristo. in secũdo de anima. diffinit animam per esse actũ corporis physici, propter quod concluditur quod diffinitio sine additione non datur nisi de substantia, completa & q̃ non habet rationem partis. Secũdum dubium insurgit ex

ſolutione primi, dictum eſt enim quod accidentia copulata habent diffinitionẽ ex additione, & quod hoc non eſt conueniens cum non poſſint intelligi nec eſſe ſine proprio ſubiecto, ſed contra. nam ſi habent diffinitionem ex additionem, accipio naſum ſimum, & quæro aut eſt idem dicere naſum ſimum & naſum concauum, non idem, quoniam eadem diffinitio non datur de vtroque, nam ſimum aſſumit naſum in ſui diffinitio. ſecundum te, concauum autem non, cum ſit accidens mathematicum, quæ abſtrahunt a materia ſenſibili, vt dictum eſt in ſexto libro & dicetur infra in hoc ſeptimo libro ſi non eſt idem, ergo hoc ideo eſt, quia dum dico ſimum dico naſum, cum autem dico concauum non dico naſum, quo per te conceſſo quotiens dico naſum ſimum faciam nugationem, nam loco nominis licet diff. ponere, idem ergo eſt dicere naſum ſimum & naſum concauum, ſed cum vitanda ſit negatio in diffinitionibus, patet quod non debet admitti huiuſmodi diffinitio ꝑ additionem in accidentibus, ſed tenendum eſt ſolius ſubſtantiæ eſſe diffinitionem. Ad hoc dico, quod omnino neceſſe eſt accidentia diffiniri per ſubiectum, quoniam cum dependeant a ſubiecto non habent eſſe niſi in ſubiecto, nec poſſunt intelligi ſine eo, & cum arguitur, ergo fiet nugatio, nego conſequentiam: ad probationem dico ꝙ ſimum & concauum eſſentialiter ſunt idem: non enim eſt aliud eſſentialiter ſimitas niſi quædam conca. vnde differunt ſolũ ex cõnotato: quod tamẽ non eſt de eſſentia nec ſimita. nec concauitatis: & quoniam ſunt idem eſſentialiter idem penitus eſt dicere naſum ſimum & naſum concauum: vnde ſi quæratur quid eſt naſus ſimus: non eſt reſpondendum quod eſt naſus naſus concauus: ſed quod eſt naſus concauus: & cum arguitur quod loco nominis poteſt poni diffinitio: hoc non eſt vniuerſaliter verum: niſi quando vtraꝗ pars diffinitiua eſt intrinſeca diffinitio: quod ſi in aliquibus aliis teneat erit accidens: poteſt etiam dici quod id vniuerſaliter eſt verum: dummodo ſumatur præciſe ipſum diffinitum, puta ſimum: nam loco ſimi poteſt poni diffinitio:

ſcilicet naſus cõcauus, in propoſito autem, dicendo naſum ſimum non ſumitur præciſæ diffinitũ, ideo non valet. Hæc de quarto capite dicta ſint.

CAPVT QVINTVM.

IN quinto capite videndum eſt ſi quod quid eſt, eſt idem an diuerſum ab eo cuius ẽ, ſed antequam deueniamus ad determinationem quæſiti aduerte quod Ariſtote. id quærit propter Plato. quod vt ſibi imponit Ariſtote. tenebat quod quid eſt, ideſt quiditatem ſpecificam eſſe ſubſtantiam diſtinctam & ſeparatam ſecundũ eſſe ab iis quorum ẽ quiditas, i. a ſuppoſitis ſuis, vt quiditas hominis a quolibet homine, quãdo ergo quærit Ariſto. vtrum quod quid erat eſſe ſit idem, aut alterum &c. intendit vtrum ſuppoſitum & natura ſpecifica illius ſint idẽ, aut diuerſum, puta Socrates, & id quod eſt homo, & quoniam Ariſt. in improbatione Plat. diffuſus eſt, adeo quod videtur adiſcentis ingenium inuoluere, ideo conabor determinationem facere reſolutam & compendioſam.

Pro determinatione igitur faciam quatuor.

Primo præponam diſtinctionem.

Secundo ponam hanc concluſionem, in iis quæ ſunt per ſe entia quod quid eſt nec eſt diuerſum, nec ſeparatum ab eo cuius eſt.

Tertio ponam hanc concluſionem, in iis quæ ſunt per accideus quod quid eſt non eſt idem cum eo cuius eſt.

Quarto ſoluentur quædam argumenta ſophiſtica.

Quantum ad primũ, aduerte quod cum Ariſ. in hoc. 7. libro ꝓcedat modo logico, vt diximus ſupra, qui ſumitur a modo prædicandi vnius de altero, & cum omnia prædicata dicãtur de ſubiecto per ſe vel per accidẽs quando quæritur vtrum quod quid eſt ſit idem cum re cuius eſt, poteſt quæri in iis quæ prædicantur per ſe, & in iis quæ prædicantur per accidens, exemplum primi, Socrates eſt homo, homo eſt animal &c. exemplum ſecundi, homo albus eſt homo albus, & pro vtraque parte diſtinctionis quæſitum determinabitur.

Quantum

Quantum ad scdm, probandum est qd in iis quæ sunt per se.i quando prædicatum dicitur per se de subiecto: vt Socrates est hõ, quod quid est prædicati.i.quod significatur per prædicatum, non est diuersum essentialiter a subiecto, nec habet esse separatum extra subiectum & quidem quod non sit diuersum, probatur dupliciter.

Primo, supposita imaginatione Platonis quod dentur illæ ideæ abstractæ, quas dicit priores substantias istis singularibus, si vniuersaliter quod quid est sit diuersum ab eo cuius est, sequitur quod cum illę ideæ sint quædam res, habeant suum quod quid est, & quod suum quod quid est sit diuersum ab ipsis, non enim est maior ratio de vno q̃ de alio, hoc autem est falsum quoniam ideæ haberēt priores substãtias abstractas, nam quod quid est, est prius eo cuius est: quoniam vnumquodq; pendet a suo quod quid est, & sic ens & bonum & vnum haberēt aliquod prius, quod tamen est contra Plato. qui tenet per se ens, per se bonum, per se vnum esse simpliciter prima.

Secundo, si quod qui est non est idem cum eo cuius est, ergo erit processus in infinitum, quod est absurdum, nam sumatur equus & suum quod quid est, si sunt idem, ergo quod quid est equi est alia res ab equo, & cum quælibet res habeat suum quod quid est. ergo quod quid est equi habet suum quod quid est, quod est idem vel diuersum a qd' quid est equi, si idem eadem ratione debui poni identitas inter equum, & suum quod quid est si diuersum, ergo & ipsum habebit suum quod quid est, de quo quæritur, vt supra, & sic patet quod erit processus in infinitum, quod tamen est falsum. Demonstratum est enim in secundo libro quod in omni genere causarum est status, quod quid est autem habet rationem causę & principii formalis, vt dicemus infra, ergo &c. Dicendũ est ergo quod in iis quæ sunt per se. Qd' quid est & id cuius est, sunt idem realiter, & non solum realiter, sed etiam ratione.

Quomodo autem sunt idem ratione declarabitur in q. nostris metaphysicalibus. Quod autem non sit separatum

ita quod sit extra id cuius est, probatur sic. Cum quod quid est dicat quiditatem & substãtiam siue naturam eius cuius est, si est separatũ, ergo id cuius est, puta homo animal bonum, ens nõ poterit sciri, nec ens erit ens, nec bonum erit bonum, nec vnum erit vnum, quæ omnia sunt absurda, probatur consequentia, nam vnumquodq; scitur per suã quiditatem: sed si est separata quomodo poterit sciri, nam sicut est impossibile est scire rem esse animatã, nisi sibi insit anima sic impossibile est scire rem talem nisi sibi intrinseca sit quiditas sua. Nam vanum est arbitrari circulum esse scibilem, nisi inesset sibi rotunditas. Quod autẽ sequatur ens non esse ens &c. Probatur sic nullum est talis naturæ, nisi per aliquod sibi intrinsecum, & præcipue in iis quæ non dicuntur ad alterum. Quod dico quia in respectiuis potest fieri denominatio ab extrinseco, vt locatum a loco, qui tamẽ non est in locato. In absolutis autem id non contingit, nã stultum esset dicere, calidam aquam, nisi calor sibi inesset, & hominem esse animal nisi natura sensitiua sibi inesset. Si igitur quod quid est entis, non inest enti, ens non erit ens, idem dico de bono, de vno, & de quolibet alio in genere suo, vt igitur non sequantur hæc incõuenientia dicendum est. Quod quid est entis, & boni & benigni & cuiuscunq; alterius, in iis quæ sunt per se, non esse diuersum, nec separatum ab eo cuius est.

Quantum ad tertium, aduerte quod in iis quæ dicũtur per accidens: vt homo albus est homo albus, ideo q̃ quid est prædicati est aliud a subiecto qm̃ si comparetur totum prædicatum ad hominem certum est quod aliam naturã dicit homo albus vt albus, ab homine inquantum homo, si autem comparetur prædicatum ratione partis, puta albus ad subiectum ratione partis, puta homo, certũ est qđ non est idem, qm̃ quiditas albi est accidẽs, quiditas hoĩs est substantia. Quod si comparetur prædicatum ratione albi, ad subiectum ratione albi, tunc erunt idem, nam sicut qđ quid est hoĩs est idem cum homine, sic quod quid est albi est idem cum albo, album. n. essentialiter purãm qualitatẽ

significat: patet igitur quomodo in iis quæ dicuntur per accidens, q quid est, non est idem cum eo cuius est, in sensu tñ exposito est idem, Sed aduerte quod album non prædicatur de albo per accidens, est enim prædicatio eiusdem de seipso quæ est per se, vt hõ est homo vnde dicendum quod loquendo pro proprie in iis quæ dicuntur per accidens semper est diuersum quod quid est ab eo cuius est.

Quãtum ad quartum, aduerte quod aliqui sustinere volentes, quiditatem non identificari ei cuius est quiditas, formant quædam argumenta sophistica, quorum tamen solutio potest haberi ex nũc determinatis, arguunt autem sic. Si Socra. est idem cum sua quiditate, ergo est idem cũ animali rationali. Sed animal ratione est duo, ergo Socra. est duo. Item si Socrates est idem cũ sua quiditate, ergo quicquid est Socrates, est sua quiditas, sed Socrat. est albus per casum, ergo albus est quiditas Socra. Item si homo est sua quiditas, ergo est incorruptibilis, quia rerũ quiditates sunt incorruptibiles, cum sint vniuersales & vt sic abstrahant ab hic, & nunc.

Patet autem ex determinatis horum & similis solutio intelligẽdum, est enim rem & quiditatem suam esse idem, quo ad intrinseca essentialia, non autem omnibus modis. nã quiditas importat sola prædicta essentialia, & excludit omnia prædicata extranea & accidẽtalia. Res autem cuius est quiditas, vt Socrates & homo licet importent prædicata essentialia, non tamen excludunt prædicata accidentalia neq; principia indiuidualia, & ideo nihil prohibet aliqd prædicari de re, quod non prædicatur de quiditate, vt album prædicatur de Socra. & de homine: & non de quiditate, & aliquid prædicatur de quiditate: quod nõ prædicatur de re, vt esse principium scientiæ siue demonstrationis esse principium formale, constitui ex genere & differentia quæ significantur vt duo, vnde si bene consideras hmõi sophismata, peccant per fallaciam accidentis. Patet igitur ex dictis quomodo quodquid est (pro eodem. n. accipimus qd' quid est & quiditate) in iis quæ sunt per se est idem & non

est separatum ab eo cuius est, in iis autem quæ sunt per accidens non est idem, & quomodo soluuntur sophistici elenchi. Hæc de. 5. cap. dicta sint.

CAPVT VI.

IN sexto capite videndum est si res sensibiles singulares generantur a formis separatis quas Plato vocat species vel ideas, Sed anteq̃ determinemus propositum, aduerte quod Plato vt sibi imponit Arist. triplici de causa posuit ideas, primo vt per eas sciremus substantias sensibiles corruptibiles, & hanc causam pertractauimus in lib. tertio in cap. 6. vbi & soluimus rationem Plato. secũdo vt per idearum participationem, res sensibiles singulares existerent, existimabat enim qđ sicut nõ existit calor in aqua nisi participatione caloris essentialis, qui est in primo calido, sic nõ existerent indiuidua sub hac vel illac specie, nisi participarent naturam specificam quæ essentialiter est idea, sed hæc causa reprobabitur infra tertio, vt essent principia effectiua generationis horum sensibilium. Existimauit enim qđ sicut primo & per se calidum est causa effectiua omnis calidi sic. primo & per se homo est causa generationis omnis hominis: primum autem & per se hominem vocat *ideam* hominis, & hominem per essentiam, & hac causa reprobabitur in hoc cap. Pro determinatione igitur propositi tria agenda sunt.

Primo præponẽtur quædam quæ necesse est præcognoscere ante determinationem propositi.

Secundo determinabitur propositum contra Plato.

Tertio soluentur quatuor dubia quæ consurgit ex determinatis.

Quantum ad primũ, aduerte quod quatuor præcognoscenda sunt. primo quot modis contingit res generari, secundo quot requiruntur in omni generatione, tertio quid est illud quod proprie generatur, quarto quod vnumquodque generatur a suo simili.

Quantum ad modos generationis, aduerte quod tribus modis contingit fieri generationem. s. ex natura, & di

citur generatio naturalis vel ex arte, & dicitur generatio artificialis vel a casu siue fortuna, & dicitur generatio casualis siue fortuita.

Naturalis generatio est illa cuius principium est natura, vt quando generatur planta, aut lapis, aut animal, horum enim principium est virtus naturalis indita rebus naturalibus per quam agunt.

Quæ autem sit & quomodo fiat generatio quæ est alia a naturali, & causalis dicemus postquam assignauerimus quot requiruntur in omni generatione.

Aduerte igitur tria requiri. primo id a quo res fit, nihil enim seipsum generat, aliter se de potentia ad actum reduceret, ex consequenti prius esset quam esset, secundo id de quo generatur, nihil enim naturaliter fit ex nihilo, sed necesse est subiici subiectum, siue materiam, vt probatum est in primo physi. tertio id quod generatur quod dicitur terminus generationis qui quidem terminus non solum inuenitur in prædicamento substantiæ, sed & in prædicamentis accidentium, generatur enim & Socrates & quantum & quale &c. licet generatio in prædicamento substantie dicatur generatio simpliciter, & in prædicamentis accidentium, generatio secundum quid, vt declaratum est in quinto physic. Et aduerte quod licet in omni generatione requiratur forma, tamen de ea non loquitur particulariter Aristote, qm̄ includitur in termino generationis, qđ enim generatur accipit esse per formam, & quoniam manifestum est in omni generatione dari agens & id quod generatur, ideo philosophus probat solū de materia sic arguens. Quæcūq; possunt esse, & non esse habent materiam, nam materia inquantum est in potentia ad formam est principium essendi, & inquantum est sub priuatione est principium nō essendi, vnde dicemus infra, quod materia est in potentia contradictionis & quæ non habent materiam, vt sic incorruptibilia sunt, sed quæcūq; generantur, natura aut arte, possunt esse & non esse, nam ad sensum patet quod aliquando sunt aliquando non sunt. ergo. &c.

Et si quæras quomodo hæc se habent ad naturam, vtrũ tam materia quam forma & generatum & agens posſint dici natura. Reſpondeo vt determinatũ eſt in ſecundo phyſico. Materia vere dicitur natura, quoniam intrat conſtitutionem rei naturalis & permanet, vnde inquit Ariſt. in. 2. physico. tex. decimo, vno quidem modo natura dicitur prima vnicuiq; ſubiecta materia habentium in ſeipſis principium motus, & mutationis, & aduerte quod a materia vt eſt natura dicũtur generationes corporum ſimplicium puta ignis & aquæ, eſſe naturales, nam cum dicitur natura eē principium motus, non eſt neceſſe q̃ ſemper ſit principiũ actiuum ſed vel actiuum vel paſſiuum, prout rebus conuenit natura. in reb⁹ animatis natura eſt principium actiuum, generantur enim a principio intrinſeco, & ſeipſam mouēt localiter, in rebus autē inanimatis eſt principium paſſiuũ, qm̃ generantur a principio extrinſeco, vt patet in ſecundo de generatione, & mouentur localiter non a ſeipſis, ſed ab extrinſeco, vt declarauimus in quarto cœli.

Item forma ſm̃ quam res fit, dicitur proprie & eſt magis natura quam materia, qm̃ vt declaratum eſt in ſecundo phyſi. tex. 14. generatio rei maxime in viuentibus *dicitur* natura, quia eſt via in naturam: conſtat autē quod ideo eſt via in naturam, quia eſt via in formã, ergo forma proprie eſt natura: & magiſquam materia, qm̃ per formam fit res naturalis actu, per materiam vero tantum potentialiter.

Generatum uero, non propriæ dicitur natura, qm̃ natura formaliter eſt principium, generatũ vero eſt principiatum, vnde vt inquit Ariſto. in ſecundo phyſic. tex. 12. Qđ autem eſt ex iis, natura quidem non eſt, ſed a natura.

Agens autem qm̃ non ſm̃ ſe totum agit ſed per formã, forma autē eſt nã, ideo vt ſic pōt dici natura, & præcipue qm̃ forma agētis & forma geniti vel ſunt eiuſdem ſpeciei, & diſtinguuntur tantum numero, ſi ſit agens vniuocum, vel ſaltem habent aliquam conformitatem, ſi non eſt generatio vniuoca, vt declarabitur infra, quando inueſtigabimus, ſi vnũquodq; generatur a ſuo ſimili. Patet igitur qđ

requirantur in omni generatione & quomodo se habēt ad naturam Reuertentes nunc ad manifestandum generationem distinctam a naturali, & casualem ꝯsiderabimus duo. primo qd sit. secūdo qūo ꝓceditur in ea quæ est artificialis.

Aduerte igitur, vt colligitur ab Aristo. sic potest diffiniri Generatio distincta a naturali est, quæ propriæ dicitur factio, cuius principium actiuum est, aut ars, aut potentia, aut intellectus, in qua contingit aliquid fieri a casu, & a fortuna, sicut in his quæ generantur a natura.

Primo dicitur, quæ proprie dicitur factio. nā vt inquit Cōmen. in cōmen. 22. generabilia, quæ sunt in substantiis proprie dicuntur generata. alia vero quæ sunt præter substantias magis sunt acta, q̄ generata, vt sanatio per artem proiecto lapidis per virtutem motiuā manus gubernatio familiæ &c. Et ratio quidem huius differētiæ est, quod producta a natura determinato modo producuntur. & non aliter, ideo dicuntur genita. Quæ autem producuntur alio principio quam a natura, puta ab intellectu, vel voluntate produci, possunt aliter, & aliter, ideo nō propriæ dicuntur genita, sed acta, aut facta: & eorum productio dicitur propriæ factio.

Secundo dicitur cuius principium est, aut ars &c. Aduerte ꝙ in his quæ non fiunt a natura al quādo sufficit sola potentia facientis sine arte, vt tractus campanæ: proiectio lapidis, scissio ligni, fractio continui, & harum factionum dicitur potentia. s. agentis esse principium. Quæ quidem potentia ſm Cōmen. in commen. 22. significat virtutem animatam naturalem, vt virtutem motiuam ſm locū, de qua locuti sumus in tertio de anima. & in trac. de motu animalium, aliquādo vltra potentiam naturalem requiritur ars, qua prædeterminata media agens operatur, vt in ædificatione. & tūc harum factionum dicitur ars esse principium. Aliquando sufficit excogitatio intellectus sine arte, aut alio habitu, vt qn̄ quis regulat equū, aut nauem ex suo ingenio absq; hoc, quod artem gubernatoriam circa hmōi didicerit, et harum factionum principium est mens, siue intelle-

ctus vnde inquit Commenta. in commen. 22. & per cognitionem intendit illud quod homo agit ex cogitatione, & voluntate &c.

Tertio dicitur, in qua contingit aliquid fieri casu, & fortuna &c. Aduerte q sicut in generatione naturali aliquid euenit præter intentionem agentis, vt q hō nascatur cum sex digitis: quod est fieri a casu, vt determinatū est in secundo physic. Item sicut in naturalibus aliqua generantur ex spermate, dicuntur genita per se, aliqua sine spermate, vt rana, & vermis, & dicuntur genita a casu, de quibus dicemus infra. sic in his factionibus non naturalibus, contingere aliquid potest præter intentionem agentis, puta Socra. infirmus intendit itinerari gratia solatii, & sanatur præter intentionem. & hmōi sanatio fit a casu, & aliquis proiiciēs lapidem ad signum. frangit caput transeunti, & aliquis ædificans in altum, ruit deorsum, & frangitur tibia. & hæc dicuntur esse a casu. Quomodo autem genita sine spermate sint eadem, vel non eadem cum his quæ generantur cum spermate, & quomodo sint genita a casu: determinabimus in quæstionibus metaphysicalibus.

Viso quid sit factio, vt distinguitur a generatione naturali videdum est, quomodo procedimus in factione, cuius principium est ars, & considerabimus duo. primo de principio effectiuo artificiati. secūdo quomodo ex hoc principio procedimus ad artificiatum producendum.

Aduerte igitur, qđ sicut in generatione naturali principium quo agens agit est forma eius naturalis qua est actu, sic in factione artificiali, principium quo artifex operatur est forma artificiati existens in anima artificis, secundū esse cognitum, quam Arist. appellat speciem, & quod quid erat esse. i. significatum per diffinitionem artificiati, & primam substantiam. i. primam formam. est enim causa formæ artificiati ad extra, ex consequenti est prior. Quæ quidē forma differt in tribus a forma naturali: Primo in esse: quoniam illa habet esse reale, hæc autem esse cognitum. Secundo ex subiecto, plures enim forme naturales oppositorum

non se compatiuntur in eodem, istæ autem se compatiuntur in eodem intellectu, quoniam licet esse vnius oppositi sit corruptio esse alterius oppositi, non tñ cognitio vnius tollit cognitionem alterius, immo adiuuat, vt per materiale cognosco imateriale, & per virtutem cognosco vitium. Tertio ex effectu, nam forma naturalis nõ producitur, nisi sibi simile, forma autem, quæ est in anima producuntur contraria, vt pro sanitatem cognitam potest medicus causare sanitatem, & infirmitatem, vt clarius dicemus in lib. 9. agentes de potentia rationali. Patet igitur, q principiũ artificiati est species, siue ratio eius in mente artificis.

Quantum ad materiam procedendi in productione artificiati, aduerte q duæ actiones requirũtur. prima dicitur intelligentia, secunda dicitur factio. nam primo necesse est vt intelligam quid sanitas, & quoniam diffinitur per adæquationem humorum, necesse est vt secundo loco intelligam quid sit adæquare, & quomodo adæquantur humores, & quoniam adæquare diffinitur per reducere ad temperamentum humorem excedentem, necesse est vt tertio loco intelligam, quid, & quomodo reducitur ad temperamentum, & quoniam reductio huiusmodi fit per appositionem cõtrarii est necesse quarto loco, vt intelligã, quod est illud contrarium, & quomodo apponendum est, & qua mensura, & in hoc vltimo est status intelligentiæ, & ab eo dẽ incipit factio, ita q primũ in intelligentia est vltimum in factione, & vltimum in intelligentia est primũ in factione, quæ dicitur executio. Hoc igitur modo procedimus in factionibus artificialibus respectu artificiatorum, quæ fiunt per se. i. ex intentione agentis, vt secludamus artificiatũ casuale. Hæc de factione artificiali dicta sint.

Nunc agendum est de factione casuali.

Aduerte igitur q factio tunc est casualis, quando acquiritur finis, qui etiam acquiritur per artem, sed non per itelligentiam agentis, immo præter propositum suum, cuius tamen principium in exequendo contingit esse idem cum principio factiõis artificialis, verbi gratia Socrates ĩfirma-

tur propter excessum umoris frigidi, quem necesse est dissolui per calorem, medicus intendens dissolutionem caloris ordinat cōfricationem, vt excitatiuam caloris, & ab ea incipit sanationem. Plato laborat excessu eiusdem humoris, & nesciens confricationem excitatiuam caloris confricationem facit, & ad eam præter intentionem sequitur sanitas. Patet ergo idem esse principiū in exequēdo vtriusq; sanationis. Dico in exequendo, non quo ad intelligentiam. qui enim operatur casualiter respectu effectus casualis non procedit per intelligentiam. Quod quidem principium, puta calor, si per seipsum sanat est pars sanitatis. Si autem per respectum nō sufficit. ad ipsum sequitur aliquid, puta subtiliatio humoris crassi, ad quam sequitur sanitas. Contingit enim aliquando per vnum medium, aliquando per plura acqri sanitatem, tam per artem, q̃ casualiter. Manifestum est igitur ex prædictis, quot modis contingit res generari, & quot requirūtur in omni generatione, & præcipue quomodo necesse est præexistere matariā, quoniam apud physicum ex nihilo nihil fit, quam necesse est esse partem substantiæ sensibilis, qm̄ inest ei, & permanet. & pōt dici, qđ fit ipsum genitum per aduētū formæ, qua deducitur ad actū. nam ferrum per aduentum figuræ gladii fit gladius.

Quantum ad tertium. s. quid est illud quod proprie generatur in omni productione, tam naturali, q̃ artificiali, q̃ etiam casuali, aduerte ꝙ cum omne quod fit, fiat ab aliquo agēte, & fiat ex aliquo, vt ex materia, & non solum ex priuatione, & fit aliquid quod est terminus productionis, id quod fit, non est materia, illa etiam præexistit, vt ꝓbatum est supra, ergo non est terminus productionis, quo habito cessat productio, nec est forma, licet sit terminus formalis productionis. nam quod proprie fit, vt ꝓbatum est etiam in primo physico. fit ex materia, & forma. Hæc enim sunt principia per se requisita in omni factione physica, sed forma, vt patet non fit ex materia, licet educatur de potentia materiæ actione agētis, nec fit ex forma aliter forma esset formæ, & sic processus in infinitum, non ergo proprie, &

per se fit forma, licet possit dici fieri per accidens.i.quia aliud producitur, & ipsa producitur, puta quia producitur aenea sphaera, potest dici q producitur sphaera, & quia producitur lapis, producitur forma lapidis. Restat ergo a sufficienti diuisione, q pducatur compositum, cuius ratio est. Cum generatio sit processus a non esse ad esse illud proprie fit, cui competit esse, vt quod est, hoc autem est ipsum cõpositum, vnde dicitur hoc aliquid, formae vero nõ competit esse, vt quod sed quo. est enim forma qua cõpositum habet esse. Constat ergo solum compositum fieri proprie. & per se, nõ autem formam, sed illam dicemus fieri in materia.i.introduci in materia per eductionem de potentia materiae, & sicut non fit forma, nisi per accidens. sic non fit quodquid est hominis, licet sit idem cum eo, cuius est, vt probatum est supra, nam quodqd est ad naturam specificam spectat, excludens principia indiuidualia, sed natura specifica, non per se generatur, cum sit vniuersalis, & generationes non sint, nisi singularium, ergo &c. Patet ergo id quod generatur per se esse solum compositum.

Quantum ad quartum.s.q vnũquodq; generetur a sibi simili declaratur sic. Quaecunq; fiunt, aut fiunt ab arte, aut a natura, aut a casu. Quaecunq; fiũt ab arre, patet quod fiunt a sibi simili. Dictum est enim quod domus ad extra, fit a domo cognita, quae est in mente artificis, & sanitas ad extra, ab intelligentia sanitatis, quae est in anima medici, fit ergo domus a domo, & sanitas a sanitate, propterea ĩquit Aristoteles. Quare accidit modo quodam fieri domum habentem materiam ex domo sine materia, & ex sanitate sanitatem fieri. Similiter quae fiunt a natura fiunt a suo simili videmus enim quod homo hominem generat, & equus equum, & qui negat hoc, negat sensum. Hac enim causa, ĩtriseca sunt semina inanimatis pfectis, vt pducãt sibi simile, & q̃litates actiuae, & passiuae insunt e'ntis, vt producant sibi sĩle. nã videmus ignẽ gñare ignẽ. Quae aũt fiũt a casu, nõ ẽ necesse vt fiãt a sibi sĩli, qm̃ nõ fiũt ex ĩtẽtione agẽtis, & fiũt multotiens ex ĩdispositiõe mãae, vt patet ĩ mõstris,

p quā ꝓhibetur assimilatio genitu ad generās, vtrum aūt id verificetur, tam in substantiis, q̄ in accidentibus, & vtrū hæc similitudo debeat esse in eadē specie, & quātā latitudinē suscipiat, determinabiť i q̄stionib⁹ meta. Hæc igiť sunt, q̄ necesse erat pcognoscere ante determinationem ꝓpositi.

Quantū ad secundum principale, ex præmissis, & præcognitis ponitur hæc conclusio contra Platonem nō sunt ponēdæ species abstractæ vniuersales, vt per se homo, per se leo propter generationem sensibilium singulariū, & probatur sic. Si ponūtur vt causæ generationis, ergo vel vt generātes, vel vt exemplaria. ad quorum similitudinē ab aliquo agente generantur, non vt generantes, quoniam cum vnumquodq; producatur a sibi simili, & videamus genitum esse hoc aliquid, puta Socratem, & Caliam, & esse hoc aliquid est, quia habet esse in hac materia, necesse est generans esse hoc aliquid, sed species separatæ non sunt hoc aliquid sed quale quid. i. q̄d vniuersale, vt homo animal &c. Nam secundum Platonem non habent esse in hac, vel illa materia per quam fit hoc aliquid. ergo vanum est ponere tales species quasi generātes, & si ponerentur essent quantum ad hoc inutiles: nam vt inquit Commentator in commēto. 28. homo, & animal vniuersale est sicut sphæra vniuersalis, quæ non generat, nec generatur, non sicut exemplaria, quoniā videmus manifeste in naturalibus, & in generationibus naturalibus vnumquodq; generare sibi simile, vt pater generat filium, qui licet nō sint vnum numero, sunt tamen vnum in specie, ad inducendam igitur similitudinem generātis in genito, sufficit virtus formatiua indita generanti, & non est recurrendum ad exemplar extrinsecum, nec obstat q̄ in aliquibus videmus generari simile a dissimili, vt mulum ab equo, quoniam talis generatio est præter naturam. i. præter intentionem naturæ particularis puta equi generantis. Intendit enim producere equum, sed quoniam semen equi receptum in materia menstruali asinæ non potest causare formam equi, ideo ne opus naturæ frustretur causat formam mediam inter equum, & asi-

num. Dicendum est ergo in generationibus secũdum naturam, quas vocat Cõmẽ. in cõmen. 28. generationes nõ cessabiles, simile generari a sibi simili in specie. In generationibus aũt præter naturam, sufficit similitudo in genere, qm̃ vtrunq; est aĩal, & vtrũq; ẽ iumẽtũ. Cũ igitur videamus generans, & genitũ esse duo ĩn numero, & vnũ intẽtione vniuersali, ĩpos'e ẽ ponerẽ formas abstractas, vt cãs gñationis.

Quantum ad tertium principale, aduerte quod ex prædictis quatuor insurgunt dubia.

Primum est, si in omni productione requiritur illud, ex quo res fit. vnde est quod illud, ex quo res fit aliquãdo prædicatur de re facta, & si non in abstracto, saltem denominatiuæ. nam quia statua fit ex ære, licet nõ sit æs, est tamen ærea, & quia homo fit ex carne, & osse, licet non sit caro, & os, est tamen carneus, & osseus, aliquando autem id, ex quo non prædicatur de re facta in abstracto, nec denominatiuæ. licet enim ex infirmo fiat homo sanus, tamẽ nõ dicitur sanus est infirmitas, nec dicitur sanus est infirmus.

Ad hoc respondens Aristoteles dicit id prouenire, quia ly ex aliquo verificari potest de subiecto. i. de materia, vt ex carne, & osse fit homo, & de priuatione, vt ex infirmo, & sanus, ex tenebroso fit lucidũ. Sed aduerte q potest subiectũ esse id, ex quo, vt ex ferro fit gladius, & id in quo, vt ĩ homine fit sanitas, quando est subiectum, in quo magis dicirur fieri illud, q̃ ex illo, vt verius dicitur, homo fit sanus, quam q ex homine fit sanus. Quando autẽ est subiectum ex quo magis dicitur fieri ex illo, quam quod fiat illud, vt verius dicitur, ex ære fit statua, quam quod æs fiat statua. Ex his ad dubium respõdens. dico quod quando ly ex aliquo dicitur de priuatione, non prædicatur de re facta, nec in abstracto, nec denominatiuæ, quoniam priuatio nõ permanet in re facta, vnde licet ex infirmo fiat sanus, tamen hæc est falsa, sanus est infirmus. Quando autem ly ex aliquo dicitur de materia subiecta priuationi, vt ex ære infigurationi subiecto fit statua tunc prædicatur de re non in abstracto, sed denominatiuæ, vt statua facta ex lapide dici-

tur lapidea, qm̄ licet materia animi priuatione non remaneat ĩ re facta, tñ quo ad subm pmanet. ideo prædicari pōt denominatiuæ, & hoc nō cōtingit in priuatione, vt dictū ē.

Scdm dubium ē, dictū est supra, q sicut in naturalibus, aliqñ fit aliqd a casu, sic in artificialibus, aliqñ fit aliqd a casu, vt sanitas ex confricatione, dubitatur, quare aliqua artificialia possunt fieri, & ex arte, & a casu vt sanitas. Aliq aūt non possunt fieri, nisi ex arte, vt domus, & aduerte q artificiatum tunc fit a casu qñ fit a natura. Erit ergo dubiū, q̄re aliqua artificiata fiunt ab arte, & a natura, vt sanitas, aliqua autem ab arte tantum, vt domus, & gladius, & vestis &c.

Ad hoc respondens Aristo. dicit id prouenire, quia materia artificii, aliquando habet in seipsa partem rei fiendæ, per quam ex se potest moueri ad formam absq; mouente extrinseco, sicut corpus humanum, quod est materia sanitatis, habet in se virtutem actiuam, puta calorem naturale in corde, vt in primo principio, per quē potest moueri ad sanitatem, sicut si moueretur ab arte medicinæ, & tūc contingit idem produci ab arte, & a natura. Aduerte tamen licet huiusmodi virtus sit motiua materiæ, non tamen semper eodem modo quo moueretur ab arte. nam licet virtus motiua secundum locum, quæ est homini sit causa saltationis, non tamen talis saltationis, qualis est in correis, nisi adsit ars corrizandi, quæ adiuuatur arte musicæ. nam vt inquit Commen. in commen. 29. quædam artes nō possunt agere actiones suas, nisi alia ars adiuuet, verbi gratia ars saltandi, quæ nō complebitur, nisi arte irach, quæ est pars musicæ. Ad hoc ergo, q idem posit fieri ab arte, & a natura, necesse est vt illa virtus intrinseca sit sufficiens motiuum materiæ ad formam, sicut si moueretur ab arte. Aliquādo autem in materia artificii non est huiusmodi virtus actiua, sed tantum est aptitudo recipiendi formam, si sibi imprimatur ab extrinseco agēte, vt in ferro, nulla est virtus actiua, qua moueatur ad formam gladii, sed est durities, qua est aptum recipere huiusmodi formam, sicut in elementis, nulla est virtus qua moueatur materia ad formā elemēti,

ſed neceſſe eſt, vt generentur ab extrinſeco generante, ſicut mouentur localiter ab extrinſeco mouẽte, & huiuſmodi artificiata non poſſunt fieri, niſi ab arte mouente materiã ad formã, vnde aduerte, ꝙ artificiata, quæ poſſunt fieri ab arte, & a natura aſſimilãtur rebus animatis, quæ poſſunt moueri localiter a ſeipſis, ex. 8. phyſi. & ab extrinſeco, vt quando mouentur ab agente violento. Artificiata autẽ, quæ tantum fiunt ab arte aſſimilantur rebus inanimatis, q̃ mouentur tantum a mouẽte extrinſeco, & hãc ſimilitudinem expreſſit Cõmen in cõ. 29. cum inquit, ita. n. eſt de generabilibus, ſicut de mobilibus, quẽadmodum enim eorũ, quæ mouentur localiter, quæda mouẽtur ex ſe, & quædã ex alio, ſic eſt de generabilibus, vtrum aũt rei generãdæ ꝑ ſit aliqua pars, quã aliqui dicunt inchoationem formæ, determinabitur in quæſtionibus noſtris metaphyſicalibus.

Tertium dubium eſt, dictum eſt vnumquodq; generari a ſibi ſimili, & propterea non eſt neceſſe ponere ideas generantes, ſed non apparet id eſſe verum vniuerſaliter. nam generatur calor ex motu, & rana non ſemper ex rana, ſed putrefactione, & mulus non ex mulo, ſed ex equo. Quæritur ergo, quomodo hoc principium habeat veritatem.

Pro reſponſione huius præpono talem diſtinctionem. Quod generatur, vel ẽ accñs, puta calor, vel ſuƀa. Si ſuƀa, vel naturalis, vel artificialis, ſi ſuƀa, ſiue naturalis, ſiue artificialis, vel generatur per ſe, vel per accidens, ideſt a caſu.

Si generatur per accidens, non eſt neceſſe ꝙ generetur a ſuo ſimili, videmus enim calorem generari a motu, qui non eſt calor, niſi virtute, & quantitas: & relatio non generantur a ſuo ſimili: quoniam nec quantitas: nec relatio ſunt formæ actiuæ: ſed cauſantur a ſubſtantia agente: qui enim dat formam rei: dat accidentia eius &c.

Si generatur ſubſtantia naturalis: vel generatur ex ſpermate: vel non ſi ex ſpermate generatur a ſuo ſimili: vel in ſpecie: vel in genere proximo: in ſpecie quidem: quãdo virtus formatiua poteſt introducere formam eiuſdem ſpeciei in materia: quam trãſmutat: vnde videmus hominem ge-

nere hominem, & leo generat leonem. Si autem virtus formatiua nō potest introducere formam eiusdem speciei, saltem introducit formam eiusdem generis proximi, vt quādo generatur mulus ex equo, conueniunt enim non solum in genere animalis, sed & in genere iumenti, si sine spermate non est necesse quod generetur a sua simili, neq; specie, neq; genere. Hæc enim generantur a casu cōparata agenti particulari, qđ est calor putredinalis, neq; enim huiusmodi calor intēdit generationem animalis, puta ranæ, vel vermis, sicut intendit virtus formatiua, quæ est in spermate. assimilatur enim arti, vnde inquit Aristote sperma facit, sicut quæ ab arte, quæ autem per accidens, & a casu fiūt non est necesse assimilari generanti, quoniam eueniunt præter intentionem generantis, vnde non oportet thesaurū inuentum assimilari fodienti sepulchrum, neq; monstrum generanti, neq; muscam cadaueri ex quo generatur, sed sufficit in materia putrescente esse aliquam virtutē generatiuam, puta calorē, quæ proportionatur virtuti generatiuæ, quæ est in spermate, quæ tū in hoc differunt, quod virtus spermatis est ab aīa, & a cœlo, vt ab vniuersali principio omnis generationis, & corruptionis, virtus autem, quæ *est in* materia putrescente habet vigorem tātum a corpore cœlesti, in quo virtualiter continentur omnes formæ rerū inferiorū excepta aīa intellectiua, de qua loquemur in li. 12.

Si fit substantia artificialis, puta domus, aut gladius, partim fit ex simili, partim ex dissimili, ex simili quidē quo ad formam exemplarem, quæ est in anima agentis. Ex dissimili quo ad esse, quoniam forma artificiati producti habet esse materiale, in anima autem artificis habet esse immateriale. Quod non contingit in substantiis naturalibus. In illis enim generatum potest esse simile omnino generanti, quoniam in vtroq; forma est eiusdem rationis, & in vtroque habet esse naturales.

Sed dices, si per artem non producitur substantia artificialis, puta domus, sed qualitas, puta sanitas, nunquid necesse est quod fit assimilari ei a quo fit.

Ad hoc

Ad hoc dico quod sic, sed hæc assimilatio aliquando est actualis, aliquando virtualis. Actualis quidem quando causatum ad extra præest in mente agentis secundũ intelligentiam, vt medicus causans sanitatem, ex ratione siue quod quid est sanitatis. virtualis autem quãdo causans continet virtute, & non formaliter ipsum causatum, vt quando per motum causatur calor: non enim formaliter, sed virtualiter motus est calor. & aduerte quod vtraq; assimilatio potest contingere dupliciter, quoniam vel s̄m totum, vel s̄m partem, s̄m totum quidem, quando totum productũ præest actu: vel virtute in producente, vt sanitas in mente artificis, & calor in motu. s̄m partem vero, quando in producente præ existit pars preducti, siue actu, siue virtute, actu quidem, vt quando medicina calida causat calorem in corpore ægri excessiue in frigiditati, & sanatur. calor enim est pars sanitatis, est enim sanitas consurgens nõ solum ex calore, sed ex aliis humoribus adæquatis. virtute vero, vt qñ ex motu in corpore ægri causatur calor proportionaliter, sicut ex medicina, & inducitur sanitas.

Patet igitur quomodo verificatur hoc principium vnũquodq; a suo simili producitur. De his autem quæ generantur per accidens, et a casu non est necesse solicitari. nã cum secundum Aristote. in lib. 12. tex. 13. casus, & fortuna sint priuationes naturæ, & artis non est necesse in his attendi similitudo inter generans, & genitum, nisi forte quo ad prædicata transcendentia, puta q͂ ens generat ens, quod vnũ, vnum: quod res, rem &c.

Quartum dubium est. Quoniam determinatum est supra fieri compositum, & non formam. Quæritur si id est verum, tam de forma substantiali, quam accidentali.

Ad hoc respondens Arist. tenet partem affir. pro vtraq; forma, cuius ratio est, quoniam omnis forma, tam substantialis, quam accidentalis nõ habet esse, vt quod, sed vt quo. ergo non potest esse id quod generatur. Dicendum est ergo q͂ sicut non generatur forma lapidis, sed lapis sic nõ generatur sphæra, sed ænea sphæra, nec albedo, sed lignum

album, nec quãtitas, sed lignum quãtum, aut aïal quantũ.
Aduerte tamen, ꝙ licet, tam in substantiis, q̃ in acciden tibus compositum, & non forma sit genitum, tamen eorũ generatio in hoc differt, quod compositum substãtiale ne cessario præex git alterã substantiam, aqua generetur. nõ enim generatur substantia, nisi a substantia, compositum autem accidentale non necessario præexigit compositum alterum actu præexistens. sed quod sit tale in potentia, pu ta non est necesse ad hoc quod fiat album præexistere album actu, sed sufficit præexistere materiam, siue substantiam, quæ sit alba in potentia. & hoc ideo est, quia substantia non potest esse, nisi a substantia, aliter productum esset nobilius producente. accidens autem potest esse a substantia. nam cum substantia sit primum, & simpliciter ens, vt dictum est supra non inconuenit quod sit causa substãtiæ, & accidentis. vnde videmus quod generans ignem generat calorem, & leuitatem, & siccitatem, & lucem in igne. Hæc de sexto cap. dicta sint.

CAPVT VII.

IN cap. septimo inuestigandũ est, ex quibus partibus cõstituitur quiditas substãtiæ sensibilis. & qm̃ quiditas; quæ est ipsum quodquid est, significatur per diffinitionem, cũ hic procedamus mõ logico, vt diximus in principio huius libri, manifestum erit propositum, si declaratũ fuerit, quæ partes intrent diffinitionem. nam vt inquit Arist. cum diffinitio significet rei quiditatem, & omnis diffinitio habeat partes. cum sit oratio, & quid compositum ex genere, & differentia. conueniens videtur, qđ sicut tota diffinitio correspondet toti rei diffinitæ, ita partes diffinitionis partibus rei. quod quidem an verum sit, & in quo sensu determinabimus in quæstionibus nostris.

Vt igitur sciamus, quæ partes ponantur in diffinitione, & ex consequenti, ex quibus partibus constituitur quiditas substantiæ sensibilis. Aduerte quod Aristote. ad huius declarationem, præponit duo dubia.

Primum est si partes rei, siue diffinitiones partium rei

ponuntur in diffinitione totius.

Secundũ est: si partes sunt priores, vel posteriores toto.

Quantum ad primum dubium Aristo. arguit ad partes, & pro parte neg. sic. semicirculus est pars circuli, & tamen nec semicirculus, nec diffinitio semicirculi ponitur in diffinitione circuli, aliter cum diffiniamus semicirculum per circulum(est enim semicirculus portio circuli)essent circulares diffinitiones. Pro parte autem affirmatiua sic. Literæ ponuntur in diffinitione syllabæ. nam syllaba est quid compositum ex literis, sed literæ sunt partes syllabæ, sicut semicirculus est pars circuli, ergo &c.

Quantum ad scdm dubiõ arguit similiter, et pro parte affirmatiua sic. simplicia & componentia sunt priora composita, quoniam supponit illa, sed partes sunt simplices, & componentes respectu totius: ergo &c. Pro parte negatiua sic. Totum ponirur in diffinitione partis. diffinitur enim angulus acutus per angulum rectum. nã acut⁹ est qui est pars recti, & si diffinitur digitus, in eius diffinitione ponetur hõ. sed diffinitio datur per priora, ergo &c. Præterea totũ põt esse sine parte, & non econuerso, vt hõ sine digito, non tñ digitus sine homine, nisi æquiuocæ. separatis enim ab hoïe non est digitus, sicut nec oculus pictus est oculus ex secundo de anima, sed quod potest esse sine alio, & non econuerso est prius, vt declarauimus in quinto libro, ergo &c.

Pro resolutione primi dubii ponetur distinctio de partibus. Deinde duæ conclusiones cum probationibus suis.

Pars est duplex. s. quantitatiua, & essentialis. Quantitatiua est, ex qua integratur res quanta, vt quanta, vt linea cubitalis est pars integralis lineæ bicubitalis essentialis est, ex qua constituitur substantia rei composite, vt corpus, & anima sunt partes essentiales animalis, tunc prætermittenda est pars integralis. & scrutandum est de partibus essentialibus. Aduerte igitur quod sicut substantia cõposita potest dupliciter cõsiderari. s. vt vniuersalis, puta homo, & vt singularis, puta hic homo. sic partes essentiales in vniuersali quidem, vt corpus, anima, caro, os, neruus &c. In singu-

lari vero, vt hoc corpus, hæc caro &c. Considerate in vniuersali dicuntur partes speciei: sumendo spēm non pro forma, sed pro quiditate, siue naturæ substantiæ cōpositæ vniuersalis, vt hoīs equi &c. Considerate in singulari dicūtur partes materiæ.i.partes indiuiduales, siue constituentes indiuiduum. Cōstituitur enim indiuiduum determinata materia non solum in specie, sed in numero. nā Calias non solum constituitur ex carne, & osse, sed ex carne, & hac carne humana, & hac anima rationali. differunt autem in hoc quod partes speciei per se conueniunt naturæ specificæ. nō enim saluatur natura specifica substantiæ compositæ, nisi constituatur ex his partibus: vt homo non esset homo, nisi constaret ex corpore humano, & anima rationali. Partes autem materiæ per accidens conueniunt naturæ specificæ. Accidit enim homini quod sit Calias. Adhuc enim remoto Calia saluatur homo, puta in alio indiuiduo. & accidit circulo diuidi in duos semicirculos. Hoc enim non conuenit circulo inquantum circulus, sed inquantum hic, vel ille circulus. Et sicut accidit homini esse Caliam, sic accidit homini componi ex hac carne: & ex hac anima, & circulo accidit componi, ex semicirculo A, & semicirculo B.

Ex hac distinctione ponuntur duæ conclusiones.

Prima est. Quæ sunt partes speciei, ponuntur in diffinitione totius probatur. Quæ sunt constituentia substātiam, & quiditatem totius, & per se eidem conueniunt, ponūtur in diffinitione eius, aliter diffinitio non sufficienter declararet naturam diffiniti, sed partes speciei constituunt quiditatē totius, & per se ei cōueniunt, vt declaratū est, ergo &c.

Secunda cōclusio, partes materiæ non ponuntur in diffinitione totius vniuersaliter sumpti, nec singulariter sumpti. Quod non vniuersaliter sumpti probatur. nam diffinitio est ex his, quæ per se conueniunt diffinito, vt declaratū est supra in tertio capite, sed partes materiæ non per se cōueniunt toti vniuersaliter sumpto, vt diximus paulo ante, ergo &c. Quod non singulariter sumpti probatur, qm̄ singularia non diffiniuntur, sed imaginatione, & sensu cogno

ſcuntur. Et ſi cognoſcuntur ab intellectu: non cognoſcuntur, niſi in ratione vniuerſalis, puta cognoſcitur hic circulus, quia eſt circulus, & hic homo, quia eſt homo. Tu tamẽ aduerte quod ſi ſingulare diffiniretur in eius diffinitione ponerentur partes materiæ, quoniam ſunt conſtituentia indiuiduum, & per ſe ei conueniunt.

Ex his patet ſolutio ad argumenta adducta ad partes. nam ideo ſemicirculus non ponitur in diffinitione circuli, quia vt declarauimus eſt pars materiæ. ideo autem literæ ponũtur in diffinitione ſyllabæ, quia ſunt partes ſpeciei, cõſurgit. n. ſyllaba ex literis, ſicut homo ex carne, et oſſe &c.

Aduerte tamen, quod literæ abſolute ſumpte ſunt de ratione ſyllabæ. non autem literæ æreæ, aut plumbeæ. non enim eſt neceſſe literas fieri in ære: vel in plumbo. vnde vt ſic ſe habent per accidens ad ſyllabam: vt ſyllabam.

Ex his corollariæ ſequitur quod cum non poſſit ſaluari natura ſubſtantiæ ſenſibilis, niſi in materia non ſolum forma, ſed & materia ſumpta in vniuerſali ſunt de diffinitione, & quiditate eius. & non ſolum id verificatur in ſenſibilibus, ſed in mathematicis, licet aliter & aliter. nam materia eſt duplex. ſ. ſenſibilis, & intelligibilis, ſenſibilis quidem eſt, vt æs, & lignum, & elementa, & caro, & os, & breuiter omnis materia mobilis. Intelligibilis eſt, quæ compræhenditur ab intellectu eſſe in ſenſibilibus non inquantum ſenſibilia ſunt, qualia ſunt mathematica, vt linea, corpus, ſuperficies iſta enim dicuntur materia figurarum mathematicarum. nam ſicut formæ naturales non fiunt, niſi in tali materia ſenſibili ſic figuræ mathematicæ non fiunt, niſi in quãtitate cõtinua, quæ diuiditur in lineam ſuperficiem, & corpus. vnde inquit Cõmen. in cõmen. 35. linea demonſtrata ſuperficies, & corpus ſunt materia figurarum habentium angulos, & carentium angulis, ſicut igitur materia ſenſibilis ſumpta in vniuerſali eſt de diffinitione, & quiditate ſubſtantiæ ſenſibilis, ſic materia intelligibilis eſt de ratione figurarum mathematicarũ. vnde in diffinitione trianguli de neceſſitate ſumitur linea, vel ſuperſicies: vel corpus. Hæc

pro primo dubio dicta sint.

Pro resolutione secūdi dubii ponuntur tres ꝯclusiones.

Prima est partes speciei sunt priores toto probatur, ex partibus speciei constituitur quiditas totius, & ponuntur in diffinitione eius, sicut declaratū est supra, sed cōstituentia, & diffiniētia vt sic, sūt priora ꝯstituto, & diffinito: ergo &c.

Secunda est, Partes materiæ comparatæ toti, sunt posteriores, probatur. Totum ponitur in diffinitione earum si diffiniuntur, vt digitus est pars hominis, semicirculus est portio circuli. Angulus acutus est minor recto, sed diffiniens est prius diffinito. ergo &c.

Tertia est: Partes materiæ, secūdum illum modum quo aliquid dicitur prius, vt principium principiato sunt priores toto. s. indiuiduo quod componunt, nam componens est prius composito, & causa effectu, ſm autem illum modum, quo aliquid dicitur prius: quia potest esse sine alio & non econuer so, quædam sunt posteriores, quædam simultaneæ, nam minus principales vt digitus oculus auris &c. Non possunt esse sine toto, sed bene econuerso, vt patet: principales autem vt cerebrum epar cor, non possunt esse sine toto, nec totum sine ipsis vt patet. ergo &c.

Ex iis ergo patet quod proposito dubio non est simpliciter respondendum, nam in vno sensu sunt priores, in alio posteriores, in alio simultaneæ. Patet etiam ex quibus partibus constituitur quiditas substantiæ sensibilis, qm̄ ex iis quæ intrant diffinitionem eius. Hæ autem sunt partes speciei. Hæc de septimo capite dicta sint.

CAPVT VIII.

IN octauo capite inuestigandum est, cum diffinitio et qđ quid est, quod est significatū diffinitionis, constet ex partibus, quomodo diffinitio est vna & quod quid est vnū. Ad resolutionem igitur huius dubii dicemus tria.

Primo: quare idem dubium motum in secundo poster. non fuit illic solutum,

Secundo, argumentabimur ad partes.

Tert o, resoluemus ipsum.

Qantum ad primum, aduerte quod philosophus in secundo Post. mouit hoc dubium. Quare diffinitio significat vnum, & tamen habet partes, puta si diffinitio hominis est animal bipes. Quare significat vnum, puta naturam hominis quæ est vna, cum animal & bipes non videatur esse vnũ sed plura. Hoc quidem dubium ideo illic nõ determinatur ſm Cõmen. in cõmen. 42. qm̃ licet sit cõmune logico & primo philosopho considerare de diffinitione, modis tamẽ diuersis, nã logicus considerat de ea inquantum est instrumentum inducens intellectum ad intelligere quiditas rerum, primus autem Philosophus inquantum significat rerum naturas, & ideo reddere causam, quare significat vnũ licet habeat partes magis pertinet primo philosopho, quĩ considerat naturas rerum, ex consequenti considerat partes diffinitionis, non inquantum prædicantur de diffinito (hoc enim ad logicum spectat) sed inquantum sunt naturæ rerum diffinitarum, nam si genus & differentia ex quibus cõstat diffinitio, essent diuersæ naturæ, impossibile esset diffinitionem significare vnum. Quoniam igitur ad primum philosophum spectat inuestigare si paries diffinitionis sunt idem realiter, vel non, ideo ad ipsum spectat determinatio propositi dubii, nã ex eo solo quod diffinitio & partes diffinitionis prædicantur de diffinito, nõ põt sciri.

Quantum ad secundum, aduerte quod Aristo. pro parte nega. sic intendit arguere diffinitio vel constat ex genere & vna differentia, vt animal rationale, vel ex genere & pluribus differentiis, vt substantia animata sensitiua rationalis, sꝫ neutro modo potest significare vnum. ergo &c. Et quod primo modo, non significet vnum arguit sic. Si duo debent significare vnum, necesse est illa esse vnum, vel fieri vnum, nam quoniam homo est album sunt duo nisi fierent vnum ex eo quod homo recipit & participat album nõ significarent vnum: puta hominem album, quod est vnum per accidẽs, sed genus & differentia: puta animal bipes sunt duo, quoniam inuenitur animal sine bipede, & nõ possunt fieri vnum, quoniam cum genus diuidatur contrariis diffe

rentiis, qua ratione fieret vnum cum vna participando illam eadem ratione fieret vnum cum altera participando eam, sed hoc est impossibile, qm̃ ꝯtrariæ differentiæ simul inessent eidẽ generi, ergo impossibile est diffinitionem constantẽ ex vno genere, & vna differentia significare vnum.

Quod aũt secundo modo, nõ significet vnum arguitur sic. Sit hæc diffinitio hominis. Homo est aaimal gressibile bipes alatum, si istæ tres differentiæ sunt vnum cum animali, & vnum inter se(ibi enim intelligimus de vnitate essentiali) hoc ideo est quia sunt in vno, puta in animali, sed id non sufficit, aliter omnia accidentia quæ sunt in vno subiecto essent vnum essentialiter, & sic albedo: dulcedo grauitas in pomo essent vnũ essentialiter, quod est falsum vt patet, præterea vt inquit Cõmen. in cõmen. 43. totus mũdus eẽt vnũ eẽntialiter, qa oĩa sunt ĩ cœlo qđ ẽ vnũ, ergo &c.

Pro parte autem affir. sic arguit. Diffinitio significat rei substantiam: sed rei substantia est vna, vt hominis substantia est vna cũ sit vna species, & Socratis substantia est vna, cum sit vnum numero & hoc aliquid. ergo &c.

Quantum ad tertium inuestiganda est ratio quare diffinitio ꝯstans ex genere & vnica differentia significat vnũ, similiter quando constat ex genere & pluribus differentiis. Exemplum primi, homo est animal rationale. Exemplum secundi, homo est substantia animata sensitiua rationalis, deinde soluenda sunt argumenta inducta pro parte negat.

Aduerte igitur quod ratio propter quam diffinitio constãs ex genere & vnica differentia significat vnum est hæc quia genus & differentia addita generi, & contrahens genus ad speciem nõ dicunt diuersas essentias: sicut genus & differentia accidentalis vel propria passio: vt animal albũ, vel animal rudibile, quorum vnum est substantia & alterũ qualitas, sed dicunt eandem essentiam diuersimode conceptum, puta genus sub conceptu confuso, & differentia sub conceptu determinato, vnde in hoc quod dicitur rationale compræhenditur natura animalis, sed specificata sub tali gradu, puta cum ratione. Ex hoc igitur fundamẽto possu-

mus sic arguere. Ratio cōstās ex duobus quæ realiter sunt vnum significat vnum,, sed diffinitio est ratio &c ergo &c. Hinc manifeste constat quare species est vnum quid per se: quoniam tam genus quam differentia dicūt totam naturā speciei: sub diuerso conceptu vt diximus. Et signum quod dicant totam naturam speciei est: quia tam genus quam differentia vt genus est: prædicantur in recto de specie. Dico autem vt genus: ad differentiam eius quod aliquādo est genus; aliquando est materia vt corpus; nam quando sumitur vt genus prædicatur in recto: vt hō est substantia: & est corpus: & est animal. Quando autem sumiur vt materia, prædicatur in obliquo: vt homo est quid compositum ex anima & corpore. Quomodo vero idem possit esse genus & materia, & quibus rationibus declarabimus in quæstionibus nostris.

Ratio autem propter quam diffinitio constans ex genere & pluribus differentiis significat vnum: est quia vltima differentia quæ dicitur specifica; idest constituens speciem: & dicitur indiuidua: idest non diuisibilis in alias differentias inferiores: continet omnes superiores: quæ dicuntur genericæ: ex consequenti diuisibiles in alias: puta in hac diffinitione: homo est substantia corporea animata sensitiua rationalis: ly rationalis continet omnes præcedentes: quoniā prædicantur de rationali: & præterea vt inquit philosophus, si non contineret eas: oporteret multotiens idem repetere in diffinitionibus: & fieri nugationem: verbi gratia cum corporeum diuidatur per animatum & inanimatum: & animatum per sensitiuum & non sensitiuum: & sensitiuum per rationale & irrationale: si inferior non includit superiorem: ergo erit necesse dicere: quod homo est substantia corporea; corporea habens animam: similiter quod est animata: animata habens sensum & quod est sensitiua: sensitiua habens rationem: omnis autem superfluitas & nugatio vitanda est in diffinitionibus: dicendum est ergo inferiorem differentiam continere superiorem: & vltimam includere omnes præcedentes: quoniam igitur vlti-

ma includit omnes præcedentes, ita quod prædicantur de ea prædicatione identica, & vltima complet diffinitionem, ideo diffinitio constans ex genere & pluribus differentiis essentialibus significat vnum, sicut ea quæ constat ex genere & vnica differentia, nam sicut differentia adita generi, non dicit aliam essentiam a genere, sic nec differentia adita differentiæ, dicit aliam essentiam ab ea cui aditur, sed tantum distinctionem formalem, vt plene declarabimus in quæstionibus nostris Vltima ergo differentia dicit totam rei substãtiam, ex cõsequenti diffinitio quæ completur per vltimam differentiam manifeste significat vnum.

Ad argumentum primum pro parte negati. dicendum quod genus & differentia non sunt duo realiter distincta, immo sunt vnum, & quando dicitur quod genus inuenitur sine differentia, puta animal sine rationali, vt in asino. Ex hoc non impeditur, quin sint vnum, sed quod non sunt vnum conuertibiliter. Dicendum est etiam quod non inconuenit contraria in esse eidem potentialiter, differentiæ autem contrariæ non insunt actu generi, quoniam genus secundum se abstrahit a differentiis, sicut materia secundum se abstrahit ab omni forma. Ad secundum dubium, dico quod non sunt vnum, quia sint in vno, sed quia vltima includit præcedentes & prædicantur de ea essentialiter, ex consequenti dicunt eadem naturam, sub diuerso cõceptu. Hæc de octauo capite dicta sint.

CAPVT NONVM.

IN capite nono reprobanda est opinio Platonis, quam sibi imponit Aristo. de generibus & de maxime vniuersalibus, vt de ente & vno, & de ideis quod non sint substantiæ, & vt perstringamus longum discursum Aristo. cuius mentem iam pertractauimus in tertio libro in capi. 11. dicemus quatuor.

Primo, quod absolute non sunt substantiæ.

Secundo, ꝙ nõ sunt substãtiæ, a singularibus separatæ.

Tertio, quod ideæ Platonicæ non possunt diffiniri, nec demonstratio potest de eis haberi, ex consequenti vane ponuntur.

Quarto videndum est in quo Plato bene vel male dixerit circa huius modi.

Quantum ad primum, aduerte ne procedamus per incognita, quod vniuersalia hic non intelliguntur naturæ, q̄bus potest intellectus attribuere intentionem vniuersalitatis, quæ vt sic dicuntur vniuersalia obiectiuæ, vt natura hominis, natura equi huiusmodi enim vt sic, sunt substantiæ, habentes esse in singularibus, secundum veritatem, sed hic intelliguntur naturæ, vt stant sub intentionem vniuersalitatis, puta homo animal ens, inquantum prædicātur de multis, & apta sunt esse in multis, sic enim sumuntur a Platone, vt sibi imponit Aristote. & volebat quod vt sic essent substantiæ, & haberent esse extra singularia, & contra hūc sensum intendit argure Aristoteles.

Dupliciter autem arguit Primo quod non sunt substantiæ, inquantum vniuersalia sunt. i. inquantum prædicantur de multis. Secundo nec inquantum sunt partes diffinitionis.

Pro primo sic arguit, cum omnis substantia sit alicuius propria substantia, ita quod non est alterius, si vniuersale ē sub̄a est alicuius substantia, aut ergo est substantia omniū de quibus prædicatur aut vnius tantum & non omnium, nō potest esse omnium, quoniam cum illa sint plura, & plura sint illa, quorum substantiæ sunt plures, impossibile est tale vniuersale, esse substantiam omnium, aliter illa omnia non remaneret plura, sed essent vnum. Quorum enim substantia est vna, illa sunt vnum nec potest esse vnius tātum, quoniam qua ratione esset vnius, esset etiam aliorum, cum prædicetur de illis, vnde sequitur quod aut omnia indiuidua alicuius vniuersalis erunt vnum numero si habent vnā substantiam numero, quæ sit substantia illius vniuersalis Platonici, aut non vniuocantur in ipso vniuersali, si est substantia tantum vnius.

Præterea substantia secundum id quod est realiter, vt pscindamus a consideratione logica, nõ dicitur de subiecto, quoniam omnis substantia secundum id quod est, est alicui propria, sed vniuersale dicitur de subiecto, vt patet. ergo non est substantia. Et aduerte hanc rõnem concludere apud philosophum qui considerat rei naturam, & non intentiones rei attributas vt considerat logicus.

Pro secundo sic arguit, si vniuersale inquantum est pars diffinitionis, est substantia sequitur idem esse substantiam duorum. nam si diffinitur homo, diffinitur per animal, similiter si diffiniretur Socrates diffiniref per animal, ergo si animal vniuersale est substantia erit substantia & hominis & Socratis, quod est inconueniens, quoniam omnis substantia alicuius propria, & non alterius est substantia, vt dictum est.

Præterea, sequitur quod dabitur tertius hõ, nam cũ homo sensibilis, puta Socrates sit hõ, & hõ intelligibilis apud Platonẽ sit homo, sequitur quod datur tertius homo qui de vtroque prædicatur, Et aduerte q̃ non solum dabitur tertius, sed & quartus & quintus, & sic in infinitũ, nam cum Socrates sit homo, & homo ĩtelligibilis sit homo, & homo tertius sit homo, dabitur quartus qui prædicatur de tribus eadem ratione dabitur quintus, & sic in infinitum.

Præterea sequitur substantiam singularem, non esse vnum per se, quoniam ex pluribus existẽtibus in actu non fit vnum per se, sed ex pluribus, quorum vnum sit actus & alterũ potentia, vt ex forma & materia, vel vtrunq; sit in potentia, vt duæ medietates existentes in linea in potentia constituunt vnam lineam actu, sed si vniuersalia sint substantiæ, existunt actu in substantia singulari, puta in Socrate existet actu homo & actu animal, ergo Socrates nõ erit vnum per se.

Sed dices, si vniuersalia non sunt substantiæ, & si ex pluribus in actu non fit vnũ per se, sequitur substantiam singularem sensibilem esse vel icompositam, vel componi ex non substantiis. Quorum vtrunq; est manifeste falsum.

Respondeo, nego consequentiam, dat enim tertium, nã declarabitur infra, quod cõponitur ex substantiis in potentia, totũ.n.cõponitur ex partibus, quæ sunt in potentia in toto, patet igitur ex omnibus prædictis, ꝙ vniuersalia absolute non sunt substantiæ.

Quantũ ad secũdum ꝓbandum est, ꝙ non sunt substantiæ separatæ a singularibus & arguitur sic. Si hõ & equus & leo sunt substantiæ separatæ, cum hmõi species componantur ex genere & differentia, ea ratione qua ponuntur species separatæ a singularibus, ponentur ẽt genera & differentiæ, quod inconueniens est, vt ẽt Plato cõcedit, cõsequẽtia quidẽ ꝓbatur, nã ideo Plato ponit species separatas ab indiuiduis, quia secundũ vnã rationẽ predicantur de indiuiduis, & quia intellectus põt abstrahere spẽm ab eis.i.qa põt ĩtelligere nãm specificã, nõ ĩtellecto indiuiduo, sed genus scd̃m vnam rõnem prædicatur de omnibus speciebus, similiter differentia, vt patet.ergo &c. Et põt per intellectũ abstrahi genus a specieb⁹, sicut species ab ĩdiuiduis.ergo &c.

Quantum ad tertiũ, aduerte ꝙ vt imponit Aristo. Platoni, posuit Plato ideas vt de naturalibus haberetur scientia, quæ non potest haberi de singularibus naturalibus, eo quod vnumquodꝗ eorum corruptibile est, scientia autem habetur de eo ꝙ potest diffiniri & demonstrari. Intendens igitur Aristote. declarare opinionem Platonis esse vanam de ideis, probat etiam ꝙ si darentur non possent diffiniri.

Primo igitur sic arguit, de singulari non datur diffinitio, quoniam non intellectu sed sensu congnoscitur singulare, sed idea, cum sit aliquid per se subsistens, & immateriale, est quid singulare & vnum numero.ergo &c.

Secundo quia posset responderi rationi præcedenti eam concludere de singulari materiali corruptibili, ideo arguit sic, cum idea sit quid singulare si diffinitur, talis diffinitio, aut constat ex terminis singularibus, aut communibus, si singularibus, ergo illa erunt synonyma vt si diffiniatur Cicero quod est Marcus Tullius, per synonyma autem non datur competens diffinitio, si communibus ergo diffinitio

non competet soli diffinitio, ergo &c.

Quãtum ad quartũ dicit philosophus, ex quo *Plato* pónebat ideas esse subas bene dixit eas esse per se existentes & extra singularia. Male aũt dixit eãdẽ ideã esse ĩ multis singularibus. Repugnat enim aliqđ vnũ subsistẽs eẽ in multis.

Et tu aduerte qđ in reprobatione hac contra Platonẽ, perfunctoriæ transiui, quoniam & in primo libro & in tertio & iterum in. 12. Aristo. idem pertractat, & nos pertractauimus ad mentem eius in primo libro in tracta. secundo cap. quarto, & in tertio libro cap. octauo, & in secundo libro de generatione super tex. 52. formauimus de hac materia duas quæstiones, & in quæstionibus nostris super septimum librum huius scientiæ discutiemus, quantum valeant rationes Aristotelis contra Platonem, pro nunc aduerte qđ Aristoteles incœpit impugnare Platonem de ideis, etiam viuente Platone, nam apud Platonem in Parmenide introducitur Parmenides disputans cum Socrate præsente Aristotele de ideis, vbi sic legitur. Antequam exercitatus sis o Socrates. s. in positione idearum, definire aggrederis, quid pulchrum iustum, bonum, & aliarum quamlibet specierũ. Hoc enim pridem animaduerti hic te audiens, vna cũ Aristote. disputantem. pulcher sane atque diuinus hic impetus tuus, quo ad rationes aduolas. Cæterũ collige teipsum, diligentiusque te in ea facultate exerce, quæ inutilis esse videtur, & a multis garrulitas siue nugatio nuncupatur, dum iuuenis es, alioquin te veritas fugiet. Hac ibi ad literam. Hæc pro quanto spectant ad nonum caput dicta sint.

CAPVT. X.

IN cap. 10. declarãdũ ẽ, qđ suba, q̃ est qđq̃d ẽ, siue q̃ditas rei sit ꝑncipiũ & cã, & ad euidẽtiã ꝓpositi dicemus tria.

Primo, quod est principium & causa.

Secundo, mouebitur dubium & soluetur.

Tertio, quod non est principium siue causa materialis sed formalis.

Quantum ad primum ponitur hæc conclusio. Quiditas rei, est principium & causa, puta quiditas hominis, id-

est id quod est homo, puta animal rationale, vel compositum ex corpore & anima intellectiua est causa & principiũ omnium quæ per se cõsequuntur ad hominem, puta quod homo sit electiuus & deliberatiuus, & risibilis &c. & probatur. De quiditate rei non formatur quæstio propter quid, sed per ipsam soluũtur alia quæsita propter quid, ergo est principium & causa, consequẽtia quidẽ manifesta est, qm̃ ꝑpter quid dicit causam, vt ꝑpter grauitatem lapis descẽdit. Antecedens vero quo ad primam partem sic probatur. In omni quæstione ꝑpter quid, quæritur aliquid aliud de aliquo, puta ꝑpter quid in luna est eclipsis, nam eclipsis a iud est a luna, sed quiditas non est aliquid aliud ab eo cuius est quiditas, vt declaratum est supra, ergo &c. Et propterea si quis quæreret, propter quid homo est homo, nihil quæreret, nec si quis quæreret, propter quid homo est animal rationale. Istæ enim sunt propositiones immediatæ nisi forte quis dicat vt inquit philosophus, quia idem prædicatur de seipso vel quia vnumquodq; est indiuisibile, siue vnum sibi ipsi. secunda pars antecedentis si declaratur, licet apud logicum, quæstio ꝑpter quid reducatur aliquando in causam formalem, vt propter quid hõi inest intellectus & voluntas, respondetur propter animam intellectiuam existentem in homine aliquando in causam materialem, vt propter quid gladius est durus, respondetur propter ferrum aliquando in causam efficientem, vt propter quid lapides & ligna fiunt domus, respondetur propter artem ædificatiuam. Aliquando in causam finalem, vt propter quid sumitur medicina, respondetur propter sanitatem, tamen apud primum philosophum proprie reducitur in quod quid est siue indifinitionem indicantem rei quiditatem, vt propter quid lapis est substãtia, quia est ens per se propter quid triãgulus habet tres angulos, quia est figura rectilinea, habens angulum extrinsecum æqualem duobus intrinsecis sibi oppositis, & huius quidẽ ratio est quoniã sicut vnumquodq; per suam quiditatem est talis vel talis naturæ, ita per eandem insunt sibi tales proprietates effluentes a rei quiditate

vt calor & leuitas a quiditate ignis, cum igitur de quiditate non stat quæstio propter quid, & per ipsam saluantur cætera quæsita, manifestum est, q; dicit principium & causam.

Quantum ad secundum, aduerte, quoniam dictum est, quod in omni quæstione ꝓpter quid, quæritur aliud de aliquo dubium consurgit, quoniam stantibus prædictis dum quæritur quid est hō quæstio nulla esset, non.n. quæritur aliud de aliquo, sed de eodē simpliciter quæritur quid sit.

Ad hoc dicendum, quod licet in quæstione quid, nō quæratur formaliter aliud de aliquo, tamē cum quæstio quid & quæstio ꝓpter quid coincidant in idē numero, vt probatur in libro secundo poste. potest verti quæstio quid in quæstionem ꝓpter quid, & tunc manifeste apparebit quod hoc de illo quæritur, verbi gratia scito quod hō est animal rationale, pōt quæri, propter quid Socrates est homo, & respondetur propter animal rationale, vt igitur in quæstione quid, quæratur aliquid aliud de aliquo, vertatur in propter quid, & tunc nullum erit dubium.

Ex quibus corollariæ sequitur, quod in substantiis simplicibus in quibus non est aliud & aliud non potest formari quæstio ꝓpter quid. Quoniam de omni eo q̄d quæritur, contingit aliquid cognoscere, puta de luna cognosco quod eclipsatur, sed ignoro causam ꝓpterea formatur quæstio ꝓpter quid, sed in simplicibus cū non sit aliquid & aliquid, non contingit aliquid scire & aliquid ignorare, sed aut totum scitur, aut totum ignoratur. Ergo in eis. non habet locum ꝓprie quæstio ꝓpter quid, sed est alius modus nobis perueniendi in cognitionem earum. s. a posteriori & per effectum, vt declarabitur in libro. 12. vbi per motum æternum inuestigabimus substantiā æternam immaterialem.

Quantum ad tertium, aduerte q; cum in hoc libro septimo loquamur de quiditate substantiæ sensibilis quæ est composita, necesse est huiusmodi quiditatē esse vel partes cōponentes, vel id q; resultat ex partibus componētibus, puta quod quiditas hominis sit caro & ossa, & quiditas lapidis sit ignis terra & alia elementa, vel aliquid, vt tertium

tium

tium resultans ex eis, nõ põt autem esse partes cõponẽtes, qm̃ stat partes cõponẽtes saluari, & tñ quiditas cõpositi nõ saluatur, nã sicut literæ a, b, cõponentes syllabã ab, qñ separantur ab inuicẽ saluantur & tñ syllaba ab non saluatur, ita elementa cõponentia lapidẽ qñ corrumpitur saluantur, & tñ substantia lapidis nõ saluatur, cũ igitur partes cõponentes ad principiũ & causam materialẽ pertineant, patet quiditatem rei nõ esse principium aut causam materialẽ, relinquitur igitur vt sit entitas resultans ex partibus vnitis, quæ quidẽ dicitur esse principium, aut causa formalis quæ nõ est forma partis. illa nãq; nõ est quiditas, sed pars quiditatis, vt declaratũ est supra, sed dicitur forma totius, vt humanitas, equinitas, quæ quidẽ, vt diximus supra in cap. 3. potest signari noĩe abstracto, & tunc habet rõnem quo & signari noĩe cõcreto & habet rõnem qđ, & dicitur ipsum q quid est & significatum diffinitionis, & pro tanto apud primum philosophum habet rõnem principii formalis, quia est rõ per quã insunt proprietates, & demonstratur de subiecto &c. Hæc de cap. 10. dicta sint, & ibi terminatur resolutæ sententia Aristotelis in septimo libro Metaphysicæ.

EPITOME.

SVPER OCTAVO LIBRO METAPHYSICAE.

SEcundum ordinem positũ in principio septimi libri in hoc. 8. lib. agẽdum est de substantia sensibili modo reali, inuestigando de partibus et principiis suis intrinsecis, cum. n. sit substantia composita necesse est ipsam constare ex principio materiali & principio formali. Totam igitur sententiam Aristo. in vnico tracta. perstringentes di

uidemus ipſum in quatuor cap.

Primo: declarabitur quod materia & forma inſunt ſubſtantiæ ſenſibili vt principia intrinſeca conſtitutiua.

Secundo, conſiderabuntur quæ conſideranda ſunt a primo Philoſopho de forma.

Tertio, conſiderabuntur quæ conſideranda ſunt a primo philoſopho de materia.

Quarto, conſiderabitur de cauſa vnionis earũ adinuicẽ, & propter quid ex eis ſit vnum quod eſt ſubſtantia compoſita quæ eſt vna per ſe.

CAPVT I.

IN primo cap. manifeſtabitur in oĩ ſubſtãtia ſenſibili eſſe materiam & formam vt principia intrinſeca cõponentia. Et de materia quidem dicemus tria.

Primo, in quo differt a forma, & a compoſito.

Secundo, quod in omni ſubſtantia ſenſibili neceſſario ponitur materia.

Tertio: quod non in omni ſubſtantia ſenſibili eſt eodem modo materia.

Quantum ad primum, aduerte materiam, formam cõpoſitum in hoc diſtingui eſſentialiter, ꝙ materia nõ eſt aliquid actu demonſtratum ſm ſe, ſed eſt in potentia, vt per aduentum formæ ſit aliquid actu, puta ferrum ſm ſe non eſt gladius, ſed per aduentum formæ gladii fit gladius actu, vt etiam declaratum eſt in. 2. phyſi. tex. 11. forma vero diſtinguitur a materia, quia eſt actus, & ea fit aliquid actu, dat enim eſſe actu ei cuius eſt forma, & eſt ſeparabilis ſm rationem i. diffinitionem a materia, non autem ſm eſſe. ſm rõnem dico, qm̃ cum forma ſit actus nõ repugnat eſſe per ſe cognoſcibilem, cum autem materia ſit pura potentia, non eſt cognoſcibilis niſi per formam, vt declaratum eſt in primo. phyſi. tex. 70. patet igitur formam eſſe ſeparabilem a materia ſm cognitionem, non autem materiam a forma,

qm̄ esse per se cognoscibile repugnat potentiæ passiuæ, vt declarabitur in. 9. lib. Dico autem nō fm esse: qm̄ vt inquit Cōmen. in hoc lib. in cōmen. 3. impossibile est formā separari a materia, quod intelliges tu de forma naturali educta de potentia materie: vt præserues te ab anima intellectiua: vel si includatur aīa intellectiua, dictū Cōmen. erit verū de forma inquantum forma. i. quo ad actū informandi, nō autem quo ad substantiam, & sic verum est vniuersaliter nullam formā informatiuā materie eē separabile a materia secundum esse informatiuum, cum quo tamen stat eam esse separabilem secundum substantiam, vnde de aīa separata verū est dicere q̄ est substantia per se existens, non tamen actu forma, cum actu perficiat materiam. Cōpositum autē quod est tertium resultans ex iis, est separabile simpliciter. idest vt inquit Cōmen. in cōmen. 3. & secundum diffinitionem, cum sit ens actu, ex consequenti est fm se cognoscibile, & fm esse, qm̄ cū sit illud q̄ proprie generatur & corrumpitur, vt declaratum est in. 7. lib. cōuenit ei separatim existere. i. habere esse distinctum a quocūq; alio cōposito, & ideo solum compositum dicitur proprie hoc aliquid & ens actu, est igitur materia ens in potentia, forma vero actus, compositum autem quod existit actu.

Quantum ad secundum, aduerte q̄ fundamentum venandi materiā esse in omni substantia sensibili est, quia omnis substantia sensibilis cū sit naturalis, mutabilis est, in omni autem mutatione tam accidentali q̄ substantiali, cū eius termini sint oppositi, necesse est dari subiectum, quod habet rationem materiæ, quod aliquando est sub vno termino, & aliquādo sub alio, vt in alteratione: idem subiectum, aliquando est album, aliquandó nigrū, & in augmento, aliquando est sub parua quantitate, aliquando sub magna, est enim processus a parua ad magnam, vel a minori ad maiorem quantitatem, & in motu locali, aliquando est in vno situ, deinde in alio, & in generatione substantiali, necesse est dari subiectum. q̄ recipit vnam formam cum abiectione alterius: & hæc omnia iam pertractata sunt in primo phy.

vbi declaratum est in omni fieri naturali vltra duo contraria requiri tertium.i.subiectum quod sit successiue recepti uum contrariorum, & hoc incipiendo a tex.51. vsq; in finem lib. Cum igitur omnis substantiæ sensibilis mutabilis sit. & non possit saluari mutatio sine materia necesse est in ea poni materiam vt principium intrinsecum, ita tamen q vt inquit Cōmen. in cōmen.4. materia quæ est subiectum in trāsmutatione substantiali, sit in omni potentia, quæ autem est subiectum in transmutatione accidentali sit in actu quo ad esse substantiale, in potentia autem quo ad formam accidentalem recipiendam, & vt sic est media inter esse actu & non esse.

Quantum ad tertium, aduerte q cum substantia sensibilis diuidatur in sempiternam, quale est cœlum, & in generabilem ac corruptibilem, qualia sunt elementa & elementata, alio modo est materia in substantia generabili & corruptibili, & alio modo in sempiterna. nam in generabili, & corruptibili est materia quæ est subiectum generationis & corruptionis, & dicitur materia subiecta priuationi, qm̄ dū est sub vna forma est priuatiua alia, & est in potentia ad ipsam, & sicut est subiectum generationis ac corruptilis, sic est subiectum aliarum mutationum, omne enim generabile est alterabile & mobile sm locum, in substātia vero sempiterna cum nō sit generabilis. nec alterabilis, vt probatur in primo cœli. alteratione proprie dicta, sed mobilis tantū secundum locum, est materia, quæ solius mutationis localis est subiectum, & hanc vocat Aristo. materiam localem, qm̄ per ipsam est substantia sempiterna sensibilis, in potentia ad diuersa, vbi successiuæ, aliam autem vocat generabilem & corruptibilem, quod tu intelliges subiectiuæ & non terminatiuæ, alioquin contradiceret ei quod dixit in lib.7. tex.26. & in primo physic. tex.82. Dixi autem alteratione proprie dicta, quæ fit secundum qualitates actiuas & passiuas: & quæ est vere motus in prædicamento qualitatis, vt excipiam illuminationem quæ fit in substātia sempiterna, vt in astris, & præcipue in luna, sed hmōi illuminatio non

est motus localis, licet igitur in omni substantia sensibili sit materia, non tamen in omni eodem modo. Tu tamen ad uerte q licet alio modo sit materia in cœlo & in iis corruptibilibus, tamē in omnibus est pars essentialis, ita q & cœlum & inferiora vere sunt cōposita ex materia & forma modo sibi conuenienti, vnde nō acceptabis dictū Cōmen. in cōmen. 4. cum dicit, ideo videmus q cœlum non componitur ex materia quæ est in potentia, & forma quæ est in actu. Et scias q contra Cōmen. formaui. q. in hoc lib. 8. pro defensione Bea. Tho. vide eam ad placitum.

Postquam manifestauimus in omni substantia sensibili dari materiam vel principium intrinsecum, nunc agēdum est de forma, & declarādum quomodo necessario est in ea, & est de substātia eius, & dicemus duo. Primo, quid de hoc senserint antiqui. Secundo, quid de hoc dicendum secundū Aristote. & veritatem.

Quātum ad primum, aduerte, q omnes antiqui in quolibet sensibili ponebant formam, vt seruarent distinctionē rerum abinuicem, quæ sumitur nō a materia, qm̄ in ea cō ueniunt, sed a forma, vnde recitat Arist. Democritum assignantem in rebus tres differentias. s. s'm figuram, s'm situm, s'm ordinem, quæ tn̄ non sufficiunt, vt declarat Arist. in tex. nam multo plures aliæ sunt rerū differentiæ ad prædictas tres non reducibiles. Differunt nāq; aliqua compositione: aliqua mixtione, aliqua colligatione, aliqua tempore aliqua loco, aliqua mollicie, & duritiæ, raritate, & densitate, grauitate, & leuitate, licet autem formam in quolibet sensibili ponerent, tamen decipiebantur in hoc, q non posuerunt aliquam formam esse de substātia rei, existimabat enim totam substantiam rei esse materiam, & formas omnes esse accidentia, vt declaratū est in secundo physi. tex. 7. & propterea, negauerunt generationem & corruptionem substantialem, vt patet in primo de generatione. tex. 5. ibi Democritus, & Leucip. verum positionem hanc satis improbauimus in primo de generatione: & in q̄stio. nostris, ideo nolo in hoc imorari, sed sufficit pro nunc tibi consta-

re, quod si sequeremur antiquorum sententiam non esset substantia sensibilis constans ex materia, & forma, vt partibus substantialibus, sed tota substantia esset materia. reliqua autem oia essent, aut passiones: aut dispositiones, aut habitus, vt dicit Aristo. in secundo physicorũ. tex. 9.

Quantum ad secundum, aduerte ꝙ Aristote. manifestat in substantia sensibili esse formam, vt actum substantialem ratione sumpta a differentia substantiali, & intendit sic arguere. Quælibet substantia sensibilis habet suam diffinitionem, siue suum quod quid est. ergo habet genus, & differẽtiam. ex his enim constat diffinitio, vt patet in lib. 7. hmõi autem genus, & differentiam, necesse est esse prædicata, nõ per accidens, nec per se in secundo modo per se, sed per se primo modo, vt declarauimus in 7. lib. ex consequenti necesse est, vt sint prædicata, quiditatiua, & substantialia, sed genus sumitur a materia. differentia autem a forma. ergo sicut quod quid est substantiæ sensibilis constat ex genere, & differentia substantiali. sic ipsa substantia sensibilis cõstat ex materia, & forma, vt partibus substantialibus. Præterea cum substantia sensibilis non habeat esse actu, nisi per formam, nam sicut gladius non est gladius, nisi per formã gladii, sic nec caro, nec os, nec homo habent esse actu, nisi per propriam formam, necesse est dicere hmõi formã esse substantiam, & magis substantiam, q̃ materiã, qm̃ dat esse substantiale, magis q̃ materia dat enim esse actuale. materia autem tantum potentiale. Tenendum est igitur sm Aristo. & veritatem substantiam sensibilem constare ex materia, et forma, quorũ vtrũq; est substantia. & quoniam forma est: quæ distinguit. ideo necesse est diuersas formas esse diuersarum materiarum, ita vt proprius actus fiat in sua propria materia. hinc videmus aliam esse materiam. s. proximam, in qua recipitur forma lapidis, & aliã, in qua recipitur forma plantæ. Propterea dixit Aristo. in. 2. de anima. tex. 26. vniuscuiusq; actus natus est, non in qualicũq;, sed in propria fieri materia, & quoniam diffinitio debet sufficienter declarare naturam rei diffinitæ, ideo quid diffiniunt sensibi

lia per solam materiam, aut per solam formam male diffiniunt. Quæ autem diffinitiones complectuntur vtrūq;, approbantur etiam ab Archita, sicut qui diffinit serenitatem dicens, quod est quies in aere multo. nam quies est forma, & aer multus est materia, & trāquillitas est æquitas maris, æquitas forma, mare est materia. Hæc de. 1. cap. dicta sint.

CAPVT II.

IN secundo cap. debemus considerare ea, quæ a primo Philosopho consideranda sunt de forma. & sunt quinque. Primo, forma rei sensibilis non est tota quiditas, vel essentia eius, sed pars. nam si esset tota essentia eius. ergo nomen impositum substantiæ sensibili, vt homo, & animal, & domus importaret solam formam: sicut dixit Pla. ideas, vt per se hoiem et per se leonem dicere tātum formas separatas a materia, sed hoc est falsum, qm̄ animal importat animam in corpore, & non solam animam, præcipue cum anima sit alicuius corporis actus, & domus nō importat tantum tegumentum, sed tegumentum compositum ex lapidibus, et lignis &c. & quod hmōi nomina non significent solam formam. patet ex hoc, quoniam in formis separatis a materia idem est quod quid est: & id cuius est in his autem sensibilibus non est idem, quod quid est, & id cuius est, vt declaratum est in lib. 7. ergo &c. quiditas substantiæ. ergo sensibilis non est sola forma, sed quid resultās ex materia, & forma.

Secundo forma est aliquid præter partes materiæ, puta cōpositio domus est aliquid præter lapides, & ligna. & anima est aliquid præter corpus, & partes corporis. nam cum forma sit actus, & perficiat materiam, necesse est vt sit aliquid præter materiā. alioquin actus, & potētia coinciderent.

Tertio nulla forma est per se generabilis, & corruptibilis, sed tantum per accidens. s. ad generationem, & corruptionem compositi. id declaratum est in. 7. lib. in cap. 6.

Quarto formæ rerum corruptibilium non sunt separatæ a materia, vt existimauit Plato. & aduerte q̄ ly formæ nō stat solum per formam partis, sed pro quiditate speci-

fica, vt humanitas, equinitas, & lapideitas. id quidem pertractatum est diffuse in. 3. lib. & in. 7. lib. contra Plato. & in hoc. 8. lib. Aristot. declarat propositum in artificialibus, de quibus constat quod non sunt separata, vt domus, vas, scānum &c. & quoniam aliquis posset dicere non esse eandem rationem de formis artificialibus: & naturalibus: quoniam ille sunt accidentia, quibus esse est inesse materiæ, & subiecto. iste autem sunt substantiæ, quibus non repugnat esse sine materia. vnde Plato id aduertēs posuit formas naturales, & non artificiales separatas.

Contra hanc responsionem sic instat Aristot. si species, & quiditates: siue formæ rerum sensibilium sunt separatæ habebit locum dubitatio Antistēn. philosophi, licet indocti forte propter imperitiam logicæ contra Pla. Dixit. n. Antistēn. nihil posse diffiniri, quoniam extimabat quiditatem cuiuscūque rei esse simplicem. diffinitionem autem cum sit oratio longa; quoniam componitur ex genere, & differientia non posse conuenire rei simplici: ex consequenti nullam quiditatem posse diffiniri. Dicit igitur Aristo. si formæ rerum sensibilium sunt separatæ a materia sunt simplices. ergo non possunt diffiniri, cum diffinitio constet ex genere, & diffierentia: & genus cortespōdeat materiæ. differentia autem formæ, & sic dubitatio Antistēn. concludet contra Plato.

Quinto, licet formæ, & quiditates rerum nō sint numeri, vt existimauit. Pitha. & Pla. tamen in quatuor assimilātur numero, primo sicut omnis numerus tandem resoluitur in indiuisibilia. i. in vnitates, sic omnis diffinitio quæ est indicatiua quiditatis resoluitur in indiuisibilia. i. in primū genus, & primā differentiam, aliter si diffinitionis esset diffinitio in infinitum non esset status in partibus diffinitiuis, ex consequenti de nullo haberetur scientia, vt dictum est in secundo lib. & propterea illic Aristo. probauit esse statū in causis materialibus, & formalibus. secundo, sicut non remanet idem numerus aliquo etiam minimo (quale est vnitas) addito: vel subtracto, sed fit alia species, vt patet si ter-

nario additur vnitas, nõ remanet ternarius, ſed fit quaternarius, & ſi a quaternario remouetur vnitas, non remanet quaternarius, ſed fit ternarius, ſic in diffinitionibus indicantibus quiditates, & compoſitis ex genere, & pluribus differentiis, ſi addatur, vel ſubtrahatur differẽtia fit alia diffinitio, & non remanet eadem quiditas, verbi gratia in diffinitione animalis quæ eſt hæc. animal eſt ſubſtantia animata, & ſenſitiua, ſi remouetur ſenſitiua fiet diffinitio plãtæ, ſi ad dif. rationale fiet diffinitio hominis, tertio, ſicut numerus ẽ vnus, puta binarius per vltimam vnitatem, & ſimiliter ternarius per tertiam vnitatẽ, & ſic de reliquis, ſic natura rei ſenſibilis, puta hominis habet vnitatem a forma ſua, ab eodem enim res habet eſſe, & vnum eſſe, ſed a forma habet eſſe, ergo &c. ex quo ſequitur corollariũ, qđ ea ſunt vnum, quorum eſt vna forma, & plura, quorum ſunt plures formæ, quarto, ſicut numerus nõ recipit magis, & minus, ſtat enim in idiuiſibili, quælibet enim trinitas eſt æque trinitas, inquãtum trinitas, ſic forma, & quiditas ſpecifica non recipit magis, & minus, nõ enim vt inquit Commen. vnus homo eſt maioris humanitatis ſecundum formam. i. ſecundũ naturã ſpecificam hominis, q̃ alius homo, ſed ſi ſuſcipit magis, & minus, hoc eſt materia. i. ſi conſideretur cum diſpoſitionibus, quæ ſe tenẽt ex parte materiæ, quia ſunt ratio recipiendi formam, poteſt dici recipere magis, & minus, non quidem ſm ſe, ſed ratione diſpoſitionum, quæ ſunt qualitates intenſibiles, & remisſibiles. hæc de. 2. capite dicta ſint.

CAPVT III.

IN tertio cap. conſiderabimus, quæ a primo philoſopho conſideranda ſunt de materia, & ſunt octo.

Primo, ſi eſt vna materia omnium, quæ fiunt. i. oĩum generabilium, & corruptibilium.

Secundo, poſito quod ſit vna, vnde prouenit diuerſitas, & multitudo.

Tertio, ſi ad habẽdam rei cognitionem ſufficit asſignare primam materiam, & idem intellige de aliis cauſis.

Quarto, ſi eſt materia in ſubſtãtiis naturalibus æternis.

Quinto, si est materia in accidentibus.

Sexto, si eorum, quæ quandoq; sunt, & quandoq; non sunt, non tamen per se generantur, & corrumpuntur est assignare materiam.

Septimo, si materia est in potentia æqualiter, & sine aliquo ordine ad duo contraria.

Octauo, si vinũ ẽ materia aceti, & viuũ materia motui.

Quantum ad primum aduerte, quod Arist. duplicem materiam assignat. s. primam, & propriam. De prima dicit quod est eadem, siue sunt eadem prima corpa, vt quatuor elementa, ex quibus generantur omnia composita inferiora, & in quæ resoluuntur. De propria dicit, quod non est eadem omnium, sed diuersorum diuersæ sunt, vt materia flegmatis est dulcis cibus, & crassus, siue vnctuosus, & materia choleræ est cibus amarus, & ratio est, quoniã flegma humidum est, dulcia, & vnctuosa humida sunt, amara vero sicca, cum igitur cholera si sicca, & vnumquodq; generetur ex sibi conueniẽti generatur cholera ex cibo amaro, & flegma ex dulci. Tu tamen aduerte, ꝙ cõtingit eiusdem esse plures materias, quodã tamen ordine, vt pote qñ vnũ fit ex alio, verbi gratia flegmatis est materia, dulce, & vnctuosum, siue pingue. hoc tamẽ ordine, quod pingue fit ex dulci, cum pingue sit sapor medius, & dulce est sapor extremus, & media fiunt ex extremis. Item materia choleræ est amarum, & terrestre combustum, hoc tamen ordine, ꝙ amarum fit ex terrestri combusto, & hæc manifestata sunt in lib. de sen. & sens. Item aduerte, ꝙ duobus modis contingit aliquid fieri ex aliquo, vt ex materia primo via generationis, vt qñ vltimum est ex primo, quia primũ transmutatur in vltimum, vt quãdo elementa transmutantur in cõpositum. secundo via resolutionis, vt quando primum est ex vltimo, quia vltimum trãsmutatur in primum, vt quãdo compositum resoluitur in elementa.

Quantum ad secundum, aduerte ꝙ licet sit vna prima materia generabilium, tamen plures causas, possumus assignare diuersitatis, & pluralitatis in entibus, & primo po-

test prouenire ex diuersitate agentis, vel quia si sit vnum agens potest diuersimode agere, & id maxime patet in artificialibus. nam ex ligno potest statue factor facere imaginem, & carpentarius facere arcam, vel si idem homo habeat vtranque artem, faciet vtrunque ex ligno, quoniam licet sit idem agens supposito, non est tamen idem formaliter. stante igitur vnitate materiæ etiam proprie possunt causari diuersa propter diuersitatem agentis. secundo potest prouenire ex diuersitate formarum specificarum. nam q̃dam formæ sunt, quæ in eadem materia sunt apte recipi, vt forma statuæ, & scāni, & arcæ in ligno. quædam autem est, quæ nō potest recipi, nisi in vna materia, vt forma serre in ferro propter duritiem, & non in ligno, nec in lana, & hæc diuersitas reducitur in diuersitatem materiæ, quæ tamē sumitur a diuersitate formæ, & finis. ex quibus sequitur corollaria, q̃ si forma non determinat sibi determinatā materiam, vt dictum est de serra. stante eodem agente, & diuersa materia non inconuenit idem secundum speciē produci, vt artifex producit phialam in auro, & phialam in argento, quæ tamen secundum speciem non distinguuntur. si autem agens esset vnum, & materia, tam prima, q̃ propria esset vna, esset impossibile seruare distinctionem, & diuersitatem specificam in entibus naturalibus. Tu tamen aduerte, quod cum diximus quasdam formas aptas recipi in eadem materia, intelligendum est de formis artificialibus, vt inquit Commen. in cōmen. 11. nam quælibet forma naturalis habet materiam propriam: in qua recipitur ex secundo de anima: tex 26.

Quantum ad tertium: aduerte si debet cognitio haberi propria: & distincta alicuius non sufficit assignare causam materialem remotam: puta quātuor elemēta: sed propria: puta in homine est assignandus mēstruus sanguis pro materiali causa propria. nam per causas vniuersales: & remotas non habetur cognitio de re: nisi imperfecta: & confusa. ideo dixit Aris. in primo Poste. tunc arbitramur scire cum causam cognoscimus: & quoniam illius est causa. s. ppria:

& quod dictũ est de causa materiali, intellige de aliis causis, verbi gratia causa efficiens in homine est sperma maris, causa formalis est illa forma, quæ dat quiditatem homini.i.per quam homo est homo, vt anima intellectiua, causa finalis est illa, propter quam fit homo, puta ꝓpria operatio, & vltima perfectio sua. Tu tamen aduerte, ꝙ causa formalis, & finalis multotiens sunt idem. nam forma inquantum dat esse est causa formalis, & inquantum terminat generationem est causa finalis, vnde solet dici formam esse finem generationis, sed nõ rei genite. illud enim est propria operatio, in qua stat rei perfectio.

Quantum ad quartum, aduerte quod Aristo. per substãtias materiales æternas intendit, vt dicit Commen. in commen. 12. elemẽta quæ sunt æterna secũdum totum, & corpora cœlestia dicit, agitur ꝙ de his alia ratio est, q̃ de generabilibus, quoniam quædam eorum (& hæc sunt omnia corpora cœlestia, vt excipiat elementa) forsan non habent materiam, aut si habent non talem qualis est in generabilibus, quoniam alia est sub priuatione, per quam dum est sub vna forma est in potentia ad aliam. & hanc materiam, vt diximus in primo physico. cognouimus ex generatione, & corruptione substantiali, cui necesse est assignare subiectum quod successiue stet sub vtroq; termino, hanc igitur constat non esse in cœlo, cum sit elongatum a generatione, & corruptione, verum quia cœlum mouetur secundum locum, & dum est in vno, vbi est in potentia ad alterum vbi, ideo necesse est ponere in cœlo materiam mobilem secundum locum.i.per quam cœlum est in potentia ad diuersa loca, & hanc Aristo. supra in tex. 4. appellauit materiam localem.

Sed dicet, vtrum hæc materia localis sit veræ, & ꝓpriæ materia, ita ꝙ ex se sit ens in pura potentia, & pars compositiua corporis cœlestis.

Respondeo secundum Commenta. in commen. 12. non est veræ materia, inquit enim materia in rei veritate, cuius esse est in potentia non inuenitur, nisi in rebus generabili-

bus,& corruptibilibus, substãtiæ vero æternæ, quia in eis non est potentia ad corruptionem non est in eis materia, sed materia eorum est aliquid existens actu.s.corpus, ideo dignius habet hoc nomen subiectum,q̃ hoc nomen materia.hæc Commen.& aduerte q̀ in eodem commen. dicit cœlum non esse compositum ex materia,& forma,sed ex corpore,& forma animata intelligibili,quæ s.mouet cœlum localiter,hæc fuit mens Commenta. quam reprobat bea.Tho.in octauo physico.lect. 21. & in prima parte.q. 66.artic.2.& tu videbis.q.nostram metaphysicalẽ in hoc octauo lib.vbi sustineo viam bea.Thom.declarans,quomodo vere est materia in cœlo, quæ ex se ens est in pura potentia,cuius tamen potentialitas iam perfecta,& completa est ex forma quã habet,nec te moueat q̀ bea.Tho. in hoc.8.lib.exponẽs tex.12.ibi,in naturalibus qdem &c. videtur declarare ad viam Cõmẽ.& vtitur termino Commen.s.subiectum,sic enim dicit,corpus cœleste vniuersaliter nullo modo habet materiam,si subiectum materiam non dicat,vel habet materiam ad vbi,si subiectum dicatur materia,licet in quam sic dicat hic,tamen melius considerans in octauo physico.& in primo cœli,& in prima parte declinauit omnino a via Commen.

Quantum ad quintum,aduerte quod Commen. exponit ly in accidentibus non,vniuersaliter,sed de accidẽtibus quæ apparent in corporibus cœlestibus, vt de eclipsi, sicut exemplificat Aristote.verum quia exemplificat etiam de somno,quod constat non esse in cœlo,melius est, vt dicamus Aristo.hic intelligere de accidente vniuersaliter,quod est priuatiuum.in tex.autem sequenti de accidentibus positiuis,& de omnibus formis,quæ non per se generantur. loquendo ergo de accidentibus priuatiuis dicit Aristot.q̀ non habent materiã,quæ.s.sit ens in pura potentia,in quã immediate recipiantur,sed materia eorum est substantia, quæ patitur.& recipit accidens in priuatiuum,& quoniam huiusmodi substantia est subiectum talis accidentis potest dici materia,solet enim subiectum dici materia pro quanto

recipit accidens, ſicut materia recipit formam, & exempli ficat de eclipſi lunæ, de qua ſi quæratur materia. reſpondebitur, quod eſt luna, quæ patitur defectum luminis, ſi quæratur cauſa eius efficiens. reſpondetur quod eſt terra, quæ interiacens diametraliter inter ſolem, & lunam prohibet lunã illuminari a ſole. & ſi quæratur cauſa eius finalis forte non poterit aſsignari, quia eclipſis contingit ꝓpter motum, & propter neceſsitatem conuerſionis lunæ ad ſolem, & non propter aliquod intentum ad extra, & ſi quæratur cauſa formalis, dicetur ꝙ eſt ratio, & quiditas rei quæſitæ, puta eclipſis eſt formaliter priuatio luminis, ſed hæc ratio erit diminuta, niſi addatur cauſa efficiens, vt ſic dicatur, eclipſis eſt priuatio luminis in luna proueniens ex obiecta terra inter ſolem, & lunam, exemplificat etiam de ſomno, cuius cauſam materialem, & primum principium, ſiue radicem, & cauſam effectiuam, & formalem, & finalem diffuſe declarauimus in Epitomi noſtra ſuꝑ lib. de ſom. & vigi.

Quantum ad ſextum, aduerte ꝙ non ſolum accidentia priuatiua carent materia, ex qua, ſed eorum materia eſt eorum ſubiectum, inimo & quæcunqꝫ accidentia poſitiua, q̃ aliquando ſunt, & aliquando non ſunt: licet non generentur per ſe, ſed per accidens, ſicut quantitates, & qualitates, & formæ ſubſtantiales, nam quæcunqꝫ habent materiam, ex qua in his generabilibus ſunt tranſmutabilia adinuicem & vtrum generatur ex altero, & vnum elementum ex altero, & hõ albus ex hoĩe nigro, ſed vna qualitas, nec quantitas, nec forma ſubſtantialis, tranſmutatur in aliam, nec generat ex alia, vt declaratum eſt in primo, & in quinto phy. & in ſeptimo metaphyſi. in hoc ergo non datur materia, ex qua, ſed in qua.

Quantum ad ſeptimum, aduerte ꝙ contraria ſunt in duplici differentia, quædam enim ſunt talis naturæ, ꝙ quando vnum eorum eſt in materia actu, alterum eſt in potentia, & quando fuerit actu ſub eo iterum eſt in potentia ad alterum, verbi gratia quando corpus animalis eſt ægrum eſt in potentia ad ſanitatem, & quando eſt actu ſanum eſt

in potentia ad ægritudinem,& econuerso. Item quãdo aer est tenebrosus est in potentia ad lucem,& quando actu est sub luce est in potentia ad tenebras,& econuerso,quædam autem sunt talis naturæ,quod vnum comparatur ad alterum,vt ad terminum,ita q vnum psupponit alterum præ fuisse in materia,sicut terminus præsupponit viam. Respectu quidẽ primorũ materia indifferenter se habet ad ea,& sine ordine prioris,ac posterioris. Respectu aũt secundorũ quodam ordine se habet ad ea.nam materia prius respicit illud contrariũ,quod est vt habitus,& est sicut via ad aliud quod est,vt priuatio,vnde aqua,quæ est materia humidorum prius respicit formam vini,deinde formam aceti.est enim vinum via ad acetum,& non econtrario,& materia animalis prius respicit vitam,posterius mortem,quoniam vita est via ad mortem,& nõ econuerso,& quando est sub vita est in potentia ad mortem,sed non econuerso.

Quantum ad octauum, aduerte quod cum acetum sit corruptio vini,non potest vinum esse materia aceti. Materia enim permanet in eo,ex quo fit,vt declaratũ est in primo physico.tex.60.& in hoc distinguitur materia a priuatione.constat autem quod non permanet vinum in aceto, immo corrumpitur ab eo,idem dico de viuo,& mortuo. Etsi quæras quæ sit materia aceti,dico q est aqua, quæ secundum ordinem prioris,& posterioris respicit formã vini,& formam aceti,sed prius formam vini,& materia animalis prius respicit vitam,deinde mortuum. Et si quæras, quomodo ergo hæc est vera ex vino fit acetum,& ex viuo fit mortuum. Dico,q ly ex,signat ordinem,& non materiam,vnde in eodem sensu hæ verificatur,ex vino fit acetũ quo verificatur ista ex mane fit meridies.i.post mane, sic in proposito ex vino fit acetum.i.postquam materia vini recepit,& am sit formam vini recipit formam aceti,eodem modo expone istam,ex viuo fit mortuum, & istã ex vidente fit cæcum,& aduerte q dicit Aristote,quæcũq; sic transmutãtur,ita se habent,q non fit in ea mutua reuersio,puta q ex aceto fiat vinũ,& ex mortuo viuũ,sed ne-

cesse est, ut fiat resolutio ad materiam primã, puta ad quatuor elementa, deinde per formas medias tandem fiat reuersio ad idem in specie, puta si ex mortuo debet fieri viuum, oportet qđ quatuor elementa, per iteratam mixtionem, & talem complexionem, & cõtemperantiam vniantur tali modo, quod generetur animal, & si ex aceto debet fieri vinum, necesse est vt resoluatur in aquam, quæ est materia, & vini, & aceti, & aqua iterum misceatur ad principia vini in vitæ, & ratio huius irreuertibilitatis ẽ naturalis, & immutabilis ordo, quo materia prius respicit id qđ est, vt habitus, & per ipsum est via ad priuationem, cuius signũ est, quod si materia, vel subiectum indifferenter respiciat vtrunq; est mutua reuersio, vt quoniam aer inquãtum diaphanus indifferenter respicit lumen, & tenebram, ideo a tenebra est reuersio ad lumen, & econuerso. Hæc de tertio capite dicta sint.

CAPVT. IIII.

IN quarto capite resoluendum est dubium, ꝙ apud antiquos fuit valde difficile. Dubium autem est, cũ substantia sensibilis sit cõposita ex materia, & forma, & sit *quid* vnum per se, dubitatur per quam causam, vel per qđ medium materia, & forma vniantur adinuicem, ita ꝙ ex eis fiat vnũ ꝑ se. pro resolutione igitur dubii tria agenda sunt.

Primo, manifestabitur difficultas eius.

Secundo, soluemus ipsum secundum veritatem.

Tertio, declarabimus solutiones antiquorum esse erroneas, ita ꝙ nulla est vera solutio, nisi quam inuenit Aristo.

Quantum, ad primum, aduerte ꝙ ex duobus manifestatur difficultas huius dubii. primo quicquid habet partes, & est quoddam totum non vt aceruus lapidum, sed vt resultans ex partibus, ita ꝙ est aliquid præter partes necessario habet aliquam causam, per quam vt per medium ex partibus fit vnum, nam videmus in corporibus compositis ex pluribus ꝑtibus partes vniri, aut vinculo, aut visco, aut alio coniunctiuo, vt medio, aliter non fieret vnum, & id maxime patet in artificiatis, & ĩ corpore animalis, in quo neces

sarii

sarii sunt nerui, & alia multa colligamenta, vt ex diuersis partibus fiat vnum corpus compositum, & dissolutis illis ligamentis dissoluitur corpus, & desinit esse vnum, sed substantia sensibilis, puta homo habet partes essentiales. s. formam, & materiam. & est quid vnum, non sicut aceruus lapidũ, nec sicut ilias quod est poema Homeri: quod est vnũ sola aggregatione carminum, sed est vnum per se, quia significat vnam naturam specificam. ergo merito dubitatur per quid est vnum, & non multa. secundo, si admitteretur positio Plato. qua tenet animal esse quid separatum per se subsistens. idem tenet de bipede, & tenet hominem esse hominem, quia participat hiis duobus. s. animali, & bipede, & hunc hominem esse hominem, quia participat homine separato, si inquam admitteretur hæc positio esset impossibile saluare quin homo esset duo. s. animal, & bipes. non. n. posset assignari causa, quare animal, & bipes vnirentur in homine, necesse est ergo dari causam mediam vnitam partium substãtiæ sensibilis, vt seruetur eius vnita: et id est difficile inuenire, ideo præsens dubium est valde difficile.

Quantum ad secundum: aduerte ꝙ licet præsens dubiũ motum sit solum circa substantiam sensibilem naturalem, tamẽ moueri potest etiam circa mathematica, puta qua de causa circulus est quid vnum per se, & potest moueri circa entia separata, in quibus nullo modo est materia, & quærere qua de causa intelligentia Saturni est quid vnum per se, vt igitur Arist. plenam, & vniuersalem solutionem daret. soluit primo in naturalibus. secundo in mathematicis. tertio in separatis.

Quantum ad naturalia, dicit Aristo. si admitteremus positionem Pla. quæstio esset insolubilis. impossibile est enim duo separata per se subsistẽtia, neq; seipsis: neq; per quodcũq; medium ita vniti, quod constituant vnum per se. Relicta autem positione. Plat. si aduertimus naturam materiæ, & formæ, ex quibus componitur substãtia naturalis, adeo facilis est solutio, ꝙ nec videtur aliqua dubitatio, nã materia est ens in potentia, & forma actus, materia igitur est

res fienda in potentia, puta aqua eſt potentia vinum, & metallum eſt ſtatua in potentia, & per aduétum formæ illud quod erat in potentia fit actu, nulla ergo alia cauſa requiritur ad hoc, quod ens in potentia fiat ens actu, niſi cauſa efficiens, quæ actione ſua id: quod erat in potentia transfert ad actum, ex eo quod materia fit actu ſub tali forma, quæ prius erat in potentia. & aduerte quod non eſt imaginandum ſubſtantiam naturalem anteq̃ recipiatur forma in materia non eſſe vnam, & poſt receptionem fieri vnam. hæc enim imaginatio eſt falſa, ſed tenendum eſt, ꝙ illud quod erat ens: & vnum in potẽtia actione agentis fit ens, & vnũ actu. vnde inquit Cõmen. in cõmẽ. 15. eſt igitur hic aliquid vnum quod primo eſt in potentia, & poſtea transfertur de potentia ad actum. ſ. actione agentis. quando igitur quæritur quid facit ſubſtantiam naturalem eſſe quid vnum per ſe. reſpondendum eſt nullam eſſe cauſam intrinſecam: ſed quoniam componitur ex materia, quæ eſt ipſa ſubſtantia in potentia & illud idem quod erat in potẽtia fit actu actione agentis qua actuatur materia ſua propria forma. vanũ ergo eſt quærere cauſam mediam vnitiuã intrinſecam inter materiam, & formam. Et aduerte hanc reſolutionem factam fuiſſe etiam in. 2. de anima. tex. 7. vbi inquit Ariſt. vnde nõ oportet quærere, ſi vnum eſt anima, & corpus. i. quo medio vnitur anima corpori: ſicut neq; cera, & figura, neq; omnino vniuſcuiuſq; materia. & id, cuius eſt materia. ſ. forma. q. d. cum materia ſit potẽtia, & forma ſit actus ſunt per ſe, & ſine medio vnibiles, quod vtiq; non eſſet, vt dicit Cõmen. in. 2. de anima. cõmen. 7. ſi materia ſm ſe eſſet actu, & forma actu, quoniã tunc duo exiſtentia in actu non vniuntur, niſi pet medium quod ſe habet, vt nexus, vel vinculum. & ex his patet ſolutio primi argumenti. qđ inductum eſt ad oſtendendam difficultatẽ primi dubii. nã maior non eſt vera, quando partes ita ſe habent: ꝙ vna eſt potentia, & altera actus, vt contingit in propoſito, ſm autem argumentum cõcludit verum, quoniam admiſſa paſſitione Plato. vt diximus, dubium eſſet inſolubile.

Quantum ad mathematica Aristo. dat eandem solutionem. nam si quæratur, quare diffinitio circuli, vel qđ quid est circuli significat vnum per se. Respondetur: quia cū hæc sit diffinitio circuli: circulus est figura superficialis, figura est vt forma, & superficies vt materia: sicut enim in materia naturali recipitur forma naturalis: sic in superficie recipitur forma circuli. Tu tamen aduerte, ꝙ materia hæc dicitur materia intelligibilis, a qua non abstrahitur mathematicus: licet abstrahat a materia sensibili, & naturali. quid autem sit vtraqꝫ earum declarauimus. in. 7. lib. in ca. 7. Item aduerte, qđ in mathematicis nō requiritur causa efficicens, sicut in naturalibus, quæ id quod erat in potentia trasferat ad actum, mathematicus enim, vt declarauimus in. 3. lib. in cap. 2. non considerat causam efficientem, neqꝫ finalem, quoniam abstrahit a materia naturali, & a motu

Quantum ad separata, in quibus nec materia sensibilis, nec intelligibilis. dicit Aristote. ꝙ statim sunt vnum. i. ex seipsis. nam cum sint subſtātiæ simplices, & simplices actus mathematici nihil expectant, a quo habeant esse actu, & eē vnum: sed ex seipsis sunt ens, & vnum ad differentiam cōpositorum sensibilium, quæ nec sunt ens actu: nec vnum, nisi per aduentum formæ in materia. vnde inquit Aristot. sicut ens seipso, & non per aduentum differentiarum descendit in decem prædicamenta, & fit substantia, qualitas, quantitas &c. Genera autem non descendunt in species, nisi per aduentum differentiarum, quæ se habent ad genera, sicut actus ad potentiam, sic entia separata seipsis sun ens, & actus: & sunt vnum per se. composita autem non seipsis: sed per aduentum formæ in materia.

Quantum ad tertium, aduerte quia antiqui reputabant impossibile materiam, & formam, & in particulari aīam, & corpus vniri, & constituere vnum sine medio colligante. ideo quasi dubitantes de necessitate talis medii laborabant in assignatione hmōi medii. Ratio autem qua reputabant impossibilem hanc vnionem sine medio est, quia credebant materiam, & formam esse duo diuersa actu, & hæc

fuit radix erroris sui, vt dicemus, eodem. mõ existimabant de corpore, & aĩa. facto falso fundamento visi sunt sic argu mentari, impossibile est duo diuersa actu vniri sine medio: & præcipue contraria: vnde videmus album, & nigrũ vni ri in pallido, & calidum, & frigidum in tepido, & elementa contraria in mixto mediante contemperantia, sed mate ria, & forma sunt diuersa actu, & inquantum sunt: vt potentia: & actus sunt contraria: ergo &c. Assignantes autem medium diuersa loquuti sunt. Quidam dicebant esse participationem, verbi gratia, dicebãt hominem esse quid vnũ, quia participabat animal, & bipes, sed quærebant quæ sit causa huius participationis, & quid sit hmôi participare, & nesciebant se resoluere. Quidam vt Lycophron applicans ad medium vnitiuũ corporis, & animæ dicebat esse coexistentiam animæ cum corpore: quam. D. Tho. accipit pro animatione. Alii autem accipiũt pro mixtione. dicebat. n. Lycophron: ꝙ sicut aĩa, et corpus conueniunt in vna operatione, puta in eo quod est intelligere (arbitrabatur enim nullam actionem esse propriam animæ, sed vtriusq;. vnde intelligere dicebat esse corporis, & animæ, sed ab anima est vera intellectio. a corpore autem falsa) sic conueniunt per mixtionem in vna substantia. Quidã autem dicunt ani mam vniri corpori per vitam, siue per viuere, & vt dicit Alber. in tract. 2. in cap. 3. huius. 8. lib. Multi moderni cadunt in hunc errorem. dicunt enim animam intellectiuam vniri corpori mediante sensitiua, & sensitiuam mediante vegetabili, & vegetabilem mediante sperítu uitali, quem dicunt esse corpus distensum per totum corpus, maiorem habens conuenientiam cũ anima vegetabili, q̃ corpus terrestre physicum organicum, sed licet diuersi diuersa media assignent, tamẽ non satisfaciunt quæsito. nam si ſm eos da tur medium vnitiuum inter animam, & corpus eadem ra tione dabitur medium inter cuprum, & figuram trianguli receptam in cupro: & inter superficiem, & albedinẽ in ea receptã, sicut. n. se habet anima ad corpus ratione qua forma, sic trigonum ad cuprum & albedo ad superficiem, &

breuiter dabitur medium in omni compositione duorum adinuicem, quod cum sit manifeste falsum non est necesse assignare medium inter formam: & materiam, nec inter animã, & corpus. Tu igitur aduerte antiquos errasse: quia iudicabant de forma, & materia, de anima, & corpore, sicut de duobus existentibus actu diuersis, quod tamen non est verũ, quoniã vt diximus supra materia: & forma sunt idem pro quãto illudmet quod ex parte materiæ est in potentia, fit actu per formã, ex ꝯsequenti nõ est ponendũ mediũ inter ea: sicut inter diuersa actu. patet ergo, ꝙ nulla est vera solutio, nisi quam diximus supra. s. quod nulla est assignãda causa medians in naturalibus, sed sola causa efficiẽs, quæ transfert id qđ est in potentia ex materia ad esse actu per formam. Quæ autem sunt sine omni materia ex seipsis sunt ens, & vnum. Hæc de. 4. cap. sint dicta.

EIVSDEM CHRYSOSTOMI IAVELLI CANAPITII

Epitoma Super nono lib. Metaphysicæ

DIXIMVS in principio libri septimi ens diuidi per corporeum & incorporeũ, per actum & potentiam, & per vnũ & multa. Postquã igitur in. 7. & in. 8. lib. pertractauimus de ente corporeo materiali, qđ præcipuæ dicitur de substantia sensibili, consequẽs est vt in. 9. pertractem⁹ de potẽtia & actu, Et complectentes intentionem philosophi in vnico tractatu, diuidimus ipsum in quatuor cap.

Primo quæ fuit ratio mouens Aristotelem ad pertra-

ctandum de potentia & actu.

Secundo, tractabimus de potentia.

Tertio, tractabimus de actu,

Quarto, tractabimus de potentia & actu comparando vnum ad alterum secundum prius & posterius, secundum bonum & malum, sm verum & falsum.

CAPVT I.

IN primo capite assignanda est ratio quæ mouit Aristotelem ad considerandum de potentia & actu in particulari libro huius scientiæ. Aduerte igitur, ꝙ quadruplici ratione fuit inductus.

Primo quia in libro quarto proposuerat hanc scientiam esse consideratiuam entis inquantum ens, & eorum quæ enti inquantum ens conuenit. Isti autem sunt vniuersales modi entis, vt vnum & multa, necessarium & possibile, finitum & infinitum, actus et potentia, cũ enim hæc sint vniuersalia prædicata, a quibus rerum cognitio pendet: si in hac scientia incognita permanerent, de nullo certa cognitio haberetur, fuit ergo necesse de iis considerationem facere.

Secundo, quia in lib. 8. determinauerat substantiam sensibilem constare ex materia & forma, & materiam dixit potentiam, formam vero actum, & in fine libri concluserat non aliam esse causam, qua substantia sensibilis sit quid vnum per se, nisi quia constat ex materia & forma, & materia quidem est potentia, forma vero actus, ne igitur natura materiæ & formæ remaneret incognita, fuit necesse de potentia & actu determinare, tertio quia in lib. 12. tractaturus erat de separatis, & dicet in substantia æterna mouente non admisceri potentiam: sed esse principium tale, cuius substantia est actus: vt prepararet viam ad cognitionem separatorum entium, fuit necesse de potentia & actu præconsiderare, quarto: quia hæc scientia, vt dictũ est in. 6. libro sola considerat quod quid est, in quo multotiens in-

greditur potentia aut actus, vt patet in diffinitione motus & animatæ, ne igitur diffinitiones hmôi dentur per ignota, fuit necesse de iis considerare, & prius quidem de potentia, deinde de actu. Sed aduerte quod cũ potentia proprie dicta, & quæ est nobis magis manifesta, sit ea quæ inuenitur in rebus mobilibus & naturalibus, ab ista incipit Arist. vt a magis noto, non quod sit de intentione huius scientie, vt sic, sed ad physicũ spectat, verum quia ex huius cognitione quæ cadit sub sensu, deducemur in cognitionem potentiæ & actus simpliciter, & inueniem⁹, ꝙ potẽtia & actus non solum sunt in rebus transmutabilis quales sunt res naturales, sed etiam in imobilibus et intellectualibus, ideo ab ista & ab actu sibi correspondente incipiemus.

CAPVT II.

IN secundo capite, agendum est de potentia, & vt habeatur plena resolutio: quinq; consideranda sunt.

Primo, quot modis dicatur potentia.

Secundo, quomodo potentiæ diuersificãtur respectu subiectorum in quibus sunt, id quod aliquæ sunt rationales, aliquæ irrationales.

Tertio quærendum est si in aliquo est potentia, in quo tamen non est actus.

Quarto, considerandum est quando & quomodo potentia præcedat, vel subsequatur actum.

Quinto, quomodo potentiæ irrationales & rationales reducuntur ad actum.

Quantum ad primum, aduerte quod Arisiot. assignans modos potentiæ refert se ad dicta in. 5. libro vbi distinxit hoc nomen potestas, & quoscũq; modos assignat hic, assignauit etiam in. 5. lib. licet non eodẽ ordine, ideo ne simus prolixiores inutiliter, remittimus adiscẽtem ad ea quæ ordinauimus in. 5. lib. in tracta. 2. in capite septimo vbi disposuimus modos potentiæ realiter dictæ & per similitudinẽ, & modos possibilis & impossibilis realiter, & ſm logicũ: & modos impotentiæ, in eo etiam ꝙ dicit hic Arist. impotentiam esse priuationẽ potentiæ, declarans priuationem mul

tipliciter dici, non est imorandum, quoniam quæcũq; dicit hic de priuatione: iã dixit in. 5. lib. & nos ordinauimus modos priuationis illic in tracta. 3. in cap. 4. Et tu aduerte qđ Aristo. hic determinat se tractaturum tantum de modis potentiæ realiter dictæ. s. de potentia actiua & passiua, relinquens potentiam dictam per similitudinem, qua vtitur mathematicus, & potentiam & impotentiam logicam prouenientem ex repugnantia vel non repugnantia terminorũ, nam ad primum philosophum spectat considerare rei quiditatem & suas proprietates reales in vniuersali, quæ autẽ nullam quiditatem dicunt, nec sunt quid reale, non cadunt sub consideratione sua.

Quantum ad secundum, aduerte quod potentia actiua & passiua inueniuntur in rebus animatis anima rationali, vt in homine, & in rebus inanimatis & animatis anima uegetatiua, vt in plantis, & anima sensitiua, vt in bruto & in homine, dempta parte rationali, quæ sunt in animatis anima rationali dicuntur potentiæ rationales, quales sunt artes mechanicæ, & scientiæ practicæ actiuæ: vt morales, nã cum hmõi artes & scientiæ ordinentur ad opus: sunt veræ principia agendi & operandi in alio quantum aliud, vt ars ædificatiua, & scientia politica, ergo sunt potentiæ actiuæ. Hæc enim fuit diffinitio potentiæ actiuæ, quæ vero sunt in rebus inanimatis, aut animatis vegetatiuis & sensitiuis, vt sic, dicũtur potentiæ rationales, vt calor in igne, frigiditas in aqua, virtutes lapidum, potentiæ animæ vegetatiuæ, potentiæ aĩæ sensitiuæ tã interiores quã exteriores, patet. n. hæc oĩa esse principia operandi siue agendi, ergo &c.

Posita distinctio. potentiarum sumpta ex parte naturarum, in quibus sunt, assignanda est differentia earum adinuicem. Aduerte igitur differentiam consistere in hoc q; potentiæ rationales sunt factiuæ duorum contrariorum: vt per artem medicinæ potest medicus causare in Socrate & sanitatem & ægritudinem, potentiæ autem irrationales sunt factiuæ tãtum vnius, & ita determinatæ sunt ad illud quod nó possunt causare suum contrarium nisi Socra. per

accidens, vt declarabitur, vt calor ignis tantum calefacit, & ratio quidem huius differentiæ ſtat in hoc, agens naturale agit per formam & qualitatem ſuam naturalem, vt ignis per calorem, agens intellectuale operatur per ſcientiam ſuam practicam, ſcientia autem principaliter fundatur in ratione & diffinitione rei ſcitæ, eſt enim medium in demõſtratione faciente ſcire, ſed eadem diffinitio eſt oſtẽſiua rei diffinitæ primo, & ſui oppoſiti contrarii, vel priuatiui, & ſecundario, vt per diffinitionem recti cognoſco rectum primo, & obliquum ſecundario, & per diffinitionem ſanitatis cognoſco ſanitatem & ægritudinem, & per diffinitionem calidi cognoſco frigidum, nam & alterum contrariorum habet rationem priuatiui, vt manifeſtabitur in lib. 10. cum igitur ſcientia practica ſit potentia actiua, eodem modo eſt principium operandi quo eſt principium cognoſcendi, ſed vt diximus eſt principium cognoſcendi oppoſita, licet non æqualiter, ergo eſt principium operandi oppoſita, eo quidẽ ordine quo eſt oſtenſiua oppoſitorũ ita. ſ. q primo eſt principium operandi eius quod eſt vt habitus, poſterius autem eius quod eſt vt priuatio, vnde medicus per ſcientiam medicinæ per ſe & primo eſt operatiuus ſanitatis, poſterius autem quod dicit Ariſto. ſecundum accidens eſt operatiuus ægritudinis, & memento vt exponas ly ſecundum accidẽs per poſterius, vel de ſecunda intentione, vel vt in pauciori bus. nam ſi ſumatur ly ſecundum accidens in ſuo proprio ſignificato, non diſtinguerentur potentiæ rationales ab irrationalibus, quoniam vt dicemus, potentia irrationalis eſt principium operandi oppoſita, ſed vnum quidem per ſe, alterum autem per accidens, ideſt non ſecundum naturam ſuam, quia vero forma & qualitates naturalis eſt principiũ agendi in agente naturali, eo modo eſt principium agendi quo eſt principium eſſendi, ſed eſt principium eſſendi tantum ſm vnum eſt, vt patet in calore in igne, qui dat igni tãtum eſſe calidum, nam ſi daret eſſe calidum & eſſe frigidũ, eidem ineſſent ſimul contraria ineſſe reali, quod eſt impoſſibile, ergo eſt principium agẽdi tantum vnum, & non op-

posita nisi meræ per accidens, puta calor ignis tantum calefacit, quod autem infrigidet id non facit inquantum calor, sed inquantum rarefacit, & per rarefactionem aperiuntur porri, quibus apertis datur frigido aditus ingrediendi corpus & ipsum infrigidandi, hæc igitur īfrigidatio est per se a frigido ingrediente, & per accidens a calore rarefaciente, patet igitur ratio quare potentia rationalis potest in opposita per se licet nō æque primo, irrationalis autem est determinata ad vnum, quæ autem sit prima potentia rationalis, & per quot differat rationalis ab irrationali, & quomodo potest in opposita pro eodem instanti determinauimus in.q.nostris metaphysi.

Quantum ad tertium aduerte quod circa hoc duplex fuit antiq.opi.prima quæ fuit Megaricorum tenet non dari potentiam ante actum, ita q̃ nullum agens habet potentiam agendi, nisi dum actu agit, & cum cessat agere non retinet potentiam agendi. secunda est contraria primæ, tenet enim potentiam ita præcedere actum, quod stat, potentia etiam quod nunquam sequatur actus, ex consequenti secundum hanc opinio. omnia sunt possibilia. primo igitur pertractabitur prima opi. deinde secunda. Aduerte igitur, quod licet Aristo. non adducat rationem motiuam huius opi. tamen vt colligitur ex Alb. in nono Metaphysicæ, tra cta. secundo cap. primo multiplici ratione videtur processisse, primo quia dictum est in. 5. lib. causam & effectum esse simul, sed potentia actiua & actus eius vt visus & videre se habent vt causa & effectus, ergo potentia non præcedit actum, secundo idem eodem modo se habens semp̃ facit idem, aut nunquam, cum igitur potentia actiua sit a forma, & forma sit natura, quæ eodē modo se habet, aut semper erit agens, aut nunquam, & quocunque modo dicatur sequitur potentiam non separari ab actu.

Secundum Bea. Tho. ratio huius opinionis videtur processisse ex hoc, q̃ opinabantur omnia ex necessitate euenire per connexionem causarum, vt dictum est in libro. 6. ex quo sequitur quod si aliqua actu non eueniunt, non

possunt euenire ex consequenti nulla potentia præcedit actum suum.

Auerroes autem in commen.7.arbitratur opinionem hanc concidere cum opinione modernorum, & intendit per modernos loquentes in lego,isti dicũt quod est vnum agens omnia entia sine medio,scilicet Deus,ex hoc dicto in quit Cõmen.contingit eis vt nullum ens habeat actionem propriam naturaliter,& cum entia nõ habuerint actiones proprias,non habebunt essentias proprias, actiones enim non diuersantur nisi per essentias diuersas,& ista opinio est valde erronea &c.

Quid veritatis habeat hæc sententia Cõmen. manifesta bitur, postquam fuerit reprobata opinio Megaricorum. Aduerte igitur ꝙ Aristo.multipliciter arguit contra eam.

Primo,si potentia non est nisi quando actus est, ergo non remanet aliqua ars in artifice,quando desinit agere se cundum artem,& sic ædificator deperdit artem quando non ædificat,vel postquam ædificauit,sed hoc est falsum, qui ars & scientia non deperdũtur,nisi aut obliuione, aut ægritudine,aut lõgo tempore in quo non sit vsus artis,sed nullum horum contingit in proposito.Supponimus enim ꝙ Socrates heri ædificauerit,& hodie cesset,& cras iterum ædificet,& sit sanus.ergo &c. Præterea,cum artifex non posit operari secundum artem,nisi acquirat artem,si quã do non operatur non habet artem,& quando iterum ope ratur habet artem,ergo de nouo acquirit artem,aut disci plina,aut propria inuẽtione hoc autem est stultum dicere. nam si tantum per horam cesset ab operatione, eadem ho ra deperdet & acquiret artem, quod est implicans contradictionem.

Secũdo,cum calidum & frigidum & aliæ qualitates sen sibiles sint potentiæ actiuæ,sunt enim immutatiuæ sensus si p otẽtia non est sine actu,sequitur nihil esse calidum vel frigidum , vel dulce, vel amarum, nisi dum actu sentitur,quod est vanum dicere,& est cõcordare cum Pytha. contra quem disputauimus in.4.libro tracta.secundo cap.

tertio qui ponebat nihil esse verum, nisi vt cadebat sub sensu vel opinione.

Tertio sequitur quod animal non habeat sensum quando actu non sentit, ex consequenti, si cessat videre vel audire, cum sit aptum videre vel audire, erit priuatum visu vel auditu, & sic continget quod in vna die fiet multotiens cæcum & surdum, & iterum videns & audiens, quæ omnia sunt absurda.

Quarto, sequitur quod id quod actu non est sit impossibile fieri, & sic auferetur omnis motus, omnis generatio, omnis mutatio, nam secundũ hanc opinionem, quod actu non est, aut fit, non habet potentiam vt sit, vel fiat, quod non habet potentiam non potest esse vel fieri, quod nõ potest esse vel fieri, est impossibile fieri, ergo si Socrates infirmatur, est impossibile vt sanetur, & si sedet, est impossibile vt postea stet, quoniam dum sedet secundum hanc opinionem, non habet potentiam vt stet, cum igitur hæc sint absurda tenendum est actum & potentiam esse diuersa, ita quod non inconuenit aliquid posse esse, quod tamen nondũ est, & aliquid esse quod potest desinere esse, & hoc tam in prædicamento substantiæ quam in prædicamento accidentium, nam qui non incedit, & qui non est albus potest esse albus, & incedit potest desinere ab incessu, aliter non esset in rerum natura ens generabile & corruptibile, & penitus auferetur motus & mutatio.

Et quoniam Aristo. contra Megaricos tenet potentiam & actum esse diuersa & ab inuicem separabilia, ideo declarare intendit quid sit esse in potentia, & q̃d esse actu. Aduerte igitur ſm Aristo, illud esse in potentia, vel esse possibile, quo posito in actu nullum sequitur impossibile, vt si dicas, aqua potest esse calida, quia fit calida non sequitur aliquod impossibile, si autem sequitur impossibile illud ad quod sequitur, non erat possibile, nec potẽtiam habebat, verbi gratia homo non potest esse lapis. quoniam ad hoc sequitur propriam differentiam esse separabilem ab eo, cuius est, quod est impossibile.

Vt autem scias qu d sit rem esse actu, aduerte ꝙ ly actus primo impositum est a motu tanquam a magis noto secundum sensum, vnde motum dicimus esse actum mobilis, & moueri non attribuit, nisi existentibus, deinde impositū est ad significandum terminum motus, terminus autem motus est forma acquisita, qua res perficitur, & complementum recipit, & sic quantum ad id, cui nomen imponitur, actus significat formam apud physicum, quæ est terminus motus, siue mutationis, apud metaphysicum formā abstractam a materia, quæ est veræ, & substantial ter perfectio. Hoc prænotato, dico ꝙ rem esse actu est rem existere, vnde sicut moueri non verificatur, nisi de existente, sic nec esse actu, & quoniā quæ sunt in potentia, vt sic non existunt, ideo nō verificatur de eis moueri, nec esse actu, licet de eis verificentur alia prædicata, puta entia in potentia sunt intelligibilia, opinabilia, vel concupiscibilia, pro quanto .s. habēt esse in anima, licet non existant ad extra, vt rosa in hyeme scibilis, & desiderabilis est, reprobata igitur opin Megaricorum soluenda sunt argumenta inducta, vt motiua positionis suæ.

Ad primum dico, quod simultas causæ, & effectus non verificatur, nisi de causa in actu, & effectu in actu, vnde & Aristo. in 5. lib. in ca. de causis, dixit quod non est necesse causam in potentia, & effectum .s. in actu esse simul, & nos iam id declarauimus in eodem cap.

Ad secundum dico, quod argumentum nullam habet apparentiam in potentia actiua rationali, quoniam non est natura, nec agit modo naturæ .s. ex necessitate, sed libere, in potentia vero actiua naturali, licet habeat aliquam apparentiam, quia est determinata ad vnum, & ex necessitate agit, tamen non concludit, quoniam vltra potentiam actiuam requiritur passum sufficienter approximatum, & dispositio qua sit aptum recipere ab agente, & quoniam non semper seruatur debita approximatio, nec debita dispositio non inconuenit potentiam actiuam præcedere actum.

Ad tertium negatur, ꝙ omnia ex necessitate eueniāt, &

iam id reprobauimus in lib.6.cap.3.

Quantum ad dictum Commen. aduerte, q sicut lex Maurorum tenet omnia entia pcessisse a primo ente per creationem, & vt sic sine causa media, sic etiã tenet catholica fides, tamen ex hoc non sequitur entia creata non priuari actionibus propriis naturalibus, & essentiis propriis, quoniam primum agẽs creans indidit cuilibet naturæ proprias potentias, quibus exercent proprias operationes naturales, vnde dictum Commen. nil concludit contra christianam veritatem.

Secunda opi. contraria Megaricis tenet, quod non solum potentia potest præcedere actum, sed quod stat potentia, etiam quod nunquam sequatur actus, ita q secundum hanc opin. omnia sunt possibilia, contra hanc igitur sic intendit Aristote. multa sunt ad quæ si ponantur sequitur impossibile, vt si ponatur diametrum esse simetrum apud geometram, sequitur esse proportionem numeri ad vnitatem, vel numeri ad numerum iter diametrum ad costã quadrati, quod est impossibile, ergo non omnia sunt possibilia, probatur consequẽtia ex diffinitione *possibilis*, illud enim est possibile, ad quod nullum *sequitur impossibile*, cum igitur hæc opinio sit falsa, tenenda est media via, quæ est hæc, eorum quæ non sunt, quædam erunt, vt rosa in vere, ortus solis crastinus quædam nõ erunt, & hæc sunt duplicia, quædam non erunt, licet eis non repugnet esse, vt Socrates nõ erit diues, licet vt homo possit esse diues, quædam non erunt, quia eis repugnat esse, vt homo nõ erit asinus, nec diameter non erit simeter. Ex his quæ sunt in primo, & in secundo gradu dicuntur habere potentiã, & esse possibilia, quæ autem sunt in tertio gradu nullam habent potentiam, neq; sunt possibilia, immo impossibilia.

Et aduerte, quod ex diffinitione possibilis non solum patet falsitas prædictæ opinionis, sed etiam veritas trium regularum, quæ formantur de possibili, & impossibili, quomodo se habent in vera consequentia.

Prima regula, si alicuius consequentiæ antecedens est

possibile, necesse est consequens esse possibile, probatur, quoniam si consequens esset impossibile, antecedens non esset possibile ex diffinitione possibilis. Dictum est enim, quod possibile est, ad quod non sequitur impossibile, si ergo ad antecedens possibile sequitur consequens impossibile, desinit antecedens esse possibile, & aduerte, q ly possibile in consequenti sumitur non pro contingéti, sed vt opponitur impossibili, nihil enim prohibet antecedens esse possibile, & consequēs necessarium, vt hic, si Socrates scribit. Socrates est homo.

Secunda, si consequens est impossibile antecedens est impossibile, hæc patet ex præcedenti, quoniam ex possibili non sequitur impossibile.

Tertia, si antecedens est impossibile nō est necesse consequēs esse impossibile, sed potest esse necessarium, vt hic, si Socrates est asinus, Socrates est animal, & pōt esse contingens, vt hic, si Socrates est asinus, Socrates mouet, hæc pro nunc dicta sint de consequentia possibilium, & impossibilium, quomodo autem possis saluare text. philosophi. & quomodo debeas ipsum exponere, cum dicit, sed erat primum impossibile, ergo & secundum vide in. q. nostris metaphysi. in lib. 8. in illa. q. si in consequētia possibilium, & impossibiliū. antecedens & consequens debent esse silia.

Quantum ad quartum, aduerte q ex potentiis quædam sunt nobis a natura, vt potentiæ sensitiuæ, & intellectus, & vegetatiuæ, & motiuæ secundum locum, quædam fiunt in nobis ex consuetudine, & frequentatis consimilibus actibus, vt habitus morales, siue boni, siue mali, quædā ex doctrina, siue ex propria inuentione, vt artes practicæ, sicut ars cytharizandi, & ars medendi, quæ longo tempore, & experientia acquiruntur, quæ sunt nobis a natura præcedunt actus suos, sicut ea quæ sunt ad finem præcedunt finem. Manifestum est enim, q si debeo videre necessario præceditur visus &c. quæ autem fiunt consuetudine, aut doctrina, aut inuentione necessario subsequuntur actum, se habēt enim ad actus suos, sicut effectus ad causam, cau-

ſa autem, vt cauſa præcedit id, cuius eſt cauſa, vnde in his neceſſe eſt nos præexercitari frequentatis actibus, vtpote generatiuis conſimilis habitus, vt declarat Ariſto. in *lib. 2.* Ethi. vnde inquit in principio lib, duplici exiſtente virtute hac quidem itellectuali, hac autem morali, ea quidem quæ intellectualis plurimum ex doctrina habet, & generationem, & augmentum, ideo experimento indiget, & tempore, moralis vero ex maiori. i. ex conſuetudine.

Quantum ad quintum, aduerte ꝙ cum potentia irrationalis ſit actiua ſolum vnius. rationalis autem oppoſitorum irrationalis reducitur ad actũ ſola appropinquatione paſſi ita diſpoſiti, ꝙ poſſit pati ab agente, & agens poſſit agere in ipſum remoto omni impedimento extrinſeco. Quod dico: quoniam ſi ignis propinquus eſſet combuſtibili ſicco: & inflammabili: & cum ſuperinfunderetur aqua non ſequeretur combuſtio: rationalis autem cum ſit actiua contrariorum non reducitur ad actum ſola ꝓpinquatione paſſiui: aliter produceret contraria in paſſiuo: puta medicus proprinquans Socrati faceret ipſum ſanum: & infirmum. cum igitur ſit ex ſe indeterminata ad agendũ *hoc: vel illud* oppoſitum: neceſſe eſt vltra propinquationem paſſiui: & remotionem impedimentorum: quod determinetur ab aliquo: hoc autem erit appetitus: ſiue electio: quod enim appetimus: aut eligimus illud agimus: ſi ſumus ita diſpoſiti: & paſſiuum ita ſe habet: quod poſſumus exire in actum. Ex his trahuntur tria corollaria.

Primum eſt: actio potentiæ irrationalis eſt neceſſaria: & naturalis: ideo neq; meritum: neq; demeritum habet: actio autem potentiæ rationalis libera eſt: ideo vt ſic: laudabilis: & vituperabilis eſt.

Secundum eſt: ſicut potentia irrationalis neceſſario agit quando ſtat debita appropinquatio, & debita diſpoſitio in paſſo, ſic quando potẽtia rationalis determinata eſt ab appetitu ad alterum oppoſitorum ſtante illa determinatione & debita appropinquatione: & diſpoſitione neceſſario agit illud oppoſitum: ad quod determinata eſt: nec eſt neceſſe

addere

addere nullo extrinseco prohibente, qm̄ supponimus agēs sufficiens ad agēdum pro tali tempore, & taliter. Similiter patiens ad Patiendum. si autem esset exterius prohibens nō esset sufficiens ad agendum, nec patiens ad patiendum, durante pro tali tēpore extrinseco impediente, quare &c.

Tertium est, licet potentia rationalis in se considerata, & vt libera sit simul contrariorum. possum enim per voluntatem velle moueri, & velle quiescere, tamen quia non exit in actum; nisi determinata ad hoc: vel illud oppositum non sequitur, quod possit simul agere opposita, quia dum est sub hoc opposito repugnat sibi esse sub alio, & hoc est quod solet dici potētiam rationalem esse oppositorum pro eodem nunc, & diuisim, & id ad plenum pertractabitur in quæstionibus metaphysicalibus, quando disputabitur, si potentiæ rationales possunt in opposita pro eodem instanti. Hæc de secundo capite dicta sint.

CAPVT. III.

IN tertio capite habemus tractare de actu. pro cuius notitia tria declaranda sunt.

Primo quid sit actus.

Secundo quomodo diuersimode dicitur actus.

Tertio qn̄, & quomodo aliquid est in potentia ad actum.

Quantum ad primum: aduerte ꝙ cum actus sit de terminis vniuersalissimis, & primis simplicibus non pōt propriæ diffiniri, cum vera diffinitio debeat dari per priora. ita tamen quod sit status in diffinitionibus. & ideo Arist. manifestat actum non diffiniendo, sed inductione sumpta a dissimilitudine, quam habet ad potentiam. & hæc est tutissima via, quoniam actus, & potentia sunt relatiua, & relatiua per seinuicem manifestantur, cuius signum est: quod si diffiniuntur, per seinuicem diffiniuntur. intendens igitur declarare quid sit actus, & non potens ipsum deffinire, putat se satis fecisse. si declarauerit quid sit esse actu. dicit igitur actus est, quando res existit, non tamen eo modo, quo est qn̄ in potētia. Dicimus. n. Mercuriū esse in potētia in ligno

antequam figuretur. postquam autem figuratus est dicitur esse in actu, & pars, siue medietas est in potentia in toto ante diuisionem: postquam autem est separata a toto dicitur esse actu, & sciens dicitur esse speculans in potentia. Quando autem considerat dicitur esse speculans actu. & breuiter esse actu, & esse in potentia est, sicut esse ædificãtem, & ædificatorem, vigilantem, & dormientem, videntem, & claudentem oculos, formatum, & non formatum, siue arte, siue natura. A dissimilitudine igitur sumpta inter potẽtiam, & actũ sic manifestũ sit, quid sit actus, vel saltem esse actu.

Quantum ad secundum, aduerte quod actus dicitur de forma, quæ actuat, & perficit id: cuius est forma, & de motu, siue operatione, quæ est a potẽtia actiua, siue operatiua, vt intelligere est actus intellectus videre visus &c. Et hæc diuersitas actus manifestatur duplici proportione. nam actus pro forma manifestatur per ꝓportionem, quæ est, vt hoc in hoc. verbi gratia, sicut se habet anima ad corpus, ita visus ad oculum, sed anima est in corpore, vt actus, & perfectio eius. ergo similiter visus in oculo. Actus autem pro motu, vel operatione manifestatur per proportionẽ, vt hoc ad hoc, verbi gratia, sicut se habet intellectus ad intelligendum, ita visus ad videndum, sed intellectus ordinatur ad intelligendum, vt ad finem, & perfectionem suam. ergo visus ad videndum.

Et aduerte quod hæc diuersitas actus coincidit cum ea, quam posuit Aristo. in secundo de anima, tex. quinto, cum dicit. Hic autem sicut scientia, alius autem sicut considerare &c. & scientia quidem est actus primus, considerare autem actus secũdus. Præterea, aduerte quod sicut diuersimode dicitur actus ita, & esse actu. nam quædam secundum se tota exeunt de potentia ad actum, sicut entia generabilia permanentia. Quædam autem ita exeunt in actum, quod semper habent actum admixtum potentiæ, sicut sunt infinitum, & vacuum, & entia successiua: vt manus, & tẽpus. & hanc diuersitatem iam habes declaratam ab Arist. in. 3. physic. tex. 57. ideo recurre illuc, & est famosa distinctio.

Quantum ad tertium, aduerte ꝙ aliquid est in potentia ad actum dupliciter.s.in potẽtia remota, et in potentia propinqua, & hæc duo differunt in duobus. Primo, ꝙ est in potentia remota nõ transfertur ad actum, nisi per multas transmutationes, vt terra est in potenria remota, vt ex ea fiat lignum, quoniam per multas transmutationes fit transitus antequã recipiatur forma ligni in materia terræ. Qđ autem est in potentia propinqua nullo extrinseco, nec intrinseco prohibente vnica actione trãsfertur a potentia ad actum, vt lateres sunt in potentia propinqua ad formã domus: & qui vnica medicina potest curari est in potẽtia propinqua ad sanitatem, nam ædificator sola, & ordinata aggregatione laterum facit domum, & medicus in tali casu vnius medicaminis administratione sanat infirmum. Secũdo ꝙ fit ex aliquo existente in potentia remota non denominatur ex eo, vt quia statua ærea fit ex aqua, vt ex potentia remota, supposito ꝙ aqua sit materia remota omnium liquabilium non dicitur hmõi statua esse aqua, neq; aquá, & arca, licet fiat ex terra per potentiam remotam, prout lignum fit ex terra nõ dicitur esse terra, neq; terrea. Quod autem fit ex aliquo existente in potentia propinqua, denominatur ex eo, & recipit illius prædicationem in concreto. non autem in abstracto, vt statua est ærea, non autẽ æs, & arca est lignea, nõ autem lignum, & si terra fieret ímediate ex aqua posset dici aquea, non autem aqua, idem dico de aqua respectu aeris, & de aere respectu ignis. Ignis autem si esset prima materia, vt ponebant aliqui antiquorum non denominaretur ab aliquo priori.

Et aduerte, ꝙ hmõi prædicatio assimilatur prædicationi qua prædicatur forma accidẽtalis de subiecto. nam sicut ista est vera, homo est musicus, siue albus. non tamẽ est musica, siue albedo. sic ista est vera, arca est lignea, non tamen lignum. Differt tamen vtraq; denominatio in hoc, quod in denominatione, quæ fit ab accidente vltimum.i. subiectum est substantia deferens, siue sustentans accidens. In denominatione autem, quæ fit a materia.i.ab eo, ex quo ali-

quid fit, & quod est quædam natura, siue hoc aliquid, vt lignum es terra. vltimũ. s. ad quod fit resolutio dicitur materia. s. prima, siue prima substantia materialis, ex qua alia fiunt, & de qua aliud non dicitur denominatiuæ cum non fiat ex priori, vt dictum est igne. si ex eo fierent omnia, sicut putauit Heraclitus. patet igitur, quomodo aliquid est in potentia ad actum potentia remota, & potentia propinqua. verum quia esse in potentia remota est esse in potentia ſm quid, & esse in potentia propinqua est esse in potentia simpliciter, ideo Aristo. relicta potentia remota: pertractauit de potentia propinqua Hæc de tertio capite dicta sint.

CAPVT IIII.

IN quarto cap. agendum est de actu, & potentia comparatiuæ, Quæ comparatio est circa tria.

Primo circa prius, & posterius.

Secundo circa bonum, & malum.

Tertio circa verum, & falsum.

Quantum ad primum, aduerte quod cum prius dicatur multis modis, vt declaratum est in libro quinto, pro nunc accipiemus tres modos. s. prius ratione, prius tempore: & prius substantia. i. perfectione. Quæritur ergo, si actus est prior potentia, ratione, tempore, & perfectione.

Ad primum istorum respondetur absolutæ quod sic, quoniam diffinitum alicuius est prius ea ratione & notitia, necesse est enim diffinitionem dari per priora & notiora, sed potentia diffinitur per actum, siue in ordine ad actum, nam potens actiue est illud quod potest agere: vt ædificator qui potest ædificare & speculator, qui potest speculari, possibile autem passiuæ est qđ potest esse vel fieri actu vt visibile quod potest videri generabile quod potest generari, ergo actus est prior ratione, & notitia quam potentia, & confirmatur ex eo quod supra in tex. 2. diffiniuit potentiã actiuam per hoc quod est esse principium transmutandi aliud, & passiuam per hoc quod est esse principium trãsmutandi aliud, & passiuam per hoc quod est esse principium transmutãdi ab alio, & ly transmutãdi dicit actum, vt pa-

ret. ergo &c. Quando autem inuestigauit quid sit actus nõ diffiniuit ipsum per potentiam, sed inductione manifestauit ipsum, vt patuit supra. Ex iis ergo constat actũ esse priorem potentia ratione & notitia.

Ad secundum respondetur cum duplici distinctione. Prima est potẽtiarum alia passiua, alia actiua. Si loquimur de passiua: potest esse prior, & posterior actu, prior quidẽ quãtum ad idem numero, posterior autem quantum ad idem spẽ, nam omne procedens de potentia ad actum, sicut sunt oia generabilia, prius est in potentia materiæ quã sit actu, vt rosa generanda in vere: prius est in potẽtia quam generetur actu. Quod autem est in potentia non potest seipsum ad actum reducere, nec reduci ab aliquo existẽte in tali potentia, agit. n. vnũquodq; inquantum est actu, ergo necesse est vt aliquod idem specie præcedat: a quo quod est in potentia reducatur ad actum, puta quod hic homo generandus ab alio homine præexistente generetur, & id quidem constat in factionibus vniuocis, in quibus vnumquodq; fit a sibi simili in specie, vt declaratum est in libro septimo, in factionibus autem non vniuocis, sufficit quod præcedat aliquod existens actu tale, nõ formaliter, sed virtualiter, qualis est effectus producendus, vt quando generatur calor & rana a sole, cõtinet enim sol calorem & naturam rane virtualiter in sua forma quæ est forma vniuersalis: in qua emineter ꝯtinẽtur oẽs formæ generabiliũ preter aĩam rõnalẽ.

Si loquimur de potentia actiua, potest esse prior, & posterior actu, nam cum hæc sit duplex. s. ingenita & acquisita exercitio disciplinæ aut consuetudine, vt declarauimus supra. Quæ est ingenita, vt intellectus & sensus & aliæ potentiæ animæ: est prior actu, constat. n. q; antequam intelligam aut sentiam necesse est me habere intellectũ et sensum, quæ autem est acquisita exercitio necessario posterior actu, nam vt diximus supra frequentati actus sunt generatiui hmõi potentiæ, sicut cytharizando fit cytharedus, & fabricando efficitur faber, ergo actus sunt priores potentia, sicut causa est prior effectu.

Sed aduerte quod hic solet fieri syllogismus sophisticus quo videtur probari esse impossibile, actum præcedere potentiam actiuam: & arguitur sic Quid facit opera artis habet artem, sed per te qui adiscit artem facit opera artis. ergo qui adiscit artem habet artem quod est repugnans veritati, nã si habet nõ adiscit, & si adiscit nundũ habet, etenim adiscere est motus acquisitiuus, & non esse acquisitũ.

Ad hoc respondetur quod qui adiscit artem habet principia naturalia sicut quædam semina ex quibus facit aliqđ opus quale fit ab arte licet valde imperfectum, post quam autem didicit artem, operatur perfecte secundum artem: ita quod in hmõi potentiis verum est dicere actum præcedere & subsequi potentiam, nam actus imperfectus est precedens, & paulatim causatiuus potentiæ, perfectus autem est subsequens, ex iis respondendo ad argumentum, negatur maior intellectu de actu imperfecto, ex consequenti nõ potest concludi quod adiscens artem habeat artem, potest etiam concedi quod adiscens artem habet artem imperfecte saltem quo ad principia sicut ꝙ calefit habet calorem, sed imperfecte, & quod mouetur, ſm aliquid motum est vt probatum est in sexto physico. & tunc non inconuenit adiscentem artem, habere artem, non enim adiscit: vt habeat imperfectam, sed perfectam.

Ad tertium respondetur absolute ꝙ actus est prior substantia, idest perfectione quam potentia & id quidem manifestatur in rebus generabilibus, quæ procedunt de potentia ad actum, quæ aliquando sunt aliquando non sunt. Arguitur igitur primo sic. Quæ sunt posteriora generatione sunt priora perfectione. i. perfectiora, nam vt patet natura in iis generabilibus semper procedit ab imperfecto ad perfectum, vt producit prius herbam deinde granũ, prius generatur sperma deide animal, prius est puer deide vir &c. Sed in eodem numero in his generabilibus, actus est posterior generatione & tempore, vt declaratum est in præcedentibus, ergo &c. Secundo finis est prior ſm perfectionẽ iis quæ sunt ad finem, nam quæ sunt ad finem sumunt bo-

nitatem & perfectionem a fine, & nõ econuerso, sed actus est finis potentiæ, tam actiuæ, quam passiuæ. Actiuæ quidẽ vt ars edificatiua ordinatur ad ædificandum, visus ad uidẽdum, intellectus ad intelligendum, non.n.intelligimus, vt habeamus intellectum, sed econuerso. Passiuæ autem vt materiam dicimus ordinari ad formã, & elementa ad formam mixti, ergo &c. Confirmatur propositum præcipue quo ad potentaim actiuam duplici signo. Primo docentes arbitrantur se cõsecutos finem & perfectionem laboris sui, quando ostendunt discipulos sic operantes, sicut ipsi operãtur, ergo actus est finis & perfectio, ad quam ordinatur potentia actiua docentis. Secundo si actus non esset finis potentiæ ex consequenti perfectior non esset differentia inter scientem dormientem, & scientem speculantem, nec posse discerni ignorans a sciente, vnde vt inquit Aristo. Paxonas stultus erit Mercurius, quasi dicat, non cognoscitur differẽtia inter stultum & sapientem, nisi ex actu, ergo &c.

Tu tamen aduerte quod in aliquibus potentiis actiuis, finis est ipsa operatio, vt finis visus est videre, intellectus intelligere, & auditus audire, in aliquibus autem finis non est sola operatio, sed aliquod operatum: vt finis pictoris non est solum depingere: sed imago depicta & idem contingit in cæteris artibus mechanicis. Differentia autem harũ potentiarum stat in hoc quod operationes quæ sunt fines potentiarum remanent subiectiue in operante, & non transeunt in subiectum exterius, stat enim videre in vidẽte, & intelligere in intelligente, operationes autem vltra quas fiunt operata, sunt subiectiuæ in operato sicut motus in mobili, vt ædificatio, in ædificato, & ꝯtextio in contexto, primæ dicuntur actiones imanentes. secunde vero transeũtes. Item primæ sunt perfectiones operantis quia remanẽt in eo. secundæ autem sunt perfectiones operati vel eius circa quod sunt, quoniam cum exeant ab operante, & recipiãtur in operato perficiunt ipsum. Ex iis sequitur felicitate quæ perficit felicitatem esse actionem imanentem vnde & in decimo Ethic. concludit Aristoteles felicitatem esse spe-

culationem circa diuina, constat autem speculationem esse in speculante. ergo &c.

Postquam manifestauimus actum esse priorem ſm perfectionem ipsa potentia, tam actiua quam passiua in his generabilibus, restat vt declaremus idem in rebus incorruptibilibus & sempiternis, & necessariis, comparãdo ea his corruptibilibus, & antequam probemus propositum ponitur hoc fundamẽtum, omne sempiternum & necessarium est actus & non est in potentia. s. passiua, & quidem quod sit actus probatur, quoniam non quandoq; est, & quandoque nõ est ex diffinitione sempiterni & necessarii. Quod autem non sit in potentia passiua, probatur, omnis potentia passiua est potentia contradictionis. i. qua potest res esse & nõ esse, nam a potentia passiua dicitur possibile, possibile autem opponitur non possibili, non possibile est quod nũquã potest esse, ergo per oppositum possibile est quod aliquando potest esse & aliquando non esse, ex consequenti passiua potẽtia a qua dicitur hmõi possibile est principium quo res potest esse & non esse, sed nullum sempiternum neque necessarium potest esse & non esse, aliter esset corruptibile quod repugnat sempiterno & necessario, omne enim corruptibile: & temporale & contingens est inquantum corruptibile, ergo nullum sempiternum, neq; necessarium est in potentia passiua eo modo quo sempiternum & incorruptibile est, quod ideo dico, quia stat aliquod esse incorruptibile & ĩmutabile ſm substantiam, quod tamen ſm aliquod accidens: puta ſm locum ſm lumen, non est ĩmutabile, & vt sic est in potentia passiua. puta luna licet non sit mutabilis ab esse ad non esse & econuerso ſm substantiam, est tamen mutabilis, ſm locum ex motu locali & ſm lumẽ qđ recipit a sole. Ex iis sequitur entia necessaria, non esse in potentia passiua, quia non possunt non esse & si possent non esse, aliquando non essent: quia essent corruptibilia & si aliquando non essent, omnia entia deficerent, constat enim quod corruptibilia non semper sunt, cum ergo omnia entia sint necessaria aut contingentia remotis necessariis re-

liqua tollerentur, similiter si aliquis motus est sempiternus & aliquod motum sempiternum, non sunt in potentia passiua, quoniam motus ille semper actu est & illud motum semper actu mouetur, cum hoc tamen stat quod est potentia ad diuersa vbi & vt sic habet potentiam passiuam quæ est materia non quidem generabilis sed localis, vt declarauimus in libro octauo in cap. tertio, & quoniã motus cœlesti est huiusmodi, & cœlum est sempiternum. ideo secundum Aristote. sol & astra semper agunt in hæc inferiora & causant generationem æternam, vt probauit in secundo de generatione, nec est timendum cœlum quiescere, quoniam non est in eo potentia contradictionis, idest ad esse & ad non esse, vt in iis corruptibilibus, nec intelligentiæ in mouendo laborant, cum sint immateriales inalterabiles & incorruptibiles. Labor enim non prouenit motori nisi quia ex natura sua est in potentia contradictionis, & quoniam vnitur corpori corruptibili, vt de anima mouente animal, nec mirum si cœlum semper agit in hæc inferiora, cum videamus & elementa quæ sunt corruptibilia semper actu agere, vt patet de igne calefaciente & terra fructificante appropinquato passo, & remota indispositione. Patet igitur ex dictis sempiterna & incorruptibilia esse actus, & non in potentia passiua, & per oppositum patet hæc corruptibilia esse in potentia, pro quanto possunt esse & nõ esse. Stantibus his sic arguitur sempiterna sunt priora secũdum perfectionem his corruptibilibus & de hac nullus dubitat, sed sempiterna se habent ad corruptibilia sicut actus ad potentiam, vt declaratum est, ergo signum est, actum esse priorem potentia secundum perfectionem, ex quo patet error Platonis, qui in genere scientifico, ponebant scientiam abstractam quam dicebat per se scientiam, esse quid perfectissimum, nam cum consideratio comparetur ad scientiam, sicut actus ad potentiam actiuam & operatio sit perfectior, qm̃ est finis, vt diximus supra, ipsius potentiæ, patet quod scientia abstracta si daretur non esset qd perfectissimum, sed consideratio circa ipsam. Hæc de pri-

mo principali dicta sint.

Quantum ad secundum principale, aduerte q̃ actu potest considerari in bonis & in malis, tam moralibus q̃ naturalibus, in moralibus quidem vt iuste agere & iniuste agere, in naturalibus autem, vt sanari & ĩfirmari. Si loquimur in bonis, actus est melior potentia. nam cum actu bono, nõ admiscetur malum, quoniam actus bonus est bonus simpliciter, cum potentia vero ad bonum admiscetur malum, quoniam qui potest esse virtuosus potest esse vitiosus, & potens sanari potest infirmari, ergo potentia in bonis, est bona secũdum quid, cum igitur bonum simpliciter sit melius bono secundum quid, patet actum in bonis esse meliorem potencia. Si aũt loquimur in malis, actus est peior potentia, quoniam cum actu malo non admiscetur bonum, cum potẽtia vero ad malum, admiscetur bonum quoniam qui potest esse malus potest esse bonus, est ergo actus malus simpliciter malus, potentia vero ad malum mala secundum quid. ergo in malis actus est peior potentia.

Ex his sequitur, malum non esse aliquid præter res bonas, nam malum secundũ actum est posterius q̃ potentia, quia magis elongatũ a perfectione naturæ, & ideo peius ẽ & indignus q̃ potẽtia, sed potẽtia nõ est aliqd p̃ter res, eadẽ.n. natura rei põt ĩ bonũ & in malũ, vt. 4. humores p̃nt adequari & ĩadequari, ergo nec malũ q̃ seqtur potẽtiam.

Ex iis etiem sequitur, quod in æternis & in corruptibilibus, nõ est malũ neq; peccatũ neq; corruptio. Iste.n. sunt species mali & probatur sic. Malum ſm actum subsequitur potentiã, vt prædictum est, sed potentia non est in æternis, quoniam semper sunt actu, vt visum est supra. ergo &c.

Sed contra in luna est eclipsis. i. verus defectus luminis & luna est æterna & incorruptibilis, ergo &c. Præterea secundum astronomos quædam stellæ dicuntur fortunate quædam infortunate, ergo male.

Ad primum dico propositionem philosophi intelligendam esse quo ad eorum substantiam & non quo ad accidentia, vt est vbi & lumen, nã vt sic luna nõ est æterna &

incorruptibilis, cum circa huiusmodi non se habeat semper vniformiter, vnde non inconuenit in iis q̄ sunt æterna s̄m substantiā inueniri malum s̄m accn̄s, vnde & Theo. admittit malū actū liberū inseparatis, vt auersionē a cōditore.

Ad secundū dico secundū Cōmē. in cōmē. 19. illud non esse admittēdū, sed tātū scire possumus de eis, q quædam sunt meliores quibusdā. Hoc inuenitur in absolutis a motu .i. in intelligentiis, vt declarabitur in lib. 12. super tex. 44. pōt ēt admitti dictū astronomi in hoc sensu q quædā stellæ sunt infortunate nō s̄m se, sed quo ad nos quia habent influxū nociuū super nos, vt quando causant pestē, aut nimiam siccitatem &c. Hæc de secundo principali dicta sint.

Quantū ad tertium principale duo manifestanda sunt. Primo quod vnumquodque intelligitur inquantū est actu, & non inquantum est in potentia.

Secundo quod verum & falsum consistit circa actum & non circa potentiam.

Aduerte pro euidentia primi, quod considerans Aristo. certitudinem cognitionis iueniri maxime in mathematicis declarat propositū signo, sumpto a mathematicis qui per inuentionem cognoscunt descriptiones geometricas, puta quod trigonum habet tres æquales duobus rectis, & id quidem cognoscunt per diuisionem actualem, protrahentes vnum latus, & constituentes angulum extrinsecū, quo constituto statim apparet quod quærunt, ante protractionem vero, ideo latebat quoniam angulus exterior, erat tantum in potentia. Adducit etiam exemplum de angulo recto constituto in semicirculo. Qualiter autem hæ duæ conclusiones demonstrentur, vide Bea. Tho. in hoc nono li. super tex. 20. Manifestū est igitur quod cū aliquid reducitur de potentia ad actum, tunc intelligitur & id cōueniēs est, quoniam & intelligentia, idest intelligere est actus ideo quæ intelliguntur oportet esse actu, vtrum autem sit necesse omne quod debet sciri siue per inuentionem siue per doctrinam esse actu, iam determinauimus in nono huius scientiæ in quæstionibus metaphysicalibus.

Pro euidentia secundi, aduerte quod verum & falsum inuenitur in rebus compositis, & consistet in compositione & diuisione intellectus cui si correspondet compositio & diuisio in re erit propositio vera, vt hic, Socrates est homo & Socrates non est asinus. Si autem aliter sit in re propositio erit falsa, vt hic Socrates est asinus, & Socrates non est hõ, & q̃m cõpositio & diuisio ĩtellectus tripliciter potest variari, quia potest fieri in materia naturali vt homo est animal, in materia contingenti, vt homo est albus, in materia remota vt homo est asinus, sic veritas & falsitas tripliciter põt variari, quoniam in materia naturali, veritas erit semper in cõpositione & falsitas in diuisione in materia remota erit semper opposito modo, in materia contingenti, aliquando compositio erit vera, aliquando falsa, vt Socrate sedente, hæc est vera Socrates sedet, quo surgẽte erit falsa, idem dico de diuisione, vt de nocte hæc est vera, sol nõ est super terram, de die autem est falsa, ex iis arguitur sic, verum & falsum in rebus compositis consistunt in compositione & diuisione intellectus cui correspondet compositio & diuisio in re, sed compositio & diuisio dicunt actum, ergo verum & falsum consistunt in actu.

Non solum autem est verum in rebus compositis, sed & in substantiis simplicibus, potest enim haberi scientia de eis vt patet in lib. 12. scientia autem est ex veris & de vero sicut demõstratio ex primo poste. sed hoc verum non consistit in compositione & diuisione, quoniam cum sint substantie, simplices compositioni intellectus non potest correspondere compositio rei. sed verum cõsistit in hoc quod est simpliciter attingere earum quodquid est, siue earum q ditates. Quæ si attinguntur sciuntur si nõ attinguntur ignorantur. Quæ quidem ignorantia nõ potest proprie dici falsitas aut deceptio aut error, nam hæc proprie contingunt in his in quibus contingit aliquid intelligere, & aliquid non intelligere, sicut incompositis in quibus possumus intelligere formam & nescire materiam, in simplicibus autem cũ non sint componentia nec aliud & aliud necesse est aut to-

tum aut nihil intelligere, si totum intelligitur est verum in intelligente, si nihil est in eo ignorantia, ex quo sequitur quod licet in materialibus substantiis contingat esse verum, non tamen sed ignorantia, quæ vt inquit Arist. non est vt cæcitas, quoniam esset a nobis inseparabilis & sic nunquam possemus intelligere entia separata, quod tamen est falsum, vt declarabitur in lib. 12. His declaratis probatur quod in simplicibus verum sit circa actum. Nā probatur est in præcedentibus, substantias sempiternas & immateriales semper esse in actu, & nunquam in potentia passiua, quoniam cum sit potentia contradictionis essent generabiles & corruptibiles, ergo verum inuenitur in eis inquantum sunt actu patet, ergo quod & intelligentia & verum & falsum in quibuscunque inueniuntur, inueniuntur secundum actū, & non secundum potentiam.

Postremo, aduerte quod quoniam abstracta & necessaria semper sunt actu, & non sunt mobilia secundum esse, ita quod quandoque sint quandoque non, non potest cō tingere deceptio circa ea secundum quando, sicut contingit circa contingentia quæ quandoque sunt, & quādo non sunt, & sic vna propositio pro vno tempore est vera, & pro alio est falsa, quoniam contingentia mobilia sunt secundū esse. Dico quod non potest contingere deceptio secundum quando apud quæcunque existimantem, abstracta esse immobilia secundum esse, secus autem esset, si existimaret ea mobilia. Idem intellige de necessariis mathematicis vt triā gulus habet tres, hæc enim est īmutabilis. Tu tamen aduerte quod circa huiusmodi necessaria, potest eē deceptio quo ad inferiora ex quibus aliqua sic se possunt habere aliqua aliter, puta licet omnis triangulus habeat tres, non tamen omnis est æquilaterus, sed aliquis sic, vt isopleuros, aliquis duorum æqualium laterum vt isosceles, aliquis trium inæqualium vt scalenon, similiter circa numerum potest esse deceptio non quantum ad hoc, quod omnis numerus mensuratur vnitate, sed quo ad inferiora & proprietates numerorum, puta quis inter pares sit numerus primus an bina-

rius vel alius vel nullus, eſt autem numerus par primus q ſola vnitate menſuratur. Hæc autem deceptio quo ad inferiora non contingit in immobilibus & in neceſſariis circa illud quod eſt vnum numero, quoniam vnum numero nõ diuiditur in multa, vt patet, ex conſequenti nec ſecundum quoniam, nec ſecundum ſuppoſita cadet in eo deceptio, quoniam ſemper eodem modo ſe habe:. Hæc de quarto capite dicta ſint.

EPITOME

EIUSDEM CHRYSOSTOMI IAVELLI SVPER LIBRO DECIMO METAPHYSICÆ.

POST conſiderationem entis, vt diuiditur per actũ & potentiam, conſiderandum ẽ in hoc decimo libro dcente, vt diuiditur per vnũ & multa, & totam intentionẽ Ariſtotelis cõprehendemus in vnico tractatu quẽ partimur in quinque capita.

Primo cõſiderabimus de vno ſecundum ſe.

Secundo, de vno in ordine ad multitudinem, & de his quæ conſequuntur ad vnum & ad multa.

Tertio, inter cætera quæ conſequuntur ad multa conſiderandum eſt de contrarietate.

Quarto de mediis contrariorum.

Quinto de contraria, quomodo quædam differunt ſpecie, quædam numero, quædam genere.

CAPVT. I.

IN primo capite considerandum est de vno secundum se, de quo inuestiganda sunt quatuor.

Primo quot modis dicitur vnum.

Secũdo quæ est ratio propria vnius inquantum vnum.

Tertio si ratio mensuræ conuenit vni.

Quarto si vnũ est substãtia rei vt dicebãt pythagorici.

Quantum ad primum, aduerte quod in. 5. lib. in tracta. 2. in cap. 1. assignauimus oẽs modos vnius & realiter & logice & per se & per accidẽs. Hic autem Aristo. ex omnibus illis replicat solũ quatuor modos ꝑ se principaliores quorum primus coincidit cum primo assignato in quinto in vltima distinctione vt. s. illa dicantur vnum quæ sunt continua non arte, sed natura, & quorum est vnus & indiuisibilis. i. vniformis motus, & hoc mõ linea recta & linea circularis sunt cõtinua, nã si vna pars mouetur totũ mouetur, non aũt sic sunt continue duæ lineæ constituentes angulũ.

Secundus etiam virtualiter coincidit cum secundo illic assignato vt. s. illa dicantur vnum quorum est vna forma, ita quod super continuitatem addunt vnitatem formæ, & hoc mõ virga tota viridis est vna. Si aũt secundũ partẽ est sicca, non est vna hoc modo sed tantum primo modo.

Tertius modus aliqualiter coincidit cum quarto illic assignato vt. s. illa dicantur vnum quorum est vna ratio, siue diffinitio, & ista sunt quæ vna apprehensione apprehenduntur vt synonyma.

Quartus modus coincidit in parte cum iis quæ dicta sunt in. 5. de modis vnius consideratione logica, vt. s dicantur vnum quæ sunt vnũ numero aut vnũ specie, vnũ quidem numero est ipsum singulare, ꝙ de multis non prædicatur, vnũ aũt spẽ sunt quæ & si extra intellectũ sint distincta, tñ apud intellectũ apprehẽdentẽ naturã specificã abstractam a conditionibus singularibus sunt vnũ, remanet. n. vna ratio & indiuisibilis quæ prædicatur de omnibus ĩdiuiduis, in

qua vt sic apprehensa, vt in vno conueniunt & dicuntur esse vnũ in illa, vnde licet hæc non sit vera, Socrates & Plato sunt vnus hõ, hæc tamẽ est vera Socrates & Plato sunt vnum in homine, & sicut apud itellectum hmõi natura est vna, ita est vnum scibile, & scientia quæ habetur de ea est vna, accipit. n. scientia vnitatem ab vnitate scibilis. Isti sunt modi vnius repetiti ab Aristotele.

Quantum ad secundum, aduerte ꝙ ratio propria & formalis vnius inquantum vnũ est hæc, vnũ est ens idiuisum, ita ꝙ vt declarauimus in tracta, de trãscendentibus vnum trãscendens non addit super ens nisi in diuisionem quæ est modus generalis negatiuus, Et quoniã hæc est communissima ratio vnius ideo intãtũ verificatur vnũ de quolibet mõ vnius, inquãtũ verificatur esse ens indiuisum puta cõtinuũ est vnũ, quia est ens indiuisum ſm quãtitatẽ & secundum motum, & aqua est vna, quia est ens indiuisum secundum quãtitatem & secũdum formã, & id satis manifestauimus in quinto reducentes omnes modos vnius ad vnum.

Quantum ad tertiũ vt plene resoluatur quatuor agenda sunt. Primo ꝙ esse mensuram, primo & essentialiter cõuenit vni. Secundo ꝙ conuenit vni vt est principium quãtitatis discrete. Tertio ꝙ ab vno & a numero deriuatur mẽsura ad alias species quantitatis continue. Quarto ꝙ per quandam similitudinem deriuatur mensura ad quædam alia, quæ tamen non sunt quantitates,

Primũ quidẽ ꝓbatur sic, Vni ex sua ratione formali, primo & essentialiter conueniunt conditiones mensuræ, ergo &c. consequentia nota, probatur ãns, nam vt colligitur ex Aristote, in hoc. 10. lib. Mensura debet habere tres conditiones, primo ꝙ sit indiuisibilis, secundo ꝙ sit quid minimũ, tertio ꝙ sit quid certissimũ Hæc autem primo & essentialiter conueniunt vni, nã ex ratione sua est ens indiuisibile. secundo est quid minimũ, omnis. n. numerus est partibilis, & in vnitate est status, Et si dicis quod etiam punctus est quid in partibile, ergo ita conuenit puncto esse quid minimum sicut vnitati. Respondeo vnitas simpliciter est quid

minimum

minimum qm̃ non ſolum in partibilis eſt, ſed abſtrahit etiã ab omni ſitu, quod non conuenit puncto, ideo vnum meretur dici abſolute minimum & ſimpliciſſimum, tertio eſt quid certiſſimum, qm̃ notificat numerum, numerus quantitatẽ cõtinuam, vt dicemus, ergo patet veritas antecedentis, & confirmatur, qm̃ vt inquit Ariſtot. in tex. 2. illud eſt primo & eſſentialiter mẽſura, quo rei quantitas, primo cognoſcitur proprie enim menſurabilis eſt quantitas: ſed quãtitas primo cognoſcitur vno, cognoſcimus enim numerũ per vnitatem & per vnitatẽ ac numerũ cognoſcimus quãtitatẽ continuã, vt declarabitur. Præterea vt inquit Ariſt. in eodẽ tex: Qđ eſt primũ vniuſcuiuſq; generis eſt metrũ. Conſtat, autẽ vnũ eẽ primũ in genere quãtitatis, ergo &c.

Secundum ſic probatur. Quantitas continua menſuratur numero aut vno, cognoſcimus enim eam cum dicim⁹ menſurãtes, vnum ſtadium vel duo ſtadia &c. Numerum autem & ſi menſuramus aliquando per alium numerum replicando, vt bis duo, quatuor, ter & tria nouẽ tñ vltima menſura ſtat in vnitate replicata, vnde dr̃ numerus multitudo aggregata ex vnitatibus & menſurata vnitate, vnitas autẽ nõ habet aliquid prius quo menſuretur, ergo &c.

Pro euidentia tertii, aduerte quod non ſolum conuenit mẽſuræ eſſe quid indiuiſibile aut ſimpliciter aut ſm̃ inſtitutionem humanam, ſed debet eſſe cognata .i. eiuſdem naturæ cum menſurato: & nõ ſolum in genere, ſed & in ſpeciali ita q̃ longitudo menſuretur longitudine, & latitudo latitudine: & motus motu, & vox voce, & grauitas grauitate. Hoc ſuppoſito dico q̃ in quolibet genere illud eſt metrũ, quod eſt vnum. i. indiuiſibile ſaltem ſm̃ inſtitutionem humanam, puta in ponderibus prima mẽſura erit vncia, quæ & ſi ſm̃ ſe ſit diuiſibilis, tamen ſumitur vt indiuiſibilis, & in longitudine erit pedalis, & in motu erit velociſſimus et regulatiſſimus motus, vnde motu primi mobilis menſuramus alios motus, & in voce diiſis. i. minima. Et hæc pro tãto ſunt menſura, qm̃ vnũquodq; eorum ſumptum vt indiuiſibile, eſt quid minimum & certum in ſuo genere, ita q̃

in nihil poteſt ſubtrahi. Et iſte ſunt conditiones veræ menſuræ, aliter non certificaret quantitatem menſurati, patet igitur quod ab vno & a numero deriuatur menſura ad alia quanta, eo quod in eis quod ſumitur vt vnum.i.indiuiſibile & minimum & certũ eſt mẽſura aliorũ, ſiue per ſeipſum ſiue per replicationem.

Pro euidentia quarti. Aduerte ꝙ menſura ex hac conditione, quod per eã cognoſcitur natura rei menſuratę, tranſlata eſt ad multa alia in quibus dicimus illud eſſe menſurã: quo ipſa nobis rei natura manifeſtatur. Hinc dicitur ſcientia menſura rei ſcitę, & ſenſus menſura rei ſenſatę, qm̃ per ſcientiam rem ſcitam & per ſenſum rem ſenſatam cognoſcimus. Tu tñ aduerte ꝙ cum duplex ſit ſcientia noſtra.ſ. practica & ſpeculatiua, ſcientia practica verius eſt menſura rei ſcitæ, ꝙ ſpeculatiua, nam illa eſt cauſa rei ſcitæ & ſm eẽ & ſm cognoſci. Iſta autem cauſata eſt a re ſcita, vnde magis habet rationem menſurati, ꝗ menſuræ, & propterea dictum pythagoræ qui ait hominem eẽ omnium metrũ propter ſcientiam & ſenſum: non eſt realiter verum, niſi quo ad ea, quæ pẽdent ab homine per ſcientiam practicam. Arbitrabatur, tamen ipſum eſſe verum vniuerſaliter, quia vt viſum eſt in quarto libro. Sententia eius fuit rerum veritatem conſiſtere & pendere: ab hominum ſenſu & opinione, ſed id penitus falſum eſt, vt declarauimus ibi, ideo dictum ſuum, non eſt dignificandũ niſi in rebus ſcitis practica ſcia.

Item aduerte ꝙ ex eadem conditione attributa menſuræ, dicitur primum in quolibet genere, eſſe menſura oĩum illius generis, eo quod cognoſcuntur magis aut minus perfecta, ſm maiorem aut minorem propinquationem ad illud primum quod eſt perfectiſſimum in ſuo genere. Hinc albedo dicitur menſura oĩum colorum, aurum omnis metalli, homo oĩum animalium: prima ſubſtantia omnis ſubſtantiæ, primum bonum omnis boni, & de hoc ſatis locuti ſumus in quæſtionibus noſtris Metaphyſicalibus.

Quantum ad quartum principale, aduerte ꝙ in lib. 3. in cap. 11, ſuper hoc dubium argumentatum eſt pro pytha-

goricis,& pro naturalibus, & fecimus determinationē secundum doctrinam Aristot. fundatam in his quæ dicit hic. Recurre igitur ad librum tertium. Quod autē dicit hic Aristote. in tex. 7. in quolibet in genere dari aliquam naturā quæ est vna,& quæ est perfectissima, in illo genere, patet in exemplis quæ adducit,& q͛ dicit in tex. 8. ens & vnū significare aliqualiter idem iam determinatum est in quarto libro, in tractatu primo, in capite tertio eisdem rationibus virtualiter, quas etiam tangit hic, ideo nō est in iis amplius īmorandum. Hæc de primo capite dicta sint.

CAPVT II.

IN secundo capite habemus considerare de vno ordine ad multitudinem & de iis quæ consequuntur ad vtrūque, consideratio quidem vnius in ordine ad multitudinem versatur circa modum oppositionis, nam licet constet ea esse opposita, tamen non constat modus oppositionis. Quatuor enim modis dicuntur oppositiones, vt visum est in post prædicamentis, & in lib. 5. huius scientiæ, s. contradictoriæ, relatiuæ, priuatiuæ, contrariæ. Inuestigandum est igitur quomō oppositionis opponuntur vnum & multa. Pro eius notitia aduerte ꝼm philosophum hic in textu nono opponuntur priuatiuæ, qm̄ vnum est quod non diuiditur, multa autem quæ diuiduntur, indiuisio autem & diuisio se habent, vt priuatio & habitus, non tamen opponūtur meræ priuatiuæ, vt cæcitas & visus, quoniam vnū non est indiuisio, sed est ens, vt stat sub indiuisione, & multitudo non est diuisio: sed non ens, vt stat sub diuisione: cū igitur vnum non sit mera priuatio, non opponuntur meræ priuatiuæ: nec opponuntur contradictoræ, quoniam alterum contradictoriorum, verificatur de ente & de non ente, sed neq; vnum neq; multa, verificantur de non ente, cū vtrunq; includat ens, vt patet ex suis propriis rationibus, nec opponuntur relatiuæ, quoniam vnum nō refert aliud, vt patet. vtrum autem in aliquo sensu, puta inquantū vnū est principium multitudinis, & mensurat multidinem, opponātur relatiuæ determinauimus in quæstionibus meta-

physicalibus, opponuntur autem contrariæ, quoniam cum vtrũq; sit ens, & vnum se habeat, vt priuatio, alterum vero vt habitus participant conditiones contrariorum. nam duo contraria sic se habent quod vtrũq; est ens, & alterum est, vt priuatio alterius. non tamẽ mera priuatio, vt nigrũ est priuatio albi, & amarum priuatio dulcis. Resoluendo ergo dicimus vnũ, & multa opponi priuatiuæ, sed nõ puræ, & contrariæ, non autem contradictoriæ: neq; relatiuæ, nisi forte vt considerantur in ratione mensuræ, & mensurati, principii, & principiati.

Sed hic videntur esse duo dubia. Primo si vnum est, vt priuatio, & multitudo, vt habitus. ergo vnum est posterius multitudine. quod tamẽ est falsum, q̃m est principium multitudinis. & præterea non conuertitur subsistendi consequẽtia, licet enim sequatur, si multa sunt, vnum est, non tamẽ econuerso. Secundo non videntur opponi priuatiuæ, nec contrariæ, q̃m vnum constituit multitudinem. oppositum autem nõ cõstituit, imo destruit suum oppositũ, ergo &c.

Hæc duo dubia determinauimus in quæstionibus metaphysicalibus, vbi & declarauim⁹ dictum Arist. *hic in tex. 9.* cum dicit, quare ratione prior multitudo &c. Tu igitur vide illic, ne inutilis fiat repetitio.

Facta cõsideratione de oppositione inter vnum, & multa considerandum est de his quæ causantur ex vno, & ex multo, siue pluralitate. Aduerte igitur q; ex vno causantur idem, & simile, & æquale. idem dicit vnitatem in substãtia, simile vnitatem in qualitate, & æquale vnitatem in quantitatem. & aduerte q; Aristo. in lib. 5. vt nos disposuimus illic in tracta. secundo, in capite quarto assignauit mõdos identitas, tam per accidẽs, q̃ per se, vt videbis illic. Hic autem solum tres adducit. Primo aliqua sunt eadem, quia sunt vnum subiecto i. conueniunt eidem supposito, vt Socra. est homo, & ipsemet est albus. Secundo quia plura supposita sunt vnũ in natura specifica, vt Socra. & Plato sunt idem in humanitate. i. sunt vnum specie. Tertio quia plura conueniunt in vna ratione quiditatiua, siue specifica, si-

ne generica. Hoc modo omnia indiuidua eiusdem speciei sunt idem in ratione specifica, et omnes species eiusdē generis sunt idem in ratione generica, & apud mathematicū omnes lineæ rectæ æquales sunt idem in ratione lineæ rectæ. omnes enim sunt breuissima extensio inter duo puncta, & omnia tetragona æqualium laterū sunt idem in ratione tetragoni isagoni.i.æquilateri. Tu autem vt habeas plenam resolutionem de oibus modis quibus dicitur idē, recurre ad quintum librum in tractatu secundo, in cap.4. & illic videbis quid sit idem subiecto idem numero, et specie, & genere, & materia &c. Et quomodo hæc est vera, idem est eidem idem.

Quantum ad simile, aduerte q in duobus differt ab eodem. primo quia idem dicit vnum in substantia. simile autem vnum in qualitate. secundo quia quæ sunt eodem, eo modo, quo sunt eadem sunt indistincta in substantia. similia autem licet sint vnum in qualitate, tamen sunt necessario diuersa in substantia, quoniam nihil est sibiipsi simile. Quod autem sint modi similitudinis, iam disposuimus ad plenum in lib.5.tracta.2.cap.5. Aristo. vero his in tex.11. adducit quatuor, ex quibus primus est, quando aliqua conueniunt in vna forma, siue figura, siue in vna proportione, sic duo tetragona in æqualia sunt similia. Trigonum autē, & tetragonum dissimilia, & ex hoc elicitur, quod in substātia, vt induit modum qualitatis saluatur similitudo. vnde Socra. & Plato, vt cōueniunt in rationali sunt similes. prædicatur enim differentia, in quale, licet ſm rem sit substantia. Secundus autem est, quando aliqua conueniunt in vna forma intensibili, & remiscibili: & participant eam æquali gradu: vt duo corpora æqualiter calida. & aduerte q vt sic non solum dicuntur similia, sed æque similia, vel æqualia in participatione caloris. Tertius est, qm̄ aliqua cōueniunt in vna forma, sed gradibus inæqualibus, sicut calidum, vt quinq;, & calidum, vt septē. Quartus est, quando aliqua in pluribus formis ꝯueniunt, aut realiter, aut apparenter, vt stānum est magis simile argento, quam plumbum. nam in

sono, in duritiæ, in grauitate, in luciditate: magis cõuenit quam plumbum. vnde plumbum respectu stãni est magis dissimile, q̃ simile argento, isti sunt modi similitudinis hic adducti ab Aristo. tu autem si uis habere plenam resolutionem reuide in lib. 5. in tractatu secundo, in capite quinto. illic etiã iuenies, quare nõ distĩguit æquale ĩ plures modos.

Ex multo autẽ, siue ex pluralitate causantur diuersum quod opponitur eidem, & dissimile oppositũ simili, & differens. Quid sit dissimile, & quot modis dicatur Aristote. hic prætermittit, qm̃ possunt hæc facile cognosci per suum oppositum quod est simile. Quantum ad diuersum, aduerte ꝙ dicitur omne illud quod cõparatum alicui non est ipsum, sed aliud, & hac de causa omne ens cõparatum alteri, aut est idem, aut diuersum. nam si est ipsum est idem cum eo, si est aliud est diuersum. De modis autẽ diuersi, iam pertractauimus in lib. quinto in tracta. secundo, in cap. quarto Aristo. autem hic numerat tres modos.

Primus est: illud dicitur diuersum, quia non est ipsum, sed aliud. nam sicut ipsum est relatiuum indicans identitatem, vt Socra. est homo, & ipse est iustus. sic aliud est relatiuum diuersitatis, vt animal est aliud a lapide.

Secundus est, quando materia non est vna, nec rõ vna, & tu horum declaratione, vide in lib. quinto. in tracta. secũdo, in cap. 4. vbi inuenies diuersa formaliter, materialiter, & ratione, & diuersa specie.

Tertius est in mathematicis, in quibus dicimus lineam curuam esse diuersam a recta, & trigonum diuersum a tetragono. & aduerte ꝙ hic modus correspondet tertio modo quo dicitur idem, prout diximus supra, quod omnes lineæ rectæ æquales sunt idem.

Iterum, aduerte ꝙ notanter diximus omne ens comparatum alteri, aut est idem, aut diuersum: quoniam de non ente non verificatur idem, neq; diuersum. sunt enim opposita contrariæ, & non contradictoræ, vtrunq; autem contrariorum est ens. Si autem sumatur idem, & non idem sic opponuntur contradictoriæ. & propterea non idem veri-

ficatur, tam de ente, q̃ de non ente. vnde licet chimera non sit aduersa ab homine est tamen non idem homini. Item, aduerte q cum idem: & diuersum verificentur de quolibet ente, & identitas sit vnitas in substantia. diuersitas autẽ sit pluralitas debet intelligi ly substantia nõ solum pro re præsenti substantiæ, sed pro essentia eo modo quo diximus in quinto lib. tracta. 2. in cap. 3. quod quælibet essentia potest dici substantia. & sic identitas, & diuersitas inueniuntur in omni genere accidentium. nam hæc est vera actio, & passio sunt idẽ motus. Albũ & nigrũ sunt diuersæ qualitates.

Quantum ad differens, aduerte q in hoc distinguitur a diuerso. Quæcũque differunt aliquo differunt, & in aliquo cõmuni conueniunt, vt duo indiuidua differunt conditionibus indiuiduantibus, & conueniunt in specie. Duæ species differunt differentis specificis diuidentibus genus, & conueniunt in genere. Duo subalterna, vt substantia corporea, & incorporea differunt differentiis suis cõstitutiuis, et cõueniunt in genere generalissimo. Quæ autem sunt diuersa non est necesse quod aliquo sint diuersa, & in aliquo vno præcipue vniuoco conueniant. possunt enim seipsis eẽ diuersa. vnde duo generalissima sunt diuersa, & deus, & creatura. in nullo enim cõueniunt, nisi in ente, quod tamẽ nõ est vniuocum, sed analogũ, vt determinauimus in quæstionibus metaphysicalibus.

De modis autẽ differentium iam pertractauimus in quĩto lib. tracta. 2. cap. 4. Hic vero Aristot. tantum duos assignat, vt magis proprios, quorum primus est, differẽtia genere, secundus est differentia specie. ea autem sunt differentia genere, quibus non est vna cõmunis materia: & ex consequenti nõ sunt transmutabilia ad inuicem, vt cœlum, & elementum. Item quæcũq; sunt in distinctis prædicamentis, vt linea, & albedo. Differẽtia specie sunt, quæ in vno genere proximo cõueniunt, & distinguuntur formis propriis, a quibus sumuntur propriæ differentiæ, vt homo, & leo cõueniunt in animali, & distinguuntur formis propriis. De aliis modis vide in lib. quinto vbi supra. illic enim fecimus

vniuersalem considerationem super hoc. Hæc de *secundo* capite dicta sint.

CAPVT III.

SEd quoniam contrarietas est quædam differentia. contraria enim sunt, quæ sub eodẽ genere differunt, ideo in hoc tertio capite considerare debemus de cõtrarietate, quæ inter alia genera oppositionum, videtur continere multas difficultates, vt apparebit infra.

Pro notitia igitur contrarietatis tria agenda sunt.

Primo quid sit contrarietas.

Secundo quomodo se habet ad alia genera oppositionũ.

Tertio soluentur quædam dubia, quæ orientur ex determinatis.

Quantum ad primum, aduerte ꝙ contrarietas est maxima differentia, siue distantia duorum differentium sub eodem genere. Pro declaratione huius diffinitionis. nota primo, ꝙ supponitur contrarietatem esse quandam differentiam. Quæcũqꝫ enim contraria sunt plura sunt. nihil enim sibiipsi contrariatur, & necesse est, vt in aliquo cõueniant, sicut declarabitur, ergo &c. Item nota ꝙ in rebus necesse est dari maximam differẽtiam. videmus enim ad sensum, aliqua magis, & minus differre, ut minus differt color glaucus ab albo, q̃ ceruleus, sed magis, & minus nõ est, nisi per comparationem ad maximum, ergo &c. Item nota: ꝙ diuersa, siue differentia gerere nõ possunt dici maxime distare. illa enim proprie distant: inter quæ est communis via, qua itur ab vno ad alterum, vt patet in distantia locali, vel qua mouetur vnũ ad alterum, vt patet in alteratione, qua mouetur frigidum ad calidum, sed inter differentia genere nõ datur hæc cõmunis via, siue motus. nõ enim mouetur dulce ad album, neqꝫ paruum ad coloratum, nam diuersa genere, nisi aliud impediat se compatiuntur in eodem subiecto. Illa igitur sunt maxime differentia inter quæ est cõmunis via, siue motus. hæc autem sunt distincta specie cõtenta sub vno genere, vt album, & nigrum, & calidum, & frigidum, sursum, & deorsum. Ab vno enim ad alterũ est

motus per se, sed vt declaratum est in primo physi. necesse est termi os motus esse contrarios. illa ergo quæ maxime distant sub eodem genere sunt contraria, ex cõsequenti contrarietas est maxima differentia duorum maxime distantium sub eodem genere, & ab vno ad alterum contingit esse motum per se. Hæc est diffinitio data ab Aristo. de contrarietate, cui cõcordant omnes aliæ diffinitiones, quæ solent dari, & sunt quatuor. Prima est. Contraria sunt quæ plurimum differunt. nam plurimum, & perfecte, & finaliter, & maxime differre idem sunt. secunda est. Contraria sunt quæ plurimum distant in eodem genere. nam vt declarauimus in distinctis genere, non sumitur proprie maxima distantia. cum inter ea non sit communis via, neq; motus. tertia est. Contraria sunt quæ plurimum differũt in eodem susceptibili. i. apta recipi in eodem sub ecto, quoniam eadem est materia susceptiua contrariorum, cũ vnum generetur ex altero. quarta est. Cõtraria sunt, quæ plurimum distant sub eadem potentia. s. rationali, vt sub arte, vel sciẽtia practica. Dictum est enim in lib. 9. q potentia rationalis potest in opposita contraria, vt medicinalis scientia potest in sanum, & ægrum, & ars ædificatoria potest construere magnam, & paruam domum, & pigmentarius dulce, & amarum electuarium. si tu autem vis perfecte, & clare diffinire contraria sic diffinias, contraria sunt quæ maxime distant sub eodem genere apta inesse vicissim eidem susceptibili, & ab eodem vicissim expelli, nisi alterum insit a natura, vt color in igne, albedo in niue &c.

Et aduerte q diffinitio data de contrarietate verificatur de vera, & perfecta, & primaria contrarietate, & non de secundaria qualis est inter extremum, & medium, vt inter album, & rubeum, patet enim quod album, & rubeum nõ maxime distant sub colore. Item aduerte, q ex diffinitione veræ, & primariæ contrarietatis sequutur duo corollaria, primum est. s. contrarietas est maxima distantia, ergo est perfecta distantia, nam perfectum est vltra quod non est aliquid sumere. ergo vltra perfectam distantiã non est ac-

cipere maiorem, si non est accipere maiorem, ergo est maxima, maximum enim est quod non exceditur ab aliquo si ergo contrarietas est maxima distantia, est perfecta, & si est perfecta est finalis, quia perfectum est, quod ad finem peruenit, secundum est, duo non possunt esse cõtraria vni, sed tantum vnum vni. nam cum perfecta contrarietas sit tantum inter extrema contenta sub genere, si duo vni contrariantur, ergo vni extremo correspondēt duo extrema, quod est impossibile. nam vnius perfectæ distantiæ nõ possunt esse, nisi duo vltima, sicut patet in linea, cuius vltima non sunt, nisi duo puncta. cum igitur contrarietas sit perfecta distantia, constat ꝙ est tm̄ inter extrema, & ꝙ tantum vnum vni est contrariū. s. contrarietate vera, & primaria.

Quantum ad secundum, cum quatuor sint genera oppositionum, manifestum est ꝙ contrarietas non est oppositio relatiua. vnū enim contrarium non dicitur ad aliud, vt patet. Præterea inter contraria est motus, ita ꝙ vnum contrariorum est terminus a quo, & alterum est terminus ad quem, sed inter relatiua non est motus, vt probatur in quinto physi tex. 10. Manifestum est etiam, ꝙ non est oppositio contradictoria, quoniam inter contradictoria non datur medium, de quolibet enim verificatur alterum contradictorium, vt declaratum est in. 4. lib. sed inter contraria potest dari medium. Datur enim sapor qui non est dulcis, nec amarus, & lapis, nec est sanus, nec est æger. Restat igitur considerare, quomodo se habeat ad oppositionē priuatiuā. Aduerte igitur ꝙ licet sint distinctæ oppositiones, quoniam priuatio propriæ dicta non est aliqua natura, sed negatio, vtrunq; autem contrariorum est aliqua natura, tamen priuatiua oppositio est radix, & principium cõtrarietatis, ita ꝙ alterum contrariorum est, vt priuatio, & alterum, vt habitus, ex consequenti vnum est, vt perfectum, alterum vt imperfectum, vt patet de amaro comparato dulci, & de nigro respectu albi, & de ægro respectu sani.

Sed anteq̄ probetur propositum. Quædam prænotanda sunt circa priuationem. Aduerte igiť primo, quod cum

priuatio dicatur multipliciter, potest enim esse negatio extremi in aliquo medio, vt rubeũ est negatio albi, & potest esse negatio extremi in alio extremo, vt nigrum est negatio albi. Quando dicimus priuationem, & habitum esse radicem contrarietatis, intelliges de priuatione in extremo, aliter non seruaretur maxima distan tia inter contraria. Et hanc priuationem Aristote. appellat perfectam, non ex se, sed ratione extremi, in quo est, & quod perfecte, idest maxime distat ab alio extremo,

Aduerte secundo, q licet oppositio priuatiua non coincidat cum oppositione contradictoria, est tamen quædam contradictio in subiecto. s. determinato. nam esse vidẽtem, & esse cæcum est esse videntem, & nõ esse videntem in natura quæ est apta esse videns. Hinc est, q licet alterum contradictoriorũ verificetur de quolibet ente, & ẽt non ente. ex consequenti nunq̃ detur medium, tamen in oppositione priuatiua datur medium, licet enim lapis sit videns, aut non videns, tamen non est cæcus, vnde inter cæcum, & videntẽ mediat non vidẽs, nisi in natura apta videre, eo modo, ea parte, eo tempore quo est apta videre.

Aduerte tertio, q de modis, quibus dicitur priuatio iam locuti sumus in. 5. lib. in tracta. 3. in cap. 4.

His prænotatis probatur propositum sic. Omnis generatio, siue substantialis, siue accidentalis fit in determinata materia inter terminos cõtrarios, vt declaratum est in primo physi. tex. 47. ergo necesse est, quod omnis generatio fiat ex termino, a quo qui sit priuatio termini ad quem, vt contingit in generatione substantiali. Ex eo enim quod materia est sub priuatione talis formæ, puta aquæ mouetur actione agentis naturalis ád recipiendam formam aquæ, vel quod sit forma contraria termino ad quem, vt contingit in generatione accidentali, puta in dealbatione, in qua nigrum est terminus a quo, sed ex nigro non posset fieri album, nisi in nigro esset negatio albi ex consequenti, quod est sub nigro ex priuatũ albo. Si ergo generatio omnis est ĩter cõtraria, & in generatione substãtiali, terminus a quo

est priuatio, in accidentali autem forma, quæ est terminus, a quo continet priuationem formæ, quæ est terminus, ad quem constat contrarietatem esse quandam priuationem, & oppositionem contrarium fundari in oppositione priuatiua. Præterea prima contraria, quæ sunt genera aliorum contrariorum sunt, vt habitus, & priuatio. nam prima contraria sunt vnum, & multa, ad quæ reducuntur alia, vt simile reducitur ad vnū, & dissimile ad multa similiter æquale, & inæquale, & idem, ac diuersum, ad diuersum autem reducitur differentia, ad differentiam contrarietas, vt declarauimus supra, si igitur prima contraria, quæ seruantur in aliis contrariis se habēt, vt habitus, & priuatio, signum est priuationem, & habitum esse radicem omnis contrarietatis. Præterea ex inductione patet sic esse. omnia enim contraria sic se habent, quod vnum est diminutum, siue defectiuum respectu alterius, vt patet in extremis saporum, & colorem, in similitudine, & dissimilitudine, æqualitate, inæqualitate, malitia, & virtute, ignorante, & docto &c. Manifestum est igitur, quod de necessitate contraria reducuntur ad priuationem, & habitum.

Quantum ad tertium, aduerte q contra corollarium secundum, scilicet quod vni tantum vnum est contrarium insurgunt duo dubia.

Primum est de æquali, cui videntur contrariari magnum, & paruum.

Secundum est de vno, cui videntur contrariari multum, & paucum.

Pro resolutione igitur primi dubii tria agenda sunt, primo arguetur ad partem affirmatiuam. secundo ad partem negatiuam. tertio determinabitur veritas, sed anteq̃ arguamus notandum est, quod non vtimur ex necessitate hoc termino, nisi in oppositis, vt cum quærimus, vtrum homo sit sanus, vel æger, doctus, vel indoctus, & dico ex necessitate, quoniam opposita ex sui natura non possunt simul esse, ex quo sequitur, quod si vtimur iy. vtrum in nō oppositis est vana iquisitio, puta vtrum pomum sit dulce, vel al-

bum,nisi fiat suppositio quod vtrunq; nõ contingit simul fieri,puta si ponatur quod pater,& filius nõ possunt simul liberari a carcere,& tunc possumus quærere.vtrum pater vel filius liberabitur a carcere,constat autem q magnum, & paruum opponuntur æquali merito.ergo vtimur ly, vtrum quærentes, vtrum ita opponantur, quod contrarientur æquali.

Et pro parte affir.arguitur sic,cum æquale non sit magnum,nec paruum(& sumatur ly magnum, & paruum, pro maiori,& minori)aut cõtrariatur tantum magno,aut tantum paruo,aut vtriq; non,primo quia non est maior ratio de vno,quam de alio,cum æquale non sit maius , neq; minus.ergo secundo,ergo vni contrariantur duo, & non tantum vnum.Præterea æquali contrariatur inæquale,sed inæquale inest,& magno, & paruo. nam & maius,& minus inadæquantur æquali,ergo æquali contrariant,& magnum,& paruum.Pro parte autẽ neg.sic arguitur,ex diffinitione contrarietatis requiritur quod sit maxima distantia,sed maxima distantia non potest attendi,nisi inter duo extrema,vt declaratum est supra.ergo vni non potest contrariari,nisi vnum.Præterea æquale est medium inter maius,& minus æquale,est enim quod nõ est maius,neq; minus,sed inter medium,& extrema non est vera,& primaria contrarietas,cum illic non sit maxima distantia, ergo æquale non contrariatur magno,& paruo.

Pro determinatione huius dubii.Aduerte quod Aristote.concedit æquale opponi magno,& paruo.i.maiori,& minori.nam quando quærimus de aliquo quanto,comparando ipsum alteri quãto sic formamus quæsitum, vtrum hoc sit maius,aut minus illo, aut æquale illi. verum igitur concludunt rationes pro parte affir.pro quanto concludũt æquale opponi magno,& paruo.Similiter verum concludunt rationes pro parte neg.pro quanto concludunt,æquale non opponi contrariæ magno,& paruo Si igitur opponuntur,& non contrariæ quærendum est qua oppõne opponuntur.Manifestum est aũt q non relatiuæ,non enim,

dicitur æquale ad maius, nec ad minus, ſed ad æquale, ſicut enim dicitur ſimile ſimili ſimile. Idem eidem idē ſic æquale æquali æquale, nec opponuntur ſecūdum affirmationem, & negationem. i. contradictoriæ. nam æquale nō diceret, niſi negationem maioris, & minoris, & cum negatio verificetur, tam de ente, q̄ de non ente, æquale verificabitur de omni eo, quod non eſt maius, neq; minus, & cū non quantum, vt albedo, & ſapor, & vnitas, & punctus non ſint maius, neq; minus, ergo erunt æqualia, ſimiliter cum non ens nō ſit maius, neq; minus. ergo erit æquale, q̄ eſt abſurdū, nam hæc tria non verificantur, niſi in rebus quantis. Reſtat igitur, vt opponantur ſm priuationem, & habitum, & habitum quidē ponamus ex parte maioris, & minoris, vt dicatur maius quod excedit, minus vero quod excedit. priuatio autem eſt in æquali, nam æquale eſt quod cum ſit quantum, non eſt maius, nec minus, cum tamen ſit aptum ratione, qua quantum eſſe maius, aut minus, & ſic æquale eſt medium priuatiuū inter maius, & minus, ſicut etiam contingit dari medium priuatiuum inter bonū, & malum maxime in polyticis. nam ruſticus, quo ad ciuilia, neq; bonus, neq; malus eſt. Sed aduerte q̄ huiuſmodi mediū priuatiuum, in quo vniuntur plures priuationes, in aliquibus eſt nominatum vno nomine, in aliquibus pluribus nominibus. In aliquibus remanet omnino in nominatum. nam aliquando illæ plures priuationes cadūt tantum ſup vnum determinatum, quod non dicitur multipliciter, nec diuerſis modis, & tunc medium, in quo vniūtur plures priuationes eſt tantum vnum, & de facili nominatur vnico nomine, & tale medium eſt hoc, qđ dicitur æquale. nam priuationes maioris, & minoris contente in eo cadunt ſuper quantum, inquantum habet vnam, & eadem quantitatem æqualis menſuræ cum alia. Aliquando cadunt ſuper vnum determinatum genericæ, ſed non ſpecificæ, ſicut quod nō eſt album, nec nigrum priuatiuæ eſt quidem coloratum, verū quia inter album, & nigrum non eſt vnica ſpecies, ſed plures, in quibus coniunguntur priuetiones albi, & nigri. ideo

inter ea dantur plura media priuata, & pluribus nominibus nominantur, vt rubeum, croceum, viride &c. Aliquando cadunt super indeterminatum, & genere, & specie sicut priuationes boni, & mali, quæ possunt inueniri in naturalibus, & in artificialibus, & in moralibus, & polyticis, sicut bonum, & malũ, & tunc media priuatiua remanent innominata propter multiplicitatem susceptibilium. i. rerum, in quibus potest esse bonum, & malum, & priuatio vtriusq;.

Ex his patet falsitas opinionis dicentium, quod si inter bonum, & malum, inter maius, & minus, inter dulce, & amarum datur medium, quod neutrum est extremorum, ergo inter omna poterit assignari medium, puta inter pedem, & calceum, inter corpus, & vestem, quod est derisorium. Hæc quidem consequentia nulla est, quoniã ad hoc, quod inter aliqua sit medium priuatiuum, necesse est illa esse extrema opposita, inter quæ est communis via, & perfecta distãtia, ita ꝗ id quod mutatur ab extremo prius perueniat ad medium, q̃ attingat alterum extremũ, sic enim diffinitum est medium in physicis, & quoniam non omnia quæ sumũtur sunt vere extrema opposita, vt exemplificatũ est de pede, & de calceo, de albedo, & dulci &c. ideo non est necesse inter omnia esse medium. Tu tamen aduerte, quod licet hæc sit vera. Inter quæcunq; est mediũ illa sunt opposita, hæc tamen est falsa. Inter omnia opposita datur mediũ, vt patet in contradictoriis, & contrariis imediatis.

Pro solutione secundi dubii duo agenda sunt. Primo arguitur, ꝗ non solum multa opponantur vni, sed etiam pauca, ex consequenti duo sunt contraria vni. Arguitur ergo sic. Si solum multa opponũtur vni, ergo vnum erit pauca, quod est falsum, vt probabitur. consequentia autem dupliciter deducitur, primo sic, secundum te quibuscunq; multa opponuntur illa sunt vnum, quoniam secundum te solum multa opponuntur vni, sed paucis opponuntur multa. ergo pauca sunt vnum, & econuerso, vnum est pauca. secundo sic, omnia multa opponũtur paucis, sed duo sunt multa, sunt enim plura vno, ergo sunt multa, ergo duo op

ponũtur paucis, ſed ſub duobus non datur aliquid minus, q̃ vnum. ergo vnum erit pauca. falſitas autem conſequentis ſic manifeſtatur, ſicut ſe habent productũ, & breue ad longitudinem, ſic multa, & pauca ad pluralitatem, ſicut enim productum, & breue ſunt proprietates longitudinis, ſic multa, & pauca pluralitatis, ſed productum eſt longitudo ſimiliter breue, ergo multa ſunt plura ſimiliter pauca. Si igitur vnum eſt pauca, vnum erit plura q̃d implicat contradictionem, vt ergo iſta impoſsibilia euitentur, tenẽdum videtur quod multa, & pauca contrariantur vni, ex conſequenti non tantum vnum eſt contrarium vni.

Secundo determinandum eſt dubium, pro quo præponitur hæc diſtinctio, ly multa dupliciter ſumitur. primo abſolute, & ſimpl̃r. ſecundo reſpectiuæ. Primo modo quæcunq; ſunt plura vno, dicuntur multa. vnde omnis numerus eſt quædam multitudo abſolute ſumpta, & vt ſic multa non opponuntur paucis, quoniam pauca in hoc primo ſenſu, cum ſint plura, ſunt etiam multa. Tantum ergo multa abſolute ſumpta opponuntur vni. Secundo modo non omnia plura dicũtur multa, ſed quæ dicunt magnam pluralitatem, & correſpondenter non dicũtur pauca, niſi quæ dicũt diminutam pluralitatem, & vt ſic, ſi heri fuerũt mille homines in foro, & hodie decem, ſolemus dicere Heri fuerũt multi homines in foro hodie pauci, & in hoc ſenſu multa non proprie opponuntur vni, ſed paucis, & ſic ex hac diſtinctione patet, q; non duo contrariantur vni, ſed vnum vni. Quod ſi non fiat prædicta diſtinctio euitari non poterunt prædicta inconuenientia. Ad argumentum ergo adductum in oppoſitum negatur conſequentia. Ad primam probationem dico ad maiorem, quod non eſt vera, niſi de multis ſumptis abſolute, in quo ſenſu nego minorem, quoniam multa tantum reſpectiuæ ſumpta opponuntur paucis. Ad ſecundam probationem nego maiorem, & minorem, ad probationem minoris nego conſequentiam intelligendo de multis reſpectiuæ, ſicut intelligit arguens.

Patet igitur illud corollarium eſſe verum. ſ. tantũ vnum

vni eſt

vni est contrarium. & si quæras: si multa absolute sumpta non opponuntur paucis, sed vni: qua oppositione opponũtur. Respondetur quod vnum trãscendenter, & multa trãscendenter, vt declarauimus in. 2. cap. opponuntur priuatiuæ, & contrariæ. unum autem vt est principium numeri, & multa quæ sunt ipse numerus in genere quantitatis opponuntur relatiuæ in tertio modo relatiuorum, quæ se habent, vt mensura, & mensuratum: in quo modo non est relatio mutua, sed vnum relatiuæ dicitur ad alterum, quia alterum dicitur relatiuæ ad ipsum: puta dicitur mensura ad mensurabile, non quia mensura refertur ad mensurabile realiter, sed quia mẽsurabile refertur ad mensuram, & est simili mõ, sicut in scientia: & scibili maxime in scientia speculatiua, cuius veritas est causata a re, & non est causa rei, dicitur enim scientia ad scibile, quia scientia, vt dependens a scibili realiter refertur ad scibile, scibile autẽ refertur ad scientiam, non quia pendeat a scientia, sed quia scientia refertur ad scibile. & quoniam inter hmõi relatiua nõ est mutua dependentia, ideo non est necesse quod se mutuo ponant, & auferant. potest enim vnum poni reliquo non posito. s. eo quod non dependet ab altero. vnde licet nõ possit poni scientia speculatiua sine scibili, potest tñ dari aliqđ scibile, de quo nundum habetur scientia, vt quadratura circuli, similiter licet non possit dari numerus sine vnitate, potest tamen dari vnum: siue vnitas sine numero. Idem dico de imagine: & imaginabili: de sensu, & sensibili: desiderio, & desiderabili. Hæc de. 3. cap. dicta sint.

CAPVT. IIII.

ET quoniam contingit inter aliqua contraria dari medium, vt in coloribus, & in saporibus, ideo de hmõi mediis agendum est, & considerabimus quatuor.

Primo quod omnia media sunt in eodem genere cum his, quorum sunt media.

Secundo quod omnia media sunt inter opposita.

Tertio qđ non sunt inter opposita contradictoriæ, nec regulariter inter opposita relatiuæ, sed inter contraria, &

priuatiuæ opposita.

Quarto quod necesse est hmôi media contrariorum cōponi ex extremis contrariis.

Quantum ad primum, aduerte quod medium propriæ est illud, in quod prius peruenit, quod permutatur, q̄ in extremum, & id quidem manifestum est in motu locali. nam sit linea. A D, cuius medium sit C, constat ꝙ mobile non perueniet in D, nisi prius perueniat in C. Similiter in alteratione. non enim qd' denigratur fiet nigrum, nisi prius perueniat ad palidum, siue plumbeū. Ex his ergo arguitur sic. Medium propriæ est in his, inter quæ est motus: siue permutatio per se, sed motus non est per se, nisi inter ea quæ sunt eiusdem generis. non enim aliquid mouetur per se, a colore ad figuram, neq; ab albo ad dulce, sed ab albo ad nigrum. ab amaro ad dulce. A dextro ad sinistrum &c. Ergo cum sit motus per se ab extremo ad medium, & a medio ad alterum extremum, necesse est medium esse in eodem genere cum extremis.

Quantū ad scdm, aduerte ꝙ vt declarat̄ in *primo phy.* tex. 43. non est motus inter terminos contingentes. i. quæ possunt simul esse, nisi per accidens, vt non fit musicum ex albo: nisi per accidēs. necesse est ergo, vt termini mot⁹ per se sint oppositi, & determinati: puta ꝙ musicum fiat ex immusico, & calidum ex frigido, & magnum ex paruo, & his arguitur sic. Medium est inter ea: inter quæ est motus per se, vt prædictum est, sed ea inter quæ est motus per se, necesse est esse opposita. ergo media oīa sunt inter opposita.

Quantum ad tertium, aduerte ꝙ manifestum est, inter contradictoria non dari medium, quoniam altera pars contradictionis, de quocūq;, siue ente, siue non ente necessario verificatur. nam tam de Socra. quam de chimera. verum est dicere, quod viuit, vel non viuit. vnde vt probatū est in quarto libro contradictoria diuidunt verum, & falsum absolute, & vniuersaliter. Inter relatiua opposita contingit quidem dari medium, non inquantum relatiua, sed inquātum sunt relatiua aliqua contraria, inter quæ contingit esse

motus, vt inter magnum: & paruum datur æquale, vt declaratum est supra. vnde inter relatiua non contraria, & inter quæ non est relatio mutua, vt sunt relatiua tertii modi non datur medium, vt inter scientiam, & scibile, inter imaginem, & imaginatum. & ratio huius est, quoniam vt prædiximus extrema, inter quæ datur mediũ debent esse eiusdem generis, aliter non esset inter ea motus per se, sed duo relatiua tertii modi non sunt necessario in eodem genere. nam vt inquit Cõmen. in cõmẽ. 22. potest vnũ esse in vno genere alterum in alio, vt scientia est in qualitate. scitũ autem potest esse in substantia. idem patet de imagine, & imaginato. Ex his igitur constat. quod si datur medium inter relatiua. ideo est, quia aliqua eorum sunt contraria, & sunt eiusdem generis. Inter priuatiuæ opposita: si datur medium est, quia oppositio priuatiua est radix oppositionis contrariæ, vt declarauimus supra. nam quia in albo est priuatio nigri, & in nigro est priuatio albi. datur medium, puta rubeum quod non est album: neq; nigrum, cũ igitur non sint plura genera oppositionis cõstat: quod medium propriæ non datur nisi inter contraria eo quod contraria sunt eiusdem generis & inter ea est motus per se. Medium autem vt diximus supra debet esse inter ea quæ sunt eiusdem generis & inter quæ est motus per se, quare &c.

Quantum ad quartum cum probatum sit quod tãtum inter cõtraria proprie datur medium & medium sapiat naturam extremorum, perscrutandum est si medium componitur ex extremis contrariis. Pro cuius euidentia propono tres conclusiones.

Prima conclusio. Extrema contraria vt albedo & nigredo inter quæ est mediũ vt rubedo, habent differentias priores contrarias ex quibus constituuntur, probatur sic. Ista extrema contraria vel habent genus supra se in quo conueniunt vel nullum habent, si nullum habent, ergo nec habent medium, quoniam vt diximus supra, medium est inter ea quæ sunt vnius generis: si habent cum omne genus diuidatur differentiis contrariis qua ratione genus est prius

istis extremis contrariis eadem ratione differentiæ diuisiuæ sunt priores eisdem extremis: & cum species non constituatur ex solo genere, sed ex genere & differentia: sequitur quod hmôi extrema habent differentias côtrarias priores quibus constituuntur, & quidem quod sint priores patet, quoniam constituens vt sic: est prius côstituto & quod diximus, patet in coloribus, nam albedo & nigredo conueniunt in colore, vt in genere, q̄ est prius & cômunis & qđ diuiditur ꝯtrariis differentiis prioribus. s. disgregatiuo quæ licet ex parte rei, non sint veræ differentiæ, sed potius effectus, tamen in nostra cognitione sumuntur loco differentiarum, & albedo constituitur ex colore & disgregatiuo: nigredo autem ex colore & congregatiuo.

Secunda conclusio, Species mediæ inter duo extrema contraria puta rubedo & uiredo habent differentias medias quibus constituuntur: probatur sic, cum omnes species constituantur ex genere & differentia necesse est species medias habere proprias differentias quibus constituantur. Istæ autem differentiæ non possunt esse ille quibus constituuntur species extreme contrariæ: quoniam tûc mediæ species nô distinguerentur a speciebus extremis, omnis. n. color disgregatiuus est albedo, & congregatiuus est nigredo, necesse est, ergo medias species habere differentias distinctas a differentiis constitutiuis extremorum, quæ conuenienter dicuntur differentiæ mediæ, nã sicut colores medii dicuntur species mediæ, sic conuenienter dicuntur differentiæ medie quæ sunt constitutiuæ mediarum spērum.

Tertia conclusio, species mediæ necessario componuntur ex speciebus extremis contrariis, probatur sic. Quod se habet ad duo extrema ita quod vnius est magis, & alterius est minus componitur ex extremis hæc est manifesta, quia non esset magis vnius extremi, nisi magis contineret de illo nec esset minus alterius extremi, nisi minus contineret de illo, sed omnis species media ita se habet, quod comparata duobus extremis, est magis vnius & minus alterius, puta tepidum est magis frigidi, & minus calidi, & viride

est magis nigri, & minus albi, ergo oīs species media magis continet de vno extremo & minus de alio, non autem est possibilis hæc continentia nisi componatur ex eis, ergo &c. Vtrum autem extrema componant media ita ꝙ actu seruentur in mediis, vel tantum virtute determinabimus in quæstio. nostris, nam pro vtraꝙ parte sunt solēnes opiniones. Hæc de quarto capte dicta sint.

CAPVT V.

IN quinto capite declarandum est: quomodo quædā cōtraria differunt specie quædam solo numero, quædam non solum specie, sed etiam genere.

Quantum ad primum, aduerte quod quædā contraria differunt formaliter & sunt illa quæ sumuntur a gradibus formalibus qui significātur per differentias diuisiuas per se alicuius generis, quas necesse est esse cōtrariās, quoniam cū non se compatiantur in eodē sunt opposite & non possunt esse opposite contradictoriæ neꝗ priuatiuæ, quoniam altera pars contradictionis & priuatio sunt negatio, neutra autem differentiarum est negatio aliter non constitueret speciem & non possunt esse opposite relatiue, quoniam relatiua non sunt necessitate eiusdem generis, vt dictum est supra de relatiuis tertii modi, differentiæ autem diuisiuæ eiusdem generis continentur sub eodem genere, ergo sunt opposite contrariæ. Differentiæ igitur diuidentes & diuersificātes vnum genus cum sint constitutiuæ specierum & sint contrariæ, constituunt distinctas species, quæ autē sunt veræ contrariæ ſm se, vt in qualitate albedo & nigredo, aut sunt contrariæ saltem ratione differentiarum contrariarum quibus constituuntur, vt duæ species in prædicamēto substantiæ contente sub eodem genere, nam in substantia vt substantiæ, non est cōtrarietas vt declaratum est in prædicamentis, & ideo duæ species, puta equus & hō non sunt ſm se contrariæ nisi ratione differentiarum contrariarum diuidentium animal, patet igitur ꝙ illa contraria cōstituta per differentias contrarias diuisiuas vnius generis differūt specie cum sint distinctæ species constitutæ distinctis diffe-

rentiis & formalibus. Et aduerte quod species esse contrarias ratione contrariarum differentiarum, cómune est omnibus speciebus cuiusq; generis tam in prædicamento substantiæ, quam in prædicamentis accidentium, quoniam cõpetit omni generi diuidi per differentias cõtrarias sicut cõpetit materiæ diuersificari per diuersas formas, non ita tamen quod genus sit materia & differentia sit forma, nam genus & differentia dicunt totum & prædicantur in recto de eo cuius sunt, materia autem & forma dicũt partem, & prædicantur in obliquo de eo cuius sunt. sed similitudo stat in hoc quod sicut formæ diuersificant materiam ita differẽtiæ diuersificant genus.

Quantum ad secundum, aduerte q̃ quædam contraria non sumuntur ex gradibus formalibus alicuius nature, sed ex variis cõditionibus matrriæ indiuidualis, puta quia hæc materia proxima & signata est sub tali qualitate & illa sub opposita, ideo in eadem specie producuntur indiuidua contraria non ratione formæ specificæ, sed ratione contrariarum qualitatum existentium in materia indiuiduante. Hac ratione Aethiops niger & græcus albus sunt non cõtrarii, non gradu formali naturæ humanæ, sed quia corpus huius est adustũ sole, hnius autem non: eadem rõne Socr. masculus, & Minerua fœmina habent contrarietatem, qm̃ sperma humanum aliquando est sub tanto calore quod est aptum generare masculum aliquando sub tam remisso quod non est aptum generare nisi fœminam, fœmina igitur & masculus licet contrarientur, nõ tamen differũt specie, sed solo numero, qm̃ non contrariantur ex forma, sed ex materia cuius signum est quod idem homo aliquando generat masculum, aliquando fœminam quod non posset si differunt specie. nihil. n. agit vltra speciem suã præcipue actione vniuoca & perfecta: vt nũc loquimur, nec obstat q̃ masculinũ, & fœmininũ videntur esse proprietates per se animalis cum in diffinitione eorũ ponatur animal, sicut in diffinitioue paris & imparis ponitur numerus, ex consequenti videntur facere differentiam, ſm speciem, sicut volatile

& gressibile. Hoc inquã non obstat, qm̄ ad hoc quod proprietas competens animali faciat differre specie nõ sufficit q̄ si proprietas per se, sed q̄ sit per se & quod sumatur a gradu formali & nõ a conditionibus materiæ particularis, & ideo licet gressibile & volatile differant specie, qm̄ sumũtur a diuersis gradibus aĩalitatis, non tñ masculinũ & fœmininũ, qm̄ sumuntur ab eodem gradu & diuersificantur solum ex conditionibus materiæ particularis.

Quantum ad tertium, aduerte quod quædam contraria nõ sumuntur a diuersis gradibus formæ genericæ nec a diuersis dispositionibus materiæ particularis, sed a potentia & impotentia, & a diuersitate materiæ nõ particularis, sed simpliciter dictæ prout. s. vnum contrariorum habet materiam, & alterum non, vel si habet nõ est eiusdem rationis cum materia sui contrarii, & hmõi contraria differunt genere: quoniam sicut differentia secundum speciem sumitur a forma, ita differentia fm genus, scilicet physicũ sumitur a potentia & a materia. Talia cõtraria sunt corruptibile & incorruptibile, & quidem quod sint cõtraria manifestatur ex hoc quod alterum dicit potentiam, alterum impotentiam, nam vt diximus in quinto lib. in capite de potestate. Quæcunque sunt impossibilia & ĩmutabilia & non de facili in peius mobilia dicunt potentiam per quem modũ durum & sanatiuum dicunt potentiam naturalem nõ patiendi a corrumpẽtibus. Quæcũq; autem mutabilia sunt in deterius & non valentia resistere contrariis dicunt impotentiam, vt molle, & egrotatiuum: & quoniam incorruptibile est immutabile indeterius, corruptibile autem est opposito modo, ideo incorruptibile dicit potentia, corruptibile autem impotentiam sed potentia & impotentia: vt dictum est. 5. lib. in eodem, cap. se habent vt habitus & priuatio, ergo opponuntur priuatiuæ, sed non puræ priuatiuæ: quoniam impotentia non est tantũ negatio sicut nec iniustitia, ergo ita opponuntur priuatiuæ quod opponuntur etiam contrariæ sicut duæ qualitates contrariæ, vt durities & mollicies. patet igitur q̄ corruptibile & incorrupti

bile ſunt contraria. Quod autem diſtinguãtur genere probatur ſic. Quæ diſtinguuntur materia diſtinguuntur genere, quoniam genus ſumitur a materia ſicut differentia a forma, ſed corruptibile & incorruptibile diſtinguuntur materia, quoniam incorruptibile vel eſt incorporeum & ſic nõ habet materiam vt intelligentia vel eſt corporeum, vt cœlum & licet habeat materiam, nõ tamen generabilem, ſed tantum localem, vt declarauimus in lib. 8. in cap. 3. corruptibile autem habet materiam & generabilem, ergo diſtinguuntur genere. Præterea quæ ſunt vnius generis physici ſunt tranſmutabilia adinuicem, ſed corruptibile nõ poteſt fieri incorruptibile nec econuerſo, quoniam vnũquodque eſt corruptibile vel incorruptibile ſecundum ſubſtantiam, quod autem eſt tale per ſubſtantiam eſt neceſſario & ĩmutabiliter tale, ergo &c. patet igitur quod aliqua contraria differunt genere & quæ ſint illa.

Et aduerte qđ ex prædictis, patet falſitas opinionis quorundam, qui opinibantur quod in eadem ſpecie quædã poſſunt eſſe corruptibilia, & quædam in corrup. imo quod idẽ poteſt eſſe pro vno tempore corruptibile & pro alio incorrup. ſicut in eadem ſpecie poteſt eſſe aliquod indiuiduũ album & aliquod nigrum, & idem indiuiduum pro vno tẽpore album & pro alio nigrum, ſed quod id falſum ſit patet ex dictis, quoniam corruptibile & incorrup. ſunt contraria ſubſtantiali, album autem & nigrum ſunt contraria accidentalia. Prædicantur enim corruptibile & incorrupti. per ſe & ſubſtantialiter de his quorum ſunt. Album autem & nigrum prædicantur accidentaliter & ideo non eſt eadẽ ratio, & confirmatur per Cõmenta. in cõmen. 26. vbi inquit. Et eſt differentia inter contria eſſentialia & accidentalia, quoniam accidentalia poſſunt eſſe in illo in quo ſunt & non eſſe, eſſentialia vero neceſſario ſunt, corruptibile & incorrupti. ſunt de rebus neceſſariis in rebus quæ diſponuntur per illa.

Patet etiam falſitas opinionis Platonicæ de ideis, dicunt enim Platonici qđ ſpecies ſeparata vt per ſe homo & ſin-

gulare illius speciei, vt Socrates sunt eiusdem naturæ ita quod homo prædicatur vniuoce de per se homine & de Socrate, & tamen secundum eos per se homo est incorruptibilis & Socrates corrup. Quod quidē ex dictis apparet impossibile, nam probatum est corruptibile & incorrup. distingui genere, ergo & specie, ergo impossibile est hominē corruptibilem & hominem incorrup. esse eiusdem speciei loquendo secundum naturam, quod dico quoniam & si diuina virtute possit præseruari æternū corruptibile, ne corrumpatur, tamen non potest natura corruptibilis transmutari in naturam incorruptibilem. Quo autem genere, scilicet logico vel physico, differant corruptibile & incorrup. & quomodo materia est pricipium distinctionis scdm genus determinabimus in .q. nostris. Hæc de 5. capite dicta sint.

EPITOMA

EIVSDEM CHRYSOSTOMI SVPER LIBRO DVODECIMO METAPHYSICÆ.

POSTQVAM locuti sumus de ente & ptibus, & ꝓprietatibus eius in hoc vltimo libro cōsiderādū restat de ꝑmis & vniuersalibꝰ causis entis, diximus enim in ꝑmo trac. primi libri in cap. 5. quod in quacunqꝫ sciētia cōstituitur finis in cognitione causarū sui proprii subiecti. Has aūt causas dicimus esse intelligentias, quæ motu cœli causant iferiora, & Deū

glorioſum qui eſt totus entis prima & vniuerſaliſſima cau ſa, & totam intentionem Ariſtotelis complectemur in vni cotr acta. quem diſtinguemus in octo capita.

Primo repetendum eſt, quod dictum eſt in libro ſeptimo & octauo, ſcilicet quod metaphyſicus qui eſt conſideratiuus entis, præcipue habet conſiderare de ſubſtantia.

Secundo diuidẽda eſt ſubſtantia in genera ſua, & agendum eſt de principiis ſubſtantiæ ſenſibilis.

Tertio ſcrutandum eſt, ſi ſunt eadem principia ſubſtantiæ & aliorum generum.

Quarto probandum eſt, quod vltra ſubſtantias ſenſibiles corruptibiles & icorruptibiles neceſſe eſt dare aliquam ſubſtantiam. æternam ſemper agentem & mouentem, cuius ſubſtantia ſit actus & ſic immaterialis.

Quinto inueſtigandum eſt quæ ſit perfectio quam habet primum mouens immotum.

Sexto inquirendum eſt ſi ſubſtantia æterna eſt vna tantum vel plures.

Septimo ſoluenda ſunt quædam dubia, quæ accidunt circa primum mouens inquantum eſt intelligens.

Octauo inueſtigandum eſt ſi primum mouens eſt bonum & optimum totius vniuerſi.

CAPVT I.

CIRCA primum caput, aduerte quod in ſeptimo libro tex. quinto propoſuit & probauit Ariſtote. hanc concluſionem, cõſideranti de ente vniuerſali ſufficit conſiderare de ſubſtantia, quoniam ipſa ſola eſt ens ſimpliciter & accidentia non ſunt entia niſi in ordine ad ſubſtantiam. Hic autem repetit idem ſub hac concluſione prima philoſophia quæ eſt conſideratiua entis habet theoriam præcipue circa ſubſtantiam cũ debeat conſiderare primas & vniuerſales cauſas ſubſtantiarum, tam corruptibilium, quam incortuptibiliũ, & hanc

conclusionem probat fere eisdem mediis quibus vsus est in libro septimo & primo, sic, prima philosophia est præcipue consideratiua de primo ente, primum autem ens est substantia, & quidem quod substantia sit primum ens probauit in lib. 7. ratione & signo, vt videre poteris supra, in lib. 7. cap. 1. hic autẽ manifestat sic si vniuersum est quoddam totum sicut animal aut domus, patet ꝙ sicut in animali datur prima pars, puta cor, & in domo fundamentũ, sic in vniuerso datur primũ ens, ꝙ est substantia & si vniuersum non est, vt totum continuum, sed vt totũ, in quo vna pars consequenter se habet ad aliam, vt in exercitu cuius forma est ordo. patet ꝙ sicut in tali toto est prima pars, puta prima acies sic in vniuerso datur primum ens, ꝙ est subantia. Et si dicas ꝙ accidentia possunt dici primum ens sicut substantia contra ens proprie & simpliciter dicitur ꝙ habet eẽ, sed accidens nõ est id ꝙ habet esse, sed quo aliquid habet esse, vt calore aqua habet esse calidum, substantia autem est quæ habet esse, ergo &c. Si autem dicas ꝙ ad hoc ꝙ aliquid sit ens simpliciter & primum, sufficit ens, quocunq; mõ prædicari de eo, contra, ergo priuationes erunt simpliciter ens, dicimus. n. ꝙ hoc non album, puta linea ẽ ens, & hoc nõ rectũ, puta color ẽ ens. Hoc aũt est absurdũ, qm̃ priuatio, non alio mõ dicitur ens, nisi quia relinquid subiectũ, vnde potius est entis q̃ ens, differenter tñ ab accidente, quoniã intrinsece accidens dicit aliquam entitatem, priuatio autẽ extrinsece. i. ratione subiecti. ꝙ concernit & in hoc distinguitur a simplici negatione, sic igitur manifestum est substantiam esse primum ens.

Præterea, accidentia non possunt separari a substantia, sed bene ecõuerso, ergo patet ꝙ est primum & simpliciter ens, ex consequenti spectat ad philosophum primum cõsiderare præcipue de substantia.

Et huic conclusioni testimoniũ perhibent antiqui qui vt etiã diximus in. 7. considerantes de ente, arbitrabantur se satis agere, considerando de substantia. Quærentes enim causas entium quærebant causas solius substantiæ, vt pote

arbitrantes ſolam ſubſtantiam eſſe ens. Tamen inquirendis cauſis ſubſtantiæ differenter ſe habebant, nam moderni.i.Pla.poſuerunt vniuerſalia, eſſe cauſas ſubſtantiæ particularis. Antiqui autē vt Thales & Emp.& alii poſuerunt ſubſtantiam particularem, puta aquam aut aerem &c. eſſe cauſam ſubſtantiæ particularis, de iis autem opinionibus ſatis locuti ſumus ĩ primo lib.& in.3.& in.7.& in.10. Hæc de primo capite dicta ſint.

CAPVT II.

IN ſecundo capite diuidenda eſt ſubſtantia in genera ſuã & de principiis ſubſtantiæ ſenſibilis agendum eſt. Tu igitur aduerte ſubſtantiam diuidi in tria genera. Prima eſt ſubſtantia ſenſibilis corrup.quam omnes confitentur, vt plantæ & animalia. Secunda eſt ſubſtantia ſenſibilis incorrup.mobilis tamen motu locali ſphærico, vt cœlũ, cuius principia motiua inueſtigabimus in hoc lib. quærentes qualia & quot ſint, & hæ principia ſunt prima cauſa & intelligentiæ. Tertia eſt inſenſibilis immobilis & hoc, quoniam non eſt ſenſui manifeſta, diuerſimode a diuerſis ponitur, nam Plato ponit huiuſmodi ſubſtantias eſſe vniuerſalia abſtracta a ſingularibus ſenſibilibus, & vocat ſpecies ſiue ideas, de qbus ſatis locuti ſumus in primo lib. & in.7. ponit etiam mathe.abſtracta a materia ſenſibili, quæ quoniam videbat in ſui ratione non includere materiam ſenſibilem, opinatus eſt ea eſſe ſeparata etiam ſecundum ſe. Pytha.autē non poſuit ideas, ſed ſola mathe.ſeparata. Ariſtot.autē, vt patebit infra, neutrum, poſuit, ſed ſubſtantias immateriales intellectuales motrices orbiũ & ſecundum ſe immobiles & in ſpeculatione earũ terminabitur conſideratio huius ſcientiæ. Et aduerte ꝙ iſte tres ſubſtantiæ, ita ſe habent ꝙ duæ primæ ad phyſicũ pertinent, ſecundum propriam rationem. Sunt.n entia mobilia, tertia aũt cum ſit ĩmobilis & ĩmaterialis ad hanc ſcientiã ſpectat. Quod ſi prima & ſecunda conſiderantur in hac ſcientia non conſi-

derantur secundũ ꝓpriã rationẽ, sed vt cõtinẽtur sub ente ꝙ est subʒtũ huius sciẽtiæ & cõe ꝑdicatum de oĩ substantia.

Diuisa substantia in tria genera primus consideranda sunt principia primi & secundi generis, vltimo aũt principia tertii generis, & quoniam substantia sensibilis est composita, prius agendum est de principiis intrinsecis componẽtibus, deinde de principio ꝓductiuo siue de causa efficiente, principia aũt intrinseca cõponentia sunt materia & forma. Prius igitur agẽdum est de materia, deinde de forma, de materia, autẽ. 4. agenda sunt. primo ꝙ in omni substantia sensibili est materia, secundo ꝙ materia est ens in potentia, tertio, ꝙ alio mõ est materia in substantia sensibili corruptibili, & alio modo in substantia sensibili incorruptibili. quarto soluendum est quoddam dubium.

Quantum ad primum, aduerte ꝙ Aristo. ꝓbat propositum eo ꝙ omnis substantia sensibilis mutabilis est, in omni aũt mutatione requiritur materia & id iã manifestatũ ẽ in libro. 8. capite primo & tu vide illic, quoniam in sententia idem dicit & id & illic.

Quantum ad secundum, aduerte ꝙ Arist. iam declarauit propositũ in lib. 8. & nos breuiter decla. in eodem lib. cap. 1. Hic aũt Arist. sic manifestat in omni mutatione tam substantiali q̃ accidentali est subiectũ, ꝙ modo est sub vno termino mõ sub opposito, ergo quantum sit ex se neutrũ naturaliter habet, si. n. naturaliter vnũ haberet non esset receptiuũ alterius, ergo ex sui natura est ĩ potẽtia ad vtrũqꝫ, sicut igitur corpus inquantum corpus non est album nec nigrum, sed est in potentia ad vtrunqꝫ sic materia quæ est subiectum in transmutatione substantiali neqꝫ hanc neqꝫ aliã formã habet inquantum materia, sed est in potentia ad omnẽ & ad oppositũ ꝙ est priuatio. Ex quo sequitur ꝙ non est necesse cõcedere aliquid fieri ex puro nõ ente, nec ex ente in actu, sed ex ente in potentia & non ente in actu, vt declaratum est in primo phy. tex. 78. & aduerte ꝙ Ari. declarat non solũ per rationẽ adductã, materiã esse ens in potentia, sed etiã põne antiquorũ, quia licet imperfecte vi

dentur cognouisse potentialitaté materiæ, vt Anaxa. q posuit omnia confusa & in potentia in illo chaos, deinde fieri actu per intellectum separantem, & Empe. posuit omnia cófundi per amicitiá & distingui per litem, præcipuæ quo ad omnes partes principales vniuersi, idé somniauit Anaximan. & Demo. quorũ pónes iá manifestauimus in. 1. li.

Quantũ ad. 3. aduerte ꝙ in. 8. lib in ca. 3. iá manifestaui mus propositũ, & Ari. hic nihil noui dicit ideæ, ergo illic.

Quantum ad quartũ, aduerte ꝙ ex prædictis oritur dubiũ, ná si generatio fit ex non ente cum non ens dicatur tripliciter. i. non ens purum non ens ꝙ est priuatio non ens actu dubitatur ex quo non ente fit generatio, & ad hoc q- dem respondetur, vt responsum est in primo physico. tex. 75. quod ex non ente puro, nihil naturaliter fit. Ex non ente autem quod est priuatio aliquid fit sed per accidens, ex non ente autem actu, sed ente in potentia, qualis est materia fit aliquid per se.

Sed dices, si res fit per se ex materia, quæritur si omnia fiunt ex eadé materia vel si diuersorũ est diuersa materia.

Ad hoc iam responsum est in libro octauo in cap. tertio & tu reuide illic & sufficit.

De forma autem tria dicenda sunt, primo quod forma non est id quod fit sicut nec materia, secũdo quod formæ naturales non sunt separatæ a materia. tertio quod positio Platonis de ideis nullam habet necessitatem.

Quantum ad primum, aduerte id iam probatum fuisse in lib. 7. in cap. 6 & idem mediũ tangit in. 7. lib. & hic.

Quantum ad secundum, aduerte quod in lib. octauo in capite tertio idem propositum probatum est & quo ad formas artificiales & quo ad formas naturales, sed hic alio medio probat & de formis naturalibus, & sic arguit. Inter causam mouentem & formalé hæc est differétia quod mouens siue producens est præcedens motum & productum, quoniam producens est principium productionis, productum autem est terminus cum igitur omnis productio naturalis sit cum motu & omnis motus sit in tempo-

re necesse est mouens siue producens præcedere rem productam, forma autem simul est cum eo cuius est forma, nam quando Socrates sanatur incipit esse eius sanitas & non præcedit, quoniam vt inquit Commen. in commento 16. causæ per quas res fit ens & vnum sunt insimul cum eo per quod fit totum cum talem dispositionem habeant in congregato, sicut partes in toto. Huiusmodi autem causæ sunt forma & materia ex quibus constituitur substantia sensibilis loquendo de forma propria & materia propria, ergo non habent esse, ante illud cuius sunt forma & materia, ex consequenti forma non potest esse separata a materia, aliter non solum præcederet id cuius est forma, sed esset æterna ad mentem Aristote. probabitur enim in hoc libro quod omne separatum & immateriale est æternum.

Sed dices, si forma non potest præcedere id cuius est forma, nunquid potest subsequi, ita quod remaneat etiam corrupto eo cuius est forma.

Respondet Aristote. quod nihil prohibet aliquam subsequi & erit illa cuius esse nõ pendet a materia & cuius operatio nõ exercet organo corporeo & talis ẽ aĩa, nõ vt aĩa, qm̃ omnis anima posset subsequi, sed vt itellectiua, quasi dicat anima vt vegetabilis & sensitiua, & desideratiua, non potest subsequi, quoniam nullam habet vt sic operationẽ sine corpore, sola igitur intellectiua est talis, ideo dicit philosophus sed intellectus omne, namque impossibile forsan, & aduerte quod ly forsan non stat dubitatiue, sed vtitur hoc modo loquendi, quoniam vt inquit Commenta. in commento. 17. demonstratio super hoc non est istius artis, sed libri de anima qui & concordat Bea. Tho. in expositione, vtrum autem ex hoc tex. possit firmiter concludi animam intellectiuam esse formam dantem esse homini & esse incorruptibilem, declarabitur in quæstio. Metaphysicalibus.

Quantum ad tertium, aduerte quod Plato vt declarauimus in li. septimo cap. sex o ex pluribus causis opinatur

ideas necessarias inter quas hæc fuit tertia causa, vt scilicet posset assignari causa productiua horum singularium corrup. cui hæc singularia essent similia, sed inquit philosophus hoc non est necess., quoniam vt dicetur nunc, vnum quodque fit a suo simili, homo enim hominē generat & hic homo hunc hominem, & in artibus sanitas ad extra, a sanitate quæ habet esse cognitum in intellectum medici. Quapropter positio Plat. in hoc vana est.

Postquam considerauimus de principiis intrinsecis substantiæ sensibilis, hic considerandum est de principio productiuo, quod est extrinsecum. Aduerte igitur quod cum substantia sensibilis sit duplex, scilicet corruptibilis & incorruptibilis, vt est cœlum non est idem principium productiuum proprium est agens sibi simile in specie, ita q͛ vnumquodque fit a suo simili & vniuoco, & id declarat Arist. sicut & in septimo libro & nos idem declarauimus diffuse in eodem libro in capite sexto, nec Aristote. hic aliquid noui addit, Ideo vide tu in septimo lib. cap. 6. de principio autem productiuo cœli loquemur infra. Hæc de secundo capite dicta sint.

CAPVT. III.

IN tertio capite inuestigādum est si sunt eadem principia substantiæ & aliorum generum. puta quantitatis qualitatis & aliorum generum. Pro cuius resolutione, tria agenda sunt.

Primo præponitur dubium.

Secundo arguitur ad partem negatiuam.

Tertio determinabitur veritas circa hoc.

Quantū ad primum, aduerte quod proponitur dubium sub tali forma dubitabit aliquis vtrum altera aut eadē sint principia & elemēta substantiarum & eorum quæ sunt ad aliquid & cuiuslibet prædicamenti. Et aduerte qd' de prædicamentis accidentium non nominat nisi ad aliquid, quoniam propter debilitatem sui esse, vt inquit Cōmentato.

in cōmento

in cõmento decimonono quidam, putauerunt relationem esse de secundis intellectis, idest esse ens rationis, non enim fm se est ens reale, sed suam realitatem trhit a fundamento, quod est quantitas aut actio & passio, vt dictum est in libro. 5. vtrum autem fundetur imediate in substantia, & in qualitate determinabitur in quæstio. metaphysicalibus.

Quantum ad secundum, aduerte quod Aristote. duplici ratione probat non esse eadem. Prima est, si eadē sunt principia substantiæ & aliorum generũ, aut illa sunt extra substantiam & extra alia genera, aut sunt in substantia vel in al iquo alio genere, non potest dici primum, quoniam sunt extra substãtiam & extra omnia genera accidentium erũt cõmuniora & priora substantia & aliis generibus accidentium, principium enim prius est principiatis, sed nihil est cõmunius & prius substantia & accidentibus, quoniã omne quod est, aut est substantia, aut accidens, nec valet, si dicatur quod ens & vnum fm Pla. sunt principia rerum, & tamen sunt cõmuniora & priora substantia, & accidente: id inquam non valet, quoniam positio Pla. in hoc, quæ etiam fuit Pytha. reprobata fuit a nobis, in libro tertio cap. septimo, nec potest dari scdm: qm̄ si sunt in genere substãtiæ, erunt substantia, & tunc principia accidentiũ erunt substãtia, & sunt in aliquo genere accidentium erunt accidentia, & accidentia erunt principia substantiæ, vtrũq; autem videtur inconueniens, quoniam principium debet esse homogeneum principiato, vnde inquit Cōmenta. in cõmen. decimonono omne cuius elementum est substantia & ex consequenti, cuius elementũ est accidens, est accidens ex quibus sequitur qđ oia aut erunt substantia, aut erunt accidens.

Secunda ratio: supponitur quod elementum & principium non sint idem cum eo cuius est elementum & principium, nam sumpto elemento pro principio intrinseco. constat quod elementum est quid simplex, & id cuius est elementum est compositum, constat autem quod compositũ & simplex non sunt idem, vt syllaba: ba. nõ est idem cum A, nec cum B, similiter sumpto principio pro principio pro

ductiuo constat quam nõ est idem cum eo.cuius est principium,nihil enim a seipso producitur. Hoc supposito arguitur sic si sunt eadẽ elementa & principia substantiæ,& aliorum generum: sequitur ex supposito quod non sint substãtia,nec aliud genus entis, quod est falsum,quoniam omne quod est,aut est substantia,aut accidens est.

Sed videtur suppositum non esse vniuersaliter verum, quoniam diceret Pla.ens & vnum esse principium oium, & tamen esse idem cum his quorum sunt principium,prædicatur enim de omnibus.ergo &c.

Ad hoc dicitur,quod si Plato.ponit ens & vnum principium omnium,cogitur concedere,quod non sint idem cũ iis quorum sunt principium nam si sunt principia,omniũ, sunt principia & simplicium & cõpositorum , ergo si sunt eadem cum his quorum sunt principio:sequitur quod simplex & compositum sint idem , quod est falsum vt patet, ꝯña probatur q̃ sunt eadem vni ,tertio sunt eadẽ inter se.

Quantum ad tertium , aduerte quod huic quæsito non potest respõderi vna responsione quod sint eadem simpliciter nec qđ sint diuersa simpliciter, qm̃ in vno sensu sunt eadem,in alio sunt diuersa,pro cuius intelligentia,aduerte quod ſm proportionem vniuersaliter sumpta sunt eadem. In specie autem & in genere,non sunt eadem.Item principia prima sunt eadem, proxima autem nõ sunt eadem.

Et quod sint eadem ſm proportionem declaratur primo in principiis intrinsecis.secundo in principiis extrinsecis,& intrinsecis simul.Quod ad principia intrinseca declaratur duplici via.primo principia intrinseca sunt forma,& materia,& priuatio. & ista licet propriæ inueniãtur in substantia sensibili,tñ per quandam proportionem inueniuntur etiam in genere accidentium,nã sicut in substantia, puta in lapide est forma lapidis, & materia, quæ recipit formã,in qua materia est priuatio alterius formæ, sic in genere accidentium:puta in colore est albedo,vt forma, & nigredo,vt priuatio,& superficies receptiua coloris,vt materia,& in distinctione temporum lumen est,sicut forma te-

nebra, vt priuatio, aer sicut materia, in qua recipitur lumē, & tenebra. & ex his tribus cōstat dies, & nox. secunda principia intrinseca cōmunia oībus sunt actus & potentia. omne.n. ens, aut est in potentia, aut in actu, aut compositū ex potentia, & actu, licet autem sint cōmunia omni enti, tñ diuersificantur in diuersis; nā quædā sunt pro aliquo tēpore in potētia, & pro aliquo tempore in actu, vt corrup. Quædā sunt semper actu, vt entia incorrup. Itē actus, idest forma diuersificatur in diuersis. alia ē.n. forma lapidis, alia hominis, alia equi, simile est de materia proxima, vt patet. & aduerte q̃ Aristote. reducit hanc secundam viam ad primam. nam sub actu comprehendit formam, & priuationem sub potentia comprehendit materiam.

Quod autem principia intrinseca, & extrinseca sint proportionaliter eadē in oībus, declarat sic. tria sunt principia intrinseca materia, forma, & priuatio. Hæc.n. tria intrinsecæ concurrunt in omni factione naturali. principia autem extrinseca sunt efficiens, & finis, quæ etiā concurrunt in oī factione natutali, tam substantiali, quam accidentali. omne enim quod fit, ab aliquo fit, & gratia alicuius fit, nisi fiat a casu, sicut igitur in productione substātiæ inueniuntur materia: & forma, & priuatio, & efficiens, ita inueniuntur proportionaliter in productione accidētium. nā si calefit aqua, materia est aqua, forma est calor, frigiditas priuatio, calefaciens ignis. Et aduerte quod ideo non facit mentionē de finali causa, quia multotiens coincidit cum causa formali, est.n. forma quæ dat esse rei, & quæ est finis generationis. licet autem istæ quatuor causæ inueniantur in omni quod fit, siue ab arte, siue a natura, tam substantialiter, quam accidentaliter, tñ contractæ, & applicatæ sunt diuersæ in diuersis. nam in sanatione, forma est sanitas, priuatio ægritudo, corpus materia: efficiens ars medicatiua, & in ædificatine, ordinatio partium est forma inordinatio, priuatio lateres materia, ædificator agēs. Tu tñ aduerte, qđ licet sint quatuor causæ, tñ in factione vniuoca pñt reduci ad tres. nam efficiens, & forma producti sunt eiusdem speciei pro

quanto forma efficientis, quæ est in eo principium agendi, & forma rei productę sunt eisdem speciei, vt anima hoīs generantis, & anima hoīs geniti: & sanitas in mente medici, & ea quæ est causata in infirmo sunt eiusdem rationis, licet distinguantur in esse: sicut albedo in pariete, & albedo intētionalis in medio. Dixi autem in factione vniuoca, qm̄ in æquiuoca non est necesse effectum assimilari causæ in eadem specie, vt patet in his quæ generantur ex putrefactione, de quibus loquuti sumus in libro.7.capite sexto.

Quod vero principia prima sint eadē oīum, quæ fiunt, declaratur triplici via. primo, oīa quæ producūtur, & mouentur pendent a prima causa: & accipiunt esse per ipsam, vt declaratum est in libro secundo, & manifestabitur infra in tex.38. vbi dicet Arist. quod a tali principio pēdent cœlum, & natura. i. superiora, & inferiora. secundo, oīa quæ sunt, aut sunt substantiæ: aut accidentia, quæ ita se habent: quod substantiæ sunt separabiles ab accidētibus, & nō ecōuerso, qm̄ substantia est ens per se, accidens autē est ens in alio, vt declaratū est in lib.7. sed principia substantiæ sunt etiam principia accidētium suorum, vt ab eodem est ignis, & calor, & siccitas, & leuitas. tertio: oīa quæ fiunt in mundo inferiori procedūt ex corpore cœlesti, & aīa eius, quæ est intelligentia mouens per intellectum, & desiderium, vt declarabitur infra patet igitur, qūo sunt eadē prima principia oīum rōne primæ, & vniuersalissime causæ, a qua sunt oēs gradus entis, & rōne principiorū substātiæ, quæ etiam sunt principia accidentium, & rōne corporis cœlestis, cū a quibus pendent oīa inferiora. Quod autem principia proxima, tam intrinseca, quā extrinseca non sint eadem oīum patet, qm̄ diuersorum diuersæ sunt formæ, quarū vnaquæque recipitur in ꝓpria, & distincta materia, vt declarauimus in octauo libro, in cap.3. similiter diuersorum specie, & diuersorum numero diuersa sunt productiua numero. nā sicut est hō ab hoīe: ita hic hō ab hoc hoīe, idē dico de leone, & equo &c. constat igitur, qūo sunt eadē, & qūo diuersa principia substantiæ, & aliorum generum.

Nunc superest soluere argumenta, quibus probari videtur, quod nullo modo sint eadem.

Ad primum, dico quod principia prima, quæ sunt deus: & intelligentia, & cœlum sunt in genere substantiæ, idest in hoc cōmuni quod est substantia, & cum arguit. ergo oia erunt substantia, negatur consequentia. & cum probatur, qm̄ principium debet esse homogeneum principiato. hæc propositio non est, vera, nisi in principio proximo, & præcipue in principio productiuo productione vniuoca.

Ad secundum negatur consequentia. s. quod nō sint substātia, nec aliud genus entis. nam licet principium sit distinctū numero a principiato, non tñ ē necesse, quod distinguatur genere, aut specie. nā Socra. generans, & Plato genitus sunt indistincti specie, & equus generans mulum sunt indistincti genere animalis, & sol generans ranā sunt indistincti in genere substantiæ, similiter non valet hæc consequentia, si ens, & vnum sunt principia simplicium, & compositorum, & si principium non distinguitur ab his, quorum est principium, sequitur q̄ sint idem simplex, & compositum. Hæc inquam non valet, quia cum identitate generica, siue specifica, stat distinctio numeralis inter principium, & principiatum. Quod si inter principium, & principiatū staret identitas numeralis argnmentum concluderet. nam bene sequitur est idem numero principium simplici, & composi ti, & non distinguitur numero ab eis. ergo sunt idem simplex, & compositum. Hæc de tertio capite.

CAPVT. IIII.

IN quarto cap. probandū est, qd᷑ vltra substantias sensibiles corrup. necesse est dare aliquā substantiā īmobilē æternā semper agentē, & mouentē, cuius substantia sit actus, & īmaterialis. & pro vl'i resolutione tria agēda sunt.

Primo, probabitur conclusio qno ad singulas partes.

Secundo, mouebitur dubium circa illam particulam cōclusionis, cuius substantia sit actus.

Tertio, ex determinatione dubii declarabitur perpetuitas generationis, & perpetuitas motus cœli, & perpetuitas

motoris immobilis.

Quantum ad primũ, aduerte quod cõclusio tres partes continet. prima datur aliqua substantia æterna imobilis. scđa quæ semp est agẽs: & mouẽs. tertia quæ ẽ actus imaterialis.

Prima pars sic probatur, cum substantiæ sint prima entia, ita q̃ destructis illis nullũ esset ens: vt declaratũ est in libro. 7. si nulla est suba æterna, nullo erit aliud ens æternũ, sed hoc est impossibile. nã probatũ est motum localem circularem esse continuũ æternum: ex octauo physico. eo qđ tempus, quod est idem cũ motu, vel saltem propria passio motus est æternũ. nam si tempus inc episset prius fuisset nõ esse temporis, quam esse eiusdem, & si desineret esse, posterius esset nõ esse temporis, quã tempus, sed nõ datur prius, & posterius sine tpe. ergo ante tempus esset tẽpus, & post tempus adhuc esset tempus, quod implicat cõtradictonẽ, tempus ergo est æternũ, ergo & motus, cum sint idem, vel saltem se habẽt, vt subiectũ, & passio: tunc vltra motus est æternus, ergo datur substantia mouens æterna. nã motus de necessitate includit mouẽs, & nõ solũ mouẽs, sed & mobile, vt declaratum est in octauo physi. necesse est ergo dare aliquã substantiam æterna imobilem. & quidẽ quod sit imobilis probabitur infra. & tu aduerte quod licet ↄclusio sit vera, tñ medium assumptũ ab Aristo. nõ est verũ, ideo alio medio, & vera cõclusio probanda est, quod mediũ videbis in quæstionibus nostris metaphysicalibus &c.

Secũda pars sic probatur, si substantia æterna: a qua est motus æternus incessanter, & continuus non esset semper, & continuæ mouẽs, ac agens motũ: sed eẽt motiuũ, & effectiuum. i. esset habens potentiam ad mouendũ nõ esset necessario motus eternus continuus. nõ. n. est necesse motiuũ semper mouere, & effectiuũ semper efficere, sed necesse est motũ esse æternũ, quia necessario tempus est æternũ, ergo &c. Ex qua sequitur corollariæ, quod cũ ratio ponendi substantiã æternã sumať apud pl̃m a motu æterno, vana fuit opinio Pla. & inutiliter posuit spẽs subas sepatas. nã cũ sint vlia, & vniuersale nõ mouet, sed singulare. est. n. actio sin-

gularium:hmôi species nihil ꝓficiunt ad motum:ex consequenti vane ponuntur. Et tu aduerte quod ſm veritatem. hæc secunda pars ꝯclusionis,& medium,cui innititur,sunt falsa.Deus.n.agere ad extra incepit in tempore,& si arguitur quod cũ actio dei sit substantia sua. sicut substantia sua est æterna,ita actio sua est æterna,ergo & motus,& mundus æternus.huic argumento respondemus in quæstio.metaphy.& tu quære in quæstione,in qua quæritur,si B.Tho. sufficienter soluit rationes pħi,de æternitate mundi.

Tertia pars sic ꝓbatur. & primo quod eius substãtia sit actus.nam illud , in cuius substantia est potentia.s.passiua, possibile est,vt nõ sit ens.dicit.n. Cõmen. in cõmẽ.30.determinatum est in naturalibus, ꝙ omne, cuius substantiæ admiscetur potentia,est generabile, & corruptibile. ergo si substantia huius substantiæ æternæ non sit actus poterit non esse,ergo nõ mouere.ergo poterit motus nõ esse æternus,quod reputat Arist.oĩo impossibile.secundo ꝓbatur quod sit ĩmaterialis, nam si habet materiam est in potẽtia passiua, & si est in potentia passiua, potest non esse ens ex prædictis sit pōt nõ esse ens non æterna: sed per primã partem conclusionis iam ꝓbatum est, ꝙ necesse est ipsam esse æternam.ergo necesse est ipsam esse ĩmaterialem.

Et tu,aduerte quod licet vtraq; pars huius tertiæ partis sit vera:tñ media absumpta ab Aristo.nõ habent necessitatem,nam ex sempiternitate motus ꝓbat non esse potentiam passiuam in hac substantia æterna.& tñ hæc sempiternitas motus non est vera . & ꝓpterea alio medio ꝓbandũ est hanc substantiam, nõ habere potentiã in substantia sua sic,hæc substantia est incorruptibilis ſm substantiam,ergo non est in potentia ſm substantiam.consequentia patet ex eo,quod potentia passiua est potentia cõtradictionis,vt dictum est in libro nono.antecedens autẽ ꝓbatur apud theologum,vt videbis in prima parte B.Tho.in quæstione.50. arti.5.similiter medium: quo ꝓbat Aristo.quod est ĩmateriales, quia est æterna non videtur concludere, aliter nullum habens materiam esset æternum, & incorruptibile.&

ſic cœlum non eſſet æternum, nec eſt diſtinguēdum hic de materia ſubiecta, vel non ſubiecta priuationi, qm̄ Ariſto. intendit hic negare omnino materiam ab hmôi ſubſtātia, aliter non poſſet ipſam ſaluere eſſe ĩmobilem. Dixit enim in octauo lib. tex. 4. quæcũq; habent materiā mobilia, & mutabilia ſunt. & ideo ĩmaterialitas huius ſubſtātiæ melius ꝓbatur ex intellectualitate, vt ꝓbat Bea. Tho. prima parte, qō. 50. artic. 2. vtrum autem Ariſto. ꝓbans dari ſubſtantiā æternam. probet de oibus intelligentiis, an tantum de prima cauſa, & poſito quod ꝓbet de oibus indiſtincte, qua ꝓcedendum eſt ad probandum primam cauſam eſſe, hæc vi debis reſoluta in noſtris quæſtio. metaphyſica.

Quantum ad ſecundum, aduerte dubium oriri ex eo, ꝙ concludit ſubſtantiam æternam eſſe actum. nam cũ ſubſtā tia æterna ſit prior omni alia ſubſtantia, aliter ſi haberet priorē nõ eſſet æterna, & ſit actus videtur, ꝙ actus ſit prior potentia. Quod tñ videtur dubium. & ideo Ariſtot. arguit ad partes. & primo ad partem negatiuam ſic. Omne agens actu, põt agere, nam ſi non haberet potentiam ad agendũ, non agere, ſed non omne potens agere agit, vt patet. ergo actus non eſt prior potentia, ſed potentia eſt prior. probatur conſequentia, qm̄ ab actu ad potentiam, eſt bona conſequentia, & non econuerſo, ergo &c.

Pro parte autem affirmatiua ſic. Si potentia eſt ſimpliciter, & vl̄iter prior actu, ſequitur quod aliquando nullũ fuerit ens actu, nec etiam nunc ſit: quod eſt manifeſte falſum, conſequentia ſic declaratur. Quod eſt in potentia. ſ. paſſiua nõ reducitur ad actũ per ſeipſum, ſed per aliquod exiſtens actu: videmus. n. in artificiatis, quod materia puta ferrũ nõ fit gladius actu, niſi per artificem, in cuius mēte eſt actu forma gladii, nec menſtruũ recipit formam aĩalis, niſi per ſemē, in quo eſt actu virtus generantis. ergo ſi oĩa fuerũt aliqñ in potentia. ſiue in quadam confuſione ſm̄ Anaxago. ſiue in noctæ. i. ſub quadam informitate, ſm̄ poetas Theologos, ſequitur quod nihil fuiſſet productum in actu. & ſic nũc nullum eſſet ens actu, quod cum ſit manifeſte falſum,

patet quod actus est simpliciter prior potentia.

Pro determinatione huius dubii remittit se Aristote. ad ea, quæ dicta sunt in libro nono, & tu vide ea, quæ diximus in libro. 9. in capite quarto, & sufficient pro resoluta determinatione huius dubii, & inuenies quod actus simpliciter est prior potentia, cui attestantur plures antiquorum. nam & Anaxago. posuit intellectum separantem res prius confusas, & Empedocles posuit vltra quatuor elementa duas causas agētes litem, & amicitiam, & Leucippus, & Plato posuerūt semꝑ motū. Motus aūt īcludit mouēs, & mouēs, sicut & agens necessario est actu. cū igiƚ sit actus simpliciter prior potētia, bene cōclusum est prima substantiam, quæ ē substantia æterna, esse actum, & non potentiam passiuam.

Quantum ad tertium, aduerte, quod ex quo actus est prior potentia simpliciter arbitrabatur Aristot. rerum generatione esse perpetuam, vt etiam conatus est probare in libro secundo de generatione, credit enim quod cū vnumquodq; generetur a suo simili, fuerit homo ab homine in infinitum, & equus ab equo in infinitum. Quapropter apparet esse falsa opinio antiquorum ponentiū omnia præextitisse in quadam confusione, vel sub informitate, quam appellabant noctem, eo quod sicut in nocte non apparet rerum distinctio, & forma sic, nec in primo rerū statu, apparebant res distincte, & formate, hanc tamen perpetuam generationem, & corruptionem non debemus existimare secūdum idem numero, sed secūdum speciem, & per quandam circulationem, & nō in rectum, vt declaratum est in libro secūdo de generatione, in tex. 70. & tu aduerte quod pro rei veritate ex hoc antecedente vero. Actus est simpliciter prior potentia nō sequitur necessario hoc consequēs. ergo generatio rerum, & corruptio est perpetua, quoniam secundum fidem tenemus primam rerum originem non fuisse naturalem, sed diuinam ex nihilo a primo principio, quod est purus actus, & sua æternitate omne creatum præcessit. Rationes autem quibus opinatur Aristo. in secundo libro de generatione propositum suum demonstrare iam

soluimus in epitomi nostra super libro de generatione.

Et quoniam perpetua generatio circularis requirit causam perpetuam. ideo Aristote. procedit ad declarandum huiusmodi causam. Tu igitur, aduerte q cum generatio apud Aristotelem sit perpetua, & se habeat aliter, & aliter scdm diuersa tēpora, & diuersa climata, necesse est assignare duas causas agētes perpetuas, & sine quiete media, vna quidem est causa continuationis, & perpetuitas generationis, & corruptionis, & hoc est primum cœlū qd mouet solo motu diurno, quem diuidit æquinoctialis in duo media, & æque distat ab vtroq; polo. Altera aūt est causa diuersitatis, & alternationis, quam videmus in generatione, & corruptione, & isti sunt planetæ, & præcipue sol, dum mouentur sub zodiaco, cuius medietas declinat ad arcticū, & illa medietas ad anctarticum, & in hemisphærio nostro, dū sol decurrit signa meridionalia fit corruptio. In alio aūt hemisphærio fit opposito mō, & istæ duæ causæ ita habēt, qd prima est causa perpetuitatis generationis sua propria virtute. secūda aūt est causa diuersitatis sua propria virtute, sed quod causet perpetuam diuersitatem, hoc habet ex virtute primæ causæ. & cum hæc prima causa sit cœlum p̄mum motum motu diurno, sequitur ipsum esse dignius, nō enim agit virtute planetarum, sed planetæ potius virtute primi cœli. Quare primum cœlum dignius, & sempiternū est. & tu aduerte quod in libro secundo de generatio. tex. 56. 57. tradidit, quasi eandem doctrinam, vt videre poteris in epithomi nostra, & idem perstringit Cōmē. paucis verbis in hoc lib. 12. cōmen. 33. cum dicit, necesse est aliquod æternū esse, quod sit causa actionis æternæ, quia non agit, nisi vnam actionem, & aliquod æternum, quod agat actiones diuersas, vt ab eo sint acta diuersa. & hæc est dispositio primi cœli in suo motu diurno, æternitas enī actionis ꝓuenit ex eo, quod ipse facit vnam actionem semp. Quæ autem faciunt actiones diuersas, sunt quæ mouentur in orbibus decliuibus, & maximus eorū est sol. Remotus enim & propinquus facit contraria.

Et quoniam motus perpetuus requirit mouens perpetuum, implicat enim dari motum sine mouente, si generatio est perpetua, & motus cœli perpetuus, necesse est dari mouens perpetuum, quod sit immobile, & existēs, & eius substantia sit actus. Dico immobile, quoniam cum in ordine motorum, & mouentium datur aliquod motum, quod non mouet, & aliquod mouens, & motum, necesse est dare mouens non motum, aliter esset processus in infinitum, quod reprobatum est in libro secundo huius scientiæ, & in octauo physicorum. Huiusmodi autem mouens immobile est primum mouens, cuius virtute est cætera mouentia mouent, & est causa motus primi cœli, qui est motus diurnus. Dico existens, quoniam nihil agit, aut mouet in ratione causæ efficientis, si non est actu, quoniam efficere supponit esse. Dico quod eius substantia sit actus, quoniam si esset potentia, scilicet passiua, vel ei admisceretur passiua potentia ratione talis potentiæ esset mobile, & transmutabile, dictum est enim in libro quinto, & libro nono potētiam passiuam esse principium transmutandi ab alio, vt ergo seruetur immobilitas primi mouentis, necesse est eius substantiā esse actum non admixtum potentiæ passiuæ, ex consequēti esse purum actum, vtrum autem hæc sit proprietas primi principii determinabitur in quæstionibus nostris metaphysicalibus. Hæc de quarto capite dicta sint.

CAPVT V.

IN quinto cap. declaranda est perfectio primi mouentis immobilis, & aduerte quod in toto hoc capi. erit sermo de primo, & vniuersali mouēte, quem Arist. in tex. 39. appellat deum, ita quod in hoc cap. non habemus scrutari perfectionem substantiæ æternæ in genere, sed applicate considerabimus de diuina perfectione, quā ordinauimus, per decem conclusiones.

Prima mouens primum immobile, mouet, vt appetibile, & intelligibile.

Secunda mouens primum immobile, cuius substantia

est simplex, & actus est primum intelligibile.

Tertia mouens primum immobile est primum appetibile, quod est optimum.

Quarta primum mouens immobile, mouet suum mobile, quod est primum cœlum, vt amatum, mouet autem motu locali, & per primum mobile mouet alia, qui motus est necessarius ex fine.

Quinta ex primo mouente immobili, pendet cœlum, & natura.

Sexta primo mobili desideranti, & intelligenti primum mouens, inest dispositio delectabilis optima semper, qualis nobis inest paruo tempore.

Septima speculatio, qua primum mouens intelligit seipsum est sibi delectabilissima, & optima.

Octaua primum mouens, quod est deus, est sua vita sempiterna.

Nona primum mouens nullam habet magnitudinem.

Decima primũ mouẽs est impassibile, & inalterabile.

Pro euidentia primæ cõclusionis, aduerte primo, ꝙ primo mouenti in moto, corrñdet primum mobile, ꝙ est primum cœlũ, non sumendo primũ cœlũ tm̃ pro corpe cœli, sed pro aggregato ex corpe cœli, & intelligentia motricæ, q̃ est vt anima cœli, & per q̃ dicitur cœlum aĩatũ, cœlum mouere seipsum, cœlum distingui in partem mouentem, & partem motam, vt declaratum est in octauo physicorum. Aduerte secundo, quod intelligẽtia primi cœli mouet cœlum, quia intelligit, & desiderat aliquod optimum, vt finem, quod non potest consequi, nisi ex motu, sicut ꝙ desiderat sanitatem, quam apprehendit non posse consequi, nec in ea cõseruari, nisi per exercitium. Quod quidem optimũ, vt eius finis non est aliquod sensibilium, quoniam cum primum cœlum sit nobilissimum inter omnia sensibilia, & intelligentia sit nobilior quocũq; sensibili, si finis, propter quem mouet esset aliquod sensibilium moueret, vt consequeretur aliquod indignius se, quod est irrationabile, quoniam finis habet rationem perfectiui, dicendũ est

ergo, vt dicit Commenta. in commen. 36. quod id qđ appetit est nobilissimum entium, hoc autem non est nisi mouens primum in motum, vt dicemus intelligentiam primi cœli, ideo mouere, quia intelligit primum mouens in motum continere in se omnes perfectiones, omnes rerum formas immaterialiter, & desiderat assimilari ei in hoc, quod per motum explicet in actu, idest producat in rerum natura formas, quæ virtute sunt in primo mouente, & hæc assimilatio est quid optimum in entibus, quoniam facit intelligentiam mouentem esse diuinam, & deiformem. Aduerte tertio, quod in hoc motu cum sit motus desideratiuus, & volũtarius, tria inueniuntur, quæ ponit philosophus in tertio de anima. tex. 54. loquens de potẽtia motiua in animali. Hæc autem sunt appetibile, appetens, organum per q̃. Inter hæc tria, appetibile quod est obiectum, & bonum est mouens primum, & non motum ab aliquo priori, appetẽs autem, siue appetitiuum est mouens, & motum, motum quidem ab appetibili cognito, & desiderato, mouens autem organum ad consequendum appetibile, organum autem in hoc ordine est motum, & non mouens de necessitate. In proposito appetibile est primum mouẽs in motum, quod appetitur ab intelligentia mouente cœlum, appetẽs est ipsa intelligentia mota a primo mouente, vt fine desiderato, & mouens cœlum, vt proprium instrumẽtum, quod quidem in hoc ordine est motum.

Ex his prænotatis patet sensus, & veritas primæ conclusionis. nam cum primũ mouens sit mouens in motum, & motus quo mouetur intelligentia a primo mouente sit motus desideratiuus, vt declarauimus, sequitur quod sit vt intelligibile, & appetibile. Et aduerte quod dicit vt intelligibile, quoniam obiectum appetibile non mouet, nisi cognitum sit, & quidem si sit obiectum sensibile potest esse cognitum sensu, & intellectu. nam possum sentire, & intelligere rosam, si autem sit immateriale solo intellectu cognoscibile est, & dicitur intelligibile, & quoniam primum

mouēs immateriale est, & sine omni magnitudine, vt probabitur in conclusione nona, ideo est solum intelligibile. bene ergo dicit philosophus, vt intelligibile, & appetibile. Aduerte etiam, quod dicit appetibile, & non dicit concupiscibile, quoniam appetibile propriæ est, quod desideratur desiderio intellectuali, idest voluntate quæ sequitur intellectum, cōcupiscibile autem est ꝙ desideratur desiderio sensitiuo, idest sensualitate distincta in irascibilem, & concupiscibilem, & quoniam in intelligentia non sunt nisi potētiæ intellectuales, ideo quod desideratur, non desideratur, nisi voluntate, exponatur ergo ly appetibile pro voluntabili. & aduerte quod obiectum concupiscibile differt a voluntabili in hoc, quod potest esse veræ bonum, & apparens bonum, nam concupiscentia sequitur apprehensionem phantasiæ, & sensus, quæ potest esse vera, & falsa, voluntas autem sequitur iudicium intellectus, prout mouetur ab intelligibili, & ideo voluntabile semper est verum bonum, cum igitur primum mouēs in motum sit intelligibile, & non sensibile sit voluntabile, & non concupiscibile, manifestum est qđ appetitur, vt vere bonum, vnde in intelligentia non accidit error in appetēdo, vt accidit in nobis, qui ex concupiscibili appetimus, quod nō est bonum, sed apparens bonum, sequentes apprehensionem phantasiæ, qua res videtur magis, aut minus, q̄ sit, & aliter q̄ sit.

Pro euidentia secundæ cōclusionis, aduerte quod sicut in mouentibus, & motis essentialiter ordinatis vnū est causa mouendi alteri, sicut sol est causa homini generandi hominem, ita in ordine intelligibilium vnum est causa, quod alterum intelligatur, vt diffinitio est causa, quod propria passio intelligatur, sicut igitur ex ordine, qui est inter mouentia, & mota est deuenire ad primum mouens, ita ex ordine intelligibilium est deuenire ad primum intelligibile. Talis autem est ordo inter intelligibilia, quod cum ens diuidatur per substantiam, & accidens, substantia est causa, quod accidens sit intelligibile, sicut enim se habet res ad es

se ens, sic ad intelligi, sed declaratum est in septimo libro, quod accidens non est ens, nisi in ordine ad substantiam, ergo non est intelligibile, nisi per substantiam, quæ ingreditur diffinitionem eius, substantia autem diuiditur per simplicem, & compositam, inter quas simplex est prius intelligibilis, quam composita. nã simplicia sunt de ratione compositorum, substantia simplex diuiditur per actum, & potentiam, & actus est prior cognitione, quam potentia, dictum est enim in libro. 9. vnumquodq; cognosci inquantum est actu, cum igitur primum mouens, vt declaratum est supra, sit substantia simplex, & quæ est actus non admixtus potentiæ, sequitur quod sit primum intelligibile, ex consequenti maxime, quoniam primum in quolibet genere, vt dictum ẽ in libro. 2. & in. 10. est maxime tale, & metrum aliorum, & aduerte quod Aristote. hic intendit de ordine intelligibilium ex natura rei, & non ex parte nostra, nam ex parte rei, quod est magis, & perfectius ens est magis intelligibile, ex parte autem nostra est plerunq; opposito modo, vt declaratum est in libro secundo, vnde sensibilia materialia licet sint minus entia, quã abstracta, tamen sunt nobis prius, & magis cognita.

Pro euidentia tertiæ conclusionis, aduerte quod cum vnumquodq; intantum sit appetibile, inquantum bonum, & bonum est inquantum est actu, & primum mouens sit maxime actu, sequitur quod sicut est primum intelligibile, sit etiam primum appetibile, & sit bonum optimum, & quoniam bonum habet rationem finis, sequitur quod primum mouens sit primum intelligibile, primum appetibile, & optimus finis nec obstat, quod dictũ est in tertio lib. non esse bonũ, & finẽ in rebus imobilibus, nã qualiter illud intelligẽdũ sit. Iã declarauimus in. 3. lib. in cap. 2. vide illic.

Pro euidentia quartæ cõclusionis, aduerte primo quod dicit mouet, vt amatum, ex quo infertur quod primũ mobile amat ipsum, vt intelligatur per primum mobile intelligẽtia primi cœli, quæ ideo mouet primum cœlum, quo-

niam amat primum mouens, quod intelligit esse primum intelligibile, & primum appetibile, & intelligit suam perfectionem consistere in assimilatione ad primum mouens, modo quo supra exposuimus, & intelligit suam perfectionem non posse consequi, nec conseruari in ea nisi moueat primum cœlum, & melius dicitur amans, & amatum, q̃ desiderans, & desideratum. nam amamus, quæ habemus, & quæ non habemus, modo adsit spes habendi. Desideramus autem propriæ, quæ non habemus, & quoniam prima intelligentia actu mouens actu consequitur assimilationem primi mouentis, ideo illic est amans, & amatum. verum quia desiderat conseruari perpetuæ in hac assimilatione, ideo illic est desiderans, & desideratum. Aduerte secundo quod intelligentia prima mouet primum cœlũ tantum motu locali, quoniam cum motus ille sit perpetuus, necesse est primum cœlum esse perpetuum, ergo immutabile secundum substantiam, sed omnis alia mutatio facit mutabile aliter se habere secundum substantiam, vt declaratum est in octauo physico. præter motum localem, cuius terminus est extrinsecus a mobili. Aduerte tertio quod cum primus sit causa omnis motus, & metrum, motu primo locali, quo mouet intelligẽtia primum cœlum mouet alia, omnes enim sphæræ cœlestes, vt declarabitur infra, mouentur a motu primi cœli. Aduerte quarto, quod motus localis causatus a prima intelligentia est necessarius nõ necessitate violentiæ, nec necessitate absoluta, sed necessitate finis. nam intelligentia apprehendens perfectionem suam, quæ stat in assimilatione ad primum mouens, modo quo supra exposuimus non posse cõseruari sine motu, sicut necessario appetit conseruationem suæ perfectionis, sic necessario mouet cœlum, & id quidem dictũ sit, prout arbitratur Aristote. & Commenta. nam secundum Theologum suprema perfectio non inest intelligentiis, ex motu cœli, sed speculatione essentiali, qua speculãtur deum optimum, sed hoc ad negocium metaphysicum non spectat.

Pro euidentia quintæ cõclusionis, aduerte quod dependentia potest cadere super substantiã cœli, & super perpetuitatẽ substantiæ cœli, & super perpetuitatẽ motus cœli, ſm recte sentientes, qui ponunt primũ principium eẽ cãm effectiuã, & nõ solũ finalem oĩs entis tenẽdum est cœlũ pẽdere a primo principio, quo ad tria prædicta: ſm autẽ phãtasiam Cõmen. qui negat creationẽ tenendũ esset cœlũ pẽdere a primo principio, nõ quo ad productionẽ in esse, sed quo ad moueri perpetuæ. Quæ autem fuerit mens Arist. in hoc determinauimus in q̃onibus nr̃is meta. & tu vide q̃o. in qua quæritur, si primũ est cã effectiua oĩum absolute.

Pro euidentia sextæ cõclusionis: aduerte qđ primũ mobile nõ sumitur pro corpore cœli, sed pro intelligentia mouente primũ cœlũ, quæ mouetur a primo mouente in rõne intellecti, & desiderati, & more Aristote. dicitur aĩa primi cœli hæc igitur aĩa ex eo quod intelligit, & desiderat, siue amat primũ mouẽs est in optima delectatione, eo quod intellectio, qua intelligit primũ mouens, et dilectio qua ipsum diligit est sibi delectabilissima, sicut & nos experimur dum speculamur diuina, nam vt probat Aristo. in decimo Ethic. quæcũq; fœlicitas põt a nobis haberi pro hac vita cõsistit in speculatione entium diuinorum & præcipue primi entis, fœlicitas autem duo requirit. s. nobilissimã apprehẽsionẽ, & optimã voluntatẽ, differẽtia tñ est inter nos & animã primi cœli, q̃m nos ꝑ hac vita multipliciter impediti & distracti paruo tpe persistim⁹ in illa optima dispõne, aĩa vero primi cœli, quia nõ impeditur nec distrahitur, sed cõtinue speculatur primũ mouens & speculans mouet cœlũ, ideo est semper in eadem dispositione optima, quod probatur supponendo tria. Primo delectatio cõsistit in actuali & præsenti operatione cuius signum est, quod memorantes præterita non delectamur nisi pro quanto apprehendimus aliquando fuisse in præsenti, & in futuris non delectamur, nisi quia speramus pro aliquo tpe nos consecuturos. Delectatio igitur ſm se est circa id quod est actu, & comprehensum actu ab operante, vnde vt inquit Cõmen. in cõmen.

trigesimonono. Desiderium præcedens oēm cōprehensionem.i.consecutionem desiderati magis videtur dolor quā voluntas. Secundo delectatio est circa operationem naturalē & ꝓpriam vniuscuiusq; rei, videmus.n.vt inquit Aris. in.10.Ethic. aliam esse delectationem equi aliam hois, qm̄ vtriusq; est diuersa operatio. Hinc est vt inquit Heraclitus quod fœnū delectabilius est asino, quā aurum homini autem econuerso. Tertio delectatio tāto melior & perfectior est quanto operatio nobilior, vnde Arist. graduat nobilitatem delectationum & puritatem sm̄ differentiam nobilitatis & puritatis quæ est inter sensus, & inter sensus & intellectum, vt patet in.10.Ethic. vbi inter delectationes sensitiuas ponit eam quæ est sm̄ visum perfectiorem & super oēs quæ habētur per sensum eam quæ est sm̄ operationem intellectus & inter eas quæ sunt sm̄ operationem intellectus eam quæ est intellectus optime dispositi in cōprehensione nobilissimi obiecti. Ex his suppositis sic ꝓbatur cōclusio, sicut sentire est propria & naturalis operatio naturæ sensitiue sic intelligere est ꝓpria & naturalis operatio naturæ intellectualis: ergo sicut sentire concomitatur delectatio sm̄ sensum sic intelligere comitatur delectatio sm̄ intellectū, & sicut ad nobilius sentire sequitur nobilior delectatio sic & intellectu, cum igitur anima cœli intelligens primū mouens habeat nobilissimam operationem sibi ꝓpriam & naturalem quæ est intelligere primum mouens, sequitur, qd maxime delectatur & per consequens est in optima dispositione: vtrum autem hæc anima cœli sit ueræ animans cœlum. ita quod cœlum sit veræ & ꝓprie animatū discussum est in quæstio. nostris metaphysicalibus.

Pro euidentia septimæ conclusionis, aduerte quod cum primum mouens dignius sit anima cœli intelligente ipsum & amante, necesse est dicere quod perfectiori mō intelligit ipsum inquantum attingit ipsum & vnitur sibi intelligibiliter, sed lōge perfectiori mō attingit seipsum & vnitur sibiipsi, qm̄ idem est intelligens & intellectum, ergo pfectiori mō delectatur in seipso quam delectetur aīa cœli dum in-

telligit ipsum dei igitur speculatio est sibipsi absolute dele ctabilissima & optima, & si nos dum speculamur Deum, sumus in optima dispositione: et tñ non semper multo magis De⁹ ẽ mirabilis & sine ꝓportione, qui ip seipm̃ speculatur, Et ꝓpterea inquit Auicẽ. in lib. 8. cap. 7. suæ metaphy. Primus est excellentior apprehẽsor cum excellentiore apprehensióne excellentioris apprehensi: & ideo est excellentior delectator cum excellentiore delectatione in excellentiore delectato, & hoc est in quo nihil comparatur, & iterũ inquit. Tunc necesse esse qđ est in vltimo ꝑfectioris & pulchritudinis & decoris, eo quod itelligit seipsum in tali vltimo, & cum ꝑfectione intelligendi & cum intelligentia intelligentis & intellecti quod vnum sunt ꝑfectissime, ideo ipse suiipsius est maximus amator, & amatum & magis delectans & delectatum, qm̃ delectatio, nõ est nisi apprehensio conuenientis ſm quod est conueniens hæc Auicen.

Pro euidentia octauæ conclusionis, aduerte quod sicut sentire est uiuere, sic intelligere est viuere, & ĩtellectio quæ est actus intellectus est vita, & sicut intelligere est nobilius ipso sentire, sic vita intellectiua est nobilior sensitiua, vnde hõ vt intellectualis nobilius viuit, cæteris animalibus, & intelligentie nobilius hoĩe. Et primum mouens nobilissime, qm̃ eius intelligentia nobilissima est, vnde inquit Cómen. in cómen. trigesimonono. Et cũ intellectus est vnius, & cũ actio eius est vita, illud igitur quod intelligẽs est: quia intelligit se, non quia intelligit aliud, illud est viuum, quod & habet vitam in fine nobilitatis, & ideo vita & sciẽtia ꝓprie dicuntur de eo, est igitur viuens Deus sapiens hæc Cóment. Sed aduerte quod cætera quidem viuentia, licet habeant vitam, nõ tñ sunt sua vita, qm̃ nõ est actio substantia in eis, imo ꝑficiuntur actione sua, ex consequenti cóparantur ad eam, vt ꝑfectibile ad perfectiuum. In primo autem mouente, cui non admiscetur potentia aliqua passiua, sed sua substantia est purus actus, necesse est concedere ipsum non solum esse viuum, sed esse suam vitam. alioquin vt inquit Cómen. in cómen. trigesimonono dubitaretur ne in eo acci-

deret compositio, quod repugnat simplici actiui. Praeterea in omni composito datur exitus de potētia ad actum: quae omnia repugnat simplicitati primi mouentis est igitur sua vita. Et qm̄ ītellectio suiipsius est perfectissima & cōtinua & sempiterna, & haec est vita sua. Ideo in eo est vita optima, & duratio continua & aeterna, & haec est Deus. Ex praedictis igitur patet optima ꝑfectio primo mouētis, vnde manifeste errabāt antiqui vt Pythagorici & Leucippus, qui attribuebant imperfectionem primis rerum principiis, ꝑfectionem autem & bonitatem rebus ꝑductis & principiis. Et dabant signum ex eo, quod semina animalium & plantarum comparantur ad producta ex eis, vt imperfecta ad ꝑfecta. Non enim semē animalis est animal actu, ꝑductum autem ex semine est animal actu.

Sed decipiebantur antiqui, qm̄ semina nō sunt principia sed habent priora ex quibus sunt semina, vt hō genitus est ex hoīe generante ex quo est sperma. Hmôi autem principia sunt equae ꝑfecta cum suis ꝑductis in ꝑductione vniuoca: & ꝑfectiora in ꝑductione equiuoca. Cū igitur ibi sit sermo de primo & vniuersalissimo principio a quo pēdet coelū & natura manifestū ē, ipsum eē optimū & ꝑfectissimū.

Pro euidentia none cōclusionis. Aduerte quod supra in textu. 30. ꝑbauit substantiam mouentem tpe infinito esse īmaterialem, quia caret potentia passiua, quae est potentia contradictionis, hic autem ꝑbat eam sine magnitudine, indiuisibilem & impartibilem: eo medio quo ꝑbauit in octauo physico. tex. 39. & stat in hoc. Primum mouens mouet tpe infinito, ergo est virtutis infinitae, ergo nō est in magnitudine, qm̄ aut est in magnitudine finita aut infinita, nō finita, quia vt ꝑbatur in octauo physic. In magnitudine finita non pōt esse virtus infinita, alioquin moueret in nō tpe, vel in tpe aequali mouerent virtus finita & infinita, quorū vtrūq; est falsum. Non infinita, qm̄ illa non datur, vt ꝑbatum est in tertio physicorum, & in primo coeli. Ergo primū mouens est sine magnitudine. Et tu aduerte quod apud multos haec ratio nō concludit infinitatem vigoris in pri-

mo. Vtrū autem pro rei veritate concludat, determinauimus in quæstionibus Metaphysicalibus.

Pro euidentia decimæ conclusionis. Aduerte quod in. 8. physi. tex. 56. ꝓbatum est motum localem esse priorē aliis motibus, ita quod potest eē sine aliis, Alii autem necessario supponunt eum. Ex quo sequitur, quod si aliquod est passibile, aut alterabile, aut generabile, Est mutabile primū locum, ergo si non est mutabile primum locum, non est passibile nec alterabile, sed declaratum est supra quod primū mouens, ita mouet ꝙ est īmotum. s. localiter, ergo non est mobile ſm passionem & alterationem. Vnde inquit Commenta. in commento quadragesimoprimo, quoniam primum mouens non mouetur in loco nullum aliorum motuum recipit. Motus enim in loco: omnes alios motus præcedit, & cum non habet nobiliorem, non habet viliorem, Hæc de quinto capite dicta sint.

CAPVT VI.

IN sexto capite, inuestigandum est si substantia æterna semper mouens est tantum vna, vel plures. Pro cuius resolutione quatuor agenda sunt.

Primo, quid circa hoc senserunt alii præcipue Plato.

Secundo, probandum est quod sunt plures.

Tertio declarandum est quod sunt.

Quarto comparanda sunt, quæ inuenta sunt a philosopho de substantiis separatis: his quæ inuenta sunt ab antiquis loquentibus fabulosæ.

Quantum ad primum, Aduerte quod Plato in vno concordat cum Arist. in reliquis autem discordat. Concordat quidem in hoc quod ponebat plures substantias separatas. Nam vt dictum est in lib. 1. & septimo: &. 10. secundū Pla. quot sunt nature specificæ tot sunt ideæ, quas ponebat substātias separatas a sensibilibus et īmateriales Discordat autem, qm̄ hmōi ideæ non dantur ſm Aristo. Et posito quod darentur, essent inutiles præsenti proposito. Quærimus. n. his de vnitate pluralitate substantiarum separatarum mouentium corpora cœlestia, ideæ autem ſm Plato. non ap-

plicantur corporibus cœlestibus, discordat etiam, qm̃ non solum quærimus si plures sunt, sed etiam quot sunt. Plato autem non determinat ideas quot sint, et posito quod poneret ideas esse numeros, adhuc non potest certificare qđ sint. Nam ſm aliquos numeri tendunt in infinitum, eo qđ cuilibet numero dato potest addi vnitas, per quam fit noua species, ſm autem alios numeri non progrediuntur nisi vsq; ad decem, qm̃ vltra decem videtur fieri repetitio præcedentium simul cum decem, & ratio quidē inductiua ſm eos est, qm̃ denarius consurgit ex primis numeri principiis continua progressione, nam vnitas nō est numerus, sed numeri principium. Binarius autem numerus non compositis ex numeris, sed duabus vnitatibus. Ternarius est numerus compositus ex vnitate & binario. Et hæc tria. s. vnitas, binarius, & ternarius simul iuncta faciunt sex, quibus si addatur quaternarius constitutus ex duobus binariis, constituunt decem. Verum hæc ratio non est demonstratiua, sed potius suasiua. Nos autem intendimus determinare & firmiter ostendere, quot sint hm̃oi substantiæ. Relictis igitur hm̃oi opinionibus prosequamur intentum nostrum. Tu tñ aduerte quod Arist. perfunctorie adducit sententiam Pla. de separatis. nam in doctrina sua inuenitur quod primū ens oĩno separatum est per se vnum & per se bonum, quod est Deus, sub quo constituit deos secundos, sub quibus dæmones, sub quibus animas humanas. Verum depositione Pla. in hm̃oi separatis alias loquuturi sumus.

Quantum ad secundum: aduerte quod Aristo. procedēs a sensatis, sicut ex motu cœli inuestigauit & ꝯclusit in tex. 29. & 30. dari substantiam æternam incorruptibilem immaterialem, sic ex pluralitate motuum cœlestium inuestigat pluralitatem hm̃oi substantiarum, quilibet. n. vnus motus est ab vno motore, ergo si plures sunt motus cœlestes plures sunt hm̃oi substantiæ mouentes. Quod autem sint plures motus cœlestes principium sumamus ex hoc, cum sphæræ cœlestes sint in numero determinato, necesse est inter eas dari vnum primum mobile, cuius motus localis

sphæricus, erit primus, ergo est ab vno primo motore, qui est principium primum entium imobile per se & per accidens, ex consequenti æternum imateriale, & sic iam habemus vnam primam substantiam separatam mouētem primum mobile motu diurno & simplici. Vtrū autem hic primus motor ita moueat primum mobile quod sit ei applicatum, determinauimus in qō. nostris metaphy. Sed vltra motum diurnum manifeste deprehendimus plures motus proprios planetarum. Sensu enim videmus planetas moueri ad motum primi mobilis ab oriente ad occidens. Motu autem ꝓprio vniuscuiusq; mouetur ab occidente ad oriēs sub zodiaco, & diuersis temporibus perficit motum suum, vt Luna in mense, Sol in anno &c. vt patet in sphæra, tūc vltra, cum planetæ sint corpora incorruptibilia & moueātur motu incessabili & æterno, alioquin generatio & corruptio inferiorum non esset perpetua, cuius oppositum probatum est in lib. 2. de generatio. sequitur quod moueātur a motoribus per se imobilibus quæ sint substantiæ sempiternæ & imateriales: alioquin non causarēt motus sempiternus. Manifestum est igitur quod sunt plures substantiæ sempiternæ per se imobiles & sine magnitudine, qm̄ mouent tēpore infinito: & tot sunt motus cœlestes, & ordinā tur ſm nobilitatē, sicut ordinantur sua mobilia. Quod quorū verū vt determinauimus in quæst. metaph. Et tu aduerte quod Aristo. post primum motum diurnum nominat nisi lationes planetarum, qm̄ tempore suo credebatur sphæra stellarum fixarum esse primum mobile, postquam non sunt nisi. 7. planetæ. Quod an sit verum determinauimus in quæstio. nostris in libro. secundo de cœlo.

Quantum ad tertium: aduerte quod ſm Aristo. non datur substantia separata nisi ordinata ad motū alicuius sphæræ cœlestis. Determinatus ergo numerus substantiarū separatarum, sumēdus est ex determinato numero motuū. Numerus autem motum cœlestium sumēdus est ex astrologia, quæ inter scientias mathematicas sola considerat de substātia sensibili mobili æterna, nam geometria & arith-

metica versantur circa quantitates, quæ sunt accidentia. Et quidem quod sint plures motus etiam cuiuslibet stellæ erraticæ Astrologus habet pro constanti, & manifestum est cuilibet exercitato in astrologia. Et aduerte vt dicit Cômē. in cômen. 44. quod motus planetarum assignati ab Astrologo sunt tribus modis. Et enim motus apprehensus a vulgo per visum, puta quod Luna moueatur ab oriente ad occidens singulis diebus. Est alius qui non comprehenditur nisi instrumētis & ꝯsiderationibus, & hic subdiuiditur, qm̄ aliquis comprehēditur lōgo tempore, vt motus Saturni sub zodiaco, aliquis autem breui tempore, vt motus Solis, & adhuc breuiori, vt motus Lune Est & tertius motus qui declaratur ratione. Plures enim istorum motuum vidētur visu simplices: ſm autem rationem & naturalia opinandum est illos esse compositos ex pluribus vno, verbi gratia, quia stellæ erraticæ videntur quādoq; velociores, quandoq; tardiores, & modo directi, mō retrogradi, & hoc non potest esse verum ſm naturam corporum cœlestium. Declaratū est enim in naturalibus quod omnes motus cœlestes sunt regulares. & quod impossibilis ē eis velocitas: aut tarditas, aut directio, aut retrogradatio: vnde necesse fuit astrolog⁹ ponere astrologiam per quam manifestarētur hmōi dispositiones sine aliquo impossibili, quod qualiter fiat declarabitur in sequentibus. Vt igitur sciamus quot motus sint planetarum, ꝑscrutabimur sentētiam astrologiæ, & qm̄ variæ sunt in hoc opi. ideo remoto amore & odio adhærendum est illi, quæ videtur certior. Tu igitur, aduerte quod tempore Plato. & Aristo. duo fuerunt celebriores astronomi, scilicet Eudoxus & Calippus, qui sine positione stellarum eccentricarum & epiciclorum, conati sunt saluare irregularitates & omnes motus qui apparent in planetis per solas sphæras concentricas. Eudo. igitur Sol attribuit tres sphæras, & Lunæ tres. Et prima quidem defert astrum Solis ab oriente ad occidentem motu diurno, credebat enim quod primum mobile quod ſm ipsum est octaua sphæra, non sufficeret ad causandum hūc motum in planetis per modum

rāptus, secunda aūt defert astrum ab occidente ad orientē sub zodiaco secundum longitudinem de signo in signum, & dicitur motus longitudinis. tertia vero defert astrū ab occidente in orientem sub zodiaco secūdum latitudinem, prout astrum declinat ab ecliptica, aliquando versus austrū aliquando versus aquilonem, & tunc dicitur planeta australior vel borealior, & hic dicitur motus latitudinis, quem Eudox. attribuit Soli & Lunæ, sed manifestior est in Luna, secundum autem Ptolomæum nullo modo conuenit Soli in zodiaco, quoniam secundum ipsum nunquam declinat ab ecliptica. Ista fuit opinio circa sphæras & motus Solis. Consimiliter opinatus est circa numerum sphærarum & motuum Lunæ. Differebat tamen in hoc, quod tertia sphæra causans motum latitudinis in Sole, mouebatur ab occidente in orientem, sicut & secunda, tardius tamen quam in secunda, In Luna autem mouebatur ab oriente in occidentem, sicut & prima, sed tardius quam prima & qua secunda. Figuram autē Solis & Lunæ descripsimus vt infra.

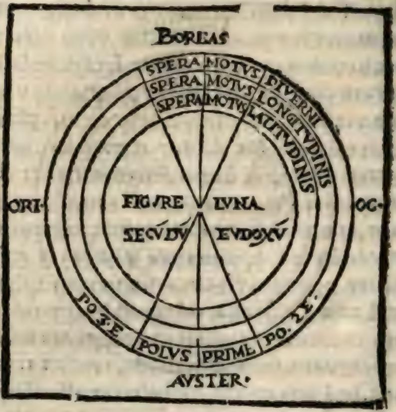

Cuilibet autem aliorum quinque planetarum attribuit quatuor ſphæras, primã attribuit propter cauſandum motum diurnum, ſecundam propter motum longitudinis ſub zodiaco, tertiam propter motum latitudinis, prout declinat ab eclyptica, aliquando verſus auſtrum, aliquando verſus aquilonem, cuius quidem polos ponebat in ecliptica, quartam autem ſphæram ponebat ne planeta ſecundum motum latitudinis egrederetur zodiacum, & pertingeret vſque ad polos zodiaci, nam ſicut zodiacus tranſit per polos tertiæ ſphæræ, ſic tertia ſphæra deferens planetam ſecũdum motum latitudinis trãſit per polos zodiaci. Ne igitur tertia ſphæra deferat planetam extra zodiacũ, datur quarta, quæ retorquet planetã verſus eclipticam, ſed vbi eſſent poli iſtius, quartæ ſphæræ Ariſto. ſecundum Eudoxum nõ aſſignat. Figuram autem quinque planetarum deſcripſimus, vt infra.

Hæc fuit positio Eudoxi, ex qua patet quod Soli & Lunæ attribuit sex sphæras, Saturno autem & Ioui & Marti & Veneri & Mercurio attribuit. 20. Sunt ergo in summa 26. sphæræ planetarum secundum Eudox. secundũ aũt Calippum multo plures sunt, nam quot posuit Eudox. tot posuit & ipse & eundem ordinem seruauit in situ planetarũ. Posuit enim Solem immediate super Lunam, sed videbatur sibi non posse seruari & regulari omnia quæ apparent in planetis, nisi adderet alias sphæras, præter eas quas posuit Eudox. Aduerte igitur quod Eudox. ponens in Sole & Luna tantum tres sphæras pro vnoquoque non videtur reddidisse causam velocitatis & tarditatis quæ apparent in motu eorum. Vt igitur redderetur huiusmodi causa Calippus addidit Soli duas sphæras, & Lunæ duas, vnde dicit Commenta. in commento quadragesimoseptimo, & reputo quod addidit hic vt det causas ex eis velocitatis & tarditatis, cum sit impossibile vt motus eiusdem stellæ sit velox & tardus insimul, nisi sit compositus ex motibus,

Sol ergo & Luna habēt decem ſphæras, ex quibus ſex ſunt deferentes, ideſt ordinate ad delationem aſtri, quatuor aūt ſunt reuoluentes, ſcilicet duæ in Sole, & duæ in Luna, quas dixit eē neceſſarias, quia aduertit quod in quatuor quartis æqualibus zodiaci mouetur Sol inequaliter, ita quod i vna quarta diutius moratur, in alia aūt breuius. Cauſa huius nō pōt eſſe ſphæra deferens, quoniam in deferente æqualiter mouetur. Attribuit igitur Soli & Lunæ duas ſphæras reuoluentes, quarum vna faciebat Solē moueri velocius in vna quarta, & altera tardius in altera quarta, idem intellige de Luna. Decem igitur ſphæras attribuebat Soli, & Lunæ. Similiter Eudox. attribuens aliis quinque planetis ſolum quatuor ſphæras non videt poſſe ſaluare & aſſignare cauſam, quare vidētur aliquādo retrogradi, aliquādo ſtationarii, & ideo Calip. cuilibet eorum addidit quintā ſphæram, quæ eſſet prædictæ apparentiæ cauſa, & has omnes appellauit deferentes, & cum ſint quinque Planetæ omnes ſimul habēt. 25. deferentes. Cuilibet autem deferenti, præter quam vltima, in qua eſt aſtrum planetæ complantatū faciebat correſpondere ſuam reuoluētem eadem cauſa, ſicut in Sole & in Luna, ita quod tot ſunt reuoluentes in Ioue quot deferētes vna minus. Idemītellige in Saturno & Venere & Mercurio & Marte, ſicut, igitur deferentes ſunt. 25. ſic reuoluētes ſunt. 20. quæ ſimul iunctæ ſunt. 45. quibus ſi addas. 10. Solis & Lunæ erunt. 55. ſm Calippum, ſi autem non addantur Soli & Lunæ quatuor deferentes & quatuor reuoluentes erunt in ſumma. 47. Sed aduerte quod cum Ariſto. tex. nominet duos primos Planetas & quatuor poſteriores, & tū ſint. 7. ſequitur quod prætermiſerit vnum, ſiue Martē, ſiue Mercurium, ſiue Lunam. Quare autem prætermiſerit non conſtat, niſi forte ex errore vel inconſideratione cōputationis, quod non videtur cedere in honorem Ariſt. in tanta re, & maxime quod computatio eſt modica, cum non tranſcendat. 55. vel fuit propter particularem rōnem aſſignatam a Calippo quam Ariſto. non adduxit, & forte eſt illa, quā adducit. D. Alber. in hoc lib. in Trac. 2. in cap. 23.

& est, quod Calip. nõ cõputauit sphæras, nisi illis planetis, q manifestius videtur reuoluti. Isti aũt sunt Iouis, & Mars, & Venus, & Mercurius, quibus secundum Calippum subsunt Sol & Luna, & quoniam in Saturno iste reuoluentes sphæræ non sunt ita manifeste, licet in eo sint realiter, ideo prætermisit eum. Sed aduerte qđ rõ Alber. nõ videtur cõgruere rex. Certũ est enim qđ Saturnus est primus planetarũ, & Arist iã numerauerat duos primos deinde quatuor posteriores. Vnde melius est dicere quod prætermiserit Martem, & qđ ignoramus rationẽ, quoniam astrologia Calippi in scriptis ad non peruenit. Hæc igitur fuit sententia Calippi de numero sphærarum septem planetarum. Et vt facilius pateat descripsimus figura infra.

Cum igitur cuilibet motui æterno sphærarum cœlestiũ correspondeat aliqua vna substantia æterna immaterialis immobilis rationabile est tot huiusmodi esse substantias igitur si credimus Calippo, substantiæ tales applicatæ motibus planetarũ erunt. 55. vel. 47. vltra primum mouens, cui attribuit motum primi mobilis. Dixit autem rationabile,

idest probabile, & non ex necessitate concludi, quoniam necessarium circa hoc est relinquendum fortioribus ad inueniẽdum quam ipse fuerit, fortiores autem videntur esse illi, quin vt inquit Albertus propria cœli considerant, vel vt inquit Cõmẽ. in cõ. 48. qui habent sollicitudinem in ista arte, idest in astrologia, ex quibus innuit Aristo. quod in hoc non secundum propriam sententiam loquutus est, sed se refert ad astro ogum. De numero igitur substantiarum separatarum hæc dicta sint. Vtrum autem hæc astrologia antiquorum saluet apparentias planetarum, vel sit necesse ponere sphæras eccentricas & epiciclos, iuxta Ptolomæi astrologiam determinauimus in quæstionibus metaphysi.

Sed aduerte, quod hæc conclusio, scilicet numerus substantiarum separatarum sumendus est secundum numerum motuum & sphærarum cœlestium, posset infringi ex tribus. Primo quia diceret aliquis non esse inconueniens dari aliquas substantias separatas, non ordinatas ad motum corporum cœlestium, sicut dixit Socrates, Omnium deorum partem esse vnum deum sublimẽ immobilem & mouentem & causantem omnia, & prima entia causata ab eo sunt duodecim dii incorporei immobiles non mouentes, sed assistentes deo sublimi & tenentes senatũ cœli, & sub istis sunt dii corporales qui mouentur, qui sunt planetæ & alia sydera, & sub istis sunt dii terreni, qui habent numina sua super ea quæ procedunt ex terra, & isti sunt homines dominantes cæteris animalibus &c.

Sed contra hanc opinionem sic arguit Aristo. Si non est aliquis motus in cœlo qui non sit ordinatus astrilationem aliter ille motus esset frustra. Et si omnis substantia impassibilis & immaterialis sortita est optimum finem, ex eo q̃d mouet aliter esse otiosa, ex consequenti imperfecta, necesse est sumere numerum harum substãtiarum ex numero motuum & mobilium cœlestium. omnis enim substantia separata est finis alicuius motus cœlestis.

Et tu, aduerte quod Aristoteles hic loquitur secundum meram inuestigationem naturalem & a sensatis ascenden-

do, secundum quam viam non potest deprehendi substantia separata, nisi ex motu, vnde secundum principia huius scientiæ non potuit aliter deprehendere numerum harum substantiarum, & quod dicit Socrates reputaretur error in philosophia similiter id quod dicit Theologus de angelis, nec potest in hoc disputare Theologus cum philosopho, quoniam non communicant in principiis, procedit enim philosophus via naturali, ille autem via reuelationis. Licet autem non possit disputare via argumentatiua cum philosopho & probatiua. Potest tamen respondere, verum in præsenti proposito diceret non esse necesse omnem substantiam separatam ordinari ad mouendum cœlum, nec est necesse optimam dispositionem suam pendere ex motu, immo considera nobilitate sua, qua excedunt omnia corporalia, conueniens est dicere quod sunt altioris status quam quod sint proportionatæ, vt fines cœlestibu motibus, & quod possunt optimæ se habere, etiã quod nõ moueant, puta ex eo quod intelligũt primum principium & intelligunt seipsas.

Secundo, potest infringi, quia posset dicere aliquis dato quod tot sint substantiæ separatæ quot motus cœlestes, tamen non potest determinate sciri, in quo numero sint motus cœlestes. Nam forte sunt alii, præter eos qui inuenti sunt ab Eudoxo & Calippo, qui nõ deprehenduntur sensu, eo quod non causant in astro aliquam diuersam apparentiam.

Sed contra hoc sic arguit Aristoteles, Cum omnis motus cœlestis sit propter aliquid necesse est quod sit propter seipsum, vel propter alium motum, vel propter astrum motum. Non potest autem esse propter seipsum, quoniam motus vt motus est alicuius mobilis, cum sit actus eius, nec est propter alium motum, quoniam eadem ratione ille esset propter alium, & ille propter alium, & sic in infinitum, q̃ est impossibile, quoniam cum sit deuenire ad primum mouens, & primum mobilem, vt probatum est in octauo physicorum, est etiam

deuenire ad primum motum, ergo necesse est omnem motum cœlestem ordinatum esse ad delationem alicuius diuini corporis, idest stellæ Non potest autem esse ordinatus ad lationē alicuius astri, quin appareat aliqua diuersitas, & variatio secūdum situm in astro. Quicquid enim localiter mouetur, necesse est, vt sit in alio, & alio loco, sed omnes motus facientes diuersam apparentiam in astris, deprehensi sunt ab Astronomo. Ergo rationabiliter conclusum est, tot esse substantias immateriales, quot sunt deprehensi motus corporum diuinorum, idest stellarum, siue deprehendentur. Quod dico, quoniam si deprehendentur esse tot, quot posuit Calippus, siue pauciores, vt posuit Eudoxus, siue plures, vt videntur ponere moderni astronomi, qui deprehenderunt super octauum cœlum dari aliud, eo quod comprehensum est octauum cœlum moueri motu diuino, & motu ꝓprio in centū annis gradu vno, rationabiliter cōcludit esse tot substantias separatas, quot sunt motus cœlestes.

Tertio, posset debilitari, quoniam diceret aliquis, quod sunt plures cœli, idest plures mundi, & in quolibet sunt tot sphæræ, quot in isto, ex consequenti sunt plura prima mobilia, & plures Saturni, & plures Ioues &c. ergo ex numero motuum huius mundi nō potest concludi numerus substantiarum separatarum.

Sed contra hoc arguit Aristoteles. Si sunt plures cœli, idest mundi sunt eiusdem speciei, & distincti solo numero, alioquin mundum esset nomen æquiuocum æquiuocatione physica. Si isti mundi sunt eiusdem speciei, cum quilibet mundus debeat habere suum motorem primum, sicut habet primum motum, & primum mobile, dabuntur plures motores primi distincti numero, & eiusdem speciei, sed hoc est impossibile, quoniam quæ sunt eiusdē speciei, & distincti solo numero habent materiam. nam materia est principium distinctionis numeralis, vt dictum est in libro quinto, sed primus motor non habet materiam, quoniam declaratum est supra, eius substantiam esse actum inadmixtum potentiæ passiuæ, ergo est tantum vnus primus

mus motor,& vnus primus motus,& vnum primum mobile,ex consequenti est tantũ vnũ cœlum,i.vnus mundus. Quomodo autem sit verũ hoc principium. Quæcũq; sunt eiusdem speciei, & distincta numero habent materiam determinatam in quæstionibus metaphysicalibus.

Quãtum ad quartum,aduerte quod ab antiquis duo inuenimus dicta.Primo,quod istæ substantiæ sunt dii, & continent naturam diuinam, & vniuersalem. & hoc dictũ est verum,& consonat his,quæ supra diximus.nam cũ sint illæ substantiæ æternæ imateriales intellectuales,& sua virtute mediante motu cœli causæ sint oium naturalium,merito dicuntur dii,& habent in se naturam diuinam.i.nobilissimam,& continent naturã vniuersalem, inquantũ sunt causæ rerum naturalium. Et aduerte quod prædictæ excellentiæ primo,& essentialiter verificantur de primo mouente.secundario autem de aliis intelligentiis.& huius primi dicti,vt dicit Cõmen.in cõmen.50.fuerunt auctores Caldei, in quibus fuit scientia de diuinis perfecta.Secũdo, quod dii sunt conformes hoibus,quasi quod sint humane figuræ,& conformes quibusdam animalibus, vnde & signa cœlestia denominantur noibus animalium.vt dicunt astrologi, sed hoc dictum est fabulosum,& vt dicit Cõmen.in cõmẽ.50. istæ fabulæ sunt sine veritate aliqua,& nõ fuerunt scriptæ, nisi vt leges inducerent homines ad virtutes, & reuocarẽt a vitiis. Si tñ sub istis fabulis intendebant:quæ diximus de substantiis separatis,quod sunt dii,& quod continent naturam vniuersalem,dictum eorum fuit diuinæ dictum:& sm verisimilitudinem.& quod sic intendebant potest coniecturari ex hoc,quod p̃bia, sicut & aliæ artes sæpe fuit inuẽta, & sæpe fuit corrupta.& hoc infinities,si mundus est æternus.Accidit enim ex mutatione continua,cui subiicitur genus humanum,vt propter pestes, & bella,& inundationes depereant scientiæ,& artes deinde recuperentur. Sicut igitur ex recuperata p̃bia cognouimus supradictas excellentias substantiarum separatarum, sic & patres antiquissimi cognouerunt:sed plures eorũ sub velamine,& fabulis tra-

diderunt suam p̄biam. Vnde tenendum est, quod p̄bi sibi per secula succedentes concorditer senserunt, cœlos esse diuina corpora, & motoris eorum esse substantias separatas, & esse principia, & causas generationis in inferioribus. & ideo etiam ſm eos qui fabulosæ p̄biam tradiderunt, sumẽdus est numerus motorum separatorum ſm numerũ motuum cœlestium. Fabula enim aliquid philosophiæ est, & ex miri:, quibus inceptum est philosophari: cõtexta est prima philosophia. Hæc de sexto capite dicta sint.

CAPVT. VII.

IN septimo capite soluenda sunt quædam dubia, quæ videntur oriri circa primum mouens, inquantum est intelligens. Dictum est enim supra, quod est primum intelligibile, & quod intelligens seipsum est quid diuinissimum, et quod speculatio sua est sibi delectabilissima. Propterea, deus est semper mirabilis, ex cõsequenti est perfectissimus seipso, & non quocunque alio distinctio a se. Ex his autem insurgunt tria dubia.

Primum est circa intelligere.

Secundum est circa obiectum intelligibile.

Tertium est circa modum intelligendi. Sic uutem procedemus circa prædicta dubia.

Primo, ponentur dubia cum fundamentis suis.

Secundo, præponentur quædã pro solutione dubiorũ.

Tertio, soluentur dubia.

Quantum ad primum dubium: aduerte quod cum intellectus dupliciter possit se habere ad suum intelligere. s. vt potest intelligere, & vt actu est intelligens. Dubitatur, si diuinus intellectus se habet ad suum intelligere primo, an secundo modo. Si primo mõ tunc se habet, vt ille qui habet scientiam, & non vtitur ea, & se habet, vt sciens, dormiens, ex consequenti non est ei perfectio nobilissima. nã nobilius est esse sub actu secundo, quã sub actu primo. Qui enim est sub actu primo, medio mõ se habet inter potentiam, & actum. Qui autem est sub actu secundo, est simpliciter actu, ex consequenti simpliciter perfectus. Cum igi-

tur primum mouens sit pfectissimum: & nobilissimũ omnium entium. patet quod intellectus est in potentia intelligens. Si secundo mõ, ergo non est pfectissimum ex seipso. nam intelligere est pfectio intellectus, & comparatur intellectus ad seipsum, vt pfectibile ad suum pfectiuum. vnde pbatum est in lib. 9. tex. 15. actum esse priorẽ potentia perfectione, qm̃ ordinatur ad actum, vt ad finem. Si igitur diuinus intellectus actu intelligit, pficitur suo intelligere, ex cõsequenti aliquid est nobilius eo, quod est inconueniens. Cõcessum est. n. ab oibus deũ eẽ adeo nobilem, quod nihil est nobilius eo, nec vt inquit Cõment. in cõmen. 51. qõ est in hoc, sed qõ est qũo erit hoc quod est in fine pfectionis in se, ſm quod est talis dispositionis. i. ſm intellectum.

Quantum ad secundum dubium, aduerte quod cũ intelligere sit circa aliquod intelligibile Dubitatur circa qd' intelligibile est diuinum intelligere: aut. n. diuinus intellect⁹, qui est dei substãtia intelligit seipsum, aut aliud, & si aliud, aut idem semper, aut semper aliud, & aliud, sicut & nos intelligimus. Hæc. n. oĩa iam sunt opinata a pl̃bis. & ideo dubitatur quod eorum sit verum. nam sit intelligit se: & non aliud. ergo non intelligit oĩa, quod non videtur cõueniens nobilitati diuinæ. & si intelligit aliud. ergo pficitur p aliud. Intellectum enim est perfectio intellectus.

Quantum ad tertium dubium, aduerte quod cum actus intellectus sit triplex. s. simplex apprehẽsio, compositio, & diuisio, & discursus. Dubitatur qualis sit actus diuini intellectus, an. s. simplex apprehensio, an cõpositio &c. si simplex apprehensio, qũo ergo intelligit composita, & materialia? Si compositio. & diuisio, vel discursus, ergo transmutatur de vno intellectu ad aliud. Prius. n. intelliguntur extrema ppositionis, quam formetur propositio: & in discursu, vt declaratur in primo posteriorum. Propositio maior præcognoscitur tempore ipsa conclusione. Minor autem simul tẽpore, sed prius natura: sed omnis transmutatio repugnat diuino intellectui, cum sit ipsa dei substantia, ergo &c.

Antequam soluantur præposita dubia, duo prænotan-

da sunt. Primum est, quod multum differt intelligere aliquod nobile, vel aliquod vile. nam cum intelligere, & scire, sicut & omnis operatio specificetur ex obiecto : si sit circa nobile obiectum, erit nobile intelligere. Si autem circa vile erit vile, cuius signum est, quod dicimus multa esse, quæ melius est non meditari, quam meditari, quia. s. si intellectus occupatur in illis vilescit. Ex opposito, multa sunt, circa quæ speculari optimũ est, vt circa diuina entia. vnde in hmõi speculatione reposuit Aristo. nostram felicitatem in decimo Ethicorum. Cum igitur diuinum intelligere sit nobilissimum, manifestum est quod est circa diuinissimũ, & honorabilissimum obiectum. Secundum est, quod ex quo suum intelligere est nobilissimum, non põt mutari de vno intellecto in aliud intellectũ, qm̃ illud aliud, aut est dignius, aut indignius. Non dignius, qm̃ dignissimo qualis est diuina substantia non datur dignius. Non indignius, qm̃ diuinum intelligere nõ semper esset dignissimum, quale enim est intellectum tale, & intelligere, vt diximus. His prænotatis aperienda est veritas primi dubii.

Aduerte igitur, quod diuinus intellectus non est intelligens in potentia, qm̃ se haberet, vt dictum est, sicut sciens, dormiens, ex cõsequenti nõ esset pfectissimus, sed est semper intelligens actu, ita tñ quod est suum intelligere. nã in deo intellectus intelligere, & intellectum sunt idem, quod sic manifestatur. Cum deus de necessitate debeat continuare suum intelligere, vt semper sit perfectissimus, si intellectus eius distinguitur a suo intelligere, cõparatur ad ipsum: vt potentia ad actum. ergo laboriosum erit ei continuare intellectionem, quod est absurdũ in deo. Consequentia quidem sic manifestatur. Quod est in potentia ad aliquid, põt habere illud, & non habere, & maxime quod est in potentia passiua, vt declaratum est supra in tex. 30. vbi dixit Aristo. contingit potentiam habens non agere. Cõstat autem quod intellectus inquantum est receptiuus ipsius intelligere est potentia passiua, si ergo distinguitur ab ipso comparatur, vt potentiá passiua ad ipsum, ex consequenti potest

habere,& non habere illud: quod autem est tale, videtur laboriosum sibi ꝯtinuare, vt etiam patet in sensibus, qui qm̄ distinguuntur ab actibus suis, fatigantur in continuatione sensationis. Tu tñ aduerte hanc rationem esse tantum probabilem, et non necessariam: aliter intelligentiæ mouentes cœlos non possent regulariter, & in perpetuum mouere sine lassitudine. Constat enim, quod mouere cœlum distinguitur realiter ab intelligentia, non ergo hoc est vniuersaliter verum, quod.s. quando actio distinguitur distinctione reali ab operante, continuatio sit ei laboriosa, nisi in operāte materiali, & corruptibili, cuius instrumenta sunt alterabilia, vt patet in animali, dum mouetur localiter, sicut tactum est in lib. 8. physic. Contentatur autem Aristo. sic adducere rationem probabilem, qm̄ supra, cum proposuit dubium. adduxit rationem necessariam, & fuit hæc. Si intelligere diuinum distinguitur ab intellectu, non est deus seipso perfectissimus, qm̄ inest ei perfectio ex alio. s. ex intelligere. & tunc intellectus comparatur ad intelligere, vt potentia perfectibilis ad suum perfectiuum, non ergo sua substātia est perfectissima, & optima. Per intelligere. n. inest ei honorabile. Quare concludendum est deum esse semper actu intelligentem, & intelligere esse substantiam suam.

Pro euidentia secundi dubii, aduerte quod cum intelligere diuinū sit dei substantia, oportet ipsum esse dignissimū. Dignitas autem operationis. & indignitas pendet ex dignitate, & indignitate obiecti. Cum igitur videre, & intelligere indigna, ac vilia sit indignum, vitādum est hoc a nobis, ne.s. dicamus diuinum intelligere esse indignum.

Vt igitur sit dignissimum, tenendū est quod seipsum intelligit. est. n. ens potētissimū, & excellentissimū. Vtrū aūt tantū seipsum intelligat, & si intelligit alia, vilescat diuinus intellectus: determinauimus in qōnibus metaphysic.

Et aduerte: quod Aristo. ex determinatione primi & secūdi dubii ponit duo corollaria. Primum est, ex quo intelligere diuinum est dei substantia, sicut deus per se intelligit seipsum, ita per se intelligit suū intelligere, cuius rō, est qm̄

in deo intellectus intelligere, & intellectum sunt idem realiter oībus modis. ergo si intelligit seipsum intelligit suum intelligere. in nobis autem non sic est, nam quia intelligere nostrum, & sentire, & meditari, & scire distinguuntur realiter a potētiis, quarum sunt actus, ideo sunt per se alterius, idest obiecti intelligibilis, vel sensibilis. vel meditabilis, vel scibilis. vnde per accidens est quod intellectus intelligit suū intelligere, & sensus suum sentire. & posito, quod intelligat suum intelligere, hoc erit secundario, & accessoriæ. Si autē in nobis intellectus intelligere, & obiectum primo intellectum essent idem, sicut per se intelligeret seipsum, sic per se intelligeret suum intelligere.

Secūdum est, si intelligere est aliud ab intellectu diuino, intelligi erit aliud ab intellecto. i. ab eo quod dei intellectus intelligit, s͠m quid: ergo inerit ei bone. i. non poterit rō assignari, qūo diuinus intellectus sit optimus, an. s. ex parte actionis: quæ est intelligere, vel ex parte passionis, quæ est intelligi ponatur vtrūq; distinctum, et a diuino intellectu, & a diuino intellecto. Dicendum est ergo, ꝙ sicut in aliquibus rebus scientia est ipsa res scita, vt patet in scientiis practicis. Nam domus sumpta sine materia. i. vt est in mente artificis: & scientia ædificandi sunt idem, & sanitas in mente medici, & scientia medicinæ sunt idem: & de hoc iam loquuti sumus in lib. 7. & in scientiis speculatiuis idem patet. nam diffinitio, & diffinitum sunt idem, ex cōsequenti scientia, & res scita sunt idem. Ex diffinitione. n. quæ est principium demonstrationis causatur scientia rei scibilis, sic in rebus non habentibus materiam, multo magis erunt idem, & mexime in primo mouente, intellectus, & intelligentia, idest actus intelligendi, & res intellecta. Vtrum autem de quolibet non habente materiam verificetur hæc ꝑpositio: quod in eo intellectus intellectio: et intellectum sunt idem, determinauimus in quæstionibus metaphysicalibus.

Pro euidentia tertii dubii, aduerte quod simpliciter tenendum est diuinum intellectum esse simplicem, & nō cōpositum. i. intelligere simplicissima apprehensione, & non

componendo, aut diuidendo, & multo minus discurrēdo. Quod quidem triplici rōne demonstratur. Primo sic. Qui libet intellectus cōponens potest transmutari ex vno intellecto i aliud. nam partes ꝓpositionis possunt separatim intelligi, antequam componantur per notam verbalem, sed omnis tranlmutatio repugnat primo mouenti, qui est deꝰ: ergo &c. Secundo sic. Omnis intellectus componens accipit scientiam a rebus compositis, & materialibus: sicut humanus intellectus, sed intellectus dei non accipit scientiam ab hmōi rebus, imo nec alia substantia non habens materiam. suum enim naturale obiectum est quiditas abstracta, sicut obiectum nostri intellectus est quiditas rei materialis. ergo intellectus dei est penitus simplex, & idiuisibilis in essendo, & in intelligendo. Tertio, intellectus qui est compositorum, & intelligens per compositionem, non semper habet suam ꝑfectionem, sed in aliquo tempore. i. ꝑ tēpus acquirit eam. nā sua ꝑfectio nō consistit in intellectione huius partis, puta hoīs, nec illius, puta animalis, sed huius totius, hō est aīal, sed prius intelligit partes, deinde compositum: ergo sua ꝑfectio acquiritur in tpe, & non semper inest sibi, sed intellectus diuinus est semper optimꝰ, & ꝑfectissimus, aliter tenderet de ꝑfecto ad ꝑfectum, quod repugnat simplicissimo actui, qualis est deus. Dicendum est ergo intelligere diuinum esse simplicissimum, quo intelligit ipsum primo: & in seipso alia, non variabiliter, nō temporaliter, nō componendo. intelligit enim in seipso, materialia imaterialiter: temporalia intemporaliter, composita, & complexa simpliciter. De intellectu igitur primi, & de dubiis surgentibus circa ipsum quo ad intelligere, & intelligibile, & modum intelligendi, sic determinatum sit ad mentem Aristotelis. Hæc de septimo capite dicta sint.

CAPVT. VIII.

IN octauo capite inuestigandum est, si primum moués est bonum, & optimum totius uniuersi. Pro cuius resolutione ꝓponit Aristot. si vniuersum habet bonum separatum, aut bonum intrinsecum, quod consistit in ordi-

ne. Pro euidentia igitur istius quæsiti tria agenda sunt.

Primo, quare Aristo. quærit si vniuersum habet bonum separatum, aut bonum intrinsecum.

Secundo, resoluendũ est quæsitũ ſm sententiam Aristo.

Tertio, videndum est quid dicerent alii antiqui adhoc quæsitum, & quot incõuenientiã sequuntur ex positionib' eorum, & sic concludendum est: quod primum mouẽs est in toto vniuerso, sicut vnus princeps, & ordinans & regulans, ex consequenti est totius naturæ bonum optimum.

Quantum ad primum, aduerte quod ratio quæsiti sumitur ex eo quod dictum est supra, quod primum mouẽs est bonũ omnis boni, cum sit primum appetibile, et optimũ, ideo mouet omnia: & ab ipso pendet cœlum, & natura, & omne quod est desiderat ipsum modo suo, vt bonũ, & optimum suum, & oĩa quæ sunt participant aliquam ex suis bonitatib⁹. & per illam bonitatem sunt id quod sunt. Et ideo quærendum restat. vtrum hoc bonum, quod omni natura desiderat, & participat, sit quid separatum, & extrinsecũ ab entibus, sicut locus deorsum desideratus a graui est extrinsecus a graui, aut sit cõsistens in ordine, qui est in naturis rerum, prout vna ordinatur ad alterã, puta vegetabilia ad aĩalia, & aĩalia ad hoiem, ita qđ sit bonũ ĩtrinsecũ naturis rerũ, sicut ordo partiũ est bonũ itrinsecum exercitui, vel sit vtroque mõ, sicut ĩ exercitu, in q̊ bonũ extrinsecũ ẽ Dux mouẽs, ordinãs, & regulãs exercitũ. Bonũ ãt itrĩsecũ est ordo, ꝑut vna pars ordinat̃ ad aliã, vt pedites ad eqtes.

Quantũ ad scđm, aduerte qđ ſm sententiã Aristo. & ſm veritatẽ, existimãdũ ẽ de toto vniuerso, sicut de vno dñio, & de vno exercitu, nã sicut in dñio datur dñs, & Princeps, ad quẽ ordinãtur oẽs status subditorũ, & q mouet, ac regulat oẽs subditos in actionibus suis, dans cuilibet legẽ scđm modũ officii, & vltra hoc, subditi sic ordinati sunt adinuicẽ qđ vnus cõfert alteri, & actio vnius ẽ iuuamẽtũ alteri. similiter, sicut in exercitu datur Dux regulans exercitũ ad victoriã cõtra hostẽ, & vltra Ducẽ dat̃ ordo ĩter partes exercitus, ꝑ quẽ ordinẽ q̃libet pars exercitus cõfert alteri ad vi

ctoriã obtinendã, nõ qdẽ vno mõ, sed diuersimode, vt cõpetit officio suo. Aliter enim cõferunt pedites, aliter eqtes, aliter sagittarii, aliter psonatores tubarũ. Dux aũt dr bonũ separatũ, siue extrinsecũ, nõ enim ẽ pars, sed psidens exercitui. Ordo aũt est bonũ intrinsecũ, qm̃ est forma exercitus, & remoto ordine, cessat esse exercitus, & remanet cõfusa multitudo, sicut remoto ordine, q̃ ẽ inter partes domus, destruit, domus, & remanet cõfusa cõgeries lapidũ, sic in vniuerso datur bonũ separatũ, qd est primũ mouẽs, a quo, ad qd, p qd sunt oia. Et dicitur bonũ separatum, qa nõ est pars, sed auctor vniuersi, a quo est largitas diuersarũ bonitatũ in partibus vniuersi. his qdẽ clarius, & æternaliter, his aũt obscurius, & tẽporaliter, vt dictũ est in libro de cœlo. Est etiã in vniuerso bonũ itrinsecũ, q est ordo partiũ inter se, & oium ad pmũ mouẽs, vt vniuersalẽ finẽ. Nã cũ oium partiũ vniuersi sit vnus generalis finis, necesse est, vt inter se sint ordinatæ sicẽ qa finis domus ẽ habitatio, necesse ẽ vt ptes domus sint ordinatæ, aliter nõ eẽt cõueniẽs habitatio.

Sed ex pte boni separati, aduerte qd ẽ nobilius bonũ, q̃ ordo ĩ ptib9 vniuersi, sic ẽ maius bonũ in Duce exercitus, q̃ ĩ ordine exercitus. nã exercit9 ẽ pp Ducẽ, & nõ ecõuerso.

Itẽ Dux, vt inqt Cõmẽ. in cõ. 52. est cã ordinis, sed ordo nõ ẽ cã Ducis, sic ĩ vniuerso primũ mouẽs ẽ melius bonũ, quã ordo partium vniuersi. Tota enim ordinatio vniuersi pendet a primo mouente, & nõ ecõuerso, & ab ipso effluũt bonitates partium vniuersi, & non econuerso.

Ex parte aũt ordinis partiũ vniuersi, aduerte quod licet oẽs ptes sint ordinatæ, nõ tñ æqualiter, neque similiter. Se habet enim vniuersum, sicut familia, quã regit, & ordinat paterfamilias, imponens vnicuiq; legẽ, sm modũ naturæ, & conditionis suæ, vnde aliter ordinat filios, aliter seruos, aliter bestias. Licet enim oẽs isti gradus ordinẽtur ad bonũ cõmune domus, & ad dominũ domus, tñ non eodẽ mõ recipiũt legẽ. nã paterfamilias duplicẽ legẽ statuit in familia, scilicet cõmunẽ, & particularẽ. Cõmunis qdẽ lex, ĩ qua oẽs gradus cõueniũt ẽ, qd tã filii, q̃ bestiæ, & serui habeãt disti-

ctas operationes,& oēs sint vtiles modo suo in iuuamento familiæ,& distinguātur suppositis. Particularia aūt lex est, alia filiorū, alia seruorū, alia bestiarū. Filiorū qdē lex est, qd nō licentiantur ad faciendū oia quæ appetunt, sed oēs actiones eorū sunt ad nutū,& voluntatē patris. Et oia aut plurima eorū, q̄ faciūt sunt ordinata ad pcipiendū bonū parentis, ideo ſm legē paternā non cadit in eis error, nec peccatū. Ex actionibus aūt seruorū,& bestiarū paucæ sunt ad cōmune cōmodū domus, qd eni agūt dño domus mouēte, & dirigente illud ad bonū domus spectat. Alia vero, & plura eorū opera, quæ pcedūt ex pprio impetu sunt casualia, & ſm qd euenit ex impetu concupiscientiæ,& irrationalis iræ, nō enim ſm rectam rōnem, sed ſm necessitatē coactionis respiciunt ad patremfamilias. Seruos enim vocat Aris. eos q nati sunt serui. Nascuntur aūt serui, q p seipsos ad regimen vitæ non sufficiūt, neq publicæ, neq priuatiuæ. Liber aūt ē q p seipsum regere scit,& pōt. Dñs ēt ex natura ē q̄ lumine intell's sibi,& aliis sufficere pōt ad regimē vitæ. Bestia vero, q̄ in regimen vitæ semp indiget, vt agaī,& regaī ab alio,& qñ sibi relinquitur, operatur ipetu cōcupiscētiæ, & iræ, sic est in partibus. Oibus enim lex ista cōmunis ē posita, qd distinguanī ab iuicē ſm subm,& distinctas habeāt opationes. Lex aūt pticularis ē, qd vltra distinctionē subæ, & operationū quædā sunt, quorū oēs operationes sunt ordinatæ,& regulatæ ad bonū cōmune, ita qd neq defectus, neq aliqd pter naturā cōtingat in eis. Ista aūt sunt corpora cœlestia,& subæ separatæ, indefectibiles ex ppinqtate ad primū mouēs, se habēt enim i vniuerso, sicut filii in domo. Quædā aūt sunt, in qbus multa accidūt præter naturā, & pauce ex actionib9 eorū cōferūt bono vniuersi,& ista sunt entia inferiora corruptibilia. Propter elōgationē enim a primo mouēte plurima in eis a casu accidūt,& defectus multi, se habēt enim in vniuerso, sicut serui,& bruta in domo patrisfamilias. Patet igitur ex dictis, quomodo natura vniuersi habet bonū separatū,& bonū intrinsecū. Vtrū aūt deus de oibus,& quomodo sollicitudinē habeat, determinatū ē

a nobis in quæstionibus metaphysicalibus. nam super hunc tex. 52. fundata est quæstio de cura, & sollicitudine diuina.

Quantũ ad tertiũ, aduerte q̃d Arist. tres antiquorũ opiones recitat, & iprobat, eo q̃d nulla earũ seruat talẽ ordinẽ in vniuerso, quẽ supra posuimus. Prima opio ẽ eorũ, q̃ posuerunt oĩa fieri ex cõtrariis. Scđa est eorũ qui posuerũt bonũ esse principiũ oĩum. Tertia est eorũ qui posuerunt spẽs, siue ideas saparatas. Qui ponũt oĩa fieri ex cõtrariis peccãt in tribus. Primo, quia sola cõtraria sunt impassibilia adinuicem, non enim albedo fit ex nigredine, sed potius destruitur, nõ ergo in factione rei duo cõtraria sufficiunt, sed necesse est dari materiã, quæ nulli cõtrariatur, & ex qua, vt recipit vnũ contrariũ, & alterũ abiicitur, ipsa res fit, vt declaratũ est in. 1. Physi. & in principio huius. 12. Nec prodest, q̃d aliqui eorũ posuerunt alterũ cõtrariorũ eẽ materiã, ponẽdo enim oĩa fieri ex æquali, ꝙ inæquali, ex vno & multitudine, vt Platonici, & Pytha. dixerũt inæquale, & multitudinẽ, eẽ materiã, hoc inquã nõ prodest, q̃m natura materiæ est, vt nulli sit cõtraria, sed sit in potẽtia receptiua cõtrariorũ. Deficiunt scđo, quia non oĩa fiunt ex contrariis, nec in sui substantia est participatio contrariorum. nam cum prima contraria sint bonum, & malum, etiam in corporibus cœlestibus, & separatis esset malum, scilicet naturæ, puta corruptio, vel alteratio, quæ est via ad corruptionem, hoc autem est falsum, cum sint immutabilia secundum substantiam, vt declaratum est supra. Deficiunt tertio quoniam dicentes omnia esse ex cõtrariis non vtuntur contrariis ad saluandum ea, quæ apparent in rerum naturis, & inter reliqua sunt quatuor. Primo, quare aliqua sint corruptibilia, aliqua incorruptibilia non potest reduci in hoc principium, quod omnia sunt ex contrariis. nã ex hoc potius sequitur, quod omnia sint corruptibilia, & propterea poetæ antiqui, vt effugerent hoc incõueniens, dixerũt omnia fieri ex non ente. Ex nõ ente autem aliqua fieri corruptibilia, vt inferiora, in quibus sunt alterabiles qualitates, aliqua autem incorruptibilia, vt corpora cœlestia elõ-

gata a cõtrariis,& separata a materia. Aliq aũt nescientes reddere cãm distinctionis in rebus,dixerũt oĩa esse vnũ,vt dictũ est in. 1 .physi.sicut Parmenides,& Me lissus.Scđo nõ possunt reddere cãm,q̃re generatio ẽ ꝑpetua,& q̃ sit ꝑma, & vniuersalis causa gñationis . Cõstat enim neutrũ cõtrariorũ esse huiusmodi cãm,sed aliqđ ꝑpetuũ agens eleuatũ sup ꝯtraria,vt primũ cœlũ ex motu diurno,& planetæ,vt mouẽtur in obliquo circulo.Tertio non possunt assignare cãm,q̃re aliq̃ magis participant de vno cõtrario,q̃ de alio, puta q̃re aĩalia terrestria magis participãt de calido,& sicco,aquatica aũt de humido,& frigido.Idẽ etiã cõtingit his q̃ ponũt ideas eẽ cãs gñrationis indiuiduorũ,& indiuidua participare nãm ideæ,non.n.possũnt reddere cãm, quare hoc ĩdiuiduũ prius participauit spẽm,nũc aũt nõ ꝑticipat. Quarto,si ꝑma principia sunt cõtraria,cũ hæc sciẽtia,quæ sapiẽtia ẽ,& honoratissima sit de primo prĩcipio,seqtur qđ hæc scĩa habeat ꝯtrariũ,& ꝑmũ principiũ habeat cõtrariũ, qđ tñ ẽ falsum,qa oĩa cõtraria habẽt materiã,q̃ est in potẽtia ad cõtraria,cõtraria enim sunt,quæ sunt apta eidem in esse successiue,sed primũ principiũ non habet materiã,qm̃ vt dictũ ẽ supra,eius suƀa est purus actus,ergo &c.Qui aũt ponũt bonũ esse principiũ oĩum defecerunt generaliter,qa nõ dicũt in quo genere sit principium,põt enim esse principiũ,vt finis,vt agens,vt forma.Hæc enim tria sunt bona, materia vero ſm se nõ ẽ bona,qm̃ bonũ & ꝑfectũ sunt idẽ, sed mã,vt materia nõ ẽ ꝑfecta,sed ꝑfectibilis,cũ sit ens potẽtiale.Deficiũtq; aũt ĩ particulari Empedocles,& Anaxago. Empedocles qde in duobus deficit.Primo, q̃a dicit amorẽ eẽ bonũ,& illud esse principiũ agẽs,& materiale in his,quæ generãtur.Agens qdẽ inquãtũ vnit,& cõgregat cõponibilia adinuicẽ,materiale vero inquãtũ ingreditur cõpositionẽ.Ponit enĩ rẽ generabilẽ,cõstare ex lite & amicitia,& q̃tuor elemẽtis,vel qa amica facilius cõueniũt in mixtura,ẽ aũt ĩpoſſe idẽ ſcđm eãdẽ rõnem esse agens,& materiã, qm̃ est agẽs actu,& materia est ens in potẽtia,actus aũt & potẽtia sunt distinctarũ rõnum,vt declaratũ est in nono lib. De

ficit scđo, qa dicit principiũ oium rerũ esse bonũ, & cũ nõ ponit lité, sicut amicitiã esse principiũ, ergo secũdum ipsum lis est quoddã bonũ, sicut amor, hoc aũt est falsum, etiã fm ipm, qm dicit lité esse naturã mali, ergo nõ ẽ qd bonũ. Anaxagoras aũt in duobus deficit. Primo, qa dicit bonũ, qđ est intellectus esse principiũ, & mouere oĩa, & tñ cũ intellectus moueat, & agat pp finẽ, nõ assignat finẽ, pp quem mouet, nisi forte dicat qđ mouet pp seipsum, sicut nos dicimus, qđ sanitas quæ ẽ in intellectu medici mouet pp sanitatẽ acqrẽdã in ægro. Deficit scđo, qm si vult seq oẽm opionẽ antiquorũ, q ponebãt rerũ principia eẽ cõtraria, debuit assignare principiũ cõtrariorũ intellectui. Qui vero ponunt spẽs, siue ideas separatas, in aliquo bñ senserunt, & in aliqbus defecerũt. Bene senserũt in hoc, qđ præter entia sensibilia materialia posuerunt aliq̃ entia separata, aliter nõ dareĩ primũ rerũ principiũ optimũ, qđ ẽ oĩs boni principiũ, & non esset talis ordo partiũ vniuersi ad vnũ bonũ primũ separatũ, vt supra assignauimus, nec esset ppetua generatio. nã ,p causa ppetuæ gñationis assignauimus supra ĩtelligẽtias causantes res inferiores, mediãte cœlesti motu, nec essent mota cœlestia corpora, eorũ enim motrices assignauimus subas æternas ĩmateriales sine magnitudine, sed semp esset ,pcessus infinitus in principiis, si nõ daretur primũ principiũ, ,pcessum aũt ĩfinitũ ĩ causis, & principiis destruximus in scđo libro, bene ergo in hoc senserunt. Defecerũt aũt in hoc, qđ posuerũt hæc entia sepata, nõ ĩtelligẽtias mouẽtes cœlos, sed aliq nãs vniuersales rerũ naturaliũ, vt spẽm hoĩs, spẽm eq, de quibus satis diximus in. 7. lib. & hæc opĩo ascribiĩ ab Aristo. Platoni. Aliq aũt ponũnt mathe. separatã, vt numeros, & magnitudines, & hæc opĩo attribuiĩ Pytha. de q̃ locuti sumus in tertio libro, sed isti multipliciter peccant. primo, qa entia separata ponutur vt primæ causæ ,pductiuæ, & motiuæ, sed hmõi spẽs, & numeri nõ possunt esse tales causæ, qa vniuersalia nõ agũt, & mathematica, q̃ sunt q̃titates nõ habẽt virtutẽ actiuã. frustra igiĩ darẽtur hmõi entia separata. scđo, qa isti dicũt, magnitudinẽ causari a numero

hoc aũt ẽ falsum, qa nõ põt cõtinuũ causari ex nõ cõtinuo, neq; in genere causæ motiuæ, siue efficientis, neq; in genere cãæ forma is, tertio, si spẽs & numeri sunt prima principia, cũ in eis nõ lit cõtrarietas, sequitur prima principia nõ esse cõtraria, neq; factiua, neq; motiua, ex consequenti nõ erit generatio rerũ æterna. Est enim generatio æterna, vt dictũ est supra, pp prima principia motiua æterna, nõ ergo spẽs & numeri sunt prima principia, ex cõsequẽti vanæ ponũtur eẽ entia separata. quarto nullus istorũ põt dicere, a q̃ sint isti numeri sensibiles, & a q̃ vnũ sensibile: & a quo anima, vt aĩa, & a quo corpus, vt corpus, & a quo sunt distinctæ rerũ species, nisi dicant, vt nos, q̃d sunt ab efficiẽte, sed neq; species quæ sunt vniuersalia q̃dã, neq; magnitudines, neq; numeri sunt cãæ efficiẽtes, ergo vana est positio eorũ. quinto, peccãt in hoc, q̃d auferũt ordinẽ partiũ vniuersi inter se: & oĩum ad vnũ primũ: naturã q ponũt numerũ mathematicũ eẽ primã naturã: & post numerũ magnitudinẽ: & post magnitudinẽ hæc sensibilia: dicũt aliud eẽ principiũ numeri: aliud magnitudinis: aliud horũ sensibiliũ: & ponũt hæc principia nõ subordinari: nec reduci ad vnum primũ. Similiter dicũt naturas principiatas non ordinari adinuicẽ: nec vnã alteri cõferre: ex cõsequẽti: p accñs ẽ: q̃d vna existẽte alia sit. Ex his aũt aufertur totaliter ordo ab vniuerso: ex cõsequẽti bona dispositio entiũ: quæ se habẽt in vniuerso vt ptes vnius dominii: in quo si plures sint principes non subordinati: ita q̃d nõ fiat reductio ad vnũ primũ: nõ bene disponiẽ dominiũ; si ergo in vniuerso darẽtur plura principia pma: entia male disponerẽtur: q̃d nõ ẽ admittẽdũ. nã si vnũquodq; videmus optime dispositũ fm modũ naturæ suæ: multo magis dispositio totius vniuersi debet eẽ optima. Oportet igitur ĩ dominio vniuersi deuenire ad vnũ primũ vniuersaléoptimũ Principem: a quo sit oĩs virtus: oĩs bonitas cõmunicata naturis entium: put vnicuiq; cõgruit: & hic est Deus gloriosus: ac benedictus in secula. Amen.

FINIS.

SERIES CHARTARVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX.

Omnes sunt quaterniones.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

VENETIIS

Apud Hieronymum Scotum.

1552

Digitized by Google

Digitized by Google